Murray N. Rothbard

PENTRU O NOUĂ LIBERTATE

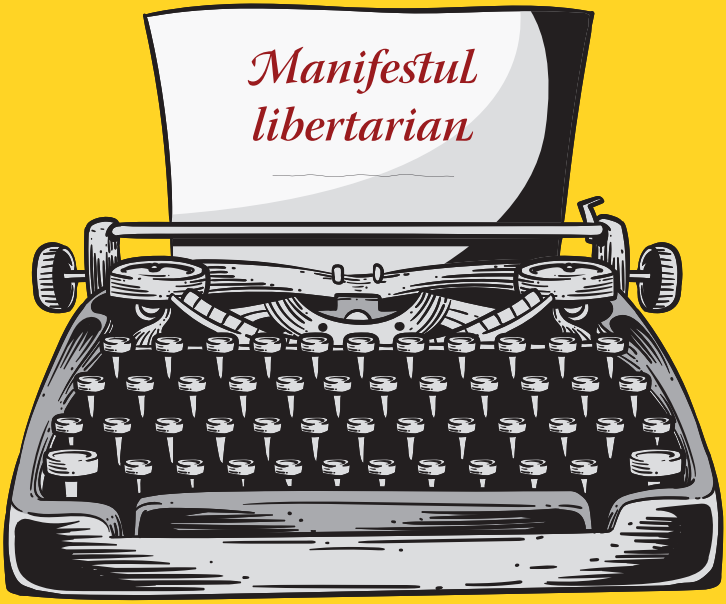

Institutul Ludwig von
MISES
ROMÂNIA

Pentru o nouă libertate

Manifestul Libertarian

Murray Newton Rothbard
(1926 - 1995)

Murray N. Rothbard

Pentru o nouă libertate

Manifestul Libertarian

Cu o introducere de
Tudor Gherasim Smirna

MISES
ROMÂNIA

Institutul Ludwig von Mises România mulțumește membrilor și donatorilor pentru generozitatea cu care au făcut posibilă apariția acestei cărți și în special susținătorilor:

Dan Mașca, *Reea*
Claudiu Năsui
Altdorf Tehnik
Szabolcs Balázs
Mihai Macovei
Călin Adrian Meteș
Ioan-Constantin Enache
Felix Crișan, *Netopia*
Constantin Munteanu-Gurgu
Răzvan Stăvărache
Matei-Eugen Vasile
Radu Isaic
Anonim

Colecția *Praxeologie și societate*

Tipărit la Radin Print, prin reprezentantul exclusiv pentru România 4 Colours, www.4colours.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ROTHBARD, MURRAY N.
Pentru o nouă libertate : manifestul libertarian / Murray N. Rothbard ; cu o introd. de Tudor Gherasim Smirna. - București : Editura Institutului Ludwig von Mises România, 2020
Index
ISBN 978-606-94653-1-8
I. Smirna, Tudor Gherasim (pref.)
32

Traducere de Tudor Gherasim Smirna, cu excepția următoarelor capitole:
2: Claudiu Năsui și Tudor Gherasim Smirna
7: Sorin Cucerai, revizuită de Dan Cristian Comănescu
9: Octavian Vasilescu și Dan Cristian Comănescu
12: Dan Cristian Comănescu

Pentru ediția în limba engleză:
© 1973, 1978 by Murray N. Rothbard
© 2006 by the Ludwig von Mises Institute

© 2020 Institutul Ludwig von Mises România pentru această ediție
mises.ro | mises.ro/librărie | contact@mises.ro

Pentru Joey,

în continuare, indispensabilul cadru

Cuprins

Introducere *ix*

1· Tezaurul libertarian: Revoluția americană și liberalismul clasic *1*

Partea I
Crezul Libertarian

2· Proprietate și schimb *25*

3· Statul *51*

Partea a II-a
Soluții libertariene pentru probleme curente

4· Problemele *83*

5· Servitutea involuntară *90*

6· Libertatea personală *107*

7· Educația *136*

8· Asistența și statul asistențial *166*

9· Inflația și ciclul economic: colapsul paradigmei keynesiene *201*

10· Sectorul public, I: Statul în afaceri *231*

11· Sectorul public, II: Drumurile și străzile *239*

12· Sectorul public, III: Poliția, dreptul și tribunalele *255*

13· Conservare, ecologie și creștere *290*

14· Războiul și politica externă *315*

Partea a III-a
Epilog

15· O strategie pentru libertate *355*

Națiuni prin consimțământ *385*

Index *397*

Introducere

Libertarianismul rothbardian

Pentru o nouă libertate: Manifestul libertarian este răspunsul lui Murray Rothbard la întrebarea „dar cine va construi drumurile?" și la veșnicele ei surate care apar ca niște furii la cea mai mică invitație de respingere a statului din punctele strategice pe care le-a ocupat în societate. Dar cine va îngriji de sănătatea oamenilor? Dar cine va impune limitele în care exprimarea liberă va fi îngrădită? Dar cine va apăra persoanele, proprietățile și națiunea? Dar cine va produce banii? Dar cine va educa tânăra generație? Dar cine va elimina poluarea? Și, pentru a ne înscrie în duhul prezentului: dar cine va institui stări de urgență și carantine obligatorii? Dar cine va păzi imunitatea de turmă?

Contextul istoric

Murray Rothbard (1926–1995) s-a născut pe 2 martie 1926 în New York, într-o familie de imigranți evrei de origine poloneză și rusă. Mediul familiei lărgite și cel social în care a crescut era, practic în întregime, asumat marxist și cu simpatii comuniste. Rudele care nu erau purtătoare de carnet de membru al partidului se întrebau dacă sunt demne de acea calitate, după spusele sale. Părinții lui Murray s-au întâlnit la un „dans anarhist". Tatăl a trecut, însă, în cuvintele fiului, „prin toate etapele politice, în decursul vieții sale" și s-a oprit la o poziție de dreapta, conservatoare și anti-socialistă, pe care fiul

aflat la vârsta liceului declara că o împărtășește cu maturitate, după ce reflectase îndeajuns încât să considere că un politician republican „se află cel mai aproape de a-mi reprezenta vederile politice".[1] De pe această poziție, povestește Murray, avea obiceiul să-și asalteze familia lărgită cu argumente anti-comuniste. Pe un astfel de fundal îl putem înțelege mai bine pe viitorul radical și polemist.

Mama sa, în schimb, avea formare de dascăl, era pasionată de literatură – cea rusă, în particular – și această pasiune a fost moștenită de copilul precoce. Astfel putem înțelege nu doar erudiția enciclopedică a lui Rothbard de mai târziu, ci și scriitura cursivă, clară, cu nuanțe și coloratură, cu ritm și pasiune, cu rigoare și colocvialitate. Într-un cuvânt, iată un economist și un filosof care scrie bine, ale cărui argumente sunt aranjate ca într-o pledoarie suficient de serioasă încât să convingă judecătorul cel mai sever și construite cu suficient de multă răbdare și elocvență încât să poată fi înțelese – pentru a folosi o expresie celebră – și de un copil de 5 ani (totuși, poate 15 ani ar fi mai degrabă vârsta minimă recomandată pentru abordarea acestei cărți și, în general, a literaturii rothbardiene).[2]

Interesul lui Rothbard pentru chestiunile politice este, așadar, detectabil în biografia sa încă din adolescența fragedă și a fost manifestat din plin de-a lungul vieții sale prolifice. Încă de la începutul anilor 1950 putem găsi comentarii publicate de Rothbard despre scena politică. În 1960 a fost implicat direct chiar, cu un rol minor, în staff-ul de campanie al unui politician mai puțin militarist și a continuat regula de a susține pe candidatul cel mai opus războiului în toate alegerile care au urmat.

Murray Rothbard a fost, de-a lungul anilor, implicat în toate disputele mai viguroase ale vremii: efectul lecturării scrierilor sale

[1] *Young Murray Rothbard: An Autobiography*, https://mises.org/library/young-murray-rothbard-autobiography

[2] Claritatea metodologică a lui Rothbard nu a constituit neapărat un atú pentru popularitatea academică, unde cheia succesului era și este, mai degrabă, cea a „sugestiei, exprimării ipotetice, dubiului și contrarierii", sau a textului „nesistematic, asociaționist și chiar impresionist". Dar Rothbard a cucerit prin acest mod „pre-modern" de a scrie pe „cei din mediul profesional, pe oamenii de afaceri și pe profanii educați". Vezi Hans-Hermann Hoppe, „Introduction", *The Ethics of Liberty* (New York: New York University Press, 1998), pp. xxii-xxviii.

colectate în ordine cronologică ar fi, practic, acela de a citi istoria fiecărei controverse semnificative din politica și viața economică americană, începând cu al Doilea Război Mondial. Ar fi istoria timpurilor moderne, văzută prin lentila unui uluitor de bine citit și asumat iubitor al libertății, scrisă într-un stil combativ și colorat.[3]

Poziția politică a lui Rothbard a fost din acea perioadă și a rămas până la final una consecventă, pentru că a fost dată de aderența la principiile liberale. Gândirea sa a evoluat, pozițiile pe diverse chestiuni s-au rafinat, dar liniile călăuzitoare au fost întotdeauna aceleași, în favoarea libertății și împotriva agresiunii: economic pro *laissez-faire*, etic împotriva statului și în apărarea persoanei și a proprietății private, politic pentru pace și împotriva războiului.

La sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970 a devenit, prin autenticitate și energie publicistică, liderul intelectual al mișcării libertariene în America și unul dintre pilonii activismului din sânul acelei mișcări. Istoria cărții de față are ca fundal publicațiile editate de Rothbard – *Left and Right*, începând cu 1965 și până în 1968, apoi, din 1969, *The Libertarian Forum* – ca principal loc de exprimare a ideilor unui curent care se contura din ce în ce mai mult[4] în opoziție atât cu vechea sau noua stângă, cât și cu noua dreaptă. Această cris-

[3] Raimondo, Justin, *An Enemy of the State* (New York: Prometheus Books, 2000), p. 55. Cu excepția locurilor unde este specificat altfel, toate citatele sunt traduse de autorul prezentei introduceri.

[4] Rothbard amintește de un episod semnificativ pentru creșterea numărului celor interesați la acel moment de ideile libertariene, sau, prin prisma evoluției ulterioare, de radicalism de orice culoare. Și nu doar numărul celor interesați creștea, ci și interesul serviciilor de informații din regimul Nixon pentru fenomen. Este vorba despre o întâlnire de cafenea politică (*a libertarian supper club*), organizată de Rothbard și alți câțiva libertarieni la New York, în vara lui 1969, când deja mișcarea libertariană începuse să devină mai numeroasă și nu mai putea fi, așa cum fusese încă din anii 1950, o mișcare de sufragerie – mai concret sufrageria familiei Rothbard. Întâlnirea s-a dovedit a fi mult mai numeroasă decât se așteptau organizatorii: în loc de 30 de persoane, la modestul restaurant s-au strâns în jur de 80, printre ei numărându-se și agenți secreți ale căror raportări aveau să ajungă apoi la urechile lui Rothbard.

În toamna anului 1969, tot la New York, o conferință libertariană, organizată la Hotelul Diplomat de același nucleu de intelectuali interesați de princi-

talizare, sub presiunile sociale ale vremii legate de drepturile civile și de războiul din Vietnam, a creat o falie în cadrul dreptei americane care a fost alimentată de criticile pe care Rothbard le-a adus noului conservatorism american. Într-un articol din 1968, *Confessions of a Right-Wing Liberal*, Rothbard descrie virajul în masă al dreptei, chiar și al simpatizanților lui Taft – moderat liberali și opuși militarismului – spre etatismul din ce în ce mai plenar, sub pretextul luptei anti-comuniste. Rothbard vorbește despre Marele Consens American dintre dreapta și stânga asupra principalelor teme de guvernare, colectiviste și imperialiste. Așa se explică de ce Rothbard, care nu-și schimbase principiile, putea fi acuzat mai nou de a fi prea de stânga (*liberal*, în sens american) pentru luări de poziție care înainte fuseseră incriminate ca fiind prea de dreapta. Propunerea lui Rothbard venea să confirme într-un fel coerent acuza că era „la stânga și la dreapta tuturor". Și el dorea o fuziune între mișcări opuse, dar urmând principiile libertății.

> Dreapta, care odată era hotărât opusă Statului Extins, a devenit acum aripa conservatoare a statului american corporatist și a politicii sale externe de imperialism expansionist. Dacă e să salvăm libertatea din această amețitoare fuziune la centru dintre stânga și dreapta, aceasta trebuie să se facă printr-o contra-fuziune între vechea dreaptă și noua stângă.[5]

Protestele contra războiului din Vietnam, izbucnite la mijlocul anilor 1960 și stinse abia în prima parte a anilor 1970, erau doar vârful unui aisberg de nemulțumire socială, care apăruse la rândul ei ca reacție la eșecurile acumulate ale politicilor intervenționiste din

---

pii mai degrabă decât de acțiune, a adunat un număr record de câteva sute de participanți. O adunătură pestriță, în cuvintele lui Rothbard, cu manifestări pe măsură: printre participanții interesați de lucrările de cercetare prezentate și discutate în conferință, oameni care purtau pelerine și broșe cu semnul dolarului (aluzie la adepții ideilor lui Ayn Rand) sau anarhiști cu banderole negre pe braț care incitau la violență față de autorități; aceștia din urmă fiind – și putem înțelege mai jos de ce era evident să fie – complet dezaprobați de Rothbard și de cei care înțelegeau implicațiile pașnice sau defensive ale libertarianismului. Evenimentul a marcat și începutul ruperii de Karl Hess, lider al stângii radicale, cu care Rothbard s-a aliat fără prea mult succes.

[5] „Confessions of a Right-Wing Liberal", *Ramparts*, June 15, 1968, pp. 48-52.

America.[6] Noua Stângă era cea mai vizibilă mișcare recentă și manifestare a revoltei profunde a societății americane, cu tușe groase de anarhism și anti-imperialism. Și pentru Rothbard, perioada de criză era un moment oportun să răspândească ideile de schimbare socială ale propriei sale viziuni despre libertate și societate, care, ca și în cazul stângii radicale, era profund opusă statului, dar care, spre deosebire de ea, avea cu totul alte resorturi. Într-adevăr, libertarianismul nu a atras doar pe radicalii de dreapta care nu s-au regăsit în noul consens, ci și, pentru un timp, pe mulți de stânga.

Într-un alt articol din *Libertarian Forum*, Rothbard îndemna membrii mișcării studențești de dreapta, *Young Americans for Freedom* să adere mai riguros la principiile libertății și să se despartă de compromisurile spre care-i împingeau adepții noului consens, lideri conservatori precum William F. Buckley, Jr.:

> Ce fel de mișcare conservatoare este asta? Acest fel: una în care nu aveți ce căuta. Am părăsit dreapta nu pentru că am încetat să cred în libertate, ci pentru că, fiind în primul rând libertarian, am ajuns să văd că dreapta s-a specializat în ascunderea politicilor autoritariste și neofasciste sub învelișul cuvintelor mieroase ale retoricii liberale. Au nevoie de voi pentru deghizarea liberală; încetați să le-o mai oferiți![7]

Rothbard menționează[8] falia care s-a produs și în cadrul acelei organizații ca pe un moment semnificativ al manifestării noului libertarianism. Publicația *New York Times* remarca și ea noul curent libertarian într-un articol[9] din ianuarie 1971 și, după spusele lui

---

[6] Alte fructe faimoase ale intervenționismului epocii sunt scandalul Watergate și „închiderea ferestrei aurului", suspendarea convertibilității dolarului în aur și la nivel internațional, marcând astfel eșecul aranjamentului monetar din 1944 de la Bretton Woods, după ce F.D. Roosevelt decretase, în 1933, suspendarea convertibilității la nivel intern, prin confiscarea aurului cetățenilor americani și interzicerea contractelor stipulate în aur, care era etalonul monetar al Statelor Unite și al economiei internaționale.

[7] „Listen, YAF.", *The Libertarian Forum* (Vol. 1 No. 10, august 15, 1969).

[8] Într-o conferință susținută în 1981 la Convenția Partidului Libertarian, youtube.com/watch?v=M3HatEnoBjI

[9] Stan Lehr și Louis Rossetto Jr., „The New fight Credo — Libertarianism", *New York Times* (10 ianuarie 1971), nytimes.com/1971/01/10/archives/the-new-right-credo-libertarianism.html

Rothbard, acel text a fost urmat de o invitație adresată lui de a scrie despre noua mișcare. Rothbard a dat curs cu articolul apărut în aceeași publicație, pe 9 februarie 1971, sub titlul „Noul crez libertarian".[10] La rândul său, acest text l-a făcut pe un editor de la Macmillan, Tom Mandel, să-i solicite lui Rothbard dezvoltarea într-o carte.[11]

Rothbard a dat curs și acestei invitații, iar cartea a fost publicată în 1973. Între timp luase ființă noul Partid Libertarian american, Rothbard fiind cooptat în calitate de mentor și principal ideolog într-un moment al recunoașterii noii structuri ca o forță politică semnificativă. *Pentru o nouă libertate: Manifestul libertarian* nu este deloc fără legătură cu această mișcare politică. Este un manifest politic care începe și se termină, literalmente, cu mențiuni ale succesului politic al Partidului Libertarian.[12] Însă, cine crede că ține acum în mână doar un alt program de acțiune politică se înșală. Cartea stă la mijlocul celor aproape două decenii între care Rothbard și-a publicat

---

[10] Rothbard, Murray N., „The New Libertarian Creed", *New York Times* (9 februarie, 1971), nytimes.com/1971/02/09/archives/the-new-libertarian-creed-a-renewed-faith-in-the-individual-is-the.html.

[11] Singura solicitare primită vreodată de la o editură comercială, după cum susține Lew Rockwell, *The Uncompromising Rothbard*, https://mises.org/library/uncompromising-rothbard.

[12] Rothbard a fost puternic implicat în Partidul Libertarian până la începutul anilor 1980. În această perioadă, începând cu 1976, miliardarul Charles Koch a început să sprijine intens activismul libertarian, susținându-l pe Rothbard în fondarea unui complex de organizații și publicații pentru educație, popularizare și activism politic. În câțiva ani s-a ajuns, însă, la o ruptură legată de noua strategie a lui Koch de orientare către influențarea politicienilor, lucru pe care Rothbard îl considera o fundătură. Rothbard și-a păstrat influența asupra Partidului Libertarian, dar a fost înlăturat abuziv din conducerea Institutului Cato, care s-a mutat din San Francisco și a continuat să crească în capitala Washington. La puțini ani, Rothbard s-a depărtat și de Partidul Libertarian, percepând acolo o irosire în gradualism, meschinărie politicianistă și opoziție față de valorile culturale conservatoare. Noua structură logistică rothbardiană a fost, în următoarea fază, Institutul Ludwig von Mises, care a marcat concentrarea sa mai mare pe educația tinerelor generații în tradiția Școlii austriece. În plan politic, din a doua jumătate a anilor 1980, Rothbard s-a concentrat pe o reclădire a vechii drepte și pe redescoperirea *paleo-libertarianismului*, adică a unui libertarianism însoțit de valori culturale conservatoare.

marile sale opere conceptuale: tratatul de economie *Man, Economy, and State* (1963) și tratatul de filosofie politică *Etica libertății* (1982) – la acesta din urmă lucrul fiind deja avansat atunci când a început să scrie *Manifestul*.[13] Dacă cele două sunt dedicate în primul rând cercetătorilor, *Manifestul* aduce concepte din ambele să lumineze problemele concrete și arzătoare ale societății americane. Se poate spune că aveți în față un scurt tratat de drept și economie, aplicat celor mai importante probleme ale oricărei societăți, de un gânditor cu contribuții majore în teoria economică, istorie, filosofie politică și teorie legală. Capitol cu capitol, Rothbard se apropie de o problemă, îi descrie istoria și dă exemple trecute sau contemporane, explică principiile care ar trebui să o guverneze, arată de ce aranjamentul instituțional existent nu reușește să rezolve acea problemă pentru că încalcă principii economice, filosofice sau legale și sugerează cum ar fi rezolvată acea problemă într-o lume cu adevărat liberă.

Cartea este încă o dovadă a hotărârii sale de a urmări principiile până la ultimele consecințe, fără rest și fără compromis, cu sinceritatea, strălucirea și rigoarea care îi erau caracteristice. Rothbard a ajuns astfel să fie numit *Mr. Libertarian*. Într-adevăr, situarea politică a lui Rothbard nu e nici doar la stânga, nici doar la dreapta. Libertarianismul lui Rothbard ia calea regală. Este vechiul liberalism în căutarea purității, a coerenței fără rest. Într-o veselie inocentă, dar conștientă de geniul său, invadează și stânga și dreapta. De la stânga taie colectivismul și păstrează libertățile civile, dreptul asupra propriului corp și pacifismul, de la dreapta se descotorosește de militarismul truculent sau de finanțismul fraudulos și păstrează liber-

[13] Într-un interviu din 1990, Rothbard relatează că lucrul la *Manifestul libertarian* nu era cel mai pe placul său, preferând să facă cercetare și analiză a problemelor fundamentale și abstracte, mai degrabă decât muncă de popularizare. În anii 1970, Rothbard a lucrat la *Etica libertății* și la *Conceived in Liberty*, monumentala istorie a Americii coloniale în patru volume, printre multe altele. Este cu atât mai mult un eveniment fericit că Rothbard a dat un astfel de text sistematic și sinoptic, destinat cititorilor generaliști. Pe de altă parte, chiar și lucrările adresate cercetătorilor au stil și limbaj accesibile oricui, iar *Manifestul*, departe de a fi o excepție, oglindește activismul său și eforturile editoriale de popularizare care au fost constante de-a lungul carierei. Vezi „Murray Rothbard in *The New Banner*", *The Rothbard Reader* (Auburn, Ala: Ludwig von Mises Institute, 2016), p. 51.

tățile piețelor. Și de la ambele taie bestia cea neagră, statul. Sinteza lui are ambiția de a se conecta la tradiția liberalismului clasic și de a reînvia în ea radicalismul libertății depline. Pentru Rothbard, singura cale spre viitor este printre Scila „liberalismului" modern de stânga (care, în lumea anglo-saxonă, a și furat cuvântul, pervertindu-i sensul clasic) și Caribda noului conservatorism pe cale de a deveni *mainstream* și pentru care dreapta înseamnă mai degrabă războaie, mari afaceri de cumetrie și moralitate cu sila.

Pentru o nouă libertate: Manifestul libertarian adună mănunchi gândirea politică a lui Rothbard care fusese exprimată, rafinată și publicată în bucăți diverse de-a lungul a mai bine de două decenii. Este un sistem al libertății (în anticiparea *Eticii libertății*) explicat popular, pentru tot omul. Cartea are rigoare filosofică, dar e și suculentă, plină de cazuri și exemple memorabile. Întregul este impunător și original: descrie pentru prima dată o hartă cuprinzătoare și coerentă a noului sistem politic conceput de Rothbard. Părțile sunt la rândul lor captivante și, majoritatea, deschizătoare de noi drumuri și teme de cercetare. Și, mai ales, sunt și vor fi mereu actuale și relevante pentru orice societate, de oriunde și de oricând.

Libertarianism sau liberalism?

Pentru că tot am menționat furtul „liberalismului" de către stângiști, să vorbim despre istoria cuvântului „liberalism" în lumea anglo-saxonă și cea a traducerii cărții de față. Este o problemă aparent terminologică, dar de fapt ideologică.

Cuvântul „liberal" a avut în lumea anglo-saxonă și în Statele Unite înțelesul său clasic până în primele decenii ale secolului XX, când a început să fie pervertit de curentul progresist, care l-a folosit pentru a îmbrăca politici din ce în ce mai etatiste, până la o completă inversare semantică, liberalismul ajungând să însemne, de atunci, stânga și socialism, de diferite coloraturi și intensități.

Acest lucru ridică o dublă problemă: (1) cum traduci cuvintele „liberal" și „liberalism" din engleză și (2) cum traduci cuvintele „libertarian" și „libertarianism"?

În mare, pentru (1) opțiunea a fost traducerea lui „liberal" prin

„stângist", „de stânga", „socialist", „etatist", „progresist" sau chiar „liberal de stânga", cu toate că această din urmă expresie riscă să contrarieze cititorul român. Se întâmplă așa pentru că, din fericire, sensul european continental nu s-a schimbat. Mai precis, în limba română, cuvântul „liberal" încă își are sensul său clasic. Cu costul de a pierde din fidelitatea traducerii, este un privilegiu că avem încă posibilitatea să vorbim despre liberalismul clasic folosind cuvântul original. Așa cum veți putea vedea din primul capitol, folosirea termenului „progresist" și chiar a celui „stângist" nu fac decât să dea problema unul sau doi pași înapoi, unde apare din nou o dilemă. Și termenii aceștia din urmă au fost pervertiți de la sensul lor istoric. E cazul, deci, să ne întrebăm: trebuie să fie lăsați inamicilor ideologici sau să fie recuperați? Mai mult, după ce Rothbard va termina de argumentat, va fi clar încă o dată că și cuvântul „socialism", în sensul de aplecare către societate, de bine comun, este folosit de fapt ilegitim de cei care sunt acum recunoscuți drept socialiști. Pentru că socialiștii sunt de fapt antisociali și în ultimă instanță împotriva oricărui fel de bine comun. Istoria socialismului este peste tot, cu dovezi de netăgăduit care continuă să fie produse chiar în timp ce scriu aceste rânduri, una a dezolării.

Pentru cazul (2), am tradus interșanjabil „libertarian" din engleză cu „liberal" sau „libertarian" în română. Am ales folosirea cuvântului „libertarian" în titlu și în interior, acolo unde am considerat că accentul cade pe aspectele noi și radicale ale sistemului propus de Rothbard și „liberal" acolo unde accentul cade mai degrabă pe chestiuni comune liberalismului clasic și celui rothbardian.

A fost o alegere a inițiatorului traducerii cărții și o tentație a mea până în ultimul moment de a folosi doar cuvântul „liberal" pentru a traduce englezescul „libertarian", dar acest lucru ar fi fost greșit din două perspective.

Prima este cea rothbardiană însăși, iar asta ar trebui să fie deja clar din cele discutate mai sus. Ceea ce propune Rothbard nu este o simplă întoarcere la tradiția liberală, ci un avans în cadrul acestei tradiții. Și asta nu pentru că liberalismul clasic ar fi devenit cumva caduc, nemaipotrivindu-se veacului nou, ci din cauza inconsecvențelor sale, care îl fac să fie inferior acum noului liberalism și care i-au

provocat, la timpul lui, căderea, așa cum argumentează Rothbard alături de alții.

A doua perspectivă este cea care păstrează rezerve față de abordarea rothbardiană, lăsând libertății mai puțin loc de extindere, încastrând-o mai mult în aranjamente sociale care îi sunt exterioare, înglobând-o ca parte într-un pachet complet, împreună cu alte lucruri, și din care, odată ce e scoasă, își pierde suflul și, în ultimă instanță, nu poate supraviețui, ba chiar devine nocivă. Așadar, o perspectivă care consideră că liberalismul clasic este realizabil în anumite condiții – care implică cel puțin o formă tradițională de guvernământ coercitiv – pe când libertarianismul rothbardian nu este, pentru că nu poate exista decât eliminând instituții fără de care devine nesustenabil și chiar pernicios. Liberalismul este, deci, superior libertarianismului. Las pe apărătorii acestei poziții să elaboreze.[14]

Voi mai menționa doar că Rothbard nu vedea o contradicție implacabilă între libertarianismul care urmărește înlăturarea completă a statului și diverse feluri de conservatorism cultural. Așa cum vom avea ocazia să vedem mai jos, libertarianismul se vrea a fi un cadru neutru, care constrânge oamenii să acționeze în acord cu prezervarea drepturilor asupra persoanelor și proprietăților, iar acest cadru poate fi umplut, în principiu, cu diverse seturi de valori pe care se întâmplă să le nutrească membrii societății care îl adoptă. Este adevărat că nu orice valori culturale pot fi cuplate cu libertarianismul rothbardian. Cineva nu poate fi și adept al egalitarismului în sens material strict și adept al libertarianismului în același timp, pentru simplul fapt că proprietatea privată implică diversitate, alegere, discriminare, ierarhizare și inegalitate a rezultatelor.[15] Libertarianismul

[14] Vezi, în acest sens, „Addenda", de Dan Cristian Comănescu, în Rothbard, Murray N., *Ce le-a făcut Statul banilor noștri?* (București: Institutul Ludwig von Mises România, 2020).

[15] Îi mulțumesc lui Mihai-Vladimir Topan pentru comentariile la acest text, în general, și în special pentru observația foarte pertinentă pe care o face aici, că cineva poate fi, de fapt, egalitarist într-un mod voluntar, consonant cu învățăturile Sf. Ioan Gură de Aur, de exemplu, fără a încălca strigențele libertariene, „până la punctul în care să boicoteze sever pe cei nemilostivi și non-egalitariști". De asemenea, spune Topan, o piață complet liberă ar fi mult mai egalitară în privința rezultatelor decât le place unora să creadă. Problemele indicate mai sus apar abia atunci când egalitaristul este atât de

nu doar că nu este libertinism, așa cum arată Water Block,[16] dar este foarte îndoielnic că o societate libertină poate găsi în ea resorturile de a fi libertariană. De exemplu, de ce te-ai obosi să nu încalci proprietatea privată, să nu furi, să nu siluiești, să nu ucizi, dacă tot ce contează se întâmplă azi și ziua de mâine e ca și cum n-ar fi, sau dacă plăcerea ajunge axiologic mai sus decât dreptul de proprietate?

Rothbard, nu întâmplător, era conservator cultural, credea într-o „ordine morală obiectivă". Dar, în loc de a considera această ancorare într-un tradiționalism natural ca pe o constrângere minarhistă asupra libertarianismului, argumenta că libertarianismul și ordinea morală obiectivă se completează firesc și se potențează una pe alta. O întrebare legitimă este dacă legea naturală și conservatorismul cultural la care adera Rothbard ar fi, odată generalizate la o masă critică, suficiente pentru a face o ordine libertariană să dăinuie. Este complicat de dat un răspuns, pentru că trebuie mai întâi să se ne lămurim dacă genul de cultură la care adera Rothbard ar fi posibilă în absența unei spiritualități pe care, de altfel, Rothbard o susținea, chiar dacă nu o practica. Tradiția liberală pe care își clădea libertarianismul

> credea cu putere într-o ordine morală obiectivă a legilor naturale, care putea fi descoperită de rațiunea umană; și, ca parte a acelei ordini morale, a descoperit ceva important: că scopul politic de atins constă în individualism și în drepturile naturale ale persoanei și proprietății. Lucra, de aceea, chiar dacă o făcea adesea fără să-și dea seama, în tradiția tomistă a legii naturale a Occidentului, adăugându-i liberalismul deplin. Chiar dacă vechii liberali erau sau nu creștini din punct de vedere teologic, ei cu siguranță erau creștini din punct de vedere filosofic.[17]

În excelenta sa biografie, Justin Raimondo punctează, citând dintr-o scrisoare pe care i-a scris-o Rothbard în 1990:

> Sunt convins că nu este un accident că libertatea, guvernarea limitată, drepturile naturale și economia de piață s-au dezvoltat cu adevărat doar în civilizația occidentală. Sunt convins că motivul

---

absolutist încât e dispus să încalce libertatea și proprietatea altora pentru a-și atinge idealul de egalitate.

[16] Block, Walter, *Libertarianism și libertinism*, https://mises.ro/174/.

[17] Rothbard, M.N., „Conservatism and Freedom: A Libertarian Comment", *Modern Age*, 5, 2 (Primăvară 1961), pp. 217-220.

> constă în atitudinile dezvoltate de Biserica Creștină ... În contrast cu gândirea greacă, unde orașul-cetate ... era *locus*-ul virtuții și acțiunii, creștinismul – cu accentul său unic pe (a) *individ*, creat în imaginea lui Dumnezeu și (b) pe taina centrală a Întrupării, prin care Dumnezeu l-a trimis pe Fiul său ca persoană umană – arată că fiecare individ și mântuirea sa sunt în centrul preocupării divine.[18]

Se poate spune, deci, așa cum argumenta altă dată D.C. Comănescu, că „pentru iubirea minimală de aproape, etica proprietății private se impune aproape natural, virtutea și comuniunea fiind chemate să se nască din non-conflict interpersonal și libertate de agresiunea fizică".[19] Și că libertarianismul este necesar, dar nu suficient:

> [L]ecția economicului e că numai o societate fără agresiune politică poate fi viabilă, dar și că *orice* societate viabilă presupune un minimum de altruism, iar drumul spre o societate non-conflictuală și viabilă presupune chiar ceva mai mult altruism. Dar pe acela numai conlucrarea libertății cu harul îl poate dobândi la greu și păstra în perpetuitate.[20]

Inconsecvențele liberalismului clasic

Rothbard argumentează că liberalismul s-a afirmat istoric ca un curent radical, progresist, universalist și, prin concursul împrejurărilor, de stânga – având reprezentanți în partea stângă a sălii adunării legislative în timpul Revoluției franceze – în opoziție cu aripa din dreapta, conservatoare și reacționară. Dar, a suferit de inconsecvențe sau a abandonat puritatea inițială a principiilor și astfel a ajuns la eșecul istoric de la finele secolului xix și începutul secolului xx.

---

[18] Murray Rothbard în Raimondo, Justin, *An Enemy of the State* (New York: Prometheus Books, 2000), pp. 325-326. S-a speculat un timp chiar că Rothbard era, spre sfârșitul vieții, pe punctul de a se converti la catolicism. Tot în aceste pagini Raimondo arată că speculațiile erau nefondate, Rothbard declarându-se libertarian și ateu.

[19] *Sensul liberalismului. Cristian Pătrășconiu în dialog cu Dan Cristian Comănescu*, https://mises.ro/295/. Vezi și *Despre har și libertate. Nicolae Bobia în dialog cu Dan Cristian Comănescu*, https://mises.ro/294/.

[20] *Capitalismul are vocația de a fi sau a deveni ortodox. Ninel Ganea în dialog cu Dan Cristian Comănescu*, https://mises.ro/36/.

O greșeală strategică a liberalismului, din punctul lui Rothbard de vedere, a fost că a permis să fie „flancat la stânga" de noua forță politică, socialismul, o forță hibridă care a luat idealurile liberalismului și a propus atingerea lor cu ajutorul mijloacelor etatice, colectiviste ale conservatorismului.

> Liberalismul nefiind altceva decât o partidă a schimbării și progresului către libertate, abandonarea acelui rol a însemnat practic abandonarea motivului său de existență – atât în realitate, cât și în ochii publicului.[21]

Dar, dincolo de strategie, problemele liberalismului au fost principiale:

> Liberalii au ajuns să cedeze puterea de purtare a războiului în mâna statului, să-i dea puterea educării, puterea asupra monedei și activității bancare, sau asupra drumurilor – pe scurt, s-au mulțumit să lase statului dominarea tuturor pârghiilor esențiale ale puterii în societate. Prin contrast cu ostilitatea totală a liberalilor de secol XVIII față de puterea executivă și birocrație, cei de secol XIX au tolerat și chiar au salutat acumularea puterii executive și înrădăcinarea unei birocrații civile oligarhice.[22]

O altă inconsecvență evocată de Rothbard este abandonarea abolиționismului imediat, aplicat oricărei instituții care contrazice principiile, și adoptarea gradualismului. Un exemplu este aderența la sclavie a liberalilor jeffersonieni și jacksonieni. „Sclavia, gravul defect antiliberal din liberalul program democrat, s-a manifestat prin distrugerea completă a partidului și a liberalismului său".[23]

Mai adânc, observă Rothbard, liberalismul a renunțat la filosofia drepturilor naturale în favoarea utilitarismului, cu consecința abandonării libertății și alunecării în etatism. Astfel, liberalii au pierdut puritatea principiilor și radicalismul. În plus, prin adoptarea darwinismului social, liberalii au pierdut calitatea revoluționară,[24] pentru că evoluția darwinistă e implacabilă dar și foarte înceată, imperceptibilă.

---

[21] Vezi mai jos, p. 15.

[22] Vezi mai jos, p. 16.

[23] Vezi mai jos, p. 9.

[24] În sensul de schimbare pașnică, non-agresivă, care nu încalcă drepturile persoanelor și proprietățile lor, și în nici un caz nu pune bombe și nu aruncă cu cocktail-uri Molotov, așa cum consideră o anumită parte a stângii că se face revoluție.

Lovitura de grație, „motivul cataclismic" al distrugerii liberalismului a fost, în opinia sa, acceptarea militarismului și imperialismului:

> [D]acă utilitarismul, accentuat de darwinismul social, a fost principalul agent al decăderii filosofice și ideologice a mișcării liberale, motivul cel mai important, cataclismic chiar, al eșecului a fost renunțarea la principiile până atunci stringente împotriva războiului, imperiului și militarismului. În țară după țară, cântecul de sirenă al statului națiune și al imperiului a dus la distrugerea liberalismului clasic. În Anglia, liberalii din secolul XIX târziu și XX timpuriu au abandonat idealul anti-război și anti-imperial al „Micii Anglii" (*Little Englandism*) susținut de Bright și Școala de la Manchester. Au adoptat, în schimb, ceea ce au numit obscen „Imperialismul liberal" – alăturându-se conservatorilor în lărgirea imperiului, apoi conservatorilor și socialiștilor de dreapta în imperialismul și colectivismul distructiv al Primului Război Mondial. În Germania, Bismarck a reușit să-i dezbine pe liberalii aproape victorioși cu momeala unificării Germaniei prin sânge și oțel. În ambele țări, rezultatul a fost distrugerea cauzei liberale.[25]

Un lucru e clar: pentru autor, libertarianismul, în calitate de moștenitor al liberalismului clasic, are ca principală sarcină corectarea acestor inconsecvențe. Liberalismul cel nou trebuie să reafirme principiile și să își proclame aderența la ele fără echivoc. Apoi, strategic, trebuie să atace tocmai acele puncte critice abandonate în mâna statului. Spre deosebire de adepții statului minimal, care pot doar atenta la o restaurare a idealurilor liberalismului clasic, vizând necesarmente periferiile, libertarianismul rothbardian își propune să cucerească centrul, nucleul etatismului.

Marius Spiridon, pe urmele lui Rothbard, identifica astfel eroarea fundamentală a liberalismului clasic:

> Lumea în care liberalul acționează, pe care el o acceptă și pe care încearcă să o schimbe arată astfel: în centrul societății se află guvernul, căruia i se recunoaște dreptul de a lua orice decizie. Nu există nici o altă structură instituționalizată, organizată care să se ocupe cu viața politică, cu dezbaterea și adoptarea cadrului general de acțiune în societate. Către acest bastion se îndreaptă diversele propuneri de modificare a regimului politic, diversele

[25] Vezi mai jos, p. 20.

soluții pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă societatea la un moment dat. Liberalul trimite și el, își lansează și el propriile soluții. *Însă trebuie remarcat lucrul acesta fundamental: liberalul crede că principalul actor vizat de scrierile și luările sale de poziție este guvernantul. Lui i se adresează, pe el încearcă să-l convingă.*

Numai că, din nefericire pentru liberal, el este adeptul unor soluții care favorizează în mod sistematic cooperarea voluntară în dauna organizării bazate pe constrângere și pe birocrație. *Guvernantul trebuie să se retragă în mod sistematic din aproape toate sferele vieții sociale.* Or, guvernantul are propriile interese, propriile ambiții, care nu pot fi satisfăcute decât prin extinderea sferei statului, prin extinderea impozitării, reglementării și a birocrației în general. Acest lucru garantează că în frunte nu vor ajunge decât cei mai abili în a obține aceste rezultate sau, cel puțin, că ei vor fi selecționați în această idee.

Acest cadru instituțional de formulare a ideilor de reformă socială i-a condamnat pe liberali la irelevanță și a aruncat societatea în mâinile forțelor etatiste.

Această eroare instituțională capitală a liberalismului a avut o consecință suplimentară, la fel de nefastă. Baza ultimă a libertății, reprezentată de conștientizarea de către populație a faptului că drepturile de proprietate trebuie apărate la nevoie prin recurgerea la forță împotriva guvernului și că singura posibilitate pentru ca acest lucru să se întâmple este ca cetățenii să acționeze concertat în afara guvernului și împotriva guvernului, a dispărut.[26]

Reconstrucția: fundamente filosofice

Rothbard acuză, cum am văzut, abandonarea filosofiei drepturilor naturale ca bază a liberalismului și adoptarea utilitarismului, sau mai deviant, a emotivismului.

Cum orice clădire începe de la o fundație sănătoasă, reconstrucția propusă de Rothbard se bazează pe filosofia legii naturale cu scopul de a da o descriere deductivă și rațională, ca și în economie,

[26] Spiridon, Marius, *Eroarea fundamentală a liberalismului clasic*, mises.ro/296/.

unui corp de afirmații care pornește de la câteva simple și evidente axiome. Unește astfel tradiția legii naturale cu cea a raționalismului filosofic. Rothbard importă în filosofia legii naturale metoda praxeologică misesiană, continuând astfel în felul său original tradiția aristotelic-tomistă.[27] În această perspectivă, totul pornește de la faptul că realitatea are o esență obiectivă, că lucrurile au fiecare o natură, distinctă și perceptibilă de către om, care are și el natura lui. Faptul acesta constrânge felul în care ne putem raporta la realitate. Nu mai putem fi relativiști, nu mai putem fi solipsiști. Natura lucrurilor nu se schimbă, esențele sunt invariabile, iar realitatea există acolo, în exteriorul conștiinței omului, nu este o iluzie.

De la această bază, următorul pas este deducerea naturii omului: o ființă înzestrată cu rațiune, cu capacitatea de a-și fixa scopuri și de a alege cum să le atingă; deci cu libertate. Omul este autonom. Natura lui obligă la analiză concentrată pe individ. Pe urmele lui Mises, Rothbard aderă la individualism metodologic[28] în gândirea problemelor umane și sociale. Astfel, evită capcana logică a unui tip de holism, care atribuie natură și autonomie umană unor corpuri sociale formate din mai mulți oameni.

În plus, un alt adevăr empiric de necontestat este raritatea. Sunt în lume mai multe utilizări ale unor lucruri decât sunt lucruri. Există o multitudine de moduri în care poate fi folosit un lucru și trebuie să existe o formă de stabilire a modului ales în detrimentul modurilor abandonate. Drepturile de proprietate sunt soluția socială a acestei probleme. Criteriile de stabilire a modurilor de folosire sunt codificate sub forma regulilor proprietății private, după felul în care corespund naturii umane și materiale.

Proprietatea privată asupra propriului corp și asupra altor bunuri materiale sau imateriale – adică dispunerea exclusivă de ele în raport cu toți ceilalți oameni – nu este un moft al lui Rothbard, o valoare personală pe care vrea să o impună tuturor pentru că așa i se pare sau îi place lui în acel moment. Este un aranjament social ce rezultă riguros dintr-o realitate mai adâncă, cea a naturii lumii.

---

[27] Hoppe, Hans-Hermann, *op. cit.*, p. xxxi.

[28] Care nu implică individualism etic sau moral, egoism etc.; aceasta este o confuzie sau, mai rău, o acuză deliberat răuvoitoare care este adesea făcută de critici.

Corolarul proprietății private este principiul non-agresiunii, care afirmă proprietatea privată negându-i negația: nimănui nu-i este permis să încalce proprietatea altuia asupra propriului corp și a bunurilor pe care acesta a ajuns să le stăpânească legitim, prin primă apropriere (*homesteading*), transformare productivă, schimb sau dăruire.

Etica proprietății private

Vedem astfel cum Rothbard concepe o structură a sistemului legal care este ancorată puternic în conceptul proprietății private legitime. Toate regulile de conviețuire într-o comunitate de oameni – începând de la cea mai mică posibilă, între Crusoe și Vineri, și până la oicumenă, întreaga omenire interconectată – trebuie să respecte criteriul proprietății private și non-agresiunii.

Nu există nici un caz în care inițierea violenței, adică primul pas în nerespectarea proprietății private a cuiva asupra propriului corp sau a bunurilor sale, să fie legitimă. Încalcă principiul non-agresiunii. Societatea firească este o societate pașnică. Autoritatea cuiva nu poate fi decât una de competență recunoscută și acceptată de ceilalți. Stăpânirea nu poate fi decât în cadru contractual, oamenii nu pot fi controlați de alți oameni fără voia lor.[29] Coerciția, înțeleasă ca agresiune, chiar și la cel mai mic nivel, este de neconceput ca aranjament instituțional. Războiul ca agresiune multiplicată masiv este o aberație ce poate fi justificată doar în cazuri defensive care pot fi probate. Societatea umană ideală și perfect posibilă, dată fiind natura omului și a lumii, este una a bunei vecinătăți și a păcii extinse până la nivel mondial. Putem observa aici că non-agresiunea pură este o stare ideală care poate fi concepută și pusă în practică, în timp ce agresiunea pură este o stare extremă de neconceput altfel decât ca anihilare totală a tuturor ființelor umane vizate de acest experiment mental, cu excepția poate a uneia singure (dacă după ce a anihilat umanitatea putem concepe că se va lăsa neanihilată pe ea însăși).

Pe cale de consecință, libertarianismul rothbardian respinge instituția statului ca mod complet ilegitim de acțiune. Statul nu se poa-

[29] Cazurile particulare copiilor sau oamenilor fără discernământ sunt mai dificile, dar pot fi discutate fără a invalida regula.

te naște decât prin agresiune asupra proprietății private, este agresiune instituționalizată, și de aceea el nu trebuie să existe în această formă.[30]

> [D]at fiind că principalul scop al libertarianului este să se opună tuturor agresiunilor împotriva drepturilor persoanei și proprietății, el se opune în mod necesar instituției statale, pe care o vede ca fiind inerent și de departe cel mai mare inamic ale acestor prețioase drepturi.[31]

Pentru a-și susține punctul de vedere, Rothbard face un tur de forță în capitolul 3, aducând argumentele unor înaintași precum John C. Calhoun, Franz Oppenheimer, Albert J. Nock, Joseph Shumpeter sau Lysander Spooner. Dacă războiul este culmea agresiunii împotriva persoanei și proprietății, statul este război civil în formă continuată. Libertatea este un sistem al proprietății private iar statul este negarea lui. Prima parte a cărții, care se termină cu acest capitol, este demonstrația principiului proprietății private și identificarea statului ca opus al său. Pe această fundație începe Rothbard să analizeze aranjamentele instituționale existente și să propună reconstrucția lor.

Problemele

Organizarea cărții este, deci, astfel: mai întâi, Rothbard face o istorie a genului proxim – liberalismul clasic european, tradiția anti-stat americană – și o afirmare a diferenței specifice – libertarianismul ca aplicare riguroasă a principiului axiomatic al proprietății private. Apoi, în partea întâi, dezvoltă o demonstrație a sistemului libertății, așa cum am văzut mai sus. În partea a doua, începe să discute aplicații ale principiilor libertariene. Dacă proprietatea începe, cronologic și praxeologic, cu propriul corp, discuțiile aplicațiilor încep cu problemele legate de libertatea personală și apoi evoluează spre

[30] Așa cum vom vedea mai jos, nimic nu împiedică și, practic, totul sugerează că o guvernare voluntară este posibilă și plauzibilă. Nu putem anticipa felul concret în care va arăta guvernarea libertariană, dar putem ști cu siguranță că va fi o *ordine* a proprietății private. În mod paradoxal se poate afirma că statul este creator de haos, în timp ce poliarhia proprietății private creează ordine.

[31] Vezi mai jos, p. 54.

chestiuni legate de libertatea de a produce sau consuma bunuri și servicii, sau libertatea de a nu suporta, produce și consuma „rele", anti-bunuri. Partea a treia, epilogul, conține o discuție despre strategia prin care se poate ajunge la o societate libertariană.

Capitolele cărții sunt analize ale multitudinii de probleme ale societății moderne văzute ca abateri de la principiul proprietății private. Toate sunt importante, pentru că libertatea este indivizibilă, așa cum ținea Mises să amintească.[32] Orice problemă, oricât de mică – sau de neesențială, ca să folosim jargon la zi – va crea, dacă e lăsată nerezolvată, o breșă în sistemul libertății. În primul rând va crea inconsecvență. Apoi, prin ea, pe logica dinamicii intervenționismului, vor fi strecurate alte probleme și motive de lărgire a breșei. Aceste din urmă probleme și motive vor fi și ele, la rândul lor, breșe mai mari care vor invita la lărgire prin forțarea altor motive, probleme și cauze de crize. Și, astfel, din câteva crize provocate artificial se poate ajunge la controlul social cel mai extins, la centralizarea deciziei asupra proprietăților și corpurilor în mâinile autorității etatice, prin inginerie socială decretată minuțios și continuu sau prin naționalizare directă. De aceea, insistă Rothbard, nici un tip de încălcare a proprietății nu trebuie tolerat în principiu, nici o eliminare a aberației și nici o restituire sau pas spre restabilirea normalității nu trebuie amânate.

Chiar dacă nici o problemă nu poate fi ignorată, o ierarhizare a lor are sens, măcar strategic. Proiectul traducerii de față a fost inițiat cu mulți ani în urmă și traduse prioritar au fost capitolul 7 despre „Educație", capitolul 9, despre „Inflație și ciclul economic" și capitolul 12 despre „Poliție, drept și tribunale". Logica acestei priorități era legată de ideea că libertatea trebuie să atingă mai întâi punctele strategice, să cucerească nucleul.[33] De ce ar fi apărarea, educația sau

[32] De exemplu, în *Acțiunea umană* (București: Institutul Ludwig von Mises România, 2018), p. 329.

[33] Dan Cristian Comănescu este cel căruia îi datorăm inițierea proiectului și traducerea unor capitole din carte încă de acum mai bine de 15 ani. Despre prioritatea eliberării educației, Comănescu spunea:

> [F]ără educație șansele schimbării mentalității în direcția bună sunt practic inexistente. Iar eliberarea școlii, scoaterea ei din Egiptul politic, e o condiție *necesară* pentru educație. Unul din puținele lucruri care merg bine în America, de exemplu, din perspectiva liberalismului

moneda parte din acest nucleu? Rothbard, argumentează, în fond, contra unor programe precise și etapizate, de teama gradualismului și blocajelor.

Cred că răspunsul este că, în primul rând, o țintire a „înălțimilor dominante" are sens, ca o contra-strategie. Putem aminti aici de strategia leninistă a Noii Politici Economice (NPE), care a renunțat – pentru un timp considerat scurt dar care s-a dovedit a fi mult mai lung – la scopul instaurării plenare a comunismului (pentru că s-a dovedit imposibil de atins imediat) și l-a înlocuit cu cel al ocupării înălțimilor dominante, adică a sectoarelor cheie din economie. Și aceasta este, în fond, realitatea actuală peste tot în lume, inclusiv la noi. Statul domină sectoarele cheie.

Libertatea trebuie să recucerească de la stat, cu prioritate, aceste sectoare cheie, altfel riscă să cadă iar în eroarea istorică a liberalismului clasic. Lecția istoriei este că minarhismul a eșuat tocmai din cauză că a cedat aceste înălțimi dominante, precum apărarea, moneda, educația, sănătatea sau drumurile.

În continuare am să discut câteva din aceste probleme cu intenția de a conecta argumentele din carte, teoretice sau aplicate la realitățile americane din anii 1970, cu chestiunile relevante pentru România anului 2020. Și, pentru a face acest lucru, am să mă folosesc de criza actuală, care este distinctă de molima al cărei nume îl poartă, dar care s-a răspândit mai ceva decât molima, asemeni unei vijelii care a stârnit toate focarele, mai mult sau mai puțin mocnite, de socialism și intervenționism.

Într-un interviu din 1990, Rothbard constata un nou moment de tip NPE. Căderea în cascadă a regimurilor comuniste, sateliți ai Uniunii Sovietice, a însemnat de fapt deznodământul de mult anticipat al marelui vis socialist. Eșecul răsunător din 1989, care urma să fie desăvârșit în 1991, odată cu destrămarea imperiului sovietic, nu era decât actul final al tragediei începute în 1917 și care a putut fi lungită

---

autentic, a performanței academice și nu numai, e mișcarea de *homeschooling*, a părinților care au înțeles că școala publică e mai rău decât ineficace, e o lobotomizare a generațiilor tinere în condiții de pușcărie, o rețetă pentru depravare și delincvență juvenilă, iar în cazul „elitelor", pentru pregătirea marilor inchizitori și machiavelici de mâine. (*Capitalismul are vocația de a fi sau a deveni ortodox*)

mai bine de șapte decenii tocmai prin strategia retragerii marxismului pur, în fața puterii implacabile a legilor economice, spre înălțimile dominante. Așa cum a arătat Mises în 1920, acum exact 100 de ani, socialismul pur se lovește de imposibilitatea de a face calcule de rentabilitate, pentru că abolește proprietatea privată, deci și schimburile, piețele și prețurile.[34] Iar fără prețuri de piață nu se poate ști care direcție economică e rentabilă și care nu. Socialismul se vădește astfel a nu fi deloc un sistem economic.[35] Singura garanție este cea a haosului și risipei în neștire. Puterea devastatoare a acestui argument s-a văzut la lucru, în toată deplinătatea ei, în timpul Comunismului de Război (1917-1921).[36] Comunismul pur e condamnat la efemeritate, oricând și oriunde este aplicat. De aceea, NPE, admițând un simulacru de piață la interior și operând, chiar și după aplicarea unor constrângeri în perioada stalinistă, cu prețurile autentice ale piețelor mondiale libere, a oferit posibilitatea socialismului sovietic de a se târâi ca un *zombie* prin istorie timp de încă șapte decenii.[37] Dar prăbușirea era inevitabilă.

Și această prăbușire a scufundat nu doar visul sovietic al popoarelor – mai bine zis al elitelor politice – care l-au pus în aplicare, ci și al legiunilor de stânga din întreaga lume care au continuat să creadă în socialism până în ultimul moment. Ceea ce observa Rothbard în 1990, în America și în Occident, era o masivă acceptare nevoită a eșecului ideii de comunism pur și o repoziționare a trupelor:

---

[34] Mises pune accentul pe proprietatea asupra factorilor de producție și pe prețurile lor. Pentru bunurile de consum problema este, la o primă vedere, evitabilă prin observarea și corectarea abundenței sau penuriei. *Doar că* acele bunuri de consum vor fi imposibil de produs. Chiar și cu piețe și prețuri pentru bunurile de consum, problema rămâne insurmontabilă.

[35] Mises, Ludwig von, *Calculul economic în societatea socialistă*, mises.ro/265/.

[36] Richman, Sheldon L., „War Communism to NEP: The Road from Serfdom", Journal of Libertarian Studies, Vol. v, No. 1 (Winter 1981). Vezi și, Boettke, Peter J., *Calculation and Coordination*, volum disponibil la https://mises.org/library/calculation-and-coordination-essays-socialism-and-transitional-political-economy, în special capitolul 6, *The Soviet Experiment with Pure Communism*.

[37] Asta explică și faptul că regimurile socialiste nu pot duce o politică externă foarte agresivă. Rothbard elaborează în capitolul 14.

> Puțini mai sunt în favoarea planificării centralizate, dar câmpul de luptă s-a repoziționat către intervenționism. E vorba de trei arii ale intervenționismului care sunt principalele subiecte, acum și în viitor: (1) prohibiționismul și tentativa de a elimina orice risc; (2) egalitarismul și ideea că grupurile de victime ar trebui să primească tratament special două mii de ani de acum încolo, pentru opresiunea din trecut; (3) ecologismul sau antiumanismul: ideea implicită fiind că omul este cea mai josnică creatură și că orice creatură sau lucru neînsuflețit are drepturi.[38]

Criza Covid19 în lumina Manifestului libertarian

Și ce altceva este criza Covid19 prin care tocmai trecem, dacă nu o manifestare plenară a primului punct sesizat de Rothbard? În numele siguranței și eliminării riscului lumea „liberă" și-a suprimat libertatea și a recurs la înregimentarea totalitară a societății. Mai mult, dincolo de prohibiționism, în criza coronavirusului au răbufnit o sumedenie de alte probleme ale intervenționismului.

Puseul de totalitarism a lovit și România, prin mecanismul clasic de contagiune instituțională de la vest, de unde ne luăm printre altele și lumina etatică, fie că vorbim de Europa sau de America. Iar Vestul a suferit, la rândul său, de contagiune cu China, nu numai în privința virusului, ci și în modul de reacție etatică al regimului comunist de acolo. Dar semințele acestui totalitarism există de mult în Occident. Rothbard face referiri recurente în carte la intenția decidenților de a închide cetățeanul într-o cușcă Skinner, asemenea unui animal de laborator, care să acționeze predictiv, doar condiționat de stimuli și lipsit de libertate. Pandemia este cel mai nou și vădit experiment de acest tip, în care cușca Skinner a devenit însuși domiciliul cetățeanului, pentru siguranța lui și a celorlalți.

Criza coronavirusului a fost în bună măsură o criză instituțională la care s-a ajuns pe logica unei dinamici a intervenționismului. Pe scurt, din cauză că în multe țări sistemul de sănătate este deținut în proprietate publică, deci planificat centralizat și de aceea prost calibrat, ineficient și incapabil să facă față unui val de bolnavi, s-a decis planificarea centralizată a întregii societăți. Retorica a fost militaris-

[38] *The Rothbard Reader*, p. 36.

tă – „am pornit un război cu virusul, acest dușman nevăzut" – și mijloacele au fost ale războiului: înregimentarea (mai precis, încartiruirea) întregii societăți într-o manieră decisă de câțiva oameni pentru un obiectiv foarte îngust, minimizarea numărului de infectați și de morți de Covid19, cu sacrificarea oricăror altor scopuri pe care societatea le-ar fi putut avea, incluse aici fiind minimizarea numărului de bolnavi și de morți din cauza altor boli, pe lângă puzderia de multe alte priorități, care au fost toate ignorate, cu costuri greu de cuantificat, dar evident imense.[39]

În consecință, s-au impus stări de urgență și s-au suspendat drepturi fundamentale, oamenii fiind obligați să stea izolați fără voia lor și fără simptome, în arest la propriile domicilii, sau în carantină în spații alocate de stat, adică pe banii acelorași plătitori de taxe care își vedeau veniturile și afacerile prăbușite prin decret. Proprietatea privată a fost anulată temporar și locul i-a fost luat de rechiziționări de echipamente și materiale medicale, de spitale și alte proprietăți, interdicții la export și plafonări de prețuri. Școlile publice – dar și cele private – au fost închise, în condițiile în care, destul de timpuriu în evoluția pandemiei, a fost clar că tinerii și copiii sunt practic neafectați de boală. Închiderea școlilor a fost urmată de presiunea părinților pentru închiderea altor firme și instituții, mulți fiind nevoiți să stea cu copiii acasă. Curând a urmat suspendarea circulației interne și internaționale de persoane și, în bună măsură, de mărfuri și s-a închis, practic, toată economia considerată „neesențială". Incertitudinea și panica distribuită prin canalele mass-media *oficiale* nu a făcut decât să amplifice blocajele economice.

În aceste condiții, nici gând să mai fie permise turmei „mofturi"

[39] Că un număr semnificativ de somități epidemiologice s-a pronunțat de la bun început asupra gravității mult mai mici a bolii decât ceea ce se specula și modela oficial și că aceste somități își văd, după 2-3 luni, afirmațiile confirmate de realitate, că modelele după care s-a simulat numărul imens de morți și care au influențat covârșitor politicile de *carantinare* fără precedent, cu costuri monetare, materiale, psihice și în vieți umane uriașe, pe care abia începem să le întrezărim, asta nu face decât să amplifice indignarea față de colosala prostie a experimentului de colectivism etatist căruia i-a fost supusă o bună parte din omenire. Însă, chiar și cu o pandemie mai gravă, oricât de gravă, obiecțiile libertariene rămân în picioare. Răspunsul etatist nu face decât să fragilizeze societatea și mai tare în fața amenințării.

spirituale precum mersul la biserică, fie chiar în Postul Mare sau la sărbătoarea Învierii. Cât despre împărtășire și ritualurile ei – anatema! Urgența e fiziologică, legământul cel mai nou e ordonanța arafatiană, metafizica n-are decât să aștepte vremuri mai prielnice.

Putea fi anticipat, în virtutea ineficienței gestiunii în regim socialist, și s-a confirmat de timpuriu în evoluția pandemiei, faptul că spitalele și alte centre publice de combatere a bolii riscă să devină și au devenit principalele focare de răspândire a bolii. În ciuda acestui lucru, au fost internați pacienți cu simptome blânde și chiar internați cu forța, pe perioade incerte, decise doar de rezultatele unor testări discutabile[40], pacienți asimptomatici.[41]

Cu toate că se știa că bătrânii și cei cu comorbidități sunt deosebit de grav afectați de boală, protecția lor a fost mai degrabă ignorată, ba chiar au și fost obligate casele de bătrâni, în anumite locuri, să admită pacienți suspecți sau nevindecați complet de boală, lucru care s-a soldat cu rate mari de mortalitate a populației din acea categorie. Toți bătrânii au fost obligați în mod particular să stea închiși în casă, cu excepția unor ore nefirești, acest lucru având efectul de a le scădea imunitatea și de a le provoca un stres suplimentar. În plus, dacă lecția caselor de bătrâni ne spune ceva, apariția unei mai mari densități de bătrâni vulnerabili în farmacii, piețe și magazine, în intervalul orar îngust decretat pentru astfel de activități, nu putea fi decât în detrimentul sănătății lor.

Sociologic, trebuie menționate și accentele distopice precum anunțurile regulate și cântarea imnului național pe tonul metalic al difuzoarelor de pe mașinile de poliție, aparițiile televizate ale juntei medico-militare ad-hoc care citea pe ton marțial ultimele detalii ale planificării societății prin decrete de urgență, președintele țării care se răstea la popor cu degetul ridicat precum la un copil de 5

[40] Straiton, Jenny, *False negatives: how accurate are PCR tests for COVID-19?*, biotechniques.com/coronavirus-news/news_false-negatives-how-accurate-are-pcr-tests-for-covid-19/. Un compendiu actualizat de surse și analize pertinente despre criza Covid19 se poate consulta aici: https://swprs.org/a-swiss-doctor-on-covid-19/.

[41] În aceste condiții, ar fi curată pedanterie să pui în discuție chestiuni precum obligativitatea tratamentului, înștiințarea și informarea pacienților despre alternativele de tratament și riscul lor, vizitele familiei sau consimțământul părinților în cazul minorilor internați.

ani, obligativitatea completării unei declarații la orice ieșire din casă, închiderea parcurilor și spațiilor în aer liber și nivelul zdrobitor al amenzilor date pentru nerespectarea regulilor.

Sunt câteva locuri din carte care au tangență cu această situație. În primul rând, Rothbard vorbește în capitolul despre servitutea involuntară de internarea forțată a bolnavilor suspectați de boli mintale. Se poate face cu ușurință o paralelă între aceste cazuri și cele ale bolnavilor asimptomatici de Covid19. Pasajul de mai jos are o perfectă aplicabilitate:

> Principala rațiune pentru internarea obligatorie este posibilitatea ca pacientul să fie „periculos pentru el însuși și pentru alții". Primul mare defect al acestei abordări este acela că poliția, sau legea, intervine *nu* atunci când este în curs de desfășurare un act de agresiune fățișă, ci atunci când cineva consideră că un astfel de act *ar putea* avea loc într-o bună zi. Dar aceasta oferă o semnătură în alb pentru tirania nelimitată. Oricine ar putea fi bănuit sau considerat capabil să comită o crimă într-o bună zi și deci, pe asemenea considerente, oricine poate fi închis legitim – nu pentru o ilegalitate, ci pentru că cineva *crede* că *ar putea* comite una. Acest tip de gândire justifică nu doar încarcerarea, ci încarcerarea *permanentă*, a *oricui* este bănuit. Dar crezul libertarian fundamental susține că orice individ are voință liberă și este capabil de alegeri libere; că nimeni, oricât ar fi de probabil să comită o agresiune în viitor, pe baza unei judecăți statistice sau de alt fel, nu este determinat să o comită; și că, în orice caz, este imoral, și invaziv și penal în sine, să forțezi pe cineva care nu comite o ilegalitate *clară* și prezentă, ci mai degrabă este suspect.[42]

Nu numai că este ilegitim și o agresiune ca statul să impună internarea oricui nu este agresor evident asupra altor persoane, dar statul nu ar trebui să aibă nici dreptul de a limita sau chiar suspenda dreptul la liberă circulație. Chiar dacă drumurile sunt în cele mai multe cazuri în proprietate publică, trebuie să ne amintim că statul nu obține nimic în mod legitim, ci o face doar prin taxare sau confiscare. Pe cale de consecință, contribuabilii sunt, într-o devălmășie care nu ar apărea în regim de proprietate privată, finanțatorii și cei care ar trebui să aibă dreptul să circule pe străzile publice nestingheriți. În haosul posesional creat de stat pe drumurile publice, plătitorii

[42] Vezi mai jos, p. 104.

de taxe trebuie să aibă prezumția de proprietate și prioritate la libera utilizare.

Și de ce a fost suspendat acest drept la liberă circulație? În numele unui bine public: protejarea de coronavirus. Dar, la fel ca în cazul analizei pe care Rothbard o face apărării, ne putem întreba: și câtă corona-sănătate trebuie să avem în societate? Unde se oprește statul din cursa pentru acest tip anume de sănătate? Ce mai interzicem pentru a ne feri de boli și moarte în general? Fumatul? Alcoolul? Anumite alimente și tradiții culinare? Mașinile mici? Sedentarismul? Sporturile dure? Problema apare din definirea holistă a conceptului de sănătate. De fapt, dacă privim sănătatea ca pe unul din multele scopuri pe care ar putea să le pună oamenii pe scara lor subiectivă de valori, vom înțelege că alegerile se vor reflecta în diversele comportamente și prețuri ale unor bunuri și factori de producție pe piață. Prin libertate și responsabilitate individuală, criza Covid19 ar fi fost întâmpinată cu diverse reacții în diverse comunități și de către diferiți oameni, în funcție de valorile și posibilitățile lor materiale de a urmări acele valori.

Ar putea întreba cineva: dar faptul că un contagios circulă pe stradă și riscă să îmbolnăvească pe alții nu este o agresiune? Definită în termeni libertarieni, agresiunea înseamnă infectarea conștientă sau amenințarea cu infectarea. Nu poate fi restrâns dreptul cuiva de a acționa doar în virtutea bănuielii că ar putea fi contagios. În plus, dacă cineva se dovedește contagios și infectează pe alții, este treaba legii și judecătorilor să stabilească, ex post, în ce măsură se face respectivul vinovat de neglijență criminală. Însă, orice restrângere a libertății ex ante este o agresiune, până la proba contrarie.

Cu alte cuvinte, nici o criză – oricât de gravă – nu poate vreodată justifica încălcarea proprietății private. O societate liberă ar avea străzi private, așa cum discută Rothbard în capitolul 10, și ar fi micro-reglementată pentru astfel de situații prin clauze contractuale. Probabil că, în fața unei epidemii anticipate, proprietarii privați ar fi decis voluntar să renunțe la organizarea activităților care presupuneau grupuri mari de oameni și risc mare de contagiune. Proprietarii și comunitățile mai prudente sau chiar panicarde ar fi luat decizia, calculată, cu asumarea pierderilor, de a închide complet activitățile

și poate chiar de a se baricada în case.[43] La polul opus, cei mai puțin conștienți de riscurile reale sau închipuite, sau mai dispuși să le înfrunte, probabil ar fi continuat viața ca înainte, cu minime precauții. Dar, e clar că pe măsură ce apar noi informații despre gravitatea mai mare sau mai mică a bolii, ele vor fi puse în balanță contra costurilor în acumulare ale suspendării activității, iar gradul de intensitate al precauției va fi cu siguranță modificat în funcție de acele informații, într-o manieră antreprenorială, cu o apreciere a riscului subiectivă, diversă și adaptată la circumstanțele de timp și de loc.

Se poate face aici trimitere la pasajele din capitolul despre poluare. Epidemia coronavirusului poate fi tratată ca un caz particular de poluare a aerului, pentru că se transmite pe cale aeriană. Poluarea este pur și simplu un caz de externalizare a costurilor acțiunii unor persoane asupra altor persoane. Ea, ca și infectarea, se rezolvă prin darea în judecată a agresorului pentru încălcarea proprietății private a unei alte persoane asupra propriului corp și obligarea la plata despăgubirilor. Se poate spune că sunt dificultăți tehnice în identificarea sursei contagiunii, dar, așa cum putem vedea deja în practică și cum ne putem închipui, într-o societate libertariană ar fi folosite mijloace pentru a minimiza această necunoscută. Ar fi decizia proprietarilor străzilor, spațiilor comerciale, hub-urilor de transport sau sălilor de spectacole să filtreze și să asigure identificarea în timp real sau ex post a potențialilor purtători de virus. Încă o dată, toate acestea s-ar face cu luarea în considerare a costurilor. Un magazin care anticipează pierderi de clientelă și de profituri, pentru că își deranjează clienții prin testări percepute ca fiind invazive, va lua decizia să țină aceste testări la un minimum sau să renunțe complet la ele, atât timp cât clienții demonstrează prin preferința de a veni în continuare că sunt de acord să își asume riscul mai mare de contagiune care apare la frecventarea acelui magazin, în acele condiții.

Un alt aspect revoltător al etatismului de pandemie a fost încălcarea dreptului la liberă exprimare. În numele informării din surse oficiale, statul și-a decretat o extindere a prerogativelor mai vechi de

[43] Pentru o analiză a argumentelor etice și economice legate de obligativitatea carantinei, vezi Stăvărache, Costel, *Carantina obligatorie*, https://mises.ro/1292/ și următoarea discuție de pe platforma În Libertate: youtube.com/watch?v=JHh8BjO8TaQ.

a reglementa și a cenzura mijloacele de comunicare în masă. Deja, prin Consiliul Național al Audiovizualului, statul controla libertatea de exprimare la Radio și TV, prin monopolizarea sistemului de licențiere și prin amenzile aplicate pentru încălcarea a ceea ce consideră exprimare dincolo de limitele legale. Mai mult, la noi presa a fost subvenționată recent prin decret, cu bani de la buget, deci de la plătitorii de taxe care au demonstrat pe piață, prin alegerile de a cheltui sau nu cheltui bani pe serviciile presei, măsura în care apreciază serviciile primite de la grosul profesiei jurnalistice. Dacă acest decret nu justifică expresia de *lapdog media*[44] care a devenit populară în descrierea servilismului presei față de stat atunci nu știu ce altceva o poate face.

Noutatea în condițiile stării de urgență a fost extinderea puterii de cenzură asupra website-urilor și publicațiilor care se întâmpla să difuzeze informații false sau considerate în contradicție cu discursul oficial despre Covid19, deci oficial false. Încă o dată, întrebarea este cât de departe poate statul să meargă în aplicarea precauției pentru binele comun? Odată acceptat principiul „adevărului oficial", e doar o chestiune de timp până când un Minister al Adevărului (și Propagandei) va controla în totalitate presa. Deja, libertatea de expresie era îngrădită în virtutea terorismului, pornografiei sau „spălării banilor" (adică, de regulă, a eforturilor cetățenilor de evitare a furtului de către stat, prin taxare). Epidemia a fost și ea pusă acum în panoplia acelor vagi și iluzorii concepte menite să sperie oamenii și să-i facă să accepte interdicții din ce în ce mai drastice.

Soluția libertariană, prin contrast, este bazată și în acest caz pe libertate și discernământ. În loc de o îngrădire a libertății de exprimare, ceea ce ne trebuie acum este o separare a statului de presă. Puterile de tip CNA nu trebuie extinse asupra internetului și a altor canale încă libere de exprimare, ci, dimpotrivă, instituția CNA trebuie desființată. Așa cum observă Rothbard, instituția similară din SUA a apărut ca efort deliberat de cenzură. În schimb, așa cum se arată capitolul 6, o piață privată a undelor poate fi concepută și sistemul de licențiere trebuie desființat.

---

[44] Cățeluș de salon oficial, în contrast cu *watchdog media*, câine de pază al societății.

Criza educației

O altă victimă a totalitarismului de coronavirus au fost grădinițele, after-school-urile, școlile și universitățile private, care au fost obligate prin decret să-și suspende sau modifice activitatea. Împreună cu acestea au fost toți părinții care, de regulă, au trebuit să suporte costurile acestui decret – pe care unii le achitaseră deja prestatorilor de servicii educaționale. Lucrul de acasă, în măsura în care era posibil prin natura serviciului, a fost afectat de prezența și nevoile copiilor de atenție, instruire sau hrană. Mulți părinți au spus că li se confirmă astfel impracticabilitatea *homeschooling*-ului, fără a înțelege că de fapt această experiență nu are nici o legătură cu ideea de educație liberă pe care se bazează mișcarea *homeschooling.* Ceea ce au făcut părinții și copii în pandemie a fost de fapt școală *publică* acasă. Unii părinți au înțeles. O mamă comenta pe Facebook că

> ăsta nu e *homeschooling*, e doar transferul responsabilității școlii către părinți, pe banii părinților, dar care părinți mai trebuie să și muncească în aceste multe ore pe zi pe care școala le cere copiilor, implicit părinților ... Este un mare exces de zel al școlii, care face sesiuni video și cu copiii pe care îi au la grădiniță și le dau teme de lucru părinților, cu copiii.

Această tendință a fost opusul a ceea ce ar trebui să se întâmple într-o societate liberă. Eliberarea educației de sub monopolul și pervertirile statului este un lucru de importanță crucială în păstrarea sau restaurarea libertății, iar capitolul 7 discută pe larg această chestiune.[45]

Regula în sistemul public și obligatoriu de educație este cea a

[45] În pledoaria pentru o educație liberă, Rothbard este un avocat în mod particular interesat, având o experiență directă cu sistemul școlii publice, în care a suferit din cauza precocității sale și a agresivității colegilor. Rothbard relata într-o conferință, parafrazând faimosul slogan din *Ferma Animalelor*, că un prim pas spre libertarianismul de mai târziu a fost făcut atunci când a raționat că experiențele școlare se tranșează astfel: „școala publică rea, școala privată bună". Vezi *Young Murray Rothbard: An Autobiography*, https://mises.org/library/young-murray-rothbard-autobiography. Conferința poate fi văzută aici: *How Murray Rothbard Became a Libertarian*, youtube.com/watch?v=M3HatEnoBjI.

inculcării doctrinei supremației statului, la pachet cu nenumărate practici abrutizante. În cuvintele scriitoarei Isabel Paterson, citată în carte,

> încă din cea mai fragedă copilărie, cetățenii își vor afla trupurile, proprietățile și mințile prinse deja în ghearele acestei puteri. E mai ușor să faci o caracatiță să renunțe la prada sa decât să îi eliberezi pe cetățeni de sub puterea statului.[46]

Odată înțeleasă această dependență, devine clară și importanța strategică a educației pentru viitorul libertății. O societate liberă care nu abolește socialismul educațional nu poate fi decât o glumă; nu are prea multe șanse pe termen lung.

Rothbard critică ideea friedmaniană[47] a voucherelor educaționale și, pentru că soluția este vehiculată și la noi, sub numele de reformă liberală, merită discutată aici. Este o non-soluție, spune el. În timp ce optimizează problema monopolului educațional, oferind plătitorilor de taxe vouchere cu care ei pot apoi alege să educe copiii la una dintre școlile publice sau private ce concurează în sistem, acesta rămâne un sistem etatist caracterizat de două mari neajunsuri: taxele pentru educație tot vor fi luate, ceea ce înseamnă o agresiune în sine și o sursă de redistribuție coercitivă și ineficientă, iar configurarea cadrului concurențial aparține tot statului.

Pe de o parte avem nedreptatea și haosul inerent oricărei taxe. Părinții fără copii sunt obligați să plătească pentru educația celor cu copii. Cei care ar vrea să-și educe copiii în regim de *homeschooling* sau în alt mod alternativ sunt obligați să plătească și în sistemul voucherelor. Prețul cerut de școlile care vând educație pe vouchere va fi necesarmente mai mare decât ar fi fost în absența lor, pentru că cererea este una captivă. Ca și în prezent, dacă tot plătesc taxele pentru vouchere, părinții care s-ar fi gândit să-și trimită copiii la școli private care nu sunt în sistem fie vor renunța, fie vor alege să piardă banii de vouchere.

Pe de altă parte, birocrația educațională, care de regulă absoarbe o parte semnificativă din fondurile extrase prin taxare, va rămâne intactă, sarcinile ei fiind puțin modificate: acum va trebui să decidă

[46] Vezi mai jos, p. 152

[47] Vezi Milton și Rose Friedman, *Liber să alegi. Un punct de vedere personal* (București: All, 1998), pp. 128-138.

ce școli pot intra în oferta educațională și pe ce criterii – iar Rothbard observă că puterea birocrației educaționale asupra sectorului privat educațional va crește astfel – și va continua să decidă care este conținutul și forma educației ce va fi oferită prin sistemul de vouchere. Trebuie să fie clar de acum că o astfel de schemă nu poate fi decât o caricatură a educației libere. Mai mult, fiind o purtătoare ilegitimă a numelui de piață liberă în educație, eșecul său predictibil va fi atribuit pieței libere. Iarăși, ca de multe alte ori, socialismul *light* va juca festa eșecului pieței libere.

Educația liberă arată de fapt cu totul altfel. Ea se întâmplă atunci când oamenilor le este lăsată libertatea totală în privința a ce, cum și cât învață copiii. Nu mai are loc redistribuție prin taxare. Nu mai are loc reglementarea ofertei de educație. Atunci, ceea ce vom vedea va fi o explozie de tipuri, metode, conținuturi și soluții educaționale și o cerere calibrată mult mai corect pe aplecările naturale ale copilului și posibilitățile materiale ale familiei. Departe de a constitui o tragedie, Rothbard argumentează că educația liberă ar fi o sursă de împlinire și fericire, în contrast cu educația publică, obligatorie, obtuză și deloc gratuită care este o continuă sursă de nedreptăți, frustrări și tragedii.

Criza inflaționismului și a creditului ieftin

O altă consecință a pandemiei a fost transformarea unui număr masiv de lucrători în asistați social. Antreprenorii obligați prin decret să înceteze activitatea și cei forțați de prăbușirea cererii să închidă au optat pentru suspendarea contractelor de muncă. Statul s-a oferit să susțină plata salariilor lucrătorilor astfel trași pe tușă prin acordarea unui „șomaj tehnic", adică a unor sume care să compenseze parțial pentru pierderea venitului. Acest efort financiar nu are la buget o acoperire în fonduri existente, ci se face prin deficit, care se va transforma în taxe mai mari sau în inflație crescută, eventual prin folosirea indirectă a tehnicii elicopterului monetar, adică a injectării banilor direct în conturile sau buzunarele salariaților sau consumatorilor finali.

Pe de altă parte, BNR a redus rata dobânzii de referință, prin „contagiune" cu tendința băncilor centrale ale lumii de a practica rate nule sau chiar negative ale dobânzilor nominale, fără vreo legătură

cu situația economisirilor reale. De asemenea, a inaugurat relaxarea cantitativă (*quantitative easing*), o politică fără precedent la noi, prin care injectează bani în piață achiziționând direct instrumente financiare din categorii care înainte nu erau avute în vedere – în acest caz vorbim de titluri de stat de pe piața secundară. Se mai vorbește și de iminente programe de tip *helicopter money*, adică virarea de bani noi direct în conturile persoanelor și firmelor, cu scopul declarat al despăgubirii de pandemie și lansării economice.

Ministerul Finanțelor a lansat programul IMM Invest prin care acordă garanții de 15 miliarde de lei pentru creditarea firmelor. În lucru se află un alt program de acoperire a pierderilor reasiguratorilor de credit comercial, cu scopul declarat de a nu scădea volumul creditelor comerciale în piață. Efectul cumulat al acestor măsuri, în condițiile scăderii productivității și ignorării dinamicii economisirii, este unul de expansiune pe diferite canale a creditului ieftin și, mai târziu, de creștere inflaționistă a prețurilor.

Alterarea monedei și manipularea activității bancare de către stat constituie surse majore ale distrugerii țesutului economic și social. Mises considera chiar că aceasta este însăși stânca de care s-a sfărâmat liberalismul clasic. Pentru mentorul lui Rothbard, principalul motiv de ruinare a liberalismului clasic a fost abandonarea monedei și activității bancare în mâinile statului:

> Privind în urmă la istoria ultimelor două secole, nu putem să nu observăm că erorile comise de liberalism în domeniul problemelor legate de activitățile bancare au reprezentat o lovitură fatală pentru economia de piață. Nu exista nici un motiv să se abdice de la principiul liberei inițiative în domeniul activităților bancare. Majoritatea politicienilor liberali au dezarmat pur și simplu în fața ostilității populare, îndreptate împotriva acordării de bani cu împrumut și a perceperii de dobânzi. Ei n-au reușit să înțeleagă că rata dobânzii este un fenomen de piață, care nu poate fi manipulat *ad libitum* de autorități sau de vreun alt organism. Și-au însușit superstiția că reducerea ratei dobânzii este benefică și că expansiunea creditelor este mijlocul potrivit în vederea obținerii unor asemenea bani ieftini. Nimic nu a dăunat mai mult cauzei liberalismului decât revenirea aproape regulată a boom-urilor febrile și a prăbușirii piețelor dominate de optimism cu privire la

> creșterea cursului, urmate de crize prelungite. Opinia publică a căpătat convingerea că astfel de fenomene sunt inevitabile pentru o economie de piață neobstrucționată. Oamenii nu realizau că ceea ce îi deranja erau consecințele necesare ale politicilor menite să reducă rata dobânzii, prin mijlocirea expansiunii creditelor. Ei s-au cramponat cu încăpățânare de aceste politici și au încercat zadarnic să combată consecințele nedorite ale unui amestec guvernamental tot mai pronunțat.[48]

Statul a avut întotdeauna interesul de a crea inflație prin monopolizarea producției de bani, prin diluarea etalonului monetar și schimbarea lui completă dintr-unul cu raritate naturală, greu de produs și multiplicat, într-unul cu raritate artificială, care poate fi multiplicat după bunul plac al autorităților monetare. Aurul sau argintul au fost extrase gradual din monede de către autoritatea care a pretins în continuare aceeași valoare nominală, iar mai târziu moneda de metal prețios a fost înlocuită cu bancnotele de hârtie care pot fi tipărite la nesfârșit. Inflația este însoțită cu necesitate de redistribuție inflaționistă, care, ca și în cazul asistențialismului, înseamnă cel mai adesea un transfer de la cei cu venituri fixe (și, de regulă, mici) către cei cu venituri a căror creștere e decisă de stăpânii tiparniței. Inflația este îmbogățirea facilă a unora prin agresarea convolută a altora. Săracii sunt obligați să folosească monedă calpă și sunt astfel furați de către stăpânii și prietenii tiparniței.

Manipularea creditului are loc prin tipărirea de bani și oferirea lor cu împrumut celor care sunt astfel bucuroși să plătească o dobândă mai mică. Banca nu mai este un simplu intermediar între cei care economisesc și cei care investesc, ci devine un factor de pervertire a acestei piețe. Scăderea ratei dobânzii sub nivelul pieței și ruperea legăturii dintre creditul oferit și cel cerut duce la o distorsionare a percepției economice a timpului. Pe de o parte, economisirea este disprețuită (la propriu, prin scăderea ratei dobânzii ca recompensă a frugalității) și descurajată, iar pe de alta spiritul risipei este încurajat în numele exuberanței antreprenoriale sau, în cazul de față, al relansării economice. Rezultatul este, pe lângă crearea și prezervarea unei clase a investitorilor de carton, sărăcirea pe termen lung a societății

[48] Mises, Ludwig von, *Acțiunea umană*, p. 457.

prin angajarea pe scară largă în proiecte care nu pot fi duse la capăt și a căror impracticabilitate – oricât ar încerca să fie mascată de nivelul mic al dobânzii și de prețurile artificiale ale bunurilor și factorilor de producție – se va revela cu forța imperioasă a legii economice, sub forma crizelor de afaceri. Iar aceste crize sunt recurente pentru că aranjamentul instituțional care le cauzează nu este abolit. În mod tragic, piața liberă, comerțul, intermedierea creditului și „lăcomia" antreprenorială sunt blamate pentru efectele produse de lăcomia inflaționiștilor care monopolizează moneda și a falsificatorilor care manipulează rata dobânzii și creditul. Soluția libertariană este, din nou, repunerea instituțiilor monedei și creditului pe bazele sănătoase ale proprietății private și pieței libere, așa cum arată Rothbard în capitolul 9.

Criza protecției și a apărării naționale

În capitolul 12 este reluată discuția despre apărare începută în capitolul despre servitutea involuntară. Aici, Rothbard conturează o societate în care poliția și armata, tribunalele și legea ar fi toate instituții ale proprietății private. Discuția merită foarte multă atenție, pentru că aici argumentele țintesc spre însăși inima statului minimal. Sprijinit de tradiții și de practici prezente, Rothbard arată convingător că socialismul „minimal" e la fel de nociv ca orice socialism. În schimb, legea și apărarea fără stat nu ar fi deloc anarhice, ci, dimpotrivă, mult mai ordonate decât am putea crede la o primă vedere. Ponderile și opreliștile care fac să fie armonioasă producția de orice pe piața liberă ar face să fie armonioasă și producția de securitate și dreptate. Abia ele ar fi garanțiile unei ordini a proprietății private pe care ponderile și limitările stipulate în Constituții nu le pot de fapt oferi.[49]

Cei care citesc acest capitol nu pot să nu contrasteze propunerile lui Rothbard cu realitatea apărării și justiției, de la noi și de aiurea. Polițiști corupți în cârdășie cu traficanții, tâlharii, răpitorii și violatorii. Judecători care-i fac scăpați pe aceiași, dacă sunt cumva prinși. Justiție extrem de înceată, birocratică, ineficientă și costisitoare –

[49] Vezi mai jos, pp. 74-78.

mai puțin când e cazul să-și apere privilegiile și veniturile speciale. Procurori corupți care închid ochii la infracțiunile oamenilor de afaceri, funcționarilor sau politicienilor. Procurori anticorupție care, în timp ce corectează parțial și părtinitor deficiențele sistemului, fac poliție politică televizată în regia serviciilor secrete și abuzează de arestul preventiv cu încălcarea nonșalantă a principiului *habeas corpus*.

Recent, aparatul de represiune al statului a fost scos pe străzi pentru restrângerea drepturilor fundamentale ale populației, care a fost amendată cu sume colosale dacă nu respecta decretul de izolare la domiciliu, totul în numele unui bine comun definit îngust și arbitrar de către junta militaro-medicală. Oameni încătușați și bruscați pentru că refuză să se identifice sau pentru că refuză să le fie luată temperatura, toate acestea nu ar fi de conceput într-o lume unde forțele de protecție, legea și justiția ar fi dependente direct de mulțumirea clienților plătitori și nu ar fi organizate ca monopoluri.

La final, în capitolul 14, Rothbard a lăsat problema conexă a politicii externe și agresiunii statului față de alte state. Politica externă a unei societăți libere este axată strict pe apărare. De fapt, o societate libertariană nu are o politică externă în sens convențional:

> Libertarienii sunt în favoarea abolirii statelor de pretutindeni și a furnizării tuturor funcțiilor legitime, care sunt acum prost oferite de state (poliție, tribunale etc.), prin mijloacele pieței libere. Libertarienii consideră libertatea un drept uman natural și o doresc nu doar pentru americani, ci pentru toate popoarele lumii. Prin urmare, într-o lume pur libertariană nu ar exista „politică externă" pentru că nu ar exista state, nu am avea guverne care să dețină un monopol al coerciției asupra unor anumite teritorii.[50]

La polul opus, etatizarea politicii externe înseamnă război perpetuu și imperialism. Rothbard, apelând din nou la individualismul metodologic și la teoria proprietății private, construiește o teorie a agresiunii externe pentru a demonstra cum, de fapt, nu poate fi niciodată o simplă violență față de alt stat – și, deja grav, agresiune față de cetățenii nevinovați ai statului străin – fără a fi și o intensificare a taxării, reglementării, sărăcirii, înrobirii și uciderii propriilor cetă-

[50] Vezi mai jos, pp. 317-318.

țeni, care suportă astfel costurile generate de activitatea statului, ca entitate distinctă de societate, de a-și prezerva existența și a-și crește profiturile pe căi politice. Războiul este, pentru Rothbard, abisul iadului socialist. Războiul este sănătatea statului și metastaza societății. În starea de război, toate opreliștile în calea naționalizării producției interne sunt suspendate. Toate libertățile civile trec pe ultimul plan. Valorile și prioritățile omului obișnuit sunt călcate în picioare în numele „interesului național". În condițiile agresiunii etatice, societatea umană începe să-și piardă umanitatea și să devină un colectiv înregimentat de indivizi care, în ultimă instanță, nu mai are nimic din ceea ce o făcea umană. De aceea, susține Rothbard, războiul a fost cheia de boltă a delegitimării liberalismului clasic.

Soluția libertariană este și aici întoarcerea către instituțiile proprietății private: dezarmarea pentru acele tipuri de arme care nu pot avea decât o utilizare care face victime nevinovate și păstrarea acelor arme care pot fi utilizate în scop defensiv precis, împotriva unor agresori individuali bine identificați. Abolirea armatelor permanente și a forțelor de ordine susținute prin taxare și abordarea antreprenorială a serviciilor de apărare, oferite pe piață de firme specializate în funcție de prețul pe care îl pune cererea individualizată pe astfel de servicii.

Criza egalitarismului și asistențialismului

Punctul (2) remarcat de Rothbard în interviul din 1990 este legat de cultura corectitudinii politice și a unor forme de egalitarism care nu pot fi acceptate în sistemul libertarian, care concepe doar egalitate în fața legii – și aceasta, o egalitate în fața legii bazate pe proprietatea privată, nu a unor legi nedrepte. Cu alte cuvinte, egalitarismul libertarian nu poate însemna decât egalitate în libertate și în respectarea principiilor proprietății private.

Distrugerile anarhice, jafurile, vandalizarea monumentelor și statuilor, rasismul contra albilor pe care le săvârșește acum în Occident mișcarea *Black Lives Matter*, la pachet cu pretențiile ridicole de despăgubire pentru nedreptăți din secolele trecute, sunt consecințele logice ale concepțiilor aberante despre justiție. Și în această privin-

ță, cartea este relevantă. Rothbard documentează multiplele moduri prin care săracii – în particular cei de culoare, dar nu doar ei – sunt agresați sistematic de către guvernământ, la diverse niveluri și prin multiple mecanisme. Salariul minim lovește în special în tinerii de culoare din ghetouri, care devin neangajabili prin decretarea salariilor la niveluri ce le depășesc productivitatea. Interdicțiile comerțului stradal și ultra-licențierea oricărei activități și profesii, reglementarea minuțioasă a oricărei activități și aspect al vieții economice sau personale, războiul contra drogurilor și a altor infracțiuni consensuale, inflaționismul și lupta împotriva deflației care ține prețurile ridicate, toate acestea lovesc în special în anumite grupuri dezavantajate de populație, adâncindu-le în precaritate și distrugând mobilitatea socială.

În capitolul 8, Rothbard atacă sistemul asistențial. Faptul că sistemul libertății bazate pe proprietate privată este neutru față de multe valori și judecăți morale nu împiedică eliminarea acelei pervertiri a oricărei moralități prin care statul face bine cuiva făcând mai întâi rău altcuiva. Nici o binefacere, oricât de nobilă ar putea ea să fie în ochii unor membri ai societății, nu poate fi justificată de agresiunea anterioară fără care această binefacere nu ar fi posibilă. Justificarea statului ca garant al milei pentru săraci este astfel anulată, pentru că statul își obține într-un mod foarte nemilos și imoral fondurile cu care practică mila.[51]

Mai mult, în practică, statul pare să fie ceva și de fapt e opusul acelui ceva. Regula sistemului asistențial este redistribuirea nu dinspre bogați spre săraci, ci dinspre săraci spre bogați sau dinspre toată lumea spre funcționarii aparatului etatic. Acesta este capitolul în care ar trebui să devină evident că un pilon al libertarianismului este deschiderea pentru cei relativ lipsiți de mijloace productive, pentru săraci. Prin comparație cu socialismul sau cu intervenționismul, care, în spatele propagandei, taie de fapt aripile celor din păturile joase ale societății și inhibă mobilitatea socială, libertarianismul se

[51] După cum bine observă Mihai-Vladimir Topan, aceasta fiind „una dintre multele fețe ale inconsistenței interne a statului: monopol împotriva monopolurilor; agresor împotriva agresiunii; externalitate împotriva externalităților; rău public pentru bunuri publice – și acum nemilostiv practicant al milosteniei".

poate spune că dă dovadă de compasiune prin abținerea de la a face bine cu forța. O piață liberă oferă oricui cele mai mari șanse de a ieși din subzistență și sărăcie. În plus, un sistem al proprietății private este perfect compatibil cu tradiții morale în care asistența voluntară joacă un rol. Libertarianismul nu are imperative asistențiale și nici altfel de obligații „pozitive". Este un sistem al libertății „negative", dar lasă libertatea oricui de a organiza scheme de întrajutorare care să nu implice o siluire anterioară. Și Rothbard observă cum asistențialismul privat, voluntar și tradițional își atinge, de regulă, obiectivul de a scoate oamenii sărăcie, nelăsându-i dependenți și nerăpindu-le demnitatea între timp, așa cum o face socialismul asistențial.

Statul ar trebui, și pentru acest scop și pentru altele, să se dea la o parte. Reducerea fiscalității este cea mai bună formă de ajutorare a celor săraci, fie că vorbim de fiscalitatea pe veniturile persoanelor și firmelor, fie că vorbim de impozitele indirecte, care ajung să se impute, prin mecanismele pieței, tot din veniturile lucrătorilor și ai altor proprietari de factori de producție.[52]

Criza drumurilor

În carte, Rothbard atacă un alt sector esențial pentru societate și relevant inclusiv pentru discuțiile despre proteste. Dacă bunurile imobile și pământul pe care sunt amplasate sunt, de regulă, deținute în proprietate privată, există un anumit tip de bun imobil care este în mod tradițional monopolizat de stat, la diferite niveluri. Este vorba despre drumuri și străzi. Nu ar trebui să mai fie o surpriză că socialismul face ravagii și în această privință. Gropile, gunoaiele, jafurile și alte agresiuni, ambuteiajele și accidentele sau poluarea, toate sunt cauzate de gestiunea defectuoasă a infrastructurii de transport de către stat, care dă iluzia gratuității pentru ceva care este rar și deci nu poate fi gratuit. Efectul sunt problemele de mai sus, care au costuri mult mai mari decât prețul care ar fi plătit pentru utilizarea acestei infrastructuri, dacă ea ar fi produsă și administrată în sistemul proprietății private.

[52] Pentru o analiză amănunțită a incidenței taxării, vezi Rothbard, Murray N., *Power and Market* (Kansas City: Sheed Andrews and McMeel, 1977), cap. 4.

Recent, bucureștenilor le-a trecut pe la ureche glonțul taxei „oxigen", care era gândită de Primăria doamnei Firea pentru a reduce poluarea și congestia din centrul Bucureștiului. Congestia este o problemă de cerere mai mare decât oferta, pentru că autoritățile monopolizează producția sau gestiunea și țin prețul mai jos decât ar trebui. Pe linie rothbardiană, taxa „oxigen" este criticabilă în primul rând pentru că este o taxă. Implicit, ea duce la încălcarea proprietății private a celor taxați și creează o redistribuire între două clase: consumatorii taxei „oxigen" și plătitorii ei. Consumatorii urmau să fie, imediat, birocrații și toți para-birocrații concentrați în ONG-urile specializate în atragerea fondurilor publice pentru proiecte „verzi", fără prea mare aplicabilitate și consecințe reale pentru mediu. Plătitorii urmau să fie toți posesorii de mașini vechi și urmau să plătească cu atât mai mult cu cât mașina era încadrată în standarde de poluare mai vechi (Euro 4, 3, 2 etc.), indiferent de cât de mult circulau cu acele mașini și care era capacitatea cilindrică a motorului. Bineînțeles, excepție făceau vehiculele falimentarului serviciu de transport public și ale altor autorități și ministere.

Nu știm cum ar fi evoluat poluarea în centrul Bucureștiului, pentru că nu știm de fapt cine și cât poluează în București. Și nu știm cum ar fi fost de congestionat centrul, pentru că taxa nu inhiba circulația, ci mai degrabă posesia mașinilor. Iar faptul fericit că nu știm îl datorăm semnalelor de protest și incipientei revolte anti-taxă – unul din rarisimele proteste recente consonante cu principiile proprietății private – care au făcut ca inițiativa primăriei să fie abandonată.

În orice caz, soluția corectă la problema congestiei este oferită de Rothbard: trecerea străzilor în regim de proprietate privată și valorizarea lor prin sistemul prețurilor în funcție de aprecierea antreprenorială a proprietarilor despre ceea ce vor potențialii utilizatori ai acelor terenuri, care pot fi folosite în diferite grade pentru circulația pietonală, a vehiculelor de diferite dimensiuni sau pentru parcare. Proprietarii ar fi cei care decid ce tip de protest poate avea loc pe străzile lor sau ce dovezi de sănătate trebuie să fie prezentate pentru a circula. Avem, iată, încă un motiv pentru care cartea e relevantă în prezent.

Criza ecologismului

Punctul (3) discutat în interviul din 1990 este despre ecologismul antiumanist, care face casă bună cu toate soiurile de colectivism și este, poate, cea mai îngrijorătoare și pernicioasă tendință majoră. La noi, un exemplu recent și notoriu de revoltă împotriva proprietății private și capitalismului este Oana Bogdan, arhitectă de succes și planificator urban la Bruxelles, și până recent unul din liderii partidului PLUS, propovăduind românilor mantrele marxiste ale renunțării la proprietate și ale înghesuirii colectiviste în numele naturii, care nu mai are loc de oameni. Dictonul ei călăuzitor? „Arhitectura ar trebui să fie o unealtă pentru justiție socială, nu pentru capital". Dar Oana Bogdan nu este nici pe departe singulară.[53] De la ultimul birocrat al UE până la prim-ministrul țării, toată clasa politică pare să fie angajată în semnarea Pactului Verde (*Green New Deal*), adică în condamnarea întregului continent la fiscalitate crescută, restricții în producție, distrugerea sectoarelor energetice, protecționism tarifar și netarifar pe criterii ecologice – pe scurt, la stagnare și sărăcie pentru întregi generații viitoare.

Manifestul libertarian surprinde acest tip de mentalitate anticapitalistă, care a înflorit mai recent în Agenda 21 și în alte programe ale dezvoltării „sustenabile". Capitolul 13 este dedicat ecologiei, conservării resurselor și problemelor de creștere. Este o trecere în revistă a inconsecvenței ridicole a activiștilor anti-capitaliști, anti-creștere și anti-umaniști. Stânga s-a isterizat ba de epuizarea capacității piețelor de a furniza prosperitate, ba de prea marea afluență adusă de ele, ba de ambele în același timp. Rothbard arată din nou că toate probleme din acest sector sunt generate de nerespectarea proprietății private. Capitolul a fost la vremea scrierii o apărare originală și incitantă a ecologiei de piață liberă și rămâne în continuare o pledoarie pentru conservarea resurselor, ecologie și anti-polare în termenii proprietății private.[54]

[53] Pentru o excelentă analiză în context a ideilor doamnei Bogdan, vezi Moșoianu, Adi, „Ingenuitatea urbanistului demiurg", *Profit.ro* (11 martie 2019), profit.ro/opinii/ingenuitatea-urbanistului-demiurg-18931335.

[54] Rothbard a revenit asupra subiectului, rafinând analiza cu argumente juridice, în „Law, Property Rights, and Air Pollution", *Cato Journal* 2, No.

Era Rothbard un roșu?

În epilog, Rothbard vorbește despre stategia unei mișcări libertariene. Aici, ca și în alte părți din carte și în general în atitudinea radicală, Rothbard recunoaște virtuți formale ale marxismului, fără ca acest lucru să știrbească coerența și legitimitatea libertarianismului. Critici ai lui Rothbard privesc la mediul cultural comunist în care s-a născut, la alianța din anii 1960 cu stânga radicală și la admirația sa față de teoria comunistă asupra strategiei pentru a deduce că, în esență – și ca să parafrazez titlul unei piese de teatru scrisă chiar de el pentru a ironiza rigiditatea și reducționismul mișcării obiectiviste[55] – Rothbard era un roșu. Argumentul care ar trebui să închidă imediat și definitiv discuția despre marxismul lui Rothbard ar trebui să fie deja clar: libertarianismul, dincolo de orice aparență, este strict un sistem al *proprietății private*. Rothbard era orice, numai roșu nu.

Așadar Rothbard aduce din teoria strategiei marxiste ideea că mișcarea libertariană trebuie să avanseze printre sectarismul de stânga și oportunismul de dreapta, să nu trădeze nici un moment principiile, să nu planifice prea specific și minuțios și să nu amâne (gradualismul în teorie este stagnare în practică), să nu își piardă timpul țintind grupuri sociale care nu e plauzibil să fie pro libertate, e.g. marii afaceriști. Cartea și în special acest capitol din epilog se constituie într-un far călăuzitor, un text canonic pentru ceea ce poate și nu poate fi făcut de vreun individ sau în vreun partid care își spune liberal sau libertarian și felul în care se raportează membrii și liderii acestor partide la stat și societate.

Cartea, iarăși, nu este o platformă de partid, ci manifestul făcut să stăpânească toate manifestele liberale sau libertariene care s-ar putea scrie. Rolul ei nu este doar de a face un tur de forță printre problemele cetății și instituțiile care le gestionează, ci de a disciplina și limita la rigorile adevăratei științe a libertății orice propunere politică demnă de numele liberal sau libertarian. În cuvintele lui Lew Rockwell:

Pe când alte încercări de a construi o pledoarie libertariană, îna-

1 (Spring 1982): pp. 55-99. În curs de apariție în limba română la Institutul Ludwig von Mises România, în volumul *Controverse economice*.

[55] *Mozart Was a Red*, https://mises.org/library/mozart-was-red.

> inte sau după această carte, au propus adesea măsuri tranzitorii sau căldicele, de la Rothbard nu primim așa ceva. El nu este omul unor scheme precum voucherele școlare sau privatizarea unor programe guvernamentale, care din capul locului nu ar trebui să existe. În schimb, prezintă și urmărește până la capăt viziunea deplină și cuprinzătoare a ceea ce poate fi libertatea cu adevărat. Acesta este motivul pentru care atâtea tentative similare de a scrie *Manifestul* libertarian au picat testul timpului, iar această carte continuă să fie populară.[56]

Oricine are nevoie de o terapie cu radicalismul argumentat al lui Rothbard, pentru a se detoxifica de multele erori care otrăvesc opinia publică sau măcar pentru a-și justifica mai bine obiecțiile.

Bineînțeles, situația ideală nu există și nici nu poate fi realist atinsă peste noapte nu atât din motive tehnice, cât din motive sociologice. Lumea nu e nicăieri complet pregătită să accepte societatea libertariană, pentru că o masă critică nu înțelege consecințele sau are interese particulare să nu se facă tranziția, chiar dacă îi înțelege beneficiile universale și, mai ales, posibilele costuri particulare. Însă pledoaria pentru o societate libertariană nu trebuie să fie anulată de absența unei astfel de societăți sau de prezența ei doar într-un anumit grad, oricât ar fi de mic. De fapt, nici măcar când se va fi ajuns la o societate complet libertariană nu va fi lipsită de sens pledoaria pentru principiile libertariene și pentru o societate bazată pe ele. Putem constata un alt adevăr actual și istoric: libertatea prezentă nu este garanția libertății viitoare, care depinde de ideile politice dominante, iar aceste idei au nevoie să fie permanent dezbătute și ținute într-o bună ordine. Altfel, minciuna și uitarea ideilor despre libertate vor face libertatea să dispară.

Scăderi

Rothbard nu este infailibil și nici cartea nu este. Ea are și scăderi. Unul din defectele importate ale lui Rothbard este tratamentul inconsecvent cu privire la problema avortului. În acord cu poziția catolică, recunoaște că fetusul reprezintă viață umană încă de la concepție,

---

[56] Lew Rockwell, *The Uncompromising Rothbard*, https://mises.org/library/uncompromising-rothbard.

dar, în virtutea unei interpretări mecaniciste a proprietății private, consideră că este dreptul mamei de a exclude de pe proprietatea ei pe oricine și tratează fetusul pe care mama vrea să-l avorteze ca pe un intrus care ocupă abuziv corpul mamei. Pentru a face o analogie cu apărarea dreptului de exprimare, am putea spune că aici Rothbard nu permite unui spectator să strige „Foc!" într-o sală de spectacole și să se adăpostească într-un buncăr ignifug aflat acolo, chiar dacă într-adevăr sala a luat foc. Cu alte cuvinte, în fața pericolului de moarte pentru spectatorul asediat de flăcări sau pentru fetusul asaltat de forceps, Rothbard pretinde ca dreptul proprietarului sălii de spectacole care a invitat clientul (chiar și la o vizionare gratuită), și al corpului care a invitat fetusul, să primeze în absolut, indiferent de dreptul spectatorului sau al fetusului la propria viață. Similar, un proprietar de insulă nu poate avea dreptul să-și arunce invitații în mare, fără mijloace de a se întoarce la țărm. Sau, proprietarul unui avion privat nu poate avea dreptul să-și arunce invitatul din înaltul cerului, fără parașută și pregătire specifică, dacă se răzgândește brusc asupra invitației. Chiar mai mult, dacă spectatorul din sală a intrat fără bilet, dacă cel de pe insulă este un *party crasher*, dacă cel din avion este un pasager clandestin, dacă embrionul a rezultat în urma unui viol, nici în aceste cazuri nu poate proprietarul avea dreptul asupra vieții celui neinvitat.

O altă scădere a cărții este felul în care Rothbard pare să treacă peste agresiunea implicită asupra cetățenilor țărilor din sfera de influență rusă, atunci când argumentează – corect, de altfel – despre poziția cu necesitate mai puțin agresivă a statelor comuniste. De aceea, *pour la bonne bouche*, ca să folosesc expresia prietenului și mentorului Cristian Comănescu, care a și sugerat adăugarea, am pus la finalul cărții eseul „Națiuni prin consimțământ", care dezvoltă o temă atinsă adeseori în carte – în capitolul despre „Stat", de exemplu – anume tema dezomogenizării statului de națiune și de societate. Atunci când statul nu mai este identificat cu națiunea sau cu teritoriul pe care îl comasează monolitic, se deschide opțiunea unei strategii de reformă și minimalizare a statului prin secesiune. Sunt discutate cazuri din vecinătatea noastră: spațiul iugoslav sau conflictul dintre Armenia și Azerbaijan.

Argumentele de aici sunt și un antidot pentru cele de mai sus

despre conservatorismul și non-agresivitatea Rusiei. Este la limita scandalosului să susții că Rusia, intervenind militar în Ungaria și în Cehoslovacia, nu a făcut decât să-și protejeze spațiul tampon de apărare, ignorând esența agresivă a acelor invazii. Dar, trebuie menționat, aici se poate argumenta că avem o altă inconsecvență a lui Rothbard, o lipsă în aplicarea coerentă a propriei sale teorii a politicii externe expuse la începutul capitolului 13.

Odată criticat Rothbard, merită reluate argumentele despre capacitatea unei societăți fără stat de a se apăra, comparativ cu cele ale unei societăți cu stat și cu o armată permanentă, planificată centralizat.

Ce s-ar face o Românie fără stat în fața unei Rusii cu stat și încă un stat care concentrează capacitățile productive ale națiunii spre militarism? O privire atentă la istoria militară a națiunii noastre și la opțiunile sale de apărare, trecute și prezente, va indica același *modus operandi* al statului: inadecvarea care a dus și va duce la situații de a fi „prinși pe nepregătite". Prin contrast, așa cum zice Rothbard, apărarea unui sistem policentric va avea aspectul unui caleidoscop în continuă mișcare de sisteme legale concurențiale, propuse și puse în aplicare de societăți de asigurări și de protecție cu produse adecvate pentru o diversitate practic nesfârșită a cererii de protecție a persoanei și proprietății. Gradul de pregătire al unei astfel de infrastructuri a protecției în fața unei agresiuni externe va fi pe măsura percepției sociale a posibilității de succes al unei astfel de agresiuni. Dotarea societății cu o structură de bunuri de capital specifice apărării și cu resursa umană înzestrată cu astfel de abilități va fi o rezultantă a cererilor de apărare a fiecărui membru al societății, iar acele cereri vor fi preferințe subiective demonstrate în acțiune. Preferințele subiective vor ține de ideile fiecărei persoane despre acest risc specific, între multe alte riscuri și incertitudini care trebuie rezolvate simultan.[57]

[57] O obiecție des întâlnită este aceea că apărarea este un bun public, ce nu poate fi oferit de piața privată și de aceea trebuie să existe un stat, care să-și asume producția acestui și altor tipuri de bunuri publice. Rothbard atinge aspecte ale chestiunii în carte. Pentru o critică mai amănunțită a ideii de bun public, vezi Hoppe, Hans-Hermann, *Teoria socialismului și a capitalismului* (București: Institutul Ludwig von Mises România, 2010), cap 10. Pentru o discuție a bunurilor publice autentice și a șanselor mai mari de a fi furnizate pe o piață liberă, vezi Hummel, Jeffrey R., „National Goods

Ceea ce putem presupune este că o societate libertariană va tinde să fie capitalistă și deci să aibă mai degrabă multă bogăție și să pună un preț mare pe valoarea persoanei și proprietății, preț pe care să fie capabilă să-l plătească. Inferența este că dotările militare și resursele umane specifice vor fi permanent disponibile și înzestrarea va fi relativ mai mare față de o societate în care gestiunea segmentului de apărare națională – din oferta mai largă de protecție a persoanei și proprietății – este făcută prin managementul birocratic și centralizat al statului. Nu doar că apărarea unei societăți libere va fi mai capitalistă, dar și modul de așteptare și de răspuns în cazul unei agresiuni va fi complet diferit. În schimbul unei planificări centrale a efortului de apărare, ordinea policentrică va avea tot atâția centri de decizie câte firme private care oferă servicii specifice există. Nu putem prezice cum vor arăta concret armele cu care vor fi dotate aceste firme și care vor fi strategiile lor de recrutare voluntară și organizare a oamenilor care for face efectiv apărarea, dar putem specula, în logică rothbardiană, că o națiune fără stat va fi precum un arici, în care fiecare firmă privată reprezintă un ac, gata să se coordoneze instant cu celelalte ace și să prezinte agresorului un răspuns foarte costisitor imediat ce încearcă să intre pe proprietatea unui grup de – și probabil chiar și a unei singure – persoane care se întâmplă să se identifice cu națiunea. Firmele de apărare și populația vor avea un interes comun în asigurarea unei forme foarte eficiente de apărare și a unei garanții a non-agresiunii: deținerea generalizată de arme de foc în regim privat.

În plus, absența unui stat centralizat, așa cum susține Rothbard, va lăsa ocupantul, în eventualitatea puțin probabilă că ar avea un succes în demersul invaziv, în fața unei sarcini practic imposibile: crearea de la zero a unei structuri statale în mijlocul unei populații ostile și cu abilități îndelung exersate de a da răspunsuri nonetatice și dezetatizante.

Ce poate face atunci un stat care dorește să se extindă teritorial asupra unei națiuni prin consimțământ? Să folosească propaganda, să încerce să persuadeze, unul câte unul, pe membrii națiunii să renunțe la contractul cu firma care îi furnizează serviciile legale și de apărare și să consimtă să intre sub oblăduirea statului vecin.

Versus Public Goods: Defense, Disarmament, and Free Riders", *The Review of Austrian Economics* (nr. 4, 1990), pp. 88-122.

Alternativa ocupării etatice ar fi, așadar, secesiunea voluntară. Dar care credeți, realist vorbind, că sunt șansele unei astfel de propagande? Cine ar da de bunăvoie libertatea și prosperitatea ordinii proprietății private pentru supunerea și relativa sărăcie caracteristice unui stat? Dimpotrivă, aplecarea asupra acestei posibilități scoate la lumină contrariul. Statul centralizat care are ghinionul să fie vecin cu o națiune prin consimțământ va trebui să-și intensifice în primul rând propaganda asupra propriilor cetățeni, pentru ca aceștia să nu-și dorească să practice ei înșiși secesiunea în sens invers, înspre națiunea liberă. Putem specula că națiunile prin consimțământ vor fi „agresive" în acest sens, vor tinde să manifeste acest tip de magnetism care se va concretiza într-o permanentă mare unire și acumulare de noi teritorii, proprietate privată cu proprietate privată.

Putem merge mai departe pe linia raționamentelor rothbardiene și specula că statele centralizate, chiar și cele relativ mai liberale, precum SUA astăzi, în loc de a se erija în polițist global, vor fi cele conservatoare și paranoice în privința apărării în fața expansivității pașnice a națiunilor prin consimțământ. Libertatea va avea în națiunile prin consimțământ o bază impenetrabilă și în fiecare stat o coloană a cincea formată din toți cetățenii cu năzuințe de independență și prosperitate.

Concluzie

Sunt multe alte probleme pe care nu le-am atins în această introducere, de exemplu, critica marilor intelectuali și a rolului pe care îl au, alături de marii afaceriști, în construirea și justificarea etatismului; critica socialismului corporatist care nu are mai nimic de-a face cu economia de piață liberă; sau critica neo-protecționismului și a neo-mercantilismului, țintite acum, sub regimul Trump, contra Chinei și întețite la nivel mondial odată cu criza coronavirusului. Dar de aici încolo e treaba cititorului să găsească în *Manifestul libertarian* alte paralele cu realitatea locală sau externă, motive și moduri de schimbare a situației curente și, deci, să gândească și să acționeze *pentru o nouă libertate*.

TUDOR SMIRNA
Institutul Ludwig von Mises România,
iunie 2020

1

Tezaurul libertarian: Revoluția americană și liberalismul clasic

La alegerile prezidențiale din 1976, Partidul Libertarian i-a propus pe Roger L. MacBride pentru funcția de președinte și pe David Bergland pentru vice-președinte și a obținut 174.000 de voturi în 32 de state. Sobra publicație *Congressional Quarterly* a fost atât de impresionată încât a clasificat tânărul Partid Libertarian ca al treilea mare partid din America. Rata de creștere remarcabilă a acestui partid poate fi înțeleasă mai bine din faptul că a pornit în 1971 cu câțiva membri într-un apartament din Colorado. În următorul an a candidat la alegerile prezidențiale și a reușit să ajungă în fazele eliminatorii din două state. Iar acum este cel de-al treilea mare partid american.

Cu atât mai remarcabil este că acest partid a reușit să obțină această creștere aderând la un nou crez ideologic – „libertarianismul”[1] – aducând astfel de scena politică americană, pentru prima dată după un secol, un partid mai interesat de principii decât de obținerea de posturi și bani din fondurile publice. Ni s-a spus de nenumărate ori de către analiști și experți în științele politice că geniul Americii și al sistemului nostru politic este lipsa ideologiei și „pragmatismul” (un cuvânt plăcut pentru concentrarea exclusivă pe înhățarea banilor și a posturilor de la sărmanii plătitori de taxe). Cum se poate, atunci,

[1] Termenul „libertarian” este adoptat în lumea anglo-saxonă pentru a-l înlocui pe cel de „liberal” care a căpătat acolo înțelesul de „stângist” sau „socialist”. În *Introducere* se găsește o discuție a complicațiilor legate de acest deranj semantic – n.tr.

explica evoluția uimitoare a unui nou partid al cărui devotament pentru ideologie este clar și entuziast?

O explicație ar fi aceea că americanii nu au fost dintotdeauna pragmatici și neinteresați de ideologie. Dimpotrivă, istoricii înțeleg acum că însăși Revoluția Americană a fost nu doar ideologică, ci și rezultatul devotamentului pentru crezul și instituțiile liberale. Revoluționarii americani erau înmuiați în crezul liberal, o ideologie care i-a făcut să-și pună la bătaie viețile, averile și onoarea sacră pentru a rezista invaziei puterii imperiale britanice asupra drepturilor și libertăților lor. Istoricii au dezbătut îndelung cauzele precise ale Revoluției Americane: au fost constituționale, economice, politice sau ideologice? Acum înțelegem că, fiind liberali, revoluționarii nu au perceput un conflict între drepturile morale și politice, pe de o parte, și libertatea economică, pe de altă parte. Dimpotrivă, percepeau libertatea morală și civilă, independența politică și libertatea comerțului și producției ca părți ale unui sistem fără cusur, ceea ce Adam Smith avea să numească, în același an cu scrierea Declarației de Independență, „sistemul evident și simplu al libertății naturale".

Crezul liberal a apărut din mișcările „clasic liberale" ale secolelor XVII și XVIII în Occident, mai exact de la revoluția burgheză din Anglia secolului XVII. Această mișcare liberală radicală, chiar dacă a avut doar un succes parțial în locul său de origine, Marea Britanie, a fost totuși capabilă să aducă Revoluția Industrială, eliberând astfel industria și producția din restricțiile sufocante ale controlului statului și ale breslelor susținute de autoritățile urbane. Mișcarea liberală clasică a fost, în tot Occidentul, un val „revoluționar" liberal care a lovit ceea ce putem numi Vechiul Regim – acel *ancien régime* care și-a dominat supușii timp de secole. Acest regim impusese, în perioada modernă timpurie care începe cu secolul XVI, un stat central absolut și un rege care stăpânea cu drept divin peste o mai veche și restrictivă rețea de monopoluri teritoriale feudale și controale și restricții ale breslelor urbane. Rezultatul era cel al unei Europe stagnante sub un morman paralizant de controale, taxe și privilegii de monopol asupra producției și comerțului, conferite de autoritățile centrale (și locale) producătorilor săi favoriți. Această alianță între noua putere centrală, birocratică și războinică, și comercianții pri-

vilegiați – o alianță care va fi numită ulterior „mercantilism" de către istorici – alături de o clasă de stăpânitori latifundiari, constituia Vechea Ordine împotriva căreia s-a ridicat și revoltat noua mișcare a liberalilor clasici și a radicalilor din secolele XVII și XVIII.

Scopul liberalilor clasici era obținerea libertății individuale în toate aspectele sale, care sunt legate unele de altele. În economie, taxele trebuiau reduse drastic, controalele și reglementările eliminate, iar energia umană, spiritul întreprinzător și piețele eliberate pentru a crea și produce prin schimburi care ar fi fost benefice pentru toți și pentru masele de consumatori. Antreprenorii ar fi devenit în sfârșit liberi să concureze, să dezvolte și să creeze. Jugul controalelor urma să fie ridicat de pe umerii muncii, pământului și capitalului. Libertatea personală și cea civilă trebuiau garantate contra prelevărilor și tiraniei regelui și a acoliților săi. Religia, sursa de secole a războaielor sângeroase dintre secte pentru controlul statului, trebuia să fie eliberată de impunerile sau interferența statului, astfel încât toate religiile – sau non-religiile – să poată coexista în pace. Pacea era, de asemenea, crezul de politică externă a noilor liberali clasici; vechiul regim de mărire imperială a statului pentru putere și avuții trebuia înlocuit de o politică externă a păcii și liberului schimb între toate națiunile. Și, pentru că războiul era perceput ca rezultat al armatelor și forțelor navale permanente, al puterii militare în perpetuă căutare a expansiunii, aceste instituții militare trebuiau să fie înlocuite de miliții locale voluntare, de către cetățeni-civili care și-ar dori să lupte doar în apărarea propriilor gospodării și vecinătăți.

Astfel, binecunoscuta temă a „separării Bisericii de Stat" era doar unul dintre motivele interdependente care ar putea fi etichetate succint ca „separarea economiei de Stat", „separarea exprimării și presei de Stat", „separarea războiului și chestiunilor militare de Stat" și de fapt separarea statului de practic orice.

Statul, pe scurt, trebuia ținut la dimensiuni foarte mici, cu un buget foarte scăzut, aproape neglijabil. Liberalii clasici nu au ajuns să dezvolte o teorie a taxării, însă fiecare creștere a taxelor și fiecare nou tip de taxă era respins cu duritate – în America devenind de două ori scânteia care a dus sau aproape a dus la revoluție (taxa de timbru și taxa pe ceai).

Cei mai timpurii teoreticieni ai liberalismului clasic au fost radicalii *Levelers* din timpul Revoluției Engleze și filosoful John Locke în secolul XVII târziu, urmați de „Adevărații Whig" (*True Whig*) sau opoziția liberală radicală contra „Aranjamentului Whig" (*Whig Settlement*) – regimul britanic al secolului XVIII. John Locke a susținut drepturile naturale ale fiecărui individ asupra persoanei și proprietății sale; scopul statului era limitat strict la apărarea acestor drepturi. În cuvintele Declarației de Independență, inspirate de Locke, „pentru a asigura aceste drepturi, Guverne sunt instituite printre oameni, izvorând puterile lor doar din consimțământul celor guvernați. Că atunci când orice Formă de Guvernare devine distructivă acestor scopuri, este dreptul poporului de a o modifica sau elimina."

Chiar dacă Locke era foarte citit în coloniile americane, filosofia sa abstractă nu prea era calculată pentru a răscula oamenii. Această sarcină a fost realizată de radicalii adepți ai lui Locke din secolul XVIII, care au scris într-un stil mai popular, pasional și cu efect, aplicând principiile filosofice la problemele concrete ale statului contemporan – și în special ale guvernământului britanic. Cea mai importantă lucrare în acest sens a fost „Scrisorile lui Cato", o serie de articole jurnalistice publicate la începutului deceniului 1720 în Londra de către membrii *True Whig* John Trenchard și Thomas Gordon. Dacă Locke scrisese că presiunea revoluționară putea fi folosită legitim când autoritățile încep să distrugă libertatea, Trenchard și Gordon au arătat că statul tinde *întotdeauna* să distrugă drepturile individuale. Potrivit „Scrisorilor lui Cato", istoria umană este un lung șir de conflicte între Putere și Libertate, în care Puterea (statul) este oricând gata să crească prin invadarea drepturilor poporului și uzurparea libertăților sale. Așadar, declara Cato, Puterea trebuie să rămână mică și să fie tratată cu eternă vigilență și ostilitate, pentru ca publicul să se asigure că va fi constrânsă întotdeauna în limitele sale înguste.

> Știm, prin nenumărate exemple și experiențe, că oamenii posedați de putere, decât să se despartă de ea, mai degrabă ar face orice, chiar și cele mai rele și negre fapte, pentru a o păstra; și arareori s-a lăsat vreun om pe pământ de ea, dacă a putut să continue pe calea sa cu ea…Acest lucru pare sigur, că bunătatea pe pământ,

> sau a poporului său, nu a fost unul din motivele pentru a continua la putere sau pentru a o abandona.
>
> Stă în natura puterii să fie pururi uzurpătoare, și să transforme orice putere extraordinară, obținută cu ocazii particulare, într-o putere ordinară, de folosit tot timpul, și fără ocazie, și nici nu se desparte de bună voie de vreun avantaj…
>
> Vai! Puterea uzurpă zilnic libertatea, cu un prea evident succes; iar echilibrul dintre ele este aproape pierdut. Tirania a cuprins aproape tot Pământul, și, lovind la rădăcina și tulpina omenirii, transformă lumea într-un abator; și va continua cu certitudine să distrugă, până când se va distruge pe ea însăși, sau, ceea ce este foarte probabil, până nu a mai lăsat nimic de distrus.[2]

Avertismentele de acest fel erau ascultate cu atenție de către coloniștii americani, care au tipărit și difuzat de multe ori „Scrisorile lui Cato" în colonii, până în timpul Revoluției. Această atitudine adânc asumată a dus la ceea ce istoricul Bernard Bailyn a numit „liberalismul radical transformator" al Revoluției Americane.

Revoluția nu a fost doar prima tentativă modernă încununată de succes de a scutura jugul imperialismului occidental – pus de cea mai puternică putere mondială la acea vreme. Mai important este că, pentru prima dată în istorie, americanii și-au îngrădit noile lor forme de guvernământ cu numeroase limite și restricții, cuprinse în constituții și în special în declarații de drepturi (*Bills of Rights*). Biserica și Statul erau separate riguros în noile state, iar libertatea religioasă era respectată. Rămășițele feudalismului erau eliminate prin abolirea privilegiilor feudale de moștenire inalienabilă (*entail*) și de primogenitură. (În primul caz, un strămoș decedat este capabil să impună păstrarea moșiilor funciare în familia sa pentru totdeauna, împiedicându-i pe moștenitorii săi să vândă părți din ele; în al doilea caz, statul impune ca fiul cel mai mare să fie singurul moștenitor al întregii proprietăți.)

---

[2] Vezi Murray N. Rothbard, *Conceived in Liberty*, vol. 2, *„Salutary Neglect": The American Colonies in the First Half of the 18th Century* (New Rochelle, N.Y.: Arlington House, 1975), p. 194. Vezi și John Trenchard and Thomas Gordon, *Cato's Letters*, in D.L. Jacobson, ed. *The English Libertarian Heritage* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1965).

Noul stat federal format prin Articolele Confederației nu avea permisiunea de a preleva taxe de la public; iar orice extensie fundamentală a puterilor sale necesita acordul unanim al fiecărui stat. Mai presus de toate, puterea militară și de război a statului național era ținută în frâu prin constrîngeri și suspiciune; motivul era că liberalii secolului XVIII înțelegeau că războiul, armatele permanente și militarismul au fost dintotdeauna principala metodă de mărire a puterii statului.[3]

Bernard Bailyn a rezumat reușita revoluționarilor americani:

> Modernizarea politicii americane și a statului în timpul și după Revoluție a luat forma unei realizări subite și radicale a programului care a fost conturat pentru prima dată pe de-a-ntregul de intelectualitatea opoziției … în regimul lui George I. Pe când opoziția engleză, care avea de penetrat o ordine socială și politică împăcată cu situația, nu putuse decât să lupte și să viseze, americanii care erau mânați de aceleași aspirații, dar care trăiau într-o societate din multe puncte de vedere modernă, și care acum era eliberată politic, au putut deodată să acționeze. Pe când opoziția engleză se agita zadarnic pentru reforme parțiale … liderii americani au acționat rapid și fără mari tulburări sociale pentru a aplica sistematic cele mai extreme posibilități ale întreg spectrului de idei radicale ale eliberării.
>
> Făcând asta … au infuzat cultura politică americană … cu marile teme ale liberalismului radical al secolului XVIII, adus la împlinire aici. Prima este convingerea că puterea este rea, o necesitate, poate, dar o necesitatea rea; că este infinit de corupătoare; și că trebuie să fie controlată, limitată, restricționată în toate felurile compatibile cu o minimă ordine civică. Constituțiile scrise, separarea puterilor; cartele de drepturi; limitările puterii executive asupra cele legislative și asupra justiției; restricții ale dreptului de coerciție și a purta război – toate exprimă profunda neîncredere în putere care se află în inima ideologică a Revoluției americane și

[3] Pentru impactul liberal radical al Revoluției în America, vezi Robert A. Nisbet, *The Social Impact of the Revolution* (Washington, D.C.: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1974). Pentru impactul în Europa, vezi importanta lucrare a lui Robert R. Palmer, *The Age of the Democratic Revolution* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1959), vol. 1.

pe care de atunci o avem drept moștenire permanentă.[4]

Astfel, chiar dacă gândirea liberală clasică s-a născut în Anglia, avea să ajungă la dezvoltarea cea mai radicală și consecventă – și să se realizeze cel mai plenar în realitate – în America. Coloniile americane erau libere de monopolurile funciare feudale și de casta conducătoare aristocratică înrădăcinată în Europa; în America, conducătorii erau oficialitățile coloniale britanice și câțiva comercianți privilegiați care au fost relativ ușor de măturat atunci când a venit Revoluția și a fost răsturnată guvernarea britanică. Liberalismul clasic a avut, așadar, mai multă susținere populară și a întâmpinat o rezistență instituțională mult mai puțin înrădăcinată în coloniile americane față de ceea ce avea acasă la el. Mai mult, faptul că au fost izolați geografic i-a ferit pe rebelii americani de grija invaziilor militare ale statelor vecine contrarevoluționare, așa cum s-a întâmplat, de pildă, în Franța.

După revoluție

Astfel, America, dintre toate țările, s-a născut printr-o revoluție explicit liberală, o revoluție contra imperiului; contra taxării, monopolului comercial și reglementării; și conta militarismului și puterii executive. Revoluția a dus la guvernări cu restricții nemaiîntâlnite asupra puterii lor. Dar, cu toate că rezistența instituțională la răspândirea liberalismului în America era foarte mică, de la bun început au apărut forțe elitiste puternice, în special printre marii comercianți și deținători de plantații, care își doreau păstrarea restrictivului sistemul britanic „mercantilist" de taxe mari, controale și privilegii monopoliste oferite de stat. Aceste grupuri își doreau un stat central puternic și chiar imperial; pe scurt, își doreau sistemul britanic fără Marea Britanie. Aceste forțe conservatoare și reacționare au apărut prima dată în timpul Revoluției și apoi au format Partidul Federalist și administrația federalistă din anii 1790.

---

[4] Bernard Bailyn, „The Central Themes of the American Revolution: An Interpretation," in S. Kurtz and J. Hutson, eds., *Essays on the American Revolution* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1973), pp. 26–27.

Totuși, impulsul liberal a continuat în secolul XIX. Mișcările jeffersoniană și jacksoniană, partidele Democrat-Republican și apoi cel Democrat, au căutat explicit eliminarea aproape completă a statului din viața americană. Guvernământul trebuia să funcționeze fără armată permanentă sau forțe navale; trebuia să fie un stat fără datorii și fără taxe sau accize directe la nivel federal și practic fără tarife de import – cu alte cuvinte, cu niveluri neglijabile de taxare și cheltuieli; un stat care nu se implică în lucrări publice și îmbunătățiri interne; un stat care nu controlează și nu reglementează; un stat care lasă moneda – împreună cu activitatea bancară – să fie liberă, metalică și fără inflație; pe scurt, pentru a cita idealul lui H.L. Mencken, „un stat căruia puțin îi lipsește pentru a nu fi deloc stat".

Parcursul jeffersonian către statul practic inexistent a fost abandonat după ce Jefferson a ajuns președinte, mai întâi prin concesiile făcute federaliștilor (care e posibil să fi fost rezultatul unui târg contra voturilor federaliste, pentru câștigarea unei curse strânse în colegiul electoral) și apoi prin cumpărarea neconstituțională a Teritoriului Louisiana. Dar cel mai mult a deraiat prin dorința imperială de război cu Marea Britanie care s-a manifestat în cel de-al doilea mandat al lui Jefferson, o dorință care a dus la război și la instaurarea unui sistem de partid unic, care a impus practic întregul program etatist al federaliștilor: cheltuieli militare mari, bancă centrală, tarif protecționist, taxe federale directe, lucrări publice. Oripilat de urmări, Jefferson, retras la Monticello, i-a inspirat pe tinerii politicieni care îl frecventau, Martin Van Buren și Thomas Hart Benton, să fondeze un nou partid – cel Democrat – pentru a recupera America de la noul federalism, și să reaprindă spiritul vechiului program jeffersonian. Atunci când cei doi lideri l-au îmbrățișat de Andrew Jackson ca salvator, a luat naștere noul Partid Democrat.

Liberalii jacksonieni aveau un plan: trebuia ca Andrew Jackson să fie președinte pentru opt ani, apoi să fie urmat de Van Buren pentru opt ani și apoi pentru încă opt de Benton. După douăzeci și patru de ani de democrație jacksoniană, ar fi trebuit să se atingă idealul menckenian al statului practic inexistent. Nu era nici pe departe un vis imposibil, pentru că era clar că Partidul Democrat devenise rapid partidul majorității normale în țară. Masele sprijineau cauza liberală.

Jackson a avut cei opt ani ai săi de președinție, care au distrus banca centrală și au retras datoria publică, iar Van Buren a avut patru, care au separat statul federal de sistemul bancar. Dar alegerile din 1840 au fost o anomalie, Van Buren fiind învins printr-o campanie neobișnuit de demagogică, condusă de primul mare director de campanie modern, Thurlow Weed, care a introdus toate zorzoanele de campanie – slogane cu lipici la public, insigne, cântece, parade etc. – care ne sunt acum familiare. Tacticile lui Weed l-au adus la putere pe generalul William Henry Harrison, un necunoscut dar flagrant *whig*, însă acesta a fost doar un noroc. În 1844, democrații ar fi fost pregătiți să contracareze cu aceleași tactici de campanie, și era clar că vor câștiga înapoi președinția. Van Buren era, bineînțeles, cel care ar fi reluat marșul triumfal jacksonian. Dar atunci s-a produs un eveniment nefericit: Partidul Democrat a eșuat în problema acută a sclaviei, sau, mai degrabă, s-a lovit de chestiunea expansiunii sclaviei într-un nou teritoriu. Realegerea facilă a lui Van Buren a fost compromisă de o sciziune în rândurile democraților, legată de admiterea în Uniune a republicii Texas ca stat sclavagist; Van Buren s-a opus, Jackson a fost pentru, iar această dezbinare a simbolizat scindarea mai largă din sânul Partidului Democrat. Sclavia, gravul defect antiliberal din liberalul program democrat, s-a manifestat prin distrugerea completă a partidului și a liberalismului său.

Războiul civil, pe lângă neauzitele devastări și vărsări de sânge, a fost folosit de regimul victorios, Republican și de fapt unipartinic, pentru a-și înfăptui agenda etatistă, fostul program *whig*: putere guvernamentală națională, tarife protecționiste, subvenții pentru marii afaceriști, monedă inflaționistă de hârtie, reluarea controlului federal asupra sectorului bancar, îmbunătățiri interne la scară largă, accize mari și, în timpul războiului, recrutarea forțată și impozitul pe venit. Mai mult, statele au ajuns să-și piardă dreptul anterior de secesiune și alte puteri statale opuse puterilor federale. Partidul Democrat și-a reluat obiceiurile liberale după război, dar acum avea de parcurs un drum mult mai lung și anevoios decât înainte pentru a ajunge la libertate.

Am văzut cum a ajuns America să se bucure de cea mai profundă tradiție liberală, o tradiție pe care încă o purtăm în mare parte

a retoricii politice și care încă se reflectă în atitudinea bătăioasă și individualistă a multor americani contra statului. Există mult mai mult pământ fertil în această țară decât în oricare alta pentru un reviriment al liberalismului.

Rezistența la libertate

Putem vedea acum că dezvoltarea rapidă a mișcării libertariene și a Partidului Libertarian în anii 1970 este înrădăcinată puternic în ceea ce Bernard Bailyn numea puternica „moștenire permanentă" a Revoluției americane. Dar, dacă această moștenire este atât de vitală pentru tradiția americană, unde este greșeala? De ce avem acum nevoie ca o nouă mișcare liberală să răsară și să recupereze visul american?

Pentru a începe să răspundem acestei întrebări, trebuie să ne aducem aminte în primul rând că liberalismul clasic a fost o amenințare profundă la adresa intereselor politice și economice – clasele conducătoare – care au beneficiat de Vechea Ordine: regii, nobilimea și aristocrații latifundiari, comercianții privilegiați, aparatul militar și birocrația. În ciuda a trei mari revoluții înfăptuite de liberali – cea engleză din secolul XVII și cele americană și franceză din secolul XVIII – victoriile europene au fost doar parțiale. Rezistența a fost îndârjită și a reușit să păstreze monopolurile funciare, instituțiile religioase de stat, politicile externe și militare războinice, iar pentru un timp sufragiul a fost accesibil doar pentru elitele avute. Liberalii au trebuit să se concentreze pe lărgirea sufragiului, pentru că era clar pentru ambele tabere că interesele obiective economice și politice ale majorității constau în libertatea individuală. Este interesant de notat că, pe la începutul secolului XIX, forțele *laissez-faire* erau cunoscute drept „liberale" și „radicale" (aceia mai puri și consecvenți dintre ei), iar opoziția care dorea să păstreze sau să revină la Vechea Ordine era cunoscută drept „conservatoare".

Într-adevăr, consevatorismul s-a născut, în secolul XIX timpuriu, ca tentativă conștientă de anulare și distrugere a dușmănitei lucrări a noului spirit liberal clasic – al revoluțiilor americană, franceză și industrială. Condus de către doi gânditori reacționari francezi, de

Bonald și de Maistre, conservatorismul își dorea să înlocuiască drepturile egale și egalitatea în fața legii cu stăpânirea structurată și ierarhică a elitelor privilegiate; libertatea individuală și statul minimal cu domnia absolută și Statul Extins (*Big Governement*); libertatea religioasă cu stăpânirea teocratică a unei Biserici de Stat; pacea și liberul schimb cu militarismul, restricțiile mercantiliste și războiul pentru avantajul statului-națiune; iar industria și manufactura cu vechea ordine feudală și agrariană. Doreau să înlocuiască noua lume a consumului de masă și a standardelor de viață ridicate pentru toți cu Vechea Ordine a subzistenței la limită pentru mase și a luxului pentru elitele conducătoare.

Pe la mijlocul, și cu siguranță la sfârșitul, secolului XIX, conservatorii au început să-și dea seama că lupta lor este sortită eșecului dacă insistau să ceară abolirea totală a Revoluției Industriale, cu a sa creștere enormă a nivelului de trai pentru mase și, de asemenea, dacă insistau să se opună lărgirii sufragiului, punându-se astfel într-o fățișă opoziție cu interesele publicului. Așa că „aripa dreaptă" (o etichetă bazată pe un accident de așezare conform căruia reprezentanții Vechii Ordini stăteau pe partea dreaptă a sălii Adunării legislative în timpul Revoluției franceze) a decis să se reutileze și să-și actualizeze crezul etatist prin abandonarea opoziției totale față de industrialism și sufragiul democratic. Urii sincere și disprețului față de mase ale vechiului conservatorism, noii conservatori i-au substituit duplicitatea și demagogia. Noii conservatori au curtat masele cu următoarea propoziție: „Și noi suntem pentru industrialism și un nivel mai ridicat al traiului. Dar, pentru a ajunge la aceste scopuri, trebuie să reglementăm industria pentru binele public; trebuie să substituim pieței câinoase a competiției libere cooperarea organizată; și, mai presus de toate, trebuie să substituim idealurile liberale ale păcii și liberului schimb, care distrug națiunea, cu măsurile de glorie națională ale războiului, protecționismului, imperiului și măreției militare". Pentru toate aceste schimbări, bineînțeles că era necesar Statul Extins și nu statul minimal.

Și, astfel, la sfârșitul secolului XIX, etatismul și Statul Extins s-au întors, însă de această dată cu față pro industrială și pro bunăstare generală. Vechea Ordine s-a întors, dar beneficiarii săi erau de

data aceasta un pic schimbați; nu mai erau în așa măsură nobilimea, proprietarii feudali, armata, birocrația și afaceriștii privilegiați, pe cât erau armata, birocrația, proprietarii feudali slăbiți și, în special, manufacturierii privilegiați. Condusă de prusacul Bismarck, Noua Dreaptă a țesut un colectivism de dreapta bazat pe război, militarism, protecționism și cartelizarea forțată a afacerilor și industriei – o rețea gigantică de controale, reglementări, subvenții și privilegii care a sudat un parteneriat al Statului Extins cu anumite elemente favorizate din marile afaceri și marea industrie.

Ceva trebuia făcut, de asemenea, cu fenomenul masei de lucrători industriali – „proletariatul". În secolul XVIII și la începutul secolului XIX, chiar până spre sfârșitul secolului XIX, masele de lucrători susțineau *laissez-faire*-ul și concurența liberă pe piață, pentru că le vedeau ca ideale pentru salariile și condițiile lor de muncă – în calitate de lucrători – și pentru mulțimea în continuă lărgire de produse de consum ieftine – în calitate de consumatori. Chiar și sindicatele timpurii, în Marea Britanie, de exemplu, susțineau cu tărie ideile *laissez-faire*. Noii conservatori, conduși de Bismarck în Germania și de Disraeli în Britania, au slăbit voința liberală a muncitorimii vărsând lacrimi de crocodil pentru condițiile forței de lucru industriale, cartelizând și reglementând industria, și ologind deloc accidental concurența eficientă. În fine, la începutul secolului XX, noul stat conservator „corporatist" – atunci ca și acum sistemul politic dominant în Occident – a încorporat sindicatele corporatiste și „responsabile" ca parteneri juniori ai Statului Extins și a favorizat marii afaceriști în noul sistem etatist și corporatist de luare a deciziilor.

Pentru a impune acest nou sistem, pentru a crea o Nouă Ordine care era o versiune modernizată, fardată a acelui *ancien régime* existent înaintea revoluțiilor americană și franceză, noile elite conducătoare au trebuit să pună la cale o imensă șarlatanie pentru a înșela publicul, o escrocherie care continuă și astăzi. Dacă existența *oricărei* guvernări, de la monarhia absolutistă până la dictatura militară, se sprijină pe acordul majorității, o guvernare democrată trebuie să fabrice acest acord pe baze mai imediate, cu maturitate zilnică. Iar pentru a face acest lucru, noile elite conservatoare au trebuit să ducă publicul de nas în multe moduri cruciale și fundamentale. Masele

trebuiau convinse acum că tirania este mai bună decât libertatea, că feudalismul industrial cartelizat și privilegiat este mai bun pentru consumatori decât libera concurență de piață, că monopolul cartelizat trebuie impus *în numele* anti-monopolului și că războiul și măreția militară pentru beneficiul elitelor conducătoare servește de fapt intereselor publicului recrutat, taxat și adesea măcelărit. Cum se putea face aceasta?

În toate societățile, opinia publică este determinată de clasele intelectuale, formatorii de opinie ai societății. Majoritatea oamenilor nu creează și nici nu diseminează idei și concepte; dimpotrivă, tinde să adopte ideile promulgate de clasele intelectuale profesioniste, de profesioniștii ideilor. De-a lungul istoriei, așa cum vom vedea mai târziu, despoții și elitele conducătoare ale statelor au avut mult mai multă nevoie de serviciile intelectualilor decât au avut cetățenii pașnici ai unei societăți libere. Statele au avut întotdeauna nevoie de intelectualii formatori de opinie pentru a face publicul să creadă că stăpânirea lor este înțeleaptă, bună și inevitabilă; să-l convingă că „împăratul are haine pe el". Înaintea lumii moderne, astfel de intelectuali erau inevitabil din rândul clerului (sau al magilor), administratorii religiei. Acest parteneriat istoric dintre Biserică și Stat era o alianță confortabilă; Biserica își informa enoriașii naivi că regele conducea prin ordin divin și trebuie, de aceea, să fie urmat cu supunere; în schimb, regele direcționa multe venituri din taxe în cuferele Bisericii. Astfel, se vede importanța majoră a succesului liberalilor clasici în separarea dintre Biserică și Stat. Noua lume liberală era o lume în care intelectualii puteau fi seculari – își puteau câștiga traiul pe cont propriu, pe piață, fără subvențiile statului.

Pentru a-și impune noua ordine etatistă, statul corporatist neomercantilist, noii conservatori trebuiau, deci, să sudeze o nouă alianță între intelectuali și stat. Într-o epocă din ce în ce mai secularizată, această alianță trebuia să-i coopteze pe intelectualii seculari, nu pe cei clericali: mai exact, pe noul soi al profesorilor, doctorilor în științe, istoricilor, educatorilor, economiștilor tehnocrați, lucrătorilor sociali, sociologilor, fizicienilor și inginerilor. Această alianță refăurită s-a realizat în două etape. La începutul secolului XIX, conservatorii, cedând rațiunea inamicilor liberali, s-au sprijinit puternic pe

așa-zisele virtuți ale iraționalității, romantismului, tradiției, teocrației. Prin accentuarea virtuților tradiției și a simbolurilor iraționale, conservatorii au putut păcăli publicul să susțină în continuare stăpânirea ierarhică privilegiată și devoțiunea față de statul național și mașinăria sa de purtat războaie. În partea a doua a secolului XIX, noul conservatorism a adoptat aparențele rațiunii și „științei". Acum, știința era cea care necesita, aparent, conducerea economiei și societății de către „experții" tehnocrați. În schimbul difuzării acestui mesaj către public, noua rasă de intelectuali a fost recompensată cu posturi și prestigiu, în calitate de apologeți ai Noii Ordini și de planificatori și reglementatori ai noii societăți și economii cartelizate.

Pentru a-și asigura dominația noului etatism asupra opiniei publice, pentru a se asigura că acordul publicului va fi fabricat, statele lumii occidentale au purces, la finalul secolului XIX și începutul secolului XX, la preluarea controlului asupra educației, asupra minților oamenilor: asupra universităților și asupra educației generale, prin obligativitatea legală a școlarizării și crearea unei rețele de școli publice. Aceste școli publice au fost folosite conștient pentru a inculca tinerilor învățăcei obediența față de stat și alte virtuți civice. Mai mult, etatizarea educației a făcut ca educatorii națiunii și profesioniștii educației să se constituie ca unul dintre cele mai importante grupuri de interese speciale în expansiunea etatismului.

Unul din modurile de operare ale noilor intelectuali etatiști a fost schimbarea înțelesului vechilor etichete, manipulând astfel în mintea publicului conotațiile emoționale atașate acestor etichete. De exemplu, liberalii *laissez-faire* au fost cunoscuți pentru mult timp drept „liberali", iar cei mai puri și militanți dintre ei drept „radicali"; erau cunoscuți și ca „progresiști", pentru că ei erau cei acordați la progresul industrial, răspândirea libertății și ridicarea nivelului de trai al consumatorilor. Noua rasă de gânditori academici și intelectuali și-a însușit cuvintele „liberal" și „progresiv", și a reușit să-și mânjească oponenții *laissez-faire* ca demodați, „neanderthalieni" și „reacționari". Chiar și numele de „conservator" a fost atribuit liberalilor clasici. Și, așa cum am văzut, noii etatiști au reușit să-și însușească și conceptul de „rațiune".

Dacă liberalii *laissez-faire* au primit cu confuzie recrudescența

etatismului și mercantilismului sub forma etatismului corporatist „progresiv", un alt motiv pentru decăderea liberalismului clasic spre sfârșitul secolului XIX a fost creșterea unei noi mișcări: socialismul. Socialismul a apărut în anii 1830 și s-a dezvoltat vertiginos după anii 1880. Caracteristica socialismului este aceea de a fi fost o mișcare confuză, hibridă, influențată de către ambele ideologii preexistente opuse, liberalismul și conservatorismul. De la liberalii clasici, socialiștii au luat acceptarea deschisă a industrialismului și a Revoluției Industriale, glorificarea timpurie a „științei" și „rațiunii" și o devoțiune, cel puțin retorică, pentru idealurile clasic liberale ale păcii, libertății individuale și nivelului crescut de trai. Socialiștii au fost aceia care, cu mult înaintea corporatiștilor de mai târziu, au introdus cooptarea științei, rațiunii și industrialismului. Mai mult, socialiștii au adoptat nu doar aderența liberală pentru democrație, ci au plusat prin chemarea la o „democrație lărgită", în care „poporul" ar conduce economia – și pe el însuși.

Pe de altă parte, socialiștii au luat de la conservatori devoțiunea față de coerciție și mijloacele etatiste pentru atingerea acestor idealuri liberale. Armonia industrială și creșterea trebuiau atinse prin ridicarea statului la rangul de instituție atotputernică, ce conduce economia și societatea în numele „științei". O avangardă de tehnocrați trebuia să își asume domnia atotputernică asupra tuturor persoanelor și proprietăților în numele „poporului" și „democrației". Nefiind mulțumiți cu reușitele liberale ale rațiunii și libertății pentru cercetarea științifică, statul socialist trebuia să instituie conducerea tuturor *de către* oamenii de știință; nefiind mulțumiți cu eliberarea lucrătorilor de către liberali pentru obținerea unei prosperități de neimaginat, statul socialist trebuia să impună conducerea *de către* lucrători a tuturor celorlalți – sau, mai degrabă, conducerea de către politicieni, birocrați și tehnocrați în numele lor. Nefiind mulțumiți de crezul liberal al egalității drepturilor, al egalității în fața legii, statul socialist trebuia să calce în picioare această egalitate în numele idealului monstruos și imposibil al egalității sau uniformității *rezultatelor* – sau, mai degrabă, trebuia să creeze o nouă elită privilegiată, o nouă clasă, *în numele* obținerii unei astfel de egalități imposibile.

Socialismul a fost o mișcare hibridă și confuză pentru că încerca

să atingă scopurile liberale ale păcii, libertății individuale, armoniei industriale și creșterii – care pot fi atinse prin libertate și separarea statului de aproape orice – prin impunerea vechilor mijloace conservatoare ale etatismului, colectivismului și privilegiilor ierarhice. Această mișcare nu putea duce decât la eșec și a avut, într-adevăr, parte numai de eșecuri mizerabile în toate acele țări unde a obținut puterea în secolul XX, oferind maselor doar culmi de despotism, înfometare și sărăcie lucie.

Dar cel mai rău lucru legat de creșterea mișcării socialiste a fost abilitatea sa de a flanca liberalismul clasic „la stânga": ca partidă a speranței, radicalismului și revoluției în lumea occidentală. Dacă apărătorii vechii ordini stăteau pe partea dreaptă a sălii în timpul Revoluției franceze, liberalii și radicalii stăteau pe cea stângă; de atunci și până la apariția socialismului, liberalii clasici *erau* „stânga", ba chiar „extema stângă", pe spectrul ideologic. Chiar și în 1848, liberali *laissez-faire* militanți precum Frédéric Bastiat stăteau pe partea stângă în Adunarea Națională franceză. Liberalii clasici au apărut ca partidă radicală și revoluționară în Occident, ca partidă a speranței și schimbării în numele libertății, păcii și progresului. Faptul că au permis să fie flancați, că le-au permis socialiștilor să se pretindă „de stânga", a fost o gravă eroare strategică, care i-a pus pe liberali într-o poziție confuză, de mijloc, socialismul și consevatorismul reprezentând extremele opuse. Liberalismul nefiind altceva decât o partidă a schimbării și progresului către libertate, abandonarea acelui rol a însemnat practic abandonarea motivului său de existență – atât în realitate, cât și în ochii publicului.

Dar nimic din toate acestea nu s-ar fi întâmplat dacă liberalii clasici nu și-ar fi permis să decadă din interior. Ar fi putut să sublinieze – iar unii dintre ei chiar au făcut acest lucru – că socialismul era o mișcare confuză, contradictorie, quasi-conservatoare, monarhie absolutistă și feudalism cu față modernă, și că ei înșiși rămân singurii radicali autentici, oameni neînduplecați care nu insistau pe altceva decât victoria completă a idealului liberal.

Decăderea

După ce au obținut victorii parțiale impresionante împotriva etatismului, liberalii clasici au început să-și piardă radicalismul, insistența neabătută pe lupta contra etatismului conservator până la victoria finală. În loc să folosească victoriile parțiale pentru a pune și mai multă presiune, liberalii clasici au început să-și piardă fervoarea pentru schimbare și puritatea principiilor. Au început să fie mulțumiți cu păstrarea victoriilor existente și astfel au devenit o mișcare conservatoare în loc de una radicală – „conservatoare" în sensul satisfacției de a menține starea de fapt. Pe scurt, liberalii au lăsat socialiștilor tot spațiul posibil pentru a se afirma ca partid al speranței și radicalismului, și chiar corporatiștilor de mai târziu pentru a se pretinde „liberali" și „progresiști", prin contrast cu liberalii clasici „de extremă dreaptă" și „conservatori", din moment ce aceștia din urmă au permis să fie categorisiți ca nemaiavând alte năzuințe decât staza, absența schimbării. O astfel de strategie este prostească și imposibilă într-o lume schimbătoare.

Însă degradarea liberalismului nu a fost legată doar de atitudine și strategie, ci și de principiu. Liberalii au ajuns să cedeze puterea de purtare a războiului în mâna statului, să-i dea puterea educării, puterea asupra monedei și activității bancare, sau asupra drumurilor – pe scurt, s-au mulțumit să lase statului dominarea tuturor pârghiilor esențiale ale puterii în societate. Prin contrast cu ostilitatea totală a liberalilor de secol XVIII față de puterea executivă și birocrație, cei de secol XIX au tolerat și chiar au salutat acumularea puterii executive și înrădăcinarea unei birocrații civile oligarhice.

Mai mult, principiul și strategia s-au unit în decăderea devoțiunii liberale, din secolul XVIII și secolul XIX timpuriu, pentru „abolиționism" – pentru ideea că, fie că vorbim de instituția sclaviei sau de oricare alt aspect al statului, ar trebui să fie abolite cât mai rapid cu putință, din moment ce abolirea imediată a etatismului, chiar dacă puțin probabilă în practică, trebuia adoptată ca *unica soluție morală posibilă*. Deoarece, a *prefera* demantelarea treptată în locul abolirii imediate a unei instituții rele și coercitive înseamnă a *ratifica* și legitima un asemenea rău, și, deci, a încălca principiile liberale. După

cum explica liberalul și marele aboliționist al sclaviei William Lloyd Garrison: „Oricât de sincer am cere abolirea imediată a sclaviei, din păcate va fi una treptată până la urmă. Nu am spus niciodată că sclavia va fi răsturnată dintr-o singură lovitură; dar că ar trebui să fie, vom susține întotdeauna”.[5]

Au existat două schimbări de importanță critică în filosofia și ideologia liberalismului clasic care au exemplificat și contribuit la decăderea sa din starea de forță vitală, progresistă și radicală în lumea occidentală. Prima, și cea mai importantă, care a apărut la începutul și spre jumătatea secolului XIX, a fost abandonarea filosofiei drepturilor naturale și înlocuirea ei cu utilitarismul tehnocratic. În loc ca libertatea să fie bazată pe imperativul moral al dreptului fiecărui individ asupra persoanei și proprietății sale, cu alte cuvinte, în loc ca libertatea să fie căutată în primul rând în virtutea dreptului și a justiției, utilitarismul a preferat, de regulă, libertatea ca pe cea mai bună metodă de a atinge o vag definită bunăstare generală, sau un bine comun. Această schimbare de la drepturi naturale la utilitarism a avut două consecințe grave. În primul rând, puritatea scopului, consecvența principiului, au fost inevitabil compromise. Dacă liberalul drepturilor naturale ține strâns la principiul pur în căutarea moralității și justiției, utilitaristul pune preț pe libertate doar ca pe un expedient *ad hoc*. Și dacă apelul la expediente se poate și chiar se schimbă odată cu direcția vântului, utilitaristului îi va fi ușor, în calculele sale reci de tip cost-beneficiu, să susțină etatismul în caz *ad hoc* după caz, și astfel să renunțe la principiu. De fapt, exact așa s-a întâmplat cu utilitariștii benthamiți din Anglia: au început de la liberalismul *laissez-faire ad hoc* și au alunecat din ce în ce mai ușor în etatism. Un exemplu este tendința de susținere a funcționărimii și serviciilor executive „eficiente”, deci puternice. Această eficiență a devenit mai importantă, a înlocuit de fapt, orice concept de justiție sau drept.

În al doilea rând, și la fel de important, rar se găsește un utilitarist care să fie și radical, care să ardă pentru abolirea imediată a răului și coerciției. Utilitariștii, cu devoțiunea lor pentru expediente, se opun aproape inevitabil oricărui tip de schimbare deranjantă sau radica-

[5] Citat în William H. Pease and Jane H. Pease, eds., *The Antislavery Argument* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1965), p. xxxv.

lă. Nu au existat revoluționari utilitariști. De aceea, utilitariștii nu sunt niciodată adepți ai aboliționismului imediat. Abolиționistul este astfel pentru că își dorește să elimine eroarea și injustiția cât mai repede cu putință. Când își urmează scopul, nu are de să cântărească, *ad hoc* și rece, costurile și beneficiile. Așa se face că liberalii clasici utilitariști au abandonat radicalismul și au devenit doar niște reformatori gradualiști. Dar, devenind reformatori, s-au pus inevitabil în poziții de consilieri și experți în eficiență ai statului. Cu alte cuvinte, au ajuns inevitabil să abandoneze atât principiile liberale, cât și strategia liberală bazată pe principii. Utilitariștii au ajuns să fie adepții ordinii existente, al *status quo*-ului, și astfel s-au expus acuzei, venite din partea socialiștilor și corporatiștilor progresiști, că nu sunt decât simpli oponenți ai oricărei schimbări, înguști la minte și conservatori. Așadar, din poziția de radicali și revoluționari, de pol opus conservatorilor, liberalii clasici au ajuns să fie ceea ce combătuseră.

Această ologire utilitaristă a liberalismului nu a dispărut nici în prezent. În perioada timpurie a gândirii economice, utilitarismul a capturat teoria economică a pieței libere prin influența lui Bentham și Ricardo, iar această influență se simte astăzi la fel de puternic ca atunci. Teoria economică a pieței libere din prezent este prea plină de apologii ale gradualismului; de dispreț pentru etică, justiție și principiu consecvent; și oricând gata să abandoneze principiile pieței libere, la orice adiere a unei analize cost-beneficiu. De aceea, actuala teorie economică a pieței libere este în general privită de intelectuali ca simplă pledoarie pentru un *status quo* ușor modificat. Prea des, acuzele de acest fel sunt corecte.

O a doua schimbare critică și agravantă în ideologia liberalilor clasici a apărut spre sfârșitul secolului XIX, când, cel puțin pentru câteva decenii, au adoptat doctrinele evoluționismului social, adesea numit „darwinism social". De regulă, istoricii etatiști i-au denigrat pe acei liberali *laissez-faire* și darwiniști sociali, precum Herbert Spencer și William Graham Sumner, ca adepți cruzi ai exterminării – sau cel puțin ai dispariției – celor „neadaptați" social. Era vorba de fapt, în mare, doar de ornarea sănătoasei doctrine economice și sociologice a pieței libere cu zorzoanele evoluționismului, pe atunci la modă. Însă aspectul cu adevărat important și compromițător al darwinismului

social era preluarea în sfera socială a ideii că speciile (sau, mai degrabă, genele) se modifică foarte, foarte încet, de-a lungul mileniilor. Liberalul cu vederi social-darwiniste ajungea, astfel, să abandoneze însăși ideea revoluției și schimbării radicale, preferând să-și pună mâinile-n sân și să aștepte infimele schimbări evoluționiste care inevitabil urmau să aibă loc de-a lungul unor epoci. Pe scurt, ignorând faptul că liberalismul avusese de sfărâmat puterea unor elite conducătoare printr-o serie de revoluții și schimbări radicale, darwiniștii sociali au devenit conservatori, opuși oricărei măsuri radicale și doar în favoarea schimbărilor infinitezimal de treptate.[6]

Într-adevăr, însuși marele liberal Herbert Spencer este o ilustrare fascinantă a unei astfel de schimbări a liberalismului clasic (iar cazul său este oglindit în America de William Graham Sumner). Într-un anumit sens, Herbert Spencer este întruchiparea unei bune părți din declinul liberalismului secolului XIX. Spencer a fost la început un liberal radical impresionant, pe cât de pur se poate. Dar, pe măsură ce virusul sociologiei și darwinismului social i-a acaparat sufletul, Spencer a abandonat liberalismul ca mișcare istorică dinamică, radicală, cu toate că nu l-a abandonat în teoria pură. Chiar dacă se aștepta la victoria finală a libertății pure, a „contractului" contra „statusului", a industriei contra militarismului, Spencer a început să vadă victoria ca inevitabilă, dar abia după milenii de evoluție treptată. Astfel, Spencer a abandonat crezul radical, de luptă, al liberalismului,

---

[6] Câtă ironie în faptul că teoria evoluționistă modernă ajunge să abandoneze complet teoria schimbării evolutive treptate. În schimb, în prezent se consideră că o perspectivă mult mai clară este cea a trecerilor subite de la un echilibru static al speciilor la altul; aceasta se numește teoria „schimbărilor punctate". Unul dintre exponenții noii perspective scrie:

> Gradualismul este o filosofie a schimbării, nu rezultatul unei inducții din natură … Gradualismul are, de asemenea, puternice componente ideologice care sunt mai responsabile pentru succesul său anterior decât orice potrivire obiectivă cu natura exterioară … Utilitatea gradualismului ca ideologie explică mult din influența sa, pentru că devenise dogma chintesențială a liberalismului împotriva schimbării radicale – salturile subite sunt contra legilor naturii.

Stephen Jay Gould, „Evolution: Explosion, Not Ascent," *New York Times* (January 22, 1978).

limitându-și în practică atitudinea liberală la acțiuni de ariergardă, conservatoare și de uzură, contra etatismului și colectivismului crescânde din zilele sale.

Dar, dacă utilitarismul, accentuat de darwinismul social, a fost principalul agent al decăderii filosofice și ideologice a mișcării liberale, motivul cel mai important, cataclismic chiar, al eșecului a fost renunțarea la principiile până atunci stringente împotriva războiului, imperiului și militarismului. În țară după țară, cântecul de sirenă al statului națiune și al imperiului a dus la distrugerea liberalismului clasic. În Anglia, liberalii din secolul XIX târziu și XX timpuriu au abandonat idealul anti-război și anti-imperial al „Micii Anglii" (*Little Englandism*) susținut de Cobden, Bright și Școala de la Manchester. Au adoptat, în schimb, ceea ce au numit obscen „Imperialismul liberal" – alăturându-se conservatorilor în lărgirea imperiului, apoi conservatorilor și socialiștilor de dreapta în imperialismul și colectivismul distructiv al Primului Război Mondial. În Germania, Bismarck a reușit să-i dezbine pe liberalii aproape victorioși cu momeala unificării Germaniei prin sânge și oțel. În ambele țări, rezultatul a fost distrugerea cauzei liberale.

În Statele Unite, partidul clasic-liberal a fost pentru mult timp Partidul Democrat, cunoscut la finele secolului XIX ca „partidul libertății personale". De fapt, a fost nu doar partidul libertății personale, ci și al libertății economice; oponentul neclintit al Prohibiției, al restricțiilor legale duminicale și al educației forțate; adeptul devotat al liberului schimb, al monedei tari (absenței inflației guvernamentale), al separării statului de activitatea bancară și al statului absolut minimal. Considera că puterea statelor trebuie să fie neglijabilă, iar cea federală inexistentă. În politica externă, chiar dacă mai puțin riguros, Partidul Democrat tindea să fie partidul păcii, anti-militarismului și anti-imperialismului. Însă, liberalismul personal și cel economic au fost abandonate odată cu capturarea Partidului Democrat de către forțele lui Bryan în 1896, iar politica externă neintervenționistă a fost apoi abandonată brutal de Woodrow Wilson, două decenii mai târziu. A fost o intervenție și un război care au adus după ele un secol de moarte și devastare, de războaie și noi despotisme și, de asemenea, un secol în care toate țările participante la război au adoptat noul etatism corporatist pe care l-am menționat mai devreme – al statu-

lui asistenței și militarismului, condus de o alianță a Statului Extins, marilor afaceriști, sindicatelor și intelectualilor.

Ultima suflare a vechiului liberalism *laissez-faire* în America au fost bravii și îmbătrâniții liberali care s-au unit în Liga Anti-imperialistă, formată între secole pentru a combate războiul american contra Spaniei și apoi războiul imperialist american pentru zdrobirea filipinezilor, care căutau independența națională atât față de Spania, cât și față de Statele Unite. În ziua de azi, ideea unui anti-imperialist care nu este marxist poate părea ciudată, însă opoziția față de imperialism a început cu liberali *laissez-faire* precum Cobden și Bright în Anglia, sau Eugen Richter în Prusia. De fapt, Liga Anti-imperialistă, condusă de industriașul și economistul bostonez Edward Atkinson (și incluzându-l pe Sumner), era formată în majoritate din radicali *laissez-faire* care luptaseră pentru abolirea sclaviei și apoi pentru liber schimb, monedă tare și stat minimal. Pentru ei, lupta finală contra noului imperialism american era pur și simplu un episod din lupta lor de-o viață contra coerciției, etatismului și injustiției – împotriva Marii Guvernări în toate sectoarele vieții, atât celei domestice, cât și celei externe.

Am urmărit istoria destul de sumbră a declinului și prăbușirii liberalismului clasic după dezvoltarea și triumful parțial din secolele anterioare. Care este, atunci, motivul reapariției și înfloririi gândirii și activității liberale din ultimii ani, în special în Statele Unite? Cum a fost cu putință ca aceste formidabile forțe și coaliții ale etatismului să cedeze chiar și atât de puțin revirimentului mișcării liberale? Nu ar trebui ca reluarea marșului etatismului la finele secolului XIX și pe parcursul secolului XX să fie un motiv al dezolării, mai degrabă decât un motiv al redeșteptării liberalismului aparent muribund? De ce nu a rămas liberalismul mort și îngropat?

Am văzut de ce libertarianismul ar fi natural să apară în primul rând și cel mai plenar în Statele Unite, un tărâm pătruns de tradiția liberală. Dar încă nu am analizat întrebarea: de ce *anume* să renască liberalismul în ultimii ani? Ce condiții contemporane au dus la această evoluție surprinzătoare? Trebuie să amânăm răspunsul până la sfârșitul cărții, până când analizăm în ce constă crezul libertarian și cum poate fi acest crez aplicat pentru a rezolva problemele din principalele domenii ale societății.

Partea I
Crezul Libertarian

2
Proprietate și schimb

Axioma non-agresiunii

Crezul libertarian se bazează pe o axiomă centrală: nici unui om sau grup de oameni nu îi este permis să agreseze persoana sau proprietatea altuia. Aceasta se poate numi „axioma non-agresiunii". „Agresiunea" se definește ca inițiere a violenței fizice, sau amenințare cu folosirea ei, împotriva oricărei alte persoane sau a proprietății sale. Agresiunea este, deci, sinonimă cu invadarea.

Dacă nimănui nu îi este permis să agreseze pe altcineva; dacă, pe scurt, oricine are dreptul absolut de a fi „liber" de agresiune, atunci acest lucru implică imediat că libertarianul susține fără echivoc cunoscutele „libertăți civile": libertatea de expresie, de publicare, de asociere și de angajare în „infracțiuni fără victime" ca pornografia, pervertirea sexuală și prostituția (pe care libertarianul nu le privește deloc ca pe niște infracțiuni, din moment ce definește „infracțiunea" ca invadare violentă a unei alte persoane sau proprietăți). Mai mult, recrutarea este pentru libertarian sclavie în masă. Și deoarece războiul, mai ales cel modern, implică uciderea în masă a civililor, libertarianul consideră că astfel de conflicte sunt ucideri în masă și, de aceea, complet nelegitime.

Toate aceste poziții sunt văzute în prezent ca „stângiste" pe scara ideologică a contemporanului. Pe de altă parte, pentru că libertarianul se opune și invadării asupra drepturilor de proprietate privată, asta înseamnă că se opune cu aceeași vehemență amestecului gu-

vernamental în drepturile de proprietate sau în economia de piață prin controale, reglementări, subvenții sau interdicții. Dacă fiecare individ are dreptul să dispună de proprietatea sa fără a avea de suferit de pe urma prădării agresive, atunci are de asemenea dreptul de a-și înstrăina proprietatea (prin donații sau moștenire) și de a o schimba contra proprietății altora (prin contract liber și libera economie de piață) fără interferențe. Libertarianul este în favoarea dreptului nerestricționat la proprietate privată și liber schimb; de aici rezultă un sistem de „capitalism *laissez-faire*".

După terminologia din ziua de azi, poziția libertariană în materie de proprietate și economie ar fi numită de „extremă dreapta". Însă libertarianul nu vede nici o problemă de coerență în a fi „de dreapta" în unele privințe și „de stânga" în altele. Ba dimpotrivă, consideră că poziția lui este practic *singura* coerentă, privită din perspectiva libertății fiecărui individ. Astfel, cum este posibil ca cel „de stânga" să se opună violenței războiului și încorporării obligatorii și, în același timp, să susțină violența taxării și controlului guvernamental? Și cum îi este posibil celui de dreapta să își clameze devotamentul pentru proprietatea privată și libera întreprindere, dacă în același timp susține războiul, încorporarea obligatorie și scoaterea în afara legii a unor activități și practici non-invazive pe care le consideră imorale? Și cum poate cel de dreapta să fie pentru piața liberă dar să nu vadă nici o problemă în imensele subvenții, distorsiuni și ineficiențe păguboase ale complexului militaro-industrial?

Fiind total opus oricărui fel de agresiune asupra drepturilor și proprietății oricărei persoane sau grup de persoane, libertarianul constată că, de-a lungul istoriei și până în prezent, a existat un agresor principal, central și dominant asupra tuturor acestor drepturi: statul. Contrar tuturor celorlalți gânditori de stânga, de dreapta, sau dintre ele, libertarianul refuză să dea statului autoritatea morală de a comite acțiuni pe care aproape toată lumea le-ar considera imorale, ilegale și penale, dacă ar fi comise de către oricare altă persoană sau de alt grup din societate. Pe scurt, libertarianul insistă ca legea morală generală să fie aplicată tuturor, fără nici o excepție pentru vreo persoană sau vreun grup. Dar dacă privim statul dezgolit de haine, vedem că îi este universal permis – și este chiar încurajat – să

comită tot felul de acțiuni pe care până și non-libertarienii le consideră atrocități blamabile. Deseori statul comite crime în masă pe care le numește „război" sau, câteodată, „suprimarea subversiunii"; statul practică înrobirea pentru forțele sale militare și o numește „încorporare"; de asemenea, trăiește și este definit de însușirea forțată pe care o numește „impozitare". Din perspectiva libertarianului, nu contează dacă aceste practici au sau nu susținerea majorității populației. Natura lor este aceeași; indiferent de acordul popular, războiul rămâne crimă în masă, încorporarea obligatorie este sclavie și impozitele sunt furt. Pe scurt, libertarianul se identifică aproape complet cu acel copil din poveste care arată insistent că împăratul este gol.

De-a lungul istoriei, împăratul a avut mai multe feluri de pseudo-haine, furnizate de către casta de intelectuali a națiunii. În secolele trecute, intelectualii spuneau publicului că statul sau conducătorii săi sunt divini, sau cel puțin înveșmântați cu autoritate divină, și deci că ceea ce privitorului naiv și needucat i-ar fi putut *părea* despotism, crimă în masă și furt la scară mare, n-ar fi fost altceva decât divinitatea în acțiune, lucrând pe căile sale benigne și misterioase în corpul politic. Cum justificarea divină s-a cam tocit în ultimele decenii, „intelectualii de curte" au țesut apologii din ce în ce mai sofisticate: publicul este informat că ceea ce face guvernul este pentru „bunăstarea publică" și „binele comun", că procesul de taxare și cheltuire echilibrează economia prin misteriosul mecanism al „multiplicatorului" și că, oricum, gama largă a „serviciilor" guvernamentale nu ar putea fi oferită de către cetățeni prin acțiune voluntară pe piața liberă sau în cadrul societății. Libertarianul neagă toate acestea: el vede diferitele justificări ca mijloace frauduloase de dobândire a susținerii publice pentru dominația statală, și insistă că orice serviciu oferit de stat ar putea fi oferit mult mai eficient și în moduri mult mai morale de către întreprinderi private și non-coercitive.

Prin urmare, una dintre cele mai importante datorii educaționale ale libertarianului este să răspândească demistificarea și desanctificarea statului printre sărmanii săi supuși. Datoria sa este să demonstreze în mod repetat și detaliat că nu doar împăratul, ci și statul „democratic" este gol; că toate guvernările supraviețuiesc prin exploatarea exercitată asupra cetățenilor lor; și că această dominație este in-

versul necesității obiective. Se luptă să arate că însăși existența impozitării și a statului provoacă în mod necesar o diviziune de clasă între conducătorii exploatatori și condușii exploatați. Încearcă să arate că sarcina intelectualilor de curte, care au susținut dintotdeauna statul, a fost oricând aceea de a mistifica și a induce publicului acceptarea conducerii statului, și că acești intelectuali obțin în schimb o parte a puterii și a resurselor extrase de conducători de la condușii înșelați.

Să luăm, de exemplu, instituția impozitării, despre care etatiștii au pretins că ar fi într-un anumit sens cu adevărat „voluntară". Oricine crede cu adevărat în natura „voluntară" a impozitării este invitat să refuze să-și plătească impozitul și apoi să vadă ce i se întâmplă. Dacă analizăm taxarea aflăm că, dintre toate persoanele și instituțiile din societate, numai statul își obține venitul prin violență coercitivă. Tot restul societății își obține venitul *fie* din donații voluntare (societăți caritabile, cluburi, asociații), *fie* din vânzarea de bunuri și servicii cumpărate voluntar de către clienți. Dacă altcineva *în afara* statului ar începe să „impoziteze", ar fi imediat acuzat de coerciție și banditism prost deghizat. Cu toate acestea, zorzoanele mistice al „suveranității" au ascuns acest proces atât de bine încât numai libertarienii sunt pregătiți să-i spună impozitării pe nume: furt legalizat și organizat la scară largă.

Drepturile de proprietate

Dacă axioma centrală a crezului libertarian este non-agresiunea contra oricărei persoane sau proprietăți, cum s-a ajuns la această axiomă? Care este fundamentul sau susținerea ei? Diferențele între liberali au fost considerabile în această privință, atât în trecut, cât și în prezent. Pe scurt, există trei tipuri mari de fundamente pentru axioma libertariană, lor corespunzându-le trei tipuri de filosofie etică: cel emotivist, cel utilitarist și cel al drepturilor naturale. Emotiviștii susțin premiza libertății sau non-agresiunii pe baze emoționale, pur subiective. Chiar dacă emoția intensă ar putea părea o bază validă pentru filosofia lor politică, ea nu prea poate convinge pe nimeni altcineva. Prin această separare de discursul rațional, emotiviștii ajung de fapt să își condamne propria doctrină la insucces.

Utilitariștii susțin, pornind de la studiul consecințelor libertății comparativ cu sistemele alternative, că libertatea ar conduce mai sigur la finalități mai larg acceptate: armonia, pacea, prosperitatea etc. Acum, nimeni nu neagă că ar trebui studiate și consecințele relative fiecărui crez pentru a îi analiza avantajele sau dezavantajele. Dar apar multe probleme dacă ne limităm la etica utilitaristă. De exemplu, utilitarismul presupune că putem cântări alternativele și decide politicile pe baza *consecințelor*, bune sau rele. Dar dacă este legitim să aplicăm judecăți de valoare consecințelor lui x, de ce nu ar fi la fel de legitim să aplicăm judecăți de valoare lui x *însuși*? Nu ar putea un act însuși să aibă ceva, în chiar natura sa, pe care să-l considerăm bun sau rău?

O altă problemă a utilitaristului este aceea că nu adoptă aproape niciodată un principiu ca regulă absolută și consecventă pe care s-o aplice în situații concrete din lumea reală. În cel mai bun caz, o să urmeze principiul ca pe un ghid sau o aspirație, o *tendință* pe care poate să o încalce în orice moment. Acesta a fost marea greșeală a Radicalilor englezi din secolul xix, care au adoptat viziunea *laissez-faire* a liberalilor din secolul xviii, dar, pentru a o justifica, au substituit presupusului concept „mistic" al drepturilor naturale presupusul concept „științific" al utilitarismului. Consecința a fost că liberalii *laissez-faire* ai secolului xix au ajuns să utilizeze doctrina *laissez-faire* ca pe o tendință vagă și nu ca pe o regulă precisă și, prin urmare, au început încet dar sigur să compromită crezul libertarian. Poate suna cam dur când spunem că nu se poate avea „încredere" în utilitarist pentru susținerea principiului libertarian în toate aplicațiile sale specifice, dar reflectă realitatea. Un exemplu contemporan notabil este cel al lui Milton Friedman, profesorul adept al economiei pieței libere care, asemenea economiștilor clasici dinaintea lui, apără libertatea împotriva intervenției statale ca pe o tendință generală, dar în practică este de acord cu o sumedenie de excepții dăunătoare. Aceste excepții nu fac decât să vicieze principiul aproape în totalitate, în special în domeniile poliției și apărării, educației, taxării, asistenței sociale, „efectelor de vecinătate", legilor antitrust, monedei și activității bancare.

Haideți să luăm un exemplu concret și clar: să presupunem o so-

cietate care este absolut convinsă că toți roșcații sunt agenți ai diavolului și deci trebuie executați pe loc. Să mai presupunem că există doar un număr mic de roșcați în orice generație – destul de puțini cât să fie statistic nesemnificativi. Utilitarist-liberalul ar putea gândi astfel: „Chiar dacă uciderea roșcaților izolați este deplorabilă, execuțiile sunt puține la număr; vasta majoritate a publicului, nefiind roșcată, obține o satisfacție psihică enormă prin execuțiile publice ale roșcaților. Costul social este neglijabil, în schimb beneficiul social, psihic, al restului societății este imens; prin urmare, este corect și just ca societatea să execute roșcații." Libertarianul drepturilor naturale, fiind în primul rând preocupat de *justețea* unei acțiuni, ar fi oripilat și s-ar împotrivi ferm și fără echivoc acestor execuții, pentru că sunt crime total nejustificate și agresiuni asupra unor persoane neagresive. *Consecința* opririi acestor crime – privarea majorității societății de o mare plăcere psihică – nu ar influența câtuși de puțin acest tip „absolutist" de liberal. Dedicat justiției și coerenței logice, libertarianul drepturilor naturale e fericit să admită că este „doctrinar", adică este un susținător neabătut al propriilor sale doctrine.

Așa că haideți să ne concentrăm pe justificarea crezului libertarian prin drepturile naturale, justificare ce a fost, într-o formă sau alta, adoptată de majoritatea liberalilor, din trecut și din prezent. „Drepturile naturale" sunt piatra de temelie unei filosofii politice care, la rândul ei, este încorporată în structura mai mare a „legii naturale". Teoria legii naturale se sprijină pe observația că trăim într-o lume compusă din mai mult decât un individ – de fapt, dintr-un un număr vast de indivizi – și că fiecare entitate are proprietățile sale specifice și distincte: o „natură" distinctă care poate fi investigată de către rațiunea omului, prin simțul său de percepție și capacitățile sale mentale. Cuprul are o natură distinctă și se comportă într-un anumit fel, asemenea și fierul, sarea etc. Omenirea, prin urmare, are o natură specificabilă, la fel cum are și lumea care o înconjoară și modurile de interacțiune dintre ele. Pe scurt, activitatea oricărei entități organice sau anorganice este determinată de către propria sa natură și de către natura celorlalte entități cu care intră în contact. Mai precis, în timp ce comportamentul plantelor și cel puțin al animalelor mai rudimentare este determinat de natura lor biologică sau poate

de către „instinctele" lor, natura umană este astfel constituită încât fiecare persoană individuală trebuie, pentru a acționa, să își aleagă propriile sale scopuri și să-și folosească propriile sale mijloace pentru a le îndeplini. Născut fără instincte automate, fiecare om este nevoit să învețe despre sine și despre lume, să își folosească mintea, să își aleagă valorile, să învețe despre cauze și efecte și să acționeze cu scop pentru a se întreține și pentru a își avansa viața. Deoarece oamenii pot gândi, simți, evalua și acționa numai ca indivizi, devine absolut necesar pentru supraviețuirea și prosperitatea fiecărui om să fie liber să învețe, să aleagă, să-și dezvolte capacitățile și să acționeze în funcție de cunoștințele și valorile sale. Acesta este calea necesară a naturii umane; a interveni în acest proces și a-i strica bunul mers prin violență este profund contrar cu ceea ce este necesar naturii umane pentru viața și prosperitatea sa. Intervenția violentă în procesul de învățare și în alegerile unui om este prin urmare profund „antiumană"; violează legea naturală a nevoilor umane.

Individualiștii au fost întotdeauna acuzați de către inamicii lor că sunt „atomiști" – că postulează activitatea fiecărui individ într-un fel de vid, gândind și făcând alegeri fără nici o legătură cu nimeni altcineva din societate. Aceasta, însă, nu este decât o acuză autoritară de tip „om de paie"; puțini au fost sau poate chiar nici unul dintre individualiști n-a fost vreodată „atomist". Dimpotrivă, este evident că indivizii întotdeauna învață, cooperează și interacționează unii cu ceilalți; evident este și că acesta e încă un lucru necesar pentru supraviețuirea umană. Idea centrală este, însă, că fiecare individ alege în ultimă instanță ce influențe adoptă și pe care le respinge, sau pe care o adoptă mai întâi și pe care o adoptă după. Libertarianul salută procesul de schimburi voluntare și cooperarea între indivizi care acționează liber; ceea ce detestă, în schimb, este utilizarea violenței pentru a sabota această cooperare voluntară și pentru a forța pe cineva să aleagă și să acționeze în alte feluri decât i-ar dicta mintea sa.

Cea mai viabilă metodă de elaborare a poziției libertariene prin argumentul drepturilor naturale este să îl divizăm în mai multe părți și să începem cu axioma de bază a „dreptului de proprietate asupra sinelui" (*right to self-ownership*). Prin dreptul de proprietate asupra sinelui înțelegem dreptul absolut al fiecărui om, în virtutea faptului

că este o ființă umană, de a „stăpâni" asupra propriului său corp; adică, de a controla acel corp liber de orice intervenție coercitivă. Dat fiind că fiecare individ trebuie să gândească, să învețe, să facă judecăți de valoare și să-și aleagă propriile scopuri și mijloace pentru a putea supraviețui și prospera, dreptul de proprietate asupra sinelui îi dă omului dreptul de a exercita aceste activități vitale fără a fi îngreunat sau restricționat prin presiune coercitivă.

Să vedem și care ar fi consecințele dacă fiecărui om i s-ar *nega* dreptul de proprietate asupra propriei persoane. Avem doar două alternative: fie (1) o anumită clasă de oameni, *A*, are dreptul de proprietate asupra unei alte clase de oameni, *B*; fie (2) fiecare are dreptul de proprietate pe o cotă parte egală din toate celelalte persoane. Din prima alternativă rezultă că, în timp ce clasa *A* merită dreptul de a fi oameni, clasa *B* este în realitate sub-umană și deci nu merită astfel de drepturi. Dar, dat fiind că de fapt *sunt* cu adevărat ființe umane, prima alternativă se contrazice prin negarea drepturilor umane naturale unei anumite mulțimi de oameni. Mai mult, așa cum vom vedea, dacă permitem clasei *A* să stăpânească clasa *B* înseamnă că primei îi este permis s-o exploateze, și prin urmare, să trăiască în mod parazitar, pe cea de a doua. Dar acest parazitism încalcă el însuși necesitatea economică fundamentală pentru viață: producția și schimbul.

A doua alternativă, pe care am putea-o numi „comunalism participativ" sau „comunism", susține că fiecare om ar trebui să aibă drept de proprietate asupra unei cote-părți egale din toți ceilalți. Dacă există două miliarde de oameni în lume, atunci fiecare are dreptul să dețină o două-miliardime din toate celelalte persoane. În primul rând, putem afirma că acest ideal se bazează pe o absurditate: proclamă că fiecare om are dreptul să dețină o parte din toți ceilalți, dar totuși nu are dreptul de *a se deține pe sine*. În al doilea rând, putem să ne imaginăm viabilitatea unei astfel de lumi: o lume în care în care *nici un* om nu este liber să ia *nici o* decizie fără să primească aprobarea prealabilă sau chiar ordinul tuturor celorlalți membri din societate. Ar trebui să fie clar că într-o astfel de lume „comunistă" nimeni nu ar fi capabil să facă nimic și rasa umană ar dispărea rapid. Iar dacă o lume cu zero deținere de sine și 100% alter-deținere înseamnă moartea pentru specia umană, atunci orice pași făcuți în această direcție

contravin, de asemenea, legii naturale a ceea ce este mai bine pentru om și pentru viața sa pe pământ.

În ultimul rând, lumea comunistă participativă *nu poate* fi pusă în practică. Este fizic imposibil ca toată lumea să știe în continuu ce fac toți ceilalți, și ca fiecare să își exercite cota parte din dreptul de proprietate asupra fiecărui alt om. Prin urmare, în practică, conceptul de alter-proprietate universală și egală este utopic și imposibil. Supravegherea, deci și controlul și deținerea altora, devin în mod necesar sarcina unui grup specializat de oameni, care astfel ajung să fie clasa conducătoare. Deci, orice încercare de a pune în practică orânduirea comunistă ar produce automat dominația unei clase și am ajunge astfel înapoi la prima alternativă.

Prin urmare, libertarianul respinge toate aceste alternative și ajunge să adopte ca axiomă principală dreptul universal de proprietate asupra sinelui, un drept pe care îl are oricine în virtutea faptului că este o ființă umană. Elaborarea unei teorii a proprietății asupra obiectelor non-umane, a lucrurilor din natură, este o sarcină mai dificilă. Este destul de ușor de recunoscut agresiunea atunci când cineva o practică împotriva dreptului de proprietate al altuia asupra propriei sale persoane: Dacă *A* îl atacă pe *B*, îi încalcă lui *B* dreptul de proprietate asupra propriului său corp. Însă în cazul obiectelor non-umane problema este mai complexă. Dacă, de exemplu, îl vedem pe *X* că îl deposedează pe *Y* de un ceas, nu putem să presupunem în mod automat că *X* încalcă dreptul lui *Y* de proprietate asupra ceasului; nu este oare posibil ca *X* să fi fost primul și „adevăratul" proprietar al ceasului, despre care se poate atunci spune că nu face altceva decât să-și ia înapoi proprietatea sa legitimă? Pentru a putea decide, ne trebuie o teorie a justeței proprietății, o teorie care ne va spune dacă proprietarul legitim este *X,* sau *Y,* sau poate altcineva.

Unii liberali încearcă să rezolve problema aceasta susținând că, oricine ar fi decretat proprietar de către stat, acela ar trebui să fie considerat proprietarul just al bunului. Până acum nu ne-am concentrat asupra naturii statului, dar anomalia ar trebui să fie destul de clară: este cel puțin bizar să vedem un grup care se îndoiește veșnic de aproape toate funcțiile statului, că deodată lasă statului sarcina de a defini și aplica prețiosul concept de proprietate, baza și fundamen-

tul întregii ordini sociale. În special utilitariștii *laissez-faire* cred că este cel mai fezabil să începem noua lume liberală prin confirmarea tuturor titlurilor de proprietate pre-existente; adică titluri și drepturi de proprietate decretate de către exact același stat care este condamnat ca agresor cronic.

Să ilustrăm cu un exemplu ipotetic. Să presupunem că agitația și presiunea liberală escaladează până la un nivel atât de înalt încât statul și diferitele sale ramuri sunt gata să abdice. Dar pun la cale un vicleșug. Tocmai înainte de a abdica, statul New York dă o lege prin care transferă întregul teritoriu al New York-ului în proprietatea privată a familiei Rockefeller. Statul Massachusetts face la fel pentru familia Kennedy. Și așa mai departe pentru fiecare stat. Statul poate apoi abdica și decreta abolirea impozitelor și a legislației coercitive. Însă liberalii victorioși s-ar confrunta acum cu o dilemă. Recunosc noile titluri ca proprietate private legitimă? Utilitariștii, care nu au nici o teorie a justiției pentru drepturile de proprietate, dacă ar fi consecvenți în acceptarea titlurilor de proprietate așa cum sunt ele decretate de către stat, ar trebui să accepte noua ordine socială în care cincizeci de noi despoți ar colecta taxe sub forma unei „chirii" impuse unilateral. Idea este că *numai* liberalii jusnaturaliști, numai acei libertarieni care au o teorie a justiției pentru titlurile de proprietate, și care nu depinde de decretele statului, pot fi în poziția de a sfida pretenția noilor conducători la drepturi de proprietate asupra teritoriului țării și de a considera aceste pretenții lipsite de validitate. Așa cum a sesizat și marele liberal al secolului XIX, Lordul Acton, legea naturală este singura bază solidă pentru o critică constantă a decretelor și legilor guvernamentale[1]. Întrebarea la care vom încerca să răspundem în continuare este: care poate fi, concret, poziția jusnaturalistă în privința titlurilor de proprietate.

Am stabilit că fiecare individ are drept de proprietate asupra sinelui, asupra propriului său corp și propriei sale persoane. Dar oamenii nu sunt năluci plutitoare; nu sunt entități subzistente independent; nu pot supraviețui și prospera decât prin interacțiune cu natura în-

[1] Vezi Gertrude Himmelfarb, *Lord Acton: A Study in Conscience and Politics* (Chicago: Phoenix Books, 1962), pp. 294–305. Vezi și John Wild, *Plato's Modern Enemies and the Theory of Natural Law* (Chicago: University of Chicago Press, 1953), p. 176.

conjurătoare. Trebuie, de exemplu, să *ocupe* un spațiu fizic; de asemenea, pentru a supraviețui și a se menține, trebuie să transforme resursele date de natură în „bunuri de consum", în obiecte mai potrivite pentru a fi utilizate sau consumate. Mâncarea trebuie cultivată și consumată; minereurile trebuie minerite, transformate în capital și apoi în bunuri de consum etc. Omul, cu alte cuvinte, nu trebuie să fie proprietar doar asupra propriei persoane ci și asupra obiectelor materiale, pentru a le controla și utiliza. Cum ar trebui, atunci, să fie alocate titlurile de proprietate asupra acestor obiecte?

Să luăm, ca prim exemplu, un sculptor care modelează o operă de artă din lut și alte materiale; și să lăsăm deoparte, deocamdată, chestiunea drepturilor inițiale de proprietate asupra lutului și a uneltelor sculptorului. Întrebarea se pune atunci: *cine* este proprietar asupra operei de artă care apare din lucrul sculptorului? Este „creația" sculptorului, nu în sensul că ar fi creat materia, ci în sensul că a transformat materia dată de natură – lutul – într-o altă formă dictată de propriile sale idei, modelată de mâinile sale și de propria sa energie. Cu siguranță, mai rar am găsi o persoană căreia dacă îi punem astfel problema, ar spune că sculptorul nu are drept de proprietate asupra propriului său produs. Cu siguranță, dacă fiecare om are dreptul de proprietate asupra propriului său corp și dacă trebuie să folosească obiectele materiale ale acestei lumi pentru a supraviețui, atunci sculptorul are dreptul să dețină produsul pe care l-a făcut, prin energia și efortul său, să fie o veritabilă *extensie* a propriei sale personalități. A pus ștampila propriei sale persoane asupra materiei prime, prin „amestecarea propriei munci" cu lutul, pentru a-l parafraza pe John Locke, marele teoretician al proprietății. Iar produsul transformat prin energia sculptorului a devenit întruchiparea materială a ideii și viziunii sale. John Locke pune problema astfel:

> [F]iecare om are o *proprietate* asupra *persoanei* sale. La aceasta nu are nimeni altcineva dreptul în afara sa. Putem spune că *munca* trupului său și *lucrarea* mâinilor sale sunt în mod cuvenit ale sale. Prin urmare, oricărui lucru pe care îl scoate din starea în care l-a făcut și l-a lăsat natura, el îi adaugă munca sa, și, adăugându-i ceva ce este al său, îl face astfel *proprietatea* sa. Fiind scos de către om din starea comună în care l-a așezat natura, lucrului i se adaugă ceva prin munca acestuia – ceea ce exclude dreptul comun al ce-

> lorlalți oameni. Căci această *muncă* este proprietatea incontestabilă a celui ce muncește și nici un om în afară de el nu poate avea vreun drept la ceva căruia i s-a adăugat munca aceasta.... [2]

Ca și în cazul proprietății asupra corpurilor umane, avem iarăși trei alternative logice: (1) fie transformatorul, sau „creatorul", are dreptul de proprietate asupra creației sale; fie (2) un alt om sau mulțime de oameni are dreptul asupra creației, adică au dreptul să și-o aproprieze prin forță, fără consimțământul sculptorului; sau (3) fiecare individ din lume are o cotă parte egală din proprietatea asupra sculpturii – soluția „comunală". Încă o dată, succint, puțini sunt cei care nu ar vedea o monstruoasă nedreptate în confiscarea proprietății sculptorului, de către una sau mai multe persoane, sau în numele întregii omeniri. Cu ce drept fac asta? Cu ce drept își apropriază produsul minții și energiei creatorului? În cazul acesta clar, dreptul creatorului de a deține lucrul cu care și-a amestecat persoana și munca i-ar fi în general acordat. (Încă o dată, ca și în cazul proprietății comunale a persoanelor, soluția lumii comunale nu ar fi, în practică, decât o oligarhie a *câtorva* oameni care expropriază munca creatorului *în numele* „proprietății publice mondiale".)

Totuși, să observăm: cazul sculptorului nu este calitativ diferit față de *orice* alt caz de „producție". Omul sau oamenii care au extras lutul din pământ și care i l-au vândut sculptorului poate nu sunt la fel de „creativi" ca sculptorul, dar și ei sunt „producători", și ei și-au amestecat ideile și cunoștințele tehnologice cu pământul dat de natură pentru a furniza un produs folositor. Și ei sunt „producători", și ei și-au amestecat lucrul cu materialele din natură pentru a le transforma în bunuri și servicii mai folositoare. Și aceste persoane sunt îndreptățite să fie proprietare pe produsele lor. Atunci, unde începe procesul? Încă o dată, să ne îndreptăm către Locke:

> Cu siguranță că acela care se hrănește cu ghindele pe care le-a cules de sub un stejar, sau cu merele pe care le-a adunat din copacii din pădure și le-a apropriat pe acestea. Nimeni nu poate nega faptul că hrana este a sa. Atunci eu întreb: când au început [ghindele sau merele] să fie ale sale? Pe când le digera? Sau când

[2] John Locke, „An Essay Concerning the True Original Extent and End of Civil Government," In E. Barker, ed., *Social Contract* (New York: Oxford University Press, 1948), pp. 17–18.

le mânca? Sau când le-a fiert? Sau când le-a adus acasă? Sau când le-a cules? Și este limpede că, dacă nu faptul că el le-a cules pentru prima oară face ca ele să fie ale sale, atunci nimic altceva nu poate face aceasta. Acea *muncă* a fost cea care le-a separat de ceea ce este comun. Ea le-a adăugat ceva în plus față de ceea ce făcuse natura, mama comună a tuturor; astfel, ele au devenit dreptul său personal. Și oare va spune cineva că el nu avea nici un drept la ghindele și merele pe care și le-a apropriat, deoarece nu avea consimțământul întregii omeniri pentru a le face ale sale? A fost un furt să își aproprie ceea ce aparținea tuturor în comun? Dacă un asemenea consimțământ ar fi fost necesar, omul ar fi murit de foame, indiferent cât belșug i-ar fi dăruit Dumnezeu. … Astfel, iarba pe care calul meu a păscut-o, fânul pe care servitorul meu l-a cosit și minereurile pe care le-am scos de pe terenul meu, unde am un drept asupra lor în comun cu alții, devin proprietatea mea fără desemnarea sau consimțământul nimănui. Pentru că munca mea le-a scos din acea stare comună în care erau, ele au devenit proprietatea mea.

Dacă cerem consimțământul explicit al fiecăruia pentru oricine vrea să-și însușească resurse care sunt în comun, copiii sau servitorii nu ar putea tăia carnea pe care părinții sau stăpânii lor le-au dat-o în comun fără să atribuie fiecăruia partea lui. Chiar dacă apa care curge din fântână este a tuturor, cine ar pune la îndoială că apa din urcior este a celui care a scos-o? Munca lui a extras-o din mâinile Naturii, unde era comună … și deci și-a apropriat-o.

Astfel, legea rațiunii face căprioara să fie a indianului care a omorât-o; permite ca bunurile să fie ale celui care le-a înzestrat cu munca sa, chiar dacă înainte erau ale tuturor. Și printre aceia care sunt considerați din partea civilizată a omenirii … această lege a naturii pentru inițierea proprietății asupra ceea ce era înainte comun încă este aplicată și, prin virtutea ei, orice pește pescuiește cineva în ocean, acel mare bun al omenirii care încă este deținut în comun; sau, orice ambră este adusă de cineva aici, devin, prin efortul care le scoate din starea comună în care le-a lăsat natura, proprietatea celui care a muncit pentru ele.[3]

[3] Locke, *Civil Government*, pp. 18–49. Chiar dacă Locke a fost un teoretician strălucit al proprietății, nu susținem că și-ar fi dezvoltat și aplicat teoria cu o consecvență care să fie în vreun fel perfectă. [Pentru versiunea româ-

Dacă fiecare om este proprietar asupra propriei persoane și, prin urmare, asupra propriei munci și dacă, prin extensie, este proprietar pe orice a „creat" sau cules din „starea naturală" anterioară, când nu era folosit sau deținut de nimeni, atunci să ne concentrăm pe ultima mare întrebare: cine are dreptul de a deține sau controla pământul *însuși*? Pe scurt, dacă culegătorul are dreptul de a deține ghindele sau fructele pe care le culege, sau dacă fermierul are dreptul să dețină recolta de grâu sau piersici, *cine* are dreptul de a deține pământul pe care au crescut aceste lucruri? Până în acest punct, Henry George și adepții lui au mers pe aceeași cale cu libertarienii, dar de aici încolo părăsesc calea și neagă dreptul individului de a deține bucata de pământ însăși, *terenul* pe care s-au desfășurat aceste activități. Potrivit georgiștilor, chiar dacă fiecare om ar trebui să dețină bunurile pe care le produce sau creează, dat fiind că Dumnezeu sau natura au creat pământul însuși, nici un individ nu poate pretinde dreptul de proprietate asupra acestui pământ. Dar, pentru ca pământul să fie utilizat ca resursă într-un mod eficient, trebuie să fie deținut sau controlat de către *cineva* sau de către un grup. Aici suntem iarăși puși în fața celor trei alternative: fie pământul aparține primului utilizator, cel care l-a adus prima dată în sfera producției; *fie* aparține unui alt grup de oameni; *fie* aparține lumii ca întreg, fiecare individ deținând o cotă parte din fiecare acru de pământ. Preferința lui George pentru ultima soluție nu îi rezolvă problema morală: dacă pământul însuși ar trebui să-i aparțină lui Dumnezeu sau naturii, atunci de ce este mai moral ca fiecare acru din lume să fie deținut de întreaga lume, decât să acceptăm proprietatea individuală? În practică, încă o dată, este evident că nu se poate ca fiecare persoană de pe pământ să își exercite efectiv dreptul de proprietate asupra unei cote-părți de a patra miliardime (presupunând că populația globală este de patru miliarde) din fiecare bucată de pământ. În practică, desigur, nu omenirea ca întreg ci o mică oligarhie ar controla și ar deține efectiv totul.

Dar, în afară de aceste dificultăți ale poziției georgiste, justificarea jusnaturalistă pentru proprietatea asupra solului este aceeași ca și justificarea pentru aproprierea inițială a tuturor celorlalte proprietăți.

---

nească am adaptat traducerea datorată lui Silviu Culea din John Locke, *Al doilea tratat despre cârmuire / Scrisoare despre toleranță*, București, Ed. Nemira, 1999, p. 68-69 – n.tr.]

Pentru că, așa cum am văzut, nici un producător nu „creează" *realmente* materie, ci ia materia dată de natură și o transformă prin munca și energia lui, în concordanță cu viziunea și ideile sale. Dar *exact* asta face și pionierul – „primul ocupant" („*homesteader*") – când ia pământ, până atunci nefolosit, în proprietatea sa. Așa cum cel care transformă minereul de fier în oțel o face prin cunoștințele sale și cu energia sa, și asemenea celui care scoate fierul din pământ, primul ocupant este cel care curăță, împrejmuiește, cultivă pământul și construiește primul pe el. Primul ocupant a schimbat, de asemenea, caracterul solului din starea sa naturală, prin munca și personalitatea sa. Primul ocupant este deținătorul proprietății cu aceeași legitimitate ca a sculptorului sau manufacturierului; este „producător" în aceeași măsură ca oricare dintre ceilalți.

În plus, dacă pământul inițial este dat de Dumnezeu sau de natură, atunci la fel sunt și talentul, sănătatea și frumusețea oamenilor. Și, așa cum aceste atribute sunt specifice unor indivizi și nu „societății", pământul și resursele naturale sunt atribuite la fel de specific. Toate aceste resurse sunt date indivizilor și nu „societății", o abstracție care nu există în realitate. Nu există o entitate numită „societate", ci numai indivizi care interacționează. A spune că „societatea" ar trebui să dețină în comun pământ sau orice alt fel de proprietate, înseamnă că un grup de oligarhi – în practică, birocrații statului – ar trebui să fie stăpânii proprietății, prin exproprierea creatorului sau a primului ocupant căruia i se datorează existența inițială bunului.

Mai mult, nimeni nu poate produce *nimic* fără utilizarea pământului original, măcar ca loc pe care să stea. Nici un om nu poate produce sau crea nimic prin simpla sa muncă; trebuie să folosească pământ și alte materii prime naturale.

Inițial, omul nu are nimic în afară de persoana sa și lumea din jurul său – pământul și resursele naturale date de natură. El ia aceste resurse și le transformă prin munca, mintea și energia lui în bunuri care îi sunt mai folositoare. Prin urmare, dacă individul nu poate deține pământul original, nu poate să dețină nici roadele muncii lui în adevăratul sens al cuvântului. Fermierul nu poate deține recolta de grâu dacă nu poate deține pământul pe care crește grâul. Acum că efortul lui a fost amestecat inextricabil cu pământul, nu mai poate fi privat de unul fără să fie privat și de celălalt.

Mai mult, dacă un producător *nu* este îndreptățit să dețină roadele propriei sale munci, atunci cine ar putea fi? Este greu de înțeles de ce un nou născut pakistanez ar avea vreun drept moral asupra unei cote-părți din proprietatea unei suprafețe de pământ din Iowa pe care cineva tocmai a transformat-o într-un lan de grâu – și vice-versa, bineînțeles, pentru un nou născut din Iowa și o fermă pakistaneză. Pământul în starea sa originală este neutilizat și nedeținut. Georgiștii și alți comunaliști ai pământului pot pretinde că întreaga populație a lumii îl „stăpânește", dar, dacă nimeni nu l-a folosit încă, de fapt nu este deținut și controlat de nimeni. Pionierul, primul ocupant, primul utilizator și primul transformator al acestui pământ este persoana care aduce pentru prima oară acest lucru simplu și lipsit de valoare în sfera productivă și socială. Este greu de văzut ce valoare morală ar putea avea privarea lui de dreptul la proprietate în favoarea unor oameni care nici măcar nu s-au apropiat la o mie de mile de acel pământ și care poate nici nu au habar de existența proprietății asupra căreia ar trebui să aibă un drept.

Chestiunea morală, a drepturilor naturale, care este implicată aici devine și mai clară dacă discutăm cazul animalelor. Animalele sunt „pământ economic", din moment ce sunt resurse originale date de natură. Așa stând lucrurile, există oare cineva care neagă unui om dreptul de proprietate asupra unui cal pe care îl găsește și îl domesticește – este oare cazul acesta diferit de cel al ghindelor sau fructelor de pădure care îi sunt în general acordate celui ce le culege? Asemenea, când vine vorba de pământ, primul ocupant ia ceea ce până atunci era un pământ „sălbatic" și nedomesticit, și îl „îmblânzește" prin întrebuințarea productivă. Amestecul muncii lui cu pământul ar trebui să îi dea un drept la fel de clar cum este și în cazul animalelor. Așa cum declara Locke: „Doar atâta pământ cât poate un om lucra, semăna, îmbunătăți, cultiva și cât îi poate utiliza produsul, atât este proprietatea lui. El prin munca sa, îl separă de ce este comun."[4]

Teoria liberală a proprietății a fost rezumată elocvent de către doi economiști *laissez-faire* francezi, din secolul XIX:

> Dacă omul dobândește drepturi asupra obiectelor, acest lucru se datorează faptului că este activ, inteligent și liber; prin activitatea

[4] Locke, *Civil Government*, p. 20.

sa, își răspândește stăpânirea asupra naturii externe; prin inteligența sa o guvernează și o modelează pentru a-i fi de folos; prin libertatea sa stabilește între el și natură o relație de cauză și efect și o face proprietatea sa…

Unde putem oare găsi, într-o țară civilizată, vreo bucată de pământ, vreo frunză, care să nu poarte amprenta personalității omului? În oraș, suntem înconjurați de lucrările omului; ne plimbăm pe un pavaj nivelat sau pe o cale bătătorită; omul este cel care a îmbunătățit ceea ce înainte era un sol nămolos și cel care l-a acoperit cu piatră luată din coasta unor dealuri îndepărtate. Trăim în case; omul este cel care a săpat piatra din carieră, care a fasonat-o și tot el cel care a nivelat lemnele; gândirea omului este cea care a aranjat materialele cum trebuie și a creat o clădire din ceea ce era înainte piatră și lemn. Iar la țară, acțiunea omului este, de asemenea, omniprezentă; oamenii au cultivat solul și generații de lucrători l-au afânat și l-au îmbogățit; lucrările omului au pus baraje pe râuri și au creat fertilitate acolo unde apele nu aduseseră decât pustiire. … Peste tot putem ghici o mână puternică ce a prelucrat materia și o voință inteligentă care a adaptat-o … pentru a satisface nevoile aceleiași ființe. Natura și-a recunoscut stăpânul și omul se poate simți în natură ca acasă. Natura a fost *apropriată* de către el pentru propria sa folosință; a devenit a *lui*; este *proprietatea* lui. Această proprietate este legitimă; constituie un drept la fel de sacru pentru om cum este libera exercitare a capacităților sale. Este a lui pentru că a apărut în întregime din el și nu este nimic altceva decât o emanație a ființei sale. Înaintea lui nu era nimic altceva decât materie; de când e el, și prin el, există bogăție interschimbabilă, adică bunuri care au căpătat valoare printr-o prelucrare, printr-o manufactură, prin manipulare, extragere sau simpla transportare. De la tabloul unui mare pictor, care poate că este, dintre toate producțiile materiale, cea în care materia joacă cel mai mic rol, până la găleata cu apă pe care o scoate cărăușul din râu și o duce la consumator, bogăția, oricare ar fi, își obține valoarea numai prin calități transmise, iar aceste calități fac parte din activitatea, inteligența și puterea umană. Producătorul a lăsat un fragment din propria persoană în lucrul care astfel a devenit valoros, și poate deci să fie văzut ca o prelungire a facultăților omului ce acționează asupra naturii externe. În calitate de ființă liberă, își aparține lui însuși; cauza, adică forța productivă, este

> el însuși; efectul, adică bogăția produsă, este tot el însuși. Cine ar îndrăzni să-i conteste titlul de proprietate atât de clar marcat de amprenta personalității sale?...
>
> Atunci trebuie să ne întoarcem la ființa umană, creatorul tuturor bogățiilor … prin munca sa, omul își imprimă personalitatea asupra materiei. Munca lui cultivă pământul și îl transformă dintr-o zonă neocupată într-un câmp apropriat; munca lui este cea care scoate dintr-o pădure virgină cheresteaua vândută pe piață; munca lui – sau mai degrabă o serie de operațiuni executate adesea de către o succesiune foarte numeroasă de muncitori – care face cânepă din sămânță, fire din cânepă, pânză din fire și haine din pânză; sau care transformă pirita fără formă, luată din mină, într-un bronz elegant care înfrumusețează un spațiu public repetând unui popor întreg gândurile unui artist. …
>
> Proprietatea, manifestată prin muncă, face parte din drepturile persoanei a cărei emanație este; ca și omul, este inviolabilă atâta vreme cât nu se extinde destul mult încât să intre în coliziune cu alt drept; ca el, este individuală, pentru că își are originea în independența individului și pentru că, atunci când mai multe persoane cooperează la formarea ei, ultimul posesor a cumpărat cu o valoare – fructul muncii sale personale – munca tuturor muncitorilor care l-au precedat: acesta este de obicei cazul articolelor manufacturate. Când proprietatea a trecut, prin vânzare sau moștenire, dintr-o mână într-alta, condiția ei nu s-a schimbat; este tot fructul libertății umane manifestate prin muncă, iar posesorul are aceleași drepturi precum și producătorul care a obținut just posesia asupra ei.[5]

Societatea și individul

Am vorbit mult despre drepturile individuale; dar am putea întreba, ce se întâmplă cu „drepturile societății"? Nu au oare prioritate asupra drepturilor simplilor indivizi? Libertarianul este, totuși, individualist; crede că una dintre principalele erori ale teoriei sociale constă în perceperea „societății" ca o entitate reală distinctă. „Societatea" este tratată câteodată fie ca o ființă supremă sau quasi-divină cu „dreptu-

[5] Leon Wolowski și Emile Levasseur, „Property," in *Lalor's Cyclopedia of Political Science* (Chicago: M.B. Cary, 1884), vol. III, pp. 392–93.

rile" sale prioritare, fie ca un element malefic care poate fi învinovățit de toate relele pământului. Individualistul susține că numai indivizii există, gândesc, simt, aleg și acționează; și că „societatea" nu este o entitate reală ci o simplă etichetă pentru o mulțime de indivizi care interacționează. A trata societatea ca pe un lucru care alege și acționează nu face decât să ascundă adevăratele forțe motrice. Dacă într-o comunitate restrânsă zece oameni se aliază să fure și să exproprieze pe alți trei, avem clar și evident un grup de oameni care acționează concertat împotriva altui grup. În situația asta, dacă acești zece oameni ar pretinde să fie numiți „societate" care acționează în propriul „ei" interes, această explicație ar fi considerată ridicolă și ar fi prompt condamnată; chiar și cei zece hoți ar fi probabil prea decenți pentru a folosi un astfel de argument. Dar dacă dimensiunea grupului crește, acest gen de confuzie devine abundentă și reușește să înșele publicul.

Utilizarea greșită a substantivului colectiv „națiune", similar în sensul acesta cu „societate", a fost tranșant pusă în evidență de istoricul Parker T. Moon:

> Când cineva utilizează simplul cuvânt „Franța", se gândește la Franța ca la o unitate, o entitate. Când … spunem „Franța și-a trimis trupele *sale* să cucerească Tunisia" – îi acordăm țării nu numai caracter unitar ci și personalitate. Chiar aceste cuvinte ascund faptele și fac relațiile internaționale să pară un spectacol fascinant ai cărui actori sunt națiunile personificate, și astfel uităm foarte ușor bărbații și femeile în carne și oase care sunt adevărații actori… dacă nu am avea un cuvânt precum „Franța"… atunci ar trebui să descriem mai precis expediția către Tunisia astfel: „Câțiva dintre acești treizeci și opt de milioane de oameni au trimis alți treizeci de mii de oameni să cucerească Tunisia." Felul acesta de a prezenta lucrurile sugerează imediat o întrebare, sau mai degrabă o serie de întrebări. Cine au fost acei „câțiva"? De ce i-au trimis pe cei treizeci de mii în Tunisia? Și de ce i-au ascultat aceștia? Imperiile nu sunt construite de „națiuni", ci de oameni. Problema care ni se pune este să descoperim oamenii, minoritatea activă și interesată a fiecărei națiuni, care este direct interesată de imperialism, și apoi să analizăm motivele pentru care majoritățile plătesc costurile și duc războiul necesar expansiunii imperialiste.[6]

[6] Parker Thomas Moon, *Imperialism and World Politics* (New York:

Viziunea individualistă a „societății" a fost rezumată în fraza: *„Societatea" este toată lumea în afară de tine*. În această interpretare dură, analiza poate fi utilizată pentru cântărirea acelor cazuri în care „societatea" este tratată nu numai ca un super-erou cu super-drepturi, ci și ca un super-răufăcător pe umerii căruia cade o vină masivă. Să ne îndreptăm atenția asupra opiniei că nu criminalul individual este cel responsabil pentru crima sa, ci „societatea". Să luăm, de exemplu, cazul în care Smith îl tâlhărește sau îl ucide pe Jones. Opinia „de modă veche" este că Smith este responsabil pentru acțiunea sa. Stângistul modern susține că „societatea" este cea responsabilă. Sună sofisticat și umanitar în egală măsură, până când aplicăm perspectiva individualistă. Atunci vedem că ceea ce spun socialiștii *de fapt* este că *toată lumea în afară de* Smith, incluzând-o bineînțeles și pe victima Jones, este responsabilă pentru crimă. Dacă ar fi prezentată așa de fățiș, aproape toată lumea ar recunoaște absurditatea acestei poziții. Dar, dacă facem apel la entitatea fictivă a „societății", ascundem acest proces. Așa cum spune și sociologul Arnold W. Green: „Ar însemna, atunci, că dacă societatea este responsabilă pentru infracțiune, iar infractorii nu sunt responsabili pentru infracțiuni, atunci numai acei membri ai societății care nu comit infracțiuni pot fi trași la răspundere pentru ele. Absurdități atât de evidente nu pot fi evitate decât prin imaginarea societății ca diavol, ca un rău separat de oameni și de ceea ce fac".[7]

Marele scriitor libertarian american Frank Chodorov sublinia această viziune asupra societății când scria că „Societatea sunt oamenii".

> Societatea este un concept colectiv și nimic altceva; numele este folosit din comoditate pentru a desemna un număr de oameni. La fel este și familia, sau mulțimea, sau gașca, sau orice alt nume pe care îl dăm unei colecții de persoane. Societatea … nu este o „persoană" în plus; dacă recensământul dă o sută de milioane, aceștia sunt toți, nici unul în plus, pentru că nu poate exista o creștere a societății decât prin procreare. Conceptul de societate ca persoană metafizică se prăbușește când observăm că societatea dispare odată cu dispersarea componentelor ei; astfel, în cazul unui „oraș

Macmillan, 1930), p. 58.

[7] Arnold W. Green, „The Reified Villain," *Social Research* (Winter, 1968):656.

> fantomă" sau a unei civilizații, învățăm despre ele prin artefactele pe care le-au lăsat în urma lor. Atunci când indivizii dispar, la fel face și întregul. Întregul nu are o existență separată. Folosirea numelui colectiv cu un verb la singular ne induce într-o cursă a imaginației; avem tendința de a personaliza colectivitatea și de a o gândi ca posesoarea unui corp și unui psihic propriu.[8]

Schimbul liber și libertatea contractuală

Sarcina centrală crezului libertarian este, atunci, să stabilească dreptul absolut al fiecărui om la proprietate privată: mai întâi asupra corpului său și, apoi, asupra resurselor naturale nefolosite pe care le transformă primul prin munca lui. Aceste două axiome, dreptul la proprietate asupra propriei persoane și dreptul „aproprierii originare" („*homestead*"), stabilesc setul complet de principii al sistemului libertarian. Toată doctrina libertariană devine astfel dezvoltarea și aplicarea tuturor implicațiilor acestei doctrine centrale. De exemplu, un om, *X*, este proprietar asupra propriei persoane, propriei munci și asupra terenului pe care îl desțelenește și grâului cultivat. Un alt om, *Y*, este proprietarul peștilor pe care îi pescuiește; un al treilea om, *Z*, este proprietarul verzei pe care o cultivă și al pământului de sub ea. Dar dacă un om este proprietarul unui lucru, are și dreptul de *a dărui* sau de *a da la schimb* titlul de proprietate altcuiva, după care cealaltă persoană are titlul absolut de proprietate. Din acest drept derivat al proprietății private reiese justificarea fundamentală a libertății contractuale și a economiei de piață liberă. Astfel, dacă *X* cultivă grâu, el poate, și probabil că va fi de acord, să dea la schimb o parte din grâul său pentru niște pește prins de *Y* sau pentru niște varză cultivată de *Z*. Pentru că *X* și *Y* încheie acorduri voluntare de schimb al titlurilor de proprietate (sau *Y* și *Z*, sau *X* și *Z*), proprietatea devine, cu egală legitimitate, proprietatea celeilalte persoane. Dacă *X* schimbă grâu pentru peștele lui *Y*, atunci acel pește devine proprietatea lui *X*, cu care poate să facă ce vrea, iar grâul devine proprietatea lui *Y* în exact același fel.

Mai mult, un om poate da la schimb nu numai obiectele tangi-

[8] Frank Chodorov, *The Rise and Fall of Society* (New York: Devin Adair, 1959), pp. 29–30.

bile al căror proprietar este, ci și propria muncă, asupra căruia este, bineînțeles, proprietar. Astfel, *Z* poate să-și vândă serviciile de educare a copiilor fermierului *X* în schimbul unei părți din produsele fermierului.

Se întâmplă ca economia de piață liberă, împreună cu specializarea și diviziunea muncii pe care le implică, să fie de departe cea mai productivă formă de economie cunoscută omului, responsabilă pentru industrializare și pentru economia modernă pe care s-a clădit civilizația. Acesta este un fericit rezultat utilitarist al pieței libere, dar nu este motivul *principal* pentru care libertarianul susține acest sistem. Principalul motiv este moral și își are rădăcinile în apărarea proprietății private din punctul de vedere al drepturilor naturale, așa cum am dezvoltat-o mai sus. Chiar dacă o societate a despotismului și încălcării sistematice drepturilor s-ar putea dovedi mai productivă decât ceea ce Adam Smith numea „sistemul libertății naturale", libertarianul tot ar susține sistemul acesta. Din fericire, în foarte multe domenii, utilitatea și morala, drepturile naturale și prosperitatea generală merg mână în mână.

Economia de piață dezvoltată, oricât de complexă ar putea părea la suprafață, nu este nimic mai mult decât o vastă rețea de schimburi voluntare și mutual acceptate între două persoane, așa cum am arătat că apar între fermierii de grâu și varză, sau între fermier și învățător. Astfel, atunci când cumpăr un ziar cu 10 cenți, are loc un schimb mutual avantajos între două persoane: eu îi transfer dreptul meu de proprietate asupra monedei vânzătorului de ziare iar el îmi transferă mie dreptul de proprietate asupra ziarului. Facem astfel pentru că, în cadrul diviziunii muncii, eu calculez că ziarul valorează mai mult decât 10 cenți pentru mine, pe când vânzătorul de ziare preferă cei 10 cenți ziarului. Sau, atunci când predau la universitate, estimez că prefer să primesc salariul decât să nu fac efortul de a preda, pe când conducerea universității calculează că preferă să primească serviciile mele de predare decât să nu îmi dea banii. Dacă vânzătorul de ziare insistă să primească 50 de cenți pentru ziar, eu pot foarte bine să decid că nu merită atâția bani; în mod similar, dacă eu insist să mi se tripleze salariu actual, universitatea poate decide să renunțe la serviciile mele.

Multă lume este dispusă să conceadă justețea și decența dreptu-

rilor de proprietate și economiei de piață liberă, să concedă că fermierul ar trebui să aibă dreptul de a cere în schimbul grâului oricât crede că îi vor da consumatorii, sau muncitorul să capete oricât sunt ceilalți dispuși să plătească pentru serviciile sale. Dar se împiedică la următorul subiect: moștenirea. Dacă Willie Stargell este un jucător de zece ori mai bun și mai „productiv" decât Joe Jack, sunt dispuși să concedă că e just ca Stargell să câștige de zece ori pe atât; dar, întreabă ei, care este justificarea pentru ca cineva al cărui singur merit este să se fi născut un Rockefeller să moștenească mult mai multă bogăție decât cineva născut un Rothbard? Răspunsul libertarian este să ne concentrăm *nu* pe cel care primește, copilul Rockefeller sau copilul Rothbard, ci pe cel care *dăruiește*, cel care atribuie moștenirea. Pentru că, dacă Smith, Jones și Stargell au dreptul la munca și proprietatea lor – și dreptul să dea la schimb titlurile asupra acestei proprietăți pentru proprietățile similare ale altora – atunci au și dreptul să își *dăruiască* proprietatea oricui doresc. Și, desigur, majoritatea darurilor de acest fel sunt daruri de la proprietari pentru copiii lor – pe scurt, moștenire. Dacă Willie Stargell este proprietar al muncii sale și al banilor pe care îi câștigă din ea, atunci are dreptul să îi dea acei bani lui Stargell junior.

Așadar, într-o economie de piață dezvoltată, fermierul tranzacționează grâul pe bani; grâul este cumpărat de morar care procesează și transformă grâul în făină; morarul vinde apoi făina brutarului, care produce pâine; brutarul vinde apoi pâinea angrosistului, care la rândul lui o vinde vânzătorului cu amănuntul, care o vinde în final consumatorului. Și, la fiecare pas, producătorul poate să contracteze pe bani serviciile muncitorilor. Felul cum intră „banii" în ecuație este un proces complex; dar ar trebui să fie evident că la nivel *conceptual* utilizarea banilor este echivalentă cu tranzacționarea oricărei alte mărfi sau grup de mărfuri date la schimb pentru grâu, făină etc. În loc de bani, resursa tranzacționată putea fi pânza, fierul, sau orice altceva. La fiecare pas, sunt negociate și încheiate schimburi mutual avantajoase de titluri de proprietate.

Suntem acum în măsură să vedem cum definește libertarianul conceptul de „libertate". Libertatea este o stare în care drepturile unei persoane asupra propriul său corp și asupra proprietății sale ma-

teriale legitime *nu* sunt invadate, *nu* sunt agresate. Un om care fură proprietatea altuia îi invadează și îi restrânge libertatea victimei, la fel cum face și cel care îi dă altuia în cap. Libertatea și dreptul nerestricționat de proprietate merg mână în mână. Pe de altă parte, pentru libertarian, o „infracțiune" este un act de agresiune contra dreptului cuiva de proprietate, fie asupra propriei persoane, fie asupra obiectelor materiale pe care le posedă. Infracțiunea este o invadare, făcută prin utilizarea violenței, a proprietății unui om și deci a libertății sale. „Sclavia" – opusul libertății – este o stare în care sclavul are drepturi puține sau deloc asupra sinelui; persoana sa și producția sa sunt expropriate sistematic de către stăpânul său prin mijloace violente.

Deci, libertarianul este în mod clar un individualist dar *nu* un egalitarist. Singura „egalitate" pe care ar apăra-o este dreptul egal al fiecărui om la proprietatea asupra persoane sale, la proprietatea asupra resurselor neutilizate pe care le apropriază primul și la proprietatea celorlalți pe care o obține prin schimburi voluntare sau donații.

Drepturile de proprietate și „drepturile omului"

Stângiștii vor fi de acord, în general, cu dreptul fiecărui individ la „libertate personală", libertatea de a gândi, vorbi, scrie și de a participa în „schimburi" personale precum activitățile sexuale dintre „adulții ce-și dau consimțământul". Pe scurt, stângiștii încearcă să susțină dreptul individului de proprietate asupra propriului corp, dar apoi îi neagă dreptul la „proprietate", adică la proprietate asupra obiectelor materiale. De aici, dihotomia tipică celor de stânga, între „drepturile omului", pe care le susțin, și „drepturile de proprietate", pe care le resping. Cu toate acestea, din punctul de vedere libertarian, cele două sunt legate inextricabil; stau sau cad împreună.

Luați, de exemplu, socialistul care apără proprietatea guvernamentală asupra tuturor „mijloacelor de producție" și, în același timp, susține drepturi ale „omului" precum libertatea de exprimare sau cea a presei. Cum poate fi exercitat acest drept al „omului" dacă indivizilor care constituie publicul le este interzis dreptul de a deține proprietate? Dacă, de exemplu, statul deține toată hârtia de ziar și toate tipografiile, cum mai poate fi exercitat dreptul la o presă liberă? Dacă statul este stăpân pe toată hârtia de ziar, atunci în mod necesar

are dreptul și puterea să aloce acea hârtie de ziar, iar „dreptul cuiva la presă liberă" devine o glumă, dacă statul decide să nu-i aloce hârtie. Și, pentru că statul trebuie să aloce hârtia de ziar *cumva*, libertatea presei pentru minorități sau pentru antisocialiștii „subversivi", de exemplu, nu va fi prea mare. Același lucru e adevărat și pentru „dreptul la liberă exprimare" dacă statul deține toate sălile de conferințe și le alocă după bunul său plac. Sau, de exemplu, dacă statul ateu al Rusiei Sovietice decide să nu mai aloce resurse rare pentru producția de azime, „libertatea religioasă" devine o glumă pentru evreii ortodocși. Pe de altă parte, guvernul sovietic poate oricând răspunde că evreii ortodocși sunt o mică minoritate și că echipamentele de capital nu trebuie să fie deturnate pentru producția de azime.

Greșeala principală a separării socialiste între „drepturi ale omului" și „drepturi de proprietate" este că oamenii sunt tratați ca niște abstracții eterice. Dacă un om are drept de proprietate asupra propriei persoane și dreptul de a-și controla viața, atunci el trebuie să aibă în lumea reală și dreptul de a-și susține viața prin obținerea și transformarea resurselor; trebuie să poată stăpâni pământul și resursele pe care stă și pe care trebuie să le utilizeze. Pe scurt, pentru a-și susține „drepturile omului" – sau dreptul de proprietate asupra propriei persoane – trebuie să aibă și drept de proprietate asupra lumii materiale, asupra obiectelor pe care le produce. Drepturile de proprietate *sunt* drepturi ale omului și sunt esențiale pentru acele drepturi ale omului pe care încearcă să le apere socialiștii. Dreptul omului la o presă liberă depinde de dreptul omului la proprietate privată asupra hârtiei de ziar.

De fapt, *nu există* drepturi ale omului care să poată fi separate de drepturile de proprietate. Dreptul omului la liberă exprimare este pur și simplu dreptul omului de a închiria o sală de conferințe de la proprietarii săi, sau de a fi proprietarul unei săli; dreptul omului la o presă liberă este dreptul de a cumpăra materiale și de a imprima pliante sau cărți, de vândut acelora care sunt dispuși să le cumpere. Nu există nici un „drept la liberă exprimare" sau la presă liberă suplimentar față de acele drepturi de proprietate pe care le putem enumera în orice situație dată. Și, mai mult, descoperirea și identificarea drepturilor de proprietate implicate vor rezolva orice aparent conflict de drepturi care ar putea surveni.

Să luăm clasicul exemplu în care stângiștii acceptă în general că dreptul unei persoane la „liberă exprimare" ar trebui să fie limitat în numele „interesului public": faimosul dicton al Judecătorului Holmes, cum că nimeni nu are dreptul de a da o falsă alertă de incendiu într-un teatru plin de oameni. Holmes și susținătorii lui au utilizat acest exemplu în mod repetat pentru a demonstra presupusa necesitate ca toate drepturile să fie relative și vagi, mai degrabă decât precise și absolute.

Însă problema *nu* este că drepturile nu pot fi împinse prea departe, ci că întreg cazul este discutat în termenii unei vagi și ambigui „libertăți de exprimare", și nu în termenii drepturilor de proprietate privată. Să presupunem că analizăm problema din punctul de vedere al drepturilor de proprietate. Persoana care declanșează o îmbulzeală printr-o alertă falsă de „foc" într-un teatru plin este fie proprietarul teatrului (sau unul dintre agenții lui), fie un client. Dacă este proprietarul, atunci a comis o fraudă asupra clienților săi. Le-a luat banii în schimbul promisiunii de a prezenta un film sau o piesă, și acum, în loc să facă asta, perturbă spectacolul prin alerta falsă de „foc" și prin întreruperea reprezentației. Astfel și-a încălcat obligația contractuală și, prin urmare, a furat proprietatea – banii – clienților și le-a încălcat drepturile de proprietate.

Să presupunem, pe de altă parte, că cel care a țipat nu este proprietarul, ci un client. În cazul acesta, el încalcă dreptul proprietarului și de asemenea pe cel al celorlalți clienți la spectacolul pe care l-au plătit. În calitate de oaspete, a primit accesul pe proprietate sub anumite condiții, inclusiv obligația de a nu încălca dreptul proprietarului sau cea de a nu perturba spectacolul organizat de proprietar. Prin urmare, acțiunea sa rău intenționată încalcă dreptul de proprietate al proprietarului teatrului și pe al celorlalți clienți.

Prin urmare, nu este nevoie ca drepturile individuale să fie restricționate în cazul celui care dă falsa alertă de incendiu. Drepturile individului sunt *în continuare* absolute; dar sunt drepturi de *proprietate*. Cel care a țipat cu rea intenție „foc" într-un teatru plin este într-adevăr un infractor, însă *nu* pentru că așa-zisul său „drept la liberă exprimare" trebuie să fie restricționat pragmatic în numele „binelui general", ci este infractor pentru că a încălcat în mod clar și cert drepturile de proprietate ale altor persoane.

3
Statul

Statul ca agresor

Scopul central al gândirii libertariene este, deci, să se opună oricărei încălcări a drepturilor de proprietate ale indivizilor asupra propriei lor persoane și asupra obiectelor materiale pe care le-au achiziționat voluntar. Bineînțeles că opoziția față de infractori, fie iei izolați sau în bande, nu este ceva specific doar crezului libertarian, întrucât aproape toți oamenii și școlile de gândire se opun exercitării violenței întâmplătoare contra persoanelor și proprietăților.

Totuși, există o accentuare diferită din partea liberatarienilor chiar și în acest domeniu universal acceptat al apărării oamenilor contra infracțiunilor. În societatea libertariană nu ar exista un „procuror de stat" care să acționeze infractorii în justiție, în numele unei „societăți" inexistente, chiar și atunci când victima nu își dorește acest lucru. Victima însăși ar fi cea care decide dacă să ceară dreptate sau nu. Cealaltă față a aceleiași monede este că, într-o lume libertariană, victima ar putea da în judecată răufăcătorul fără să trebuiască să-l convingă pe același procuror că ar trebui să o facă. Mai mult, într-o lume libertariană, sistemul de pedepsire a infracțiunilor n-ar fi focalizat, ca în prezent, asupra încarcerării infractorilor de către „societate"; accentul s-ar pune în mod necesar pe obligarea răufăcătorului la restituție față de victima infracțiunii sale. Sistemul actual, în care victima nu este compensată, ci trebuie să plătească taxe pentru a susține încarcerarea propriului atacator – ar fi un nonsens evident

într-o lume care se concentrează pe apărarea drepturilor de proprietate privată și deci pe victima infracțiunii.

De asemenea, chiar dacă majoritatea libertarienilor nu este pacifistă, totuși nu ar susține sistemul actual, care intervine în *dreptul* oamenilor de a fi pacifiști. Să presupunem că pacifistul Jones este agresat de infractorul Smith. Dacă Jones, ca urmare a ideilor sale, nu dorește să se apere cu violență – și deci se opune oricărei pedepsiri a infracțiunii – atunci Jones pur și simplu nu îl va trimite în judecată și toată povestea se termină aici. Nu ar exista nici o mașinărie guvernamentală de urmărit și trimis delincvenții în justiție chiar împotriva dorinței victimelor.

Dar diferența critică dintre libertarieni și ceilalți nu se află în zona delictului privat; diferența critică este viziunea lor asupra rolului statului – al guvernământului. Libertarienii privesc statul ca pe supremul, eternul și cel mai bine organizat agresor împotriva marii majorități a persoanelor și proprietăților. *Toate* statele, de pretutindeni, fie ele democratice, dictatoriale sau monarhice, fie ele roșii, albe, albastre sau maro, corespund acestei descrieri.

Statul! Dintotdeauna și pretutindeni, conducătorii și operatorii statului au fost considerați deasupra regulilor morale generale. „Documentele Pentagonului" sunt doar un exemplu recent printre nenumăratele exemple din istoria omului, care, în general onorabil în viața privată, ajunge să mintă cum respiră în fața publicului. De ce? Din „rațiuni de Stat". A fi în slujba statului se presupune că scuză toate acțiunile care ar fi considerate imorale sau penale dacă ar fi comise de cetățeni „privați". Trăsătura distinctă a libertarienilor este aceea că le aplică oamenilor care acționează ca membri ai aparatului de stat regulile morale generale, fără ostilitate și fără compromisuri. Libertarienii nu fac nici o excepție. Timp de secole, statul (sau mai strict, indivizii care acționează ca „membri ai guvernământului") și-a îmbrăcat activitatea penală într-o retorică pretențioasă. Timp de secole, statul a comis crime în masă pe care le-a numit „războaie", după care a adus la rang de noblețe măcelul masiv pe care îl presupune războiul. Timp de secole, statul i-a înrobit pe oameni în batalioanele sale armate și a numit acest lucru „încorporarea" în „armata națională". Timp de secole, statele i-au jefuit pe oameni sub amenințarea

baionetei și au numit acest lucru „impozitare". De fapt, dacă vreți să știți cum privesc libertarienii statul și acțiunile sale, gândiți-vă pur și simplu la stat ca la o bandă de tâlhari. Toate opiniile libertariene vor ajunge atunci să aibă un sens cât se poate de logic.

Să ne gândim, de exemplu, la ceea ce distinge clar statul de toate celelalte organizații din societate. Mulți gânditori din științele politice și sociologie au șters această distincție vitală, referindu-se la toate organizațiile și grupurile ca fiind ierarhice, structurate, „guvernamentale" etc. Anarhiștii de stânga, de exemplu, se vor opune în egală măsură atât statului, *cât și* organizațiilor private, cum ar fi corporațiile, pe baza faptului că fiecare este la fel de „elitistă" și „coercitivă". Dar libertarianul „de dreapta" nu se opune inegalității, iar conceptul lui de „coerciție" se aplică numai folosirii violenței. Pentru libertarian este crucială distincția între guvernare, fie ea centrală, de stat, sau locală, și toate celelalte instituții din societate. Sau, mai degrabă, vede două distincții cruciale. Prima este că fiecare persoană sau grup din societate își constituie venitul din surse voluntare: fie prin contribuții voluntare sau daruri (ca în cazul cluburilor de bridge și al fondurilor comunitare locale), *fie* prin cumpărarea voluntară a bunurilor și serviciilor sale pe piață (ca în cazul unui proprietar de băcănie, unui jucător de baschet sau al unui fierar etc.). *Doar* statul își obține venitul prin coerciție și violență – adică prin amenințarea directă cu confiscarea sau întemnițarea dacă plata nu este făcută. Această prelevare coercitivă este „impozitarea". O a doua distincție este aceea că, spre deosebire de infractori, *doar* statul își poate utiliza fondurile pentru a comite acte violente contra subiecților săi sau ai altora; *doar* statul poate să interzică pornografia, să oblige la o anumită conduită religioasă, sau să încarcereze oamenii pentru că vând bunuri la un alt preț, mai mare decât crede el de cuviință. Ambele distincții pot fi rezumate astfel: din societate, numai statul este împuternicit să agreseze contra drepturilor de proprietate ale subiecților săi, fie pentru a-și extrage venitul, impune codul moral, sau ucide pe cei cu care nu e de acord. Mai mult decât atât, orice stat – chiar și cele mai puțin despotice – și-a obținut întotdeauna cea mai mare parte din venituri prin puterea coercitivă de taxare. Istoric vorbind, statul este vinovat, de departe, pentru grosul înrobirilor și crimelor

din istoria omenirii. Și, dat fiind că principalul scop al libertarianului este să se opună tuturor agresiunilor împotriva drepturilor persoanei și proprietății, el se opune în mod necesar instituției statale, pe care o vede ca fiind inerent și de departe cel mai mare inamic ale acestor prețioase drepturi.

Mai există un motiv pentru care agresiunea de stat a fost mult mai importantă decât cea privată, diferit de acela că poate impune o mai bună organizare și mobilizare centrală a resurselor. Motivul este absența oricărei limite a prădării pe care o poate face, limită care există în cazul mafiei sau al tâlharilor. Pentru a ne apăra de infractorii privați, putem apela la stat și forțele sale de poliție; dar cine ne poate apăra de stat însuși? Nimeni. Pentru că o altă caracteristică distinctivă a statului este aceea că impune monopolizarea serviciului de protecție. Statul își arogă în societate un monopol aproape complet al violenței și al autorității ultime în luarea deciziilor. Dacă, de exemplu, nu suntem de acord cu deciziile luate de tribunalele statului, nu există nici o altă agenție de protecție la care să apelăm.

Este adevărat că, cel puțin în Statele Unite, avem o constituție care impune limite stricte asupra unor puteri ale statului. Dar, așa cum am descoperit în secolul trecut, nici o constituție nu se poate interpreta sau impune pe sine, ci trebuie interpretată de *oameni*. Și dacă autoritatea ultimă de interpretate a constituției este dată Curții Supreme, care aparține tot statului, atunci tendința inevitabilă este ca această instituție să-și dea aprobarea pentru ca propriul său stat să obțină puteri din ce în ce mai cuprinzătoare. Mult lăudatele mecanisme de „limite și ponderi" și „separarea puterilor" în statul american sunt de fapt șubrede, deoarece toate aceste diviziuni fac parte din același stat și sunt guvernate de același set de conducători.

Unul dintre cei mai străluciți teoreticieni americani ai științelor politice, John C. Calhoun, scria profetic despre tendința inerentă a unui stat de a depăși limitele constituției sale scrise:

> O constituție scrisă are cu certitudine avantaje multe și considerabile. Dar ar fi o mare greșeală să presupunem că simpla introducere a unor precauții pentru restrângerea și limitarea puterilor statului – fără să le confere celor pentru protecția cărora au fost introduse și mijloacele de a pune în aplicare respectarea lor – va fi de ajuns pentru prevenirea abuzului de putere din partea ce-

> lor majori și dominanți. Fiind cei aflați la guvernare, vor … fi în favoarea puterilor pe care le acordă constituția și se vor opune restricțiilor menite să le limiteze. În calitate de grupuri majore și dominante, nu vor avea nevoie să fie protejați de acele restricții …
>
> Părțile minore și mai slabe ar lua, dimpotrivă, poziția opusă și le-ar considera esențiale pentru protecția contra celor dominanți. … Dar dacă nu au nici un mijloc pentru a determina partea majoră să respecte restricțiile, singura lor șansă ar fi o interpretare strictă a constituției. … Partea majoră i-ar opune o interpretare liberală – una care să dea cuvintelor cele mai largi semnificații posibile. Am avea atunci interpretare contra interpretare – una pentru a restrânge și cealaltă pentru a lărgi cât mai mult puterile statului. Dar ce șansă să aibă interpretarea strictă a părții minore contra interpretării liberale a părții majore, când una dispune de toate puterile statului pentru a-și pune interpretarea în aplicare, iar cealaltă este lipsită de orice mijloace de apărare a propriei interpretări? Într-o luptă atât de inegală, rezultatul ar fi clar. Cei care luptă pentru restricții ar fi învinși. … Sfârșitul luptei ar fi subminarea constituției … restricțiile ar fi în cele din urmă anulate și statul ar fi transformat într-unul cu puteri nelimitate.
>
> Nici împărțirea statului în departamente separate – și, în privința relațiilor dintre ele, independente – nu ar preveni acest rezultat … deoarece fiecare departament – și, bineînțeles, întregul stat – ar fi controlat de majoritatea numerică. Faptul că o simplă distribuție a puterilor între agenții sau reprezentanții majorității ar conta puțin sau chiar deloc în contracararea tendinței către opresiune și abuz de putere este suficient de clar încât să nu merite explicație.[1]

Dar de ce să ne facem griji pentru slăbiciunea limitelor asupra puterii guvernamentale? Mai ales într-o „democrație", ca să amintim fraza adesea folosită de stângiștii americani înainte de jumătatea anilor 1960, când începuseră să apară îndoieli despre utopia stângistă: „Nu suntem *noi* statul"? În fraza „noi suntem statul", termenul colectiv „noi" a permis aruncarea unui camuflaj ideologic peste realitatea crudă a exploatării din viața politică. Dacă *noi* chiar *suntem* statul, atunci *orice* face statul unui individ nu doar că este just și deloc tira-

[1] John C. Calhoun, *A Disquisition on Government* (New York: Liberal Arts Press, 1953), pp. 25–27.

nic, ci este pe deasupra și „voluntar" din partea individului cu pricina. Dacă statul și atras o datorie publică imensă, care trebuie plătită prin taxarea unui grup pentru beneficiul altuia, această realitate a împovărării este ascunsă convenabil prin senina frază „ne-o datorăm nouă înșine" (dar cine suntem „noi", datorii, și cine „noi", creditorii?). Dacă statul încorporează un om sau îl aruncă în pușcărie pentru opinii dizidente, atunci acela „și-a făcut-o cu mâna lui" și prin urmare nu s-a întâmplat nimic greșit. După acest raționament, evreii uciși de statul nazist *nu* au fost uciși; trebuie că „s-au sinucis", deoarece ei *erau* statul (democratic ales), și prin urmare orice le-a făcut statul nu a putut fi decât voluntar din partea lor. Nu există scăpare din astfel de raționamente grotești pentru acei susținători ai statului care îl văd ca pe un simplu agent public, binevoitor și voluntar.

Așa că trebuie să conchidem că „noi" *nu* suntem statul. Statul *nu* este „noi". Statul nu „reprezintă" majoritatea poporului în nici un sens precis, însă chiar dacă l-ar reprezenta, chiar dacă 90% din populație ar decide să-i ucidă sau să înrobească pe ceilalți 10%, acestea tot ar *rămâne* crimă și sclavie, și nu sclavie sau sinucideri voluntare din partea minorității opresate. Crima este crimă, agresiunea contra drepturilor este agresiune, indiferent cât de mulți cetățeni sunt de acord cu opresiunea. Majoritatea nu are nimic sacrosanct; și gloata celor care linșează este majoritară în felul ei.

Chiar dacă majoritatea poate deveni tiranică și agresivă, ca în cazul gloatei care linșează, starea normală și continuă a statului este stăpânirea *oligarhică*: domnia unei elite coercitive care a reușit să obțină controlul mașinăriei de stat. Există două mari motive pentru care se întâmplă astfel: unul este inegalitatea și diviziunea muncii inerentă naturii umane, care dă naștere unei „legi de fier a oligarhiei" în orice activitate umană, iar a doua este natura parazitară a înseși întreprinderii statale.

Am spus că individualistul nu este egalitarist. Unul dintre motivele pentru acest lucru este înțelegerea pe care o are individualistul despre vasta diversitate și individualitate a omenirii, diversitate care are șansa să înflorească și să se dezvolte pe măsură ce standardele de viață și civilizația progresează. Indivizii diferă în abilități și interese atât în cadrul cât și între ocupații; de aceea, în toate activitățile și domeni-

ile vieții, fie că vorbim de producția de oțel sau organizarea cluburilor de bridge, conducerea va fi inevitabil preluată de către o minoritate relativă de oameni mai abili și mai energici, în timp ce restul majorității îi va urma. Acest adevăr se aplică tuturor activităților, benefice sau dăunătoare (ca în cazul grupurilor infracționale). Legea de fier a oligarhiei a fost descoperită de sociologul italian Robert Michels, care a observat că Partidul Social Democrat din Germania, în ciuda angajamentului său retoric pentru egalitarism, avea o oligarhie rigidă și în funcționarea efectivă era organizat ierarhic.

Un al doilea motiv fundamental pentru conducerea oligarhică a statului este natura sa parazitară – faptul că trăiește coercitiv din producția cetățenilor. Pentru a fi de succes celor care practică exploatarea parazitară, roadele sale trebuie să fie consumate de o minoritate relativă, altfel ar fi un jaf inutil al tuturor de către toți, din care nimeni nu ar avea de câștigat. Nicăieri nu a fost mai clar descrisă natura parazitară și coercitivă a statului decât în paginile lui Franz Oppenheimer, marele sociolog german de la finele secolului XIX. Oppenheimer arăta că nu există decât două modalități reciproc exclusive de a obține resurse. Una este metoda producției și schimbului voluntar, metoda pieței libere, căreia Oppenheimer i-a spus „a mijloacelor economice"; pe cealaltă, metoda tâlhăriei prin utilizarea violenței, a numit-o „a mijloacelor politice". Mijloacele politice sunt evident parazitare întrucât necesită producție prealabilă pe care exploatatorii s-o poată confisca și astfel diminuează în loc să crească producția totală din societate. Oppenheimer a continuat prin definirea statului ca „organizare a mijloacelor politice" – sistematizarea procesului de prădare într-un teritoriu dat.[2]

Pe scurt, delincvența privată este, în cel mai bun caz, sporadică și incertă; parazitismul este efemer, iar legătura parazitară, coercitivă, poate fi întreruptă în orice moment, dacă victimele opun rezistență. Statul ne oferă un mod legal, ordonat și sistematic de prădare a proprietății producătorilor; face ca aderența clasei parazitare la societate să fie temeinică, certă și relativ „pașnică". Albert Jay Nock, marele scriitor libertarian, descria cu vigoare cum

[2] Franz Oppenheimer, *The State* (New York: Vanguard Press, 1926), pp. 24–27 și passim.

> statul preia și exercită monopolul activității penale … Interzice crima privată, dar organizează el însuși crima la o scară colosală. Pedepsește furtul privat, dar își pune el însuși mâinile necinstite pe orice își dorește, fie că e proprietatea cetățenilor sau a străinilor.[3]

Firește că pentru cineva este la început șocant să gândească taxarea ca furt, și prin urmare statul ca bandă de tâlhari. Dar, oricine insistă să privească taxarea ca pe o plată într-un anume sens „voluntară" poate constata ce se întâmplă dacă alege să nu plătească. Marele economist Joseph Schumpeter, departe de a fi el însuși un libertarian, scria că

> statul trăiește de pe urma unui venit care este produs în sfera privată pentru scopuri private și trebuie deturnat de la acele scopuri prin forță politică. Teoria care interpretează taxele prin analogie cu contribuțiile unui club sau cu plata serviciilor unui doctor, de exemplu, dovedește doar cât de mult s-a îndepărtat această parte a științelor sociale de obiceiurile științifice ale minții.[4]

Eminentul „jurist pozitivist" vienez Hans Kelsen a încercat în tratatul său, *Teoria generală a dreptului și a statului*, să întemeieze o teorie politică și o justificare a statului, pe o bază strict „științifică", lipsită de judecăți de valoare. De fapt, încă din părțile de început ale cărții ajunge la un impas crucial, *pons asinorum*-ul filosofiei politice: *Ce* anume deosebește decretele statului de ordinele unei trupe de bandiți? Kelsen s-a mulțumit să răspundă că decretele statului sunt „valide" și să continue fericit mai departe, fără să se mai încurce cu definirea sau să explicarea acestui concept de „validitate". Într-adevăr, ar fi un exercițiu folositor pentru non-libertarieni să mediteze la această întrebare: *Cum* putem defini taxarea astfel încât să se deosebească de tâlhărie?

Lui Lysander Spooner, marele anarhist individualist și avocat constituțional al secolului XIX, i-a fost ușor să găsească răspunsul. Analiza pe care Spooner o face statului ca grup de tâlhari este probabil cea mai devastatoare scrisă vreodată:

---

[3] Albert Jay Nock, *On Doing the Right Thing, and Other Essays* (New York: Harper and Bros., 1928), p. 145.

[4] Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy* (New York: Harper and Bros., 1942), pp. 198 și 198n.

Este adevărat că în *teoria* Constituției noastre toate taxele se plătesc voluntar; că statul este o companie mutuală de asigurare, în care oamenii intră voluntar alături de ceilalți. …

Dar această teorie a statului nostru este cu totul diferită de realitatea practică. Adevărul este că statul, ca un tâlhar de drumul mare, îi spune omului: „Banii sau viața". Și multe taxe, poate chiar toate, sunt plătite sub această amenințare.

Într-adevăr, statul nu pândește omul în locuri izolate, sărind în fața lui de pe marginea drumului, ținându-i un pistol la cap și scotocindu-i buzunarele. Dar, cu toate acestea, tâlhăria sa nu este mai puțin tâlhărie; și este cu atât mai mișelească și rușinoasă.

Tâlharul de drumul mare își asumă singur responsabilitatea, pericolul și ilegalitatea acțiunii sale. Nu se preface că ar avea un drept legitim asupra banilor dumneavoastră, sau că intenționează să-i utilizeze pentru beneficiul dumneavoastră. Nu pretinde că ar fi altceva decât un hoț. Nu a căpătat destulă îndrăzneală pentru a se proclama un simplu „protector", care ia banii oamenilor contra voinței lor numai pentru a-și permite să-i „protejeze" pe acei călători infatuați, care se simt perfect capabili să se apere, sau care nu apreciază destul sistemul lui special de protecție. Este un om prea cumsecade pentru a pretinde astfel de lucruri. Mai mult, după ce v-a luat banii, vă lasă în pace, așa cum vă și doriți. Nu continuă să vă urmărească pe drum contra voinței dumneavoastră, pretinzând că vă este „suveranul" legitim, datorită „protecției" pe care v-o oferă. Nu continuă să vă „protejeze" ordonându-vă să vă înclinați în fața lui și să-l serviți; obligându-vă să faceți asta și interzicându-vă să faceți cealaltă; furându-vă și mai mulți bani de fiecare dată când îi găsește, pentru interesul lui personal sau pentru că așa a avut el plăcerea; sau etichetându-vă ca rebel, trădător și dușman al poporului, și executându-vă fără milă, dacă îi puneți la îndoială autoritatea sau încercați să rezistați cererilor sale. El este prea gentleman să fie vinovat de asemenea impostură, insulte și viclenii. Pe scurt, pe lângă faptul că vă fură, nu încearcă să vă și prostească sau să vă ia în sclavie.[5]

Dacă statul este un grup de tâlhari, atunci *cine* constituie statul?

[5] Lysander Spooner, *No Treason,* No. VI, *The Constitution of No Authority* (1870; retipărit în Larkspur, Colo.: Pine Tree Press, 1966), p. 17.

În mod clar, elita conducătoare este constituită în orice moment de către (a) *aparatul* permanent – regii, politicienii și birocrații care operează statul; și (b) grupurile de interese care caută privilegii, subvenții și alte beneficii de la stat. Restul societății este constituită din cei conduși. John C. Calhoun a fost, iarăși, cel care a văzut cu claritate de cristal că oricât de mică ar fi puterea statului, oricât de mici ar fi taxele și oricât de egal distribuite, însăși natura statului creează în societate două clase inegale și în conflict permanent: cei care, net, *plătesc* taxe și impozite („plătitorii de taxe") și cei care, net, *trăiesc de pe urma* taxelor și impozitelor („consumatorii de taxe"). Să presupunem că statul impune o taxă mică și distribuită aparent egal, pentru a plăti construirea unui dig. Această acțiune preia bani de la majoritatea publicului pentru a o da „consumatorilor de taxe": birocrații care se vor ocupa de toată operațiunea, firmele și lucrătorii care vor construi digul etc. Cu cât va fi mai mare sfera în care guvernul poate lua decizii, cu cât va fi mai mare povara fiscală, a continuat Calhoun, cu atât va fi mai mare povara și inegalitatea artificială pe care o impune între cele două clase:

> Deși comparativ puțini, agenții și funcționarii statului sunt acea parte din comunitate căreia îi sunt destinate exclusiv veniturile din taxe și impozite. Oricare ar fi suma luată de la comunitate sub formă de impozite, dacă nu este pierdută, se duce la ei sub formă de cheltuieli sau redistribuiri. Cele două – redistribuirile și impozitele – constituie acțiunea fiscală a statului. Cele două sunt corelate. Ceea ce se ia de la comunitate sub formă de taxe este transferat unei părți din comunitate sub formă de redistribuire. Luând ambele părți ale procesului fiscal împreună și având în vedere că cei care primesc taxe nu constituie decât o parte mică a societății, decurge că acțiunea fiscală este inegală între plătitorii de taxe și primitorii de taxe. Nici n-ar putea fi altfel; decât dacă ceea ce este luat de la fiecare individ prin taxe i-ar fi returnat prin plăți, ceea ce ar face întregul proces inutil și absurd…
>
> Rezultatul inevitabil al acțiunii fiscale inegale a statului este să împartă comunitatea în două mari clase: una compusă din cei care, în realitate, plătesc taxele – și care în mod evident suportă exclusiv povara susținerii statului; iar cealaltă, din cei care sunt primitorii sumelor preluate de stat, care sunt de fapt susținuți de

> către stat; în câteva cuvinte, rezultatul este împărțirea societății în plătitori de taxe și consumatori de taxe.
>
> Iar efectul acestui lucru este că le plasează pe cele două într-o relație antagonică vizavi de acțiunea fiscală a guvernului și de întregul curs a politicilor conectate cu aceasta. Cu cât sunt mai mari taxele și redistribuirea, cu atât sunt mai mari câștigurile uneia și pierderile celeilalte, și vice-versa… Efectul oricărei măriri este, atunci, de a îmbogăți pe una și a sărăci pe cealaltă.[6]

Dacă statele au fost peste tot conduse de un grup oligarhic de prădători, cum se face că au reușit să-și mențină domnia peste majoritatea populației? Răspunsul, precum ne-a spus filosoful David Hume acum mai bine de două secole, este că pe termen lung fiecare stat, oricât de dictatorial, se sprijină pe susținerea majorității supușilor săi. Evident că acest lucru nu face ca guvernele să fie „voluntare", deoarece însăși existența taxelor și a altor puteri coercitive arată câtă agresiune trebuie să exercite statul. Nici măcar nu trebuie ca susținerea majorității să fie o aprobare dornică și entuziastă; poate foarte bine să fie una de consimțământ pasiv și resemnare. Asocierea din faimoasa sintagmă „moartea și taxele" implică o pasivă și resemnată acceptare a inevitabilității statului și a taxării.

Consumatorii de taxe și grupurile care beneficiază de pe urma operațiunilor statului vor fi, bineînțeles, susținători mai degrabă activi ai mecanismului statal, decât supuși pasivi ai acestuia. Dar aceștia nu sunt decât o minoritate. Cum sunt, atunci, asigurate obediența și consimțământul maselor populației? Aici ajungem la problema centrală a filosofiei politice – acea ramură a filosofiei care se preocupă de politică, adică de exercitarea sistematică a violenței: misterul obedienței civile. De ce se supun oamenii decretelor și jafurilor elitei conducătoare? Scriitorul conservator James Burnham, care este iversul unui libertarian, pune problema foarte clar, admițând că nu există nicio justificare rațională pentru obediența civilă:

> Nici sursa, nici justificarea guvernului nu pot fi puse în termeni întrutotul rațională… de ce aș accepta principiul eredității sau al democrației sau oricare alt principiu al legitimității? De ce ar trebui ca un principiu să justifice puterea unui om asupra mea?

---

[6] Calhoun, *Disquisition on Government*, pp. 16–18.

Propriul său răspuns are șanse mici să convingă pe mulți alții: „Eu accept principiul, ei bine… pentru că îl accept, pentru că așa este și așa a fost."[7] Dar să presupunem că cineva *nu* acceptă principiul; ce va fi atunci? Și de ce a fost de acord majoritatea supușilor să-l accepte?

Statul și intelectualii

Răspunsul îl găsim în faptul că, încă de la originile timpurii ale statului, conducătorii săi au recurs invariabil la alianța cu clasa intelectualilor, pentru susținerea de care aveau nevoie. Masele nu își creează propriile idei abstracte, nu regândesc critic și independent ideile; ci urmează pasiv ideile adoptate și promulgate de corpul intelectualilor, deveniți astfel „formatorii de opinie" ai societății. Deoarece statul are nevoie aproape disperată de modelarea opiniei publice în favoarea conducătorilor, se consolidează această veche alianță între intelectuali și clasele conducătoare ale statului. Alianța se bazează pe un *quid pro quo*: pe de o parte, intelectualii răspândesc idea că statul și conducătorii săi sunt înțelepți, buni, câteodată chiar divini și, în orice caz, necesari și mai buni decât orice altă alternativă. În schimbul propagării acestei panoplii de ideologii, statul integrează intelectualii în rândul elitei conducătoare, dându-le putere, statut, prestigiu și siguranță materială. Mai mult, e nevoie de intelectuali pentru a lucra în birocrație și a „planifica" economia și societatea.

Înainte de epoca modernă, casta preoțească era deosebit de importantă între servitorii intelectuali ai statului, asigurând puternica și teribila alianță a căpeteniei de trib cu vraciul, a Tronului cu Altarul. Statul a „instaurat" Biserica și i-a conferit putere, prestigiu și bogăție extrasă de la supușii săi. În schimb, Biserica i-a oferit Statului binecuvântarea divină și a răspândit această idee în rândul populației. În epoca modernă, când argumentele teocratice și-au pierdut lustrul în rândul publicului, intelectualii au preluat imaginea științifică a „experților" și s-au preocupat să informeze publicul naiv că treburile politice, externe și domestice, sunt mult prea complexe pentru ca cetățeanul mediu să-și poată bate capul cu ele. Numai statul și corpul său

[7] James Burnham, *Congress and the American Tradition* (Chicago: Henry Regnery, 1959), pp. 6–8.

de intelectuali experți, planificatori, oameni de știință, economiști și „manageri ai securității naționale" sunt singurii care pot avea șanse de a desluși aceste probleme. Rolul maselor, chiar și în „democrații", este să ratifice și aprobe deciziile înțelepților conducători.

Istoric, uniunea între Biserică și Stat, între Tron și Altar, a fost cea mai eficace metodă de a induce obediența și susținerea în rândul supușilor. Burnham povestește despre puterea mitului și a misterului în inducerea susținerii, atunci când scrie că „În timpuri străvechi, înainte ca iluziile științei să fi corupt înțelepciunea tradițională, fondatorii Cetăților erau cunoscuți ca fiind zei sau semi-zei."[8] Pentru clerul oficial, conducătorul era fie ales de Dumnezeu, fie, în cazul multor regimuri despotice absolute din Orient, Dumnezeu însuși. Prin urmare, orice îndoială sau rezistență la domnia sa erau considerate blasfemie.

Armele ideologice pe care statul și intelectualii săi le-au folosit de-a lungul secolelor pentru a induce obediența supușilor lor sunt numeroase și subtile. O armă excelentă a fost puterea *tradiției*. Cu cât a durat mai mult domnia oricărui stat, cu atât a devenit mai puternică această armă; pentru că, atunci, Dinastia X sau Statul Y au greutatea a secole de tradiție în spatele lor. Venerarea strămoșilor devine atunci un nu-foarte-subtil mijloc de a cultiva venerarea conducătorilor strămoșești. Forța tradiției este, bineînțeles, potențată de obiceiurile străvechi, care confirmă supușilor aparenta legitimitate și adecvare a conducerii sub care trăiesc. Astfel, teoreticianul politic Bertrand De Jouvenel scria:

> Motivul esențial al obedienței este acela că a devenit un obicei al speciei… Puterea este pentru noi un fapt al naturii. Din primele zile ale istoriei cunoscute, a condus permanent destinele umane… autoritățile care au condus… în timpurile vechi nu au dispărut fără să le lase succesorilor privilegiile sau fără să-și lase în mințile oamenilor urmele cu efect cumulativ. Succesiunea statelor care au domnit de-a lungul secolelor asupra aceleiași societăți poate fi privită ca un singur guvernământ ce își preschimbă treptat și continuu chipul.[9]

---

[8] Burnham, *Congress and the American Tradition*, p. 3.

[9] Bertrand De Jouvenel, *On Power* (New York: Viking Press 1949), p. 22.

O altă forță ideologică potentă pe care o utilizează statul este punerea în lumină negativă a *individului* și exaltarea colectivității din societatea trecută sau prezentă. Orice voce izolată, oricine își pune întrebări noi poate fi astfel atacat ca un profanator al înțelepciunii strămoșilor. Mai mult, orice idee nouă și cu atât mai mult orice idee nouă și *critică*, trebuie să *înceapă* în mod necesar ca opinie a unei minorități insignifiante. De aceea, pentru a face ca nici o idee potențial periculoasă să nu amenințe acceptarea de către majoritate a domniei lui, statul va încerca să omoare din față noua idee, prin ridiculizarea oricărei păreri care se pune de-a curmezișul opiniei populare. Modul în care conducătorii din regimurile despotice ale Chinei antice au folosit religia ca metodă pentru constrângerea individului în societatea supusă statului a fost rezumat de Norman Jacobs:

> Religia chineză este o religie socială, ce caută să soluționeze probleme de interes social, nu individual … Religia este în esență o forță impersonală a controlului și adaptării sociale – nu un mediu al soluțiilor personale pentru individ – iar controlul și adaptarea sociale sunt realizate prin educație și respectul față de superiori … Respectul față de superiori – în privința vârstei și, deci, în privința educației și experienței – este fundamentul etic al controlului și adaptării sociale … În China, îmbinarea dintre autoritatea politică și ortodoxia religioasă făcea ca heterodoxia să fie totuna cu eroarea politică. Religia ortodoxă era deosebit de activă în persecutarea și distrugerea sectelor heterodoxe; în această privință era susținută de puterea seculară.[10]

Tendința generală a statului de a căuta și înlătura orice vederi heterodoxe a fost schițată, în stilul său tipic și strălucit, de scriitorul libertarian H.L. Mencken:

> Tot ceea ce poate vedea [statul] într-o idee originală este capacitatea de schimbare și deci invazia prerogativelor sale. Cel mai periculos om, pentru orice stat, este omul capabil să gândească cu capul său, fără a ține cont de superstițiile și tabuurile populare.

---

[10] Norman Jacobs, *The Origin of Modern Capitalism and Eastern Asia* (Hong Kong: Hong Kong University Press, 1958), pp. 161–63, 185. Marea lucrare asupra tuturor aspectelor despotismului oriental este Karl A. Wittfogel, *Oriental Despotism: A Comparative Study of Total Power* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1957).

> Ajunge aproape inevitabil la concluzia că statul sub care trăiește este necinstit, nebun și intolerabil, așa că, dacă este romantic, încearcă să îl schimbe. Și chiar dacă el însuși nu este un romantic, este foarte capabil să răspândească nemulțumirea printre cei care sunt.[11]

De asemenea, este foarte important ca statul să-și facă domnia să pară *inevitabilă*: chiar dacă regimul nu este plăcut, așa cum se întâmplă adesea, va fi totuși întâmpinat cu resemnarea pasivă manifestată în familiara alăturare a „morții și taxelor". Una dintre metode este să-și asume determinismul istoric: dacă Statul X ne conduce, atunci aceasta a fost hotărâtă inevitabil pentru noi de Legile Inexorabile ale Istoriei (sau de Voința Divină, sau de Absolut, sau de Forțele Productive Materiale) și nimic din ceea ce ar putea să facă indivizii insignifianți nu poate schimba inevitabilul. Este, de asemenea, important ca statul să inculce subiecților o aversiune față de orice manifestare a ceea ce acum se numește „o teorie conspiraționistă a istoriei". Pentru că o cercetare a „conspirațiilor", oricât de eronate sunt adesea rezultatele, este o căutare a motivelor și o atribuire a responsabilității individuale pentru relele istorice făcute de elitele conducătoare. Pe de altă parte, dacă orice tiranie sau venalitate sau război agresiv impus de stat a fost născocit *nu* de către anumiți conducători ai statului, ci de „forțe sociale" misterioase și complicate, sau de către starea imperfectă a lumii – sau dacă, cumva, *toți* sunt vinovați („Suntem *cu toții* ucigași" proclamă un slogan popular), atunci nu are nici un rost ca cineva anume să devină indignat sau să se revolte împotriva unor asemenea rele. Mai mult, discreditarea „teoriilor conspirației" – sau chiar a oricărei aluzii de „determinism economic" – va pregăti subiecții să creadă în rațiunile „de bunăstare generală" care sunt prezentate invariabil de statul modern atunci când se angajează în acțiuni agresive.

Domnia statului este astfel făcută să pară inevitabilă. Mai mult, orice alternativă la statul existent este cuprinsă într-o aură de frică. Neglijând propriul monopol asupra hoției și prădării, statul ridică printre subiecții săi spectrul haosului care se presupune că ar apărea dacă statul ar dispărea. Se susține că oamenii nu ar putea de

[11] H.L. Mencken, *A Mencken Chrestomathy* (New York: Alfred A. Knopf, 1949), p. 145.

unii singuri să-și producă propria protecție contra criminalilor și tâlharilor sporadici. Mai mult, fiecare stat a avut de-a lungul secolelor deosebit de mult succes în răspândirea fricii, în sânul poporului său, de conducătorii *altor* state. Suprafața uscată a globului fiind acum împărțită între diverse state, una dintre doctrinele și tacticile de bază ale conducătorilor fiecărui stat a fost identificarea statului *însuși* cu teritoriul pe care îl guvernează. Pentru că oamenii tind de regulă să-și iubească patria, identificarea acelui teritoriu și a populației sale cu statul este o metodă de a pune patriotismul natural în slujba statului. Atunci, dacă „Ruritania" este atacată de „Walldavia", prima grijă a statului ruritanian și a intelectualilor săi este să convingă populația Ruritaniei că atacul este într-adevăr asupra *lor*, nu doar asupra clasei lor conducătoare. Astfel, un război între *conducători* este convertit într-un război între *popoare*, fiecare popor grăbindu-se să-și apere conducătorii cu credința eronată că și conducătorii fac eforturi să-i apere pe *ei*. Acest construct naționalist a avut un deosebit succes în secolele recente; nu demult, cel puțin în Europa Occidentală, marea masă a subiecților privea războaiele ca pe bătălii irelevante între diverse mulțimi de nobili și curțile lor.

O altă metodă consacrată pentru a obține asentimentul subiecților este inculcarea vinovăției. Orice creștere a prosperității private poate fi atacată ca „lăcomie nerușinată", „materialism", sau „afluență excesivă"; iar schimburile mutual avantajoase de pe piață pot fi denunțate ca „egoiste". Cumva, concluzia la care se ajunge întotdeauna este aceea că mai multe resurse trebuie expropriate din sectorul privat și sifonate în parazitarul sector „public", sau de stat. Adesea, pledoaria pentru cedarea mai multor resurse este oferită alături de un apel sever al elitelor la mai multe „sacrificii" pentru binele comun sau al națiunii. Totuși, cumva se face că, în timp de publicul ar trebui să se sacrifice și să-și înfrâneze „lăcomia materialistă", sacrificiile sunt întotdeauna unilaterale. *Statul* nu se sacrifică; statul apucă energic din ce în ce mai mult din resursele materiale ale publicului. De fapt, aceasta este o regulă practică folositoare: atunci când conducătorii cer în gura mare „sacrificii", trebuie să fii atent la viața și portofelul tău!

Acest tip de argumentare reflectă un dublu etalon general de moralitate, care se aplică întotdeauna conducătorilor statului, dar ni-

mănui altcuiva. Nimeni, de exemplu, nu este surprins sau oripilat că oamenii de afaceri caută profituri mai mari. Nimeni nu este oripilat că salariații schimbă locuri de muncă mai prost plătite cu unele mai bănoase. Acestea sunt considerate comportamente adecvate și normale. Dar dacă cineva îndrăznește să afirme că politicienii și birocrații sunt motivați de dorința de a-și maximiza *propriile* venituri, acuzele de „conspirаționist" și „determinist economic" se fac auzite în tot ținutul. Opinia generală – cultivată cu grijă, bineînțeles, de către stat însuși – este aceea că oamenii intră în politică sau în sectorul guvernamental din pură grijă pentru binele public și bunăstarea comună. Ce le oferă domnilor din aparatul de stat patina morală? Poate că este vorba despre înțelegerea vagă și instinctivă din partea populației a faptului că statul *este* implicat în furtul și prădarea sistematice, și despre posibila senzație că aceste acțiuni sunt tolerabile doar dacă statul se dedică altruismului. Gândul că politicienii și birocrații urmăresc aceleași scopuri monetare ca toată lumea ar smulge prădării de stat veștmântul de Robin Hood. Atunci ar deveni clar că, în cuvintele lui Oppenheimer, cetățenii de rând folosesc „mijloacele economice", pașnice și productive, pentru a-și obține bunăstarea, în timp ce aparatul de stat se dedică „mijloacelor politice", coercitive și exploatatoare. Împăratul Stat ar fi atunci dezgolit de haina presupusului altruism pentru binele comun.

Argumentele intelectuale utilizate de stat de-a lungul istoriei pentru a „modela consimțământul" publicului pot fi clasificate în două părți: (1) domnia statului existent este inevitabilă, absolut necesară și mult superioară relelor de nedescris care ar apărea dacă ar înceta; și (2) conducătorii statului sunt oameni deosebit de măreți, înțelepți și altruiști – mult mai măreți, înțelepți și altruiști decât simplii lor subiecți.

În epocile trecute, cel de-al doilea argument a luat forma domniei prin „drept divin", sau de către „conducătorul divin" înșuși, sau de către o „aristocrație". În epocile moderne, așa cum am arătat mai devreme, acest argument nu se bazează atât pe aprobarea divină, cât pe conducerea de către o breaslă înțeleaptă de „experți științifici" înzestrați în mod special cu cunoștințe despre conducerea statului și despre realitățile complicate ale lumii. Utilizarea din ce în ce mai frecventă a jargonului științific, mai ales în științele sociale, a permis

intelectualilor să țească pentru domnia statului o apologie ce rivalizează în obscurantism cu vechiul meșteșug preoțesc. De exemplu, un hoț care ar îndrăzni să-și justifice furtul susținând că de fapt își ajuta victimele prin actele sale de cheltuire, oferind astfel comerțului cu amănuntul un necesar impuls, ar fi huiduit copios și fără ezitări. Dar, când aceeași teorie este îmbrăcată în ecuațiile matematice keynesiene și susținută de referințele impresionante la „efectul de multiplicare", atunci devine mult mai convingătoare pentru publicul uluit.

În ultimii ani, am fost martorii dezvoltării în Statele Unite a unei profesiuni de „manageri de securitate națională", de birocrați care nu sunt niciodată supuși procedurilor electorale, dar care continuă, administrație după administrație, să-și utilizeze în secret expertiza specială pentru planificarea războaielor, intervențiilor și aventurilor militare. Doar gafele flagrante din războiul din Vietnam le-au adus activitățile în atenția publicului; înainte, erau liberi să facă tot ce doresc cu poporul pe care îl considerau doar carne de tun pentru propriile scopuri.

Dezbaterea publică dintre senatorul „izolaționist" Robert A. Taft și unul dintre intelectualii de frunte ai securității naționale, McGeorge Bundy, a fost relevantă pentru demarcarea mizelor și a atitudinii intelectualilor din elita conducătoare. Bundy l-a atacat pe Taft la începutul lui 1951 pentru că a inițiat o dezbatere publică despre războiul din Coreea. Bundy a insistat pe faptul că doar liderii politicilor executive sunt capabili să manipuleze forța diplomatică și militară pe o perioadă lungă, de ordinul deceniilor, de război limitat împotriva națiunilor comuniste. Bundy a susținut că este important ca opinia publică și dezbaterea publică să fie excluse de la promulgarea oricărei politici în acest domeniu. Pentru că, a avertizat el, publicul nu este, din păcate, dedicat scopurilor naționale rigide urmărite de managerii de politici; ci răspunde doar realităților *ad hoc* ale unor situații date. Bundy a susținut și că nu ar trebui să existe condamnări și nici măcar examinări ale deciziilor managerilor de politici, pentru că este important ca publicul să accepte deciziile lor fără discuție. Taft, în schimb, a denunțat procesul de luare a deciziilor în secret, de către consilierii militari și specialiștii din ramura executivă, decizii care sunt efectiv izolate față de controlul public. Mai mult, Taft a acuzat faptul că „dacă cineva ar îndrăzni să sugereze o critică sau

măcar o dezbatere riguroasă, ar fi imediat catalogat drept un izolaționist și un sabotor al unității și al politicii externe bipartizane".[12]

De asemenea, pe când Președintele Eisenhower și Secretarul de Stat Dulles contemplau în privat la opțiunea de a intra în război în Indochina, un alt manager de securitate națională, George F. Kennan, sfătuia publicul că „există momente când, odată aleasă o administrație, este cel mai bine să o lăsăm să guverneze și să vorbească în numele nostru așa cum dorește, în consiliile naționale".[13]

Se vede clar de ce are statul nevoie de intelectuali; dar de ce au intelectualii nevoie de stat? Pentru simplul fapt că traiul intelectualului în regim de piață liberă este în general destul de nesigur; pentru că intelectualul, ca oricine pe piață, trebuie să depindă de valorile și alegerile maselor de semeni ai săi, iar pentru aceste mase este caracteristic faptul că nu sunt interesate de chestiuni intelectuale. Statul, pe de altă parte, este dornic să ofere intelectualilor un loc călduț, sigur și permanent în aparatul său, un venit sigur și panoplia prestigiului.

Alianța armonioasă dintre stat și intelectuali a fost simbolizată de dorința avidă a profesorilor de la Universitatea din Berlin, în secolul xix, să devină, după cum ei înșiși s-au proclamat, „bodyguarzii intelectuali ai Casei de Hohenzollern". Dintr-o perspectivă ideologică aparent diferită, ea poate fi văzută în relevanta reacție de indignare a eminentului cercetător marxist al Chinei antice, Joseph Needham, la critica acidă adusă de Karl Wittfogel despotismului chinez antic. Wittfogel a arătat cât de importantă era pentru susținerea sistemului glorificarea confucianistă a oficialilor aristocrați-cercetători, care constituiau birocrația conducătoare a Chinei despotice. Needham a replicat indignat că „civilizația pe care Profesorul Wittfogel o atacă atât de crud era una în care poeții și cercetătorii puteau fi oficialități."[14] Ce mai conta totalitarismul, dacă clasa conducătoare era înțesată de intelectuali titrați?

Atitudinea adulatoare și servilă a intelectualilor față de conducători a fost ilustrată adesea în istorie. O replică americană contem-

[12] Vezi Leonard P. Liggio, *Why the Futile Crusade?* (New York: Center for Libertarian Studies, April 1978), pp. 41–43.

[13] George F. Kennan, *Realities of American Foreign Policy* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1954), pp. 95–96.

[14] Joseph Needham, „Review of Karl A. Wittfogel, *Oriental Despotism*,"

porană a „bodyguardului intelectual al Casei de Hohenzollern" este atitudinea atâtor intelectuali de stânga față de instituția și persoana Președintelui. Astfel, pentru profesorul de științe politice Richard Neustadt, Președintele este „unicul simbol al Uniunii, asemănător regalității". Iar managerul de politici Townsend Hoopes, în iarna anului 1960, a scris că „în sistemul nostru, poporul se poate îndrepta doar către Președinte pentru a defini natura problemei politicii noastre externe sau pentru programele naționale și sacrificiile necesare pentru a le îndeplini cu succes."[15] După generații în care s-a practicat o asemenea retorică, nu este de mirare că Richard Nixon, în ajunul alegerii sale ca Președinte, și-a descris astfel rolul: „El [Președintele] trebuie să articuleze valorile națiunii, să îi definească scopurile și să îi stăpânească voința". Felul în care Nixon își concepea rolul este sinistru de similar cu cel în care înțelegea Ernst Huber, în Germania anilor 1930, *Legea Constituțională a Marelui Reich German*. Potrivit lui Huber, capul statului „stabilește marile țeluri ce trebuie atinse și schițează planurile după care să fie folosite toate puterile naționale întru atingerea scopurilor comune … el dă vieții naționale adevăratul sens și autentica valoare."[16]

Atitudinea și motivația bodyguardului intelectual contemporan al statului în domeniul securității naționale au fost descrise caustic de Marcus Raskin, care a lucrat în echipa Consiliului pentru Securitate Națională, în timpul Administrației Kennedy. Numindu-i „intelectuali genocidali", Raskin scrie că:

> Funcția lor cea mai importantă este aceea de a justifica și extinde existența propriilor angajatori. … Pentru a justifica producția în continuare, pe scară largă, a acestor bombe și rachete [termonucleare], liderii militari și industriali aveau nevoie de un fel de teo-

---

Science and Society (1958): 65. Pentru o atitudine în contrast cu cea adoptată de Needham, vezi John Lukacs, „Intellectual Class or Intellectual Profession?," în George B. deHuszar, ed., *The Intellectuals* (Glencoe, Ill.: The Free Press, 1960): 522.

[15] Richard Neustadt, „Presidency at Mid-Century," *Law and Contemporary Problems* (Autumn, 1956), pp. 609–45; Townsend Hoopes, „The Persistence of Illusion: The Soviet Economic Drive and American National Interest," *Yale Review* (March 1960): 336.

[16] Citat în Thomas Reeves și Karl Hess, *The End of the Draft* (New York: Vintage Books, 1970), pp. 64–65.

> rie pentru a justifica utilizarea lor. … Acest lucru a devenit deosebit de urgent la sfârșitul anilor 1950, când membrii orientați către economie ai Administrației Eisenhower începuseră să se întrebe de ce este nevoie să se cheltuiască atât de mulți bani, intelect și resurse pentru arme, dacă utilizarea lor nu putea fi justificată. Și astfel a început o serie de justificări din partea „intelectualilor din apărare", din universități sau din afara lor. … Furnizarea militară va continua să prospere, iar ei vor continua să demonstreze de ce trebuie să fie așa. În această privință nu sunt diferiți de marea majoritate a specialiștilor moderni, care acceptă premisele organizațiilor în care sunt angajați, datorită recompenselor în bani și putere și prestigiu. … Sunt îndeajuns de perspicace încât să nu le chestioneze propriilor angajatori dreptul de a exista.[17]

Aceasta nu înseamnă că toți intelectualii, de oriunde, au fost „intelectuali de curte", servanți și parteneri juniori ai puterii. Însă, aceasta a fost regula în istoria civilizațiilor – în general sub formă clericală – așa cum regula în acele civilizații a fost despotismul, într-o formă sau alta. Au existat, totuși, excepții glorioase, mai ales în istoria civilizației occidentale, unde intelectualii au fost adesea critici tranșanți și oponenți ai puterii statale, utilizându-și talentul în proiectarea unor sisteme teoretice care să fie folosite în lupta pentru eliberarea de sub puterea statului. Invariabil, însă, acești intelectuali au putut căpăta o forță semnificativă atunci când au putut opera dintr-o bază de putere independentă – o bază de proprietate independentă – separată de aparatul de stat. Pentru că, acolo unde statul controlează toată proprietatea, averea, angajările, toți sunt dependenți economic de el și devine dificil, dacă nu chiar imposibil, ca astfel de critici independente să apară. Occidentul, cu focarele sale descentralizate de putere, cu sursele sale independente de proprietate și angajare, și deci cu baze din care să fie criticat statul, este cel în care a putut înflori un corp de intelectuali critici. În Evul Mediu, Biserica Romano-Catolică, fiind cel puțin separată – chiar dacă nu independentă – de stat, și noile orașe libere au fost capabile să servească drept centre ale opoziției intelectuale și reale. În secolele recente, profesorii, preoții și publiciștii

[17] Marcus Raskin, „The Megadeath Intellectuals," *The New York Review of Books* (November 14, 1963): 6–7. Also see Martin Nicolaus, „The Professor, the Policeman, and the Peasant," *Viet-Report* (June–July 1966): 15–19.

unei societăți relativ libere au fost capabili să își folosească independența în fața statului pentru a impulsiona o extindere și mai mare a libertății. În schimb, Lao-tse, care a trăit sub despotismul chinez antic, nu vedea vreo șansă pentru atingerea libertății în acea societate totalitaristă, decât prin cultivarea contemplaționismului, până la punctul izolării complete a individului de viața socială.

Datorită puterii descentralizate, Bisericii separate de stat, orașelor înfloritoare și cetăților libere să se dezvolte în afara structurii feudale de putere, și datorită libertății din societate, economia Europei Occidentale s-a putut dezvolta într-un fel care a depășit toate civilizațiile anterioare. Mai mult, structura tribală germanică – cea celtică în mod special – care a prevalat în urma dezintegrării Imperiului Roman, conținea puternice elemente libertariene. În locul unui puternic aparat de stat care să dețină monopolul utilizării violenței, disputele erau soluționate în cadrul tribului, prin consultarea bătrânilor asupra naturii și aplicabilității legii tribale cutumiare și jurisprudențiale. „Șeful" era de regulă doar un conducător militar care era solicitat în rolul său de războinic atunci când începea un război cu alte triburi. Nu exista o birocrație militară permanentă în cadrul tribului. În Europa Occidentală, ca în cadrul multor altor civilizații, modelul tipic al originii statului nu a fost cel al „contractului social", ci acela al cuceririi unui trib de către altul. Libertatea originară a tribului sau a țărănimii devenea astfel o victimă a cuceritorilor. La început, tribul cuceritor ucidea și jefuia victimele, după care pleca mai departe. Însă, la un moment dat, cotropitorii au decis că ar fi mai profitabil să se stabilească printre țăranii cuceriți și să-i conducă și jefuiască în mod permanent și sistematic. Tributul extras periodic de la subiecții cuceriți a ajuns în cele din urmă să fie numit „taxare". De asemenea, de regulă, șefii triburilor cuceritoare au parcelat teritoriul țărănimii între diverșii războinici, care au putut să se împământenească și să colecteze „rente" feudale de la țărănime. Țăranii au fost adesea luați în sclavie sau șerbie, legați de pământ, furnizînd o sursă continuă de forță de muncă exploatată pentru stăpânii lor feudali.[18]

Putem vedea câteva cazuri evidente de naștere a statului prin cucerire. Unul a fost cel al cuceririi militare a țărănimii indigene din

[18]Despre geneza tipică a statului, vezi Oppenheimer, *The State*, chap. II.

America Latină de către spanioli. Spaniolii cuceritori au instaurat un nou stat asupra indigenilor și au împărțit teritoriul țărănimii între războinicii cuceritori, care au colectat apoi rente de la cei ce lucrau pământul. Un alt exemplu este cel al noii forme politice impuse saxonilor din Anglia, după ce au fost cuceriți de către normanzi, în 1066. Teritoriul Angliei a fost împărțit între războinicii normanzi, care au format un stat și un aparat feudal-teritorial, prin care au condus populația supusă. Pentru libertarian, cel mai interesant și, cu siguranță, cel mai remarcabil exemplu de creare a statului prin cucerire a fost distrugerea societății libertariene a Irlandei străvechi de către Anglia în secolul XVII, cucerire care a instaurat un stat imperial și a alungat numeroși irlandezi din propria lor patrie. Societatea libertariană a Irlandei, care a durat o mie de ani – și pe care o vom descrie mai jos – a fost capabilă să reziste cuceririi engleze timp de sute de ani datorită absenței unui stat care să poată fi ușor cucerit și apoi folosit de către cuceritori pentru a conduce populația nativă.

Însă, chiar dacă, de-a lungul istoriei occidentale, intelectualii au formulat teorii pentru a controla și *limita* puterea statului, fiecare stat și-a folosit proprii intelectuali pentru a converti acele idei în legitimări și mai puternice pentru avansul propriei puteri. Astfel, la origine, conceptul vest-european de „drept divin al regilor" a fost o doctrină propusă de Biserică pentru a limita puterea statului. Ideea era că regele nu putea să-și impună pur și simplu voința arbitrară. Edictele sale erau limitate pentru a se conforma legii divine. Însă, pe măsură ce monarhia absolutistă a avansat, regii au putut conturna conceptul în ideea că Dumnezeu aprobă orice acțiune a regelui; că acesta stăpânește cu „drept divin".

De asemenea, conceptul democrației parlamentare a început

Cu toate că cercetători precum Lowie și Wittfogel (*Oriental Despotism*, pp.324–25) contrazic teza Gumplowicz-Oppenheimer-Rüstow a apariției *de fiecare dată* a statului prin cucerire, sunt de acord că, în presupusa dezvoltare internă a statului, cucerirea a avut adesea un rol. Mai mult, există dovezi că în Sumer, prima mare civilizație, a existat o societate fără stat, prosperă și liberă, până când nevoia de *apărare* militară în fața cuceririlor a dus la dezvoltarea unei birocrații militare și statale permanente. Cf. Samuel Noah Kramer, *The Sumerians* (Chicago: University of Chicago Press, 1963), pp. 73ff.

ca formă populară de control al stăpânirii absolute a monarhului. Regele era limitat de puterea parlamentului de a-i oferi venituri din taxe. Treptat, însă, pe măsură de parlamentul a luat locul regelui în fruntea statului, parlamentul însuși a devenit suveranul statal nelimitat. La începutul secolului XIX, utilitariștii englezi, care pledau pentru libertăți individuale sporite, în numele utilității sociale și al bunăstării generale, aveau să vadă aceste concepte transformate în justificări pentru creșterea puterii statului.

De Jouvenel scrie:

> Mulți dintre cei care au dezvoltat teorii despre suveranitate au elaborat unele sau altele dintre aceste metode restrictive. Dar, până la urmă, fiecare dintre aceste teorii și-a pierdut, mai devreme sau mai târziu, țelul original și a ajuns să fie folosită doar ca o pârghie pentru Putere, dotând-o cu sprijinul tare al ideii unui suveran invizibil, cu care, în timp, a reușit să se identifice.[19]

Cu siguranță, cea mai ambițioasă tentativă istorică de a impune limite statului a fost Declarația Drepturilor (*Bill of Rights*), alături de alte părți restrictive ale Constituției Statelor Unite. În acest caz, limitele scrise asupra statului au devenit legea fundamentală, care trebuia interpretată de ramura juridică, ce se presupunea a fi independentă de alte ramuri ale statului. Toți americanii sunt familiarizați cu procesul prin care analiza profetică a lui John C. Calhoun a fost confirmată; justiția monopolizată de stat a lărgit inexorabil puterea statului de-a lungul ultimului secol și jumătate. Însă puțini au fost atât de perceptivi precum socialistul Charles Black – care laudă acest proces – în surprinderea felului în care statul a putut transforma însăși supervizarea juridică, dintr-o metodă limitativă, într-un instrument puternic de obținere a legitimității pentru acțiunile sale, în ochii publicului. Dacă un verdict juridic de „neconstituționalitate" este un control puternic asupra puterii guvernamentale, un verdict de „constituționalitate" este, de asemenea, o armă la fel de puternică pentru obținerea acceptării de către public a unei puteri guvernamentale și mai mari.

Profesorul Black își începe analiza subliniind necesitatea crucială a „legitimității" pentru orice stat care își dorește să dăinuie; cu alte

[19] De Jouvenel, *On Power*, p. 27.

cuvinte, ca majoritatea să accepte statul și acțiunile sale. Acceptarea legitimității, însă, devine o problemă reală în țări precum Statele Unite, unde „teoria pe care se bazează statul înglobează limitări substanțiale". Black adaugă că este necesară o metodă prin care statul să asigure publicul că expansiunea puterilor sale este într-adevăr „constituțională". Iar asta, conchide, a fost principala funcție istorică a supervizării juridice. Să-l lăsăm pe Black să ilustreze această problemă:

> Riscul suprem [pentru stat] este cel al nemulțumirii și al unui sentiment de furie răspândit în largul populației, și o pierdere a autorității morale a statului ca atare, indiferent cât timp va mai fi susținut prin forță sau inerție, sau prin lipsa unei alternative atractive și imediat disponibile. Aproape oricine trăiește sub un stat cu puteri limitate trebuie să fie supus mai devreme sau mai târziu unei acțiuni guvernamentale pe care o consideră, la nivel de opinie privată, ca fiind în afara sferei de putere a statului sau efectiv interzisă statului. Un om este recrutat în armată, cu toate că nu găsește nimic în Constituție despre recrutare. … Unui fermier i se spune cât grâu poate să cultive; el crede, și descoperă că niște juriști respectabili cred ca și el, că statul nu are dreptul să îi spună cât grâu are voie să cultive, mai mult decât are să îi spună fiicei lui cu cine se poate mărita. Un om este dus în penitenciarul federal pentru că spune ceea ce vrea și se plimbă în celulă recitând … „Congresul nu va face legi care să limiteze libertatea de exprimare". …. Unui om de afaceri i se spune cât poate cere și cât trebuie să ceară pentru lapte bătut.
>
> Există pericolul destul de real ca fiecare dintre acești oameni (și cine nu se numără printre ei?) să confrunte conceptul de limitare guvernamentală cu realitatea (așa cum o vede el) încălcării flagrante a limitelor și să tragă concluzia evidentă despre statutul guvernării sub care se află, în privința legitimității.[20]

Acest pericol este evitat, adaugă Black, dacă statul propune doctrina unei agenții *unice* care trebuie să aibă puterea de decizie ultimă asupra constituționalității, iar această agenție trebuie să facă parte ea însăși din aparatul federal de stat. Chiar dacă aparenta independență a puterii judiciare federale a jucat un rol vital pentru punerea acțiu-

[20] Charles L. Black, Jr., *The People and the Court* (New York: Macmillan, 1960), pp. 42–43.

nilor sale într-o lumină ca de Scriptură, nu este mai puțin adevărat că puterea judiciară este o parte integrantă a aparatului statal și este numită de către ramurile executivă și legislativă. Profesorul Black este de acord că statul s-a instituit astfel drept judecător în propriul caz, și a încălcat astfel un principiu juridic fundamental pentru obținerea oricărei decizi juste. Dar Black este remarcabil de relaxat în privința acestei breșe fundamentale: „Puterea ultimă a statului … trebuie să se oprească acolo unde o oprește legea. Deci, cine va impune limita, și cine va pune în vigoare decizia de stopare a puterii celei mai mari? Bineînțeles că statul însuși, prin judecătorii și legile sale. Cine îl controlează pe cel temperat? Cine îl învață pe cel înțelept?”[21] Astfel, Black admite că, atunci când avem un stat, înmânăm toate armele și mijloacele de coerciție aparatului de stat, îi cedăm toate puterile noastre de ultimă decizie acestui grup deificat și *apoi* trebuie să stăm liniștiți și să așteptăm curgerea nesfârșită de dreptate care izvorî din aceste instituții – cu toate că de fapt ele sunt judecători ai propriului caz. Black nu vede vreo alternativă pentru acest monopol coercitiv al deciziilor judiciare impuse de stat, însă tocmai în acest punct apare provocarea pe care noua noastră mișcare o ridică acestei perspective convenționale. *Există* o alternativă viabilă: libertarianismul.

Fără a vedea o astfel de alternativă, profesorul Black recurge la misticism în apărarea statului, pentru că în analiza finală consideră că obținerea dreptății și legitimității din procesul perpetuu de judecare a statului de către stat este „ceva miraculos”. În acest fel, socialistul Black se alătură conservatorului Burnham în apelul la miraculos, admițând astfel că nu există un argument rațional care să poată fi adus în sprijinul statului.[22]

Comentând, din perspectiva sa realistă asupra Curții Supreme, conflictul binecunoscut dintre Curte și *New Deal*-ul anilor 1930, profesorul Black își critică colegii de stânga pentru lipsa de viziune dovedită în denunțarea obstrucționismului judiciar:

---

[21] Ibid., pp. 32–33.

[22] Prin contrast cu starea de mulțumire a lui Black, putem remarca critica tranșantă a Constituției și a puterilor Curții Supreme adusă de profesorul de științe politice J. Allen Smith. Smith scria că „În mod clar, bunul simț cerea ca nici un organ al statului să nu își poată hotărî propriile puteri”. J. Allen Smith, *The Growth and Decadence of Constitutional Government*

> Versiunea narativă standard despre *New Deal* și Curte, cu toate că este în felul său corectă, pune accentele greșit … Se concentrează pe dificultăți; dă aproape întrutotul uitării felul în care s-au aranjat toate până la urmă. Partea bună a chestiunii a fost (îmi place să pun accentul pe acest fapt) aceea că, după vreo douăzeci și patru de luni de blocaj … Curtea Supremă, fără nici o schimbare a legii sau a compoziției sale, sau măcar a membrilor săi, *a dat verdictul de legitimitate New Deal-ului și întregii noi concepții despre guvernare în America.* [Sublinierea aparține autorului.][23]

Curtea Supremă a pus căluș unui corp mare de americani care ridicau puternice obiecții constituționale expansiunii puterilor din epoca *New Deal*:

> Bineînțeles, nu a fost satisfăcută toată lumea. Spiritul revendicator al constituționaliștilor *laissez-faire* încă mai freamătă în inimile câtorva zeloți din Rezistența nerealismului coleric. Însă nu mai există vreo îndoială publică semnificativă sau periculoasă în privința puterii constituționale a Congresului de a acționa așa cum o face cu economia națională … Nu aveam alte mijloace, în afara Curții Supreme, pentru a conferi legitimitate *New Deal*-ului.[24]

Astfel, chiar în Statele Unite, țară unică printre alte state pentru că posedă o constituție care, măcar în parte, a fost scrisă pentru a impune limite stricte și solemne asupra acțiunii statului, chiar și aici, Constituția s-a dovedit a fi un instrument de ratificare a expansiunii puterii statului, mai degrabă decât invers. După cum a prevăzut Calhoun, orice limite scrise care lasă statului posibilitatea de a-și interpreta propriile puteri sunt sortite să fie interpretate ca aprobări pentru expansiunea acelor puteri, și nu pentru constrângerea lor. Într-un sens profund, idea prinderii puterii în lanțurile unei constituții scrise s-a dovedit a fi un nobil experiment ratat. Idea unui stat strict limitat s-a dovedit a fi utopică; pentru împiedicarea creșterii statului agresiv trebuie găsite alte mijloace, mai radicale. Sistemul libertarian ar soluționa această problemă prin eradicarea completă a ideii de a crea un stat – o instituție ce posedă monopolul coercitiv

---

(New York: Henry Holt, 1930), p. 87. Este clar că bunul simț și „miracolele" duc la perspective foarte diferite asupra statului.

[23] Ibid., p. 64.

[24] Ibid., p. 65.

al forței asupra unui teritoriu dat – și de a spera *apoi* în găsirea unor moduri de a limita expansiunea acelui stat. Alternativa libertariană este abținerea de la un astfel de stat monopolist, de la bun început.

Vom explora în capitole ce vor urma ideea unei societăți fără stat, a unei societăți fără o guvernare formală. Însă, un exercițiu instructiv ar fi să încercăm să abandonăm felul obișnuit în care privim lucrurile și să studiem argumentele aduse în favoarea statului *de novo*. Haideți să încercăm să depășim faptul că statul a monopolizat serviciile de protecție și pe cele judiciare încă din timpuri imemoriale. Să presupunem că o luăm complet de la zero și că am fost aduși cu milioanele, maturi și complet dezvoltați, de pe altă planetă. Începe acum o dezbatere despre cum vor fi oferite serviciile de protecție (poliție și justiție). Cineva spune: „Haideți să îi dăm toate armele noastre lui Joe Jones de colo, și rudelor sale. Și să îi lăsăm pe Jones și pe familia lui să decidă toate disputele dintre noi. Astfel, clanul Jones va putea să ne protejeze de orice agresiune sau fraudă pe care ar putea-o comite cineva. Când toată puterea și toată capabilitatea de a lua decizii ultime în dispute vor fi concentrate în mâinile lui Jones, vom fi cu toții protejați unii față de ceilalți. Și apoi, haideți să permitem clanului Jones să-și obțină veniturile din prestarea acestor mari servicii, folosindu-și armele și extrăgând prin coerciție atâtea venituri câte vor dori". Bineînțeles că, într-o astfel de situație, nimeni nu ar trata această propunere decât ca pe una ridicolă. Pentru că ar fi cât se poate de clar că nu avem nici o cale, în acest caz, de apărare în fața agresiunilor, prădărilor venite de la însuși clanul Jones. Nimeni nu ar fi, atunci, atât de nebun încât să răspundă acelei vechi și înțelepte întrebări, „Cine îi va păzi pe paznici?", cu răspunsul nepăsător al profesorului Black: „Cine îl controlează pe cel temperat?". Dăm acum acest fel de răspuns absurd problemei protecției și apărării sociale doar pentru că am ajuns să fim obișnuiți, după mii de ani, cu existența a statului.

În plus, bineînțeles că statul nu a apărut de fapt niciodată prin acest tip de „contract social". După cum a observat Oppenheimer, statul a apărut de regulă prin violență și cucerire; chiar dacă s-a întâmplat câteodată ca statul să fie creat prin procese interne, cu siguranță nu s-a întâmplat prin consens și contract.

Crezul libertarian poate fi acum rezumat ca (1) dreptul absolut al fiecărui om să fie proprietarul propriului său corp; (2) dreptul la fel de absolut de a deține și, prin urmare, de a controla resursele materiale pe care le-a găsit și transformat; și (3) deci, dreptul absolut de a schimba sau ceda proprietatea asupra unor astfel de titluri oricui este dornic să dea ceva la schimb contra lor sau să le primească. După cum am văzut, fiecare dintre acești pași implică drepturi de *proprietate*, însă, chiar dacă numim pasul (1) drepturi „personale", vom vedea că problemele „libertății personale" implică inextricabil drepturile de proprietate materială sau de schimb liber. Sau, pe scurt, drepturile de libertate personală și „libertatea de a întreprinde" sunt aproape întotdeauna întrețesute și nu pot fi, de fapt, separate.

Am văzut că exercitarea „libertății personale de exprimare", de exemplu, implică aproape inevitabil exercitarea „libertății economice" – i.e., libertatea de a deține și schimba proprietate materială. Organizarea unei întâlniri pentru exercitarea libertății de exprimare implică închirierea unei săli, deplasarea spre sală pe drumuri și utilizarea unui mijloc de transport etc. Foarte similara „libertate a presei" implică în mod și mai evident costul tipăririi și utilizării unei tiparnițe, vânzarea de tipărituri cumpărătorilor care le doresc – pe scurt, toate ingredientele „libertății economice". Mai mult, discuția noastră despre cazul în care „se strigă «Foc!» într-o sală aglomerată" ne oferă un mod clar de a decide *ale cui* drepturi trebuie să fie apărate în orice situație dată – ghidajul fiind oferit de criteriul nostru: drepturile de proprietate.

Partea a II-a
Soluții libertariene pentru probleme curente

4
Problemele

Haideți să aruncăm o privire asupra zonelor cu probleme majore din societatea noastră și să vedem dacă putem detecta vreun „fir roșu" care trece prin toate.

Taxe mari. Impozitarea mare și în creștere a handicapat pe aproape toată lumea și împiedică productivitatea, motivația, cumpătarea și energiile libere ale oamenilor. La nivel federal există o revoltă crescândă împotriva poverii impozitului pe venit și există o mișcare înfloritoare a rebelilor împotriva taxării, cu propriile organizații și reviste, ce refuză să plătească un impozit pe care îl consideră prădător și neconstituțional. La nivelul statelor federației și la cel local există un val crescând de sentimente contra opresivelor impozite pe proprietate. Astfel, un număr record de 1,2 milioane de votanți californieni au semnat petiția pentru inițiativa Jarvic-Gann la scrutinul din 1978, o propunere care ar diminua drastic și permanent impozitele pe proprietăți, cu două treimi, la 1%, și ar pune un plafon valorilor estimate ale proprietăților. Mai mult, inițiativa Jarvis-Gann consolidează acest plafon, cerând aprobarea a două treimi din toți votanții înregistrați în statul California pentru creșterea impozitelor pe proprietate mai sus de pragul de 1%. Și, pentru a se asigura că statul nu le substituie pur și simplu cu vreo altă taxă, inițiativa cere de asemenea un vot de două treimi al legislaturii statului pentru a crește orice altă taxă din stat.

Mai mult, în toamna lui 1977, mii de proprietari din Cook County, Illinois, au făcut o grevă fiscală contra impozitului pe proprietate,

care a crescut vertiginos datorită evaluărilor mai mari.

Nu e nevoie să subliniem că impozitarea, fie că e a venitului, a proprietății, sau a orice altceva, este monopolul exclusiv al statului. Nici un alt individ sau organizație nu se bucură de privilegiul impozitării, de obținerea venitului prin coerciție.

Criza fiscală urbană. În toată națiunea, statele și localitățile au dificultăți cu plata dobânzii și principalului pentru datorii publice de proporții. Orașul New York a dat deja tonul cu o neonorare parțială a obligațiilor contractuale. Criza fiscală urbană este pur și simplu o problemă a autorităților urbane care cheltuie prea mult, chiar mai mult decât taxele mari pe care le extrag de la noi. Din nou, cât cheltuie orașele și statele federației ține doar de ele; încă o dată, statul este cel vinovat.

Vietnam și alte intervenții externe. Războiul din Vietnam a fost un dezastru total pentru politica externă americană; după ce au fost uciși nenumărați oameni și teritoriul a fost devastat, cu un cost enorm de resurse, guvernarea susținută de americani a sucombat finalmente, în 1975. Dezastrul din Vietnam a ridicat semne de întrebare, pe bună dreptate, asupra restului politicii externe americane și a fost parțial responsabil pentru frânarea în Congres a intervenției militare în fiascoul din Angola. Politica externă este, bineînțeles, un alt monopol exclusiv al statului federal. Războiul a fost dus de forțele noastre armate care, iarăși, sunt un monopol coercitiv al aceluiași stat federal. Așa că statul este pe de-a-ntregul responsabil pentru întreaga problemă a războiului și politicii externe, în mare și în toate aspectele sale.

Delincvența stradală. Să observăm: delincvența discutată este comisă, prin definiție, pe străzi. Străzile sunt deținute, aproape universal, de stat, care are astfel practic un monopol al proprietății drumurilor. Poliția, care ar trebui să ne păzească de ilegalități, este un monopol obligatoriu al statului. Iar tribunalele, care se ocupă cu condamnarea și pedepsirea delincvenților, sunt de asemenea un monopol coercitiv al statului. Așa că statul s-a ocupat de fiecare aspect al problemei delictelor de pe străzi. Eșecul aici, ca și eșecul din Vietnam, trebuie atribuit în totalitate statului.

Congestia traficului. Iarăși, acest lucru se întâmplă doar pe străzile și drumurile din proprietatea statului.

Complexul militar-industrial. Acest complex este pe de-a-ntregul o creație a statului federal. Statul este cel care decide să cheltuiască nenumărate miliarde pe arme de ultimă generație, statul este cel care oferă contracte, statul cel care subvenționează ineficiența prin garanții de tip cost-plus, statul cel care construiește uzine și le închiriază sau le oferă direct contractorilor. Bineînțeles, afaceriștii s-au implicat în activități de lobby pentru aceste privilegii, dar numai prin stat poate exista acest mecanism al privilegiilor și al risipei de resurse.

Transporturile. Criza transporturilor nu vizează doar congestia străzilor, ci și căile ferate uzate, liniile aeriene prea scumpe, aglomerarea aeroporturilor la orele de vârf, și rețele de metrou (e.g., orașul New York) care suferă deficite și se îndreaptă vizibil spre colaps. Și totuși: căile ferate au fost construite în exces prin subvenții extinse oferite de stat (la nivel federal, statal și local) în secolul XIX și au fost cea mai puternic reglementată industrie, pentru cea mai extinsă perioadă de timp, din istoria Americii. Liniile aeriene sunt cartelizate prin reglementare de către Consiliul Aeronautic Civil și subvenționate prin astfel de reglementări, contracte poștale și dispunerea de aeroporturi practic gratuite. Aeroporturile pentru liniile comerciale sunt toate deținute de stat, în cele mai multe cazuri la nivel local. Metroul din New York este deținut de stat, de zeci de ani.

Poluarea râurilor. Râurile nu sunt, în realitate, în proprietatea nimănui, i.e., au fost ținute ca „domeniu public" în proprietatea statului. Mai mult, cele mai mari poluatoare ale apei sunt, de departe, sistemele de tratare a apei de canalizare, deținute de municipalități. Din nou: statul este în același timp atât cel mai mare poluator, cât și cel mai nepăsător „proprietar" al resursei.

Penuria de apă. Penuria de apă este cronică în anumite părți ale țării și intermitentă în altele, precum New Yorkul. Totuși, statul, (1) prin faptul că este proprietarul domeniului public, deține râurile din care provine marea parte a apei și (2) fiind practic singurul furnizor comercial de apă, deține rezervoarele și conductele.

Poluarea aerului. Iarăși, statul, în calitate de proprietar al domeniului public, „deține" aerul. Mai mult, tribunalele au fost cele care, fiind deținute doar de stat, printr-o politică deliberată, ne-au lipsit de protecție pentru corpurile noastre și pentru grădinile noastre în fața

poluării generate de industrie. Mai mult, o mare parte din poluarea directă vine de la unități deținute de stat.

Penuria și penele de energie. Pe întregul teritoriu al țării, autoritățile de la nivel de stat și de la cel local au creat monopoluri obligatorii pentru gaz și energie electrică, și au oferit aceste privilegii monopoliste companiilor private de utilități, care au fost apoi reglementate și cărora li s-a fixat prețul de către agențiile de stat, pentru a li se asigura un profit permanent și fix. Iarăși, statul a fost sursa monopolului și a reglementării.

Serviciile telefonice. Serviciile telefonice din ce în ce mai precare sunt, iarăși, oferite de companii de utilități care primesc privilegii monopoliste de la stat și ale căror prețuri sunt fixate de stat pentru garantarea unui profit. Ca și în cazul gazului și al electricității, nimănui nu îi este permis să concureze cu monopolul companiei telefonice.

Serviciul poștal. Suferind deficite mari pe toată durata existenței sale, serviciul poștal, spre deosebire de bunurile și serviciile produse de industria privată pe piața liberă, a devenit treptat mai scump și de calitate mai proastă. Marea masă a publicului, folosind trimiterile poștale de calitatea întâi, a fost forțată să subvenționeze firmele care folosesc serviciile poștale de calitatea a doua și a treia. Din nou, Poșta a fost, încă din secolul XIX, un monopol obligatoriu al statului. Oriunde li s-a permis firmelor private să concureze, chiar și ilegal, în serviciile de livrare a poștei, au oferit invariabil servicii mai bune, la un preț mai mic.

Televiziunea. Televiziunea constă în programe fade și în știri distorsionate. Canalele de radio și televiziune au fost naționalizate de acum jumătate de veac de către statul federal, care le oferă canalelor în dar licențe privilegiate și care poate retrage, și chiar retrage, aceste daruri, atunci când un post nu este pe placul Comisiei Federale a Comunicațiilor. Cum poate exista vreo libertate autentică a expresiei sau a presei, în asemenea condiții?

Sistemul asistențial (*welfare system*). Sistemul asistențial se află, bineînțeles, exclusiv în domeniul statului, de regulă la nivel de stat și local.

Programul de locuințe în domeniul urban. Alături de trafic, unul

dintre cele mai vizibile cazuri de eșec urban. Totuși, există puține alte industrii care să fie mai puțin legate de stat. Planificarea urbană a controlat și reglementat orașele. Legile de împărțire pe zone au constrâns construcția de imobile și utilizarea terenurilor cu nenumărate restricții. Impozitele pe proprietăți au handicapat dezvoltarea urbană și au dus la abandonarea caselor. Codurile de construcție au restrâns construirea caselor și au făcut-o mai costisitoare. Reînnoirea urbană a oferit subvenții masive dezvoltatorilor imobiliari, a dus la demolarea forțată a apartamentelor și magazinelor de închirieri, a scăzut oferta de locuințe și a intensificat discriminarea rasială. Creditele guvernamentale extinse au generat supraconstruirea în suburbii. Controlul chiriilor a creat penurii de apartamente și a redus oferta de spații rezidențiale.

Grevele și restricțiile sindicale. Sindicatele au devenit o povară capabilă să handicapeze economia, iar asta doar ca rezultat al privilegiilor speciale și numeroase oferite de stat; în special diversele imunități acordate sindicatelor, mai ales Legea Wagner din 1935, încă în vigoare, care îi obligă pe angajatori să negocieze cu sindicatele care obțin voturile majoritare ale unei „unități de negociere", definite arbitrar chiar de stat.

Educația. Odată la fel de respectată și sacrosantă precum maternitatea sau steagul, școala publică a ajuns în anii recenți să fie atacată din toate părțile spectrului politic. Nici măcar susținătorii ei nu ar avea îndrăzneala să pretindă că la școala publică se învață de fapt ceva serios. Iar curând am văzut cazuri extreme în care acțiunile școlii publice au generat reacții violente în locuri foarte diferite, precum South Boston și Kanawha County, West Virginia. Școlile publice, bineînțeles, sunt deținute în totalitate și administrate de către autoritățile statele și locale – cu considerabilă asistență și coordonare de la nivelul federal. Școlile publice sunt sprijinite de legi pentru învățământ obligatoriu, care îi forțează pe toți copiii de vârsta școlii să meargă la școală – fie publică, fie privată cu autorizație de la autoritățile guvernamentale. Educația terțiară a devenit și ea puternic atașată de stat în ultimele decenii: multe universități sunt deținute de stat, iar celelalte primesc sistematic granturi, subvenții și contracte.

Inflația și stagflația. Statele Unite, asemenea restului lumii, sufe-

ră, de mulți ani, de inflație cronică și în accelerație, o inflație acompaniată de șomaj ridicat, persistentă atât pe timpul recesiunilor severe, cât și al celor blânde („stagflație"). Vom da o explicație pentru aceste fenomene mai jos; să fie spus aici că principala cauză este expansiunea continuă a masei monetare, un monopol obligatoriu al statului federal (oricine îndrăznește să concureze cu statul în emiterea de monedă merge la închisoare pentru falsificare). O parte vitală a masei monetare naționale este emisă ca „monedă scripturală" de către sistemul bancar, care este în schimb sub controlul total al statului federal și a Sistemului Rezervelor Federale.

Watergate. La urmă, dar nu în ultimul rând, este întregul sindrom traumatic suferit de americani sub numele de „Watergate". Semnificația Watergate-ului este demitizarea totală a instituției prezidențiale și a unor instituții federale sacrosancte, precum CIA-ul și FBI-ul. Încălcarea proprietății, metodele de stat polițienesc, inducerea în eroare a publicului, corupția, ilegalitățile diverse și sistematice comise de către un Președinte care era privit odată ca fiind atotputernic, toate acestea au dus la punerea sub acuzare a Președintelui – lucru altă dată de negândit – și la o răspândită și binemeritată neîncredere în toți politicienii și oficialii guvernamentali. Regimul a deplâns adesea această nouă și răspândită neîncredere, dar nu a fost capabil să readucă publicul la naiva încredere din era pre-Watergate. Istoricul de stânga Cecilia Kenyon i-a acuzat odată pe Anti-federaliști – apărătorii Articolelor Confederației și oponenții Constituției – că sunt „Oameni lipsiți de credință" în instituțiile statului. Este de crezut că nu ar mai fi chiar atât de naivă dacă ar scrie acel articol în era post-Watergate.[1]

Watergate este, bineînțeles, un fenomen pur și complet guvernamental. Președintele este conducătorul executiv al statului federal, „instalatorii" erau instrumentul său, iar FBI-ul și CIA-ul sunt de asemenea agenții ale statului. Este de înțeles că scandalul Watergate a năruit încrederea în stat.

Dacă ne aruncăm privirea, așadar, peste domeniile cruciale și pro-

[1] Cecilia M. Kenyon, „Men of Little Faith: The Anti-Federalists on the Nature of Representative Government," *William and Mary Quarterly* (January 1955): 3–43.

blematice ale societății noastre – zonele crizei și eșecului – vedem în fiecare caz un „fir roșu" care trece și le unește pe toate: firul statului. În fiecare dintre aceste cazuri, statul fie a condus în totalitate, fie a influențat puternic mersul lucrurilor. John Kenneth Galbraith, în bestsellerul său, *The Affluent Society*, a identificat sectorul guvernamental ca punct focal al eșecului nostru social – dar a tras în schimb concluzia bizară că avem, deci, nevoie ca și mai multe fonduri și resurse să fie redirecționate dinspre sectorul privat către cel public. A ignorat faptul că rolul statului în America – la nivel federal, de stat și local – s-a extins enorm, atât în termeni absoluți, cât și proporționali, în acest secol și în special în deceniile recente. Din păcate, Galbraith nu și-a pus nici măcar o dată următoarea întrebare: există ceva inerent în operațiile și activitatea statului, ceva care creează înseși eșecurile pe care le vedem peste tot? Vom cerceta unele dintre problemele majore ale statului și ale libertății în această țară, vom vedea de unde vin eșecurile, și vom propune soluțiile noului libertarianism.

5
Servitutea involuntară

Dacă este vreun lucru căruia un libertarian trebuie să-i fie răspicat și total împotrivă, atunci acesta este *servitutea involuntară* – munca forțată – un fapt care neagă cel mai elementar drept de proprietate asupra sinelui. „Libertatea" și „sclavia" au fost văzute întotdeauna ca fiind la poli opuși. Libertarianul este, deci, total împotriva sclaviei.[1] Cineva ar putea obiecta că aceasta este în prezent o chestiune academică. Oare? Ce altceva *este* sclavia, dacă nu (a) forțarea persoanelor să îndeplinească sarcini pe care stăpânul de sclavi le cere și (b) plata lor fie la nivel de pură subzistență, fie, în orice caz, cu mai puțin decât ar fi acceptat sclavul de bună voie. Pe scurt, muncă forțată pe salarii sub nivelul pieței libere.

Suntem, așadar, liberi de „sclavie", de servitute involuntară, în America zilelor noastre? Este respectată într-adevăr interdicția servituții involuntare a Amendamentului XIII?[2]

---

[1] Există o excepție: pedepsirea delincvenților care au agresat ei înșiși, sau și-au luat victimele în sclavie. O astfel de pedeapsă, într-un sistem libertarian, ar presupune cel puțin obligarea delincventului să muncească pentru a plăti restituție victimei sale.

[2] Este semnificativ că singura excepție din Amendamentul XIII este pedepsirea vinovaților condamnați, menționată în nota precedentă: „Nici sclavia, nici servitutea involuntară, cu excepția cazului în care constituie pedeapsă pentru crimă, pronunțată prin condamnarea legală a persoanei respective, nu vor exista în interiorul Statelor Unite sau în oricare alt loc aflat sub jurisdicția lor."

Recrutarea

Cu siguranță, de exemplu, nu poate exista un caz mai evident de servitute involuntară decât întregul nostru sistem de *recrutare*. Fiecare tânăr este forțat să se înregistreze în sistemul serviciului selectiv, când împlinește 18 ani. Este obligat să poarte tot timpul asupra sa cardul de recrut și, în orice moment dorește statul federal, el poate fi arestat de către autorități și inclus în forțele armate. Acolo, corpul și voința sa nu mai sunt ale sale; este subiectul dictatelor statului; și poate fi forțat să ucidă sau să își pună propria viață în pericol, dacă așa decretează autoritățile. Ce altceva este recrutarea, dacă nu servitute involuntară?

Aspectul utilitarist stă la baza argumentului pentru sistemul de recrutare. Statul folosește argumentul astfel: *Cine* ne va apăra contra unui atac străin dacă nu folosim coerciția și nu îi recrutăm pe apărătorii noștri? Există câteva replici pe care libertarianul le poate aduce acestei direcții de argumentare. În primul rând, dacă eu și cu tine și cu vecinul nostru de alături considerăm că avem nevoie de apărare, nu avem vreun drept moral să folosim coerciția – baioneta sau revolverul – pentru a forța pe altcineva să ne apere. Acest act de recrutare este o faptă de agresiune – de răpire și poate chiar de omucidere – la fel de nejustificabilă ca presupusa agresiune de care încercăm să ne protejăm inițial. Dacă adăugăm că recruții își datorează corpurile și viețile, la nevoie, „societății" sau „patriei lor", atunci trebuie să ne întrebăm: *Cine* este această „societare" sau această „patrie" care este folosită ca un talisman pentru a justifica luarea în sclavie? Sunt pur și simplu toți indivizii de pe teritoriul țării, cu *excepția* tinerilor care sunt recrutați. „Societatea" și „patria" sunt, în acest caz, abstracții mitice folosite pentru a învălui utilizarea sfruntată a coerciției pentru promovarea intereselor unor indivizi specifici.

În al doilea rând, pentru a avansa pe planul utilitarist, *de ce* se consideră că este necesară recrutarea apărătorilor? Nimeni nu este recrutat pe piața liberă, și totuși, pe acea piață lumea obține, prin cumpărare și vânzare voluntară, orice bun și serviciu imaginabil, chiar și pe cele mai necesare. Pe piață, oamenii pot obține și chiar obțin alimente, adăpost, haine, îngrijire medicală etc. De ce nu pot

angaja și apărători în același mod? Într-adevăr, foarte mulți oameni sunt angajați în fiecare zi pentru a îndeplini servicii periculoase: pompieri forestieri, pădurari, piloți de test și … polițiști, gardieni privați și paznici. De ce nu pot fi soldații angajați în același mod?

Sau, cu alte cuvinte, statul folosește nenumărate mii de persoane pentru tot felul de servicii, de la șoferi de camion până la oameni de știință și dactilografe; cum se face că niciuna dintre aceste persoane nu trebuie să fie recrutată? De ce nu există o „penurie" a acestor ocupații, ca statul să fie, așa zicând, forțat să recurgă la coerciție pentru a le obține? Ca să facem un pas mai departe, nici măcar la nivelul armatei nu există o „penurie" de ofițeri și o nevoie de a-i recruta; nimeni nu recrutează generali și amirali; Răspunsul pentru aceste întrebări este simplu: nu există o penurie de dactilografe guvernamentale pentru că statul merge pe piață și le angajează la salariul de piață; nu există o penurie de generali pentru că sunt foarte bine plătiți, cu salariu, beneficii și pensie. *Există*, însă, o penurie de soldați pentru că salariul lor este – sau era, până foarte recent – cu mult sub nivelul de piață. Ani de zile, chiar și incluzând valoarea monetară a hranei gratuite, cazării și a altor servicii oferite soldaților, câștigurile lor erau undeva la jumătatea salariului pe care l-ar fi putut obține în viața civilă. Este de mirare că exista un deficit cronic de voluntari? Se știe de mult că modul în care pot fi stimulați oamenii să se ofere pentru munci periculoase este să fie plătiți suplimentar, pentru compensare. Însă statul și-a plătit oamenii la jumătate din ceea ce puteau câștiga în viața privată.[3]

Există, de asemenea, mizeria recrutării doctorilor, care sunt eligibili până la vârste ce depășesc cu mult pe ale celorlalți. Așadar, trebuie ca doctorii să fie penalizați pentru că au ales să profeseze medicina? Care este justificarea morală a poverilor oneroase pe care trebuie să le suporte această profesie de importanță vitală? Este aceasta modul de a rezolva penuria de doctori – avizarea oricui că dacă devine doctor va fi cu siguranță recrutat, și chiar până la o vârstă mai mare? Încă o dată, nevoia forțelor armate de doctori poate fi satisfăcută cu ușurință dacă statul este dornic să le plătească salariul de

[3] Cf. James C. Miller III, ed., *Why the Draft?* (Baltimore: Penguin Books, 1968).

piață, plus cât este necesar pentru a-i compensa pentru munca periculoasă. Dacă statul dorește să angajeze cercetători în fizică nucleară și strategiști de „think-tank", reușește să facă acest lucru la salarii foarte atrăgătoare. Sunt doctorii o un tip inferior de oameni?

Armata

Dacă recrutarea în forțele armate este o formă evidentă și agravată de servitute involuntară, există una mult mai subtilă și, de aceea, mai puțin detectabilă: însăși structura armatei. Să vedem: în ce altă ocupație există pedepse severe – inclusiv cu închisoarea și, în cazuri grave, chiar cu execuția – pentru „dezertare", i.e., pentru părăsirea unui anumit loc de muncă? Dacă cineva pleacă de la General Motors, este cumva împușcat în zori?

S-ar putea obiecta că, în cazul militarilor, soldatul sau ofițerul a fost voluntar de acord să fie în slujba armatei pe un anumit termen și este, deci, obligat să stea la post pentru acel număr de ani. Însă întregul concept de „servire în termen" este parte a problemei. Să presupunem, de exemplu, că un inginer semnează un contract cu ARAMCO, pentru a lucra timp de 3 ani în Arabia Saudită. După câteva luni, se decide că acea viață nu este pentru el și își dă demisia. Se prea poate ca acesta să fie un neajuns *moral* din partea lui – o încălcare a obligației morale. Dar este aceasta o obligație care poate fi impusă prin lege? Pe scurt, poate sau trebuie să fie forțat de către monopolul armat al statului să își continue lucrul până la sfârșitul termenului? În acest caz, ar fi muncă forțată și sclavie. Chiar dacă este adevărat că a făcut o promisiune legată de munca viitoare, corpul său continuă, într-o societate liberă, să fie doar în proprietatea sa. În practică și în teoria libertariană, așadar, inginerul poate fi criticat moral pentru încălcare, poate fi pus pe o listă neagră pentru celelalte firme petroliere, poate fi făcut să înapoieze orice avans i s-a făcut de către compania petrolieră, dar *nu* va fi făcut sclavul ARAMCO pentru perioada de 3 ani.

Însă, dacă acest lucru este valabil pentru ARAMCO, sau pentru orice altă ocupație sau slujbă din viața privată, de ce ar trebui să fie diferit pentru armată? Dacă un om semnează pentru zece ani și apoi

renunță, ar trebui să i se permită să plece. Va pierde drepturi de pensie, va fi criticat moral, ar putea fi boicotat în ocupații similare, dar nu poate fi – ca proprietar asupra lui însuși – făcut sclav împotriva voinței sale.

S-ar putea spune că forțele armate sunt o ocupație deosebit de importantă care are nevoie de astfel de sancțiune coercitivă, pe care alte ocupații nu o au. Lăsând deoparte importanța unor ocupații precum medicina, agricultura și transportul, care nu trebuie să recurgă la astfel de metode, haideți să vedem o ocupație de apărare comparabilă, din viața civilă – poliția. Cu siguranță, poliția îndeplinește un serviciu la fel sau poate chiar mai vital – și totuși nu există tentative coercitive de a fixa forța de muncă prin recrutarea pe ani de zile. În afară de a cere încetarea recrutării, așadar, libertarianul propune și eliminarea întregului concept de *termen* al recrutării, și a sclaviei pe care acesta o implică. Forțele armate să opereze în moduri similare poliției, pompierilor, pădurarilor, gardienilor privați etc. – liberi de pacostea și crima morală a servituții involuntare.

Se pot spune însă și mai multe despre instituția armatei, chiar dacă ar fi complet voluntară. Americanii au uitat aproape de tot unul dintre cele mai nobile și puternice elemente ale moștenirii originare americane: opoziția hotărâtă și fără rest împotriva instituției „armatei permanente". Un stat care ține o armată permanentă la dispoziție va fi întotdeauna tentat să o folosească, și să o folosească într-o manieră agresivă, intervențională și războinică. Vom vorbi despre politica externă mai jos, dar aici este clar că o armată permanentă este o tentație permanentă pentru lărgirea puterii statului, pentru a face instrucție cu alți oameni și cu alte țări, și pentru a domina viața internă a națiunii. Scopul originar al mișcării jeffersoniene – un factor în mare parte liberal în viața politică americană – era abolirea completă a forțelor armate și navale permanente. Principiul originar american era acela că dacă națiunea ar fi atacată, atunci cetățenii s-ar grăbi să se unească pentru respingerea invadatorului. O forță armată permanentă, atunci, nu putea duce decât la probleme și la mărirea puterii statului. În tranșantul și profeticul atac împotriva proiectului de constituție, în timpul conferințelor de ratificare din Virginia, Patrick Henry a avertizat asupra unei armate permanente: „Congresul, prin

puterea de taxare, prin cea de formare a unei armate și prin controlul asupra miliților are sabia într-o mână și banii în cealaltă. Vom fi noi oare în siguranță fără vreuna din ele?"[4]

Orice armată permanentă, așadar, este o amenințare permanentă pentru libertate. Monopolul său pe armele coercitive, tendința sa modernă către crearea și susținerea unui „complex militar-industrial" pentru aprovizionarea acelei armate și, la urmă, dar nu în ultimul rând, după cum observă Patrick Henry, puterea de taxare pentru finanțarea acelei armate reprezintă o amenințare continuă cu creșterea perpetuă a armatei în dimensiuni și putere. Libertarianul se opune, bineînțeles, o*ricărei* instituții susținute prin taxe, însă armata este deosebit de amenințătoare, din cauză că strânge la un loc puterea imensă a armelor moderne.

Legile anti-grevă

Pe 4 octombrie 1971, Președintele Nixon a invocat Legea Taft-Hartley pentru a obține o sentință judecătorească de suspendare a unei greve a docherilor, pe timp de 80 de zile; aceasta era a noua oară când statul federal utiliza legea respectivă într-o grevă a docherilor. Cu câteva luni mai devreme, șeful unui sindicat al profesorilor din New York a intrat la închisoare pentru câteva zile, pentru că a încălcat o lege care interzicea angajaților din sectorul public să facă grevă. Fără îndoială că este în favoarea publicului aflat într-o suferință cronică să fie scutit de perturbările unei greve. Totuși, „soluția" impusă era munca forțată, pur și simplu; muncitorii au fost obligați, împotriva

[4] Arthur A. Ekirch, Jr., *The Civilian and the Military* (New York: Oxford University Press, 1956), p. 28. Pentru un atac tranșant din partea unui teoretician jeffersonian asupra calității președintelui american de comandant suprem al forțelor armate, vezi John Taylor din Carolina, *An Inquiry into the Principles and Policy of the Government of the United States* (1814; reprinted New Haven, Conn.: Yale University Press, 1950), pp. 175ff. Pentru importanta influență a teoreticienilor liberali englezi din secolul xvii asupra Revoluției americane și pentru ostilitatea lor față de ideea unei armate permanente, vezi Bernard Bailyn, *The Ideological Origins of the American Revolution* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1967), pp. 61–64. Vezi și Don Higgenbotham, *The War of American Independence* (New York: Macmillan, 1971), pp. 14–16.

voinței lor, să meargă iar la muncă. Nu există nici o scuză morală, într-o societate care se declară opusă sclaviei și într-o țară care a scos în afara legii servitutea involuntară, pentru nici o acțiune legală sau judiciară de interzicere a grevelor – sau de încarcerare a liderilor de sindicat care nu se conformează. Sclavia este prea adesea convenabilă pentru stăpânii de sclavi.

Este adevărat că greva este un mod particular de oprire a muncii. Greviștii nu își părăsesc pur și simplu posturile; ei pretind și că sunt cumva, într-un sens metafizic, „proprietarii" acelor locuri de muncă, ce li se cuvin, și la care intenționează să se întoarcă după rezolvarea problemelor. Dar remediul pentru această politică contradictorie, ca și pentru puterea distructivă a sindicatelor, nu este introducerea unor legi care să interzică grevele; remediul este abolirea corpului substanțial de legi, de la nivel federal, de stat și local, care conferă sindicatelor privilegii statale speciale. Atât pentru principiile libertariene, cât și pentru o economie sănătoasă, nu este nevoie decât de eliminarea și abolirea acestor privilegii speciale.

Aceste privilegii au fost pecetluite în legislația federală – în special prin Legea Wagner-Taft-Hartley, introdusă inițial în 1935, și prin Legea Norris-LaGuardia din 1931. Ultima interzice instanțelor judecătorești să emită sentințe în cazuri de violență sindicală iminentă; prima îi obligă pe angajatori să negocieze „cu bună credință" cu orice sindicat care obține voturile majorității dintr-o unitate de muncă definită arbitrar de statul federal – și interzice, de asemenea, angajatorilor să discrimineze contra organizatorilor de sindicate. Abia după introducerea Legii Wagner – și a predecesoarei ei, NIRA, din 1933 – au putut sindicatele deveni o forță puternică în viața americană. Atunci a fost momentul când sindicatele au explodat de la aproximativ 5% la peste 20% din forța de muncă. Mai mult, legile locale și de la nivel de stat protejează adesea sindicatele de trimiterea în judecată și pun piedici angajatorilor care vor să angajeze spărgători de grevă; iar poliția este adesea instruită să nu intervină în cazurile de utilizare a violenței de către pichetele sindicale asupra spărgătorilor de grevă. Dacă le vor fi luate aceste privilegii și imunități speciale, sindicatele vor reveni la rolul neglijabil pe care îl aveau înainte în economia americană.

Este caracteristic pentru evoluția noastră etatistă faptul că, atunci când indignarea generală vizavi de sindicate a dus la elaborarea Legii Taft-Hartley din 1947, statul nu a abolit nici unul din aceste privilegii speciale. În schimb, a adăugat restricții speciale aplicate sindicatelor, pentru a limita puterea pe care însuși statul a creat-o. Dacă are de ales, tendința naturală a statului este să își sporească puterea, nu să o reducă; așa se face că ajungem la situația ciudată în care statul mai întâi fortifică sindicatele și apoi hăulește pentru restricții contra puterii lor. Acest lucru amintește de programele americane pentru fermieri, în care o ramură a Departamentului de Agricultură îi plătește pe fermieri pentru a-și *restrânge* producția, în timp ce o altă ramură a aceleiași agenții îi plătește pentru a-și spori productivitatea. Irațional, cu siguranță, din perspectiva consumatorilor și a plătitorilor de taxe, dar perfect rațional din perspectiva fermierilor subvenționați *și* a puterii crescânde a birocrației. În mod similar, politica aparent contradictorie a statului cu privire la sindicate servește, în primul rând, pentru a crește puterea statului asupra relațiilor de muncă, și în al doilea rând, pentru a crea un sindicalism bine integrat și fidel regimului, ca partener junior pentru rolul jucat de stat în economie.

Sistemul fiscal

Într-un anumit sens, întregul sistem fiscal este o formă de servitute involuntară. Să privim, în special, la *impozitul pe venit*. Nivelul înalt al impozitului pe venit înseamnă că noi toți muncim o mare parte a anului – câteva luni – pe *gratis* pentru Unchiul Sam, și abia apoi ni se permite să ne bucurăm de veniturile noastre pe piață. Până la urmă, munca forțată în favoarea cuiva, pentru o plată mică sau deloc, face parte din esența sclaviei. Dar impozitul pe venit înseamnă că noi transpirăm și câștigăm un venit doar pentru ca apoi să vedem cum statul extrage o mare parte din el, prin coerciție, pentru propriile scopuri. Ce altceva este asta, dacă nu muncă forțată, fără plată?

Particularitatea *reținerii la sursă* a impozitului pe venit este un exemplu și mai clar de servitute involuntară. Așa cum argumenta acum câțiva ani Vivien Kellems, industriașă din Connecticut, angajatorul este forțat să cheltuiască timp, muncă și bani pentru dedu-

cerea și transmiterea impozitelor angajaților săi către autoritățile de la nivel de stat și federal – și totuși el nu este recompensat pentru această cheltuială. Ce principiu moral justifică forțarea de către stat a angajatorilor să acționeze ca niște colectori de taxe neplătiți?

Principiul reținerii la sursă este, bineînțeles, cheia întregului sistem federal de taxare a venitului. Fără procesul uniform și relativ lipsit de dureri al deducerii taxelor din salariul angajatului, statul nu ar putea spera vreodată să obțină nivelul înalt al taxelor de la salariați, într-o sumă globală. Puțini sunt cei care își amintesc că sistemul de reținere la sursă a fost instituit abia în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și ar fi trebuit să fie un expedient de război. Însă, ca și alte trăsături ale despotismului de stat, măsura cerută de urgența războiului a devenit curând o parte venerată a sistemului american.

Este semnificativ, probabil, că statul federal, provocat de Vivien Kellems să verifice constituționalitatea sistemului de reținere la sursă, nu a reușit să răspundă provocării. În februarie 1948, doamna Kellems, o mică manufacturieră din Westport, Connecticut, a anunțat că sfidează legea reținerii la sursă și că refuză să deducă impozitul de la angajații săi. Ea a cerut ca statul federal să o acuze, pentru ca tribunalele să poată judeca asupra constituționalității sistemului de reținere la sursă. Statul a refuzat să facă acest lucru, în schimb a confiscat sumele datorate din contul său bancar. Doamna Kellems a deschis atunci un proces la nivel federal, cerând ca statul să-i restituie banii. În februarie 1961, când procesul a ajuns în sfârșit să fie judecat, judecătorii au decis ca statul să îi înapoieze banii. Însă constituționalitatea nu a fost niciodată judecată.[5]

Pentru a agrava prejudiciul, plătitorul individual de taxe este și el obligat, prin completarea formularelor de impozitare, să lucreze gratis la sarcina laborioasă și frustrantă de a calcula cât datorează statului. Nici în acest caz, nu se poate cere statului să acopere costul și munca cheltuite pentru elaborarea declarației. Mai mult, legea care cere tuturor să își completeze formularele fiscale este o încălcare clară a Amendamentului v din Constituție, care interzice statului să oblige pe oricine să se autoacuze. Totuși, tribunalele, adesea foar-

[5] Asupra cazului Kellems, vezi Vivien Kellems, *Toil, Taxes and Trouble* (New York: E.P. Dutton, 1952).

te zeloase în protejarea drepturilor Amendamentului V în domenii mai puțin sensibile, nu au făcut nimic în acest caz, unde miza este întreaga existență a supradimensionatei structuri a statului federal. Abolirea fie a impozitului pe profit, fie a reținerii la sursă sau a autoacuzării ar forța statul să se întoarcă la nivelurile de putere relativ minore de care țara s-a bucurat înaintea secolului XX.

Taxele pe comerțul cu amănuntul, accizele și taxele de admitere obligă și ele la muncă neplătită – în aceste cazuri, munca neplătită a vânzătorului cu amănuntul pentru colectarea și transmiterea taxelor către stat.

Costurile mari ale colectării taxelor pentru stat au încă un efect nefericit – probabil nedorit de puterile existente. Aceste costuri, suportate fără probleme de marile afaceri, impun un cost disproporționat de mare și adesea distructiv asupra micului angajator. Marele angajator poate atunci să își asume costurile cu satisfacție, știind că mai micii săi concurenți vor fi afectați mult mai tare de povară.

Tribunalele

Munca forțată se găsește peste tot în structura noastră legală și judiciară. Astfel, adânc venerata procedură judiciară se bazează pe *mărturia forțată*. Pentru că este axiomatic pentru libertarianism ca orice coerciție – în acest caz, munca forțată – asupra oricui, cu excepția delincvenților condamnați, să fie eliminată, aceasta înseamnă că mărturia obligatorie trebuie și ea abolită. Este adevărat că, în ultimii ani, tribunalele au fost alerte în privința cerinței din Amendamentul V ca nici un presupus delincvent să nu fie forțat să depună mărturie împotriva lui însuși – să ofere materialul necesar pentru propria sa condamnare. Legislaturile au slăbit semnificativ această cerință, prin introducerea de legi ale imunității, oferind imunitate juridică pentru cei care depun mărturie contra colegilor – și, mai mult, constrângând martorii să accepte oferta și să depună mărturie împotriva asociaților. Dar constrângerea oricui pentru a depune mărturie reprezintă muncă forțată – și, mai mult, este similară răpirii, pentru că persoana este forțată să vină la audiere sau la proces și apoi este forțată să presteze efortul de a depune mărturie. Problema nu este

legată doar de legile recente ale imunității; ci de eliminarea *tuturor* tipurilor de mărturie obligatorie, inclusiv citarea martorilor la o ilegalitate și apoi obligarea lor să depună mărturie. În cazul martorilor, nu se pune vreun moment problema vinovăției, așa că utilizarea coerciției asupra lor – o utilizare care nu a fost pusă sub semnul întrebării de nimeni până acum – este și mai puțin justificată decât obținerea forțată a mărturiei de la cei acuzați.

De fapt, întreaga putere de *a cita* ar trebui abolită, pentru că puterea *de citare* obligă cu participarea la proces. Nici măcar criminalul sau delincventul acuzat nu ar trebui să fie forțat să participe la propriul său proces, pentru că încă nu a fost condamnat. Dacă într-adevăr este nevinovat până la dovedirea vinovăției – așa cum cere excelentul și liberalul principiu al legii anglo-saxone – atunci tribunalele nu au nici un drept de a-l obliga pe acuzat să fie prezent la proces. Să ne amintim că *singura* excepție a interzicerii servituții involuntare din Amendamentul XIII este „cu excepția cazului în care constituie pedeapsă pentru crimă, pronunțată prin condamnarea legală a persoanei respective"; cel acuzat nu este condamnat încă. Atunci, tribunalul nu poate decât, cel mult, să-l anunțe pe acuzat că va fi judecat și să-l *invite*, pe el sau pe avocatul său, să participe; altfel, dacă aleg să nu vină, procesul va fi făcut *in absentia*. Bineînțeles că în acest caz acuzatul nu se va putea bucura de cea mai bună prezentare a cazului său.

Atât Amendamentul XIII, cât și crezul libertarian conțin excepția pentru delincventul condamnat. Libertarianul crede că un delincvent își pierde drepturile în măsura în care a agresat asupra drepturilor altei persoane și, de aceea, este permisibil ca cel condamnat să fie încarcerat și supus servituții involuntare în acea măsură. Însă, în lumea libertariană, scopul încarcerării și pedepsei va fi cu totul diferit; nu va exista un „procuror de stat" care să aibă îndrăzneala de a iniția un proces în numele unei „societăți" inexistente, și care să pedepsească apoi delincventul în numele „societății". În acea lume, acuzatorul va reprezenta întotdeauna o *victimă individuală*, iar pedeapsa va fi dată în beneficiul victimei. Astfel, pedeapsa va avea scopul crucial de a-l forța pe delincvent să plătească, să ofere restituție victimei. Un astfel de model a fost aplicat în America perioadei coloniale. În loc să fie

trimis la închisoare un om care, de exemplu, a jefuit un fermier, era obligat să servească fermierului – în fapt, „dat în sclavie" pentru o perioadă – să muncească la fermă până când datoria sa era plătită. De fapt, în Evul Mediu, restituția către victimă era conceptul dominant al pedepsei; doar pe măsură ce statul a crescut în putere au început autoritățile guvernamentale – regii și baronii – să uzurpe procesul de compensare, confiscând din ce în ce mai mult din proprietatea condamnatului pentru ele însele și neglijând victima neputincioasă. Și, pe măsură ce accentul s-a schimbat de la restituție la pedepsirea unor ilegalități abstracte „comise contra statului", pedepsele date de stat vinovatului au devenit mai severe.

Profesorul Schafer scrie: „Pe măsură ce statul a monopolizat instituția condamnării, drepturile victimelor au fost treptat separate de legea penală". Sau, în cuvintele criminologului de la începutul secolului XX, William Tallack,

> În principal, din cauza lăcomiei violente a baronilor feudali și a puterilor ecleziastice medievale, drepturile părții vătămate au fost treptat restricționate și, în final, în mare parte apropriate de aceste autorități, care au practicat, de fapt, o dublă răzbunare asupra agresorului, prin confiscarea proprietății sale în favoarea lor și nu a victimei, și apoi prin condamnarea lui la temniță, tortură, tragere în țeapă sau spânzurătoare. Dar victima inițială era practic ignorată.[6]

În orice caz, libertarianul este împotriva ideii de închisoare *per se*, dar este oripilat de câteva practici comune în prezentul sistem judiciar și penal. Una din ele este termenul lung de încarcerare impus acuzatului care așteaptă să fie judecat. Dreptul constituțional la un „proces rapid" nu este arbitrar, ci un mod de a minimiza durata servituții involuntare *dinaintea* condamnării pentru o ilegalitate. De fapt, cu excepția acelor cazuri în care făptașul a fost prins cu mâinile pline de sânge și unde există, deci, o anumită prezumție de vinovăție, este imposibil de justificat *orice* încarcerare anterioară condamnării, cu atât mai puțin anterioară procesului. Chiar și când cineva este prins asupra faptei, este nevoie de o reformă importantă care trebuie

[6] Stephen Schafer, *Restitution to Victims of Crime* (Chicago: Quadrangle Books, 1960), pp. 7–8; William Tallack, *Reparation to the Injured and the Rights of the Victims of Crime to Compensation* (London, 1900), pp. 11–12.

făcută pentru ca sistemul să fie cinstit: aplicarea legii inclusiv pentru poliție și alte autorități, ca pentru tot restul lumii. După cum vom discuta mai jos, dacă toată lumea ar trebui să fie supusă acelorași legi penale, atunci scoaterea autorităților de sub acele legi le dă o licență pentru comiterea continuă de agresiuni. Polițistul care prinde un delincvent și îl arestează, precum și autoritățile penale și judiciare care îl încarcerează înaintea procesului – cu toții trebuie să fie supuși legii universale. Pe scurt, dacă au comis o eroare și acuzatul se dovedește a fi nevinovat, atunci aceste autorități ar trebui să fie supuse acelorași pedepse ca oricine răpește și încarcerează un om nevinovat. Imunitatea oferită în meseria lor nu ar trebui să fie o scuză mai mult decât a fost pentru locotenentul Calley în comiterea atrocităților de la My Lai, în războiul din Vietnam.[7]

Eliberarea pe *cauțiune* este o jumătate de soluție pentru problema încarcerării dinaintea procesului, dar este clar că această practică discriminează contra săracilor. Discriminarea persistă chiar dacă intensificarea afacerilor de cauționare a permis mult mai multor oameni să obțină cauțiune. Răspunsul că tribunalele sunt aglomerate cu procese și că, prin urmare, nu pot oferi un proces rapid este, bineînțeles, o proastă apărare a sistemului; dimpotrivă, această ineficiență inerentă este un argument excelent pentru abolirea tribunalelor se stat.

Mai mult, stabilirea cauțiunii este arbitrară, la îndemâna judecătorului, care are o putere excesivă și prea puțin limitată de a încarcera persoane înainte de a fi condamnate. Această putere este deosebit de amenințătoare în cazul citațiilor pentru *sfidarea instanței*, pentru că judecătorii au o putere aproape nelimitată de a trimite pe cineva la închisoare, după ce judecătorul însuși a acționat ca un om ce cumulează funcțiile de procuror, judecător și jurat în acuzarea, „judecarea" și condamnarea vinovatului, complet liber de regulile comune ale probării și judecării, și prin încălcarea principiului legal fundamental de a nu fi judecător în propriul caz.

În fine, există încă un aspect esențial al sistemului judiciar care a

[7] Pentru o critică hilară a imunităților poliției și autorităților penale, vezi H.L. Mencken, „The Nature of Liberty," *Prejudices: A Selection* (New York: Vintage Books, 1958), pp. 138–43.

fost ignorat și a rămas nechestionat, nici măcar de către libertarieni, pentru prea mult timp. Acesta este *serviciul obligatoriu de jurat*. Nu prea există diferență de natură, cu toate că există, în mod evident, o mare diferență de grad, între datoria obligatorie de jurat și recrutare; ambele sunt sclavie, ambele îl obligă pe individ să îndeplinească sarcini în favoarea statului și la ordinul statului. Și ambele sunt plătite cu salarii de sclavi. Ca și în cazul penuriei de voluntari înrolați în armată care este un efect al remunerării mult sub nivelul de piață, plata extrem de mică pentru serviciile juraților ne asigură că, chiar dacă „înrolarea" juraților ar fi posibilă, prea mulți nu ar face-o. Mai mult, jurații nu sunt doar obligați să participe și să servească în calitate de jurați, ci sunt câteodată și izolați de lume pentru multe săptămâni și ținuți fără ziare. Ce altceva este aceasta dacă nu închisoare și servitute voluntară pentru oameni nevinovați?

Se va obiecta că serviciul juraților este o funcție civică foarte importantă și asigură un proces corect, pe care acuzatul ar putea să nu-l obțină altfel de la judecător, mai ales că judecătorul este parte a sistemului de stat și, deci, suspect de a fi în favoarea procurorului acuzator. Foarte adevărat. Însă, tocmai pentru că funcția lor este atât de vitală, este foarte important ca ea să fie îndeplinită de peroane care o fac de bunăvoie și nesiliți de nimeni. Am uitat oare că munca liberă este mai fericită și mai eficientă decât munca sclavului? Abolirea sclaviei juraților ar trebui să fie un punct vital al oricărei platforme libertariene. Judecătorii nu sunt recrutați; nici avocații apărării; așa că nici jurații nu ar trebui să fie.

Probabil că nu este o coincidență că, oriunde în Statele Unite, juriștii sunt scutiți de sarcina de jurat. Pentru că aproape întotdeauna juriștii sunt cei care scriu legile, putem oare identifica aici un caz de legislație de clasă și privilegii de clasă?

Internarea forțată

Unul dintre cele mai rușinoase domenii ale servituții involuntare din societatea noastră este practica răspândită a internării forțate, sau a spitalizării involuntare, a bolnavilor mintal. În generațiile trecute, această încarcerare a nevinovaților era făcută fățiș ca o măsură

contra bolnavilor mintal, pentru a-i elimina din societate. Această practică intervenționistă a fost aparent mai umană în secolul XX, dar de fapt mai insidioasă: acum, doctorii și psihiatrii îi ajută cu încarcerarea pe acești nefericiți „pentru binele lor". Retorica umanitară a permis utilizarea mult mai răspândită a acestei practici și, cu siguranță, a oferit rudelor nemulțumite posibilitatea să îi îndepărteze pe cei dragi fără să sufere procese de conștiință.

În ultimul deceniu, psihiatrul și psihanalistul libertarian Thomas S. Szasz a dus o cruciadă individuală împotriva internării forțate, care a părut fără șanse la început, dar care devine din ce în ce mai influentă în domeniul psihiatriei. În numeroase cărți și articole, dr. Szasz a dezvoltat un atac cuprinzător și sistematic asupra acestei practici. A insistat, de exemplu, asupra faptului că internarea involuntară este o violare profundă a eticii medicale. În loc să slujească pacientului, doctorul servește în acest caz altora – familiei, statului – pentru a acționa contra și a merge până la tiranizarea completă a persoanei pe care ar trebui să o ajute. Internarea forțată și cu atât mai mult „terapia" forțată, e mult mai probabil să agraveze și perpetueze „boala mintală", decât să o vindece. Foarte adesea, arată Szasz, internarea este un mijloc de a încarcera și deci elimina rude neplăcute, în loc de a fi un autentic ajutor pentru pacient.

Principala rațiune pentru internarea obligatorie este posibilitatea ca pacientul să fie „periculos pentru el însuși și pentru alții". Primul mare defect al acestei abordări este acela că poliția, sau legea, intervine *nu* atunci când este în curs de desfășurare un act de agresiune fățișă, ci atunci când cineva consideră că un astfel de act *ar putea* avea loc într-o bună zi. Dar aceasta oferă o semnătură în alb pentru tirania nelimitată. Oricine ar putea fi bănuit sau considerat capabil să comită o crimă într-o bună zi și deci, pe asemenea considerente, oricine poate fi închis legitim – nu pentru o ilegalitate, ci pentru că cineva *crede* că *ar putea* comite una. Acest tip de gândire justifică nu doar încarcerarea, ci încarcerarea *permanentă*, a *oricui* este bănuit. Dar crezul libertarian fundamental susține că orice individ are voință liberă și este capabil de alegeri libere; că nimeni, oricât ar fi de probabil să comită o agresiune în viitor, pe baza unei judecăți statistice sau de alt fel, nu este determinat să o comită; și că, în orice caz, este

imoral, și invaziv și penal în sine, să forțezi pe cineva care nu comite o ilegalitate *clară* și prezentă, ci mai degrabă este suspect.

Recent, dr. Szasz a fost întrebat: „Dar nu considerați că societatea are dreptul și datoria să îngrijească de acei indivizi care sunt considerați «periculoși pentru ei înșiși și pentru alții»?" Szasz a replicat:

> Cred că ideea de a „ajuta" oamenii prin a-i încarcera și prin a le face lucruri teribile este un concept religios, precum a fost cândva ideea de a le „salva" pe vrăjitoare prin tortură și ardere pe rug. În ceea ce privește „pericolul pentru sine însuși", cred, ca și John Stuart Mill, că trupul și sufletul unui om sunt ale sale, nu ale statului. Și, mai mult, că fiecare individ are „dreptul", dacă doriți, să facă ceea ce dorește cu trupul său – atât timp cât nu vatămă pe altcineva, sau nu încalcă dreptul altcuiva.
>
> În ceea ce privește „pericolul pentru alții", mulți psihiatri care lucrează cu pacienți spitalizați ar recunoaște că este o pură fantezie. … S-au făcut, de fapt, studii statistice care arată că bolnavii mintal respectă legea mult mai mult decât populația normală.

Iar juristul de libertăți civile Bruce Ennis adaugă că:

> Știm că 85% din toți foștii pușcăriași vor comite mai multe ilegalități în viitor și că rezidenții din ghetouri și bărbații adolescenți este mult mai probabil să comită ilegalități decât membrii obișnuiți ai populației. De asemenea, știm din studii recente că bolnavii mintal sunt statistic *mai puțin* periculoși decât persoana medie. Așa că, dacă ceea ce ne preocupă cu adevărat este pericolul, de ce să nu îi închidem, mai întâi, pe foștii deținuți, apoi să îi închidem pe toți rezidenții ghetourilor, și apoi pe toți bărbații adolescenți? … Întrebarea pusă de Szasz este: Dacă o persoană nu a încălcat nici o lege, ce drept are societatea să-l închidă?[8]

Cei internați forțat se pot împărți în două clase: cei care nu au comis nici o ilegalitate și cei care au comis. În primul caz, libertarianul cere eliberarea lor necondiționată. Dar ce putem spune despre cei din a doua clasă, delincvenții care, prin nebunie sau alte pledoarii, se presupune că scapă de „brutalitatea" închisorii și primesc în schimb îngrijire medicală de la stat? Și în acest caz, dr. Szasz a inițiat

[8] Citat în Maggie Scarf, „Dr. Thomas Szasz...," *New York Times Magazine* (October 3, 1971): 42, 45. Printre alte lucrări, vezi Thomas S. Szasz, *Law, Liberty, and Psychiatry* (New York: Macmillan, 1963).

o critică viguroasă și devastatoare a despotismului „umanitarismului" de stânga. În primul rând, este un lucru grotesc să pretinzi că încarcerarea într-un spital de boli mintale este cumva „mai umană" decât încarcerarea echivalentă la o închisoare. Dimpotrivă, despotismul autorităților este probabil mai sever, iar prizonierul probabil că își poate apăra drepturile mai puțin, pentru că cineva care primește certificatul de „bolnav mintal" este categorisit drept o „nonpersoană" pe care nimeni nu se simte obligat s-o mai ia în serios. După cum glumea dr. Szasz: „Într-un spital de boli mintale, oricine va înnebuni!"

Însă, mai departe, trebuie să contestăm întreaga noțiune de a scoate pe *oricine* de sub domnia legii obiective. Pentru persoanele astfel izolate acest lucru e mult mai probabil să fie dăunător, decât folositor. Să presupunem, de exemplu, că două persoane, *A* și *B*, comit o tâlhărie echivalentă, și că pedeapsa obișnuită pentru această ilegalitate este de cinci ani de închisoare. Să presupunem că *B* „scapă" de această pedeapsă, fiind declarat bolnav mintal, și este transferat către o instituție de stat pentru boli mintale. „Liberalul" se concentrează pe posibilitatea ca, de exemplu, *B* să fie eliberat în doi ani de către psihiatrul de stat, fiind considerat „vindecat" și „reabilitat". Ce se întâmplă, însă, dacă psihiatrul nu îl consideră pe *B* vindecat *niciodată*, sau dacă o face doar după un timp foarte îndelungat? Atunci, *B*, pentru simpla hoție, poate suferi oroarea unei încarcerări pe viață într-o instituție de boli mintale. Astfel, conceptul „liberal" de *condamnare nedeterminată* – de a condamna pe cineva nu pentru ilegalitatea obiectivă, ci pe baza felului în care statul îi apreciază psihicul sau spiritul de cooperare – constituie tirania și dezumanizarea de cea mai joasă speță. Este o tiranie care, în plus, îl încurajează pe prizonier să adopte un comportament derutant în tentativa de a-l păcăli pe psihiatrul de stat – pe care, pe bună dreptate, îl percepe ca dușman – că s-a „vindecat" și că se poate elibera. A numi acest proces „terapie" sau „reabilitare" este o crudă batjocorire a acestor termeni. Este mult mai principial, și cu adevărat mai uman, ca fiecare deținut să fie tratat în acord cu legea penală obiectivă.

6
Libertatea personală

Libertatea de expresie

Există, cu siguranță, multe probleme ale libertății personale care nu pot fi incluse în categoria „servituții involuntare". Libertatea expresiei și cea a presei sunt de mult prețuite de cei care se limitează la a fi „liberali civili" – „civil" însemnând că libertatea economică și drepturile de proprietate privată sunt lăsate în afara ecuației. Dar am văzut deja că „libertatea expresiei" nu poate fi susținută ca un absolut, ci doar în cadrul drepturilor generale de proprietate ale individului (cu accentul pe *includerea* aici a dreptului de proprietate asupra propriei persoane). Astfel, cel care strigă „foc!" într-o sală plină nu are dreptul de a face acest lucru, pentru că încalcă drepturile contractuale de proprietate ale celor care au plătit bilet pentru spectacol și ale proprietarului sălii.

În afara cazurilor de încălcare a proprietății, însă, libertatea de exprimare va fi neapărat susținută în cel mai înalt grad de către orice libertarian. Libertatea de a face, tipări și vinde orice afirmație devine un drept absolut, oricare ar fi domeniul acoperit de discurs sau de exprimare. Aici, liberalii civili au avut o prestație în general bună, iar, în domeniul judiciar, răposatul judecător Hugo Black a fost într-adevăr remarcabil în ferirea libertății de exprimare de restricțiile statului, pe baza Amendamentului I al Constituției.

Sunt însă domenii în care până și cei mai ardenți liberali civili au fost, din păcate, vagi. Ce putem spune, de exemplu, despre „insti-

garea la violență", când cel care vorbește este considerat vinovat de ilegalitatea de a agita un grup, care apoi se revoltă și comite diverse acțiuni și ilegalități contra persoanei și proprietății? Din perspectiva noastră, „instigarea" poate fi considerată o ilegalitate doar dacă îi negăm fiecărui om libertatea de voință și de alegere; doar dacă presupunem că, atunci când *A* le spune lui *B* și *C*: „Voi doi mergeți acum și revoltați-vă!", ar însemna cumva că *B* și *C* sunt condiționați în mod necesar să se execute și să comită acțiunea greșită. Dar libertarianul, care crede în libertatea voinței, trebuie să insiste că, dacă *A* instigă la revoltă – oricât de imoral și nepotrivit ar putea fi – acest lucru ține strict de domeniul exprimării și nu ar trebui penalizat legal. Bineînțeles, dacă *A* mai și participă la revoltă, atunci devine el însuși un făptuitor și este la fel de penalizabil. Mai mult, dacă *A* este șeful unui grup mafiot și, ca parte a ilegalității, le ordonă subalternilor: „Tu și cu el mergeți și jefuiți cutare bancă", atunci bineînțeles că *A*, potrivit definiției legale a complicității, devine participant sau chiar lider al grupului mafiot.

Dacă instigarea nu ar trebui să fie niciodată ilegală, atunci nu ar trebui să fie nici „conspirația în vederea instigării", pentru că, spre deosebire de nefericita direcție a legislației referitoare la conspirație, „conspirația" (i.e., căderea de acord) pentru a face ceva nu ar trebui să fie niciodată mai ilegală decât actul în sine. (Cum poate, de fapt, să fie definită altfel „conspirația", decât ca o înțelegere între doi sau mai mulți oameni de a face ceva care ție, celui care definește, nu-ți place?)[1]

O altă zonă dificilă este dreptul insultei și calomniei. S-a considerat în general legitim să fie restricționată libertatea de expresie, dacă ceea ce se spune are efectul de a știrbi, fie în mod fals, fie cu rea voință, reputația unei alte persoane. Legislația privind insulta și calomnia argumentează, pe scurt, că reputația este subiectul unui „drept de proprietate". Însă, „reputația" cuiva nu este și nu poate fi „deținută" de el, din moment ce este doar o funcție a sentimentelor

[1] Pentru o critică a criteriului „pericolului clar și iminent", ca insuficient pentru trasarea unei linii clare între instigare și actul evident, vezi Alexander Meiklejohn, *Political Freedom* (New York: Harper and Bros., 1960), pp. 29–50; and O. John Rogge, *The First and the Fifth* (New York: Thomas Nelson and Sons, 1960), pp. 88ff.

și atitudinilor subiective ale altor persoane. Și cum nimeni nu poate să fie cu adevărat „proprietarul" minții și atitudinii altuia, aceasta înseamnă nimeni nu poate să fie literalmente proprietarul „reputației" sale. Reputația unei persoane fluctuează tot timpul, în funcție de atitudinile și opiniile restului populației. Așadar, declarațiile care atacă pe cineva nu pot fi o încălcare a dreptului său de proprietate și, deci, nu ar trebui să fie restrânse sau pedepsite prin lege.

Bineînțeles că este imoral să faci acuzații false despre o altă persoană, dar, încă o dată, ceea ce este *moral* și ceea ce este *legal* sunt, pentru libertarian, două categorii foarte diferite.

Mai mult, pragmatic vorbind, dacă nu ar exista legi privind insulta și calomnia, oamenii ar fi mult mai puțin dispuși decât sunt în prezent să dea crezare acuzațiilor fără a se documenta. În prezent, dacă o persoană este acuzată de o eroare sau o răutate, reacția generală este de a da crezare acuzației, pentru că, dacă ar fi falsă, „de ce nu acționează în justiție pentru calomnie?". Legislația calomniei, bineînțeles, introduce astfel o discriminare contra celor săraci, pentru că o persoană cu resurse financiare puține nu este la fel de capabilă ca una cu mijloace multe să ducă un proces costisitor de calomnie. Mai mult, cei bogați pot acum să folosească legislația calomniei ca pe o armă contra celor mai săraci, restrângând declarații și acuzații perfect legitime cu amenințarea trimiterii în judecată a inamicilor mai săraci pentru calomnie. În mod paradoxal, așadar, o persoană cu resurse limitate este mai expusă la calomnie – și la restrângerea libertății sale de exprimare – în actualul sistem decât ar fi într-o lume fără nici o lege contra insultei și calomniei.

Din fericire, legile contra calomniei au fost treptat slăbite în ultimii ani, astfel că acum se pot aduce critici viguroase și tranșante oficialităților și persoanelor publice, fără temerea unui proces sau a unei penalități legale costisitoare.

O altă acțiune care ar trebui eliberată complet de restricții este boicotul. Prin boicot, una sau mai multe persoane își folosesc libertatea de exprimare pentru a convinge pe alții, din diverse motive – importante sau triviale – să nu mai cumpere produsele cuiva anume.

Dacă, de exemplu, câteva persoane se organizează pentru a cere consumatorilor – din orice motiv – să nu mai cumpere berea XYZ,

aceasta este, iarăși, simplă instigare și, mai mult, instigare pentru un fapt perfect legitim – *ne*cumpărarea berii. O boicotare de succes poate fi un lucru nefericit pentru producătorii berii XYZ, dar acest lucru, din nou, se află strict în domeniul libertății de expresie și al drepturilor proprietății private. Producătorii berii XYZ se supun libertății de alegere a consumatorilor, iar consumatorii au dreptul să asculte și să fie convinși de oricine doresc ei. Dar legislația noastră privitoare la sindicate a restrâns dreptul sindicatelor să organizeze boicoturi ale firmelor. De asemenea, legislația bancară interzice răspândirea de zvonuri despre insolvența unei bănci – un caz evident de extindere a privilegiilor speciale ale statului pentru bănci, prin interzicerea libertății de expresie pentru cei care se opun folosirii băncilor.

O chestiune deosebit de spinoasă este cea a pichetării și a demonstrațiilor. Libertatea de expresie implică, bineînțeles, libertatea de asociere – libertatea persoanelor de a se întâlni și de a se exprima împreună. Dar situația devine mai complexă atunci când se face uz de *străzi*. Este clar că pichetarea este ilegitimă atunci când este folosită – așa cum se întâmplă adesea – pentru a bloca accesul într-o clădire sau fabrică privată, sau când pichetele amenință cu violența pe cei care trec de linia de pichetare. Este, de asemenea, clar că acțiunile de ocupare sunt o încălcare ilegitimă a proprietății private. Dar nici „pichetarea pașnică" nu este evident legitimă, pentru că este parte a unei probleme mai mari: cine decide cum să fie folosite străzile? Problema izvorăște din faptul că străzile sunt în mod aproape universal deținute de stat (la nivel local sau central). Dar statul, nefiind un proprietar privat, este lipsit de orice criteriu în alocarea utilizării străzilor sale, astfel că orice decizie pe care o face este arbitrară.

Să presupunem, de exemplu, că Prietenii Wisteriei doresc să demonstreze și să facă o paradă în favoarea Wisteriei, pe o stradă publică. Poliția interzice demonstrația, susținând că va bloca străzile și va perturba traficul. Liberalii civili vor protesta imediat și vor susține că „dreptul la liberă exprimare" al demonstranților pentru Wisteria este restrâns în mod injust. Dar poliția poate avea și ea un punct de vedere perfect legitim: drumurile ar putea fi blocate, iar responsabilitatea statului este să asigure fluiditatea traficului. Care să fie decizia, deci? Oricum ar face statul, un grup *anume* de plătitori de

taxe va fi prejudiciat prin acea decizie. Dacă statul decide să permită demonstrația, automobiliștii și pietonii vor fi prejudiciați; dacă nu o permite, Prietenii Wisteriei vor avea de pierdut. În ambele cazuri, însuși faptul că statul e decidentul generează un conflict inevitabil în privința cui, dintre plătitorii de taxe, va folosi și cui nu va folosi resursa guvernamentală.

Numai faptul universal al proprietății și controlului de stat asupra străzilor face ca această problemă să fie de nerezolvat și ascunde adevărata soluție. Ideea este că *oricine* deține o resursă va decide cum va fi folosită acea resursă. Proprietarul unei tiparnițe va decide ce se va tipări cu acea tiparniță. Iar proprietarul străzii va decide cum să fie alocată folosirea ei. Pe scurt, dacă străzile ar fi în proprietate privată și Prietenii Wisteriei ar cere să folosească Fifth Avenue pentru a demonstra, proprietarul Fifth Avenue va fi cel care decide dacă să închirieze strada pentru demonstrație sau să o mențină liberă pentru trafic. Într-o lume pur libertariană, unde toate străzile sunt în proprietate privată, diverșii proprietari de străzi vor decide, în orice moment, dacă să închirieze strada pentru demonstrații, cui să o închirieze și la ce preț. Ar fi atunci evident că problema nu este deloc una de „libertate de exprimare" sau de „liberă asociere", ci de proprietate privată: dreptul unui grup de a cere să închirieze o stradă și a proprietarului străzii de a accepta sau nu acea cerere.

Libertatea radioului și a televiziunii

Există un domeniu important al vieții americane unde nu avem și nici nu putem avea libertatea efectivă de exprimare sau a presei. Acesta este întregul câmp al radioului și televiziunii. În această zonă, prin foarte importanta Lege Radio din 1927, statul federal a naționalizat undele. În fapt, statul federal a luat asupra sa titlul de proprietar al tuturor canalelor de radio și televiziune. Apoi și-a permis să confere licențe, după bunul său plac, diverselor stații private. Pe de o parte, stațiile, primind licențele gratis, nu trebuie să plătească pentru utilizarea undelor rare așa cum ar face-o pe piața liberă. Astfel că aceste stații primesc o imensă subvenție pe care sunt dornice să o mențină. Dar, pe de altă parte, statul federal, ca licențiator al unde-

lor, își afirmă dreptul și puterea de a reglementa stațiile, minuțios și în continuu. Deasupra capului fiecărei stații atârnă amenințarea de a nu i se reînnoi sau chiar de a i se suspenda licența. În consecință, ideea libertății de exprimare în domeniul radioului și televiziunii nu este mai mult decât o glumă. Fiecare stație este grav restricționată și forțată să își proiecteze programele după dictatele Comisiei Federale a Comunicațiilor. Așa că fiecare stație trebuie să aibă un program „echilibrat", să publice un anumit număr de anunțuri de „interes public", să ofere timpi egali fiecărui candidat politic pentru o funcție anume și fiecărei opinii politice, să cenzureze versurile „controversate" ale melodiilor pe care le emit etc. Timp de mulți ani, nici unei stații nu i-a fost permis să emită nici o opinie editorială; acum, fiecare opinie trebuie să fie echilibrată de replici editoriale „responsabile".

Pentru motivul că fiecare post trebuie să se uite întotdeauna peste umăr la CFC, libertatea de exprimare în eter este o farsă. Să ne mirăm că opinia televizată, atunci când se referă la subiecte controversate, tinde să fie servilă față de „Regim"?

Publicul a acceptat această situație doar pentru că a existat încă de la începutul radiodifuziunii pe scară largă. Dar ce am spune, de exemplu, dacă toate ziarele ar fi licențiate, iar licențele ar trebui reînnoite de o Comisie Federală a Presei, ziarele pierzându-le dacă ar îndrăzni să exprime o opinie editorială „incorectă", sau dacă nu ar da prioritatea cerută anunțurilor de interes public? Nu ar fi aceasta o distrugere intolerabilă, ca să nu mai spunem neconstituțională, a dreptului la presă liberă? Sau, cum ar fi dacă toate editurile ar trebui să fie licențiate, iar licențele nu s-ar înnoi dacă listele de cărți publicate nu ar fi pe placul Comisiei Federale a Cărții? Și totuși, ceea ce am considera cu toții că este intolerabil și totalitar în cazul presei și editurilor este acceptat automat într-un mediu care este acum cel mai popular vehicul pentru exprimare și educație: radioul și televiziunea. Totuși, principiile sunt exact aceleași în ambele cazuri.

Vedem aici, de asemenea, unul dintre principalele defecte ale ideii de „socialism democratic", i.e., ideea că statul ar trebui să fie proprietarul tuturor resurselor și mijloacelor de producție, păstrând însă și respectând libertatea de expresie și a presei pentru toți cetățenii. O constituție abstractă care garantează „libertatea presei" este lipsi-

tă de sens într-o societate socialistă. Ideea este că acolo unde statul deține toată hârtia de ziar sau de carte, tiparnițele etc., statul – în calitate de proprietar – *trebuie* să decidă cum să aloce hârtia și ce să fie tipărit pe ea. Tot așa cum, în calitate de proprietar de străzi, trebuie să ia o decizie asupra utilizării străzilor, un stat socialist trebuie să decidă cum să aloce hârtia și alte resurse din sfera exprimării și presei: săli de conferință, utilaje, camioane etc. Orice stat poate să-și declare devotamentul pentru libertatea presei și totuși să aloce toată hârtia susținătorilor și apărătorilor săi. Presa liberă este iarăși o glumă; mai mult, de ce *ar trebui* ca statul socialist să aloce o cantitate considerabilă de resurse rare antisocialiștilor? Problema autenticei libertăți a presei devine atunci de nesoluționat.

Soluția pentru radio și televiziune? Simplu: aceste mijloace să fie tratate exact cum sunt tratate presa și editurile. Atât pentru libertarian, cât și pentru adeptul Constituției americane statul ar trebui să se retragă complet din orice rol și să nu intervină în nici un mijloc de exprimare. Pe scurt, statul federal ar trebui să privatizeze undele și să ofere sau să vândă canalele individuale proprietarilor privați. Stațiile vor fi cu adevărat libere și independente atunci când vor fi cu adevărat proprietare pe canalele lor; vor fi capabile să emită orice programe doresc să producă sau simt că ar vrea să audă ascultătorii; și vor putea să se exprime oricum doresc, fără teamă de represaliile statului. Vor putea de asemenea să vândă sau să închirieze undele oricui doresc și, astfel, utilizatorii canalelor nu vor mai fi subvenționați artificial.

Mai mult, în cazul în care canalele devin libere, deținute în proprietate privată și independente, marile rețele nu vor mai putea să pună presiune pe CFC pentru scoaterea în afara legii a concurenței efective a televiziunii cu plată. Televiziunea cu plată a suferit un eșec numai pentru că a fost scoasă în afara legii de CFC. „Televiziunea gratuită" bineînțeles că nu este cu adevărat „gratuită"; programele sunt plătite de cei care fac publicitate, iar consumatorii acoperă costurile de publicitate în prețul produselor pe care le cumpără. Ne putem întreba care o fi diferența pentru consumator, dacă plătește indirect costurile de publicitate sau, direct, pentru fiecare program pe care îl achiziționează. Diferența este că nu avem aceiași consuma-

tori pentru aceleași produse. Cel care își face publicitate, de exemplu, este interesat întotdeauna să (a) obțină cea mai amplă piață de vizionare posibilă și (b) să ajungă *anume* la acei telespectatori care sunt cei mai receptivi la mesajul său. De aceea, programele vor fi făcute pentru cel mai mic numitor comun al audienței și în special pentru acei telespectatori care sunt cei mai receptivi la mesajul său; adică acei spectatori care nu citesc ziare sau reviste, pentru ca mesajul să nu dubleze anunțurile pe care le văd acolo. În consecință, programele televiziunii gratuite tind să fie lipsite de imaginație, terne și uniforme. Televiziunea cu plată ar face ca fiecare program să își caute propria piață și ar duce la dezvoltarea multor piețe specializate pentru audiențe specializate – tot așa cum în domeniile revistelor și publicării de carte s-au dezvoltat piețe specializate foarte profitabile. Calitatea programelor ar fi mai mare și ofertele mult mai diverse. De fapt, amenințarea concurenței potențiale a televiziunii plătite trebuie să fie mare, din moment ce rețelele fac lobby de ani de zile pentru a le ține restricționate. Însă, cu siguranță, într-o piață cu adevărat liberă, ambele forme de televiziune, cât și cea prin cablu și alte forme pe care nu ni le putem imagina acum ar putea și chiar ar intra pe piață.

O formă comună a argumentului adus împotriva proprietății private a canalelor TV este că aceste canale sunt „rare" și trebuie deci să fie deținute și parcelate de către stat. Pentru economist, acesta este un argument prostesc; *toate* resursele sunt rare, de fapt orice ajunge să aibă un preț pe piață îl are *pentru că* este caracterizat de raritate. Trebuie să plătim o anumită cantitate de bani pe o franzelă, pe pantofi, pe rochii *pentru că* sunt rare. Dacă nu ar fi rare, ci supraabundente precum aerul, ar fi gratuite și nimeni nu ar trebui să-și facă probleme pentru producția și alocarea lor. În domeniul presei, hârtia de ziar este rară, hârtia obișnuită este rară, utilajele pentru tipărit sunt rare și mașinile sunt rare etc. Cu cât sunt mai rare, cu atât va fi prețul lor mai mare și viceversa. Mai mult, vorbind pragmatic iarăși, există mult mai multe canale de televiziune disponibile decât sunt acum în uz. Decizia inițială a CFC de a obliga stațiile de televiziune să folosească banda VHF în loc de UHF a creat o raritate mult mai mare a canalelor decât era necesară.

O altă obiecție comună adusă ideii de proprietate privată a mijloa-

celor de difuziune este că stațiile private ar interfera una cu emisiile celorlalte, și această interferență răspândită ar face practic imposibil ca vreun program să fie auzit sau văzut. Însă acesta este un argument la fel de absurd pentru naționalizarea undelor ca și acela că toate mașinile – sau pământul – trebuie naționalizate pentru că oamenii ar *putea* trece cu mașina peste terenurile altora. Problema, în ambele cazuri, este ca tribunalele să demarcheze titlurile de proprietate destul de grijuliu încât orice încălcare a proprietății altei persoane să fie clară și pedepsibilă. În cazul titlurilor asupra terenurilor, acest proces este destul de clar. Dar ideea este că tribunalele pot aplica un proces similar de clarificare a drepturilor de proprietate în alte domenii – fie că sunt undele, apa, sau bazinele petrolifere. În cazul undelor, sarcina este fixarea unității tehnologice – i.e., locul de transmisie, distanța undei, lărgimea tehnologică a unui canal clar – și alocarea drepturilor de proprietate asupra acestei unități tehnologice particulare. Dacă stația radio WXYZ, de exemplu, primește dreptul de a emite pe 1.500 de kilohertzi, plus sau minus o anumită lățime de kilohertzi, pe o rază de 200 de mile împrejurul Detroitului, atunci orice stație care emite ulterior un program pe această frecvență ar putea fi dată în judecată pentru interferarea cu drepturile de proprietate ale celei dintâi. Dacă tribunalele își îndeplinesc sarcina de a demarca și apăra drepturile de proprietate, atunci nu avem mai multe motive să ne temem de continua invazie a drepturilor în acest domeniu decât în oricare altul.

Majoritatea crede că tocmai acesta este motivul pentru naționalizarea undelor; că, înainte de Legea Radio din 1927, stațiile interferau unele cu altele și rezulta un haos, iar statul a fost până la urmă nevoit să intervină pentru a impune ordinea și a da în sfârșit o fezabilitate industriei radio. Dar aceasta este o legendă istorică, nu adevărul. Autentica istorie este *exact pe dos*. Când începea să apară interferența pe un canal, partea vătămată dădea agresorul în judecată, iar tribunalele începeau să facă ordine din haos, aplicând cu succes teoria proprietății din dreptul jurisprudențial (*common law*) – similar în multe moduri teoriei libertariene – în acest domeniu tehnologic nou. Pe scurt, tribunalele începeau să recunoască dreptul de proprietate asupra undelor acelor utilizatori care le „apropriau" (*homesteading*).

Statul federal s-a grăbit să naționalizeze undele, folosind presupusul haos drept scuză, abia după ce a observat posibilitatea acestei noi extinderi a proprietății private.

Pentru a descrie situația mai bine, radioul a fost folosit, în primii ani ai secolului XX, aproape exclusiv de către vase pentru a comunica între ele sau cu țărmul. Departamentul Naval era interesat să reglementeze radioul pentru a asigura siguranța pe mări, iar reglementarea federală inițială, o lege din 1912, susținea doar că orice stație radio trebuie să aibă o licență emisă de Secretarul Comerțului. Legea nu includea puteri de reglementare sau posibilitatea deciziei de refuzare a reînnoirii licenței, iar când a început radiodifuziunea publică, la începutul anilor 1920, Secretarul Comerțului Herbert Hoover a încercat să reglementeze stațiile. Deciziile tribunalelor din 1923 și 1926, însă, au respins puterea statului de a reglementa licențele, de a nu le reînnoi, sau chiar de a decide pe ce lungimi de undă ar trebui să emită stațiile.[2] În același timp, tribunalele lucrau asupra conceptului drepturilor de „apropriere" a proprietății private asupra undelor, cazul *Tribune Co. v. Oak Leaves Broadcasting Station* (Circuit Court, Cook County, Illinois, 1926) fiind relevant. În acest caz, tribunalul a susținut că operatorul unei stații existente are un drept de proprietate, obținut prin uzul anterior, suficient pentru a impune altei stații să nu folosească o frecvență radio în orice mod care ar cauza interferența cu semnalul primei stații.[3] Astfel, ordinea era obținută din haos prin alocarea drepturilor de proprietate. Însă statul s-a grăbit să stopeze tocmai această evoluție.

Decizia Zenith din 1926, care nega puterea statului de a reglementa sau nu reînnoi licențele și care forța Departamentul Comerțului să emită licențe pentru orice stație care o cerea, a produs un mare *boom* al industriei radiodifuziunii. Peste 200 de noi stații au fost create în cele nouă luni care au urmat deciziei. În consecință, Congresul a votat rapid o măsură de stopare, în iulie 1926, pentru a *împiedica* drepturile de proprietate asupra frecvențelor radio, și a hotărât

[2] În deciziile *Hoover v. Intercity Radio Co.*, 286 Fed. 1003 (Appeals D.C., 1923); și *United States v. Zenith Radio Corp.*, 12 F. 2d 614 (ND. Ill., 1926). Vezi excelentul articol al lui Ronald H. Coase, „The Federal Communications Commission," *Journal of Law and Economics* (October 1959): 4–5.

[3] Ibid., p. 31n.

că toate licențele trebuie să fie limitate la 90 de zile. În februarie 1927, Congresul a votat legea prin care a instituit Comisia Federală a Radioului, care a naționalizat undele și a dat puteri similare cu cele ale prezentei CFC. Faptul că scopul politicienilor informați *nu* a fost de a elimina haosul ci de a elimina proprietatea privată asupra undelor ca soluție a haosului este demonstrat de istoricul H.P. Warner. Warner afirmă că „legislatorii și cei care erau în general însărcinați cu administrarea comunicațiilor au exprimat temeri grave … că reglementarea guvernamentală efectivă ar putea fi împiedicată permanent prin obținerea de drepturi de proprietate asupra licențelor sau a mijloacelor de acces, și că astfel se puteau institui pentru totdeauna francize în valoare de milioane de dolari".[4] Rezultatul net, însă, a fost tot instituirea unor francize la fel de valoroase, dar într-un mod monopolist, prin larghețea Comisiei Federale a Radioului și a ulterioarei CFC, și nu prin apropriere concurențială.

Dintre numeroasele încălcări directe ale libertății de exprimare făcute prin puterea de licențiere a CFR sau CFC, două cazuri vor fi de ajuns aici. Unul a avut loc în 1931, când CFR a refuzat reînnoirea licenței pentru un domn Baker, care avea o stație radio în Iowa. Refuzând reînnoirea, Comisia susținea:

> Această Comisie nu are părtășie cu Asociația Medicală și cu alte părți pe care Dl. Baker nu le place. Presupusele lor păcate pot fi câteodată de importanță publică, de adus în atenția publicului într-o manieră corectă. Dar această înregistrare arată că Dl. Baker nu face aceasta într-un mod luminat. Arată că dumnealui își lansează încontinuu și dezordonat în eter un hobby personal, ideile sale despre vindecarea cancerului și simpatiile sau antipatiile pentru anumite persoane sau lucruri. Cu certitudine, împovărarea publicului cu toate acestea nu denotă o utilizare corectă a unei licențe de radiodifuziune. Multe din afirmațiile sale sunt vulgare, dacă nu chiar indecente. În mod sigur, nu sunt înălțătoare sau amuzante.[5]

Ne putem oare imagina ce scandal ar fi dacă statul federal ar elimina cu motive similare un ziar sau o editură?

---

[4] Harry P. Warner, *Radio and Television Law* (1958), p. 540. Citat în Coase, „The Federal Communications Commission," p. 32.

[5] Decizii ale CFR, Docket No. 967, June 5, 1931. Citat în Coase, „The Federal Communications Commission," p. 9.

O faptă recentă a CFC a fost amenințarea cu refuzul de reînnoire a licenței stației de radio KTRG din Honolulu, o stație recunoscută din Hawaii. KTRG a difuzat programe libertariene câteva ore pe zi, timp de aproape doi ani. Spre sfârșitul anului 1970, CFC a decis să deschidă un proces lung de audieri în vederea refuzului reînnoirii licenței, iar amenințarea unei opțiuni atât de costisitoare a forțat proprietarii să închidă stația de tot.[6]

Pornografia

Pentru libertarian, disputele dintre conservatori și stângiști asupra legilor de interzicere a pornografiei sunt iritant de irelevante. Poziția conservatoare tinde să susțină că pornografia este josnică și imorală și ar trebui, așadar, să fie scoasă în afara legii. Stângiștii tind să replice că activitatea sexuală este bună și sănătoasă și că pornografia ar avea numai efecte bune, și că imaginile violente – la televiziune, în filme sau în cărțile de benzi desenate – ar trebui să fie scoase în afara legii. Niciuna dintre părți nu atacă problema crucială: consecințele bune, rele sau neutre ale pornografiei, chiar dacă or fi reprezentând o problemă interesantă în sine, sunt complet irelevante pentru opțiunea de a o scoate sau nu în afara legii. Libertarianul susține că nu este treaba legii – a utilizării violenței punitive – să impună nimănui o concepție despre moralitate. Nu este treaba legii – chiar dacă ar fi posibil în practică, ceea ce este, bineînțeles, foarte improbabil – să facă pe cineva bun, reverențios, moral, curat sau virtuos. Aceste lucruri le decide fiecare persoană pentru ea însăși. Singura sarcină a violenței legale este să apere oamenii contra utilizării violenței, să-i apere de invadarea violentă a persoanei și proprietății. Însă, dacă statul are

[6] Cea mai bună și complet elaborată descriere a modului în care s-ar putea aloca drepturile de proprietate privată în domeniul radio și tv este de găsit în A. DeVany et al., „A Property System for Market Allocation of the Electromagnetic Spectrum: A Legal-Economic-Engineering Study," *Stanford Law Review* (June 1969). Vezi și William H. Meckling, „National Communications Policy: Discussion," *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May 1970): 222–23. După articolul lui DeVany, dezvoltarea televiziunii comunitare și a celei prin cablu a diminuat și mai mult raritatea frecvențelor și a mărit plaja concurenței potențiale.

insolența de a interzice pornografia, devine el *însuși* un autentic nelegiuit – pentru că încalcă drepturile de proprietate ale persoanelor de a produce, vinde, cumpăra sau poseda materiale pornografice.

Nu dăm legi pentru a-i face pe oameni virtuoși; nu dăm legi pentru a-i forța pe oameni să fie buni vecini, sau să nu țipe la șoferul de autobuz; nu dăm legi pentru a-i forța pe oameni să fie onești în dragoste. Nu dăm legi pentru a-i forța să ia o cantitate X de vitamine pe zi. De asemenea, nu este treaba statului, nici a altei agenții legale, să dea legi împotriva producției voluntare sau vânzării de pornografie. Dacă pornografia este bună, rea sau neutră, nu e treaba autorităților legale.

Același lucru este valabil pentru gogorița stângistă a „pornografiei violenței". Nu ar trebui să fie grija statului dacă urmărirea violențelor la televizor duce sau nu la comiterea de ilegalități în realitate. Interzicerea filmelor violente pentru motivul că *ar putea* face cândva pe cineva să comită o ilegalitate este o negare a liberei voințe a omului și o negare completă, bineînțeles, a dreptului celor care *nu* vor comite ilegalități de a vedea filmul. În plus, nu este mai justificabil – de fapt, este mai puțin justificabil – să fie interzise filmele violente din acest motiv, decât ar fi, așa cum am observat, să fie încarcerați toți bărbații adolescenți negri pentru că au o tendință mai mare decât restul populației să comită ilegalități.

Ar trebui să fie clar, de asemenea, că prohibirea pornografiei este o încălcare a dreptului de proprietate: de a produce, vinde, cumpăra și deține. Conservatorii care cer interzicerea pornografiei nu par să-și dea seama că încalcă prin asta însuși conceptul de drepturi de proprietate pe care susțin că îl apără. Este, de asemenea, o încălcare a libertății presei, care, după cum am văzut, este de fapt un caz particular al dreptului general al proprietății private.

Câteodată, pare că *nobilul ideal* al multor conservatori, ca și al multor stângiști, este să pună oamenii în cuști și să-i dreseze după cum cred conservatorii sau stângiștii că este moral. Ar fi, bineînțeles, cuști cu stil diferit, dar tot cuști. Conservatorii ar prohibi activitatea sexuală ilicită, drogurile, jocurile de noroc și impietățile, și ar obliga pe toată lumea să se comporte conform versiunii lor de comportament moral și religios. Stângiștii ar interzice filmele violente,

reclamele inestetice, fotbalul american, discriminarea rasială și, la extremă, ar pune pe toată lumea într-o „cutie Skinner" care să fie gestionată de un dictator socialist presupus a fi benevolent. Dar efectul ar fi același: reducerea tuturor la un nivel subuman și lipsirea de cea mai prețioasă parte a caracterului uman – libertatea de a alege.

Este, bineînțeles, ironic că prin forțarea oamenilor să fie „morali" – i.e., să *acționeze* moral – gardienii conservatori sau cei de stânga i-ar lipsi de fapt pe oameni de însăși *posibilitatea* de a fi morali. Conceptul de „moralitate" este lipsit de sens dacă fapta morală nu este aleasă liber. Să presupunem, de exemplu, că cineva este un musulman habotnic și foarte dornic ca oameni cât mai mulți să se închine la Mecca de trei ori pe zi; să presupunem că pentru el aceasta este fapta morală cea mai înaltă. Dar dacă folosește coerciția pentru a-i *forța* pe toți să se închine la Mecca, îi lipsește pe toți de ocazia de a fi morali – de a *alege liber* să se închine la Mecca. Coerciția îl lipsește pe om de libertatea de a alege și, deci, de posibilitatea de a alege moral.

Libertarianul, spre deosebire a atâți conservatori și stângiști, nu vrea să pună omul într-o cușcă. Ceea ce își dorește pentru fiecare este libertatea, libertatea de a acționa moral sau imoral, așa cum decide fiecare.

Legile privind activitatea sexuală

În ultimii ani, stângiștii au început să ajungă, din fericire, la concluzia că „orice fapt între doi (sau mai mulți) adulți care-și dau consimțământul" ar trebui să fie legal. Păcat că nu au lărgit încă acest criteriu de la nivelul activității sexuale la comerț și schimburi, pentru că, dacă ar face-o vreodată, ar fi pe punctul de a deveni libertarieni pur-sânge. Libertarianul este interesat tocmai de legalizarea tuturor interrelațiilor între „adulți care-și dau consimțământul". Stângiștii au început de asemenea să ceară abolirea „delictelor fără victime", lucru care ar fi splendid dacă „victimele" ar fi definite cu mai multă precizie, ca victime ale violenței agresive.

Pentru că activitatea sexuală este un aspect cât se poate de privat al vieții, este cu totul intolerabil ca statul să îndrăznească să re-

glementeze și legisleze comportamentul sexual, însă, bineînțeles că tocmai aceasta a fost una din predilecțiile statului. Faptele violente, precum violul, sigur că trebuie să fie clasificate ca delicte, la fel ca orice altă violență asupra persoanei.

Este destul de bizar că, în timp ce activitățile sexuale voluntare au fost adesea scoase în afara legii și condamnate de către stat, violatorii au fost tratați de către autorități mult mai blând decât cei acuzați de alte forme de violență corporală. În multe cazuri, de fapt, victima violului a fost practic tratată de către agențiile de impunere a legii ca parte vinovată – o atitudine care nu este aproape niciodată luată față de victimele altor delicte. Avem în mod clar de-a face cu un inadmisibil dublu etalon sexual. Consiliul Național al Uniunii Americane a Libertăților Civile a declarat în martie 1977:

> Victimele atacului sexual nu ar trebui tratate diferit față de victimele altor delicte. Victimele atacului sexual sunt adesea tratate cu scepticism și sunt abuzate de personalul serviciilor medicale și de cel de impunere a legii. Acest tratament pornește de la neîncredere oficială și insensibilitate, și merge până la verificarea dură și crudă a stilului de viață și motivațiilor victimei. Această lipsă de responsabilitate a instituțiilor menite să asiste și să protejeze victimele nu poate decât să intensifice trauma suferită de experiența inițială a victimei.

Dubla măsură impusă de stat poate fi remediată prin scoaterea violului din categoria specială de tratament legal și judiciar în care se află și includerea sub incidența legilor generale privitoare la atacul corporal. Oricare ar fi standardele utilizate pentru instrucțiunile judecătorilor către juriați, sau pentru admiterea de probe, ar trebui să fie aplicate la fel în toate aceste cazuri.

Dacă munca și persoanele în general ar trebui să fie libere, atunci ar trebui să existe și libertatea de *prostituare*. Prostituția este vânzarea voluntară a unui serviciu, iar statul nu are nici un drept de a interzice sau restricționa această vânzare. Ar trebui să observăm că multe dintre aspectele sumbre ale acestui negoț de trotuar au apărut din cauza interzicerii bordelurilor. Bordelurile erau case de prostituție administrate de matroane dornice să cultive bunăvoința clienților pe termen lung și obișnuiau să concureze pentru a oferi servicii de calitate și pentru a-și consolida „marca". Interzicerea bordelurilor a

forțat prostituția să se devină o „piață neagră", un zbor de noapte cu toate pericolele și declinul general al calității pe care le aduce întotdeauna acest lucru. Recent, în New York a apărut o tendință a poliției de a zdrobi prostituția, sub pretextul că acest negoț nu mai este „fără victime", din moment ce multe prostituate comit delicte asupra clienților. Dar scoaterea în afara legii a unor ocupații care atrag delicte justifică la fel de mult prohibiția pe motiv că multe bătăi au loc în baruri. Răspunsul nu este interzicerea activității voluntare și legale, ci grija poliției ca adevăratele ilegalități să nu fie comise. Ar trebui să fie clar că pledarea pentru libertatea prostituției nu este, pentru libertarian, totuna cu pledarea pentru prostituție în sine. Pe scurt, dacă un stat foarte puritan ar interzice cosmeticele, libertarianul ar cere legalizarea cosmeticelor fără a sugera în vreun fel că este în favoarea – sau că se opune – utilizării în sine a cosmeticelor. Dimpotrivă, în funcție de etica și estetica personală, ar putea foarte bine să facă agitație împotriva utilizării cosmeticelor, după ce sunt legalizate; încercarea sa este întotdeauna să convingă, nu să oblige.

Dacă activitatea sexuală a trebui să fie liberă, atunci și „controlul nașterilor" ar trebui să fie liber. Din păcate, este un lucru caracteristic pentru societatea noastră că abia a fost legalizat controlul nașterilor și lumea – în acest caz stângiștii – a început să facă agitație pentru introducerea *obligativității* controlului nașterilor. Este, bineînțeles, adevărat că, dacă vecinul meu are un copil, acest lucru mă poate afecta în bine sau în rău. Însă, aproape orice lucru pe care îl face cineva afectează pe una sau mai multe persoane. Pentru libertarian, aceasta nu poate fi o justificare în utilizarea forței, care poate fi folosită *numai* pentru combaterea sau restrângerea forței înseși. Nu există un drept mai personal, libertate mai prețioasă, decât aceea a oricărei femei de a avea sau nu un copil, și este extrem de totalitarist pentru stat să aibă insolența de a-i nega acest drept. Mai mult, dacă o familie are mai mulți copii decât poate crește în condiții confortabile, familia însăși va suferi această povară; astfel, avem rezultatul aproape universal că dorința de a menține o prețioasă creștere a nivelului de trai va induce o reducere voluntară a nașterilor, decisă chiar de familie.

Acest lucru ne duce către chestiunea mai complexă a *avortului*.

Pentru libertarian, pledoaria „catolică" împotriva avortului, chiar dacă va fi respinsă în final, nu poate să nu fie luată în considerație. Esența acestei pledoarii – care de fapt nu este deloc „catolică" într-un sens teologic – este că avortul distruge o viață umană și este, deci, omucidere, care nu poate fi scuzată. Mai mult, dacă avortul este într-adevăr crimă, atunci catolicul – sau orice altă persoană care împărtășește această opinie – nu poate pur și simplu să ridice din umeri și să spună că opiniile „catolice" nu ar trebui să fie impuse noncatolicilor. Omuciderea nu este o expresie a preferinței religioase; nici o sectă nu poate și nu trebuie, în numele „libertății religioase", să scape nepedepsită pentru comiterea crimei, pledând că așa îi cere religia. Întrebarea vitală devine atunci: ar trebui avortul să fie considerat crimă?

Cele mai multe discuții asupra subiectului se împotmolesc în detalii *minuțioase* despre *momentul* anume când începe viața umană, sau dacă se poate considera că fetusul este în viață etc. Toate acestea sunt irelevante pentru problema *legalității* (iarăși, nu neapărat a *moralității*) avortului. Catolicul care se opune avortului, de exemplu, declară că tot ceea ce își dorește pentru fetus este să aibă drepturile oricărei ființe umane – i.e., dreptul de a nu fi ucis. Dar aici sunt mai multe implicații, și acesta este aspectul crucial. Dacă fetusul are aceleași drepturi ca oamenii, să ne întrebăm: Ce *om* are dreptul să stea, nepoftit, ca un parazit nedorit, în corpul altei ființe umane? Aici este miezul problemei: dreptul absolut al oricărei persoane, și deci a oricărei femei, de a fi stăpână pe trupul său. În cazul unui avort, mama face ca o entitate nedorită să fie expulzată din corpul său: dacă fetusul moare, acest lucru nu afectează faptul că nici o ființă nu are dreptul să trăiască, nepoftită, ca un parazit în sau pe corpul unei persoane.

Răspunsul obișnuit că mama fie a dorit inițial, fie a fost cel puțin responsabilă pentru plasarea fetusului în corpul ei este, iarăși, irelevant. Chiar și în cel mai tare caz, când mama și-a dorit inițial copilul, mama, ca proprietar asupra corpului său, are dreptul de a se răzgândi și de a-l scoate afară.

Dacă statul nu ar trebui să interzică activitatea sexuală voluntară, nu ar trebui nici să facă discriminări în favoarea sau împotriva

vreunuia dintre sexe. Decretele de „acțiune afirmativă" sunt o metodă clară de discriminare față de bărbați sau alte grupuri, în privința angajării, admiterii sau în orice alt domeniu vizat de acest sistem de cote implicite. Însă, aceste legi din domeniul muncii care sunt „protective" cu femeile pretind în mod insidios că sunt în favoarea femeilor, când de fapt ele discriminează contra femeilor, interzicându-le să lucreze la anumite ore și în anumite ocupații. Femeilor le este interzis prin lege să-și exercite libertatea individuală de a alege dacă să intre sau nu în aceste ocupații sau să lucreze la aceste ore presupus oneroase. Astfel, statul le scoate pe femei din concurența liberă cu bărbații în aceste domenii.

Una peste alta, platforma din 1978 a Partidului Libertarian este tranșantă și la obiect în lămurirea poziției libertariene față de discriminările guvernamentale legate de sex sau de altceva: „Nici un drept individual nu ar trebui să fie negat sau restricționat de legile Statelor Unite sau de orice stat sau localitate, pe baza sexului, rasei, culorii, credinței, vârstei, naționalității, originii sau preferinței sexuale".

Interceptarea comunicațiilor

Interceptarea comunicațiilor este o încălcare vrednică de dispreț a intimității și dreptului de proprietate, și ar trebui, bineînțeles, să fie interzisă ca o acțiune invazivă. Nimeni, sau prea puțini, ar tolera interceptarea privată. Controversa apare în cazul celor care susțin că poliția ar trebui să poată intercepta convorbirile persoanelor pe care le *suspectează* de ilegalități. Cum altfel ar putea delincvenții să fie prinși?

În primul rând, dintr-o perspectivă pragmatică, ascultarea este foarte rar eficientă în genul de infracțiuni „punctuale" precum jefuirea băncilor. Interceptarea este folosită în general în cazurile în care „afacerea" este organizată pe o bază regulată și continuă – precum traficul de narcotice sau jocurile de noroc – fiind astfel vulnerabilă la spionaj și „implantări". În al doilea rând, rămânem la părerea că este în sine ilegală invadarea proprietății cuiva care nu este condamnat, încă, pentru o infracțiune. Se prea poate ca, de exemplu, dacă statul pune la lucru o forță de spionaj de 10 milioane de oameni, pentru a

supraveghea și asculta convorbirile întregii populații, suma totală a ilegalităților să fi redusă – ca și în cazul în care toți rezidenții ghetourilor sau bărbații adolescenți ar fi rapid încarcerați. Dar ce-ar fi acest lucru în comparație cu ilegalitatea masivă care ar fi astfel comisă, legal și cu nerușinare, de stat însuși?

Am putea face o singură concesie argumentului poliției, dar ne îndoim că poliția ar fi prea fericită cu această concesie. Este corect să fie încălcată proprietatea unui hoț, de exemplu, care a încălcat el însuși într-o măsură mult mai mare proprietatea altora. Să presupunem că poliția a decis că John Jones este un hoț de bijuterii. Îi interceptează convorbirile și folosesc dovezile pentru a-l condamna pe Jones. Am putea spune că această interceptare este legitimă și nu ar trebui pedepsită: însă, cu *condiția* ca, dacă Jones se dovedește a fi *ne*vinovat, poliția și judecătorii care au emis mandat de interceptare să fie acum judecați ei *înșiși* drept *infractori* și să fie trimiși la închisoare pentru infracțiunea de interceptare ilegală. Această reformă ar avea două consecințe fericite: nici un polițist sau judecător nu ar participa la interceptări decât dacă ar fi foarte sigur că victima este într-adevăr un infractor, iar polițiștii și judecătorii s-ar alătura în sfârșit tuturor celorlalți în mod egal, ca subiecți de drept penal. Cu siguranță, egalitatea libertății cere ca legea să fie aplicată tuturor; de aceea, orice încălcare a proprietății unui nevinovat, de către *oricine*, ar trebui interzisă prin lege, indiferent cine este făptașul. Polițistul care a ghicit greșit și a agresat prin asta un nevinovat ar trebui, deci, să fie considerat la fel de vinovat ca un interceptor „privat".

Jocurile de noroc

Puține legi sunt mai absurde și mai nedrepte decât cele contra jocurilor de noroc. În primul rând, legea, în sensul ei cel mai larg, este evident de neimpus. Dacă ar fi ilegal de fiecare dată când Jim și Jack fac un pariu tacit asupra unui joc de fotbal, sau asupra unor alegeri, sau pe orice altceva, un imens gestapo de multe milioane de agenți ar fi necesar pentru impunerea unei asemenea legi, spionarea tuturor și eliminarea oricărui pariu. O altă mare forță de super spioni ar fi apoi necesară pentru a-i spiona pe spioni, pentru a se asigura că nu

au fost mituiți. Conservatorii obișnuiesc să răspundă acestui tip de argumente – folosite contra legilor care interzic practicile sexuale, pornografia, drogurile etc. – că interzicerea crimei nu poate nici ea să fie pusă perfect în practică, dar că acesta nu este un motiv pentru abolirea *acelei* legi. Acest argument, însă, ignoră un lucru crucial: marea masă a publicului, făcând o distincție libertariană instinctivă, urăște și condamnă omuciderea, și nu o practică; astfel că interzicerea ei devine posibil de pus în practică. Dar marea masă a publicului nu este așa convinsă de ilegalitatea jocurilor de noroc, continuând astfel să le practice, iar legea devine de neimpus – cum se și cuvine să fie, de altfel.

Pentru că legile împotriva pariurilor tacite sunt în mod evident imposibil de impus, autoritățile decid să se concentreze pe anumite forme de pariu, cu *vizibilitate* mare, și își limitează activitatea asupra lor: ruleta, pariurile sportive, pariurile pe „numere" – pe scurt, asupra acelor zone unde parierea este o activitate destul de regulată. Dar, atunci, avem un tip bizar și cu totul inacceptabil de judecată etică: ruleta, pariurile hipice etc. sunt cumva moral condamnabile și trebuie zdrobite de forța concentrată a poliției, pe când pariurile tacite sunt moral legitime și nu trebuie deranjate.

În statul New York s-a dezvoltat de-a lungul anilor o formă particulară de imbecilitate: până recent, toate formele de pariuri hipice erau ilegale, *cu excepția* celor făcute chiar la hipodrom. E greu de imaginat de ce pariurile făcute la hipodromul Aqueduct sau Belmont ar fi perfect morale și legitime, pe când pariurile pentru aceeași cursă făcute la agentul tău prietenos din cartier ar trebui să fie un păcat și să atragă pedeapsa cruntă a legii. Dacă nu ținem cont, desigur, că rostul legii ar fi să îi forțeze pe pariori să umple cuferele hipodromului. Recent, a apărut o nouă chichiță. Orașul New York a intrat el *însuși* în afacerile cu pariuri hipice, iar pariurile făcute la agențiile deținute de autoritatea locală sunt în regulă și permise, pe când parierea la agenți privați concurenți este păcătoasă și ilegală. În mod cert, rostul sistemului este să confere mai întâi un privilegiu special hipodromului și apoi rețelei publice de agenții. Multe state încep, de asemenea, să-și finanțeze cheltuielile din ce în ce mai mari cu ajutorul loteriilor, care capătă astfel o aură de moralitate și respectabilitate.

Un argument comun pentru interzicerea pariurilor este că, dacă sărmanului muncitor îi este permis să parieze, își va consuma cu nesăbuință salariul săptămânal și astfel își va sărăci familia. Pe lângă faptul că își poate oricum cheltui salariul cu pariuri prietenești, acest argument paternalist și dictatorial este și ciudat, pentru că demonstrează prea multe: dacă trebuie să interzicem parierea pe motiv că masele ar putea să-și cheltuie prea mult din avuție, de ce nu ar trebui să interzicem acum și multe alte articole de consum ale maselor? Până la urmă, dacă omul muncii este hotărât să-și prăpădească salariul, are multe ocazii să o facă: poate să cheltuie nechibzuit pe un televizor, pe un sistem hi-fi, pe băutură, pe echipament de baseball și pe multe alte chestii. Logica după care i se interzice unui om să parieze pentru binele familiei sale duce direct în acea cușcă totalitaristă, cușca în care Tătucul Stat îi spune omului exact ce să facă, pe ce să-și cheltuiască banii, câte vitamine să ia și îl forțează să asculte dictatele statului.

Narcoticele și alte droguri

Pledoaria pentru interzicerea oricărui produs sau activitate constă practic în același argument dublu care am văzut că e folosit pentru justificarea internării forțate a bolnavilor mintal: va face rău persoanei implicate, sau va face pe acea persoană să comită ilegalități contra altora. Este ciudat că oroarea generală – și justificată – față de droguri a făcut marea masă a publicului să susțină cu un entuziasm irațional scoaterea lor în afara legii. Argumentele contra interzicerii substanțelor narcotice și halucinogene sunt mult mai slabe decât cele contra Prohibiției, un experiment pe care epoca sumbră a anilor 1920 sperăm că l-a discreditat pentru totdeauna. Narcoticele sunt evident mai dăunătoare decât alcoolul, dar și acesta poate fi nociv, iar interzicerea unui lucru pe motiv că poate fi nociv pentru cel care îl consumă duce pe cale logică direct la carcera noastră totalitaristă, în care oamenilor le este interzis să mănânce bomboane și sunt forțați să mănânce iaurt „pentru binele lor". Dar în cazul argumentului mult mai impunător al răului cauzat altora, alcoolul este mult mai probabil să ducă la ilegalități, accidente auto etc., decât narcoticele, care îl fac pe

utilizator să fie neobișnuit de pașnic și pasiv. Există, bineînțeles, o conexiune foarte puternică între dependență și delincvență, dar ea este *opusul* oricărui argument pentru prohibire. Ilegalitățile sunt comise de dependenți care ajung să fure din cauza prețului mare al drogurilor, cauzat la rândul lui de interzicerea însăși. Dacă narcoticele ar fi legale, oferta ar crește foarte mult, costurile mari ale piețelor negre și ale plăților pentru poliție ar dispărea, iar prețul ar fi destul de mic pentru a elimina mare parte din infracțiunile cauzate de dependență.

Acesta nu este, bineînțeles, un argument pentru interzicerea alcoolului; din nou, interzicerea unui lucru care *ar putea* să ducă la infracțiuni este o încălcare ilegitimă și invazivă a drepturilor persoanei și proprietății, un atac ce ar justifica, iarăși, încarcerarea imediată a tuturor bărbaților de vârsta adolescenței. Doar comiterea fățișă a unei infracțiuni ar trebui să fie ilegală, iar combaterea ilegalităților comise sub influența alcoolului se face prin vigilența mai mare față de ilegalități însele, nu prin prohibirea alcoolului. În plus, aceasta ar duce la efectul și mai benefic al scăderii ilegalităților care *nu* sunt comise sub influența alcoolului.

Paternalismul din acest domeniu nu vine doar dinspre dreapta; este bizar că stângiștii, în timp ce favorizează legalizarea marijuanei și în unele cazuri a heroinei, par să dorească interzicerea tutunului, pe motiv că fumatul tutunului cauzează adesea cancer. Stângiștii au reușit deja să folosească puterea federală de control asupra televiziunii pentru a interzice reclamele la țigări în acel mediu – și prin aceasta să dea o puternică lovitură înseși libertății de exprimare, acelei libertăți pe care ar trebui ei să o iubească atât de mult.

Din nou: fiecare om are libertatea de a alege. N-ai decât să faci câtă propagandă vrei împotriva țigărilor, dar lasă individului libertatea de a-și trăi propria viață. Altfel, am putea foarte bine să interzicem tot felul de agenți potențiali carcinogeni – inclusiv pantofii strâmți, dinții falși prost fixați, expunerea excesivă la soare, ca și consumul excesiv de înghețată, ouă și unt care ar putea duce la boli de inimă. Și, dacă astfel de interdicții *se dovedesc imposibil de impus*, logica este iarăși de a pune oamenii în cuști pentru a primi expunere solară optimă, dietă corectă, pantofi potriviți și așa mai departe.

Corupția poliției

În toamna anului 1971, Comisia Knapp a atras atenția publicului asupra problemei corupției generalizate a poliției din orașul New York. Dincolo de caracterul spectaculos al cazurilor individuale există un pericol de care însăși Comisia Knapp era perfect conștientă. În aproape fiecare caz de corupție, polițiștii erau implicați în afaceri ce funcționau normal și care, prin decret al autorităților, fuseseră declarate ilegale. Și totuși, un număr imens de oameni, prin solicitarea acestor bunuri și servicii, au demonstrat că nu sunt de acord ca aceste activități să fie puse în aceeași categorie cu crima, furtul sau tâlhăria. Într-adevăr, în aproape nici unul dintre cazuri, „cumpărarea" poliției nu a presupus aceste fapte atroce. În aproape toate cazurile, poliția s-a făcut că nu vede niște tranzacții voluntare, legitime.

Dreptul jurisprudențial (*common law*) face o distincție vitală între o ilegalitate care este un *malum in se* și una care este doar un *malum prohibitum*. Un *malum in se* este un lucru pe care populația îl percepe instinctiv ca pe o nelegiuire condamnabilă, care ar trebui să fie pedepsită. Aceasta coincide în mare cu definiția libertariană a infracțiunii ca invazie a persoanei și proprietății: atacul, furtul și crima. Alte infracțiuni sunt infracțiuni pentru că așa a decretat statul: în această zonă, mult mai tolerată, apare corupția poliției.

Pe scurt, corupția poliției apare în acele zone în care antreprenorii oferă servicii voluntare consumatorilor, dar unde statul a decretat că aceste servicii sunt ilegale: narcoticele, prostituția și jocurile de noroc. De exemplu, când jocurile de noroc sunt interzise, legea pune în mâinile polițiștilor care se ocupă de acest sector puterea să vândă privilegiul de organizare a jocurilor. Pe scurt, este ca și cum poliția ar fi împuternicită să emită licențe speciale pentru aceste activități și apoi ar începe să vândă aceste licențe neoficiale, dar vitale, la prețul suportat de trafic. Un polițist a depus mărturie că, dacă legea ar fi impusă strict, nici un șantier din New York nu ar mai putea funcționa, atât de complicată este plasa de reglementări triviale și imposibile în care statul a prins activitatea de construcții. Pe scurt, fie conștient, fie nu, statul procedează astfel: în primul rând scoate în afara legii o anume activitate – droguri, jocuri de noroc, construcțiile sau altce-

va – apoi forța guvernamentală de poliție vinde antreprenorilor care doresc să între în acel sector privilegiul de a-și începe și continua afacerile.

În cel mai bun caz, rezultatul acestor acțiuni este impunerea unui cost crescut și a unei producții restricționate a acelei activități față de ce s-ar fi întâmplat pe o piață liberă. Dar efectele sunt și mai dăunătoare de atât. Adesea, polițiștii nu vând doar permisiunea de a funcționa, ci, efectiv, un privilegiu monopolist. În acest caz, cineva care oferă de jocuri de noroc nu îl mituiește pe polițist doar pentru a-și vedea de afacere, ci și pentru a-și bloca orice concurent care ar putea dori să intre în domeniu. Consumatorii sunt, așadar, procopsiți cu niște monopoliști privilegiați și li se refuză dreptul de a se bucura de avantajele concurenței. Nu este deci de mirare că, atunci când în sfârșit s-a abolit Prohibiția, la începutul anilor 1930, principalii opozanți ai abolirii erau, alături de grupurile fundamentaliste și prohibiționiste, contrabandiștii organizați care s-au bucurat de privilegii monopoliste speciale în urma aranjamentelor speciale cu poliția și cu alte agenții de impunere ale statului.

Așadar, calea de eliminare a corupției poliției este simplă, dar eficace: să abolim legile împotriva afacerilor voluntare și împotriva tuturor „crimelor fără victime". Nu numai că s-ar elimina corupția, dar un număr mare de polițiști ar fi eliberați pentru a activa împotriva infractorilor *reali*, cei care agresează asupra persoanei și proprietății. Aceasta, în fond, ar trebui să fie în primul rând funcția poliției.

Ar trebui să înțelegem, deci, că problema corupției poliției, ca și chestiunea mai largă a corupției statului în general, ar trebui pusă în într-un context mai amplu. E de reținut că, *date fiind* nefericitele și nedreptele legi care interzic, reglementează și taxează anumite activități, corupția este foarte benefică pentru societate. Într-un număr de țări, în absența corupției care neutralizează prohibițiile, taxele și impunerile statului, practic nici un comerț și nici o industrie nu ar supraviețui. Soluția, așadar, nu este acuzarea corupției și întețirea eforturilor de a o eradica, ci abolirea politicilor și legilor mutilante ale statului, care fac să fie necesară corupția.

Legile privind armele

Pentru cele mai multe activități din acest capitol, stângiștii tind să fie în favoarea libertății comerțului și afacerilor, pe când conservatorii năzuiesc la impunerea riguroasă a legii și pedepsirea la maximum a celor care o încalcă. Și totuși, în chip misterios, pozițiile tind să se inverseze pentru legile privind armele. De fiecare dată când se folosește o armă într-o infracțiune violentă, stângiștii se agită și mai mult pentru restricționare severă, ba chiar prohibirea deținerii private a armelor, pe când conservatorii se opun unor asemenea restricții în numele libertății individuale.

Dacă fiecare individ are dreptul să fie stăpân pe persoana și proprietatea sa, așa cum cred libertarienii, atunci rezultă că are dreptul să folosească violența pentru a se apăra împotriva violenței agresorilor. Dar, din motive de neînțeles, stângiștii au încercat sistematic să lase persoanele inocente fără mijloace de a se apăra împotriva agresiunii. În ciuda faptului că cel de-al Doilea Amendament al Constituției garantează că „dreptul oamenilor de a deține și purta arme nu va fi încălcat", statul a erodat sistematic acest drept. Astfel, în statul New York, ca în aproape toate celelalte state, Legea Sullivan interzice portul unei „arme ascunse" fără o licență emisă de autorități. Nu numai că portul de armă a fost sever restricționat prin acest edict neconstituțional, dar statul a extins această interdicție asupra aproape oricărui obiect care ar putea servi drept armă – chiar și asupra acelora care ar putea servi doar în scop defensiv. În consecință, victimele potențiale au fost lipsite de posibilitatea de purta cuțite, recipiente cu gaz lacrimogen sau chiar ace de pălărie, iar cei care au folosit astfel de mijloace pentru a se apăra de atacuri au fost ei înșiși acuzați de autorități. În orașe, această interdicție invazivă asupra armelor ascunse a luat efectiv victimelor orice mijloc de apărare. (Este adevărat că nu există nici o interdicție oficială a portului de arme *la vedere*, dar o persoană din New York care a testat legea, acum câțiva ani, mergând de stradă cu o pușcă, a fost imediat arestată pentru „deranjarea liniștii publice"). Mai mult, victimele sunt atât de încorsetate de prevederile contra folosirii forței „exagerate" în apărare, încât infractorul are automat un avantaj încorporat în sistemul legal existent.

Ar trebui să fie clar că nici un obiect fizic nu este *în sine* agresiv; *orice* obiect, fie o armă, fie un cuțit, fie un par, poate fi folosit pentru agresiune, pentru apărare sau pentru multe alte scopuri care nu sunt nelegiuite. Nu are mai mult sens interzicerea sau restricționarea cumpărării sau deținerii de arme decât are interzicerea posesiunii de cuțite, bâte, ace de pălărie sau pietre. Și cum ar putea fi vreodată interzise toate aceste obiecte, iar dacă ar fi interzise, cum ar putea fi impusă interdicția? În loc să urmărească pe cei care poartă sau dețin diferite obiecte, așadar, legea ar trebui să se ocupe de combaterea și arestarea adevăraților infractori.

În plus, mai există o considerație care ne întărește concluzia. Dacă armele sunt restricționate sau interzise, nu avem de ce să ne așteptăm ca infractorii hotărâți să țină cont de lege. Nelegiuiții vor putea oricând să cumpere și să poarte arme; doar victimele lor nevinovate vor fi cele care vor suferi din cauza stângismului grijuliu care impune legi împotriva armelor, de foc sau altfel. Ca și în cazul drogurilor, jocurilor de noroc și pornografiei, armele și orice alte obiecte care ar putea servi pentru autoapărare ar trebui să fie legale.

Într-un articol remarcabil împotriva controlului pistoalelor (tipul pe care stângiștii vor cel mai mult să-l interzică), profesorul de drept de la Universitatea St. Louis, Don B. Kates, Jr., îi critică pe stângiștii lui pentru că nu aplică armelor aceeași logică pe care o folosesc în cazul legilor marijuanei. Astfel, observă că există în America peste 50 de milioane de proprietari de pistoale și că, dând crezare sondajelor de opinie și experienței istorice, între două treimi și 80% dintre Americani nu ar da ascultare unei interdicții a pistoalelor. Rezultatul inevitabil, ca și în cazul legilor privind activitatea sexuală și marijuana, ar fi pedepsele dure și o impunere, totuși, selectivă – încurajând disprețul pentru lege și pentru agențiile de impunere a legii. Iar legea ar fi impusă selectiv acelor persoane pe care autoritățile nu le plac: „Impunerea devine din ce în ce mai arbitrară, sfârșind prin folosirea legilor împotriva celor pe care poliția nu îi place. Nu e deloc nevoie să ne reamintim odioasele tactici de percheziție și confiscare pe care agenții poliției și statului le-au folosit adesea pentru a-i prinde pe cei care încalcă aceste legi". Kates adaugă că „dacă aceste argumente sună cunoscut, asta se datorează probabil similitudinii cu argumen-

tele stângiste standard aduse împotriva legilor ierbii”.[7]

Kates aruncă apoi o lumină pătrunzătoare în acest ungher ciudat:

> Interdicția armelor este ideea stângiștilor albi ai clasei de mijloc care nu țin cont de situația săracilor și minorităților din zone unde poliția a renunțat să mai controleze criminalitatea. Acest tip de stângiști nu era deranjat nici de legile marijuanei în anii cincizeci, când arestările aveau loc doar în ghetouri. Fiind în siguranță, în suburbii bine păzite de poliție și în apartamente protejate de servicii de securitate privată (a căror dezarmare nu o propune nimeni), ignorantul de stânga batjocorește posesia armelor ca pe un „anacronism al Vestului sălbatic”.[8]

Kates observă și valoarea demonstrată empiric a autoapărării cu arme; în Chicago, de exemplu, civilii înarmați au omorât justificat în ultimii cinci ani de trei ori mai mulți criminali violenți decât poliția. Și, dintr-o cercetare asupra câtorva sute de confruntări violente cu criminalii, Kates a aflat că civilii înarmați au mai mult succes decât poliția: civilii care s-au apărat au capturat, rănit, ucis sau alungat infractorii în 75% dintre confruntări, pe când poliția a avut o rată de succes de doar 61%. Este adevărat că victimele care rezistă tâlhăriei sunt mai expuse vătămării decât cele care sunt pasive. Dar Kates subliniază nuanțele neglijate: (1) rezistența fără armă a fost de două ori mai periculoasă pentru victimă decât rezistența armată și (2) alegerea tipului de rezistență aparține victimei – circumstanțelor și va-

---

[7] Don B. Kates, Jr., „Handgun Control: Prohibition Revisited,” *Inquiry* (December 5, 1977): 21. Această escaladare a impunerii dure și despotice a metodelor de percheziție și confiscare există deja. Nu doar în Marea Britanie sau în multe alte țări, unde au loc percheziții la întâmplare pentru găsirea armelor; ci și în Malaiezia, Rhodesia, Taiwan și Filipine, care impun pedeapsa cu moartea pentru posesia armelor; în Missouri, unde poliția din St. Louis a efectuat literalmente mii de percheziții asupra negrilor, în ultimii ani, pornind de la premisa că orice persoană de culoare care conduce o mașină de fabricație recentă trebuie să dețină și o armă ilegală; și în Michigan, unde aproape 70% din toate procesele privind armele de foc au fost respinse în curțile de apel, din cauza perchezițiilor ilegale. Iar un oficial al poliției din Detroit a cerut deja abolirea Amendamentului IV pentru a permite percheziții generale la întâmplare pentru încălcarea unei prohibiții viitoare a pistoalelor. Ibid., p. 23.

[8] Ibid., p. 21

lorilor sale:

> Evitarea vătămării ar fi opțiunea certă pentru un alb, de stânga și cu cont confortabil în bancă. Va fi, cu siguranță, mai puțin importantă pentru muncitorul sau asistatul de rând, care este jefuit de mijloacele cu care își întreține familia pentru o lună – sau pentru un negustor negru care nu poate obține asigurare contra jafurilor și care va fi efectiv adus la faliment din câteva jafuri.

Iar un studiu național asupra proprietarilor de arme, făcut de organizația Decision Making Information, a stabilit că principalele subgrupuri care dețin o armă *doar* pentru autoapărare includ negrii, grupurile cu veniturile cele mai mici și bătrânii. „Aceștia sunt oamenii", avertizează elocvent Kates, „pe care vrem să îi încarcerăm pentru că insistă să-și păstreze singura formă de protecție pentru familiile lor, în zone unde poliția a renunțat să o mai facă".[9]

Ce ne poate oferi experiența istorică? Este adevărat că interzicerea armelor a redus masiv gradul de violență în societate, așa cum susțin socialiștii? Dovezile arată exact contrariul. Un studiu voluminos făcut în toamna anului 1975 de Universitatea din Wisconsin a conchis fără echivoc că „legile pentru controlul armelor nu au efect individual sau colectiv în reducerea ratei infracțiunilor violente". Studiul a testat, de exemplu, teoria că persoanele care sunt de obicei pașnice ar fi tentate irezistibil să tragă cu arma, dacă ar avea-o, când crește nervozitatea. Studiul nu a găsit *absolut nici o corelație* între ratele deținerii de pistoale și ratele omuciderilor, comparate stat cu stat. Mai mult acest rezultat este susținut de un studiu de la Harvard, din 1976, asupra unei legi din Massachusetts care pedepsește cu un an de închisoare pe oricine este descoperit posedând un pistol fără permis guvernamental. S-a aflat că, în 1975, această lege din 1974 a redus într-adevăr considerabil deținerea de arme de foc și numărul de atacuri cu arme de foc. Dar, ce să vezi!, cercetătorii de la Harvard au aflat spre surprinderea lor că nu a existat și o scădere corespunzătoare a vreunui tip de violență. Adică,

---

[9] Ibid. Ideea extrem de brută de a încarcera oamenii pentru simpla posesie a pistoalelor nu este un exagerat om de paie, ci întocmai acel *beau ideal* al stângiștilor: amendamentul constituțional de la Massachussets, care a fost din fericire respins la vot în 1977, prevedea o pedeapsă minimă *obligatorie* de un an de închisoare pentru orice persoană prinsă cu posesia unui pistol.

> Așa cum au sugerat studiile criminologice anterioare, rămas fără pistol, cetățeanul înfuriat pe moment recurge la mult mai letala pușcă. Rămas fără nici o armă de foc, se va dovedi la fel de mortal cu ajutorul cuțitelor, ciocanelor etc.

Și, în mod clar, „dacă reducerea deținerii de pistoale nu reduce omuciderile sau alte violențe, o interzicere a pistoalelor nu este decât o altă deturnare a resurselor poliției de la adevăratele ilegalități către cele fără victime."[10]

În fine, Kates observă încă un lucru interesant: că într-o societate în care cetățenii pașnici sunt înarmați este mult mai probabil să apară buni samariteni care sar voluntar în ajutorul victimelor. Dar, dacă oamenii sunt lăsați fără arme, publicul va tinde să lase chestiunea în seama poliției – lucru dezastruos pentru victime. Înainte ca statul New York să interzică pistoalele, exemplele de buni samariteni erau mult mai răspândire decât în prezent. Și, într-un studiu recent al cazurilor de buni samariteni, nu mai puțin de 81% din samariteni erau deținători de arme. Dacă dorim să încurajăm o societate în care cetățenii sar în ajutorul vecinilor aflați la ananghie, nu trebuie să le luăm puterea efectivă de a face ceva în privința nelegiuirilor. Bineînțeles că este culmea absurdității să dezarmezi publicul pașnic și *apoi*, ca de obicei, să îl acuzi de „apatie" pentru că nu sare în ajutorul victimelor atacurilor criminale.

[10] Ibid., p. 22. De asemenea, un studiu al Universității Cambridge din 1971 a stabilit că rata britanică a omuciderilor, în condițiile prohibirii pistoalelor, s-a dublat în ultimii 15 ani. Mai mult, înainte de interdicția pistoalelor din 1920, uzul armelor de foc în infracțiuni (când nu existau deloc restricții privind armele) era mult mai scăzut decât în prezent.

7
Educația

Învățământul public și cel obligatoriu

Până acum câțiva ani, puține erau instituțiile americane care să fie considerate mai sacre – în special de către stângiști – decât învățământul public. Devotamentul față de această instituție i-a cuprins chiar și pe acei americani din perioada de început a Statelor Unite – precum jeffersonienii sau jacksonienii – care erau libertarieni în aproape toate celelalte privințe.[1] În anii noștri, învă-

[1] [Notă de Dan Cristian Comănescu:

„Animozitatea pronunțată a Iluminismului față de Biserica Catolică a fost un lucru tragic; căci a separat, de o parte și de alta, două tradiții care au avut realmente foarte mult în comun și a învrăjbit aproape pentru totdeauna aceste două forțe extraordinare. Animozitatea aceasta i-a împins pe liberalii iluminiști către măsuri anti-liberale numeroase și grave cu scopul de a subjuga biserica: confiscarea proprietății bisericești, scoaterea în afara legii a mănăstirilor și ordinelor iezuite, naționalizarea bisericii și, poate mai grav decât toate acestea, instituirea unui sistem de școli publice. Căci fondarea unui sistem de școli publice face marea concesie, concesia că educația tinerilor, una dintre cele mai importante funcții ale societății, se cuvine să fie dirijată de către statul coercitiv. Și dacă astfel stau lucrurile cu școlile, de ce nu și cu alte mijloace de educare, de ce nu și cu radioul, televiziunea și ziarele, de ce nu, într-adevăr, și cu toate celelalte bunuri și servicii? Însăși existența școlilor publice – chiar dacă grupurile pro-americane consideră că manualele școlare nu sunt contaminate de socialism – proclamă sus și tare în fața micilor săi protejați virtutea și sanctita-

țământul public a ajuns să fie considerat un ingredient esențial al democrației – un spațiu al fraternității și un adversar al elitismului și al separaționismului din viața publică americană. Școala publică a devenit întruparea presupusului drept al fiecărui copil la educație, fiind salutată ca un creuzet al înțelegerii și al armoniei între oamenii din toate clasele sociale care, încă de la o vârstă fragedă, se văd stând unul lângă altul, alături de toți vecinii lor.

Împreună cu răspândirea educației publice s-au dezvoltat și *legile privind obligativitatea învățământului*, prin care toți copiii de până la o anumită vârstă – și această vârstă a continuat și continuă să crească – erau forțați să urmeze fie o școală publică, fie una privată acreditată de către aparatul de stat. Spre deosebire de perioada timpurie, când o proporție relativ mică a populației urma și cursurile învățământului secundar, astăzi întreaga masă a populației a fost obligată de către guvern să își petreacă cea mai mare parte din anii cei mai impresionabili ai vieții în instituții publice. Am fi putut analiza cu ușurință legile privind obligativitatea învățământului în capitolul nostru referitor la servitutea involuntară; nu este oare această instituție un foarte dezvoltat sistem de încarcerare? În anii noștri, Paul Goodman și alți critici ai sistemului educațional au denunțat cu hotărâre învățământul public – și, într-o mai mică măsură, și apendicele său privat – prezentându-l ca pe un vast sistem penitenciar pentru tineretul națiunii, un sistem prin care nenumărate milioane de copii nedoritori și inadaptabili sunt târâți în structura de învățământ a statului. Se prea poate ca tactica Noii Stângi de a da buzna în licee strigând „Evadați!" să fi fost absurdă și ineficientă, dar cu siguranță că ea exprima un mare adevăr legat de sistemul de învățământ.

tea proprietății și procedurilor guvernamentale și deci a socialismului. Prin urmare, libertarianul care construiește pe bazele vechii tradiții liberale clasice nu numai că trebuie să abandoneze utilitarismul și pozitivismul, ci de asemenea trebuie să abandoneze tendința către idolatrizarea democrației și către o animozitate nefondată față de catolicism, care îl duce, printre alte greșeli, și către construirea unui vast infern de etatism și tiranie, școala publică. Dacă face acest lucru, face un pas mare înainte către acea sinteză pe care noi toți o recunoaștem ca fiind atât de importantă, un *Weltanschauung* de Dreapta." M.N. Rothbard, *Conservatism and Freedom: A Libertarian Comment,* Modern Age, 5, 2 (Spring 1961): 217-220.)]

Pentru că dacă târâm întreg tineretul în vaste închisori, sub pretextul „educației", cu profesori și administratori pe post de paznici și gardieni, de ce nu ne-am aștepta să obținem nefericire, nemulțumire, alienare și revoltă din partea populației tinere? Singura surpriză ar trebui să fie aceea că rebeliunea a izbucnit atât de târziu. Acum însă a devenit tot mai recunoscut faptul că ceva este profund în neregulă cu instituția cu care America se mândrește cel mai mult; că, mai ales în zonele urbane, școlile publice s-au transformat într-o cloacă a delincvenței, a furturilor și a consumului de droguri, și că nici un fel de educație autentică nu se poate obține prin pervertirea minților și a sufletelor copiilor.[2]

Unul din motivele care explică această tiranie față de tineretul națiunii îl constituie altruismul prost orientat al clasei de mijloc instruite. Membrii acestei clase simțeau că muncitorii, sau „clasa de jos", ar fi trebuit să aibă șansa de a se bucura de învățământul pe care clasa mijlocie îl apreciază atât de mult. Iar dacă muncitorii sau copiii lor sunt atât de ignoranți, încât să respingă această șansă uriașă oferită lor, atunci trebuie, nu-i așa, să recurgem la puțină coerciție – „spre binele lor", desigur.

O eroare crucială comisă de acești adoratori din clasa mijlocie a învățământului public stă în confuzia dintre învățământul formal și *educație* în general. Educația este un proces de învățare care se desfășoară întreaga viață, nu numai în școli, ci și în toate celelalte sfere ale vieții. Când copilul se joacă, sau își ascultă părinții sau prietenii, sau citește ziarul, sau muncește, el *se educă*. Învățământul formal reprezintă numai o mică parte din procesul educațional; el este cu adevărat potrivit numai pentru subiectele de studiu formale, în particular pentru subiectele mai avansate și mai sistematice. Materiile elementare – scrisul, cititul, socotitul și corolarele lor – pot fi cu ușurință învățate acasă și în afara școlii.

Mai mult, una dintre marile glorii ale umanității stă în diversitatea sa, în faptul că fiecare individ este unic, cu abilități, interese și aptitudini unice. A-i obliga să se înscrie în sistemul formal de învățământ

[2] Vezi, de ex., Paul Goodman, *Compulsory Mis-education and the Community of Scholars*, (New York: Vintage Press, 1964), ca și numeroasele lucrări ale lui Goodman, John Holt, Jonathan Kozol, Herbert Kohl, Ivan Ilich și mulți alții.

pe acei copii care nu au nici aptitudini și nici interes pentru acest domeniu constituie o pervertire criminală a minților și a sufletelor copiilor. Paul Goodman este cel care a afirmat cu tărie că celor mai mulți dintre copii le-ar fi mai bine dacă li s-ar îngădui să lucreze de la o vârstă fragedă, și astfel să învețe o meserie și să înceapă să facă acele lucruri pentru care sunt cei mai potriviți. America s-a ridicat datorită cetățenilor și conducătorilor ei, dintre care mulți nu au primit deloc – sau aproape deloc – o educație formală; ideea că cineva trebuie să obțină mai întâi o diplomă de bacalaureat înainte de a putea să muncească și să trăiască în „lumea reală" este o absurditate a vremurilor noastre. Aboliți legile privind obligativitatea învățământului, dați-le înapoi copiilor propriile lor capete și vom redeveni o națiune mai productivă, mai interesată de ceea ce facem, mai creativă și mai fericită. Mulți dintre cei care s-au opus cu argumente inteligente și de substanță Noii Stângi și rebeliunii tinerilor au arătat că nemulțumirea acestora și divorțul lor de realitate se explică, în cea mai mare parte, prin perioada tot mai lungă pe care tinerii sunt obligați să o petreacă în școli, într-un spațiu al dependenței și al iresponsabilității. Desigur că lucrurile așa stau, dar cine este de vină pentru aceasta? Fără îndoială că vina aparține sistemului de învățământ ca atare, și în particular legilor privind obligativitatea învățământului, care prelungesc la nesfârșit ciclul de instrucție – inițial până la nivel de liceu, acum până la nivel de colegiu și în curând poate până la nivel de doctorat. Obligativitatea învățământului de masă este cea care creează atât nemulțumirea, cât și acel zid, tot mai înalt și mai gros, pus între tineri și „lumea reală". La nici o altă națiune și în nici o altă epocă nu a fost împinsă mai departe această manie a învățământului de masă.

Este remarcabil faptul că vechea dreaptă liberală și Noua Stângă au ajuns, din perspective foarte diferite și folosind retorici foarte diferite, la percepții similare ale naturii despotice a învățământului de masă. Astfel, Albert Jay Nock, marele teoretician al individualismului din anii '20 și '30 ai secolului XX, a denunțat sistemul educațional pentru că obligă masele „needucabile" să urmeze o formă sau alta de învățământ, din pricina unei vane credințe egalitariste în capacitatea identică a tuturor copiilor de a fi educați. În loc ca sistemul să îi atragă pe acei copii care au aptitudinile și abilitățile necesare pentru a

merge la școală, el îi obligă pe toți copiii să se înscrie în școli – și asta, se presupune, spre binele lor; iar rezultatul este denaturarea vieților acelor copii care nu au aptitudini școlare și ruinarea învățământului adecvat pentru cei cu adevărat educabili. Nock i-a criticat de asemenea cu subtilitate și pe acei conservatori care se opuneau „educației progresiste" sub motiv că aceasta coboară standardele educaționale învățându-i pe tineri cum să conducă un automobil, cum să împletească coșuri sau cum să își aleagă dentistul. Nock a arătat că, dacă obligi să intre în sistemul de învățământ o întreagă masă de copii care nu pot absorbi educația clasică, atunci *trebuie* să reorientezi educația în direcția învățământului vocațional, care convine cel mai mult celui mai mare număr de elevi. Defectul fundamental nu este reprezentat de educația progresistă, ci de tendința către învățământul universal; educația progresistă a fost un răspuns de circumstanță dat acestei probleme.[3]

Pe de altă parte, critici ai învățământului aparținând Noii Stângi, intelectuali precum John McDermott sau Paul Goodman, acuză clasa mijlocie că i-ar fi obligat pe copiii muncitorilor, dintre care mulți aveau aptitudini și valori complet diferite, să se integreze într-un sistem al învățământului public conceput după tiparul clasei mijlocii. Este limpede că, deși fiecare dintre acești critici favorizează o clasă sau alta, un sistem educațional sau altul, substanța criticii lor rămâne aceeași: că întreaga masă a copiilor este târâtă într-o instituție pentru care nu au nici aptitudini și nici vreun interes deosebit.

Într-adevăr, dacă privim la istoria opțiunii pentru învățământul public și obligatoriu, atât în America, cât și în alte țări, vom descoperi că la originea acestei opțiuni se află nu atât altruismul prost orientat, cât o încercare conștientă de a obliga masa populației să intre în acel tipar dorit de cercurile conducătoare. Minoritățile recalcitrante trebuiau introduse cu forța în tiparul majoritar; tuturor cetățenilor trebuia să li se inculce virtuțile civice – mai ales, și în primul rând, virtutea supunerii față de aparatul de stat. Într-adevăr, dacă masa populației trebuie educată în școli guvernamentale, cum ar putea aceste

[3] Vezi, în acest sens, Albert Jay Nock, *The Theory of Education in the United States* (Chicago: Henry Regnery, 1949); și Nock, *Memoirs of a Superfluous Man* (New York: Harper & Bros., 1943).

școli să *nu* devină un puternic instrument menit să inculce obediența față de autoritățile statului? Martin Luther, un lider al primei mișcări în favoarea educației obligatorii de stat, și-a prezentat pledoaria în faimoasa sa scrisoare din 1524 adresată conducătorilor Germaniei:

> Dragi conducători…susțin că autoritățile civile sunt obligate să îi constrângă pe oameni să își trimită copiii la școală…Dacă guvernul îi poate constrânge pe acei cetățeni care sunt apți pentru serviciul militar să poarte spada și flinta, să suie metereze și să îndeplinească alte obligații militare pe timp de război, cu atât mai mult are dreptul să îi trimită la școală pe copiii cetățenilor, pentru că în acest caz ne războim cu diavolul însuși, al cărui obiectiv secret îl constituie ruinarea cetăților și principatelor noastre…[4]

Astfel, pentru Luther, școlile de stat reprezentau un instrument indispensabil în „războiul cu diavolul", altfel spus cu catolicii, cu evreii, cu necredincioșii și cu sectele protestante concurente. Un admirator modern al lui Luther și al educației obligatorii remarca faptul că „valoarea permanentă și pozitivă a pronunciamentului lui Luther din 1524 constă … în strânsa legătură pe care a stabilit-o, pentru Germania protestantă, între religia națională și obligațiile educaționale ale indivizilor și ale statului. Fără îndoială că astfel s-a creat acea sănătoasă opinie publică ce a făcut ca principiul învățământului obligatoriu să fie ușor de acceptat în Prusia, cu mult mai devreme decât în Anglia."[5]

Celălalt mare întemeietor al protestantismului, Calvin, a fost nu mai puțin zelos în promovarea învățământului public de masă, și aceasta din rațiuni similare. Nu este, de aceea, deloc surprinzător faptul că cel mai vechi sistem de învățământ obligatoriu din America a fost creat de către puritanii calviniști din Massachussetts Bay, dornici să implanteze în Lumea Nouă absolutista teocrație calvinistă. În iunie 1642, la numai un an după ce colonia din Massachussetts Bay și-a dat sieși primul set de legi, ea crea primul sistem al educației obligatorii din lumea vorbitoare de limbă engleză. Legea declara:

De vreme ce buna educație a copiilor este în interesul și în benefi-

[4] Vezi John William Perrin, *The History of Compulsory Education in New England*, 1896.

[5] A.E. Twentyman, „Education; Germany", *Enciclopaedia Britannica*, ediția a 14-a (1929), VII, 999-1000.

> ciul oricărei comunități, și dat fiind că mulți părinți și proprietari sunt prea indulgenți și își neglijează obligațiile de acest fel, se ordonă ca oameni de vază din fiecare oraș…să vegheze cu vigilență asupra vecinilor lor pentru ca, mai întâi, nici unul dintre aceștia să nu dea dovadă de atâta barbarie cu privire la familiile lor, încât să nu se străduiască să își instruiască, ei înșiși sau cu ajutorul altora, copiii și ucenicii…[6]

Cinci ani mai târziu, Massachussetts Bay a instituit sistemul școlilor publice.

Astfel, încă de la începutul istoriei Americii, dorința de a modela, de a instrui și de a aduce la ascultare masa populației a reprezentat principalul imbold dindărătul instituirii învățământului public. În perioada colonială, învățământul public era folosit ca un instrument de suprimare a disidenței religioase, dar și pentru a inculca supușilor recalcitranți virtuțile supunerii față de stat. E tipic, de exemplu, că în perioada în care au căutat să îi suprime pe quakeri, statele Massachussetts și Connecticut au interzis acestei secte disprețuite să își înființeze propriile școli. Iar Connecticut-ul, într-o vană încercare de a suprima mișcarea „New Light", a interzis acestei secte, în 1742, să își deschidă vreo școală. În caz contrar, susțineau autoritățile din Connecticut, adepții New Light „ar putea tinde să îi formeze pe tineri după principii și practici greșite, și să producă dezordini ce pot avea consecințe fatale pentru pacea publică și prosperitatea acestei colonii"[7]. Nu este deloc o coincidență faptul că singura colonie cu adevărat liberă din Noua Anglie – Rhode Island – a fost și singura colonie din această zonă lipsită de școli publice.

După obținerea independenței, argumentul în favoarea învățământului public și obligatoriu a rămas în esență același. Astfel, Archibald D. Murphey, întemeietorul sistemului școlilor publice din Carolina de Nord, a pledat în favoarea unor astfel de școli în următorii termeni:

> …toți copiii vor fi instruiți în ele…În aceste școli vor trebui să fie inculcate principiile moralității și ale religiei, și să se formeze obișnuința subordonării și a supunerii…Părinții lor nu știu cum

[6] Vezi Perrin, op. cit.

[7] Vezi Merle Curti, *The Social Ideas of American Educators* (New York: Charles Scribner's Sons, 1935).

> să îi instruiască…Statul, în căldura și solicitudinea sa față de bunăstarea lor, trebuie să-și asume responsabilitatea acestor copii și să-i aducă în școli, unde mințile lor pot fi luminate, iar inimile lor se pot obișnui cu virtutea.[8]

Una dintre utilizările cele mai obișnuite ale învățământului public obligatoriu a fost aceea de a oprima și de a mutila minoritățile etnice și lingvistice, sau popoarele colonizate: de a le forța să își abandoneze propria limbă și cultură în numele limbii și a culturii grupurilor conducătoare. Națiunea engleză în Irlanda și în Quebec, națiunile din centrul și estul Europei, sau din Asia – cu toate și-au târât minoritățile naționale în școli publice aflate sub autoritatea conducătorilor lor. Dorința popoarelor oprimate de a-și salva limba și moștenirea culturală de arma școlilor publice, mânuită de către opresorii lor, a reprezentat unul dintre cele mai puternice stimulente în favoarea nemulțumirii și a rebeliunii. Ludwig von Mises, marele promotor liberal al doctrinei *laissez-faire*, scria că, în țările mixte din punct de vedere lingvistic,

> …aderența continuă la o politică a educației obligatorii este în întregime incompatibilă cu eforturile de a stabili o pace durabilă…
>
> Problema stabilirii limbii care să reprezinte baza instrucției capătă o importanță crucială. O decizie într-un sens sau altul poate determina, peste ani, naționalitatea unei întregi zone geografice. Școala îi poate înstrăina pe copii de naționalitatea căreia îi aparțineau părinții lor și poate fi folosită ca mijloc de a oprima naționalități întregi. Cine controlează școlile are puterea de a face rău altor naționalități și de a aduce beneficii alei sale.

Mai mult, arată Mises, coerciția inerentă în principiul potrivit căruia într-un stat trebuie să conducă o singură națiune face imposibilă rezolvarea problemei prin dreptul acordat formal fiecărui părinte de a-și trimite copilul la o școală în care se predă în limba naționalității din care face parte.

> Unui individ îi este adesea imposibil să își declare deschis naționalitatea, pentru că există riscul ca astfel să își piardă mijloacele de subzistență. Într-un sistem intervenționist, declararea deschi-

[8] The Papers of Archibald D. Murphey (Raleigh, Carolina de Nord: University of North Carolina Press, 1914), II, pp. 53-54.

> să a naționalității l-ar putea costa pe respectivul individ pierderea clienților de altă naționalitate, sau pierderea slujbei la un patron de naționalitate diferită…A lăsa părinților dreptul de a alege școala la care doresc să își trimită copiii înseamnă a-i expune tuturor formelor imaginabile de coerciție politică. În toate zonele mixte din punct de vedere etnic, școala reprezintă un premiu politic de cea mai mare importanță. Ea nu poate fi lipsită de caracterul său politic atât timp cât rămâne o instituție publică și obligatorie. De fapt, nu există decât o *singură* soluție la această problemă: statul, guvernul, legile nu trebuie să se preocupe în nici un fel de învățământ sau de educație. Fondurile publice nu trebuie folosite pentru astfel de scopuri. Educarea și instruirea tinerilor trebuie lăsate în întregime în seama părinților și a asociațiilor sau a instituțiilor private.[9]

De fapt, unul dintre principalele imbolduri ale legiunii de „reformatori ai educației" din America de la jumătatea secolului XIX, care au creat sistemul modern al școlilor publice, l-a constituit tocmai intenția de a folosi acest sistem pentru a mutila cultura și limba valurilor de imigranți care soseau în Statele Unite, pentru a face din toți aceștia, în cuvintele reformatorului Samuel Lewis, „un singur popor". Dorința majorității anglo-saxone de a-i dresa, canaliza și restructura pe imigranți, și în particular de a strivi sistemul catolic al școlilor parohiale, este cea care a oferit principalul imbold pentru „reforma" educațională. Noua Stângă, care a criticat sistemul contemporan al școlilor publice, arătând că el mutilează mințile copiilor din ghetouri, nu face decât să perceapă scopul însuși al acestui sistem mult prețuit – și încă de multă vreme – de către elita conducătoare a școlilor publice – de către oameni ca Horace Mann, Henry Barnard și Calvin Stowe. Mann și Barnard, de pildă, sunt cei care au pledat pentru folosirea școlilor ca instrumente de îndoctrinare împotriva „gloatocrației" (*mobocracy*) mișcării jacksoniene. Iar Stowe, autor al unui tratat admirativ la adresa sistemului prusac al învățământului obligatoriu (sistem al cărui prim inspirator a fost Martin Luther), este cel care a scris despre școli în termeni inconfundabil luterani și militari:

Dacă, în ceea ce privește siguranța publică, este drept ca un gu-

[9] Ludwig von Mises, *The Free and Prosperous Commonwealth* (Princeton, New Jersey: D. Van Nostrand Co., 1962), pp. 114-115.

> vern să își oblige cetățenii să îndeplinească sarcini militare atunci când țara este invadată, guvernul este, din același motiv, autorizat să își oblige cetățenii să ofere educație copiilor lor…Un om nu are dreptul să pună în pericol statul, împovărându-l cu o familie cu copii ignoranți și vicioși, după cum nu are dreptul să adăpostească spionii unei armate invadatoare.[10]

Patruzeci de ani mai târziu, Newton Bateman, un educator de frunte, vorbea despre „dreptul de domeniu eminent" al statului asupra „minților, sufletelor și trupurilor" copiilor națiunii. Educația, spunea el, „nu poate fi lăsată pe seama capriciilor și contingențelor specifice indivizilor…"[11]

Cea mai ambițioasă încercare a partizanilor învățământului public de a-și maximiza controlul asupra copiilor americani a avut loc în Oregon, la începutul anilor 1920. Statul Oregon, nemulțumit până și de existența școlilor private acreditate de stat, a promulgat, la 7 noiembrie 1922, o lege prin care interzicea școlile private și îi obliga pe toți copiii să urmeze școli publice. Această lege a reprezentat apogeul visului reformatorilor educaționali. În fine, toți copiii puteau fi obligați să se supună tiparului „democratic" al educației uniforme oferite de către autoritățile statului. Din fericire, legea a fost declarată neconstituțională de către Curtea Supremă a Statelor Unite, în 1925 (*Pierce versus Society of Sisters,* 1 iunie 1925). Curtea Supremă a declarat că, în realitate, „copilul nu este o simplă creatură a statului" și a afirmat că legea votată de statul Oregon contravenea „teoriei fundamentale a libertății, pe care se întemeiază toate guvernele acestei Uniuni". Fanaticii învățământului public nu au mai încercat de atunci să meargă atât de departe. Dar este foarte instructiv să înțelegem care erau forțele care au încercat să interzică învățământul privat în statul Oregon. Pentru că vârful de lance al adepților legii *nu* a fost, așa cum ne-am aștepta, grupul educatorilor și al intelectualilor socialiști, sau progresiști; vârful de lance a fost Ku Klux Klan-ul,

---

[10] Calvin E. Stowe, *The Prussian System of Public Instruction and its Applicability to the United States* (Cincinnati, 1830), p. 61 și urm. Cu privire la motivațiile elitiste ale reformatorilor educaționali, vezi Michael B. Katz, *The Irony of Early School Reform* (Boston: Beacon Press, 1970).

[11] Citat în Edward C. Kirkland, *Dream and Thought in the Bussiness Community, 1860-1900* (Chicago: Quadrangle Books, 1964), p. 54.

pe atunci puternic în statele din nord, dornic să distrugă sistemul catolic al școlilor parohiale și să îi oblige pe toți copiii catolicilor și ai imigranților să se înscrie în școlile publice neo-protestante și „americanizante". Klan-ul – și asta e interesant de notat – opina că o astfel de lege era necesară pentru „prezervarea instituțiilor libere". Merită să medităm asupra faptului că mult lăudatul sistem „progresist" și „democratic" al învățământului public i-a avut drept cei mai arzători suporteri pe niște fanatici din cele mai bigote fundături ale vieții americane, printre alți indivizi hotărâți să elimine diversitatea și varietatea din America[12].

Uniformitate sau diversitate?

Deși, astăzi, adepții învățământului public nu mai merg atât de departe precum Ku Klux Klan-ul, este important să înțelegem faptul că *natura* însăși a acestui sistem *pretinde* impunerea uniformității și eliminarea diversității și a individualității din procesul educativ.

Este în natura oricărei birocrații guvernamentale să trăiască după un set de reguli și să impună aceste reguli într-o manieră uniformă și brutală. Dacă nu s-ar întâmpla astfel, și dacă birocratul ar trebui să decidă în fiecare caz individual, el ar fi atunci acuzat – și pe bună dreptate – că nu tratează fiecare cetățean într-o manieră uniformă și egală. Birocratul ar fi acuzat de discriminare și de creare de privilegii. Mai mult, din punct de vedere administrativ, este mai avantajos pentru birocrat să impună legi uniforme în domeniul său de autoritate. Spre deosebire de afacerile private, orientate către profit, birocrația guvernamentală nu este interesată nici să fie eficientă, nici să își servească clienții cât mai bine cu putință. Neavând nevoie să facă profit și fiind apărat de posibilitatea de a suferi pierderi, birocratul nu ia în considerare dorințele și cererile clienților săi. Principalul său interes este acela de „a nu face valuri", interes pe care și-l atinge aplicând în mod nepărtinitor un set uniform de reguli, oricât de puțin aplicabil ar fi acesta la un caz dat.

În ceea ce îl privește, birocratul din învățământul public are de

[12] Vezi Lloyd P. Jorgenson, „The Oregon School Law of 1922: Passage and Sequel", *Catholic Historical Review* (Octombrie 1968), pp. 455-460.

făcut față unei sumedenii de decizii cruciale și controversate atunci când trebuie să hotărască modelul învățământului formal în jurisdicția sa. El trebuie să decidă: Cum ar trebui să fie acest învățământ? Tradițional sau progresist? Antreprenorial sau socialist? Concurențial sau egalitarist? Segregat sau integrat? Religios sau laic? Să includă educația sexuală sau nu? Să pună accentul pe artele liberale, sau să fie unul vocațional? Problema este că, *oricare* ar fi hotărârea sa – și chiar dacă ar decide în conformitate cu dorința majorității – va rămâne întotdeauna un număr important de părinți și de copii care vor fi complet lipsiți de tipul de educație pe care îl doresc. Dacă decizia va fi luată în favoarea disciplinei tradiționale, părinții cu o gândire mai progresistă vor pierde – și vice versa; iar acest lucru este adevărat cu privire la toate celelalte decizii. Cu cât educația publică devine mai extinsă, cu atât mai lipsiți vor fi părinții și copiii de educația pe care o consideră necesară. Cu cât educația publică devine mai extinsă, cu atât uniformitatea brutală va elimina mai mult dorințele și nevoile indivizilor și ale minorităților.

În consecință, cu cât este mai mare sfera educației publice (restrângându-se astfel sfera educației private), cu atât mai intens și mai amplu va fi conflictul din viața socială. Dacă există o singură agenție care trebuie să decidă dacă învățământul include sau nu educația sexuală, dacă el trebuie să fie tradițional sau progresist, integrat sau segregat ș.a.m.d., atunci obținerea controlului asupra guvernului și împiedicarea adversarilor de a accede la putere devin extrem de importante. Astfel, în domeniul educației – ca și în orice alt domeniu – cu cât deciziile guvernamentale le vor înlocui mai mult pe cele private, cu atât diferitele grupări se vor grăbi să sară fiecare la gâtul celeilalte, într-o încercare disperată de a face ca o singură decizie și numai una să aibă putere de lege în fiecare domeniu vital al existenței.

Comparați frustrările și conflictul social intens inerente sferei deciziilor guvernamentale cu starea de lucruri de pe piața liberă. Dacă educația ar fi strict privată, atunci fiecare grup de părinți ar putea patrona propriul său tip de școală. S-ar ivi o sumedenie de școli diverse, pentru a răspunde structurii variate a cererilor educaționale ale părinților și copiilor. Unele școli ar fi tradiționale, altele progresiste. De fapt, școlile ar acoperi întregul spectru, de la cele foarte tradiționale

la cele foarte progresiste; unele școli ar experimenta educația egalitaristă, fără note, iar altele ar pune accentul pe învățarea riguroasă a materiilor, utilizând sistemul concurențial al notelor; unele școli ar fi laice, altele ar promova diferite crezuri religioase; unele ar fi liberale, accentuând virtuțile liberei întreprinderi, iar altele ar favoriza diferite tipuri de socialism.

Să privim, de exemplu, la structura actuală a industriei de cărți și de reviste, ținând cont de faptul că atât cărțile, cât și revistele reprezintă o formă de educație extrem de importantă. Piața revistelor, fiind în linii mari una liberă, conține toate tipurile de reviste potrivite unei largi varietăți a gusturilor și a cererilor consumatorilor: există reviste cu acoperire națională, reviste de interes general; există reviste de stânga, conservatoare sau de tot felul de orientări ideologice; există publicații academice specializate; și există nenumărate reviste dedicate intereselor speciale și hobby-urilor precum bridge-ul, șahul, audițiile hi-fi etc. Piața cărților are o structură similară: există cărți de largă circulație, cărți specializate, cărți care promovează tot soiul de ideologii. Aboliți școlile publice, și piața liberă, variată și diversificată a revistelor și a cărților va fi completată de o „piață a școlilor". Prin contrast, dacă ar exista câte o singură revistă pentru fiecare oraș sau stat, gândiți-vă la bătăliile și conflictele care ar lua naștere. Cum ar trebui să fie respectiva revistă? Liberală, conservatoare, sau socialistă? Cât spațiu ar trebui să dedice beletristicii și cât bridge-ului, etc.? Presiunile și conflictele ar fi intense și nici o soluție nu ar fi satisfăcătoare, pentru că *orice* decizie i-ar priva pe nenumărați oameni de satisfacerea dorințelor și a nevoilor lor. Așadar, ceea ce susțin libertarienii nu este atât de strigător la cer pe cât ar părea la prima vedere; ceea ce susțin ei este un sistem educațional la fel de liber și de diversificat precum acela al majorității celorlalte mijloace educaționale din ziua de astăzi.

Întorcându-ne la publicațiile educaționale, ce părere am avea despre propunerea ca guvernul federal, sau guvernul unui stat, să folosească banii contribuabililor pentru a pune la punct o rețea națională de reviste sau de ziare, după care să îi oblige pe toți oamenii sau pe toți copiii să citească aceste ziare sau reviste? Mai mult, ce am crede dacă guvernul ar interzice toate celelalte ziare și reviste, sau cel

puțin ar interzice acele ziare și reviste care nu ar satisface anumite „standarde" fixate de o comisie guvernamentală cu privire la lucrurile pe care copiii ar trebui să le citească? Fără îndoială că o astfel de propunere ar fi primită cu oroare în întreaga țară; totuși, acesta este exact tipul de regim pe care guvernul l-a impus în școli. O presă publică obligatorie ar fi considerată, pe drept cuvânt, un atentat la adresa libertății fundamentale a presei; dar libertatea educațională nu este oare cel puțin la fel de importantă ca și libertatea presei? Nu sunt oare ambele – atât libertatea presei, cât și cea a educației – mijloace vitale pentru informarea și educarea publicului, pentru libera cercetare și pentru căutarea adevărului? De fapt, suprimarea învățământului liber ar trebui privită cu și mai multă indignare decât suprimarea libertății presei, pentru că în acest caz sunt implicate într-o manieră mult mai directă mințile plăpânde și neformate ale copiilor.

Este uimitor faptul că cel puțin unii dintre avocații învățământului public au recunoscut analogia dintre învățământ și presă – și au încercat să impună în acest din urmă domeniu aceleași idei pe care le promovau în domeniul educației. Astfel, prin anii 1780-1790, în lumea politică din Boston era proeminent un grup arhi-federalist, intitulat „Essex Junto", compus din comercianți și avocați de frunte care proveneau din ținutul Essex, statul Massachussetts. Acest grup pleda cu tărie pentru extinderea învățământului public, astfel încât tinerii „să fie învățați să se subordoneze așa cum se cuvine". Un membru al acestui grup, Stephen Higginson, declara deschis că „oamenii trebuie învățați să aibă încredere în conducători și să îi privească reverențios". Întru totul consecvent acestei logici, un alt comerciant de frunte din Essex și teoretician al grupului, Jonathan Jackson, observând că presa reprezintă o formă de educație la fel de importantă precum învățământul formal, denunța presa liberă pentru că este cu necesitate supusă cititorilor ei, care o patronează, și pleda în favoarea unui ziar aflat în proprietatea statului, care să fie independent de cititori și astfel să le poată inculca acestora adevăratele virtuți cetățenești.[13]

[13] David Hackett Fischer, „The Myth of Essex Junto", *William and Mary Quarterly* (Aprilie 1964), pp.191-235. Vezi și Murray N. Rothbard, „Economic Thought: Comment", în D.T. Gilchrist (editor), *The Growth of the Seaport Cities, 1790-1825* (Charlottesville, Virginia: University Press of Virginia, 1967), pp. 178-179.

Profesorul E.G. West a oferit la rândul său o analogie instructivă între oferta de învățământ și cea de hrană – industria alimentară având cu siguranță, pentru copii, ca și pentru adulți, o importanță cel puțin la fel de mare precum industria învățământului. În cuvintele lui West,

> protecția copilului față de înfometare sau față de malnutriție este, desigur, cel puțin la fel de importantă ca și protecția față de ignoranță. Este totuși dificil să ne imaginăm vreun guvern care, în dorința sa de a-i vedea pe copii îmbrăcați și hrăniți la anumite standarde minimale, ar emite legi cu privire la alimentația obligatorie și universală, sau care ar lua măsuri de creștere a taxelor și a impozitelor pentru a oferi copiilor hrană „gratuit", în magazinele sau în bucătăriile publice ale autorităților locale. Este încă și mai greu să ne imaginăm că majoritatea oamenilor va accepta fără să crâcnească un astfel de sistem, mai ales atunci când acesta ar fi într-atât de dezvoltat, încât, din rațiuni „administrative", părinții ar fi arondați acelor magazine care se întâmplă să fie mai aproape de locuințele lor…Totuși, oricât de stranii ar părea asemenea măsuri ipotetice atunci când este vorba despre aprovizionarea cu alimente sau cu îmbrăcăminte, ele sunt tipice pentru sistemul... educației de stat...[14]

Mai mulți gânditori libertarieni – atât de la stânga, cât și de la dreapta spectrului – au criticat tranșant natura totalitară a învățământului public obligatoriu. Astfel, criticul britanic Herbert Read, un anarhist de stânga, scria că:

> Omenirea este în mod natural diferențiată în mai multe tipuri, iar a obliga toate aceste tipuri să intre în același tipar conduce în mod inevitabil la distorsiuni și la represiune. Școlile ar trebui să fie de mai multe tipuri, să utilizeze metode diferite și să își modeleze oferta în funcție de diversele dispoziții umane. S-ar putea argumenta că până și un stat totalitar ar trebui să recunoască acest principiu, dar adevărul este că diferențierea reprezintă un proces organic, care ține de asocierile spontane și variate dintre indivizi pentru atingerea unor scopuri particulare…Întreaga structură a educației ca proces natural, pe care am avut-o în vedere, se des-

[14] E.G. West, *Education and the State* (Londra: Institute of Economic Affairs, 1965), pp. 13-14.

tramă dacă încercăm să o facem…artificială.[15]

Iar Herbert Spencer, marele filosof individualist englez de la sfârșitul secolului XIX, punea problema în următorii termeni:

> Ce înțelegem atunci când spunem că guvernul trebuie să educe poporul? De ce ar trebui poporul să fie educat? La ce folosește educația? E limpede, pentru a-i face pe oameni apți pentru viața socială – pentru a-i face buni cetățeni? Dar cine poate spune ce anume sunt bunii cetățeni? Guvernul: nu există nici un alt judecător. Și cine poate spune cum pot fi obținuți acești buni cetățeni? Guvernul: nu există nici un alt judecător. Prin urmare, propoziția de mai sus este convertibilă în următoarea: guvernul trebuie să îi modeleze pe copii după tiparul bunului cetățean…El trebuie mai întâi să își ofere sieși o concepție clară cu privire la modelul de cetățean, după care trebuie să elaboreze acel sistem disciplinar care să fie calculat pentru producerea de cetățeni după respectivul model. Acest sistem disciplinar trebuie să fie cât se poate de ferm. Pentru că altfel le-ar permite oamenilor să se dezvolte într-un mod diferit de cel conform cu judecata guvernului cu privire la ce trebuie ei să devină și astfel ar eșua în sarcina pe care o are de îndeplinit.[16]

Pe de altă parte, Isabel Paterson, scriitoarea individualistă americană din secolul XX, declara că:

> Textele educaționale sunt în mod necesar selective în ceea ce privește materiile predate, limba de predare și punctele de vedere din perspectiva cărora are loc predarea. Acolo unde învățământul este condus prin intermediul școlilor particulare, va exista o diversitate considerabilă a școlilor. Părinții trebuie să decidă ei înșiși ce tip de educație doresc pentru copiii lor, pe baza programei oferite de fiecare școală…Nu va exista nici un stimulent pentru a preda „supremația statului ca filosofie obligatorie". Însă orice sistem educațional controlat din punct de vedere politic va inculca, mai devreme sau mai târziu, doctrina supremației statului, fie sub forma dreptului divin al regilor, fie sub aceea a „voinței poporului" în „democrație". O dată ce această doctrină a fost acceptată,

[15] Herbert Read, *The Education of Free Man* (Londra: Freedom Press, 1944), pp. 27-28.

[16] Herbert Spencer, *Social Statistics* (Londra: John Chapman, 1851), pp. 332-333.

> sarcina de a-i elibera pe cetățeni din strânsoarea puterii politice asupra întregii lor vieți devine una aproape supraomenească… Încă din cea mai fragedă copilărie, cetățenii își vor afla trupurile, proprietățile și mințile prinse deja în ghearele acestei puteri. E mai ușor să faci o caracatiță să renunțe la prada sa decât să îi eliberezi pe cetățeni de sub puterea statului.
>
> Un sistem educațional obligatoriu și finanțat prin taxe reprezintă modelul complet al unui stat totalitar.[17]

Așa cum a arătat E.G. West, comoditatea birocratică a condus în mod invariabil statele la crearea de districte educaționale geografice, la plasarea câte unei școli publice în fiecare district și la obligarea copiilor care urmează învățământul public să se înscrie la școala care se află în districtul cel mai apropiat de locul lor de reședință. Fără îndoială că, pe o piață liberă a învățământului privat, majoritatea copiilor se vor înscrie la școlile cele mai apropiate de locuințele lor; dar actualul sistem impune un monopol al câte unei școli pentru fiecare district, și astfel impune uniformitatea în interiorul fiecărei arii geografice. Copiilor care, din indiferent ce motive, ar prefera să se înscrie la o școală dintr-un alt district, le este interzis acest lucru. Rezultatul constă în omogenizarea geografică forțată, ceea ce înseamnă că, de fapt, caracterul fiecărei școli este în întregime dependent de cel al comunității în mijlocul căreia se află. Devine astfel inevitabil ca școlile publice, în loc să fie complet uniforme, să fie uniforme *în cadrul* fiecărui district; compoziția elevilor, finanțarea fiecărei școli și calitatea educației vor ajunge să depindă de valorile, de bogăția și de baza de impozitare din fiecare zonă geografică. Devine astfel inevitabil faptul că districtele educaționale cele mai bogate vor avea un învățământ mai costisitor și de mai bună calitate și vor oferi salarii mai mari și condiții mai bune de muncă în învățământ decât districtele mai sărace. Profesorii vor considera mai atractive școlile mai bune; profesorii mai competenți vor gravita în jurul districtelor cu școli mai bune, pe când profesorii mai slabi vor trebui să rămână în zonele cu salarii mai scăzute. Prin urmare, crearea districtelor educaționale publice are drept rezultat inevitabil negarea acelui ideal

[17] Isabel Paterson, *The God of the Machine* (New York: G.P. Putnam, 1943), pp. 257-258.

egalitar a cărui atingere se presupune că reprezintă principalul țel al învățământului public.

Mai mult, dacă zonele rezidențiale sunt segregate rasial, așa cum adesea tind să fie, rezultatul monopolului geografic obligatoriu îl constituie segregarea rasială obligatorie în învățământul public. Acei părinți care preferă învățământul integrat au de luptat cu un întreg sistem al monopolurilor geografice. În plus, parcă pentru a confirma vorbele acelui om de spirit care a spus că „în zilele noastre, tot ce nu e interzis e obligatoriu", tendința recentă a birocraților din învățământul public este nu de a lărgi sfera de decizie a părinților, ci, dimpotrivă, de a impune transportarea cu autobuze și integrarea rasială obligatorie – ceea ce conduce adesea la transferarea grotescă a copiilor în zone îndepărtate de cele în care locuiesc. Observăm încă o dată modelul guvernamental tipic: fie segregare obligatorie, fie integrare obligatorie. Calea voluntară – lăsarea deciziilor în seama părinților – nu este niciodată luată în considerare de către birocrația vreunui stat.

E curios faptul că mișcările recente în favoarea controlului părinților asupra învățământului public la nivel local au fost catalogate uneori ca fiind „de extremă dreaptă", iar alteori ca ținând de „extrema stângă", deși motivația lor libertariană era exact aceeași în toate cazurile. Astfel, când părinții s-au opus înscrierii obligatorii a copiilor și transportării lor cu autobuze în școli aflate departe de casă, *establishment*-ul educațional a taxat aceste mișcări drept „bigote" și le-a declarat „de extremă dreaptă". Dar când, la fel, părinții negri au cerut să aibă control asupra sistemului local de învățământ – ca în cazul Ocean Hill-Brownsville, din New York – același *establishment* a declarat mișcarea lor ca fiind „nihilistă" și „de extremă stângă". Partea cea mai curioasă a întregii povești este că părinții din ambele tabere nu au reușit să înțeleagă dorința lor comună de a controla sistemul local de învățământ și s-au acuzat reciproc de „bigotism" sau de „militantism". Din nefericire, nici grupul de părinți albi, nici cel al părinților negri nu a înțeles că, de fapt, luptă cu toții pentru o cauză comună: împotriva *establishment*-ului educațional, împotriva controlului dictatorial asupra educației copiilor lor impus de către o birocrație educațională care încearcă să le vâre pe gât o formă de învățământ despre care *ea* consideră că trebuie impusă maselor re-

calcitrante. Una dintre sarcinile de maximă importanță ale libertarienilor este aceea de a preciza cauza comună a tuturor grupurilor de părinți care se ridică împotriva tiraniei educaționale a statului. Firește că trebuie arătat, de asemenea, că părinții *nu* se vor putea descotorosi *vreodată* de stat, până când sistemul învățământului public nu va fi complet abolit, până când învățământul nu va redeveni liber.

Natura geografică a învățământului public a generat, de asemenea, un model obligatoriu de segregare rezidențială, în ceea ce privește venitul și, implicit, în privința rasei, de-a lungul întregii țări și mai ales în suburbii. Așa cum toată lumea știe, începând din perioada celui de-al Doilea Război Mondial, în Statele Unite a avut loc o expansiune a populației nu către zonele din interiorul orașelor, ci către zonele suburbane înconjurătoare. Tot mai multe familii tinere se mutau în suburbii, unde apărea astfel o populație tânără și cu un număr relativ mare de copii, și unde principala povară fiscală o reprezentau cheltuielile cu învățământul public. Școlile acestea au fost invariabil finanțate din taxe crescânde pe proprietate, care se repercutau asupra rezidenților din suburbii. Aceasta însemna că o familie, cu cât era mai bogată și cu cât avea o locuință mai scumpă, cu atât mai mult trebuia să contribuie, prin intermediul taxelor plătite, la finanțarea școlii locale. Prin urmare, cum povara fiscală a taxelor a crescut constant, familiile din suburbii au încercat cu disperare să încurajeze influxul de rezidenți bogați și *să descurajeze* influxul de persoane mai sărace. Pe scurt, există un preț minim al locuințelor în așa fel încât taxa pe proprietate să fie cel puțin egală cu costurile educației copiilor. Familiile care locuiesc în case al căror preț este mai mic decât acesta nu vor plăti taxe pe proprietate suficient de mari pentru a acoperi costul educației copiilor lor și, în consecință, vor mări povara fiscală a celorlalți locuitori ai suburbiei. Înțelegând acest lucru, locuitorii din suburbii au adoptat în general legi de zonare cât se poate de riguroase, care interzic construcția de locuințe sub un anumit nivel al costurilor construcției – și astfel îngheață influxul de cetățeni mai săraci. De vreme ce proporția negrilor săraci este mai mare decât cea a albilor săraci, astfel de legi interzic practic negrilor să se mute în suburbii. Pe de altă parte, cum în ultimii ani locurile de muncă și industriile au migrat dinspre interiorul orașelor către suburbii, rezultatul este o presiune crescândă a șomajului asupra negrilor – o

presiune care nu poate decât să se intensifice, o dată cu accelerarea procesului de relocalizare a industriilor. Abolirea învățământului public, și astfel desființarea legăturii dintre impozitul pe proprietate și școli, ar reprezenta un pas înainte pe drumul către anularea reglementărilor restrictive cu privire la zonare, în așa fel încât suburbiile să nu mai fie un adăpost exclusivist al păturii superioare a clasei mijlocii.

Poveri fiscale și subvenții

Simpla existență a învățământului public presupune existența unei întregi structuri de taxe și subvenții obligatorii – cu toate greu de justificat din vreun punct de vedere moral. În primul rând, existența școlilor publice îi obligă pe acei părinți care doresc să își trimită copiii să învețe în școli particulare să suporte o dublă povară: ei sunt obligați să subvenționeze educația copiilor înscriși în învățământul public și să plătească, în același timp, pentru educația propriilor lor copii. Doar falimentul evident al învățământului public în marile orașe a permis ca în aceste zone să se mențină un sistem înfloritor al școlilor particulare; în domeniul educației superioare, unde falimentul nu este la fel de evident, colegiile private sunt scoase rapid de pe piață de rivalitatea colegiilor publice, care asigură studenților „gratuitate", subvenționată prin taxe, și care oferă profesorilor salarii mai mari obținute tot prin taxe. Pe de altă parte, cum școlile publice trebuie să fie laice, conform Constituției, aceasta înseamnă că părinții cu convingeri religioase sunt obligați să subvenționeze caracterul laic al învățământului public. Desigur, „separarea Bisericii de stat" este un principiu nobil – și o instanțiere a principiului libertarian potrivit căruia *totul* trebuie separat de stat; dar a obliga, prin intermediul coerciției statale, persoanele religioase să le subvenționeze pe cele nereligioase înseamnă să mergem prea departe în cealaltă direcție.

Existența învățământului public mai înseamnă și că persoanele necăsătorite și fără copii sunt obligate să subvenționeze familiile cu copii. Pe baza cărui principiu etic putem susține așa ceva? Iar astăzi, când creșterea populației nu mai este la modă, nu reprezintă oare o anomalie acei stângiști care susțin, pe de o parte, măsuri de scădere a

creșterii populației, dar care, pe de altă parte, se ridică în sprijinul învățământului public – care nu numai că subvenționează familiile cu copii, dar care le subvenționează *proporțional cu numărul copiilor*? Nu trebuie să acceptăm în întregime argumentele propuse de mișcarea isterică din zilele noastre împotriva creșterii populației pentru a pune sub semnul întrebării înțelepciunea deciziei deliberate de a subvenționa familiile, prin intermediul statului, în funcție de numărul de copii al acestora. O astfel de decizie presupune că persoanele sărace și cuplurile sărace și fără copii sunt obligate să subvenționeze familiile înstărite și cu copii. Putem oare spune că o astfel de măsură are vreun sens din punct de vedere etic?

În anii din urmă, adepții învățământului public au promulgat doctrina potrivit căreia „fiecare copil are dreptul la educație", astfel că toți contribuabilii trebuie constrânși să le ofere acest drept. Dar astfel este răstălmăcit în întregime conceptul de „drept". Din punct de vedere filosofic, un „drept" trebuie să fie ceva întipărit în natura omului și a realității, ceva care poate fi prezervat și susținut oricând, în orice epocă. „Dreptul" de proprietate asupra propriei persoane sau „dreptul" individului de a-și apăra viața și proprietatea fac limpede parte din această categorie de drepturi: ele pot fi aplicate atât oamenilor de Neanderthal, cât și celor din Calcutta modernă sau din Statele Unite de astăzi. Astfel de drepturi sunt independente de timp și spațiu. Dar „dreptul la un loc de muncă", sau la „trei mese pe zi", sau la „12 ani de educație școlară" nu pot fi garantate în același mod. Ce este de făcut dacă astfel de lucruri *nu pot* exista, așa cum era cazul în perioada neanderthaliană, sau în Calcutta modernă. A vorbi despre un „drept" ca despre ceva care nu poate fi acordat decât în condițiile industriale moderne înseamnă a nu vorbi deloc despre un drept cu adevărat uman, natural. Mai mult, „dreptul" libertarian de proprietate asupra propriei persoane nu presupune exercitarea coerciției asupra unui grup de oameni pentru ca respectivul drept să poată fi furnizat altui grup. *Fiecare om* se poate bucura de dreptul de proprietate asupra propriei persoane fără să exercite vreun tip de coerciție asupra altcuiva. Dar în cazul „dreptului" la educație școlară, pentru ca el să existe este nevoie ca un grup de oameni să fie obligat să îl furnizeze altui grup. Ceea ce înseamnă că „dreptul" la educație școlară, la un loc de muncă sau la trei mese pe zi nu derivă din natura

umană; pentru ca astfel de drepturi să existe, e nevoie ca un grup de exploatați să fie obligat să le producă.

Pe de altă parte, conceptul de „drept la educație" trebuie plasat întotdeauna în contextul potrivit căruia învățământul formal nu reprezintă decât o mică porțiune din cantitatea de educație de care un om are parte pe parcursul întregii sale vieți. Dacă fiecare copil ar avea cu adevărat un „drept" la educație, de ce nu ar avea și „dreptul" de a citi ziare și reviste? Și atunci, de ce nu ne-ar impozita guvernul pe toți, pentru a oferi reviste publice gratuite tuturor celor care doresc să le obțină?

Profesorul Milton Friedman, economist la Universitatea din Chicago, ne-a făcut un important serviciu separând sumele de bani de diferitele aspecte ale subvențiilor guvernamentale – în educație, ca și în orice alt domeniu. Deși, din nefericire, Friedman acceptă punctul de vedere potrivit căruia contribuabilii ar trebui să finanțeze educația fiecărui copil, el arată că acest punct de vedere nu poate constitui un argument în favoarea învățământului public. E perfect posibil ca fiecare contribuabil să subvenționeze educația fiecărui copil fără să existe nici o școală publică![18] În faimosul de acum „plan de cupoane" propus de Friedman, guvernul ar oferi fiecărui părinte câte un cupon care i-ar permite acestuia să plătească o anumită parte din cheltuielile de educație ale copilului său *la orice școală* ar dori respectivul părinte. Acest plan al cupoanelor pentru educație ar face ca oferta de educație să fie în continuare finanțată prin impozite, dar ar permite abolirea sistemului birocratic, monopolist, ineficient și dictatorial al învățământului public. Părinții și-ar putea trimite copiii la orice școală privată ar dori, maximizându-se astfel gama lor de opțiuni. La rândul lor, copiii ar putea urma orice tip de școală – progresistă sau tradițională, religioasă sau laică, socialistă sau capitalistă – potrivit dorinței părinților. Subvenția monetară ar fi astfel complet separată de oferta efectivă de învățământ a guvernului, prin sistemul școlilor publice.

Cu toate că planul propus de Friedman ar reprezenta un mare

[18] Milton Friedman, *Capitalism and Freedom* (Chicago: University of Chicago Press, 1962), pp. 85-107. (Versiunea în limba română – *Capitalism și libertate*, traducere de Delia Răzdolescu și George C. Potra, București: Editura Enciclopedică, 1995, pp. 103-125)

pas înainte față de actualul sistem, prin aceea că ar oferi părinților o gamă de opțiuni mult mai largă și ar îngădui abolirea sistemului public de învățământ, libertarienii vor descoperi cu ușurință că multe probleme grave încă mai persistă. În primul rând, ar continua în forță subvenționarea obligatorie a învățământului, care este în sine imorală. În al doilea rând, este inevitabil ca puterea de a subvenționa să aducă cu sine puterea de a controla și de a reglementa: guvernul nu va elibera cupoane pentru *orice* tip de învățământ. În mod limpede, guvernul va plăti cupoane numai pentru școlile private *autorizate* de stat, considerate de acesta ca oferind o educație potrivită. Iar acest lucru conduce la un control detaliat al școlilor private de către guvern – la controlul asupra programei, al metodelor de educație, al formelor de finanțare ș.a.m.d. Puterea statului asupra școlilor particulare va fi, prin puterea sa de a decide care școli sunt apte să primească cupoane și care nu, chiar mai mare decât în prezent[19].

De la incidentul din statul Oregon, adepții învățământului public nu au mai mers niciodată atât de departe încât să interzică școlile private; dar statul controlează și reglementează existența acestor școli în numeroase feluri. Fiecare stat, de exemplu, cere ca fiecare copil să fie educat numai într-o școală acreditată de el, ceea ce obligă școlile să se conformeze modelului curicular dorit de guvern. Pentru a obține „calificarea" ca școli private acreditate, trebuie îndeplinite tot soiul de cerințe costisitoare și lipsite de sens – atât de către școală, cât și de către profesor, care adesea trebuie să urmeze o sumedenie de cursuri absurde de „educație" pentru a fi considerat apt să predea. Multe școli private bune funcționează astăzi „ilegal" din punct de vedere tehnic, pentru că refuză să se conformeze cerințelor, adesea aiuritoare, ale guvernului. Poate că cea mai gravă nedreptate este aceea că, în majoritatea statelor, părinților le este interzis să predea ei înșiși copiilor lor, de vreme ce statul nu va accepta că ei, părinții, reprezintă cu adevărat o „școală" adecvată. Există nenumărați părinți care sunt mai mult decât calificați să predea ei înșiși copiilor lor, mai ales în clasele elementare. Mai mult, ei sunt mai calificați decât orice terță parte să evalueze abilitățile copiilor lor, să hotărască cel mai adecvat

[19] Pentru o critică libertariană a cupoanelor friedmaniene, vezi George Pearson, *Another Look at Education Vouchers* (Wichita, Kansas: Center for Independent Education).

ritm pentru ei și să adapteze educația la nevoile și competențele individuale ale fiecărui copil. Nici un tip de învățământ formal, obligat să se desfășoare în „clase" uniforme, nu poate furniza un astfel de serviciu.

Școlile „gratuite", fie ele școlile publice de astăzi sau viitoarele școli finanțate prin cupoane, nu sunt, desigur, *cu adevărat* gratuite: cineva, și anume contribuabilii, trebuie să plătească aceste servicii educaționale. Dar, odată cu separarea serviciului oferit de plata necesară pentru a-l obține, va apărea o creștere artificială a numărului de copii din sistemul de învățământ (independent de legile privind obligativitatea învățământului, care au același efect), și o creștere a dezinteresului manifestat de copil față de serviciul educațional pentru care familia sa nu trebuie să plătească nimic. În consecință, un mare număr de copii nepotriviți pentru școală sau neinteresați de școală, cărora le-ar fi mai bine dacă ar sta acasă sau dacă ar lucra, sunt târâți în sistemul de învățământ și sunt ținuți acolo cu mult mai mult timp decât ar trebui. Mania învățământului generalizat a creat o masă de copii nemulțumiți și încarcerați; tot ea a creat și opinia generalizată că fiecare *trebuie* să termine liceul (sau chiar colegiul) pentru a merita să fie angajat. La toate acestea s-a adăugat și propaganda isterică din mijloacele de informare în masă împotriva abandonului școlar. Pentru această evoluție a lucrurilor, o parte din vină o poartă și lumea afacerilor; angajatorii sunt fericiți când forța de muncă este pregătită nu de către ei înșiși și la locul de muncă, ci pe cheltuiala nefericitului contribuabil. Merită să ne întrebăm în ce măsură dezvoltarea învățământului public de masă nu este decât un mijloc prin care angajatorii transferă costurile de pregătire a lucrătorilor pe umerii contribuabililor.

Ne-am putea aștepta ca această pregătire, tocmai pentru că nu îi costă nimic pe angajatori, să fie scumpă, ineficientă și mult prea lentă. Și fapt este că din ce în ce mai multe dovezi vin în sprijinul ideii că o mare parte din învățământul curent nu este necesară pentru o activitate productivă. Nu putem evita întrebarea lui Arthur Stinchcombe:

> Există oare ceva care să poată fi predat într-un liceu și pentru care angajatorii de lucrători manuali să fie dispuși să plătească dacă ar fi predat cum se cuvine? În general, răspunsul este nu. Nici abilitățile fizice și nici tăria de caracter, cele două lucruri de care

> sunt interesați în primul rând angajatorii de lucrători manuali, nu sunt prea mult influențate de către sistemul de învățământ. Angajatorii preocupați cu obținerea de lucrători de încredere pot cere potențialilor angajați diploma care să le ateste absolvirea liceului, ca dovadă a capacității acestora din urmă de a fi disciplinați. Altfel, ei îi pot pregăti pe lucrători mai bine și mai ieftin decât o face liceul, și anume la locul de muncă.[20]

În plus, așa cum a arătat profesorul Banfield, majoritatea aptitudinilor de muncă sunt oricum deprinse la locul de muncă.[21]

Relativa inutilitate a învățământului public în raport cu pregătirea lucrătorilor manuali este demonstrată de fascinantul program al celor de la MIND, un serviciu educațional privat, condus acum de către cei de la „Corn Products Refining Company" din Greenwich, statul Connecticut. Cercetătorii de la MIND i-au ales în mod deliberat pe acei tineri care au abandonat liceul și care nu aveau aptitudini pentru munca manuală și, în câteva săptămâni, printr-o pregătire intensivă cu ajutorul diferitelor aparate, au fost capabili să îi învețe pe acești tineri să dactilografieze, să deprindă alte abilități de bază și să îi angajeze la diferite firme. În 10 ani petrecuți în învățământul public, acești tineri au învățat mai puțin decât în câteva săptămâni de pregătire privată intensă, orientată către obținerea unui loc de muncă! Faptul de a le permite tinerilor să renunțe la dependența obligatorie și să devină persoane independente, capabile să se întrețină singure, nu poate decât să aducă beneficii nemăsurate atât lor, cât și restului societății.

Există dovezi considerabile în favoarea ideii că putem vorbi despre o legătură între legile privind obligativitatea învățământului și problema, de o amploare crescândă, a delincvenței juvenile, mai ales în cazul copiilor frustrați, de vârste mai mari. Astfel, Stinchcombe a descoperit că, de fapt, comportamentul rebel și cel delicvent sunt „în mare măsură o reacție la școala ca atare"; iar Comitetul Crowther din Marea Britanie a descoperit că, atunci când, în 1947, pragul vârstei minime legale de părăsire a școlii a fost ridicat de către guvern de

---

[20] Arthur L. Stinchcombe, *Rebellion in a High School* (Chicago: Quadrangle Books, 1964), p. 180. Citat în Edward C. Banfield, *The Unheavenly City* (Boston: Little, Brown & Co., 1970), p. 136.

[21] Banfield, ibid, p.292

la 14 la 15 ani, s-a înregistrat o creștere abruptă și imediată a numărului de delincvențe comise de către copiii de 14 ani – cei proaspăt încarcerați[22].

O parte din vina pentru legile privind obligativitatea învățământului o poartă și sindicatele, care, pentru a reduce concurența venită din partea lucrătorilor tineri sau adolescenți, încearcă să îi mențină pe tineri în instituții de învățământ – deci în afara pieței muncii – cât mai mult timp cu putință. Astfel, atât sindicatele, cât și patronii exercită presiuni puternice în favoarea menținerii învățământului obligatoriu, și astfel în favoarea neangajării celei mai mari părți a tineretului acestei națiuni.

Învățământul superior

Cu excepția efectelor produse de legile privind obligativitatea învățământului, putem aduce învățământului superior public aceleași critici dure pe care le-am adus școlilor publice, cu o singură și notabilă adăugire. Există dovezi tot mai numeroase cu privire la faptul că, în domeniul învățământului superior public, subvenția obligatorie este în așa fel concepută, încât cetățenii mai săraci sunt constrânși să subvenționeze educația celor mai avuți! Acest lucru se petrece, în principal, din trei motive: structura impozitelor școlare nu este deosebit de „progresivă", cu alte cuvinte cei bogați nu sunt impozitați într-o proporție mai mare; copiii care merg la colegiu au, în general, părinți mai bogați decât copiii care nu urmează vreo formă de învățământ superior; și, în consecință, copiii care urmează un colegiu vor obține un venit mai mare din activitățile lor de-a lungul vieții decât cei care nu urmează vreun colegiu. Prin urmare, asistăm la o redistribuție netă a veniturilor dinspre săraci către bogați, prin intermediul colegiilor publice! Poate fi justificat în vreun fel, în termeni etici, lucrul acesta?

Profesorii Weisbrod și Hansen au demonstrat deja acest efect redistributiv în studiile lor cu privire la învățământul superior public din statele Wisconsin și California. Ei au descoperit, de exemplu, că, în Wisconsin, venitul mediu anual al familiilor fără copii

[22] Vezi Banfield, ibid, pp. 149 și urm.

înscriși în sistemul învățământului superior public era, în perioada 1964-1965, de 6.500 de dolari, iar venitul mediu anual al familiilor *cu* copii înscriși la Universitatea din Wisconsin era de 9.700 de dolari. În California, venitul mediu al familiilor din prima categorie era de 7.900 de dolari, iar cel al familiilor din a doua categorie de 12.000 de dolari; iar disparitatea subvenției era și mai mare, deoarece structura impozitelor era și mai puțin „progresivă" în acest din urmă stat. Douglas Windham a descoperit un efect redistributiv similar, dinspre săraci către bogați, în Florida. Concluzia studiului privitor la California al profesorilor Hansen și Weisbrod a fost aceea că:

> …pe ansamblu, efectul acestor subvenții este cel de a promova mai multă – și nu mai puțină – inegalitate între persoanele cu statut social și economic diferit; sistemul pune la dispoziția tuturor subvenții substanțiale, dar familiile cu venit scăzut fie nu sunt eligibile pentru aceste subvenții, fie nu se pot folosi de ele datorită altor condiții și constrângeri asociate cu nivelul venitului lor.
>
> Adevărul pe care l-am descoperit în California – o distribuție excesiv de inegală a subvențiilor furnizate prin intermediul învățământului universitar public – este, destul de probabil, încă și mai verificat în celelalte state. În nici un alt stat sistemul școlilor preuniversitare locale („local Junior Colleges") nu este mai extins decât în California și, din acest motiv, nici un alt stat nu are un procent atât de mare de absolvenți de liceu care se înscriu în învățământul superior. Prin urmare, putem afirma cu destulă siguranță că statul californian are un procent mai mic de tineri care nu primesc subvenții decât orice alt stat din Uniune.[23]

Mai mult, statele, pe lângă faptul că periclitează din punct de vedere economic colegiile private prin concurența neloială a universităților publice subvenționate prin impozite, impun și controale stricte ale învățământului superior privat, prin diverse reglementări. Astfel,

[23] Lee Hansen și Burton A. Weisbrod, *Benefits, Costs, and Finance of Public Higher Education* (Chicago: Markham Pub. Co., 1969), p. 78. Cu privire la Wisconsin și la comparația dintre acesta și California, vezi W. Lee Hansen, „Income Distribution Effects of Higher Education", *American Economic Review, Papers and Proceedings* (Mai 1969), pp. 335-340. Cu privire la problema generală a redistribuției dinspre săraci către bogați în „statul asistențial" modern, vezi Leonard Ross, „The Myth that Things are Getting Better", *New York Review of Books* (12 August 1971), pp.7-9.

în statul New York, nimeni nu poate înființa vreo instituție numită „colegiu" sau „universitate" decât dacă depune o garanție de 500.000 de dolari în favoarea statului New York. Aceasta reprezintă, evident, o discriminare severă față de instituțiile educaționale mai mici și mai sărace, care nu pot intra astfel pe piața învățământului superior. Pe de altă parte, asociațiile regionale ale colegiilor pot – datorită puterii lor de a „acredita" – să scoată literalmente de pe piață orice colegiu care nu se conformează canoanelor impuse de către *establishment*-ul educațional cu privire la programa de învățământ sau la modalitățile de finanțare. De exemplu, aceste asociații refuză hotărât să acrediteze *orice* colegiu care, oricât de bune i-ar fi metodele sau standardele de instrucție, este proprietatea privată a cuiva și este orientat către profit, mai degrabă decât să fie o organizație non-profit administrată de un comitet. De vreme ce colegiile aflate în proprietatea privată a uneia sau a mai multor persoane tind să aibă un succes financiar mai mare, fiind mai stimulate să dea dovadă de eficiență și să asigure servirea atentă a consumatorilor, această discriminare pune o grea povară economică suplimentară pe umerii învățământului superior privat. În anii din urmă, un colegiu de succes din Washington, D.C. – Marjorie Webster Junior College – a fost aproape scos de pe piață prin refuzul asociației regionale sub autoritatea căreia se află de a-i mai valida acreditarea. Cineva ar putea spune că asociațiile regionale sunt asociații private, și nu publice, dar adevărul este că ele lucrează mână-n mână cu guvernul federal care, de exemplu, refuză să ofere colegiilor neacreditate obișnuitele burse și celelalte beneficii.[24]

Discriminarea operată de guvern față de colegiile aflate în proprietate privată (ca și față de alte instituții) nu se oprește la neacordarea de acreditări și de burse. Întreaga structură a impozitului pe venit pune aceste colegii într-o situație încă și mai defavorabilă. Exceptând organizațiile conduse de comitete administrative de la plata impozitului pe venit și impozitând din greu instituțiile producătoare de profit, guvernele statelor – ca și guvernul federal – mutilează și reprimă dezvoltarea acelei forme de învățământ privat care ar putea fi cea mai eficientă și cea mai solvabilă. Soluția libertariană la această inechi-

[24] Cu privire la cazul reprezentat de Marjorie Webster Junior College, vezi James D. Koerner, „The Case of Marjorie Webster", *The Public Interest* (vara, 1970), pp. 40-64.

tate *nu* constă, desigur, în obligarea colegiilor conduse de comitete administrative să plătească, la rândul lor, impozite la fel de oneroase, ci în eliminarea poverilor fiscale impuse astăzi școlilor aflate în proprietate privată. Etica libertariană nu constă în impunerea unei sclavii egale asupra tuturor, ci în aducerea tuturor într-o stare de egală libertate.

Guvernarea prin administratori este, în general, un mod ineficient de a conduce o instituție. Mai întâi, spre deosebire de firmele orientate către profit, de parteneriate și de corporații, o firmă condusă de administratori nu este pe de-a-ntregul în proprietatea *nimănui*. Administratorii *nu pot* obține profituri personale de pe urma operațiilor încununate de succes ale organizației, astfel că nimic nu îi stimulează să fie eficienți sau să își servească clienții în mod adecvat. Atât timp cât colegiul, sau oricare altă organizație, nu suferă de pe urma deficitelor excesive, el poate subzista menținându-se la un nivel scăzut al performanței. De vreme ce administratorii nu pot obține profituri personale de pe urma îmbunătățirii serviciilor față de clienți, ei vor avea tendința să conducă operațiunile într-o manieră laxă. Mai mult decât atât, ei sunt împiedicați să caute eficiența financiară prin chiar termenii contractului de angajare: de exemplu, administratorilor unui colegiu le este interzis să-și salveze instituția transformând o parte din campus într-o întreprindere comercială – într-o parcare aducătoare de profituri, să zicem.

Neglijența față de clienți crește în cazul colegiilor contemporane care funcționează ca organizații conduse de comitete administrative, unde studenții plătesc numai o mică parte din costul educației lor, cea mai mare parte a acestor costuri fiind acoperite prin subvenții guvernamentale. Situația obișnuită de pe piață, unde producătorii își vând produsele, iar cumpărătorii plătesc în întregime suma cerută, a dispărut; iar separarea serviciilor de plățile cuvenite pentru acestea generează o stare de lucruri care nemulțumește pe toată lumea. Consumatorii, de exemplu, simt că managerii sunt cei care fac jocurile. Prin contrast, așa cum remarca un libertarian la apogeul revoltelor studențești de la sfârșitul anilor 1960, „nimeni nu blochează activitatea la Berlitz". Mai mult, faptul că, în realitate, „consumatorii" sunt guvernele și fundațiile, sau absolvenții mai vechi, care plătesc cea mai mare parte a notei de plată, înseamnă că învățământul su-

perior se orientează inevitabil în direcția cererilor lor, mai degrabă decât în direcția educării studenților. Așa cum au arătat profesorii Buchanan și Devletoglou:

> Interpunerea guvernului între universități și studenții-consumatori ai acestora a creat o situație în care universitățile nu pot face față cererii și nu pot prelevа resurse direct pentru satisfacerea preferinței studentului-consumator. Pentru a obține resurse, universitățile trebuie să concureze cu alte activități finanțate din impozite (cu forțele armate, cu școlile din învățământul preuniversitar, cu programele asistențiale ș.a.m.d.). În acest proces, cererea studentului-consumator ajunge să fie neglijată, iar tulburările studențești care decurg de aici oferă ingredientele haosului pe care îl observăm…Dependența crescândă de sprijinul financiar al guvernului, tradusă prin instituția gratuității, poate reprezenta, în ea însăși, una din cauzele importante ale tulburărilor la care asistăm.[25]

Rețeta libertariană prin care se poate pune capăt dezordinii educaționale poate fi rezumată foarte simplu astfel: excludeți guvernul din procesul educațional. Guvernul a încercat să îndoctrineze și să modeleze tineretul națiunii prin sistemul școlilor publice și să îi modeleze pe viitorii conducători prin administrarea și controlul de stat al învățământului superior. Abolirea legilor privind obligativitatea învățământului ar sfârși rolul școlilor de gardieni ai tineretului încarcerat al națiunii și i-ar elibera pe cei cărora le-ar fi mai bine în afara școlilor, făcându-i apți pentru o viață independentă și pentru muncile productive. Abolirea școlilor publice ar pune capăt mutilantei poveri a taxei pe proprietate și ar permite o ofertă variată de servicii educaționale, capabilă să satisfacă toate nevoile și cererile liber exprimate ale unei populații variate și diversificate. Abolirea învățământului guvernamental ar anula nedreptele subvenții obținute prin coerciție, acordate familiilor numeroase și, adesea, claselor de sus, în detrimentul și pe spezele celor săraci. Mizeria guvernamentală, care modelează tineretul american în direcția dorită de stat, ar fi înlocuită cu acțiuni liber alese și voluntare – pe scurt, cu o educație autentic și în întregime liberă, desfășurată atât în școli, cât și în afara lor.

---

[25] James M. Buchanan și Nicos E. Devletoglou, *Academia in Anarchy: An Economic Diagnosis* (New York: Basic Books, 1970), pp. 32-33.

8
Asistența și statul asistențial

De ce avem o criză a asistenței?

Aproape toată lumea, indiferent de ideologie, cade de acord că ceva este profund în neregulă cu picajul accelerat al sistemului asistențial al Statelor Unite, un sistem în care o proporție din ce în ce mai mare a populației duce o viață trândavă de asistat, cu pretenții obligatorii asupra producției restului societății. Câteva date și comparații vor schița unele din dimensiunile acestei probleme galopante. În 1934, în mijlocul celei mai mari depresiuni din istoria americană, la nadirul vieții noastre economice, cheltuielile totale ale statului pentru asistență socială erau de 5,8 miliarde de dolari, din care plățile directe pentru asistență („ajutorul public") erau de 2,5 miliarde de dolari. În 1976, după patru decade în care am avut cel mai mare avânt din istoria Americii, când am ajuns să avem cel mai mare nivel de trai din istoria lumii, cu un nivel relativ scăzut de șomaj, cheltuielile statului pe asistența socială însumau 331,4 miliarde, din care cheltuielile asistențiale directe ajungeau la 48,9 miliarde. Pe scurt, cheltuielile totale cu asistența socială au crescut în aceste patru decade cu imensa rată de 5.614%, iar ajutorul asistențial direct cu 1.856%. Altfel spus, cheltuielile cu asistența socială au crescut cu o medie de 133,7% pe an în intervalul 1934-1976, iar asistența directă a crescut cu 44,2% pe an.

Dacă ne concentrăm mai departe de asistența directă, aflăm că cheltuielile au rămas cam aceleași din 1934 până în 1950, iar apoi au

decolat în stratosferă, odată cu avântul postbelic. Mai exact, între anii 1950-1976, ajutorul asistențial a crescut cu imensul ritm de 84,4% pe an.

Acum, unele dintre aceste creșteri enorme pot fi puse pe seama inflației, care a diluat valoarea și puterea de cumpărare a dolarului. Dacă ajustăm aceste date la inflație, punându-le în termeni de „dolari constanți din 1958" (i.e., fiecare dolar având în mare aceeași putere de cumpărare ca dolarul din 1958), atunci valorile relevante arată așa: 1934 – cheltuieli sociale totale de 13,7 miliarde de dolari; ajutor asistențial direct, 5,9 miliarde. În 1976 – cheltuieli sociale totale de 247,7 miliarde; ajutor asistențial direct, 36,5 miliarde.

Deci, chiar dacă corectăm aceste date pentru a ține cont de inflație, cheltuielile statului cu asistența socială au crescut cu suma imensă de 1.789%, sau 42,8% pe an în acești 42 de ani, iar ajutorul asistențial direct a crescut cu 519%, sau 12,4% pe an. Mai mult, dacă privim la valorile ajutorului asistențial direct din anii 1950 și 1976, ajustate cu inflația, aflăm că cheltuielile asistențiale au crescut, în anii de *boom*, cu 1.077%, sau 41,4% pe an.

Dacă ajustăm mai departe aceste valori pentru a ține cont de creșterea populației (populația americană totală era în 1934 de 126 de milioane și de 215 milioane în 1976), tot avem o creștere de aproape 10 ori a cheltuielilor asistențiale totale (de la 108 de dolari la 1.152 de dolari pe persoană, în dolari constanți din 1958), și mai mult de o triplare a ajutorului public direct (de la 47 de dolari în 1934, la 170 de dolari pe persoană în 1976).

Să mai vedem câteva comparații: din 1955 până în 1976 – ani ai unei mari prosperități – numărul total de persoane asistate a crescut de cinci ori, de la 2,2 la 11,2 milioane. Din 1952 până în 1970, numărul de copii cu vârste până în 18 ani a crescut cu 42%; numărul celor asistați, însă, a crescut cu 400%. Populația totală a stagnat, însă numărul de asistați din New York a sărit de la 330.000 în 1960, la 1,2 milioane în 1971. Este clar, ne paște o criză asistențială.[1]

Criza pare și mai mare dacă includem în „plățile asistențiale" toa-

[1] The Statistical Abstract of the United States, în diferitele sale ediții anuale, conține datele de bază pentru națiune. Pentru valorile locale și analize din trecut, vezi Henry Hazlitt, *Man vs. the Welfare State* (New Rochelle, N.Y.: Arlington House, 1969), pp. 59–60.

te ajutoarele sociale pentru săraci. Astfel, „ajutoarele pentru nevoiași" la nivel federal aproape că s-au triplat din 1960 până în 1969, sărind de la 9,5 miliarde de dolari la 27,7 miliarde. Asistența de stat și cea locală au crescut de la 3,3 miliarde în 1935, la 46 de miliarde, o creștere cu 1.300%! Cheltuielile asistențiale totale pentru 1969, la nivel federal, de stat și local, au însumat suma uluitoare de 73,7 miliarde.

Cei mai mulți oameni cred că a ajunge asistat este un proces exterior pentru clienții asistați, aproape ca o calamitate naturală (ca o erupție vulcanică sau ca un tsunami) care se întâmplă dincolo și în ciuda voinței asistaților. Se spune de obicei că „sărăcia" este cauza din care indivizii sau familiile recurg la ajutorul statului. Dar, orice criteriu am folosi pentru definirea sărăciei, pe baza oricărui nivel ales al veniturilor, este de netăgăduit că numărul persoanelor și familiilor de sub acel „prag al sărăciei" a *scăzut* continuu din anii 1930, nu viceversa. Astfel, gradul de sărăcie nu prea poate explica creșterea spectaculoasă a clientelei asistate.

Soluția acestei enigme se clarifică dacă este înțeles faptul că numărul beneficiarilor de asistență este dat de ceea ce, în economie, se cheamă o „funcție de ofertă pozitivă"; cu alte cuvinte, dacă *stimulentele* de a trece pe asistență sunt mai mari, listele de asistați se lungesc, și același lucru se va întâmpla dacă *stimulentele de a nu trece* pe asistență devin mai slabe. Este bizar faptul că nimeni nu contestă acest fenomen în oricare *altă* zonă a economiei. Să presupunem, de exemplu, că cineva (fie statul, fie un miliardar țicnit, nu asta importă aici) oferă 10.000 de dolari în plus oricui va lucra într-o fabrică de pantofi. Este evident că în industria încălțămintei se va multiplica oferta de lucrători dornici. Același lucru se va întâmpla atunci când piedicile sunt reduse, e.g., dacă statul promite că va scuti fiecare lucrător din încălțăminte de plata impozitelor pe venit. Dacă începem să aplicăm asistaților aceeași analiză ca în toate celelalte arii ale vieții economice, dezlegarea enigmei asistenței devine clară ca lumina zilei.

Care sunt, atunci, stimulentele și piedicile pentru a trece pe asistență și cum s-au schimbat în timp? În mod clar, un factor extrem de important este relația dintre venitul care se poate câștiga din asistență, *în comparație cu* venitul care se câștigă din munca productivă. Să presupunem, simplu, că salariul „mediu" sau curent dintr-o anumită zonă (considerat în mod foarte grosier salariul pe care l-ar primi un

lucrător „mediu") este de 7.000 de dolari pe an. Să presupunem, de asemenea, că venitul care ar putea fi obținut din asistență este de 3.000 de dolari pe an. Aceasta înseamnă că din muncă se va câștiga *net* în medie (înainte de taxe) 4.000 de dolari pe an. Să presupunem acum că plata asistențială urcă la 5.000 de dolari pe an (sau, alternativ, că salariul mediu este redus la 5.000 de dolari). Diferența, câștigul net care se obține prin muncă, a fost acum înjumătățită de la 4.000 la 2.000 de dolari pe an. Este logic că rezultatul va fi o creștere a listelor de asistați (care se va accentua și mai mult, dacă ținem cont că lucrătorii de 7.000 de dolari vor avea de plătit taxe mai mari pentru a-i susține pe asistații înmulțiți și neplătitori de taxe). Ne putem aștepta, așadar ca, dacă nivelul plăților asistențiale crește mai repede decât salariile medii – așa cum a și fost cazul – un număr din ce în ce mai mare să umple listele de asistați. În exemplul nostru, dacă asistența crește la 5.000 de dolari pe an, la ce ne putem aștepta de la lucrătorii care câștigă 4.000, 5.000 sau chiar 6.000 de dolari pe an? Salariatul de 5.000 de dolari pe an care înainte câștiga o diferență de 2.000 de dolari față de asistat, acum vede că diferența a fost redusă la zero, că nu câștigă mai mult – chiar *mai puțin*, după plata taxelor – decât asistatul care este susținut de către stat să stea degeaba. Este oare de mirare că și el va trece la goana după asistență?

Mai exact, în perioada dintre 1952 și 1970, când numărul asistaților a crescut de 5 ori, de la 2 la 10 milioane, câștigul mediu lunar al unei familii asistate a crescut de mai mult de două ori, de la 82 la 187 de dolari, o creștere de aproape 130%, într-o perioadă când prețurile bunurilor de consum au crescut cu doar 50%. Mai mult, în 1968, Comisia pentru Bugetul Cetățenesc a orașului New York a comparat primele zece state ale Uniunii care înregistrau cea mai mare creștere a numărului de asistați cu cele zece state care aveau cea mai mică rată de creștere. Comisia a descoperit că beneficiile asistențiale lunare medii în statele cu creșterea cea mai rapidă erau de două ori mai mari decât în statele cu creșterea cea mai înceată. (Plățile asistențiale lunare pe persoană au fost în medie de 177 de dolari în primul grup de state și de doar 88 de dolari în cel de-al doilea grup.)[2]

[2] Vezi Roger A. Freeman, „The Wayward Welfare State," *Modern Age* (Fall, 1971): 401–02. Într-un detaliat studiu al statelor luate individual, profesorii Brehm și Saving au estimat că peste 60% din numărul de asistabili din fieca-

Un alt exemplu al impactului plăților asistențiale mari și al relației cu salariile oferite pentru lucru a fost citat de Comisia McCone, care a investigat protestul Watts din 1965. Comisia a stabilit că o slujbă plătită cu salariul minim obținea aproximativ 220 de dolari pe lună, din care trebuiau suportate cheltuieli legate de muncă, precum îmbrăcămintea și transportul. În schimb, familia medie asistată din zonă primea între 177 și 238 de dolari pe lună, din care nu trebuiau deduse cheltuieli legate de muncă.[3]

Un alt factor puternic în umflarea listelor de asistați este dispariția din ce în ce mai accentuată a diferitelor stimulente solide de a nu trece pe asistență. Principala piedică a fost dintotdeauna stigmatul pe care fiecare persoană asistată obișnuia să îl simtă, stigmatul de a fi un parazit ce trăiește de pe urma producției, în loc să contribuie la producție. Acest stigmat a fost eliminat din societate de către valorile cu care este încărcat stângismul modern; mai mult, agențiile guvernamentale și lucrătorii sociali au fost ei înșiși din ce în ce mai dornici să le întindă covorul roșu și chiar să îi îndemne pe oameni să treacă pe asistență cât mai rapid cu putință. Imaginea „clasică" a lucrătorului social era aceea a cuiva care ajută oamenii să se ajute ei înșiși, care îi sprijină pentru a-și atinge și păstra independența, pentru a fi pe picioarele lor. Pentru asistați, scopul lucrătorilor sociali obișnuia să fie acela de a-i ajuta să *iasă* de pe listele de asistați cât mai curând. Dar, acum, lucrătorii sociali au un scop opus: de a încerca să *pună* cât mai mulți oameni pe listele de asistați, de a le promova și proclama „drepturile". Rezultatul a fost o continuă relaxare a condițiilor de eligibilitate, o reducere a procedurilor birocratice și o renunțare treptată la aplicarea cerințelor de rezidență, de lucru sau chiar de venit, pentru a primi asistență. Oricine sugerează, oricât de timid, că cei asistați ar trebui să fie obligați să accepte slujbe și să renunțe la asistență este considerat o lepră morală reacționară. Și, pe măsură ce

---

re stat, în 1951, putea fi susținut de nivelul plăților asistențiale din acel stat; la sfârșitul anilor 1950, procentajul crescuse la peste 80%. C.T. Brehm and T.R. Saving, „The Demand for General Assistance Payments," *American Economic Review* (December 1964): 1002–18.

[3] Comisia guvernatorului asupra tulburărilor din Los Angeles, *Violențele în oraș – un sfârșit sau un început?* (2 decembrie 1965), p. 72; citat în Edward Banfield, *The Unheavenly City* (Boston: Little, Brown, 1970), p. 288.

vechiul stigmat este din ce în ce mai slab, oamenii tind să treacă din ce în ce mai rapid pe asistență, în loc de a se feri de ea. Irving Kristol a scris tranșant despre „explozia asistențială" din anii 1960:

> Această „explozie" a fost creată – în parte intenționat, în mai mare parte fără intenție, de autoritățile publice și de funcționarii care executau politici publice în cadrul unui „război contra sărăciei". Iar aceste politici au fost propuse și aplicate de mulți dintre aceiași oameni care mai apoi au fost atât de uimiți de „explozia statului asistențial". Nu este de mirare că le-a luat ceva timp până să-și dea seama că problema pe care încercau să o rezolve era problema pe care o creau.

Aici … sunt motivele pentru „explozia statului asistențial" din anii 1960:

> 1. Numărul de persoane sărace care sunt eligibile pentru asistență va crește pe măsură ce este lărgită definiția „sărăciei" și a „necesității". Războiul contra sărăciei a lărgit aceste definiții oficiale; în consecință, a apărut automat o creștere a numărului „eligibililor".
>
> 2. Numărul săracilor eligibili care depun efectiv formularele pentru primirea asistenței va crește pe măsură ce beneficiile asistențiale cresc – așa cum s-a întâmplat în anii 1960. Atunci când plățile asistențiale (și beneficiile asociate, cum ar fi cele aferente programului Medicaid sau voucherelor alimentare) concurează cu salariile mici, mulți săraci vor prefera în mod rațional să apeleze la asistență. În prezent, în New York, la fel ca în multe alte orașe mari, beneficiile asistențiale concurează și chiar depășesc salariile scăzute.
>
> 3. Neparticiparea celor eligibili la programele asistențiale – o neparticipare bazată pe mândrie sau ignoranță sau frică – va scădea dacă se organizează campanii pentru „recrutarea" lor. O astfel de campanie a fost lansată cu succes în anii 1960 de (a) diverse organizații comunitare sponsorizate și finanțate de către Oficiul pentru Oportunitate Economică, (b) Mișcarea pentru Drepturi Asistențiale și (c) tagma lucrătorilor sociali, care era acum populată de absolvenți de facultate care considerau că este datoria lor morală să-i ajute pe oameni să obțină asistență – în loc să-i ajute să nu mai necesite asistență, așa cum se întâmpla înainte. În plus, tribunalele cooperau prin înlăturarea diverselor obstacole legale (de exemplu, cerințele privind reședința)…

> Cumva, faptul că mai mulți oameni sărmani sunt asistați, primind beneficii mai generoase, nu pare să fi făcut din această țară un loc mai plăcut traiului – nici măcar pentru săracii asistați, a căror situație nu pare să fie evident mai bună decât atunci când erau săraci și neasistați. Ceva pare că nu a funcționat; politica socială plină de compasiune a stângiștilor a dus la tot soiul de consecințe neanticipate și perverse.[4]

Spiritul care anima în trecut tagma lucrătorilor sociali era unul cu totul diferit – și liberal. Se baza pe două principii: (a) orice ajutor și beneficiu asistențial trebuie să fie voluntar, oferit mai degrabă prin agenții private decât prin mijloacele coercitive ale statului; și (b) scopul ajutorului trebuie să fie acela de a-l ajuta pe primitor să devină independent și productiv cât mai curând cu putință. Bineînțeles, logica ultimă este ca (b) să rezulte din (a), din moment ce agențiile private nu pot accesa fondurile practic nelimitate ce se pot mulge de la îndelung răbdătorii plătitori de taxe. Deoarece fondurile caritabile private sunt strict limitate, nu încape loc pentru ideea de „drepturi" asistențiale, definite ca creanțe nelimitate și permanente asupra producției altora. Un alt corolar al limitării fondurilor era că lucrătorii sociali înțelegeau că nu încape discuție despre ajutorarea prefăcuților, celor care refuzau să lucreze sau celor care foloseau asistența ca pe o schemă de îmbogățire; astfel, s-a conturat distincția dintre săracii „merituoși" și cei „nemerituoși". Astfel, agenția *laissez-faire* engleză din secolul XIX numită Societatea pentru Organizarea Carității includea în categoria sărmanilor nemerituoși, care nu erau eligibili pentru ajutor, pe aceia care nu aveau nevoie de sprijin, pe impostori și pe cei a căror „situație este datorată neglijenței sau risipei și pentru care nu este speranță de a deveni independenți de … asistența caritabilă în viitor".[5]

Liberalismul englez de tip *laissez-faire*, chiar dacă accepta asistența guvernamentală prin „Legea Sărmanilor", insista asupra unui efect de descurajare, nu doar prin condițiile stricte de eligibilitate, ci

---

[4] Irving Kristol, „Welfare: The Best of Intentions, the Worst of Results," *Atlantic Monthly* (August 1971): 47.

[5] Charity Organisation Society, *15th Annual Report* (1883), p. 54; citat în Charles Loch Mowat, *The Charity Organisation Society,* 1869–1913 (London: Methuen, 1961), p. 35.

și prin crearea unor condiții destul de neplăcute în azilurile de muncă, încât să se asigure că ajutorul este ceva foarte respingător, mai degrabă decât o oportunitate atractivă. Pentru „săracii nemerituoși", cei responsabili pentru propria soartă, abuzul sistemului de ajutorare nu putea fi frânat decât prin „facerea lui cât mai neplăcut pentru solicitanți, adică prin obligativitatea (ca regulă generală) de a fi supus unui test de muncă sau de a locui într-un azil de muncă."[6]

Chiar dacă o inhibare strictă este mult mai bună decât primirea cu brațele deschise și proclamarea „drepturilor" asistaților, poziția libertariană cere abolirea completă a asistenței de stat și recursul la caritatea privată, bazată cu necesitate pe ajutarea „săracilor merituoși" să ia calea independenței cât mai rapid cu putință. În Statele Unite nu a existat asistență de stat până în Depresiunea din anii 1930 și totuși – într-o epocă în care nivelul de trai era mult mai scăzut – nu se murea de foame pe străzi. Un program de ajutorare privată cu foarte mult succes în prezent este cel al Bisericii Mormone, care cuprinde trei milioane de membri. Acești oameni remarcabili, hăituiți de sărăcie și persecuții, au emigrat în Utah și în statele învecinate în secolul XIX și, prin economisire și muncă asiduă, s-au ridicat la un nivel general de prosperitate și belșug. Foarte puțini mormoni recurg la ajutoare asistențiale; ei sunt educați să fie independenți, pe propriile picioare și să evite sprijinul public. Mormonii sunt credincioși râvnitori și și-au asumat cu succes aceste valori. Mai mult, Biserica Mormonă gestionează un program extins de ajutorare privată pentru membrii săi – bazat, iarăși, pe principiul sprijinirii membrilor ca să atingă independența cât mai rapid posibil.

Să observăm, de exemplu, următoarele principii din „Programul asistențial" al Bisericii Mormone:

> Încă de la organizarea sa în anul 1830, Biserica i-a încurajat pe membrii săi să își obțină și să își păstreze independența; a încurajat economisirea și a sprijinit formarea unor industrii care să creeze locuri de muncă; a fost gata în orice moment să-i ajute pe credincioșii aflați în nevoi.

În 1936, Biserica Mormonă a dezvoltat un

[6] Charity Organisation Society, *2nd Annual Report* (1870), p. 5; citat în Ibid., p. 36.

> Program bisericesc de asistență … un sistem prin care blestemul leneviei să fie stârpit, relele dependenței de ajutorul public să fie alungate, iar independența, munca productivă, cumpătarea și respectul de sine să fie readuse în sânul poporului nostru. Scopul Bisericii este să-i ajute pe oameni să se ajute singuri. Munca trebuie adusă la rangul de principiu de căpătâi al vieții membrilor Bisericii noastre.[7]

Asistenții sociali care lucrează în programul mormon sunt instruiți să acționeze în consecință:

> Credincioși acestui principiu, lucrătorii sociali vor educa și sfătui pe membrii Bisericii să se susțină cu toate forțele de care sunt capabili. Nici un mormon adevărat nu se va feri, dacă este în putere, de povara propriei sale susțineri. Atât timp cât este capabil, sub înrâurirea Celui Atotputernic și cu propriile puteri, își va obține cele necesare vieții.[8]

Obiectivele imediate ale programului asistențial sunt:

> 1. Să ducă la ocuparea lucrativă a celor care sunt capabili de muncă. 2. Să ofere locuri de muncă în cadrul Programului asistențial, pe cât este posibil, pentru cei care nu se pot angaja în slujbe plătite. 3. Să obțină mijloacele cu care să sprijine pe cei aflați în nevoie, pentru care Biserica își asumă responsabilitatea, cu cele necesare traiului.[9]

În măsura în care este posibil, acest program este înfăptuit de grupuri mici, descentralizate și pornite de la firul ierbii:

> Familiile, vecinii, congregațiile, clerul și alte unități organizaționale ale Bisericii ar putea să dorească formarea unor grupuri mici pentru întrajutorare. Aceste grupuri ar putea să planteze și să strângă recoltele, să proceseze alimentele, să depoziteze mâncare, haine sau combustibil și să inițieze alte proiecte pentru beneficiul mutual.[10]

Concret, clerul preoțesc și episcopal este sfătuit să își ajute confrații să devină independenți:

---

[7] *Welfare Plan of the Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints* (The General Church Welfare Committee, 1960), p. 1.
[8] Ibid., p. 4.
[9] Ibid., p.4.
[10] Ibid., p. 5.

> În cadrul activităților seculare, episcopul privește problema fiecărei persoane capabile și aflate în nevoie ca pe o problemă temporară, având grijă de ea până când este în stare să se ajute singură. Preoții trebuie să privească problema membrului nevoiaș ca pe o problemă continuă, până când nevoile seculare, dar și cele spirituale, sunt satisfăcute. De exemplu – un episcop oferă ajutor unui artizan sau meseriaș care este șomer și nevoiaș; o adunare preoțească îl asistă în căutarea unei slujbe și încearcă să se asigure că devine complet independent și activ, prin datoriile preoțești.

Activitățile concrete de reabilitare pentru membrii nevoiași care sunt impuse adunărilor preoțești includ:

> 1. Găsirea de slujbe permanente pentru membrii adunărilor și pentru membrii familiilor lor. În unele cazuri, prin pregătirea în cadrul școlilor comerciale, prin ucenicie și pe alte căi, adunările i-au asistat pe membrii lor în calificarea pentru locuri de muncă mai bune.
> 2. Asistarea membrilor adunărilor și a familiilor lor în deschiderea propriilor afaceri.[11]

Obiectivul principal al Bisericii Mormone este găsirea unor locuri de muncă pentru șomeri.

> Găsirea unor slujbe potrivite, în cadrul Programului asistențial, este o responsabilitate majoră a membrilor adunării preoțești. Ei și membrii Societății de Ajutorare ar trebui să fie tot timpul alerți în găsirea unor oportunități de angajare. Dacă fiecare membru al comitetului de supraveghere pentru asistență își face bine treaba în această privință, cei mai mulți șomeri vor fi angajați lucrativ la nivel de grup sau de tutore.[12]

Când alți membri sunt reabilitați pe cont propriu, biserica poate ajuta cu un mic împrumut, iar membrii clerului pot garanta rambursarea din propriile fonduri. Acei mormoni care nu pot fi plasați la locuri de muncă sau pe cont propriu „trebuie să primească, pe cât posibil, de lucru în cadrul proprietăților Bisericii." Biserica insistă ca cel care primește ajutor să muncească în cât mai mare măsură:

> Este imperativ ca cei care primesc ajutor din programul de depozitare al episcopatului să lucreze în măsura capacităților lor, câștigând astfel ceea ce primesc. … Munca unui individ în pro-

[11] Ibid., p. 19.
[12] Ibid., p. 22.

> gramele de asistență trebuie considerată mai degrabă temporară, decât permanentă. Trebuie, însă, să continue atât timp cât individul primește asistență prin programul episcopal de depozitare. În acest fel, bunăstarea spirituală a oamenilor va fi asigurată, în timp ce sunt satisfăcute nevoile sale seculare. Sentimentele de neîncredere în sine vor fi înlăturate.[13]

Dacă nu pot face alte munci, episcopul îi poate însărcina pe cei care primesc asistență să îi ajute pe membrii individuali care au nevoie de ajutor, iar cei care sunt ajutați răsplătesc Biserica la nivelul de piață al salariilor. În general, în schimbul asistenței, cei care o primesc sunt solicitați să aducă ce contribuții pot la programul asistențial al Bisericii, fie sub formă monetară, de produse, sau de muncă.[14]

Pe lângă acest sistem cuprinzător de ajutorare privată pe principiul susținerii independenței, Biserica Mormonă îi descurajează puternic pe membrii săi să apeleze la asistența publică. „Se cere ca oficialii Bisericii să sublinieze cât de important este ca fiecare individ, fiecare familie și fiecare comunitate bisericească să devină independentă și să nu apeleze la ajutorul public." Și: „Căutarea și acceptarea ajutorului public direct cheamă adesea blestemul leneviei și hrănește celelalte rele ale asistenței. Distruge independența, hărnicia, cumpătarea și respectul de sine."[15]

Nu există un model mai bun decât cel al Bisericii Mormone pentru un program asistențial privat, voluntar, rațional și individualist. Dacă asistența guvernamentală ar fi abolită, ne putem aștepta ca numeroase astfel de programe pentru întrajutorarea rațională să apară peste tot în țară.

Exemplul admirabil al Bisericii Mormone demonstrează că ceea ce determină cine sau câți de mulți sunt cei care apelează la asistența publică sunt valorile morale și culturale, mai degrabă decât nivelul venitului. Un alt exemplu este grupul albanezilor americani din New York.

Albanezii americani sunt un grup extrem de sărac, iar în New York sunt aproape invariabil locuitori ai mahalalelor sărace. Nu prea există statistici, dar venitul lor mediu este cu siguranță mai mic decât

[13] Ibid., p. 25
[14] Ibid., p. 25, 46.
[15] Ibid., p. 46, 48.

cel al foarte mediatizaților negri sau al portoricanilor. Și totuși, nici un albanez nu este pe statele de plată ale programelor asistențiale. De ce? Pentru că sunt mândri și independenți. După cum afirma un lider al lor: „Albanezii nu cerșesc, iar pentru albanezi a primi asistență este totuna cu a primi pomeni pe stradă."[16]

Un caz similar este cel al comunității catolice decăzute și sărmane din Northside, în Brooklin, New York, alcătuită în mare din polonezi americani. În ciuda veniturilor scăzute, sărăciei și a caselor vechi și ruinate din zonă, nu există aproape nici un asistat în această comunitate de aproximativ 15.000 de oameni. De ce? Rudolph J. Stobierski, președintele Consiliului de Dezvoltare a Comunității din Northside, a oferit răspunsul: „Consideră că asistența este o insultă".[17]

În plus față de impactul religiei și diferențelor etnice asupra valorilor, profesorul Banfield, în strălucita sa carte *The Unheavenly City*, a demonstrat importanța a ceea ce el numește cultura „clasei superioare", sau a „clasei inferioare", în influențarea valorilor membrilor. Definițiile „clasei" la Banfield nu sunt legate strict de nivelul venitului sau de statut, dar tind să se suprapună puternic cu aceste definiții mai comune. Definițiile sale se axează pe diversele atitudini vizavi de prezent și viitor: membrii claselor superioare și de mijloc tind să fie orientați către viitor, să aibă scopuri clare, să fie raționali și disciplinați. Oamenii din clasa inferioară, pe de altă parte, tind să aibă o puternică orientare către prezent, sunt capricioși, hedoniști, lipsiți de scopuri clare și, deci, fără dorința de a-și găsi un loc de muncă sau o carieră consistentă. Oamenii care împărtășesc primele valori *tind* să aibă venituri mai mari și locuri de muncă mai bune, iar cei din clasa de jos *tind* să fie săraci, șomeri și asistați. Pe scurt, soarta economică a oamenilor tinde să fie pe termen lung responsabilitatea lor internă, mai degrabă decât să fie determinată de factori externi – așa cum insistă întotdeauna cei de stânga. Astfel, Banfield citează rezultatele lui Daniel Rosenblatt despre lipsa de interes a săracilor din mediul urban pentru îngrijirea medicală, datorată „lipsei generale de orientare către viitor":

> De exemplu, verificarea regulată a automobilelor pentru detectarea defecțiunilor într-un stadiu incipient nu face parte din sis-

[16] *New York Times*, April 13, 1970.
[17] Nadine Brozan, in *New York Times*, February 14, 1972.

> temul general de valori al sărăcimii urbane. De asemenea, obiectele casnice sunt adesea folosite și aruncate, în loc să fie reparate într-un stadiu mai timpuriu al dezintegrării. Cumpărăturile pe credit sunt acceptate cu ușurință, fără a se conștientiza durata lungă pe care se vor face plățile.
>
> Trupul poate fi privit pur și simplu ca o altă categorie de obiecte care pot fi folosite fără a fi reparate. Astfel, dinții nu sunt îngrijiți la dentist; mai mult, nu există un interes pentru îngrijirea dinților, fie ea gratuită sau nu. În orice caz, dinții falși nu sunt folosiți pe scară largă. Examinările oculare corective, chiar și pentru cei care poartă ochelari, sunt adesea neglijate – indiferent de disponibilitatea resurselor clinice. Este ca și cum clasa de mijloc privește trupul ca pe o mașină care trebuie întreținută și menținută într-o stare de funcționare perfectă, fie prin mijloace protetice, refacere, chirurgie estetică sau tratament continuu, pe când săracii privesc trupul ca pe ceva cu o perioadă de utilitate limitată: de care te bucuri din plin la tinerețe și pe care îl suferi cu stoicism pe măsură ce ajungi în vârstă și decrepit.[18]

Banfield observă, mai departe, că mortalitatea clasei inferioare este, și a fost timp de generații, mult mai mare decât cea a claselor superioare. Mare parte din diferență este cauzată nu atât de veniturile mici în sine, cât de valorile sau cultura cetățenilor din clasa inferioară. Astfel, cauzele specifice și principale pentru clasa inferioară sunt alcoolismul, consumul de narcotice, omuciderea și bolile venerice. Mortalitatea infantilă a fost și ea mult mai mare pentru clasele inferioare, ajungând să fie de două și trei ori mai mare decât cea a grupurilor superioare. Faptul că acest lucru se datorează valorilor mai degrabă decât nivelului veniturilor poate fi văzut din comparația pe care o face Banfield între imigranții de la începutul secolului, cei de origine irlandeză și evreii veniți din Rusia în New York. Imigranții irlandezi erau, în acea epocă, orientați în general către prezent și cu atitudini de clasă inferioară, pe când evreii ruși, cu toate că trăiau în locuințe aglomerate și cu un nivel al veniturilor probabil mai mic decât al irlandezilor, erau neobișnuit de orientați către viitor, cu scopuri

[18] Daniel Rosenblatt, „Barriers to Medical Care for the Urban Poor," în A. Shostak and W. Gomberg, ed., *New Perspectives on Poverty* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1965), pp. 72–73; citat în Banfield, *The Unheavenly City*, pp. 286–87.

clar definite și cu valori și atitudini de clasă superioară. La începutul secolului, speranța de viață a unui imigrant irlandez în vârstă de 10 ani era de doar 38 de ani, pe când a imigrantului evreu rus era de 50 de ani. Mai mult, într-un studiu din 1911-1916, făcut în șapte orașe, mortalitatea infantilă era de peste trei ori mai mare pentru cei cu veniturile cele mai mici față de grupurile cu veniturile mai mari, iar mortalitatea infantilă a evreilor era foarte scăzută.[19]

Situația este similară și în cazul șomajului – care are, evident, o legătură strânsă cu sărăcia și asistența. Banfield citează rezultatele profesorului Michael J. Piore referitoare la „neangajabilitatea" multor sau majorității șomerilor cu venituri permanent scăzute. Piore a descoperit că problema nu era atât aflarea sau învățarea îndemânărilor necesare pentru locurile de muncă stabile și bine plătite, cât era lipsa fibrei personale pentru păstrarea unor astfel de locuri de muncă. Aceste persoane sunt tind să practice absenteismul extins, să își părăsească locul de muncă fără să anunțe, să fie neascultătoare și, câteodată, să fure de la angajator.[20] Mai mult, studiul lui Peter Doeringer despre piața muncii din „ghetoul" bostonez din 1968 a constatat că aproximativ 70% dintre candidații care erau trimiși de către centrele de ocupare din cartier au primit locuri de muncă – dar mai bine de jumătate dintre aceste oferte au fost refuzate și, dintre cele acceptate,

[19] Vezi Banfield, *The Unheavenly City*, pp. 210–16, 303. Comparațiile de mortalitate infantilă pot fi găsite în O.W. Anderson, „Infant Mortality and Social and Cultural Factors: Historical Trends and Current Patterns," în E.G. Jaco, ed., *Patients, Physicians, and Illness* (New York: The Free Press, 1958), pp. 10–22; studiul din cele șapte orașe se găsește în R.M. Woodbury, *Causal factors in Infant Mortality: A Statistical Study Based on Investigation in Eight Cities*, U.S. Children's Bureau Publication #142 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1925), p. 157. Despre speranța de viață la irlandezi și evrei, vezi James J. Walsh, „Irish Mortality in New York and Pennsylvania," *Studies: An Irish Quarterly Review* (December 1921): 632. Despre necesitatea de schimbare a valorilor și a stilurilor de viață pentru reducerea mortalității infantile, vezi C.V. Willie and W.B. Rothney, „Racial, Ethnic and Income Factors in the Epidemiology of Neonatal Mortality," *American Sociological Review* (August 1962): 526.

[20] Michael J. Piore, „Public and Private Responsibilities in On-the-Job Training of Disadvantaged Workers," M.I.T. Department of Economics Working Paper #23 (June 1968). Citat în Banfield, *The Unheavenly City*, pp. 105, 285.

doar aproximativ 40% dintre noii angajați și-au păstrat locurile de muncă timp de o lună. Doeringer a concluzionat: „O mare parte a șomajului din ghetou pare că este rezultatul instabilității lucrătorilor, mai degrabă decât al lipsei de locuri de muncă”.[21]

Este foarte interesant să comparăm descrierile făcute acestui refuz comun al șomerilor din clasa inferioară de a se angaja pe termen lung, pe tonul glacial dezaprobator al profesorului Banfield, pe de o parte, și pe cel foarte aprobator al sociologului de stânga Alvin Gouldner. Banfield: „Oamenii obișnuiți cu stilul de viață al străzii, cu traiul pe seama femeilor asistate și cu «golăniile», arareori sunt dornici să accepte rutinele terne ale locurilor de muncă «bune»”.[22] Analizând lipsa de succes a lucrătorilor sociali în atragerea acestor oameni „dinspre viața iresponsabilă, senzuală și plină de agresivitate gratuită”, Gouldner afirmă că ei consideră neatractiv acest schimb potențial:

> Renunță la promiscuitatea sexuală, la agresiunea facilă și la spontaneitatea dezlănțuită … și tu, sau copiii tăi, veți fi admiși în lumea celor trei mese bune pe zi, la liceu și poate chiar la facultate, în lumea cardurilor de credit, a locurilor de muncă sigure și a respectabilității.[23]

Este interesant că, aflați la capetele opuse ale spectrului ideologic, atât Banfield, cât și Gouldner cad de acord asupra naturii esențiale a acestui proces, în ciuda judecăților de valoare contrastante pe care le fac: mare parte din șomajul persistent al clasei inferioare, și deci a sărăciei, este cauzat voluntar de către șomeri înșiși.

Atitudinea lui Gouldner este tipică pentru socialiștii și stângiștii actuali: este rușinos să încerci să impui, chiar și fără coerciție, „valorile clasei de mijloc” sau „burgheze” culturii naturale a clasei de jos, cu glorioasa ei spontaneitate. Poate că e foarte bine așa; dar apoi nu

---

[21] Peter B. Doeringer, *Ghetto Labor Markets–Problems and Programs, Harvard Institute of Economic Research*, Discussion Paper #33 (June 1968), p. 9; citat în Banfield, *The Unheavenly City*, pp. 112, 285–86.

[22] Ibid., p. 105. De asemenea, p. 112.

[23] Alvin W. Gouldner, „The Secrets of Organizations,” în *The Social Welfare Forum, Proceedings of the National Conference on Social Welfare* (New York: Columbia University Press, 1963), p. 175; citat în Banfield, *The Unheavenly City*, pp. 221–22, 305.

te aștepta – sau chiar pretinde – ca aceeași burghezie care muncește din greu să fie forțată să susțină și să subvenționeze aceste valori parazitare ale leneviei și iresponsabilității, pe care le detestă – și care sunt evident disfuncționale pentru supraviețuirea oricărei societăți. Dacă oamenii vor să fie „spontani", n-au decât să fie pe timpul și cu resursele lor, și să suporte consecințele acestei decizii, nu să folosească forța de coerciție a statului pentru a-i obliga pe cei muncitori și lipsiți de „spontaneitate" să ia asupra lor consecințele. Pe scurt, sistemul asistențial trebuie abolit.

Dacă problema majoră a săracilor din clasa de jos este orientarea iresponsabilă către prezent, și dacă trebuie să fie impuse valorile „burgheze" ale orientării către viitor pentru scoaterea oamenilor din dependență și asistență (cu tot respectul pentru Mormoni), atunci aceste valori ar trebui măcar încurajate, nu descurajate în societate. Atitudinile socialist-stângiste ale lucrătorilor sociali îi descurajează direct pe săraci prin hrănirea ideii că asistența este un „drept" și o creanță morală asupra producției. Mai mult, disponibilitatea facilă a cecului asistențial promovează evident orientarea către prezent, lipsa chefului de muncă și iresponsabilitatea celor care îl primesc – perpetuând astfel cercul vicios al sărăciei-asistenței. După cum spune Banfield, „probabil că nu există o cale mai bună de a converti oamenii la traiul de pe azi pe mâine decât să dai oricui un cec asistențial generos."[24]

În general, atacurile conservatorilor la adresa sistemului asistențial s-au concentrat pe neajunsurile etice și morale ale obligării plătitorilor de taxe să susțină pe cei care nu fac nimic, pe când criticii stângiști s-au concentrat pe demoralizarea „clienților" asistențiali prin dependența de mărinimia statului și a birocrației sale. De fapt, ambele tipuri de critică sunt corecte; nu există o contradicție între ele. Am putut observa că programele voluntare, precum cel al Bisericii Mormone, sunt foarte atente la această problemă. Mai mult, criticii *laissez-faire* mai timpurii ai asistenței erau la fel de preocupați de demoralizare, pe cât erau de coerciția asupra celor obligați să plătească pentru asistență.

Astfel, adeptul *laissez-faire* din secolul XIX Thomas Mackay declara că reformarea asistenței „constă în recrearea și dezvoltarea ar-

[24] Ibid., p. 221.

telor independenței". Pleda „nu pentru mai multă filantropie, ci, mai degrabă, pentru mai mult respect pentru demnitatea vieții umane și pentru mai multă credință în capacitatea ei de a-și realiza propria salvare". Iar Mackay și-a revărsat disprețul asupra celor care pledau pentru mai multă asistență, asupra

> celui filantrop cu banii altuia, care, într-o cursă nesăbuită pentru obținerea unei ieftine popularități, folosește creșterea nivelului [taxării] impus vecinilor lui pentru a înmulți capcanele puse în drumul … mulțimii pururi dispuse să cadă în dependență.[25]

Mackay adaugă că „înzestrarea prin lege a sărăciei", implicită în sistemul asistențial,

> introduce o influență foarte periculoasă și adesea demoralizantă asupra aranjamentelor noastre sociale. Necesitatea sa reală nu este nicicum demonstrată. Necesitatea sa aparentă rezultă în principal din faptul că sistemul și-a creat propria sa populație dependentă.[26]

Elaborând asupra temei dependenței, Mackay observa că

> cel mai amar element al neplăcerilor celor sărmani vine nu din simpla sărăcie, ci din sentimentul de dependență care trebuie în mod necesar să fie un ingredient al fiecărei măsuri de ajutor public. Acest sentiment nu poate fi eliminat, însă este intensificat de măsurile stângiste de ajutor public.[27]

Mackay conchide că

> singura cale pe care legislatorul sau administratorul poate promova reducerea pauperismului este abolirea sau restricționarea drepturilor legale oferite pauperismului. Țara poate avea, fără îndoială, exact atâția pauperi cât alege să-și plătească. Abolind sau restricționând acest drept … noi capacități vor fi activate: înclinarea naturală a omului pentru independență, legăturile naturale de relaționare și prietenie, iar în această categorie aș include caritatea privată, spre deosebire de cea publică.[28]

Societatea pentru Organizarea Carității, cea mai importantă

[25] Thomas Mackay, *Methods of Social Reform* (London: John Murray, 1896), p. 13.
[26] Ibid., pp. 38–39.
[27] Ibid., pp. 259–60.
[28] Ibid., pp. 268–69.

agenție privată engleză din secolul xix târziu, activa exact cu aceste principii pentru a sprijini auto-ajutorarea. După cum notează Mowat, istoricul societății:

> S.O.C. nutrea o idee despre caritate ce dorea să reconcilieze diviziunile din societate, să elimine sărăcia și să producă o comunitate fericită și independentă. Credea că cel mai serios aspect al sărăciei era degradarea caracterului femeii sau bărbatului sărac. Ajutorul lipsit de discernământ înrăutățea situația; demoraliza. Considera că adevărata caritate cerea prietenie, tipul de ajutor care să-i readucă unui om respectul de sine și abilitatea de a se susține, pe el și pe familia sa.[29]

Probabil că una din cele mai sumbre consecințe ale asistenței este aceea că descurajează activ auto-ajutorarea prin distrugerea stimulentului financiar pentru refacere. S-a estimat că, în medie, fiecare dolar investit de persoanele afectate de o dizabilitate în propria lor refacere le aduce între 10 și 17 dolari în venituri viitoare, socotiți la valoarea prezentă. Dar acest stimulent este redus de faptul că, prin refacere, se va pierde ajutorul asistențial, plata de la Securitatea Socială pentru dizabilități și compensarea din partea sindicatului. În consecință, cei mai mulți dintre cei cu dizabilități decid să nu investească în propria refacere.[30] În plus, mulți oameni sunt de acum conștienți de efectele inhibitive și distructive ale sistemului de Securitate Socială, care – spre flagrantă deosebire de fondurile de asigurare privată – întrerupe plățile dacă primitorul este atât de impertinent încât să muncească și să câștige un venit după vârsta de 62 de ani.

În prezent, când mulți oameni privesc pieziș la creșterea populației, puțini antipopulaționiști și-au concentrat atenția asupra unui alt efect nefericit al sistemului asistențial: din moment ce familiile asistate sunt plătite proporțional cu numărul de copii, sistemul oferă o importantă subvenție pentru producerea mai multor copii. Mai mult, cei care sunt stimulați să aibă mai mulți copii sunt exact aceia care și-i pot permite cel mai puțin. Rezultatul nu poate fi decât perpetuarea dependenței de asistență și, concret, dezvoltarea unor generații

[29] Mowat, *The Charity Organisation Society,* 1869–1913, pp. 1–2.

[30] Estelle James, „Review of *The Economics of Vocational Rehabilitation*," *American Economic Review* (June 1966): 642; vezi și Yale Brozen, „Welfare Without the Welfare State," *The Freeman* (December 1966): 50–51.

dependente permanent de ajutorul asistențial.

În anii recenți, s-a făcut multă agitație pentru ca statul să ofere grădinițe pentru copiii mamelor care lucrează. Aparent, piața nu a reușit să ofere acest serviciu mult dorit.

Din moment ce piața activează în domeniul deservirii celor mai urgente nevoi ale consumatorilor, întrebarea este, de fapt, *de ce* pare piața că a avut un eșec în acest caz particular. Răspunsul este că statul a îngrădit oferta de servicii de tip grădiniță cu o rețea de restricții legale împovărătoare și costisitoare. Pe scurt, chiar dacă este perfect legal să îți lași copilul la un prieten sau la o rudă, oricine ar fi acea persoană și în orice stare ar fi apartamentul său, sau să angajezi o vecină să aibă grijă de unul sau doi copii, este suficient ca prietenul sau vecina să dorească să dezvolte o afacere un pic mai mare, pentru ca statul să intervină asupra lor într-o manieră răzbunătoare. Astfel, statul va insista în general ca asemenea grădinițe să fie licențiate și va refuza să acorde licența dacă nu vor fi prezente în orice moment asistente calificate și înregistrate la stat, dacă nu este disponibil un număr minim de locuri de joacă și dacă grădinița nu are o suprafață minimă. Vor mai exista și multe alte feluri de restricții absurde și costisitoare pe care statul nu se obosește să le impună prietenilor, rudelor și vecinilor – sau chiar mamelor însele. Dacă aceste restricții ar fi eliminate, piața ar intra în funcțiune și ar satisface cererea.

În ultimii 13 ani, poetul Ned O'Gorman a înființat și administrat în Harlem, cu foarte puține fonduri, o grădiniță privată de succes, dar este acum în pericol să fie adus la faliment de către restricțiile birocratice impuse de administrația New York-ului. Chiar dacă primăria admite „dedicarea și eficiența" centrului lui O'Gorman, *The Storefront*, îl amenință cu amenzi și cu închiderea forțată a grădiniței, dacă nu va avea un lucrător social licențiat de stat, care să fie prezent oricând se află acolo cinci sau mai mulți copii. După cum remarcă, indignat, O'Gorman:

> Pentru ce să fiu eu forțat să angajez pe cineva care posedă o bucată de hârtie pe care scrie că a studiat asistența socială și că este calificat pentru a conduce o grădiniță? Dacă eu nu sunt calificat, după 13 ani în Harlem, atunci cine este?[31]

[31] „Poet and Agency at Odds Over His Day-Care Center," *New York Times*

Exemplul grădinițelor demonstrează un adevăr important despre piață: dacă există o aparentă penurie a ofertei și o cerere evidentă, atunci este cazul să căutăm cauza problemei în activitatea statului. Dacă piața este lăsată în pace, nu va exista penurie de grădinițe, așa cum nu va exista penurie de moteluri, mașini de spălat, televizoare sau orice alt obiect al vieții de zi cu zi.

Poveri și subvenții ale statului asistențial

Îi ajută într-adevăr statul asistențial pe săraci? Noțiunea populară, ideea care a generat și menținut statul asistențial, este că statul asistențial redistribuie veniturile de la cei bogați la cei săraci: sistemul de taxare progresivă ia bani de la cei bogați, în timp ce numeroasele servicii asistențiale și de alt tip distribuie banii către cei săraci. Însă, chiar și stângiștii, marii adepți și activiști ai statului asistențial, încep să înțeleagă că fiecare parte și aspect al acestei idei este pur și simplu un mit popular. Contractele de stat, în special cele militare, direcționează banii din taxe către conturile corporațiilor favorizate și ale lucrătorilor industriali bine plătiți. Legile salariului minim generează, în mod tragic, șomaj în rândul celor mai săraci și puțin calificați sau educați – în Sud, sau în rândul adolescenților negri în ghetouri, sau în rândul celor cu handicapuri vocaționale. Pentru că salariul minim, bineînțeles, nu garantează angajarea niciunui lucrător; el doar interzice, prin forța legii, ca oricine să se angajeze cu salariul pe care angajatorul l-ar plăti pentru el. Prin urmare, generează șomaj. Economiștii au demonstrat că ridicarea salariului minim prin legislație federală a creat binecunoscuta diferență de ocupare între adolescenții albi și cei negri, și a dus rata șomajului pentru adolescenții negri de la nivelul de 8%, imediat după război, la cel de peste 35% de acum – o rată a șomajului pentru adolescenții negri care este mult mai catastrofică decât rata generală a șomajului masiv din anii 1930 (de 20-25%).[32]

(April 17, 1978): B2.

[32] Printre numeroase studii, vezi Yale Brozen și Milton Friedman, *The Minimum Wage: Who Pays?* (Washington, D.C.: Free Society Association, April 1966); și John M. Peterson and Charles T. Stewart, Jr., *Employment Effects of Minimum Wage Rates* (Washington, D.C.: American Enterprise

Am văzut deja cum educația superioară de stat redistribuie venitul de la cetățenii mai săraci către cei mai bogați. O mulțime de licențe de stat, restricții, care vizează ocupație după ocupație, îi exclude pe cei mai săraci și mai puțin calificați din competiția pentru aceste locuri de muncă. Este deja de notorietate faptul că programele de înnoire urbană, aparent destinate ajutorării celor săraci care trăiesc în magherniță, de fapt, le demolează locuințele și îi forțează pe săraci să se mute în apartamente mai aglomerate și mai greu de obținut, iar toate acestea se întâmplă pentru avantajarea chiriașilor mai bogați care sunt subvenționați, a sindicatelor din construcții, a dezvoltatorilor imobiliari favorizați și a celor cu interese de afaceri în centru. Sindicatele, care erau cândva favoritele și răsfățatele stângiștilor, sunt acum, în general, cele care se folosesc de privilegiile guvernamentale pentru a-i exclude pe lucrătorii mai săraci și mai prost calificați. Ajutoarele pentru prețurile agricole, ridicate tot mai sus de aparatul de stat federal, îi mulg pe plătitorii de taxe pentru a urca prețurile alimentelor din ce în ce mai mult, lovind astfel în special în consumatorii săraci și ajutându-i *nu* pe fermierii săraci, ci pe cei bogați, care controlează suprafețe întinse. (Din moment ce fermierii sunt plătiți pe livra sau bușelul de produs, programul de subvenționare îi avantajează în mare pe fermierii bogați; de fapt, pentru că fermierii sunt adesea plătiți ca să *nu* producă, scoaterea suprafețelor din producție, care rezultă de aici, cauzează șomajul sever al celui mai sărac segment al populației agricole – chiriașii și lucrătorii de la ferme.) Legile de zonare din suburbiile în plină dezvoltare ale Statelor Unite servesc pentru ținerea la distanță, prin coerciție legală, a cetățenilor mai săraci, adesea negrii care încearcă să iasă din ghetouri în căutarea oportunităților mai bune de angajare din suburbii. Serviciul Poștal al Statelor Unite practică prețuri crescute, de monopol, pentru corespondența de clasa I, care este folosită de publicul general, pentru a subvenționa distribuția de ziare și reviste. Administrația Federală a Locuințelor subvenționează împrumuturile ipotecare ale proprietarilor de case înstăriți. Biroul Federal al Îmbunătățirilor Funciare subvenționează apa de irigații pentru fermierii înstăriți din Vest, lipsindu-i astfel pe săracii de la oraș de apă și făcându-i să plă-

---

Institute, August 1969).

tească facturi mai mari. Administrația pentru Electrificare Rurală și Autoritatea Văii Tennessee subvenționează electricitatea pentru fermierii înstăriți, pentru locuitorii suburbiilor și pentru corporații. Profesorul Brozen observa sarcastic:

> Electricitatea pentru sărmane corporații precum Corporația Americană a Aluminiului și Compania DuPont este subvenționată prin scutirea de taxe a Autorității Văii Tennessee (27% din prețul electricității reprezintă taxele plătite de furnizorii privați de utilități).[33]

Iar reglementarea statală monopolizează și cartelizează o mare parte a industriei, crescând astfel prețurile de consum și restricționând producția, alternativele concurențiale sau îmbunătățirea produselor (e.g., reglementarea liniilor ferate, reglementarea utilităților publice, reglementarea liniilor aeriene, legile de planificare proporțională a producției de petrol). Astfel, Consiliul Aeronautic Civil alocă rutele de zbor companiilor favorite și îi ține sau chiar scoate afară pe concurenți. Legile federale și statale de planificare proporțională a producției de petrol stipulează niveluri maxime absolute pentru producție de petrol brut, crescând astfel prețul petrolului, care este ținut mai departe la nivel ridicat de restricțiile la import. Guvernământul, peste tot în țară, oferă monopolul absolut în fiecare domeniu unor companii de gaze, electricitate și telefonie, protejându-le astfel de concurență, și le fixează tarife care să le asigure un profit fix. Peste tot și în fiecare domeniu povestea e aceeași: o exploatare sistematică a masei populației de către „statul asistențial".[34]

Cei mai mulți oameni cred că sistemul fiscal american îi taxează pe cei bogați, practic, mult mai mult decât pe cei săraci și, deci, că este o metodă de a redistribui venitul dinspre clasele superioa-

---

[33] Brozen, „Welfare Without the Welfare State," pp. 48–49.

[34] În plus față de ibid., vezi Yale Brozen, „The Untruth of the Obvious", *The Freeman* (June 1968): 328–40. Vezi și Yale Brozen, „The Revival of Traditional Liberalism," *New Individualist Review* (Spring, 1965): 3–12; Sam Peltzman, „CAB: Freedom from Competition," *New Individualist Review* (Spring, 1963): 16–23; Martin Anderson, *The Federal Bulldozer* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1964). O introducere asupra problemei prețului petrolului se găsește în Hendrik S. Houthakker, „No Use for Controls," *Barrons* (November 8, 1971): 7–8.

re către cele inferioare. (Există, bineînțeles, multe *alte* tipuri de redistribuire, e.g., de la plătitorii de taxe către Lockheed sau General Dynamics.) Însă, nici măcar impozitul federal pe venit, despre care toată lumea presupune că este „progresiv" (taxându-i pe bogați mult mai mult decât pe săraci, cu clasa de mijloc între ei), nu funcționează cu adevărat așa, dacă ținem cont de alte aspecte ale acestui impozit. De exemplu, impozitul Securității Sociale este flagrant și puternic „regresiv", pentru că este un impozit de tip „usucă-i pe săraci și pe cei din clasa de mijloc": o persoană care câștigă un venit de bază de 8.000 de dolari plătește la fel de mult impozit pentru Securitatea Socială – iar suma crește în fiecare an – ca și cineva care câștigă 1.000.000 de dolari pe an. Din câștigurile de capital, care revin de regulă proprietarilor bogați de acțiuni și deținătorilor de imobiliare, se plătește mult mai puțin decât impozitul pe venit; trusturile și fundațiile private nu plătesc taxe, iar dobânzile obținute de pe urma titlurilor de stat și municipale sunt, de asemenea, scutite de impozitul federal pe venit. Obținem următoarea estimare a procentelor de venit plătite ca impozit federal, global, de fiecare „clasă de venit":

1965

Clase de venit ($)	*Procent din venit plătit ca impozit federal*
Sub 2.000	19
2.000 – 4.000	16
4.000 – 6.000	17
6.000 – 8.000	17
8.000 – 10.000	18
10.000 – 15.000	19
Peste 15.000	32
ÎN MEDIE	22

Dacă impozitele federale sunt ușor „progresive", impactul taxelor de la nivel de stat și local este aproape inuman de regresiv. Taxele pe proprietate sunt (a) proporționale, (b) aplicate doar proprietarilor de imobiliare și (c) depind de capriciile politice ale asesorilor locali.

Impozitele pe vânzări și accizele îi lovesc pe cei săraci mai mult decât pe oricine. Mai jos avem estimarea procentului din venit care este prelevat, global, prin taxele de la nivel de stat și local:

1965

Clase de venit ($)	*Procent din venit plătit prin taxele de la nivel de stat și locale*
Sub 2.000	25
2.000 – 4.000	11
4.000 – 6.000	10
6.000 – 8.000	9
8.000 – 10.000	9
10.000 – 15.000	9
Peste 15.000	7
în medie	9

Mai jos avem estimarea combinată pentru impactul total al taxării – la nivel federal, de stat și local – pentru clasele de venit:[35]

1965

Clase de venit ($)	*Procent din venit plătit pentru toate taxele*
Sub 2.000	44
2.000 – 4.000	27
4.000 – 6.000	27
6.000 – 8.000	26
8.000 – 10.000	27
10.000 – 15.000	27
Peste 15.000	38
în medie	31

Estimări mai recente (1968) ale impactului total al taxelor la toate

[35] Pentru estimări, vezi Joseph A. Pechman, „The Rich, the Poor, and the Taxes They Pay," *Public Interest* (Fall, 1969): 33.

nivelurile guvernământului confirmă din plin cele de mai sus, revelând de asemenea o creștere relativă mult mai mare a poverii fiscale pentru grupele cu venituri mai mici, în ultimii trei ani:[36]

1968

Clase de venit ($)	*Procent din venit plătit pentru toate taxele*
Sub 2.000	50
2.000 – 4.000	35
4.000 – 6.000	31
6.000 – 8.000	30
8.000 – 10.000	29
10.000 – 15.000	30
15.000 – 25.000	30
25.000 – 50.000	33
Peste 50.000	45

Mulți economiști încearcă să diminueze impactul acestor numere relevante, spunând că persoanele cu venituri sub 2.000 de dolari, de exemplu, primesc mai mult, sub formă de plăți asistențiale și alte „transferuri", decât plătesc prin taxe; dar, bineînțeles, această afirmație ignoră faptul vital că cei care primesc asistență și cei care plătesc taxe *nu* sunt *aceleași* persoane. Cei din urmă sunt loviți din greu pentru susținerea celor dintâi. Pe scurt, săracii (și clasa de mijloc) sunt taxați pentru a plăti subvenționarea locuințelor publice ale *altor* grupe de săraci – *și* de persoane din clasa de mijloc. Iar muncitorii săraci sunt cei împovărați cu sume imense pentru a plăti subvenții pentru săracii asistați.

Există foarte multă redistribuire în această țară: către Lockheed, către asistați și așa mai departe, însă „bogații" nu sunt taxați pentru susținerea „săracilor". Redistribuirea are loc *în cadrul* categoriilor de venit; unii săraci sunt forțați să plătească pentru alți săraci.

Alte estimări fiscale confirmă această imagine sumbră. Fundația

[36] R.A. Herriott și H.P. Miller, „The Taxes We Pay," *The Conference Board Record* (May 1971): 40.

Taxelor, de exemplu, estimează că taxele de la nivel federal, de stat și local extrag 34% din venitul global al celor care obțin anual 3.000 de dolari și mai puțin.[37]

Scopul acestei discuții nu este, bineînțeles, pledoaria pentru o structură „cu adevărat" progresivă a impozitării venitului, o adevărată stoarcere a bogaților, ci observația că statul asistențial modern, prezentat ca o formă de stoarcere a bogaților pentru subvenționarea săracilor, nu se comportă astfel. De fapt, stoarcerea bogaților ar avea efecte dezastruoase, nu doar pentru bogați și cei din clasa de mijloc. Asta deoarece bogații înșiși sunt cei care oferă într-o măsură proporțional mai mare economisirea, capitalul pentru investiții, perspectiva antreprenorială și finanțarea inovației tehnologice care au dus Statele Unite la nivelul de trai de departe cel mai înalt – pentru mase – dintre toate țările din istorie. Stoarcerea bogaților nu ar fi doar profund imorală, ci ar penaliza drastic exact acele virtuți – cumpătarea, simțul afacerilor și investirea – care ne-au adus remarcabilul nivel de trai de care ne bucurăm. Ar însemna într-adevăr să omorâm gâsca cu ouă de aur.

Ce poate face statul?

Ne întrebăm, atunci, ce *poate* face statul pentru a-i ajuta pe săraci? Singurul răspuns corect este cel libertarian: să se dea la o parte. Dacă statul s-ar da la o parte din calea energiilor productive ale tuturor grupelor de populație, bogați, clasa de mijloc și săraci, atunci rezultatul ar fi o creștere enormă a bunăstării și a nivelului de trai al tuturor, și în special pentru săracii care se presupune că sunt ajutați de așa-zisul „stat al bunăstării".

Statul se poate da la o parte din calea poporului american pe patru căi principale. În primul rând, poate aboli – sau măcar reduce drastic – taxarea la toate nivelurile, taxare care schilodește energiile productive, economisirea, investițiile și avansul tehnologic. De fapt, crearea de locuri de muncă și creșterea nivelului salariilor care ar

[37] Vezi William Chapman, „Study Shows Taxes Hit Poor," *New York Post* (February 10, 1971): 46; *U.S. News* (December 9, 1968); Rod Manis, *Poverty: A Libertarian View* (Los Angeles: Rampart College, n.d.); Yale Brozen, „Welfare Without the Welfare State."

rezulta din eliminarea acestor taxe ar fi *mai mult* în avantajul grupurilor cu venituri mici decât în al oricăror altora. După cum observă profesorul Brozen:

> Dacă s-ar folosi mai puțin puterea statului în tentativa de compresare a inegalității distribuției veniturilor, inegalitatea s-ar diminua mai rapid. Salariile scăzute ar crește mai rapid dacă rata economisirii și formării capitalului ar fi mai mare, iar inegalitatea s-ar diminua odată cu creșterea veniturilor salariale.[38]

Cea mai bună cale de ajutorare a săracilor este tăierea taxelor și lăsarea economisirii, investițiilor și creării de locuri de muncă să evolueze nestingherite. După cum observa dr. F.A. Harper acum mulți ani, investițiile productive sunt „cea mai mare binefacere economică". Harper scria:

> Conform unui punct de vedere, împărțirea unei coji de pâine este metoda cea mai bună de a fi caritabil. Celălalt punct de vedere pledează pentru economisire și unelte pentru producerea mai multor franzele de pâine, aceasta fiind ceea mai mare binefacere economică.
>
> Cele două perspective sunt în contradicție pentru că cele două metode se exclud reciproc în privința ocupării timpului și mijloacelor cuiva, pentru alegerile pe care le face în fiecare zi. …
>
> Cauza diferenței dintre aceste puncte de vedere pornește cu adevărat din concepțiile diferite despre natura lumii economice. Primul punct de vedere este înrădăcinat în credința că suma bunurilor economice este constantă. Cel de-al doilea punct de vedere se bazează pe credința că dezvoltarea producției este posibilă fără vreo limită necesară.
>
> Diferența dintre cele două puncte de vedere este asemenea diferenței dintre o perspectivă bidimensională și una tridimensională a producției. Mărimea bidimensională este fixă în orice moment, dar cea de-a treia dimensiune, și deci mărimea totalului, este expandabilă fără limite, prin economisire și utilaje. …
>
> Întreaga istorie a umanității neagă existența unei sume fixe a bunurilor economice. Istoria ne arată, mai mult, că economisirea și expansiunea utilajelor constituie singura cale prin care se poate

[38] Brozen, „Welfare Without the Welfare State," p. 47.

obține o creștere apreciabilă.[39]

Scriitoarea libertariană Isabel Paterson ne oferă o pledoarie elocventă:

> În privința diferenței dintre acțiunile specifice ale filantropului privat și ale capitalistului privat, haideți să studiem cazul persoanei cu adevărat nevoiașe, fără handicap, și să presupunem că filantropul îi dă mâncare, haine și adăpost. După ce le folosește revine în starea în care se afla înainte, doar că s-ar putea să fi căpătat năravul dependenței. Dar, să presupunem că cineva, fără a fi motivat de benevolență, care vrea pur și simplu să rezolve o problemă din propriile sale motive, l-ar angaja pe cel nevoiaș pe un salariu. Angajatorul nu face o faptă bună. Totuși, situația angajatului a fost schimbată. Care este diferența esențială dintre cele două acțiuni?
>
> Este aceea că angajatorul, nefiind filantrop, l-a readus pe angajat *în sfera producției*, în marele circuit al energiei; pe când filantropul nu poate redirecționa energia decât fără o revenire în producție, și deci cu o mai mică probabilitate ca obiectul binefacerii sale să-și găsească un loc de muncă. …
>
> Dacă s-ar cerceta întregul rol al filantropilor *sinceri*, de la începutul timpurilor, s-ar vedea că, luați la un loc, strict pentru activitățile lor filantropice, nu au oferit umanității nici a zecea parte din beneficiile care au rezultat din eforturile egoiste firești ale lui Thomas Alva Edison, ca să nu mai vorbim despre mințile mai luminate care au dezvoltat principiile pe care Edison le-a aplicat. Nenumărați gânditori speculativi, inventatori și organizatori au contribuit la confortul, sănătatea și fericirea semenilor lor – deoarece acesta nu era scopul lor.[40]

În al doilea rând, și ca un corolar al reducerii drastice sau al abolirii taxării, ar apărea o reducere echivalentă a cheltuielilor guvernamentale. Resursele economice rare nu ar mai fi sifonate pentru cheltuieli risipitoare și neproductive: pentru programul multimiliardar de explorare a spațiului, pentru cheltuieli publice, pentru complexul

---

[39] F.A. Harper, „The Greatest Economic Charity," in M. Sennholz, ed., *On Freedom and Free Enterprise* (Princeton, N.J.: D. Van Nostrand, 1956), p. 106.

[40] Isabel Paterson, *The God of the Machine* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1943), pp. 248–50.

militar-industrial, sau pentru orice altceva. În schimb, aceste resurse ar fi disponibile pentru producerea de bunuri și servicii care sunt dorite de masa populației consumatoare. Revărsarea de bunuri și servicii ar oferi consumatorilor bunuri mai noi la prețuri mult mai mici. Nu am mai suferi de ineficiențele și piedicile puse productivității prin contractele și subvențiile guvernamentale. În plus, deturnarea majorității oamenilor de știință și inginerilor națiunii de la programele militare risipitoare și de la alte programe de cercetare guvernamentale ar elibera fondurile pentru a fi cheltuite pe activități productive și invenții care aduc beneficii consumatorilor națiunii.[41]

În al treilea rând, dacă statul ar elimina numeroasele modalități prin care îi taxează pe cei mai săraci pentru a-i subvenționa pe cei mai bogați, precum cele pe care le-am numit mai sus (educația înaltă, subvențiile agricole, irigațiile, Lockheed etc.), acest lucru în sine ar opri prelevările deliberate ale statului de la săraci. Prin încetarea taxării săracilor pentru a-i subvenționa pe bogați, statul i-ar ajuta pe săraci pentru că le-ar elibera activitatea productivă de poveri.

În fine, una dintre cele mai semnificative căi pe care statul i-ar putea ajuta pe săraci ar fi înlăturarea propriilor sale bariere din calea energiilor lor productive. Astfel, legile salariului minim îi lasă șomeri pe membrii cei mai săraci și mai puțin productivi ai populației. Privilegiile guvernamentale acordate sindicatelor le fac capabile să îi țină pe muncitorii săraci și minoritari departe de locurile de muncă productive și bine plătite. Iar legile de licențiere, interzicerea jocurilor de noroc și alte restricții guvernamentale îi împiedică pe săraci să înceapă mici afaceri și să creeze ei înșiși locuri de muncă. Astfel, statul a impus peste tot restricții oneroase comerțului ambulant, de la interzicerea directă până la taxele mari de licențiere. Comerțul ambulant a fost calea clasică prin care imigranții, săraci și lipsiți de capital, reușeau să devină antreprenori și chiar mari oameni de afaceri. Dar, acum, această rută a fost blocată – în mare pentru a da privilegii de monopol magazinelor de comerț cu amănuntul din fie-

[41] Pe tema deturnării masive a oamenilor de știință și a inginerilor către stat în anii recenți, vezi H.L. Nieburg, *In the Name of Science* (Chicago: Quadrangle, 1966); despre ineficiențele și proastele alocări din complexul militar-industrial, vezi Seymour Melman, ed., *The War Economy of the United States* (New York: St. Martin's Press, 1971).

care oraș, care se tem că ar pierde profiturile dacă s-ar confrunta cu concurența foarte mobilă a vânzătorilor ambulanți.

Caracteristic pentru felul în care statul împiedică activitățile productive ale săracilor este exemplul neurochirurgului Thomas Matthew, fondator al organizației de întrajutorare NEGRO, care emite obligațiuni pentru a-și finanța activitatea. La mijlocul anilor 1960, Dr. Matthew, în ciuda conducerii orașului New York, a fondat un spital inter-rasial în cartierul negru Jamaica din Queens. A descoperit în scurt timp, însă, că transportul public în Jamaica era atât de defectuos încât era complet inutil pentru pacienții și angajații spitalului. Dr. Matthew a cumpărat câteva autobuze și a creat un serviciu de transport în Jamaica, serviciu care era regulat, eficient și de succes. Problema era, însă, că Dr. Matthew nu avea o licență pentru operarea liniei de autobuz. Ingeniosul doctor, descoperind că autoritățile nu permiteau ca autobuzele nelicențiate să ia bani pe bilet, a oferit serviciul gratuit, dar, în schimb, orice călător care dorea, putea să cumpere o obligațiune a companiei în valoare de 25 de cenți.

Serviciul de transport al Dr. Matthew s-a dovedit un succes atât de mare încât a decis să deschidă un traseu și în Harlem; dar în această fază, în prima parte a lui 1968, conducerea orașului New York s-a speriat și a intrat în acțiune. Autoritățile au acționat în justiție și au eliminat cele două linii de transport pentru că operau fără licență.

Câțiva ani mai târziu, Dr. Matthew și colegii săi au ocupat o clădire nefolosită din Harlem care aparținea primăriei. (Primăria New Yorkului este cel mai mare „proprietar de mahala", deținând un număr vast de clădiri folositoare care au fost abandonate pentru neplata taxelor pe proprietate și care putrezesc încet, devenind de nefolosit și de nelocuit.) În această clădire, Dr. Matthew a înființat un spital cu prețuri mici – într-o eră a prețurilor crescânde pentru serviciile de sănătate și a penuriei de spațiu în spitale. Primăria a reușit să închidă și acest spital, pretinzând că a găsit „nereguli P.S.I." Iar și iar, în sector după sector, rolul statului a fost acela de împiedica activitățile economice ale săracilor. Nu este de mirare că, întrebat de către un oficial alb al Primăriei New Yorkului cum poate să ofere cel mai bun sprijin proiectelor de întrajutorare ale negrilor, Matthew a răspuns: „Dați-vă la o parte din calea noastră și lăsați-ne să încercăm ceva."

Un alt exemplu al felului în care funcționează statul ne-a fost oferit acum câțiva ani, când statul federal și Primăria New Yorkului au susținut sus și tare că vor repara un grup de 37 de clădiri în Harlem. Dar, în loc să încheie contracte pentru fiecare casă în parte, după obiceiul sectorului privat, statul a încheiat un singur contract pentru întregul pachet de 37 de case. Prin aceasta, statul s-a asigurat că firmele de construcție mici, deținute de negri, nu vor putea să liciteze, iar contractul cel mare s-a încheiat, firește, cu o firmă mare, deținută de albi. Un alt exemplu: În 1966, Administrația Federală pentru Întreprinderi Mici a anunțat cu mândrie un program pentru încurajarea noilor afaceri mici inițiate de negri. Statul a impus, însă, anumite restricții pentru împrumuturi. În primul rând, a decis că solicitanții trebuie să fie „la limita sărăciei". Dar, din moment ce sărmanii nu sunt în situația de a își începe afaceri, această restricție a exclus mulți antreprenori cu venituri relativ mici – exact cei cu o probabilitate mai mare de a lansa mici afaceri. Pe deasupra, Administrația pentru Întreprinderi Mici din New York a adăugat încă o restricție: toți negrii care solicită astfel de împrumuturi trebuie să dovedească „o nevoie reală în comunităților lor" pentru a umple un „vid economic" evident – nevoia și vidul trebuind să fie demonstrate unor birocrați rupți de peisajul economic local.[42]

Dacă și în ce măsură îi ajută sau îi împiedică guvernământul pe săraci prin „statul asistențial" ne este relevat într-un mod fascinant de un studiu nepublicat al Institutului pentru Studii Politice din Washington, D.C. S-a încercat o estimare a fluxului de bani de la stat (de la nivel federal și local) spre ghetoul de negri Shaw-Cardozo din Washington, D.C., în comparație cu fluxul care *iese* sub formă de taxe pe care zona le plătește. În anul fiscal 1967, zona Shaw-Cardozo avea o populație de 84.000 (din care 79.000 erau negri), cu un venit median pe familie de 5.600 de dolari pe an. Venitul personal câștigat în total pentru locuitorii zonei în acel an a fost de 126,5 milioane de dolari. Valoarea totală a ajutoarelor oferite de stat pentru district în anul fiscal 1967 (cuprinzând de la plăți asistențiale până la cheltuielile estimate ale școlilor publice) a fost estimată la 45,7 milioane. Un

[42] Despre Matthew și Administrația pentru Întreprinderi Mici, vezi Jacobs, *The Economy of Cities* (New York: Random House, 1969), pp. 225–28.

generos 40% din venitul total sub formă de ajutoare pentru Shaw-Cardozo? Probabil, dar trebuie contrabalansat cu totalul taxelor plătite din Shaw-Cardozo, estimat cel mai bine la 50 de milioane – adică o *ieșire* netă de 4,3 milioane din acest ghetou cu venituri mici! Se mai poate susține că abolirea întregii structuri masive și contraproductive a statului asistențial ar face rău celor săraci?[43]

Astfel, statul ar ajuta cel mai bine pe săraci – și pe restul societății – dându-se deoparte: prin înlăturarea vastei și ucigătoarei rețele de taxe, subvenții, ineficiențe și privilegii de monopol. Profesorul Brozen și-a încheiat astfel analiza „statului asistențial":

> Statul a fost de regulă un instrument al generării de afluență pentru o minoritate în defavoarea celor mulți. Piața a produs afluență pentru cei mulți, cu costuri mici chiar și pentru cei puțini. Statul nu și-a schimbat obiceiurile din vremea romană a pâinii și circului pentru mase, chiar dacă acum pretinde că oferă educație și sănătate, precum și lapte sau arte ale spectacolului gratuite. Este în continuare sursa privilegiului monopolist și a puterii pentru cei puțini mascate de fațada bunăstării pentru cei mulți – bunăstare care ar fi mult mai abundentă dacă politicienii nu ar expropria mijloacele pe care le folosesc pentru a crea iluzia că le pasă de cei care îi votează.[44]

Impozitul negativ pe venit

Din păcate, există o tendință recentă – îmbrățișată (fără modificări importante) de un larg spectru de susținători, de la Președintele Nixon la Milton Friedman între cei de dreapta, până la un mare număr dintre cei de stânga – de abolire a sistemului prezent de asistență, dar *nu* în direcția libertății, ci înspre opusul ei. Această tendință este „venitul anual garantat" sau „impozitul negativ pe venit", sau „Planul Național de Asistență" al Președintelui Nixon. Evocând ineficiențele, inechitățile și birocrația prezentului sistem, venitul anual garantat ar

[43] Date preluate dintr-un studiu nepublicat, elaborat de Earl F. Mellor, „Public Goods and Services: Costs and Benefits, A Study of the Shaw-Cardozo Area of Washington, D.C." (prezentat la Institute for Policy Studies, Washington, D.C., October 31, 1969).

[44] Brozen, „Welfare Without the Welfare State," p. 52.

face ajutoarele simple, „eficiente" și automate: Autoritățile care administrează impozitul pe venit vor plăti în fiecare an pe toți cei care câștigă un venit mai mic decât o anumită limită de bază – iar acest ajutor automat va fi finanțat, bineînțeles, prin taxarea familiilor care câștigă *peste* acea sumă de bază. Costurile estimate ale acestei scheme aparent simple și elegante ar trebui să fie de doar câteva miliarde de dolari pe an.

Dar, există o observație extrem de importantă: costurile sunt estimate *cu presupunerea* că toată lumea – cei care primesc ajutorul universal, cât și cei care îl finanțează – vor continua să lucreze în aceeași măsură ca mai înainte. Dar această presupunere este evident îndoielnică. Problema principală este efectul extrem de inhibitor pe care venitul anual garantat îl va avea atât asupra beneficiarilor, cât și asupra plătitorilor de taxe.

Singurul element care salvează actualul sistem asistențial de la dezastrul total este tocmai birocrația și stigmatul asociat statutului de asistat. Asistatul încă poartă un stigmat psihic, chiar dacă mai șters în anii recenți, și încă trebuie să facă față unei birocrații ineficiente, impersonale și întortocheate. Însă venitul anual garantat, *tocmai* pentru că face ajutorul să fie eficient, simplu și automat, va înlătura principalele obstacole, principalii inhibitori ai „funcției de ofertă" ai asistenței și va duce la o creștere masivă a cererilor de asistență garantată. Mai mult, toată lumea va considera acum că noul ajutor este mai degrabă un „drept" automat, decât un privilegiu sau un dar, iar rușinea va dispărea cu totul.

Să presupunem, de exemplu, că 4.000 de dolari pe an este declarat „nivelul sărăciei", și că oricine câștigă un venit sub această limită primește diferența de la Tătucul Stat în mod automat, în urma completării declarației de venit. Cei care nu au nici un venit vor primi 4.000 de la stat, cei care câștigă 3.000 vor primi 1.000 și așa mai departe. Este evident că nimeni dintre cei care câștigă mai puțin de 4.000 pe an nu va mai avea motive reale pentru a continua să muncească. De ce ar face-o, dacă vecinul său care nu lucrează va ajunge să aibă același venit ca el? Pe scurt, venitul *net* rezultat din muncă va fi nul, și toată populația muncitoare aflată sub linia magică de 4.000 va înceta să mai lucreze și se va buluci să primească ajutorul „cuvenit".

Dar asta nu este tot; ce vor face persoanele care câștigă 4.000 de dolari, sau care sunt puțin sau moderat deasupra liniei? Cel care câștigă 4.500 pe an va afla în curând că puturosul de vizavi, care refuză să lucreze, își va lua cei 4.000 de dolari pe an de la statul federal; venitul său net pentru 40 de ore de muncă grea pe săptămână va fi de doar 500 de dolari pe an. Așa că se va lăsa și el de muncă și va apela la ajutorul impozitului negativ. Același lucru se va întâmpla și cu cei care câștigă 5.000 pe an etc.

Acest proces păcătos nu este încă la final. Pe măsură ce toți cei care câștigă sub 4.000 de dolari și chiar considerabil peste 4.000 își vor părăsi slujbele și vor cere ajutorul, plățile totale vor pentru ajutoare vor evolua exploziv, și vor putea fi finanțate doar prin impozitarea *mai* puternică a celor cu venituri mai mari care vor continua să lucreze. Dar, atunci, și suma care le rămâne net *acestora din urmă*, după impozitare, se va diminua vertiginos, și mulți dintre *ei* vor trece de asemenea în șomaj și vor apela la ajutor. Să analizăm cazul unei persoane care câștigă 6.000 de dolari pe an. La început, are un venit net de doar 2.000 de dolari pe an și trebuie apoi să plătească, să zicem, încă 500 pe an pentru finanțarea ajutorului către cei care nu lucrează. Venitul său net după plata taxelor va fi de doar 1.500 de dolari pe an. Dacă are apoi de plătit *încă* 1.000 pentru a finanța expansiunea rapidă a altor asistați, venitul său net va scădea la 500 de dolari și va alege să fie și el asistat. Astfel, concluzia logică a venitului anual garantat va fi o spirală vicioasă spre dezastru, spre finalitatea logică și imposibilă în care practic nimeni nu va mai lucra și toți vor fi asistați.

În plus, mai există câteva considerații importante de făcut. În practică, ajutorul, fixat inițial la 4.000 de dolari, bineînțeles că nu va rămâne acolo; presiunea irezistibilă a clienților programului de asistență și a altor grupuri de presiune va crește inexorabil nivelul de bază în fiecare an, producând astfel spirala vicioasă și dezastrul economic mult mai rapid. De asemenea, în practică, venitul anual garantat *nu va înlocui*, așa cum speră adepții săi conservatori, talmeș-balmeșul existent al sistemului asistențial. Aceasta, de exemplu, este tocmai ceea ce s-a întâmplat cu programele de ajutorare pentru bătrâni ale statelor. Principalul argument al programului federal de Securitate Socială era tocmai acela că va *înlocui* eficient cârpeala de programe

pentru vârstnici ale statelor. În practică, bineînțeles, nu a realizat așa ceva, iar ajutorul pentru bătrâni este acum mult mai mare decât era în anii 1930. O structură în creștere a Securității Sociale a fost pur și simplu plantată peste programele existente. În fine, în practică, declarația Președintelui Nixon către conservatori că asistații în putere care vor primi noul ajutor vor fi forțați să muncească este de o falsitate stridentă. Vom spune aici doar că vor trebui să-și găsească doar munci „potrivite" și din experiența universală a agențiilor de șomaj știm că aproape niciodată nu se găsesc munci „potrivite".[45]

Diversele scheme de venit anual garantat nu reprezintă o autentică soluție pentru problemele universal recunoscute ale sistemului asistențial; ele ne-ar afunda și mai mult în acele probleme. Singura soluție funcțională este cea libertariană: abolirea sistemului asistențial în favoarea libertății și acțiunii voluntare a tuturor persoanelor, fie ele bogate sau sărace.

[45] O critică teoretică strălucită a venitului anual garantat, a impozitului negativ pe venit și a schemelor lui Nixon se găsește în Hazlitt, *Man vs. Welfare State,* pp. 62–100. Pentru o critică empirică definitivă și la zi a tuturor planurilor și experimentelor de venit anual garantat, inclusiv schema de reformă asistențială a Președintelui Carter, vezi Martin Anderson, *Welfare: the Political Economy of Welfare Reform in the United States* (Stanford, Calif.: Hoover Institution, 1978).

9
Inflația și ciclul economic: colapsul paradigmei keynesiene

Până în anii 1973-1974, keynesienii, care formaseră paradigma economică atotstăpânitoare odată cu sfârșitul anilor '30, dominau întreaga lume academică, falnici și fără teamă de rivali[1]. Aproape toată lumea acceptase opinia keynesiană, conform căreia există ceva în economia liberă de piață care o condamnă la oscilații de sub- și supra-consum (keynesienii s-au preocupat, în practică, aproape exclusiv de presupusul *sub*consum) și că este, astfel, rolul guvernului să compenseze acest defect al pieței. Guvernul era ținut să compenseze acest presupus dezechilibru, prin manipularea cheltuielilor și a deficitelor sale (în practică, prin sporirea lor). Ghidarea acestei funcții „macroeconomice" vitale a guvernului trebuia încredințată, bineînțeles, unui consiliu de economiști keynesieni („The Council of Economic Advisers"), ținuți a fi capabili să garanteze „reglajul fin" al economiei, astfel încât să prevină atât inflația, cât și recesiunile și să reglementeze volumul adecvat al cheltuielilor totale, astfel încât să asigure, neîntrerupt, angajarea deplină a forței de muncă, fără inflație.

Dar, în 1973-1974, iată că până și keynesienii au realizat, în sfârșit, că ceva era foarte, foarte greșit în acest scenariu măreț, că era

[1] Keynesienii sunt creatorii „macroeconomiei" și discipoli ai lordului Keynes, bogatul și carismaticul economist de la Universitatea Cambridge, a cărui lucrare, *General Theory of Employment, Interest and Money* (Harcourt Brace, New York, 1936) este piatra de temelie a teoriei economice keynesiene.

timpul să se întoarcă, dezorientați, la masa de lucru. Într-adevăr, nu numai că patruzeci și mai bine de ani de „reglaj fin" keynesian *nu* eliminaseră inflația cronică instalată din vremea celui de-al Doilea Război Mondial, dar aceștia au fost anii în care inflația a urcat temporar până la cote procentuale exprimate cu două cifre (cca. 13% pe an). Și, după toate acestea, în anii 1973-1974, iată că Statele Unite s-au afundat în cea mai adâncă și lungă recesiune din 1930 încoace (ar fi putut fi numită o „depresiune", dacă termenul nu ar fi fost abandonat de economiști cu mult timp înainte, ca nepotrivit). Acest fenomen curios, al unei inflații fulminante ce are loc *în același timp* cu o recesiune abruptă, era pur și simplu *de neconceput* în viziunea keynesiană a lumii.

Economiștii crezuseră că știu dintotdeauna că economia este *fie* într-o perioadă de *„boom"*, caz în care prețurile cresc, *fie* într-una de recesiune sau de depresiune, marcată de șomaj masiv, caz în care prețurile scad. În perioada de *boom*, guvernul keynesian era ținut „să absoarbă puterea excesivă de cumpărare" prin sporirea impozitelor, conform prescripțiilor keynesiene în vigoare – adică să reducă din cheltuielile efectuate în economie; pe de altă parte, în timpul recesiunii, guvernul era ținut să-și sporească cheltuielile și deficitele, astfel încât să pompeze cheltuieli în economie. Dar ce mai trebuia oare să facă guvernul dacă economia suferea, *în același timp*, de inflație și de recesiune cu șomaj masiv? Cum ar putea el apăsa, în același timp, pe acceleratorul economic *și* pe frână?

Încă din vremea recesiunii din 1958 începuseră să se petreacă lucruri ciudate; pentru prima oară în mijlocul unei recesiuni, prețurile bunurilor de consum au crescut, chiar dacă numai cu puțin. Era un norișor, cât pumnul, care părea să le dea keynesienilor prea puține motive de îngrijorare.

Prețurile bunurilor de consum au crescut din nou în timpul recesiunii din 1966, dar era vorba de o recesiune așa de blândă, încât nimeni nu și-a făcut griji nici de această dată. Este adevărat, inflația severă survenită în timpul recesiunii din 1969-1971 a produs un șoc considerabil. Dar a fost nevoie de întreaga recesiune abruptă care s-a declanșat în mijlocul inflației cu două cifre din 1973-1974 pentru a precipita întreg *establishmentul* economic keynesian într-o confuzie

permanentă. Aceasta i-a făcut pe keynesieni să realizeze nu numai că reglajul fin eșuase, că ciclul economic, presupus mort și îngropat, era încă printre noi, dar și că acum economia suferea de o inflație cronică pe cale de înrăutățire – fiind, de asemenea, supusă accese-lor continue ale recesiunii: ale unei recesiuni inflaționiste, numite „stagflație". Era nu numai un fenomen nou, ci și unul care nu putea fi explicat, care nici măcar nu putea *exista* conform teoriilor economi-ce dominante.

Și inflația dădea semne de înrăutățire: aproximativ 1-2% anual în vremea lui Eisenhower, până la 3-4% în timpul erei Kennedy, 5-6% în timpul administrației Johnson, urcând, în continuare, până la 13% în 1973-1974, și scăzând „înapoi" la aproape 6%, dar numai sub lovitu-rile de ciocan ale unei depresiuni adânci și prelungite (aproximativ 1973-1976).

Există, așadar, câteva lucruri care necesită aproape cu disperare o explicație: (1) De ce apare această inflație cronică și accelerată? (2) De ce există o inflație chiar în timpul unei depresiuni adânci? Și, pentru a epuiza problema, ar fi important dacă am putea să explicăm (3) De ce există, în cele din urmă, ciclul de afaceri? De unde recurența, apa-rent nesfârșită, a ciclurilor *„boom-bust"*?

Din fericire, răspunsurile la aceste întrebări se află la îndemână, deși au fost în mod tragic neglijate, fiind oferite de „Școala austriacă" de economie, în cadrul teoriei banilor și a ciclului de afaceri, dezvol-tate în Austria de Ludwig von Mises și de discipolul său Friedrich A. Hayek, care a și prezentat-o, la începutul anilor '30, la London School of Economics. De fapt, teoria austriacă a ciclului de afaceri a lui Hayek cucerise (inițial) aprobarea tuturor tinerilor economiști din Marea Britanie, tocmai pentru că doar ea oferea o explicație satisfăcătoare a Marii Depresiuni din anii '30. John R. Hicks, Abba P. Lerner, Lionel Robbins și Nicholas Kaldor, în Anglia, precum și Alvin Hansen, în Statele Unite, sunt câțiva dintre viitorii lideri key-nesieni, care, cu numai câțiva ani înainte, erau hayekieni. Apoi, după 1936, *Teoria generală* a lui Keynes i-a sedus pe toți printr-o veritabilă „Revoluție keynesiană", care proclama arogant că nimeni înaintea ei nu s-a încumetat să ofere o explicație a ciclului de afaceri sau a Marii Depresiuni. Ar trebui subliniat faptul că teoria keynesiană *nu* s-a im-

pus printr-o dezbatere atentă, soldată cu respingerea argumentată a poziției austriece; dimpotrivă, așa după cum se întâmplă adesea în istoria științelor sociale, keynesismul a devenit pur și simplu noua modă a zilei, iar teoria austriacă nu a fost respinsă, ci doar ignorată și uitată.

Vreme de patruzeci de ani, teoria austriacă a supraviețuit neregretată, neonorată și nesocotită de cea mai mare parte a lumii economice: doar Mises (la New York University) și Hayek (la Chicago), secondați de câțiva discipoli, mai aderau încă la ea. Nu este, cu siguranță, un accident că actuala renaștere a teoriei economice austriece a coincis cu fenomenul stagflației și, ca urmare, cu zdruncinarea paradigmei keynesiene în văzul tuturor.

În 1974, după multe zeci de ani, la Royalton College, în Vermont, s-a desfășurat prima conferință a reprezentanților Școlii Austriece. Mai târziu, în cursul aceluiași an, lumea economică a fost uimită de acordarea premiului Nobel lui F.A. Hayek. De atunci, o remarcabilă serie de conferințe „austriece" s-a desfășurat la University of Hartford, la Windsor Castle, în Anglia, și la New York University, chiar Hicks și Lerner dând semne, cel puțin parțiale, de revenire la poziția lor de odinioară, îndelung neglijată. Conferințe regionale s-au desfășurat pe Coasta de Est, pe cea de Vest, în Vestul Mijlociu și sud-vestul S.U.A. Acum, economiștii austrieci publică din nou cărți. Poate și mai important, au apărut studenți și tineri profesori extrem de capabili, devotați Școlii Austriece, care, fără îndoială, vor contribui din plin la dezvoltarea ei în viitor.

Banii și inflația

Ce are, așadar, de spus această teorie austriacă renăscută despre problema noastră?[2] Primul lucru care trebuie evidențiat este că inflația

[2] O introducere concisă în teoria austriacă a ciclului de afaceri poate fi găsită în Murray N. Rothbard, *Depressions: Their Cause and Cure* (Constitutional Alliance, Lancing, Michigan, 1969). Teoria este prezentată și apoi aplicată Marii Depresiuni din 1929-1933 și, de asemenea, folosită pe scurt pentru a explica actuala stagflație în Rothbard, *America's Great Depression*, third ed. (Sheed and Ward, Kansas City, Kansas, 1975). Cea mai bună sursă pentru teoria austriacă a banilor este încă Ludwig von Mises, *Theory of Money*

nu este o prezență ineluctabilă în economie, nici condiția necesară a dezvoltării unei lumi înfloritoare. În cea mai mare parte a secolului al XIX-lea (în afara anilor războiului din 1812 și ai Războiului Civil), în SUA prețurile erau în scădere, *deși* economia americană era în plină creștere și industrializare. Prețurile în scădere nu atenuau cu nimic prosperitatea afacerilor și a economiei.

Așadar, prețurile în scădere indică, de bună seamă, funcționarea *normală* a unei economii de piață aflate în creștere. Cum se face, atunci, că tocmai ideea de prețuri aflate în perpetuă scădere contravine în așa măsură experienței noastre, încât pare să deschidă o lume ireală, de vis? De ce, de la cel de al doilea război mondial încoace, prețurile au crescut încontinuu, ba chiar rapid, atât în Statele Unite, cât și în întreaga lume? Mai înainte, prețurile crescuseră brusc în timpul Primului și celui de-al Doilea Război Mondial; între cele două războaie mondiale, prețurile au înregistrat o scădere ușoară, în ciuda marelui *boom* din anii '20, iar în timpul Marii Crize din anii '30 au căzut abrupt. Pe scurt, cu excepția unor experiențe rău prevestitoare de război, ideea inflației ca normalitate, în timp de pace, nu a apărut decât după cel de al doilea război mondial.

Explicația cea mai răspândită a inflației este că afaceriștii cei lacomi sporesc fără scrupule prețurile, cu scopul de a-și mări profiturile. Dar, în mod sigur, coeficientul de „lăcomie" afaceristă nu a făcut un mare salt înainte după al doilea război mondial. Nu erau oare afaceriștii la fel de „lacomi" din secolul al XIX-lea și până în 1941? Așadar, de ce nu exista și atunci o tendință inflaționistă? Iar dacă oamenii de afaceri sunt atât de avari, încât să salte prețurile cu 10% pe an, oare de ce se opresc aici? De ce mai așteaptă? De ce nu sporesc de pe acum prețurile cu 50%, de ce nu le dublează sau triplează imediat? *Ce-i oprește*?

Un defect similar dovedește netemeinicia unei alte explicații larg răspândite a inflației: anume că sindicatele impun creșteri ale salari-

---

and Credit, third ed. (Foundation for Economic Education, Irvington-on-Hudson, N.Y., 1971). Pentru o introducere, vezi Rothbard, *What Has Government Done to Our Money?*, second ed. (Libertarian Publishers, Los Angeles, 1974). [Traducere în limba română de Marius Spiridon, *Ce le-a făcut statul banilor noștri?*, a doua ed. (Institutul Ludwig von Mises România, București, [2005] 2020).]

ilor, și astfel îi silesc pe oamenii de afaceri să ridice prețurile. Făcând abstracție de faptul că inflația apăruse deja în Roma Antică, mult înainte ca sindicatele să-și facă intrarea în scenă, și de lipsa probelor care să confirme că salariile sindicaliștilor ar crește mai repede decât cele ale nesindicaliștilor, sau că prețurile produselor fabricate de sindicaliști ar crește mai repede decât cele ale produselor fabricate de nesindicaliști, apare o întrebare similară: de ce firmele nu-și sporesc prețurile *oricum*? Cum se face că ele își permit să ridice prețurile cu o anumită sumă, dar *nu* cu mai mult? Dacă sindicatele sunt atât de puternice, și oamenii de afaceri atât de grăbiți să le satisfacă revendicările, de ce nu cresc salariile și prețurile cu 50% sau cu 100% pe an? *Ce-i oprește?*

Acum câțiva ani o campanie publicitară TV de inspirație guvernamentală s-a apropiat ceva mai mult de realitate: vinovați de inflație erau consumatorii, care, îmboldiți de năravuri „porcești", mănâncă și cheltuiesc prea mult. Avem, aici, cel puțin începutul unei explicații a fenomenului care oprește firmele și sindicatele să ceară prețuri încă și mai mari: consumatorii nu le-ar plăti. Prețul cafelei a crescut vertiginos acum câțiva ani; un an sau doi mai târziu, au scăzut brusc, ca urmare a rezistenței consumatorilor – într-o anumită măsură din cauza unui „boicot" fulgerător – dar, mai important, din cauza unei modificări a obiceiurilor de consum, care se îndreptau acum spre substitute mai ieftine. Prin urmare, o stavilă în calea inflației este cererea limitată de consum.

Dar aceasta împinge problema cu un pas înapoi. Într-adevăr, dacă cererea, după cum pare logic, este la orice moment dat limitată, cum se face că ea continuă totuși să crească de la un an la altul, validând și permițând creșteri de prețuri și de salarii? Și dacă poate crește cu 10%, ce o reține să crească cu 50%? Pe scurt, ce permite cererii de consum să crească încontinuu, an de an, oprind-o, totuși, de a crește mai mult decât o face?

Pentru a putea continua această anchetă trebuie să analizăm sensul termenului „preț". Ce anume *este* un preț? Prețul oricărei cantități date dintr-un produs este suma de bani pe care cumpărătorul trebuie să o cheltuiască pentru a o achiziționa. Pe scurt, dacă cineva trebuie să cheltuiască 7$ pe zece pâini, atunci „prețul" acestor zece

pâini este de 7$ sau, din moment ce în mod uzual exprimăm prețul unitar pe produs, prețul pâinii este de 70 de cenți bucata. Deci există două părți angajate în acest schimb: cumpărătorul cu banii și vânzătorul cu pâinea. Este esențial faptul că prețul curent, de pe piață, este generat de interacțiunea dintre ambele părți. Cu alte cuvinte, dacă pe piață apare mai multă pâine, prețul pâinii va scădea (oferta mărită micșorează prețul); în timp ce, pe de altă parte, dacă cumpărătorii de pâine au mai mulți bani în portofelele lor, prețul pâinii se va ridica (creșterea cererii mărește prețul).

Am găsit acum elementul crucial care limitează și ține în frâu volumul cererii de consum și implicit prețurile: suma de bani aflată în posesia consumatorilor. Dacă suma de bani din buzunarele acestora crește cu 20%, atunci marja care limitează cererea lor crește cu 20% și, celelalte lucruri rămânând neschimbate, prețurile vor tinde, de asemenea, să crească cu 20%. Am identificat, astfel, factorul cheie care limitează inflația: cantitatea sau oferta de bani.

Dacă analizăm ansamblul prețurilor din întreaga economie, atunci factorul crucial este cantitatea sau oferta totală de bani din întreaga economie. De fapt, importanța ofertei de bani pentru analizarea inflației ține de faptul că permite extinderea modului nostru de abordare a piețelor de pâine și de cafea la întreaga economie. Într-adevăr, variația *tuturor* prețurilor specifice este determinată în sens opus de variația ofertei și în același sens de variația cererii pentru bunul respectiv. Dar, în economia noastră, aflată încă în creștere, ofertele de bunuri, în general, sporesc an de an. De aceea, cât privește latura ofertei din ecuația cererii și a ofertei, majoritatea prețurilor ar trebui să scadă, iar noi ar trebui să constatăm, în acest moment, o scădere continuă a prețurilor, în stilul secolului al XIX-lea (o „deflație"). Dacă inflația cronică s-ar datora ofertei, atunci oferta totală de bunuri ar fi, în mod necesar, *în scădere*, determinând astfel creșterea prețurilor. Dar din moment ce oferta de bunuri este, evident, în creștere, sursa inflației trebuie să se afle de partea cererii – iar factorul dominant care afectează latura cererii este, după cum am văzut, oferta totală de bani.

Într-adevăr, dacă cercetăm trecutul și prezentul lumii, observăm că oferta de bani s-a mărit necontenit, într-un ritm rapid. Ea a cres-

cut și în secolul al XIX-lea, dar într-un ritm mai lent, mult mai lent decât creșterea ofertei de bunuri și servicii; dar, de la al Doilea Război Mondial încoace, creșterea ofertei de bani – în SUA și în alte țări ale lumi – a fost mult mai rapidă decât cea a ofertei de bunuri. De aici, inflația.

Problema crucială devine atunci: cine sau ce controlează oferta de bani, sporindu-i necontenit volumul, mai ales în ultimele zeci de ani? Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie să vedem mai întâi cum apar banii în economia de piață. Inițial, banii apar pe piață pe măsură ce indivizii încep să aleagă una sau mai multe mărfuri folositoare pentru a le întrebuința ca bani: cei mai buni bani-marfă sunt aceia care au o cerere mare; care au o valoare mare pe unitatea de greutate; care sunt durabili, astfel încât să poată fi păstrați mult timp în depozite; mobili, astfel încât să poată fi transportați cu ușurință dintr-un loc într-altul; ușor de recunoscut; și care sunt ușor de divizat în părți mai mici, fără să-și piardă din valoare. De-a lungul secolelor, diferite societăți și piețe au ales un mare număr de mărfuri drept bani: de la sare, zahăr, scoici kauri, vite și tutun, până la țigări în lagărele de prizonieri din cel de-al Doilea Război Mondial. Dar, de-a lungul tuturor acestor secole, două mărfuri au câștigat întotdeauna, atunci când au fost disponibile, în competiția pentru funcția monetară: aurul și argintul.

Metalele au circulat dintotdeauna în anumite unități de greutate – o *tonă* de fier, o *livră* de cupru etc. – iar prețurile lor au fost calculate în termenii acestor unități de măsură. Aurul și argintul nu fac excepție. Oricare dintre unitățile monetare moderne a apărut ca unitate de greutate a aurului sau a argintului. Astfel, moneda britanică, „lira sterlină" (*pound sterling*), se cheamă astfel pentru că inițial însemna pur și simplu *o livră de argint* (*one pound of silver*). (Pentru a vedea cum a pierdut lira din valoare în secolele ce au urmat, să notăm că lira sterlină valorează astăzi, pe piață, două cincimi dintr-o *uncie* de argint.[3] Acesta este efectul inflației britanice – al *devalorizării* lirei sterline.) „Dolarul" a fost la origine o monedă din Boemia, constând dintr-o uncie de argint. Mai târziu, dolarul a ajuns să fie definit ca a douăzecea parte dintr-o uncie de aur.

[3] O uncie (în acest context *troy ounce*), este echivalentă cu 31,1 grame – n.tr.

Când o societate sau o țară ajunge să adopte o anumită marfă drept bani, și unitatea de măsură a greutății acesteia devine astfel unitatea monetară – unitatea de efectuare a calculelor economice în viața de zi cu zi – atunci se spune că acea țară folosește marfa respectivă drept „etalon" monetar. Cum piețele au selectat în mod universal aurul și argintul ca fiind cele mai bune etaloane monetare, ori de câte ori sunt disponibile, tendința naturală a acestor economii este de a se alinia la etalonul aur sau argint. În acest caz, oferta de aur este determinată de forțele pieței, de condițiile tehnologice ale ofertei, de prețurile altor bunuri etc.

Încă de la începutul adoptării de către piață a aurului și argintului ca bani, statul a încercat să preia controlul mecanismului ofertei de bani în societate. Ar trebui să fie evident de ce dorește statul să facă aceasta: deoarece ar însemna preluarea de la piață a controlului asupra ofertei de bani și încredințarea acestuia grupului de oameni însărcinați cu conducerea aparatului de stat. De ce vor aceștia din urmă să procedeze astfel este clar: avem aici o alternativă de impozitare la metoda prelevărilor nemijlocite, pe care victimele acestei metode o consideră întotdeauna oneroasă.

Dar iată că acum stăpânii statului pot ușor să-și creeze și să cheltuiască propria lor monedă, sau să o împrumute aliaților lor preferați. Nimic din toate acestea nu era ușor de realizat până la descoperirea artei tipăritului; mai apoi, statul a pus la cale schimbarea definiției „dolarului", „lirei", „mărcii" etc., din unități de greutate ale aurului sau argintului în simple *nume* ale unor bucăți de hârtie tipărite de către guvernul central. Guvernul respectiv putea, de acum, să le tipărească pe acestea fără nici un cost, practic *ad libitum*, și să le cheltuiască sau să le dea cu împrumut după cum îi poftea inima. A fost nevoie de secole pentru ca această complexă mutație să se înfăptuiască, dar astăzi stocul monetar și emiterea banilor, în fiecare țară, se află în întregime la discreția fiecărui guvern central în parte. Consecințele sunt din ce în ce mai vizibile, peste tot în jurul nostru.

Gândiți-vă la ce s-ar întâmpla dacă guvernul s-ar adresa unui grup de oameni – să zicem familia Jones – spunându-le: „Iată, vă dăm puterea absolută și nelimitată de a tipări dolari și de a hotărî numărul dolarilor aflați în circulație. Și veți avea o putere de monopol

absolut: oricine altcineva îndrăznește să folosească această putere va fi întemnițat pentru lung, lung timp ca un falsificator diabolic și subversiv. Sperăm că veți folosi în mod înțelept această putere". Putem prezice relativ ușor ce va face familia Jones cu această nou căpătată putere. La început își va folosi puterea încetișor și cu atenție pentru a-și plăti datoriile, poate și pentru a-și cumpăra câteva lucruri deosebit de râvnite; dar apoi, obișnuindu-se cu amețitorul vin al puterii de a-și tipări propria lor monedă, vor începe s-o folosească din plin, cumpărându-și articole de lux, gratulându-și prietenii etc. Rezultatul va fi o creștere continuă, și chiar accelerată, a ofertei de bani și, de aici, o inflație continuă și accelerată.

Dar aceasta este exact ceea ce *au făcut* și guvernele – toate guvernele. Doar că, în loc să acorde monopolul puterii de a falsifica familiei Jones, sau altei familii, guvernul și l-a „acordat" *lui însuși*. Exact așa cum statul își acordă pentru sine monopolul puterii asupra răpirii legalizate și îl numește *recrutare*, cum a obținut monopolul asupra jafului legalizat numindu-l *impozitare*, tot astfel el a obținut monopolul puterii de a falsifica banii, numindu-l creștere a ofertei de dolari (sau de franci, de mărci etc). În locul unui etalon aur, în locul unei monede care apare pe piața liberă și a cărei ofertă este determinată de aceasta, trăim acum supuși unui regim de etalon-hârtie discreționar. Adică dolarul, francul etc. nu sunt decât simple bucăți de hârtie cu numele respective tipărite pe ele, emise după voie de guvernul central – de aparatul de stat.

Mai mult, întrucât interesul falsificatorilor este să tipărească cât mai mulți bani cu putință fără să fie pedepsiți, tot astfel statul va tipări atâția bani, cât să nu-și pericliteze poziția, așa cum își utilizează și puterea de a impozita: pentru a extrage cât mai mulți bani cu putință, fără a da naștere prea multor strigăte de protest.

Controlul guvernamental asupra ofertei de bani este, așadar, inerent inflaționist, din aceleași motive pentru care orice sistem în care un grup de oameni obține controlul asupra tipăririi de bani este negreșit inflaționist.

Sistemul Rezervelor Federale și sistemul bancar cu rezerve fracționare

Dar inflaționarea prin simplă tipărire de bani este, astăzi, o metodă depășită. În primul rând este prea *transparentă*; cu o mulțime de bancnote de valoare nominală ridicată fluctuând în jur, publicului i-ar putea veni ideea supărătoare că motivul inflației este tipărirea tuturor banilor de către guvern – și guvernul ar putea fi lipsit de această putere. De aceea, guvernele au ticluit un mijloc mult mai complex, mai sofisticat și mult mai puțin vizibil, pentru a face același lucru: a orchestra creșteri ale ofertei monetare, spre a-și atribui mai mulți bani pentru cheltuială și pentru subvenționarea grupurilor politice favorite. Ideea este următoarea: în loc de a forța tipărirea de bani, se rețin dolarii, mărcile sau francii de hârtie ca bază monetară (*„legal tender"*), apoi se construiește deasupra acestora o piramidă inversată, alcătuită din misterioasa și invizibila, dar nu mai puțin potenta „monedă scripturală" (*„checkbook money"*), adică din depozite bancare rambursabile la cerere. Rezultatul este un motor inflaționist controlat de guvern, pe care nimeni în afară de bancheri, economiști și gestionarii băncilor centrale nu-l înțelege – ceea ce se urmărește, de fapt, în mod deliberat.

Pentru început, trebuie subliniat că întregul sistem comercial-bancar, din Statele Unite sau de aiurea, se află sub controlul total al guvernului central – un control pe care băncile îl consideră binevenit, deoarece le permite să creeze bani. Băncile se află sub controlul complet al băncii centrale – o instituție guvernamentală – un control care se întemeiază, în mare parte, pe monopolul coercitiv al băncii centrale asupra tipăririi de bani. În Statele Unite, Sistemul Rezervelor Federale[4] (*The Federal Reserve System*) îndeplinește această funcție de bancă centrală. Sistemul Rezervelor Federale (*Fed*) permite deci băncilor comerciale să construiască o piramidă inversată de depozite bancare la cerere (bani scripturali) pe baza propriilor lor

[4] Înființat în 1913, The Federal Reserve System (Fed) este compus din douăsprezece bănci regionale. Aceste bănci acționează coordonate de Consiliul Guvernatorilor Sistemului de Rezerve Federale, fiind în realitate o singură bancă centrală cu multiple filiale – n.tr.

„rezerve" (depozite la Fed), multiplicându-le într-un raport aproximativ de 6:1 (în 1978). Cu alte cuvinte, dacă rezervele bancare la Fed cresc cu un miliard de dolari, atunci băncile au posibilitatea de a-și expanda piramidal depozitele – și chiar o fac – până la 6 miliarde de dolari, adică băncile creează bani noi în valoare de 6 miliarde de dolari.

De ce constituie depozitele bancare la cerere cea mai mare parte a ofertei monetare? Oficial, ele nu sunt bani sau mijloace legale de efectuare a plăților, de felul bancnotelor Fed. Dar ele constituie o promisiune a băncii respective de a-și rambursa depozitele la cerere în bani gheață (bilete Fed), oricând va dori deținătorul depozitului (proprietarul „contului curent"). Problema, bineînțeles, este că băncile *nu* au acești bani; și nici nu îi pot avea, de vreme ce datoriile lor sunt de 6 ori mai mari decât rezervele de care dispun, în conturile lor curente de la Fed. Publicul, pe de altă parte, este ademenit să se încreadă în bănci de penumbra de soliditate și de sanctitate aruncată asupra lor de Sistemul Rezervelor Federale. Într-adevăr, Fed poate acoperi deficitele băncilor aflate în dificultate – și chiar o face. Dacă publicul ar înțelege procesul și s-ar abate ca o furtună asupra băncilor, cerându-și banii, Fed ar putea, cât ai clipi, dacă ar vrea, să *tipărească* întotdeauna suficienți bani pentru a scoate băncile din impas.

Fed controlează, așadar, rata inflației monetare prin ajustarea multiplicatorului (6:1), care limitează crearea banilor de către bănci, sau, și mai important, prin determinarea volumului total al rezervelor bancare. Cu alte cuvinte, dacă Fed dorește să sporească oferta totală de bani cu 6 miliarde de dolari, în loc să tipărească efectiv cele 6 miliarde, este suficient să sporească rezervele bancare cu 1 miliard de dolari și să lase apoi pe seama băncilor crearea celor 6 miliarde de dolari noi, în bani scripturali. Publicul, între timp, este ținut în ignoranță cu privire la acest proces și la semnificația lui.

Cum creează băncile depozite noi? Pur și simplu oferindu-le cu împrumut în procesul de sporire a masei monetare. Să presupunem, de exemplu, că băncile primesc noi rezerve în valoare de 1 miliard de dolari; băncile vor da credite în valoare de 6 miliarde de dolari și vor crea noile depozite în procesul de acordare a acestor noi credite. Pe scurt, când băncile comerciale împrumută bani unui individ, unei

firme sau guvernului, ele nu reîmprumută bani deja existenți, pe care publicul i-a economisit din greu și i-a depus în seifurile lor – așa cum crede, de obicei, publicul. Ele împrumută noile depozite la cerere care au fost create cu ocazia efectuării împrumutului – și acestea sunt limitate doar de „rezerva obligatorie", de raportul maxim obligatoriu al depozitelor față de rezerve (de ex. 6:1). Așadar, în definitiv, ele nu tipăresc dolari de hârtie și nici nu sapă după aur; ele emit, pur și simplu, depozite sau creanțe „scripturale" asupra lor însele, rambursabile la cerere – creanțe pe care nici cu rugăciuni nu ar putea să le onoreze, dacă publicul s-ar ridica deodată, în întregime, și ar cere efectiv rambursarea tuturor conturilor sale în bani gheață.

Dar cum reușește Fed să determine (aproape întotdeauna, să *sporească*) rezervele totale ale băncilor comerciale? El le poate *împrumuta* rezerve băncilor – și chiar o face, la o rată artificial de mică a dobânzilor („rata de scont"). Totuși, băncilor nu le place să fie îndatorate din greu Fed-ului, și astfel creditele totale acordate de Fed băncilor nu sunt niciodată foarte mari. Metoda de departe cea mai importantă prin care Fed determină rezervele totale este metoda achizițiilor *„open market"*, puțin cunoscută sau înțeleasă de public. Așadar, o bancă din cadrul Fed cumpără pur și simplu un activ de pe piața deschisă. Practic nu contează ce fel de activ cumpără banca Fed. De exemplu, ar putea fi vorba de un minicalculator de 20 de dolari. Să presupunem că Fed cumpără un calculator de buzunar de la XYZ Electronics pentru 20 de dolari. Astfel, Fed achiziționează un calculator; dar ceea ce este important, din punctul nostru de vedere, este că XYZ Electronics obține un cec de 20 de dolari de la o bancă Fed. Dar Fed nu deschide conturi curente pentru persoane fizice private, ci doar pentru bănci și pentru guvernul federal însuși. XYZ Electronics, din această cauză, poate să facă doar un singur lucru cu cecul său de 20 de dolari: să-l depoziteze la banca ale cărei servicii le utilizează în mod curent, să zicem Acme Bank. În acest moment, o altă tranzacție se desfășoară: XYZ obține o creștere de 20 de dolari în contul său curent, în „depozitul său la cerere". În schimb, Acme Bank obține un cec, emis asupra ei însăși de Fed.

Așadar, primul lucru care s-a petrecut este că suma totală de bani în posesia lui XYZ a crescut cu 20 de dolari – recenta creștere din

contul de la Acme Bank – și nici un alt stoc de bani în posesia altcuiva nu s-a modificat. Deci, la sfârșitul acestei faze inițiale – faza I – oferta de bani a crescut cu 20 de dolari, exact atât cât a plătit Fed pe activul cumpărat. Dacă întreabă cineva de unde a luat Fed cei 20 de dolari ca să cumpere calculatorul, iată răspunsul: a creat 20 de dolari *din nimic,* prin simpla scriere a unui cec asupra ei însăși. Nimeni, nici Fed, nici altcineva *nu deținea* cei 20 de dolari înainte ca ei să fie creați, în procesul cheltuirii lor de către Fed.

Dar lucrurile nu se opresc aici. Într-adevăr, acum, Acme Bank, spre deliciul ei, se găsește în posesia unui cec emis de Fed. Ea dă fuga la Fed, depozitează cecul și obține o creștere cu 20 de dolari a rezervelor sale, adică a „depozitelor sale la cerere de la Fed". Acum că sistemul bancar a realizat o creștere de 20 de dolari, el poate expanda creditul – și chiar o face, adică creează mai multe depozite la cerere sub forma împrumuturilor către firme (sau către consumatori ori guvern), până la o creștere totală în monedă scripturală de 120 de dolari. La sfârșitul fazei a II-a avem, așadar, o creștere cu 20 de dolari a rezervelor bancare, generate de cumpărarea de către Fed a unui calculator pentru aceeași sumă, o creștere de 120 de dolari în depozitele bancare la cerere și o creștere cu 100 de dolari în împrumuturile bancare către firmele de afaceri sau către alți actori economici. Oferta totală de bani a crescut cu 120 de dolari, dintre care 100 au fost creați de bănci în cursul creditării cu bani scripturali către firme și 20 au fost creați de Fed, prin cumpărarea calculatorului.

În practică, bineînțeles că Fed nu-și pierde timpul cumpărând active la întâmplare. Achizițiile sale de active, pentru a inflaționa economia, sunt atât de mari, încât trebuie să decidă asupra unui activ precis, cu un grad de lichiditate mare. Concret, aceasta înseamnă cumpărarea de obligațiuni ale guvernului SUA și alte active financiare ale acestuia. Piața obligațiunilor guvernamentale SUA este imensă și extrem de lichidă, iar Fed nu mai este nevoit să intre în conflictele politice pe care le-ar implica alegerea spre cumpărare a unor acțiuni sau obligațiuni private. Acest proces are, în plus, pentru guvern, consecința fericită de a ajuta la susținerea titlurilor guvernamentale pe piață și la menținerea prețurilor obligațiunilor guvernamentale la un nivel ridicat.

Să presupunem totuși că vreo bancă, poate sub presiunea deponenților săi, va fi nevoită să-și transforme în bani gheață o parte din rezervele sale din conturile curente, pentru a obține monedă propriu-zisă. Ce se va întâmpla atunci cu Fed, din moment ce a creat, prin cecurile sale, noi depozite bancare din nimic? Nu va fi el nevoit să dea faliment sau să i se întâmple ceva similar? Nu, pentru că Fed deține un monopol asupra tipăririi de bani gheață, deci ar putea restitui depozitele sale la cerere prin tipărirea oricâtor bancnote ale Rezervei Federale ar fi necesare – și, la nevoie, așa ar proceda. Pe scurt, dacă o bancă vine la Fed și cere 20 de dolari bani gheață în schimbul rezervelor sale – sau chiar dacă cere 20 de milioane de dolari – tot ce ar avea de făcut Fed ar fi să tipărească suma cu pricina și s-o plătească. După cum putem vedea, capacitatea de a-și tipări proprii bani plasează Fed într-o poziție unică, de invidiat.

Iată, așadar, în sfârșit, cheia misterului procesului inflaționist modern. Este un proces de continuă expandare a ofertei de bani, prin continua cumpărare de către Fed a titlurilor de valoare guvernamentale pe piața deschisă. Dacă Fed dorește să sporească oferta de bani cu 6 miliarde de dolari, el va cumpăra titluri de valoare guvernamentale pe piața deschisă până la un total de 1 miliard de dolari (dacă multiplicatorul banilor – depozite la cerere / rezerve – este de 6:1), iar scopul va fi atins în mod rapid. De fapt, săptămână de săptămână, chiar în vreme ce sunt citite aceste rânduri, Fed operează pe piața deschisă de la New York, cumpărând orișice volum de obligațiuni guvernamentale asupra căruia s-a decis, și astfel își aduce contribuția la determinarea volumului inflației monetare.

Istoria monetară a acestui secol a fost una de repetate relaxări ale constrângerilor impuse asupra propensiunii statului de a inflaționa, de îndepărtare una după alta a tuturor frânelor, astfel încât, astăzi, guvernul este în măsură să inflaționeze oferta de bani și, în consecință, prețurile, după plac. În 1913, Sistemul Rezervelor Federale a fost creat pentru a permite acestui sofisticat proces de expansiune piramidală să se desfășoare. Noul aranjament făcea cu putință o mare creștere a ofertei monetare și sporul de inflație necesar pentru a acoperi cheltuielile militare din Primul Război Mondial. În 1933, un alt pas fatal a fost făcut: guvernul Statelor Unite a pus capăt utilizării,

în această țară, a etalonului-aur; cu alte cuvinte, dolarii, deși încă definiți legal în termenii unei greutăți în aur, nu mai erau convertibili în aur. Pe scurt, înainte de 1933, exista o importantă restricție în calea capacității Fed de a inflaționa și de a expanda oferta de bani: bancnotele Sistemului Rezervelor Federale erau ele însele plătibile în cantitatea echivalentă de aur.

Există, bineînțeles, o diferență crucială între aur și bancnotele Sistemului Federal de Rezerve. Guvernul nu poate crea aur nou după plac. Aurul trebuie să fie extras, printr-un proces costisitor, din pământ. Dar bancnotele Sistemului Rezervelor Federale pot fi emise după voie, practic fără nici un cost în resurse. În 1933, guvernul Statelor Unite a îndepărtat bariera aurului din calea potențialului său inflaționist, prin trecerea la bani discreționari: însuși dolarul de hârtie devenea etalon monetar, iar guvernul, furnizorul monopolist al dolarilor. În America, abandonarea etalonului-aur a fost măsura care a pavat drumul către puternica inflație a banilor și a prețurilor, survenită în timpul și după cel de al Doilea Război Mondial.

Dar mai exista încă o muscă în frișca inflaționistă, o constrângere rămasă în calea propensiunii guvernului SUA către inflație. Deși Statele Unite renunțaseră la aur în interior, ele erau încă angajate să convertească în aur toți dolarii de hârtie (și, în ultimă instanță, dolarii scripturali ai băncilor) deținuți de guvernele străine, dacă acestea ar fi dorit-o. Pe scurt, ne aflam încă sub incidența unei forme ciuntite și adulterate a etalonului-aur, *pe plan internațional*. Astfel, pe măsură ce Statele Unite măreau oferta de bani și prețurile, în anii '50 și '60, dolarii și creanțele asupra lor (hârtie și monedă scriptural) se acumulau în mâinile guvernelor europene. După o mulțime de matrapazlâcuri economice și de șantaje politice pentru a convinge guvernele străine să nu-și exercite dreptul de a converti dolarii în aur, în august 1971, Statele Unite au declarat faliment național prin repudierea obligațiilor contractuale solemn acceptate în prealabil, „închizând fereastra aurului". Nu este o coincidență că azvârlirea, în acest mod, a ultimului vestigiu al restricțiilor impuse de aur asupra guvernelor lumii a fost urmată de inflația cu două cifre din 1973-1974 din SUA și de o inflație similară în restul lumii.

Am explicat, până aici, inflația cronică și pe cale de agravare de

care suferă lumea contemporană și Statele Unite: ea este produsul nefericit al procesului, consumat în acest secol, de transformare treptată a banilor standard din aur în hârtie guvernamentală și al dezvoltării sistemelor bancare centralizate, ca mecanisme de expandare piramidală a banilor scripturali, pe baza monedei de hârtie inflaționiste. Aceste două evoluții interdependente converg și se reduc la însușirea de către guvern a controlului asupra ofertei monetare.

Deși am explicat problema inflației, nu am examinat încă problema ciclului de afaceri, a recesiunilor și a stagflației sau a recesiunii inflaționiste. Cum se explică ciclul de afaceri și noul fenomen misterios al stagflației?

Creditul bancar și ciclul de afaceri

Ciclul de afaceri a apărut în lumea occidentală în ultima parte a secolului al xviii-lea. Era un fenomen ciudat, deoarece părea să nu aibă nici un motiv. Într-adevăr, el nu existase înainte. Ciclul de afaceri consta dintr-o serie de „explozii" (*booms)* și prăbușiri (*busts*) economice, care apăreau regulat (chiar dacă nu strict periodic) din perioade de inflație, marcate prin creșterea activității economice, un spor de ocupare al forței de muncă și creșteri ale prețurilor, urmate de recesiuni sau depresiuni abrupte, marcate prin declinul activității economice, creșterea șomajului și scăderi ale prețurilor; și apoi, după o astfel de perioadă de recesiune, se producea o revenire economică și începea din nou o fază de *boom*.

A priori, nu există nici un motiv să ne așteptăm ca activitatea economică să urmeze acest model ciclic. Bineînțeles, vor exista valuri ciclice în anumite tipuri specifice de activitate; astfel, lăcusta de 7 ani va cauza un ciclu de 7 ani în activitățile de combatere a lăcustelor, în producția de echipamente și de sprayuri antilăcustă etc. Dar nu există nici un motiv să ne așteptăm la cicluri de tip *boom-bust* la scara întregii economii. În fapt, avem motive să ne așteptăm la un scenariu diametral opus; într-adevăr, de obicei, piața liberă funcționează lin și eficient și, mai ales, fără concentrări masive de erori, ca acelea care devin evidente când *boom*-ul se transformă brusc în recesiune, determinând pierderi severe. Și, într-adevăr, înainte de sfârșitul seco-

lului al xviii-lea, nu existau astfel de cicluri globale. În general, afacerile se desfășurau lin și uniform, până când intervenea o tulburare bruscă: o lipsă acută a grâului putea determina un colaps economic într-o țară agricolă; confiscarea de către rege a celei mai mari părți a banilor din mâinile finanțiștilor era urmată de o depresiune bruscă; un război distrugea rețelele comerciale. În toate aceste cazuri exista o lovitură specifică dată comerțului de către o cauză singulară, ușor de identificat, fără a mai fi nevoie de a căuta explicații suplimentare.

Care este cauza, așadar, a noului fenomen al ciclului de afaceri? S-a observat că ciclul apărea în zonele cele mai avansate economic din fiecare țară: în orașele port, în zonele ce făceau comerț cu centrele de producție cele mai avansate din lume. În Europa de Vest au început să se manifeste, în această perioadă, la o scară semnificativă, două fenomene diferite și extrem de importante, exact în cele mai avansate centre de producție și de comerț: industrializarea și activitatea băncilor comerciale. Activitatea băncilor comerciale era genul de activitate bancară cu „rezerve fracționare" analizată anterior, prima bancă centrală din lume fiind Banca Angliei, care a apărut la sfârșitul secolului al xviii-lea, la Londra. Până în secolul al xix-lea, în noua disciplină a economiei și printre scriitorii și comentatorii financiari, au început să se contureze două tipuri de teorii în încercarea de a explica noul și nedoritul fenomen al ciclului: cele care aruncau vina pe existența industriei și cele concentrate asupra sistemului bancar. Prima, în esență, socotea că responsabilitatea pentru ciclul de afaceri este înstructurată adânc în însuși principiul de funcționare al economiei libere de piață – și era ușor pentru astfel de economiști să ceară fie abolirea pieței (e.g., Karl Marx), fie controlul și reglementarea sa drastică de către guvern, cu scopul de a netezi ciclul (e.g., Lordul Keynes). Pe de altă parte, acei economiști care vedeau defectul ca fiind al sistemului bancar cu rezerve fracționare învinuiau o zonă aflată în afara economiei de piață – banii și activitățile bancare – pe care nici măcar liberalismul clasic englez nu aspirase vreodată să le scoată de sub controlul strâns al guvernului. Chiar și în secolul al xix-lea, așadar, învinuirea băncilor însemna, în esență, învinuirea guvernului pentru ciclul de tip *boom-bust*.

Nu putem intra aici în detalii asupra numeroaselor greșeli ale șco-

lilor de gândire ce învinuiau economia de piață pentru cicluri; este suficient să spunem că aceste teorii nu pot explica creșterea prețurilor în perioada de *boom* și nici scăderea acestora în perioada de recesiune, sau concentrările masive de erori, ce apar brusc sub forma unor pierderi severe, atunci când *boom*-ul se transformă în recesiune.

Primii economiști care au dezvoltat o teorie a ciclului centrată asupra banilor și a sistemului bancar au fost David Ricardo, economistul clasic englez de la începutul secolului al XIX-lea, și discipolii săi, care au dezvoltat „teoria monetară" a ciclului de afaceri.[5] Teoria ricardiană suna cam așa: băncile cu rezerve fracționare, dirijate și controlate de guvern și de banca centrală a acestuia, expandează creditele. Pe măsură ce creditul se expandează piramidal pe baza banilor de hârtie și a aurului, oferta de bani (sub forma depozitelor bancare sau, în acea perioadă istorică, a bancnotelor) se mărea. Expansiunea ofertei de bani sporește prețurile și pune în mișcare *boom*-ul inflaționist. Pe măsură ce *boom*-ul continuă, alimentat de piramida de bancnote și depozite sprijinită pe aur, prețurile interne cresc și ele. Dar aceasta înseamnă că prețurile interne vor fi din ce în ce mai mari față de prețurile bunurilor importate, astfel încât importurile vor crește, iar exporturile către țările străine vor scădea. Va apărea și se va amplifica un deficit în balanța de plăți, care va trebui plătit cu aur, ce se va scurge din țara inflaționistă către țările cu monedă forte. Pe măsură ce aurul se scurge în afara țării, piramida bancară și monetară, aflată în plină expansiune, va deveni din ce în ce mai greu de susținut, iar băncile se vor găsi ele însele într-un pericol mereu crescând de a da faliment. În cele din urmă, guvernul și băncile vor trebui să-și oprească expansiunile și, pentru a se salva, băncile vor fi nevoite să-și restrângă împrumuturile bancare și moneda scripturală.

Trecerea bruscă de la expansiunea creditului bancar la contracția acestuia inversează imaginea economică, iar *boom*-ul este urmat rapid de recesiune. Băncile trebuie să-și retragă coarnele, iar activitatea economică și comercială suferă, pe măsură ce presiunea pentru plata și reducerea datoriilor crește. Scăderea ofertei de bani, la rândul ei, duce la o scădere generală a prețurilor („deflație"). Faza recesiunii

[5] Pentru analiza care urmează în acest capitol, vezi Rothbard, *Depressions: Their Cause and Cure*, pp. 13-26.

sau depresiunea a sosit. Dar, pe măsură ce oferta de bani și prețurile scad, bunurile autohtone devin din nou competitive în fața bunurilor străine și balanța de plăți se inversează, surplusul înlocuind deficitul. Aurul se întoarce în țară și, cum depozitele și notele bancare se contractă pe o bază de aur în expansiune, situația băncilor devine mult mai bună și restabilirea economică începe.

Teoria ricardiană avea câteva caracteristici notabile: ea explica comportamentul prețurilor concentrându-se asupra schimbărilor în oferta de bani a băncilor (care, într-adevăr, crescuse de fiecare dată în perioadele de *boom* și scăzuse în perioadele de recesiune). De asemenea, ea oferea o explicație a comportamentului balanței de plăți. Mai mult, ea lega *boom*-ul de recesiune, astfel încât recesiunea era văzută ca o consecință a *boom*-ului precedent. Și nu numai o consecință, ci și mijlocul salutar de ajustare a economiei în fața intervenției nechibzuite ce declanșase *boom*-ul inflaționar.

Pe scurt, pentru prima dată, recesiunea nu era văzută nici ca o pedeapsă ivită din iad, nici ca o catastrofă endogenă, generată de modul de funcționare internă a unei economii de piață industrializate. Ricardienii realizau că răul cel mare era *boom*-ul inflaționist inițial, cauzat de intervenția guvernului în sistemul bancar și monetar și că recesiunea, oricât de neplăcute ar fi simptomele ei, este, în realitate, procesul necesar de ajustare, prin care efectele nocive ale *boom*-ului intervenționist se elimină și dispar din sistemul economic. Depresiunea este procesul prin care economia de piață se adaptează, aruncă de-o parte excesele și distorsiunile *boom*-ului inflaționist și restabilește o situație economică sănătoasă. Depresiunea este reacția neplăcută, dar necesară, la distorsiunile și excesele *boom*-ului anterior.

Atunci de ce reapare întotdeauna ciclul economic? De ce începe următorul ciclu *boom-bust*? Pentru a răspunde la aceasta, trebuie să înțelegem motivațiile băncilor și ale guvernului. Băncile comerciale trăiesc și obțin profit din expandarea creditelor și din crearea unei noi oferte de bani; prin urmare, ele sunt înclinate prin natura lor să procedeze astfel, „să monetizeze creditele" ori de câte ori au posibilitatea. Guvernul dorește de asemenea să inflaționeze, atât pentru a-și mări propriul venit (prin tipărire de bani ori prin reglementa-

rea sistemului bancar, astfel încât acesta să poată finanța deficitele guvernamentale), cât și pentru a subvenționa grupurile economice și politice favorite printr-un *boom* economic și prin credite ieftine. Știm astfel de ce începe *boom*-ul inițial. Dar guvernul și băncile trebuie să dea înapoi sub amenințarea unui dezastru, atunci când momentul crizei sosește. Însă, pe măsură ce aurul intră din nou în țară, situația băncilor se îmbunătățește, iar când băncile și-au revenit suficient, atunci se află în poziția încrezătoare de a-și relua tendința lor naturală de a inflaționa oferta de bani și de credite. Și astfel, *următorul boom* își începe drumul, sădind semințele pentru *următoarea* recesiune inevitabilă.

Astfel, teoria ricardiană explica și recurența continuă a ciclului de afaceri. Dar nu explica două lucruri. Primul – și cel mai important – nu explica erorile masive și concentrate pe care oamenii de afaceri văd deodată că le-au făcut, când criza îi lovește și recesiunea urmează *boom*-ului. Într-adevăr, oamenii de afaceri obișnuiesc să anticipeze cu succes și nu li se întâmplă să facă brusc o mulțime de erori grave, care îi forțează să suporte pierderi masive și severe. În al doilea rând, o altă caracteristică importantă a ciclului de afaceri a fost că atât *boom*-ul, cât și recesiunea au fost mult mai severe în industria „bunurilor de capital" (industriile producătoare de mașini, echipamente, aparatură sau materii prime industriale) decât în industriile bunurilor de consum. Iar teoria ricardiană nu explică în nici un fel această caracteristică a ciclului.

Teoria austriacă, sau misesiană, a ciclului de afaceri a pornit de la analiza ricardiană și a dezvoltat propria teorie a „suprainvestițiilor monetare", sau, mai exact, a „malinvestițiilor monetare", pentru a da seama de ciclul de afaceri. Teoria austriacă a reușit să explice nu numai fenomenele explicate de ricardieni, dar și concentrarea de erori și intensitatea mai mare a ciclurilor în sectorul bunurilor de capital. Și, după cum vom vedea, este singura care poate cuprinde și fenomenul modern al stagflației.

Mises începe la fel ca ricardienii: guvernul și banca sa centrală stimulează expansiunea creditului bancar prin cumpărarea de active și astfel cresc rezervele bancare. Băncile încep să mărească creditul și implicit oferta națională de bani sub forma depozitelor curente

(bancnotele private practic dispărând). Ca și ricardienii, Mises observă că această expansiune a banilor bancari ridică prețurile și cauzează inflația.

Dar, așa cum evidențiază Mises, ricardienii au subestimat nefericitele consecințe ale inflației creditului bancar. Pentru că ceva și mai sinistru se petrece. Expansiunea creditului bancar nu crește numai prețurile, ci scade artificial și rata dobânzii – și astfel trimite semnale ce induc în eroare oamenii de afaceri, determinându-i să facă investiții nesănătoase și neeconomice.

Pe piața liberă și neîngrădită, rata dobânzii la împrumuturi este determinată doar de „preferințele de timp" ale tuturor indivizilor ce compun economia de piață. Într-adevăr, esența oricărui împrumut este că un „bun prezent" (bani care pot fi folosiți în prezent) este schimbat contra unui „bun viitor" (un IOU[6] care poate fi folosit la un moment dat în viitor). Deoarece oamenii preferă întotdeauna banii „în mână" perspectivei de a obține aceeași sumă la un moment dat în viitor, bunurile prezente sunt cotate întotdeauna, pe piață, cu un surplus față de bunurile viitoare. Acest câștig sau *„agio"* este rata dobânzii, iar mărimea ei se va modifica potrivit gradului în care oamenii preferă prezentul viitorului, adică potrivit gradului preferințelor de timp.

Preferințele de timp ale oamenilor determină, de asemenea, măsura în care ei vor economisi și investi pentru uzul ulterior, în comparație cu cât de mult vor consuma ei astăzi. Dacă preferințele de timp ale oamenilor ar scădea, adică dacă gradul în care preferă prezentul asupra viitorului se micșorează, atunci oamenii vor avea tendința să consume mai puțin astăzi și să economisească și să investească mai mult; în același timp, și din același motiv, rata dobânzii, adică rata scontării pentru timp, va scădea de asemenea. Creșterea economică apare, în mare măsură, ca rezultat al unor rate ale preferinței de timp în scădere, care duc la o creștere a raportului dintre economii și investiții față de consum, precum și la o scădere a ratei dobânzii.

Dar ce se întâmplă când rata dobânzii scade *nu* din cauza reducerii voluntare a preferinței de timp și a economisirii mai mari

[6] „I owe you", expresie semnificând orice hârtie prin care se recunoaște existența unei datorii (bancnotă, cec, bon etc.) – n.tr.

survenite din partea publicului, ci datorită intervenției guvernului, care promovează expansiunea creditului bancar și a banilor creați de bănci? Într-adevăr, banii scripturali nou creați în procesul acordării de împrumuturi bancare către firme vor apărea pe piață ca ofertă suplimentară de împrumuturi și vor determina, cel puțin inițial, scăderea ratei dobânzii. Ce se întâmplă, cu alte cuvinte, când rata dobânzii scade artificial, datorită intervenției guvernului, mai degrabă decât natural, prin schimbări ale ierarhiilor valorice și ale preferințelor publicului consumator?

Se întâmplă lucruri neplăcute. Într-adevăr, oamenii de afaceri, văzând rata dobânzii scăzută, vor reacționa așa cum trebuie să o facă întotdeauna în fața unor astfel de schimbări ale semnalelor pieței: ei vor investi mai mult în bunuri de capital. Investițiile, mai ales în proiecte foarte întinse și mari consumatoare de timp, care *anterior* păreau neprofitabile, apar acum ca profitabile, din cauza scăderii costului dobânzii. Pe scurt, oamenii de afaceri acționează la fel cum ar fi făcut-o *dacă economiile ar fi crescut cu adevărat*: ei se pun în mișcare și investesc aceste presupuse economii. Își măresc investițiile în echipamente durabile, bunuri de capital, materii prime industriale și în construcții, relativ la producția directă de bunuri de consum.

Astfel, firmele împrumută fericite de la bănci banii nou creați, care le parvin la rate ieftine; ele folosesc banii pentru a investi în bunuri de capital și, în cele din urmă, acești bani ajung să fie plătiți ca salarii mai mari, către muncitori, în industriile bunurilor de capital. Cererea mărită a firmelor ridică costul forței de muncă, dar firmele cred că vor fi capabile să plătească aceste costuri mari, deoarece au fost păcălite de intervenția guvernului și a băncii pe piața de împrumuturi și de extrem de importanta falsificare de către aceasta a semnalului ratei dobânzii de pe piață – semnalul ce determină cât de multe resurse vor fi alocate producerii de bunuri de capital și cât de multe bunurilor de consum.

Problemele apar la suprafață atunci când muncitorii încep să cheltuiască noii bani emiși de către bănci, pe care i-au primit sub forma unor salarii mărite. Pentru că, *în realitate*, preferința de timp a publicului nu a scăzut; publicul *nu dorește* să economisească mai mult decât a făcut-o. Astfel, muncitorii se pornesc să consume cea

mai mare parte a noului lor venit, pe scurt, să restabilească vechile raporturi consum / economii. Aceasta înseamnă că ei reorientează acum cheltuielile din economie înapoi către industriile bunurilor de consum, că ei nu economisesc și nu investesc suficient pentru a justifica achiziționarea mașinilor, a echipamentelor de producție, a materiilor prime industriale etc., nou produse. Această insuficiență de economii-și-investiții, necesare pentru cumpărarea tuturor bunurilor noi de capital la prețurile anticipate și existente, se dezvăluie ca o depresiune bruscă și tăioasă în industriile bunurilor de capital. O dată ce consumatorii restabilesc raportul consum / investiții pe care îl doresc, se descoperă că firmele au investit prea mult în bunuri de capital (de unde denumirea de „*teorie a suprainvestițiilor monetare*") și, de asemenea, au investit prea puțin în bunuri de consum. Firmele au fost seduse de manipulările guvernamentale, de scăderea artificială și falsă a ratei dobânzii și au acționat ca și cum ar fi fost disponibile pentru investiții mai multe economii decât erau în realitate. De îndată ce noii bani creați de bănci s-au filtrat în sistem și consumatorii au restabilit vechile lor raporturi ale preferinței de timp, a devenit clar că nu existau suficiente economii pentru a cumpăra bunurile destinate producției și că firmele au investit greșit cantitatea limitată de economii disponibilă („teoria *malinvestițiilor* monetare"). Firmele au suprainvestit în bunuri de capital și subinvestit în bunuri de consum.

Boom-ul inflaționist duce, astfel, la distorsionări ale sistemului de prețuri și de producție. Prețurile forței de muncă, ale materiilor prime și ale utilajelor din industriile producătoare de bunuri de capital sunt mult prea supralicitate în perioada de *boom* pentru a mai putea fi profitabile în momentul în care consumatorii vor fi capabili să-și reafirme vechile preferințe de consum / investiții. „Depresiunea" este astfel văzută – chiar mai mult decât în teoria ricardiană – ca o perioadă de însănătoșire necesară, în care economia de piață lichidează și nimicește investițiile nesănătoase, neeconomice din perioada de *boom* și restabilește acele raporturi dintre consum și investiții care sunt cu adevărat dorite de consumatori. Depresiunea este procesul dureros, dar necesar, prin care piața liberă se debarasează de excesele și erorile *boom*-ului și restabilește funcțiile economiei de piață, care asigură servirea eficientă a masei consumatorilor. Cum prețuri-

le factorilor de producție (pământ, muncă, utilaje, materii prime) au fost supralicitate în industriile bunurilor de capital în timpul perioadei de *boom*, înseamnă că aceste prețuri trebuie lăsate să scadă în timpul recesiunii, până când sunt reinstaurate adevăratele raporturi de piață pentru prețuri și producție.

Altfel spus, *boom*-ul inflaționist nu va mări doar prețurile în general, ci va distorsiona de asemenea prețurile relative, adică relațiile unui anumit tip de preț cu un altul. Rezumând, expansiunea inflaționistă a prețurilor va crește toate prețurile; dar prețurile și salariile din industriile bunurilor de capital vor crește mai rapid decât prețurile din industriile bunurilor de consum. Pe scurt, *boom*-ul va fi mai intens în industriile bunurilor de capital decât în cele ale bunurilor de consum. Pe de altă parte, rolul esențial al perioadei de ajustare prin depresiune va fi să scadă prețurile și salariile în industriile bunurilor de capital relativ la cele de consum, pentru a induce reîntoarcerea resurselor de la supradimensionatele industrii ale bunurilor de capital către cele văduvite ale bunurilor de consum. Toate prețurile vor scădea din cauza contracției creditului bancar, dar prețurile și salariile în industriile bunurilor de capital vor scădea mult mai rapid decât în cele ale bunurilor de consum. Concluzionând, atât *boom*-ul, cât și recesiunea vor fi mai intense în industriile bunurilor de capital decât în cele de consum. Astfel, am explicat intensitatea superioară a ciclurilor de afaceri în cel dintâi tip de industrie.

Totuși, pare să existe un punct slab în această teorie; într-adevăr, din moment ce salariații încasează sporul monetar sub forma unor salarii ridicate destul de repede și imediat încep să-și reafirme raporturile dorite consum / investiții, cum se face că *boom*-urile continuă ani de zile fără să fie lichidate: fără ca investițiile lor nesănătoase să fie dezvăluite sau ca erorile lor cauzate de falsificarea bancară a semnalelor pieței să devină evidente? Pe scurt, de ce îi trebuie atât de mult timp procesului de ajustare prin depresiune, înainte să-și înceapă lucrul? Răspunsul este că *boom*-urile ar avea într-adevăr viața scurtă (să zicem de câteva luni) *dacă* expansiunea creditelor bancare și subsecventa împingere a ratelor dobânzii sub nivelul pieței libere ar fi doar o afacere singulară. Dar problema crucială este că expansiunea creditelor *nu* este singulară. Ea continuă neabătut,

nelăsând consumatorului nici o șansă de a restabili raporturile preferate între consum și economisire, nepermițând niciodată creșterii costului în industriile bunurilor de capital să ajungă din urmă creșterea inflaționară a tuturor prețurilor. Ca în doparea repetată a unui cal, *boom*-ul este stimulat și îndepărtat cât mai mult timp cu putință de inevitabila sancțiune, prin doze repetate și accelerate de credit bancar stimulator. Doar atunci când expansiunea creditului bancar trebuie, în sfârșit, să se oprească sau să încetinească vertiginos, fie pentru că băncile devin instabile, fie pentru că publicul este neliniștit de inflația continuă, pedeapsa binemeritată ajunge din urmă *boom*-ul. Imediat ce expansiunea creditului încetează, lăutarii trebuie plătiți, iar inevitabila reajustare trebuie să lichideze suprainvestițiile nesănătoase din vremea *boom*-ului și să reorienteze economia în mai mare măsură către producția de bunuri de consum. Și bineînțeles, cu cât este alimentat *boom*-ul mai mult, cu atât malinvestițiile ce trebuie lichidate sunt mai mari și cu atât reajustarea ce trebuie făcută este mai chinuitoare.

Astfel, teoria austriacă explică acumularea masivă de erori (suprainvestiții în industria bunurilor de capital ce se dezvăluie brusc, o dată cu oprirea stimulării artificiale a expansiunii creditului) și intensitatea superioară a *boom*-ului și a recesiunii în industriile de bunuri de capital, față de cele de bunuri de consum. Explicația sa pentru fenomenul recurenței, pentru inaugurarea următorului *boom*, este similară cu cea ricardiană; o dată lichidările și falimentele terminate, iar ajustările prețurilor și ale producției completate, economia și băncile încep să-și revină, astfel încât băncile se pot întoarce la doritul și naturalul obicei al expansiunii creditelor.

Care este explicația austriacă – singura explicație propusă – a fenomenului stagflației? Cum se face că, în recesiunile recente, prețurile continuă să crească? Trebuie, mai întâi, să atragem atenția că în special prețurile *bunurilor de consum* continuă să crească în timpul recesiunilor, îngrozind publicul și oferindu-i simultan tot ceea ce este mai rău din cele două lumi: șomaj masiv *și* creștere a costului vieții. Astfel, în timpul depresiunii din 1974-1976, prețurile bunurilor de consum au crescut rapid, dar prețurile *en gros* au rămas neschimbate, în timp ce prețurile materiilor prime industriale au scăzut rapid

și substanțial. Cum se face deci că, în actualele recesiuni, costul vieții continuă să crească?

Să ne întoarcem și să examinăm ce s-a întâmplat cu prețurile în clasicul ciclu *boom-bust* de stil vechi (model antebelic). În timpul *boom*-urilor, oferta de bani creștea și, implicit, prețurile în general creșteau, dar prețurile bunurilor de capital creșteau *mai mult* decât cele ale bunurilor de consum, atrăgând resursele din sectorul bunurilor de consum către cel al bunurilor de capital. Pe scurt, făcând abstracție de creșterea generală a prețurilor, în perioada de *boom* prețurile bunurilor de capital *creșteau* și cele ale bunurilor de consum *scădeau, unele relativ la celelalte.* Ce se întâmpla în perioadele de recesiune? Situația se inversa: oferta de bani scădea, și, implicit, prețurile în general scădeau, dar prețurile bunurilor de capital scădeau *mai mult* decât cele ale bunurilor de consum, atrăgând resurse dinspre industriile producătoare de bunuri de capital către cele producătoare de bunuri de consum. Pe scurt, făcând abstracție de declinul general al prețurilor, în timpul recesiunii, prețurile bunurilor de capital *scădeau* și cele ale bunurilor de consum creșteau*, unele relativ la celelalte*.

Punctul de vedere austriac este că acest scenariu al prețurilor relative în perioadele de *boom* și recesiune *se desfășoară încă,* neschimbat. În timpul *boom*-urilor, prețurile bunurilor de capital continuă să crească și cele ale bunurilor de consum continuă să scadă, *unele relativ la celelalte* – și viceversa în timpul recesiunii. Diferența este că a apărut o nouă lume monetară, după cum am arătat anterior în acest capitol. Astăzi, pentru că etalonul-aur a fost eliminat, Fed-ul poate mări și chiar mărește oferta de bani *tot timpul*, indiferent dacă este *boom* sau recesiune. Nu a mai existat o contracție a ofertei de bani de la începutul anilor 1930 – și nici nu este probabil că va mai fi vreuna în viitorul previzibil. Așa că astăzi, întrucât oferta de bani crește *întotdeauna*, prețurile în general sunt *întotdeauna* în creștere, uneori mai încet, alteori mai repede.

Pe scurt, în recesiunea clasică, prețurile bunurilor de consum erau întotdeauna în creștere relativ la cele ale bunurilor de capital. Astfel, dacă prețurile bunurilor de consum scădeau cu 10% într-o recesiune anume, iar prețurile bunurilor de capital scădeau cu 30%, prețuri-

le bunurilor de consum creșteau substanțial în termeni relativi. Dar, din punctul de vedere al consumatorului, scăderea costului vieții era foarte binevenită și era, într-adevăr, o binecuvântată învelire cu zahăr a pilulei amare a recesiunii sau depresiunii. Chiar și în timpul Marii Depresiuni din anii 1930, cu rate foarte mari ale șomajului, cele 75-80 de procente din forța de muncă încă angajată se bucurau de prețuri de chilipir pentru bunurile de consum cumpărate.

Dar astăzi, cu reglajul fin de sorginte keynesiană în funcțiune, zahărul a fost extras din pilulă. Acum, că ofertei de bani – și implicit nivelului general al prețurilor – nu li se mai permite *niciodată* să scadă, creșterea prețurilor relative ale bunurilor de consum în timpul unei recesiuni îl va lovi pe consumator și ca o creștere vizibilă a prețurilor nominale. Costul vieții crește astăzi într-o recesiune, și astfel consumatorul culege tot ce este mai rău din cele două lumi posibile; în vremea ciclului clasic de afaceri, înainte de stăpânirea lui Keynes și a Consiliului Consultanților Economici, cel puțin el suferea de câte o singură calamitate deodată.

Care sunt, așadar, concluziile de politică economică ce rezultă rapid și ușor din analiza austriacă a ciclului de afaceri? Ele sunt diametral opuse celor keynesiene. Într-adevăr, dacă virusul distorsionării prețurilor și a producției se naște din expansiunea inflaționistă a creditului bancar, recomandarea austriacă pentru ciclul de afaceri va fi: în primul rând, dacă suntem într-o perioadă de *boom*, guvernul și băncile trebuie să înceteze imediat inflaționarea. Este adevărat că această încetare a stimulării artificiale va pune inevitabil capăt *boom*-ului inflaționist și va inaugura inevitabila recesiune sau depresiune. Dar, cu cât guvernul amână mai mult acest proces, cu atât vor fi mai nemiloase reajustările necesare. Cu cât este făcută mai devreme reajustarea prin depresiune, cu atât mai bine. Aceasta înseamnă, de asemenea, că guvernul nu trebuie niciodată să încerce întârzierea procesului depresiunii; acesteia trebuie să i se permită să se consume cât mai repede posibil, astfel încât adevărata însănătoșire să poată începe. Aceasta înseamnă, așadar, că guvernul trebuie să evite mai ales intervențiile atât de dragi inimilor keynesiene. Nu trebuie niciodată să încerce sprijinirea situațiilor de afaceri nesănătoase; nu trebuie niciodată să acopere deficitele sau să împrumute bani unor

firme aflate la ananghie. Pentru că aceasta nu face decât să prelungească agonia și să transforme o depresiune rapidă și tăioasă într-o boală cronică și prelungită. Guvernul nu trebuie niciodată să încerce să susțină salariile sau prețurile, mai ales în industriile bunurilor de capital; aceasta ar prelungi și ar amâna pe termen nelimitat încheierea procesului de ajustare prin depresiune. De asemenea, acest tip de politici va cauza o depresiune pe termen lung și nelimitat, precum și șomaj masiv în industriile vitale de bunuri de capital. Guvernul nu trebuie să încerce să inflaționeze din nou cu scopul de a ieși din depresiune. Chiar dacă această reinflaționare are succes (ceea ce nu este câtuși de puțin sigur), ea nu va aduce decât probleme mai mari și o depresiune reînnoită și prelungită mai târziu. Guvernul nu trebuie să facă nimic care ar încuraja consumul și nu trebuie să-și sporească propriile cheltuieli, deoarece acest fapt, la rândul lui, va spori rata socială consum / investiții – atunci când singurul lucru care ar grăbi procesul de ajustare ar fi scăderea ratei consum / economii, astfel încât tot mai multe din actualele investiții nesănătoase să poată deveni valide și economic viabile. Singurul mod în care guvernul poate fi de ajutor în acest proces este reducerea propriului său buget, ceea ce va ridica rata investițiilor față de consum în economie (deoarece cheltuielile guvernamentale pot fi privite ca niște cheltuieli de consum ale birocraților și ale politicienilor).

Prin urmare, rolul guvernului, potrivit analizei austriece a depresiunii și a ciclului de afaceri, ar fi să nu facă absolut nimic. Sarcina sa ar fi să pună capăt propriilor sale politici inflaționiste și să mențină o politică economică de tip „*hands-off*" sau „*laissez-faire*". În rest, orice ar face va amâna și va obstrucționa procesul de ajustare al pieței; cu cât va face mai puține lucruri, cu atât procesul de ajustare al pieței își va isprăvi treaba mai repede, deschizând calea unui reviriment economic sănătos.

Rețeta austriacă pentru a combate o depresiune este, așadar, diametral opusă celei keynesiene: guvernul trebuie să-și țină, fără excepție, mâinile jos de pe economie și să se mărginească la oprirea propriei sale inflații și la reducerea propriului său buget.

Este, desigur, limpede că analiza austriacă a ciclului de afaceri se încadrează armonios în perspectiva libertariană asupra guvernului

și asupra unei economii libere. Cum statul va dori întotdeauna să inflaționeze și să intervină în economie, o strategie de reconstrucție libertariană ar accentua importanța separării absolute a banilor și sistemului bancar de stat. Aceasta ar implica cel puțin abolirea Sistemului Federal de Rezerve și întoarcerea la o monedă-marfă (aur sau argint), astfel încât unitatea monetară să fie din nou o unitate de măsură a greutății unei mărfi produse de piață, în loc să fie numele unei bucăți de hârtie tipărite de aparatul de falsificare al statului.

10

Sectorul public, I: Statul în afaceri

Oamenii tind să își facă obiceiuri și rutine pe care nu le mai chestionează, mai ales în sectorul guvernamental. Pe piață, în societate în general, ne așteptăm și ne adaptăm rapid la schimbări, la minunățiile și îmbunătățirile fără sfârșit ale civilizației noastre. Noi produse, noi stiluri de viață, noi idei sunt adesea adoptate cu nesaț. Însă în sectorul guvernamental urmăm orbește pe cărările bătătorite de secole, mulțumiți să credem că orice a fost în trecut trebuie să fie corect. În particular, statul, în Statele Unite și în alte părți, ne-a furnizat de secole și, aparent, din timpuri imemoriale, anumite servicii esențiale și necesare, servicii despre care aproape oricine acceptă că sunt importante: apărarea (incluzând armata, poliția, justiția și legea), stingerea incendiilor, străzile și șoselele, apa, canalizarea și preluarea deșeurilor, poșta etc. Statul a ajuns să fie atât de tare confundat cu furnizarea acestor servicii, în conștiința publică, încât un atac la adresa finanțării statului le *apare* multor oameni ca un atac la adresa serviciilor însele. Astfel, dacă cineva susține că statul nu ar trebui să ofere servicii judecătorești și că activitatea antreprenorială privată ar putea oferi pe piață astfel de servicii într-un mod mai eficient și mai moral, lumea ar tinde să creadă că este vorba despre o negare a importanței tribunalelor însele.

Libertarianul care vrea să înlocuiască statul cu inițiativele private în sectoarele amintite mai sus este, așadar, tratat în aceeași manieră în care ar fi dacă statul, din varii motive, ar fi furnizat pantofi din

timpuri imemoriale. Dacă statul și doar statul ar fi avut monopolul producției și distribuției de încălțăminte, cum l-ar considera majoritatea publicului pe libertarianul care ar veni acum să susțină că statul trebuie să iasă din sectorul încălțămintei și să-l deschidă inițiativei private? Fără îndoială, ar fi tratat după cum urmează: oamenii ar urla, „Cum poți face așa ceva? Ești împotriva lumii, a celor săraci, a purtătorilor de pantofi! Și *cine* crezi că va furniza pantofi oamenilor, dacă statul ar părăsi acest sector? Spune! Fii constructiv! E ușor să ai o atitudine negativă și isteață contra statului; dar, spune, *cine* va mai face pantofi? Care persoane? Câte magazine de încălțăminte vor mai exista în fiecare oraș și sat? Cum se vor finanța firmele de încălțăminte? Ce materiale vor folosi? Ce fel de calapoade? Care vor fi politicile de preț pentru pantofi? Nu ar fi nevoie de o reglementare a industriei încălțămintei pentru a ne asigura de calitatea produselor? Și, cine îi va încălța pe sărmani? Dacă un sărac nu va avea bani de pantofi?"

Aceste întrebări, ridicole cum par și cum chiar sunt atunci când se pun în legătură cu încălțămintea, sunt la fel de absurde când sunt adresate libertarienilor care susțin o piață liberă pentru stingerea incendiilor, pentru serviciile de protecție, poștale, sau pentru orice altă activitate a statului. Ideea este că susținătorii pieței libere pentru *orice* nu pot oferi un plan „concret" al unei astfel de piețe, în avans. Esența și frumusețea pieței libere vine tocmai din aceea că firmele și afacerile individuale, concurând pe piață, orchestrează o ofertă în continuă schimbare, eficientă și progresivă, de bunuri și servicii: produse și piețe care se îmbunătățesc continuu, tehnologie care avansează, costuri care scad și cereri ale consumatorilor care sunt satisfăcute cât se poate de repede și de eficient. Economistul libertarian poate încerca să ofere câteva direcții în care piețele *s-ar putea* dezvolta, dacă nu ar mai fi împiedicate sau restricționate; dar nu poate face prea mult în afară de indicarea drumului către libertate, de apelul la împingerea statului din calea energiilor productive și inventive ale publicului, așa cum se manifestă în activitatea voluntară de piață. Nimeni nu poate anticipa numărul firmelor, dimensiunea fiecărei firme, politicile de preț etc., ale fiecărei viitoare piețe a oricărui bun sau serviciu. Știm – din teoria economică și din înțelegerea

istorică – doar că o astfel de piață și-ar face treaba infinit mai bine decât monopolul impus al statului birocratic.

Cum vor plăti cei săraci pentru apărare, protecție contra incendiilor, servicii poștale etc.? Se poate răspunde simplu printr-o altă întrebare: cum plătesc săracii acum pentru *orice* obțin pe piață? Diferența este că știm că piața liberă și privată va oferi aceste bunuri și servicii mult mai ieftin, cu mai multă abundență și la o calitate mult mai mare decât o face statul monopolist în prezent. Toți membrii societății vor beneficia, și *în mod special* săracii. Mai știm și că povara fiscală uriașă pentru a finanța aceste activități ar fi ridicată de pe umerii fiecărui membru al societății, inclusiv de pe umerii săracilor.

Am văzut mai sus că problemele presante ale societății noastre, universal recunoscute, sunt toate legate de activitățile statului. Am văzut, de asemenea, că enormele conflicte sociale generate de sistemul de educație publică ar dispărea cu totul dacă fiecare grup de părinți ar putea să finanțeze și susțină ce tip de educație ar prefera pentru copiii săi. Ineficiențele grave și conflictele intense sunt toate inerente activității statului. Dacă statul, de exemplu, oferă servicii monopoliste (în educație sau furnizarea de apă), atunci orice decizie luată de stat este impusă cu forța unei minorități nefericite – fie că este vorba despre o chestiune legată de politicile educaționale pentru școli (cu integrare sau cu segregare, progresive sau tradiționale, religioase sau seculare etc.), sau chiar despre tipul de apă care să fie furnizată (cu fluor sau fără fluor). Ar trebui să fie clar că, dacă fiecare grup de consumatori își poate cumpăra bunurile și serviciile pe care le cere, astfel de dispute crâncene nu apar. Nu există lupte între consumatori, de exemplu, pe tema felului de ziar care trebuie tipărit, bisericilor care trebuie ridicate, cărților care trebuie publicate, melodiilor difuzate sau automobilelor fabricate. Orice este produs pe piață reflectă diversitatea, precum și tăria cererii consumatorilor.

Pe piața liberă, pe scurt, consumatorul este rege, și orice afacere care vrea să obțină profit și să evite pierderile încearcă din răsputeri să servească consumatorii, cât se poate de eficient și cu cel mai mic cost cu putință. În activitățile statului, prin contrast, totul se schimbă. *O separare gravă și fatală între serviciu și plată, între furnizarea unui serviciu și plata pentru primirea lui, este inerentă oricărei acti-*

vități a statului. Agenția birocratică a statului nu își obține veniturile așa cum o face o firmă privată, prin servirea eficientă a consumatorului sau prin vânzări de produse către consumatori care depășesc costurile statului de operare. Nu, agenția de stat își obține venitul din mulgerea greu încercaților plătitori de taxe. Activitățile sale devin, din acest motiv, ineficiente, iar costurile explodează, pentru că agențiile statului nu trebuie să își facă griji în privința pierderilor sau falimentului; ele pot să-și acopere pierderile prin extrageri suplimentare din pușculița publicului. Mai mult, consumatorul, în loc să fie curtat și încântat pentru favorurile sale, devine o simplă sursă de iritare pentru stat, cineva care „irosește" resursele rare ale *statului*. În operațiunile statului, consumatorul este tratat ca un intrus nepoftit, o întrerupere a modului liniștit în care birocratul se bucură de veniturile sale asigurate.

Astfel, dacă cererea consumatorilor crește pentru bunurile sau serviciile oricărei afaceri private, acea firmă este încântată; atrage și poftește noii clienți și își extinde activitatea rapid pentru a satisface noile comenzi. Statul, în schimb, reacționează de regulă în astfel de cazuri prin descurajarea acră sau chiar obligarea consumatorilor să „cumpere" mai puțin, și permite să apară penurii, pe fondul deteriorării calității serviciilor oferite. Astfel, utilizarea mai intensă a străzilor din orașe de către consumatori este întâmpinată cu ambuteiaje din ce în ce mai mari și continue reproșuri sau amenințări la adresa celor care își conduc propriile mașini. Administrația orașului New York, de exemplu, amenință în continuu cu interzicerea utilizării mașinilor private în Manhattan, unde ambuteiajele sunt cele mai grave. Bineînțeles că doar statul s-ar putea gândi vreodată să bruscheze consumatorii astfel; doar statul a avut neobrăzarea de a „soluționa" blocajul traficului prin forțarea mașinilor private (sau a camioanelor sau taxiurilor sau al orice altceva) să părăsească străzile. Potrivit acestui principiu, soluția „ideală" pentru congestionarea traficului este, evident, interzicerea tuturor vehiculelor.

Dar acest tip de atitudine la adresa consumatorului nu se limitează la traficul rutier. New Yorkul, de exemplu, a suferit periodic de „lipsa" apei. Aici avem o situație în care, timp de mulți ani, primăria a avut monopolul legal asupra furnizării apei către cetățeni. Nereușind

să furnizeze suficientă apă și nereușind să pună apei un preț care să echilibreze piața, să egalizeze oferta cu cererea (lucru pe care piața liberă îl face automat), răspunsul primăriei pentru întreruperile apei a fost întotdeauna să dea vina *nu* pe ea însăși, ci pe consumatori, a căror păcat a fost acela de a folosi „prea multă" apă. Administrația orașului nu putea decât să reacționeze prin interzicerea irigării spațiilor verzi, restricționarea consumului de apă și cerința ca oamenii să bea mai puțină apă. Astfel, statul și-a transferat nereușita către țapul ispășitor, consumatorul, care este amenințat și brutalizat în loc să fie servit bine și eficient.

La fel a răspuns statul și problemelor din ce în ce mai grave ale criminalității din New York. În loc să ofere protecție polițienească eficientă, reacția primăriei a fost forțarea cetățenilor nevinovați să ocolească zonele de risc. Astfel, după ce Central Park din Manhattan a ajuns, pe timpul nopții, un loc recunoscut pentru jafuri și alte crime, „soluția" primăriei pentru această problemă a fost să interzică utilizarea parcului în acele ore. Pe scurt, dacă un cetățean nevinovat vrea să stea în Central Park noaptea, el este cel arestat pentru nesocotirea interdicției; bineînțeles că este mai ușor să fie arestat el decât să fie eliminată activitatea infracțională din parc.

Cu alte cuvinte, dacă deviza statornicită a inițiativei private este că „clientul are întotdeauna dreptate", maxima implicită a activității statului este că clientul este întotdeauna vinovat.

Bineînțeles, birocrații politici au un răspuns standard la plângerile care se adună despre serviciile proaste și ineficiente: „Plătitorii de taxe trebuie să ne dea mai mulți bani!" Nu este de ajuns că „sectorul public" și corolarul său fiscal au crescut mult mai rapid în acest secol decât venitul național. Nu este de ajuns că scăpările și durerile de cap ale activității statului s-au multiplicat odată cu povara crescândă a bugetului de stat. Noi ar trebui să turnăm chiar și mai mulți bani în sacul fără fund al statului!

Contraargumentul potrivit pentru solicitarea politică a unor sume mai mari din taxare este această întrebare: „Cum se face că inițiativa privată nu are astfel de probleme?" Cum se face că producătorii de aparatură muzicală și firmele de fotocopiatoare, sau de calculatoare, sau de orice altceva nu întâmpină probleme în găsirea

capitalului pentru a-și crește producția? *Ei* de ce nu emit manifeste care să denunțe publicul investitor pentru că nu *le* oferă mai mulți bani pentru a satisface nevoile consumatorilor? Răspunsul este că acești consumatori plătesc pentru aparatura muzicală sau pentru copiatoare sau pentru calculatoare și că investitorii, în consecință, știu că pot face bani investind în acele afaceri. Pe piața privată, firmelor care servesc cu succes publicul le este ușor să obțină capital pentru expansiune; firmele ineficiente, perdante nu îl obțin, și până la urmă sunt nevoite să dea faliment. Dar, *statul* nu are un mecanism de profit și pierdere care să atragă investiții în activitățile eficiente și să le penalizeze pe cele ineficiente sau depășite, eliminându-le. Nu există profituri sau pierderi în activitățile statului care să inducă expansiunea sau contracția activităților. La stat, deci, nimeni nu „investește" cu adevărat și nimeni nu se poate asigura că activitățile de succes se vor extinde, iar cele lipsite de succes vor dispărea. În schimb, statul trebuie să-și obțină „capitalul" luându-l efectiv cu japca prin mecanismul coercitiv al taxării.

Mulți oameni, inclusiv oficialii guvernamentali, cred că aceste probleme ar putea fi rezolvate cu condiția ca „statul să fie condus ca o afacere". Atunci, statul instituie un monopol cu aparențe de firmă, condus de stat, care se presupune că va rezolva treburile ca în cea mai competitivă corporație. Așa s-a întâmplat, de exemplu, în cazul Biroului Poștal – care a fost redenumit „Serviciul Poștal" al SUA – și în cazul distrusei și decrepitei Autorități de Tranzit a New Yorkului.[1] „Corporațiile" sunt sfătuite să pună capăt deficitelor cronice și le este permis să emită obligațiuni. Este adevărat că utilizatorii direcți ar prelua astfel o parte din povară de pe umerii plătitorilor de taxe, care includ atât utilizatori, cât și neutilizatori. Dar, există vicii fatale inerente oricărei activități a statului care nu pot fi evitate prin acest artificiu al pseudo-competitivității. În primul rând, serviciile de stat sunt întotdeauna un monopol sau un semi-monopol. Adesea, ca în cazul Serviciului Poștal sau al Autorității de Tranzit, este un monopol impus – toată sau aproape toată concurența privată este scoasă în afara

[1] Pentru o critică a Biroului Poștal și a Serviciului Poștal, vezi John Haldi, *Postal Monopoly* (Washington, D.C.: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1974).

legii. Monopolul înseamnă că serviciul oferit de stat va fi mult mai costisitor, va avea prețuri mai mari și o calitate mai proastă decât ar fi cazul pe piața liberă. Inițiativa privată obține profit prin scăderea costurilor pe cât posibil. Statul, care nu poate da faliment sau avea pierderi, nu are nevoie să-și scadă costurile; fiind protejat față de concurență și de pierderi, nu are decât să își restricționeze serviciile sau să crească prețurile. Un al doilea viciu fatal este că, oricât ar încerca, o corporație de stat nu va putea *niciodată* să fie administrată ca o afacere, deoarece *capitalul* său va continua să fie rechiziționat de la plătitorii de taxe. Aceasta nu se poate evita; faptul că firma de stat poate emite obligațiuni pe piață se sprijină tot pe puterea ultimă de impozitare pentru răscumpărarea acelor obligațiuni.

În fine, există încă o problemă critică inerentă oricărei operări de către stat a unei afaceri. Unul din motivele pentru care firmele private sunt modele de eficiență este acela că piața liberă stabilește prețuri care le permit să *calculeze*, să-și dea seama care le sunt costurile și, deci, ce să facă pentru a obține profit și a evita pierderile. Prin acest sistem de prețuri, ca și prin motivația de a crește profiturile și evita pierderile, se alocă judicios bunurile și serviciile pe piață, în toate ramurile și zonele complexe ale producției care alcătuiesc industria modernă a economiei „capitaliste". Calculul economic este cel care face posibilă această minunăție; în schimb, planificarea centrală, caracteristică socialismului, este lipsită de o formare corectă a prețurilor și, de aceea, *nu poate* calcula costurile și prețurile. Aceasta este principala cauză din care planificarea centrală socialistă s-a tot dovedit a fi un eșec, pe măsură ce țările comuniste au devenit industrializate. Țările est-europene au migrat rapid dinspre planificarea socialistă înspre o economie de piață liberă, tocmai din cauză că planificarea centrală nu poate determina prețurile și costurile cu nici un grad de acuratețe.

Deci, dacă planificarea centrală aruncă economia într-un sumbru haos calculațional, cu alocări și activități de producție iraționale, avansul activităților de stat introduce inexorabil în economie *insule* din ce în ce mai mari de asemenea haos și face calculul costurilor și alocarea rațională a resurselor productive din ce în ce mai dificile. Pe măsură ce activitățile statului se extind și economia de piață se

ofilește, haosul calculațional devine din ce în ce mai disruptiv și economia din ce în ce mai disfuncțională.

Programul libertarian ultim poate fi rezumat într-o frază: *abolirea* sectorului public, convertirea tuturor activităților și serviciilor furnizate de stat în activități furnizate voluntar de către economia inițiativei private. Să ne îndreptăm acum atenția de la considerațiile generale asupra statului, pus în contrast cu activitatea privată, înspre unele din principalele zone ale activității sale și înspre modul în care pot fi deservite pe piața liberă.

11

Sectorul public, II: Drumurile și străzile

Protecția pe străzi

Abolirea sectorului public înseamnă, bineînțeles, că *toate* porțiunile de pământ, toate suprafețele, inclusiv șoselele și străzile, ar fi în proprietatea privată a indivizilor, corporațiilor, cooperativelor, sau a oricăror altor feluri de combinare voluntară a indivizilor și capitalului. Dacă toate străzile și suprafețele de teren ar fi private, acest fapt ar rezolva, de unul singur, multe dintre problemele aparent nerezolvabile ale activităților private. Ceea ce trebuie să facem este să ne reorientăm gândirea înspre situația unei lumi în care toate suprafețele de teren sunt în proprietate privată.

Să analizăm, de exemplu, protecția polițienească. Cum ar fi furnizată protecția polițienească într-o economie total privată? *O parte* a răspunsului devine evidentă dacă ne gândim la o lume a proprietății complet private a terenurilor și străzilor. Să luăm cazul zonei Times Square din New York, o zonă cunoscută pentru infracționalitatea ridicată, unde există foarte puțină protecție polițienească furnizată de autoritățile orașului. Fiecare newyorkez știe, de fapt, că trăiește și merge pe străzi, și nu numai în Times Square, practic într-o stare de „anarhie", depinzând numai de non-agresivitatea și buna voință a celorlalți cetățeni. Protecția polițienească în New York este minimală, lucru revelat în mod dramatic cu ocazia unei greve polițienești de o săptămână, când – ce să vezi! – infracționalitatea nu a crescut sub

nici o formă față de starea normală când poliția se presupune că este alertă și la post. În orice caz, să presupunem că zona Times Square, inclusiv străzile, ar fi deținută în proprietate privată, să zicem că de „Asociația Comercianților din Times Square". Bineînțeles, comercianții ar fi atunci pe deplin conștienți că dacă infracționalitatea ar fi nestăpânită în zona lor, dacă tâlhăriile și jafurile ar fi abundente, atunci clienții lor s-ar diminua și ar începe să frecventeze zone și cartiere concurente. Deci ar fi spre interesul economic al asociației comercianților să furnizeze protecție polițienească abundentă și eficientă, astfel încât clienții să nu fie respinși, ci atrași către cartierul lor. Firmele private, se știe, se străduiesc întotdeauna să atragă și să-și păstreze clienții. Dar, la ce ar servi vitrinele și produsele împachetate atractiv, iluminarea plăcută și curtoazia serviciilor, dacă clienții ar putea fi tâlhăriți sau atacați când ar trece prin zonă?

Asociația comercianților ar fi stimulată, în plus, de dorința de a obține profituri și de a evita pierderile, să furnizeze nu doar suficientă protecție polițienească, ci chiar o protecție plăcută și plină de curtoazie. Poliția guvernamentală nu doar că nu are stimulente pentru a fi eficientă sau pentru a-i păsa de nevoile „clienților"; trăiește de asemenea cu tentația permanentă de a-și folosi forța într-un mod abuziv și brutal. „Brutalitatea polițienească" este o caracteristică bine-cunoscută a sistemului de poliție și este ținută în frâu doar de plângerile răzlețe ale cetățenilor hărțuiți. Dar, dacă poliția comercianților privați ar ceda tentației de a-i brutaliza pe clienți, acești clienți vor dispărea rapid și vor merge în altă parte. De aici rezultă dorința asociației comercianților de a se asigura că poliția sa este atât politicoasă, cât și abundentă.

O astfel de protecție polițienească, eficientă și de înaltă calitate, ar exista în tot teritoriul, pe toate străzile și suprafețele de teren private. Fabricile și-ar păzi zonele lor cu străzi, comercianții străzile lor, iar companiile de drumuri ar furniza protecție polițienească sigură și eficientă pentru drumurile lor cu taxă și alte drumuri aflate în proprietate privată. Același lucru ar fi adevărat și pentru cartierele rezidențiale. Ne putem închipui două tipuri posibile de proprietate privată a străzilor în asemenea cartiere. Într-un tip, toți proprietarii de pământ dintr-un cvartal anume ar putea deveni *acționari* asociați

ai acelui cvartal încorporat, să spunem, sub denumirea „Compania cvartalului celei de-a 85-a străzi". Această companie ar oferi protecție polițienească, iar costurile ar fi plătite fie direct de proprietarii de apartamente și case, fie de către chiriași, dacă strada include apartamente închiriate. Din nou, proprietarii care locuiesc acolo ar fi interesați să fie cartierul sigur, în timp ce aceia care închiriază vor încerca să atragă chiriași prin furnizarea de străzi sigure, în plus față de servicii mai obișnuite precum încălzirea, apa curentă și curățenia. Să întrebi *de ce* ar oferi proprietarii străzi sigure în societatea libertariană, complet privată, este la fel de caraghios precum ar fi să întrebi *acum* de ce ar oferi chiriașilor căldură și apă caldă. Forța concurenței și cea a cererii consumatorilor i-ar face să ofere astfel de servicii. Mai mult, fie că vorbim de proprietari sau de chiriași, în *ambele cazuri* valoarea de capital a pământului și a imobilelor va depinde de siguranța străzii la fel ca de celelalte caracteristici binecunoscute ale casei și cartierului. Străzile sigure și bine patrulate vor crește valoarea terenurilor și caselor în același mod în care se întâmplă acest lucru când casele sunt bine îngrijite; străzile periculoase vor scădea valoarea terenurilor și a caselor, la fel cum o face și prezența caselor dărăpănate. Din moment ce proprietarii preferă întotdeauna valori mai mari, nu mai mici, pentru proprietățile lor, există un stimulent inerent pentru a oferi străzi eficiente, bine pavate și sigure.

Un alt tip de proprietate privată asupra străzilor în zonele rezidențiale ar putea fi companiile specializate care ar deține doar străzile, nu și casele sau clădirile de pe acele străzi. Companiile stradale ar încasa plăți de la proprietari pentru serviciile de întreținere, îmbunătățire și protecție polițienească a străzilor. Din nou, străzile sigure, iluminate și pavate bine vor atrage proprietari și chiriași; străzile nesigure, întunecate și neîngrijite vor alunga proprietarii și chiriașii. Utilizarea satisfăcută și înfloritoare a străzilor de către proprietari și automobile va crește profiturile și valoarea acțiunilor companiilor stradale; o atmosferă mohorâtă și o stare de neîngrijire a străzilor de către proprietarii lor vor alunga utilizatorii și vor scădea profiturile și capitalizarea firmelor de străzi private. De aici putem înțelege că aceste firme vor face tot ce le stă în putință pentru a oferi servicii stradale eficiente; vor fi orientate să facă aceasta prin dorința lor de a

face profit și de a-și crește valoarea de capital, și prin dorința la fel de intensă de a nu suferi pierderi și erodarea capitalului. Este infinit mai bine să te bazezi pe urmărirea interesului economic de către proprietari sau de către companiile stradale decât să depinzi de „altruismul" dubios al birocraților și oficialilor guvernamentali.

În acest punct al discuției, cineva sigur va pune următoarea întrebare: dacă străzile sunt deținute de companii de străzi, chiar și acceptând că ar intenționa în general să-și mulțumească clienții cu maximă eficiență, ce-ar fi dacă un proprietar de stradă bizar sau tiranic s-ar decide brusc să-i blocheze accesul pe strada sa unui proprietar riveran? Cum ar putea acesta din urmă să intre și să iasă din casă? Ar putea fi blocat permanent sau i s-ar putea pretinde o sumă enormă pentru a i se permite intrarea sau ieșirea? Soluția acestei probleme este similară cu răspunsul oferit unei alte probleme de proprietate asupra terenului: să presupunem că toți proprietarii caselor care împrejmuiesc proprietatea cuiva s-ar hotărî brusc să îi interzică intrarea sau ieșirea. Răspunsul este că oricine, când ar cumpăra case sau servicii stradale într-o societate libertariană, s-ar asigura că în contractul de cumpărare sau de închiriere există o clauză de acces neîngrădit pe oricare ar fi durata acelui contract. Cu acest tip de „servitute" oferită prin contract, în avans, nu ar fi permisă o blocadă subită, pentru că ar fi o încălcare a dreptului de proprietate al deținătorului.

Bineînțeles, nu este nimic nou sau surprinzător în *principiul* acestei societăți libertariene imaginate. Suntem deja familiari cu efectele energizante ale concurenței inter-locale și între firmele de transport. De exemplu, pe vremea construirii de căi ferate private de-a lungul și de-a latul națiunii, în secolul XIX, căile ferate și concurența lor au constituit o forță remarcabilă pentru dezvoltarea ariilor lor respective. Fiecare cale ferată a încercat din răsputeri să inducă imigrarea și dezvoltarea economică în zona sa, pentru a-și crește profiturile, valoarea terenurilor și valoarea sa de capital; și fiecare s-a grăbit să facă acest lucru, altfel oamenii și piețele plecau din zona lor și se mutau în porturile, orașele și ținuturile deservite de companii concurente de căi ferate. Același principiu ar fi activ dacă străzile și șoselele ar fi, de asemenea, private. În mod similar, suntem deja familiari cu pro-

tecția polițienească oferită de comercianții și organizațiile private. *În cadrul* proprietății lor, magazinele oferă gardieni și paznici; băncile oferă gardieni; fabricile angajează paznici; centrele comerciale au agenți de pază etc. Societatea libertariană ar extinde pur și simplu acest sistem sănătos și funcțional inclusiv pentru *străzi*. Nu este nici pe departe un accident că au loc mult mai multe atacuri și tâlhării pe *străzile* din exteriorul magazinelor decât în magazine însele; lucrurile stau așa pentru că magazinele sunt dotate cu gardieni privați vigilenți, pe când în stradă trebuie să ne bizuim pe „anarhia" protecției polițienești guvernamentale. De fapt, în diferite cartiere ale New York-ului se poate observa că în anii recenți, ca răspuns la problema galopantă a infracționalității, au început să fie contractați gardieni privați pentru a patrula cvartalele, cu contribuții voluntare ale proprietarilor de terenuri și case din acele cvartale. Infracționalitatea a fost deja redusă substanțial în aceste locuri. Problema este că aceste servicii au avut întreruperi și ineficiențe pentru că acele străzi nu sunt în *proprietatea* rezidenților și, deci, nu există un mecanism funcțional pentru colectarea capitalului necesar furnizării de protecție efectivă în permanență. Mai mult, cei care patrulează străzile nu pot purta legal arme, pentru că nu se află pe proprietatea patronilor lor și nu pot, spre deosebire de magazine sau alți proprietari, să înfrunte pe cei care se comportă într-o manieră suspicioasă, fără a fi încă penală. Pe scurt, nu pot face, financiar sau administrativ, lucrurile pe care *proprietarii* le pot face pe proprietățile lor.

Mai mult, poliția plătită din banii proprietarilor și rezidenților unui cvartal sau cartier nu ar aduce doar sfârșitul brutalității polițienești asupra clienților; acest sistem ar sfârși actualul spectacol al polițiștilor văzuți în multe comunități ca străini, colonizatori „imperiali" veniți acolo nu pentru a servi, ci pentru a asupri comunitatea. În America zilelor noastre, de exemplu, regula generală în orașele noastre este că zonele populate de negri sunt patrulate de polițiști angajați de autorități urbane centrale, autorități care sunt percepute ca străine de către comunitățile de culoare. O poliție alcătuită, controlată și plătită de rezidenți și proprietari din înseși comunitățile deservite ar fi o poveste cu totul diferită; ar oferi – și ar fi percepută ca oferind – servicii clienților săi, în loc să exerseze coerciția asupra lor în numele unei autorități alienate.

Un contrast impresionant între meritele protecției publice și ale celei private este oferit de un cvartal din Harlem. Pe West 135th Street, între Avenue Seventh și Eight se află secția a 82-a a Departamentului de Poliție al Orașului New York. Totuși, prezența augustă a secției nu a putut împiedica o epidemie de jafuri nocturne asupra diverselor magazine ale cvartalului. În cele din urmă, în iarna anului 1966, 15 comercianți din cvartal s-au unit pentru a angaja un gardian care să patruleze pe stradă toată noaptea; gardianul a fost contractat de la compania de protecție Leroy V. George, pentru a oferi protecția polițienească pe care impozitele pe proprietăți nu reușiseră să o aducă.[1]

Cele mai de succes și mai bine organizate forțe de poliție privată din istoria Americii au fost cele ale poliției căilor ferate, întreținute de multiplele companii de căi ferate pentru a evita rănirea sau furtul de la pasageri sau din mărfuri. Poliția modernă a căilor ferate a fost înființată la sfârșitul Primului Război Mondial de către Secțiunea de Protecție a Asociației Americane a Căilor Ferate. Au funcționat atât de bine încât în 1929 despăgubirile pentru polițele de asigurare contra jafurilor scăzuseră cu 93%. Arestările făcute de poliția căilor ferate – care la vremea studiului major efectuat în primii ani ai deceniului 1930 asupra activităților lor aveau un total de 10.000 de angajați – s-au soldat cu un procent mult mai mare de condamnări decât cele ale departamentelor de poliție, între 83% și 97%. Polițiștii căilor ferate erau înarmați, puteau face arestări normale și erau descriși de un criminolog, care era lipsit de simpatie pentru ei, ca fiind foarte reputați pentru abilitatea și bunul lor caracter.[2]

---

[1] Vezi William C. Wooldridge, *Uncle Sam the Monopoly Man* (New Rochelle, N.Y.: Arlington House, 1970), pp. 111ff.

[2] Ibid., pp. 115-17. Studiul criminologic a fost realizat de Jeremiah P. Shalloo, *Private Police* (Philadelphia: Annals of the American Academy of Political and Social Science, 1933). Wooldridge comentează că referințele lui Shalloo la buna reputație a poliției căilor ferate „contrastează cu statutul prezent al multor forțe publice ale orașelor mari; sancțiunile împotriva abaterilor sunt atât de lipsite de eficacitate sau atât de întortocheate încât ar putea la fel de bine să fie inexistente, oricât de mult confort retoric ar da statutul lor de servitori ai poporului". Wooldridge, *Uncle Sam the Monopoly Man*, p. 117.

Reglementarea străzilor

Una dintre consecințele de netăgăduit ale deținerii de către indivizi privați și firme a tuturor suprafețelor de pământ ar fi o mai mare bogăție și diversitate a comunităților americane. Tipul de protecție polițienească și regulile care sunt aplicate de poliția privată ar depinde de dorințele proprietarilor de teren sau de străzi, deținătorii zonei respective. Astfel, comunitățile rezidențiale suspicioase ar insista ca orice persoană sau mașină care intră în zonă să aibă o programare prealabilă făcută la un rezident, sau să fie autorizată de un rezident în urma unui apel telefonic de la poartă. Pe scurt, pentru străzile deținute în proprietate privată s-ar aplica aceleași reguli care sunt acum aplicate în clădirile private sau pe domeniile familiale. În părțile mai relaxate, toată lumea ar putea intra în voie și ar exista grade diverse de supraveghere între aceste extreme. Cel mai probabil, zonele comerciale, din grija de a nu-și alunga clienții, ar fi deschise tuturor. S-ar vedea întreg spectrul de dorințe și valori ale rezidenților și proprietarilor din numeroasele zone din țară.

S-ar putea obiecta că toată această situație ar permite libertatea „de discriminare" în alocarea locuințelor și utilizarea străzilor. Fără doar și poate. În crezul libertarian, dreptul fiecărei persoane să aleagă cine îi va trece pragul sau îi va folosi proprietatea este fundamental, bineînțeles, dacă și cealaltă persoană este dornică să facă acest lucru.

„Discriminarea", în sensul de a prefera sau de a respinge, pe orice criterii se întâmplă să folosească o persoană, este parte integrantă a libertății de alegere și, deci, a unei societăți libere. Dar, desigur, pe piața liberă orice astfel de discriminare are costuri, care vor fi suportate de proprietarul în cauză.

Să presupunem, de exemplu, că un membru al unei societăți libere este proprietarul unei case sau al unui cvartal. Ar *putea*, pur și simplu, să ceară chiria de piață liberă și să își vadă de altele. Dar sunt și riscuri; ar putea alege să discrimineze contra închirierii către cupluri cu copii mici, socotind că există un risc substanțial ca proprietatea să sufere stricăciuni. Pe de altă parte, ar putea alege să ceară o chirie mai mare pentru a compensa pentru acel risc crescut, astfel că chiria de piață liberă pentru astfel de familii va tinde să fie mai mare decât ar fi fost altfel. Lucrul acesta, de fapt, se va întâmpla în

cele mai multe cazuri, pe piața liberă. Dar, ce s-ar putea spune despre „discriminarea" din motive personale ale proprietarului, mai degrabă decât strict economice. Să presupunem, de exemplu, că proprietarul este un mare admirator al americanilor înalți de origine suedeză și decide să-și închirieze apartamentele doar unor familii din această categorie. În societatea liberă, ar avea dreptul deplin să facă așa, dar e clar că ar suferi astfel o pierdere monetară semnificativă. Ar trebui să respingă chiriaș după chiriaș într-o căutare interminabilă a suedezo-americanilor impunători. Acesta ar putea fi considerat un exemplu extrem, dar efectul este exact același, chiar dacă diferența este una de grad, pentru orice tip de discriminare personală pe piață. Dacă, de pildă, proprietarului îi displac roșcații și hotărăște să nu le închirieze apartamentul, va suferi pierderi, chit că vor fi mai puțin severe ca în primul exemplu.

În orice caz, oricând practică cineva astfel de „discriminări" pe piața liberă, trebuie să suporte costurile, fie pierzând din profituri, fie, în calitate de consumator, pierzând servicii. Dacă un consumator se decide să boicoteze bunurile vândute de persoane care îi displac, justificat sau nu, atunci va trebui să se lipsească de bunurile sau serviciile pe care le-ar fi cumpărat.

Toți proprietarii unei piețe libere, așadar, vor stabili reguli pentru utilizarea și admiterea pe proprietatea lor. Cu cât sunt mai riguroase regulile, cu atât mai puțini vor fi cei care se vor angaja într-un astfel de schimb, iar proprietarul va trebui atunci să pună în balanță rigorile de acceptare cu pierderea de venituri. Un proprietar ar putea „discrimina", de exemplu, asemenea lui George Pullman la sfârșitul secolului XIX, în orașul său „de fabrică" din Illinois, prin insistența ca toți chiriașii să nu-și facă apariția publică, în vreun moment, decât îmbrăcați în sacou și cu cravată; ar putea să facă astfel, dar ne putem îndoi că vor fi mulți cei care ar alege să închirieze sau să rămână într-o astfel de clădire sau de complex, iar proprietarul ar suferi pierderi severe.

Principiul administrării proprietății de către proprietarii ei ne oferă de asemenea și critica pentru un argument standard al intervenției statului în economie. Argumentul acesta susține că „până la urmă, statul este cel care stabilește regulile de trafic – culorile verzi și roșii, circulația pe partea dreaptă, limitele maxime de viteză etc.

Cu siguranță, toată lumea trebuie să admită că traficul ar degenera în haos dacă nu ar fi aceste reguli. Deci, de ce nu ar trebui statul să intervină și în restul economiei?" Eroarea nu constă, aici, în aceea că traficul ar trebui să fie reglementat; sigur că astfel de reguli sunt necesare. Dar aspectul crucial este că regulile vor fi întotdeauna stabilite de cel care deține, și deci administrează, străzile. Statul a stabilit regulile de circulație pentru că statul a fost cel care dintotdeauna a deținut, și deci a controlat, șoselele și străzile; într-o societate libertariană a proprietății private, proprietarii *privați* ar stabili regulile de utilizare a străzilor.

Totuși, nu s-ar putea ca regulile de trafic să fie „haotice" într-o societate complet liberă? Nu ar pune unii proprietari roșu pentru „stop", iar alții verde sau albastru? Nu ar fi unele străzi cu circulație pe partea dreaptă și unele cu circulație pe stânga? Astfel de întrebări sunt absurde. Bineînțeles că ar fi în interesul tuturor proprietarilor de străzi să aibă o uniformitate în astfel de reguli, astfel încât traficul să se împletească cursiv și fără dificultăți. Orice proprietar rebel care ar insista să se circule pe partea stângă, sau ca verdele să însemne „stop" în loc de „circulați", s-ar pricopsi imediat cu numeroase accidente și clienții sau utilizatorii i-ar dispărea. Companiile de căi ferate private din America secolului XIX s-au confruntat cu probleme similare și le-au rezolvat în mod armonios și fără dificultăți. Au permis ca vagoanele concurente să circule pe șinele proprii; s-au interconectat pentru beneficii mutuale; ecartamentul diferitelor căi ferate a fost ajustat pentru a fi uniform; de asemenea, s-au stabilit clasificări regionale de transport pentru 6.000 de articole. Mai mult, companiile de căi ferate, nu statul, au fost cele care au avut inițiativa de a consolida mozaicul rebel și haotic de fusuri orare care exista înainte. Pentru a avea programare și orare corecte, companiile *trebuiau* să consolideze; iar în 1883 au căzut de acord să consolideze cele 54 de zone orare existente de-a lungul și de-a latul țării în cele 4 pe care le avem și astăzi. Ziarul financiar newyorkez *Commercial and Financial Chronicle* exclama că „legile comerțului și instinctul de conservare fac reforme și îmbunătățiri pe care toate corpurile legislative adunate nu le-ar putea duce la bun sfârșit".[3]

[3] Vezi Edward C. Kirkland, *Industry Comes of Age: Business, Labor, and Public Policy,* 1860–1897 (New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1961), pp. 48–50.

Stabilirea prețurilor pentru drumuri și străzi

Dacă examinăm, în schimb, performanța șoselelor și străzilor guvernamentale din America, este greu de înțeles cum ar putea proprietarii privați să atingă un asemenea record de ineficiență și iraționalitate. Este binecunoscut de acum că, de exemplu, autoritățile federale și statale, stimulate de acțiunile de lobby ale companiilor de automobile, de cele petroliere, de cele producătoare de anvelope și de firmele sau sindicatele din construcții, s-au lansat într-un program vast de expansiune a rețelei de autostrăzi. Acestea subvenționează puternic pe cei care le utilizează și au jucat un rol major în suprimarea căilor ferate ca întreprindere viabilă. Astfel, camioanele pot opera pe o cale de acces construită și întreținută de plătitorii de taxe, pe când căile ferate au trebuit să își construiască și întrețină propriile șine. Mai mult, programele de subvenționare a șoselelor și autostrăzilor au dus la o expansiune artificială a suburbiilor dependente de automobil, la demolarea forțată a unor nenumărate case și sedii de firmă și la o împovărare artificială a centrului orașelor. Costul suferit de economie și de plătitorii de taxe a fost enorm.

Navetiștii auto urbani au fost mai subvenționați și orașele au fost mai afectate de congestionarea traficului care a avut loc o dată cu această subvenție a supra-acumulării traficului. Profesorul William Vickrey de la Universitatea Columbia a estimat că drumurile expres urbane au fost construite cu costuri cuprinse între 6 și 27 de cenți pe vehicul-milă, în timp ce utilizatorii plătesc prin taxe pe combustibil și alte taxe auto doar în jur de 1 cent pe vehicul-milă. Plătitorul comun de taxe, mai degrabă decât cel auto, este cel care suportă întreținerea drumurilor urbane. Mai mult, taxa pe combustibil este plătită pe kilometru, indiferent de tipul particular de stradă sau șosea pe care se circulă, și indiferent de intervalul orar al cursei. Prin urmare, dacă drumurile sunt finanțate din fondul general al taxelor pe combustibil, utilizatorii șoselelor rurale ieftine sunt taxați pentru a subvenționa pe cei care utilizează drumurile expres urbane, care sunt mult mai costisitoare. Construcția și întreținerea șoselelor rurale costă de regulă doar 2 cenți pe vehicul-milă.[4]

[4] Dintr-un studiu nepublicat de William Vickrey, „Transit Fare Increases a Costly Revenue".

În plus, taxarea combustibilului nu e nici pe departe un sistem rațional de stabilire a prețului pentru utilizarea drumurilor, și nici o firmă privată nu ar folosi vreodată un asemenea sistem. Afacerile private stabilesc prețul bunurilor și serviciilor la nivelul la care se „curăță piața", astfel încât oferta să fie egală cu cererea și să nu existe nici penurie, nici bunuri nevândute. Faptul că taxele pe combustibil sunt plătite pe kilometru, indiferent de drumul folosit, înseamnă că străzile și autostrăzile urbane, pentru care există o cerere mai mare, sunt în situația de a avea un preț mult sub nivelul pieței. Rezultatul este aglomerația enormă și agravată pe aceste căi cu trafic mare, în special în timpul orelor de vârf, și o rețea rurală de drumuri practic nefolosite. Un sistem rațional de prețuri ar maximiza profiturile pentru proprietarii de drumuri și ar oferi tot timpul străzi necongestionate. În actualul sistem, autoritățile țin prețul la un nivel foarte jos pentru utilizatorii de străzi congestionate, mult sub nivelul pieței libere; rezultatul este o penurie cronică de spațiu stradal, reflectată în traficul congestionat. Guvernarea, în loc de un sistem rațional de prețuri, a încercat invariabil să rezolve această problemă crescândă prin construirea și mai multor drumuri, storcând mai tare plătitorii de taxe pentru subvenționarea șoferilor și, astfel, acutizând mai mult penuria. Creșterea fanatică a ofertei, cuplată cu ținerea prețului mult sub piață, duce pur și simplu la o congestionare cronică și agravată.[5] Este ca atunci când un câine aleargă după un iepure mecanic. *Washington Post* a identificat astfel impactul programului federal de autostrăzi asupra capitalei națiunii:

> Autostrada de centură a Washingtonului a fost una dintre primele principale verigi definitivate ale sistemului. Când a fost inaugurată ultima secțiune, în vara lui 1964, a fost lăudată ca una dintre cele mai bune autostrăzi construite vreodată.
>
> Se anticipa că (a) va scădea congestia traficului în centrul Washingtonului prin oferirea unei alternative pentru traficul nord-sud și (b) va uni districtele și orașele suburbane dimprejurul capitalei.

[5] Pentru rezultate similare ale stabilirii iraționale a prețurilor pentru serviciile oferite de aeroporturile deținute de stat, vezi Ross D. Eckert, *Airports And Congestion* (Washington, D.C.: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1972).

> Centura a devenit de fapt (a) o autostradă a navetiștilor și a traficului local și (b) cauza unui enorm *boom* al construcțiilor care a accelerat plecarea albilor și bogaților din centrul orașului.
>
> În loc să descongestioneze traficul, centura l-a congestionat și mai tare. Împreună cu I-95, 70-S și I-66, a ușurat navetiștilor mutarea din ce în ce mai departe de locurile de muncă din centru.
>
> A dus, de asemenea, la relocarea agențiilor guvernamentale și a firmelor de retail și servicii din centru în suburbii, făcând locurile de muncă pe care le creează inaccesibile pentru rezidenții din centrul orașului.[6]

Cum ar arăta un sistem rațional de prețuri, un sistem instituit de proprietarii de drumuri private? În primul rând, autostrăzile ar introduce plăți, în special în puncte convenabile precum intrările în orașe, sau la poduri și tunele, dar nu așa cum se practică acum. Prețurile ar fi mult mai mari la orele de vârf (de exemplu, în duminicile de vară) decât la orele mai libere. Pe o piață liberă, cererea mai mare la orele de vârf ar duce la o creștere a prețului până la nivelul descongestionării și stabilirii unei circulații normale. Dar – ar putea întreba cititorii – oamenii nu *trebuie* să ajungă la lucru? Sigur, dar nu *trebuie* să ajungă în propriile lor mașini. Unii navetiști ar renunța cu totul și s-ar muta înapoi în oraș; alții ar adopta soluții de folosire în comun a mașinilor; iar alții ar folosi autobuzele și trenurile. Astfel, utilizarea drumurilor la ore de vârf ar fi rezervată acelora care sunt

---

[6] Hank Burchard, „U.S. Highway System: Where to Now?," *Washington Post* (November 29, 1971). Sau, așa cum formulează John Dyckman:

> în cazul infrastructurii auto … oferta adițională creează trafic adițional. Deschiderea unei autostrăzi proiectate să rezolve cererea existentă poate să ducă ulterior la creșterea acelei cereri până când congestia de pe autostradă crește durata călătoriilor la nivelul de dinaintea existenței autostrăzii.

John W. Dyckman, „Transportation in Cities," in A. Schreiber, P. Gatons, and R. Clemmer, eds., *Economics of Urban Problems; Selected Readings* (Boston: Houghton Mifflin, 1971), p. 143. Pentru o analiză excelentă a felului în care oferta crescută nu poate descongestiona traficul atunci când prețul este mult sub prețul pieței, vezi Charles O. Meiburg, „An Economic Analysis of Highway Services," *Quarterly Journal of Economics* (November 1963): 648–56.

cei mai dornici să plătească prețul de piață. Alții, de asemenea, vor încerca să-și adapteze orele de lucru astfel încât să vină și să plece eșalonat. Și călătorii de week-end vor șofa mai puțin sau își vor eșalona cursele. În fine, profiturile crescute obținute pentru poduri și tunele, de exemplu, vor stimula firmele private să construiască mai multe astfel de utilități. Construcția de drumuri va fi guvernată nu de lupta pentru subvenții a grupurilor de presiune, ci de cererea eficientă și calculele de cost specifice pieței.

Chiar dacă mulți oameni își pot închipui funcționarea *autostrăzilor* private, se împotmolesc la gândul străzilor urbane private. Care ar fi prețurile *acestora*? S-ar instala puncte de încasare la fiecare intersecție? Bineînțeles că nu, pentru că un astfel de sistem ar fi în mod evident neeconomic, prohibitiv de costisitor atât pentru proprietar, cât și pentru șofer. În primul rând, deținătorii de străzi ar pune *parcărilor* prețuri mult mai raționale decât în prezent. Parcarea de pe străzile aglomerate din centru ar avea prețuri mai mari, ca răspuns la cererea enormă. Și, contrar practicii comune actuale, ar cere mult *mai mult*, și nu mai puțin, pentru perioade mai lungi, de toată ziua, de parcare. Pe scurt, proprietarii de drumuri ar încerca să inducă rotația rapidă în zonele congestionate. În regulă, în privința parcării; din nou, acest lucru e ușor de înțeles. Dar cum rămâne cu *circulația* pe străzile urbane aglomerate? Cum s-ar stabili prețurile în acest caz? Există numeroase căi. În primul rând, proprietarii străzilor centrale ar putea cere tuturor celor care circulă pe străzile lor să cumpere o licență, care ar putea fi afișată pe mașină, așa cum sunt în prezent afișate licențele și abțibildurile. Dar, mai mult, ar putea cere oricui conduce la ore de vârf să cumpere și să afișeze o licență suplimentară, foarte costisitoare. Există și alte căi. Tehnologia modernă face posibilă cerința ca toate mașinile să fie echipate cu un contor, care nu ar contoriza constant pe kilometru, ci ar accelera într-o manieră predeterminată pe străzile mai congestionate, la orele de vârf. Apoi, deținătorul mașinii ar putea primi o factură la sfârșitul lunii. Un plan similar a fost stabilit acum un deceniu de profesorul A.A. Walters:

> Instrumentele administrative specifice care ar putea fi folosite includ … kilometraje speciale (similare celor folosite de taxiuri). … Kilometrajele speciale ar înregistra distanța atunci când

> „steagul" este sus și ar taxa aceste distanțe. Această soluție ar fi potrivită pentru zone urbane mari precum New York, Londra, Chicago etc. Străzile „cu steag" ar putea fi marcate la anumite ore. Vehiculele ar putea fi lăsate să circule pe acele străzi fără un contor special, cu condiția să aibă și să afișeze un „abțibild" zilnic. Circulația ocazională pe bază de „abțibild" ar avea un preț mai mare decât suma maximă plătită de cei cu contor. Supervizarea acestei scheme ar fi destul de simplă. S-ar putea instala camere care să înregistreze acele mașini lipsite de abțibild sau de steag și s-ar putea stabili o amendă în caz de contravenție.[7]

Profesorul Vickrey a sugerat, de asemenea, că prin camere video amplasate la intersecțiile străzilor cel mai congestionate s-ar putea înregistra numerele de înmatriculare ale tuturor mașinilor, iar șoferilor li s-ar putea trimite o factură lunară proporțională cu frecvența traversării intersecțiilor. Alternativ, a propus ca fiecare mașină să fie echipată cu echipamentul Oxford de contorizare electronică; fiecare mașină ar emite un semnal unic care ar fi recepționat de către un echipament amplasat în fiecare intersecție.[8]

În orice caz, problema stabilirii raționale a prețurilor pentru străzi și autostrăzi ar fi ceva simplu pentru inițiativa privată, ajutată de tehnologia modernă. Oamenii de afaceri au rezolvat, pe piața liberă, probleme mult mai dificile; nu le trebuie decât spațiu de manevră.

Dacă transporturile ar fi complet libere, dacă drumurile, căile aeriene, căile ferate și apele navigabile ar fi eliberate din labirintul sub-

---

[7] Profesorul Walters adaugă că o adoptare destul de largă a metodei contoarelor ar putea reduce costul contoarelor până la 10$. A.A. Walters, „The Theory and Measurement of Private and Social Cost of Highway Congestion," *Econometrica* (October 1961): 684. Vezi și Meiburg, „An Economic Analysis of Highway Services," p. 652; Vickrey, „Transit Fare Increases a Costly Revenue,"; Dyckman, „Transportation in Cities," pp. 135–51; John F. Kain, „A Reappraisal of Metropolitan Transport Planning," în Schreiber, Gatons, and Clemmer, eds. *Economics of Urban Problems*, pp. 152–66; John R. Meyer, „Knocking Down the Straw Men," în B. Chinitz, ed., *City and Suburb* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1964), pp. 85–93; și James C. Nelson, „The Pricing of Highway, Waterway, and Airway Facilities," *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May 1962), pp. 426–32.

[8] Douglass C. North and Roger LeRoy Miller, *The Economics of Public Issues* (New York: Harper and Row, 1971), p. 72.

venţiilor, controalelor, reglementărilor şi aduse într-un sistem pur privat, cum şi-ar aloca banii utilizatorii de transport? Ne-am întoarce, de exemplu, la călătoriile cu trenul? Cele mai bune estimări ale costurilor şi cererii pentru transport sugerează căile ferate ca soluţie principală pentru transportul pe distanţe mari, căile aeriene pentru servicii pe distanţe mari pentru pasageri, camioanele pentru transportul mărfii pe distanţe mici şi autobuzele pentru navetişti. Căile ferate, pe scurt, ar redeveni o soluţie de transport al mărfii pe distanţe mari, dar nu ar avea un reviriment semnificativ în transportul de persoane. Recent, mulţi stângişti care au fost dezamăgiţi de construcţia exagerată de autostrăzi au cerut descurajarea masivă a utilizării autostrăzilor şi subvenţionarea şi construcţia, la o scară vastă, de reţele de metrou şi de căi ferate de proximitate urbană pentru navetişti. Dar aceste scheme grandioase ignoră cheltuiala enormă şi risipa pe care le implică. Pentru că, chiar dacă multe din aceste autostrăzi nu ar fi trebuit niciodată să fie construite, acum *există* şi ar fi o nebunie să nu speculăm acest lucru. În ultimii ani, unii specialişti inteligenţi din domeniul economiei transporturilor s-au exprimat împotriva risipei masive provocate de construcţia de noi căi ferate de tranzit rapid (precum cele din zona San Francisco Bay) şi au cerut în schimb utilizarea autostrăzilor existente prin instituirea unor linii de autocare pentru navetişti.[9]

Nu este dificil să ne imaginăm o reţea privată de căi ferate sau aeriene care să nu fie subvenţionată şi reglementată; dar, ar putea să existe un sistem de şosele private? Ar putea fi fezabil vreodată? Un răspuns ar fi că drumurile private au funcţionat admirabil în trecut. În Anglia, înainte de secolul xviii, de exemplu, drumurile, deţinute şi administrate invariabil de autorităţi locale, erau construite prost şi întreţinute şi mai prost. Aceste drumuri publice nu ar fi putut vreodată să susţină măreaţa Revoluţie Industrială prin care a trecut Anglia în secolul xviii, „revoluţia" care ne-a adus în epoca modernă. Sarcina vitală de a îmbunătăţi drumurile engleze aproape impracticabile a revenit companiilor private, care, începând cu

[9] Vezi, de exemplu, lucrările de Meyer şi Kain citate mai sus, precum ş Meyer, Kain, şi Wohl, *The Urban Transportation Problem* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1965).

1706, au organizat și au instituit marea rețea de drumuri pentru care Anglia a ajuns să fie invidiată în lumea întreagă. Proprietarii acestor companii private de drumuri erau în general proprietari de pământ, comercianți și industriași locali care se foloseau de drum și care și-au recuperat costurile prin solicitarea plăților în anumite puncte de taxare. Adesea, colectarea taxelor era externalizată, pentru un an sau mai mult, către indivizi selectați prin licitație. Aceste drumuri au făcut posibilă dezvoltarea unei piețe interne în Anglia și au scăzut mult costurile de transport ale cărbunelui și ale altor materiale voluminoase. Și, pentru că era în beneficiul lor mutual, companiile de drumuri s-au conectat între ele și au format o rețea extinsă în toată țara – toate acestea fiind efectul inițiativei private.[10]

Precum în Anglia, asemenea și în Statele Unite, un pic mai târziu. În condițiile unor drumuri impracticabile construite de autorități locale, companiile private au construit și au finanțat o rețea extinsă de drumuri cu taxă în statele din nord-est, aproximativ între 1800 și 1830. Încă o dată, inițiativa privată s-a dovedit superioară în construcția și deținerea de drumuri față de prestația înapoiată a statului. Drumurile au fost construite și administrate de corporații private, iar utilizatorii erau taxați în anumite puncte de trecere. Din nou, companiile erau finanțate în mare de comercianți și proprietari aflați de-a lungul rutelor și interconectarea s-a realizat voluntar, formându-se o rețea de drumuri. Iar aceste drumuri au constituit primele drumuri cu adevărat bune ale Statelor Unite.[11]

---

[10] Vezi T.S. Ashton, *An Economic History of England: The 18th Century* (New York: Barnes and Noble, 1955), pp. 78–90. Vezi aceeași sursă, pp. 72-90, pentru marea rețea de canale private construite de-a lungul și de-a latul Angliei în aceeași perioadă.

[11] Vezi George Rogers Taylor, *The Transportation Revolution,* 1815–1860 (New York: Rinehart, 1951), pp. 22–28. Vezi și W.C. Wooldridge, *Uncle Sam the Monopoly Man,* pp. 128–36.

12

Sectorul public, III: Poliția, dreptul și tribunalele

Protecția polițienească

Piața și libera inițiativă există și, de aceea, cei mai mulți dintre noi își pot închipui fără dificultate o piață liberă capabilă să asigure majoritatea bunurilor și serviciilor. Pe de altă parte, domeniul în care posibilitățile pieței sunt cel mai dificil de apreciat este, probabil, cel care ar rezulta din abolirea gestiunii guvernamentale a serviciilor de protecție: poliția, tribunalele etc. – domeniul ce cuprinde apărarea persoanei și proprietății împotriva atacurilor sau cotropirilor. Oare cum ar putea inițiativa privată și piața liberă să furnizeze *asemenea* servicii? Cum ar putea poliția, sistemele legale, serviciile judiciare, vegherea la executarea legilor, penitenciarele – cum ar putea fi toate acestea furnizate pe o piață liberă? Am văzut deja felul în care cel puțin o mare parte din serviciile de protecție ale poliției ar putea fi furnizate de diverși proprietari de străzi și de zone teritoriale. Acum este însă necesar să examinăm sistematic domeniul acesta, în întregime.

Există, în primul rând, o eroare larg împărtășită, răspândită până și printre majoritatea adepților capitalismului de tip *laissez-faire*, potrivit căreia guvernul trebuie să furnizeze „protecția polițienească", ca și cum protecția polițienească ar fi o entitate absolută, unic determinată, o cantitate fixă de ceva anume, pe care guvernul o furnizează tuturor. În realitate însă, nu există nici un fel de bun absolut numit

„protecție polițienească", după cum nu există nici alte bunuri unic determinate și absolute, numite „hrană" sau „adăpost". Este adevărat că fiecare dintre noi plătește impozite pentru o cantitate aparent determinată de protecție, dar aceasta este o mistificare. În realitate, există posibilități aproape infinite de gradare pentru mai toate serviciile de protecție. Pentru orice persoană sau firmă de afaceri dată, poliția poate furniza orice, începând de la un polițist care patrulează, făcându-și rondul o dată pe noapte, continuând cu doi polițiști care patrulează constant în jurul fiecărui cuartal, sau cu mașini de poliție care circulă pe străzi, sau cu unul ori mai mulți body-guarzi personali, cu activitate permanentă. Mai mult, există numeroase alte decizii pe care poliția trebuie să le ia, a căror complexitate devine evidentă îndată ce îndepărtăm perdeaua mistificatoare a „protecției" absolute. Cum își va aloca poliția fondurile, care sunt, desigur, întotdeauna limitate, aidoma fondurilor tuturor celorlalți indivizi, organizații și agenții? Cât de mult va investi poliția în echipament electronic? Dar în echipamentul de luare a amprentelor? Dar în detectivi, ca substitut al polițiștilor în uniformă? Dar în mașinile de patrulă, ca substitut al poliției pedestre etc.?

Esența problemei este că guvernul nu dispune de nici un criteriu rațional de alocare a acestor resurse. Guvernul știe numai că dispune de un buget limitat. Alocarea de către el a fondurilor este, de aceea, supusă întregului joc politic, irosirii și ineficienței birocratice, fără nici un fel de indiciu asupra măsurii în care departamentul de poliție servește consumatorii în concordanță cu dorințele lor, sau a măsurii în care o face în mod eficient. Situația ar fi diferită dacă serviciile polițienești ar fi furnizate pe o piață liberă, competitivă. În acest caz, consumatorii ar plăti pentru gradul specific de protecție pe care doresc să îl achiziționeze. Consumatorii care nu doresc decât să vadă un polițist din când în când ar plăti mai puțin decât cei ce doresc servicii de patrulare continuă – și cu mult mai puțin decât cei ce solicită serviciile unor bodyguarzi, 24 de ore din 24. Pe piața liberă, protecția ar fi furnizată proporțional cu ceea ce – și în modul în care – doresc consumatorii să plătească pentru ea. Ar fi asigurată o stimulare a eficienței, așa cum se petrec întotdeauna lucrurile pe piață, datorită constrângerii de a realiza profituri și de a evita pierderile și de a men-

ține astfel costurile scăzute, servind cele mai imperative cereri ale consumatorilor. Orice firmă de servicii polițienești, afectată masiv de ineficiență, ar da faliment și ar dispărea neîntârziat.

O problemă serioasă, cu care se confruntă întotdeauna forțele de poliție guvernamentale, este: la executarea căror legi anume să vegheze *efectiv*? Teoretic vorbind, departamentele de poliție sunt ținute să respecte injoncțiunea absolută: „vegheați la executarea tuturor legilor"; dar, în practică, bugetul limitat le forțează să-și aloce personalul și echipamentul numai celor mai urgente infracțiuni. Însă porunca supremă le urmărește, împotrivindu-se unei alocări raționale a resurselor. Pe piața liberă s-ar executa efectiv exact ceea ce consumatorii sunt dispuși să plătească. Să presupunem, de pildă, că Mr. Jones posedă un giuvaier prețios, pe care îl consideră în pericol iminent de a fi furat. El poate solicita și plăti pentru protecție polițienească permanentă, oricât de riguroasă o dorește, și pe care o stabilește cu reprezentanții companiei de poliție. Jones ar mai putea, pe de altă parte, să dețină și un drum privat în cuprinsul proprietății sale funciare, pe care să nu dorească să permită accesul multor călători – sau s-ar putea să nu-i pese prea mult de persoanele care îi încalcă proprietatea, apucând pe acest drum. În acest din urmă caz, el nu va aloca nici un fel de resurse polițienești pentru protejarea acelui drum. Așa cum se întâmplă întotdeauna pe piață, decizia este la latitudinea consumatorului – și, dat fiind că suntem cu toții consumatori, aceasta înseamnă că fiecare persoană decide, individual, cantitatea și calitatea de protecție pe care o dorește și pe este dispusă s-o achiziționeze.

Tot ce am spus referitor la serviciile polițienești finanțate de proprietarii funciari rămâne valabil pentru polițiile private, în general. Poliția existentă pe o piață liberă n-ar fi doar eficientă; reprezentanții ei ar avea și un incitativ puternic să fie curtenitori și să se abțină de la brutalități împotriva clienților sau a prietenilor și partenerilor de afaceri ai acestora. Un Central Park privat ar fi păzit în mod eficient, pentru a maximiza veniturile rezultate din gestiunea parcului, în loc să impună clienților inocenți – dar impozitați – reglementări draconice de îngrădire a circulației în timpul nopții. O piață liberă în domeniul poliției ar recompensa protecția polițienească eficientă și curtenitoare oferită consumatorilor și ar penaliza toate abaterile de

la aceste standarde. S-ar pune capăt disjuncției actuale dintre servicii și efectuarea plăților, disjuncție inerentă tuturor operațiunilor guvernamentale și a cărei semnificație este că poliția, asemenea tuturor celorlalte agenții guvernamentale, nu-și dobândește veniturile în mod voluntar și competitiv de la consumatori, ci le extrage în mod coercitiv de la contribuabili.

De fapt, pe măsură ce polițiile guvernamentale au devenit tot mai ineficiente, consumatorii s-au îndreptat tot mai mult spre forme de protecție privată. Am menționat deja protecția cuartalelor sau a cartierelor. Există, de asemenea, gardieni privați, companii de asigurare, detectivi privați și echipamente tot mai sofisticate din categoria seifurilor, lacătelor, televiziunilor cu circuit închis și alarmelor anti-furt. Comisia prezidențială însărcinată cu aplicarea legilor și cu administrarea justiției estima, în 1969, costul polițiilor guvernamentale suportat de publicul american la 2,8 miliarde de dolari pe an, și pe cel destinat serviciilor de protecție private la 1,35 miliarde de dolari, plus încă 200 milioane de dolari destinați echipamentelor, așa încât cheltuielile de protecție privată se ridicau la peste jumătate din suma alocată poliției guvernamentale. Aceste cifre ar trebui să dea de gândit concetățenilor noștri creduli care-și imaginează că protecția polițienească este cumva, printr-un soi de drept sau putere mistică, în mod necesar și pentru totdeauna un atribut al suveranității de stat.[1]

Orice cititor de romane polițiste este la curent cu faptul că detectivii care lucrează pentru firme de asigurări private sunt cu mult mai eficienți decât poliția, în domeniul recuperării proprietăților furate. Nu numai că o asemenea companie de asigurări este silită, din motive economice, să-și servească consumatorii – și de aceea să încerce să evite suportarea despăgubirilor – dar rațiunea dominantă de a fi a companiei de asigurări este foarte diferită de cea a poliției. Poliția – ținută, așa cum este, să reprezinte mitul „societății" – este interesată, înainte de orice, de prinderea și pedepsirea infractorului; returnarea prăzii furate către victimă este un obiectiv strict secundar. Pentru compania de asigurări și detectivii săi, dimpotrivă, grija de căpătâi este recuperarea prăzii, iar captura și pedepsirea infractorului este

[1] Vezi William C. Wooldridge, *Uncle Sam the Monopoly Man* (New Rochelle, N.Y.: Arlington House, 1970), pp. 111 ff.

obiectivul secundar, subordonat celui primar, de a furniza ajutorul solicitat de victimă. Avem aici, din nou, diferența între o firmă privată, obligată să servească pe consumatorul-victimă a infracțiunii și poliția publică, care nu este supusă nici unei constrângeri economice de acest fel.

Nu putem descrie aici în detaliu o piață care nu există decât potențial, dar este rezonabil să credem că serviciile polițienești, într-o societate libertariană, ar fi furnizate de proprietarii funciari sau de companii de asigurare. Deoarece companiile de asigurare ar plăti despăgubiri victimelor actelor criminale, este extrem de probabil ca ele să furnizeze servicii polițienești, ca un mijloc de reducere a criminalității și, implicit, a despăgubirilor suportate de ele. Este cu siguranță plauzibil, în orice caz, că serviciile polițienești ar fi remunerate prin intermediul unui sistem de plăți regulate, lunare, iar o agenție de poliție – fie ea companie de asigurări sau nu – ar putea fi apelată oricând, la nevoie.

Aceasta ne oferă un prim răspuns, simplu, la o viziune tipică de coșmar, agitată de cei care aud pentru întâia oară de ideea privatizării complete a poliției: „Dar aceasta înseamnă că, dacă ești atacat sau tâlhărit trebuie să dai fuga la un polițist și să începi târguiala, pentru a stabili costul pe care îl ai de suportat ca să te apere". Un moment de gândire ne poate asigura că nici un serviciu nu este furnizat în felul acesta pe piața liberă. Evident, persoana care dorește să fie protejată de Agenția *A* sau de Compania de asigurări *B* va prefera să efectueze plăți regulate, mai degrabă decât să aștepte să fie atacată înainte de a-și achiziționa protecția. „Dar să presupunem că avem de a face cu o situație de urgență, când un polițist al Companiei *A* constată că cineva este prădat. Va trebui el, înainte să acționeze, să se oprească și să întrebe dacă victima a achiziționat o poliță de asigurare de la Compania *A*?" În primul rând, acest tip de tâlhărie de drumul mare va fi combătut, după cum notam mai sus, de poliția angajată de proprietarul străzii în chestiune. Dar ce se întâmplă în cazul improbabil când un cartier nu posedă servicii polițienești stradale și un polițist al Companiei *A* asistă întâmplător la agresarea unei persoane? Se va arunca el în ajutorul victimei? Răspunsul, desigur, ar depinde de Compania *A*, dar este greu de conceput că agențiile polițienești

private nu vor cultiva bunăvoința clienților, adoptând o politică de furnizare gratuită a ajutorului către victimele aflate în situații de maximă urgență, urmând, eventual, să solicite victimei salvate o donație voluntară, ulterior. În cazul unui jaf sau atac la domiciliu, pe de altă parte, proprietarul se va adresa, desigur, companiei de poliție al cărei client este. El va suna la Compania de poliție *A*, în loc de „poliția" la care telefonează în prezent.

Competiția garantează eficiență, prețuri scăzute și calitate ridicată, și nu există nici un motiv să presupunem *a priori*, așa cum procedează multă lume, că există o prescripție divină care se referă la câte *o singură agenție polițienească* pentru fiecare arie geografică dată. Economiștii pretind frecvent că producția anumitor bunuri și servicii reprezintă un „monopol natural", așa încât într-o regiune dată n-ar putea supraviețui multă vreme mai mult decât o singură agenție privată. Poate, dar numai o piață în întregime liberă ar fi în măsură să lămurească chestiunea, o dată pentru totdeauna. Numai piața poate decide care și câte firme, și de ce dimensiune și calitate, pot supraviețui unei competiții active. Dar nu există nici un motiv să presupunem de la început că protecția polițienească reprezintă un „monopol natural." La urma urmelor, companiile de asigurări nu sunt monopoluri de acest tip; și dacă ne putem bucura de Metropolitan, Equitable, Prudential etc., companii de asigurări coexistând unele lângă altele, de ce n-ar exista și companiile de protecție polițienească Metropolitan, Equitable și Prudential? Gustave de Molinari, economistul francez adept al pieței libere din secolul al XIX-lea, a fost cel dintâi care și-a imaginat și a recomandat o piață liberă în domeniul protecției polițienești.[2] Molinari anticipa că, în cele din urmă, vor exista mai multe agenții de poliție private, coexistând laolaltă în orașe și câte o singură agenție de poliție privată în fiecare regiune rurală. Posibil – dar nu trebuie să uităm că tehnologia modernă facilitează funcționarea unor filiale ale marilor firme urbane chiar și în cele mai îndepărtate regiuni rurale. O persoană care locuiește într-un mic sătuc din Wyoming ar putea, în consecință, apela la serviciile unei companii de protecție locale *sau* ar putea utiliza filiala învecinată a companiei Metropolitan Protection.

[2] Cf. Gustave de Molinari, *The Production of Security* (New York: Center for Libertarian Studies, 1977).

„Dar cum și-ar putea permite o persoană săracă protecția privată pe care ar trebui s-o plătească, și să nu mai beneficieze de protecție gratuită, ca în prezent?" Există mai multe răspunsuri la această întrebare, care pornește de la una din cele mai răspândite critici ale ideii de protecție polițienească în întregime privată. Unul constă din observația că această problemă se ridică pentru *toate* bunurile sau serviciile dintr-o societate libertariană, nu doar pentru poliție. Dar nu este protecția o necesitate? Poate, dar nu în mai mare măsură decât hrana de numeroase feluri, îmbrăcămintea, adăpostul etc. Cu siguranță acestea sunt cel puțin tot atât de vitale ca și protecția polițienească, și totuși aproape nimeni nu susține că, *de aceea*, guvernul ar trebui să naționalizeze hrana, îmbrăcămintea, adăpostul etc., furnizându-le pe toate gratuit, în calitate de monopol obligatoriu. Persoanele foarte sărace ar fi sprijinite, în general, prin mijloacele carității private, după cum am văzut în capitolul consacrat asistenței sociale („*welfare*"). Mai mult, în cazul specific al poliției, s-ar ivi fără îndoială și alte căi de furnizare gratuită a protecției către cei nevoiași – fie de către înseși companiile polițienești, dornice să câștige bunăvoința clienților (asemenea spitalelor și medicilor în prezent), fie de către societăți speciale de „asistență polițienească", desfășurând o activitate similară cu cea a societăților de „asistență juridică" din prezent. (Societățile de asistență juridică furnizează, în mod voluntar, îndrumări juridice gratuite persoanelor nevoiașe care au dificultăți cu autoritățile.)

La cele spuse se adaugă anumite considerații suplimentare importante. După cum am văzut, serviciile polițienești *nu* sunt „gratuite"; ele sunt plătite din impozite, iar contribuabilul este foarte adesea însuși omul nevoiaș. Este foarte probabil ca acesta să plătească în prezent impozite mai mari destinate poliției, decât onorariile pe care le-ar datora, alternativ, companiilor polițienești private și mult mai eficiente. În plus, companiile polițienești ar servi piețele în masă; grație economiilor realizabile din activitatea pe o asemenea scară largă, protecția polițienească ar fi neîndoielnic mult mai ieftină. Nici o companie polițienească n-ar dori să practice prețuri care s-o excludă dintr-un segment larg al pieței, așa încât costul protecției n-ar fi mai prohibitiv decât, de pildă, cel al asigurărilor de astăzi. (El ar tinde

să fie, de fapt, mult mai ieftin decât actualele servicii de asigurare, fiindcă industria asigurărilor este, în prezent, greu apăsată de reglementări guvernamentale destinate excluderii de pe piață a rivalilor capabili să micșoreze costurile.)

Rămâne un coșmar final, pe care majoritatea celor ce au încercat să-și imagineze funcționarea agențiilor de protecție private îl socotesc decisiv pentru respingerea unui asemenea concept. Oare nu s-ar înfrunta permanent aceste agenții? Oare nu s-ar dezlănțui „anarhia", cu perpetuarea conflictelor între forțele polițienești, o dată ce cutare persoană apelează la poliția „sa", în vreme ce rivalul său la o alta?

Răspunsul la această întrebare crucială comportă mai multe niveluri. În primul rând, deoarece n-ar exista un stat atotcuprinzător, nici un aparat guvernamental central și nici chiar guverne locale, am fi *cel puțin* scutiți de oroarea războaielor interstatale, cu pletora lor de armamente masive, superdistructive, iar acum nucleare. Privind îndărăt în trecut, nu este oare dureros de clar că numărul persoanelor ucise în tulburări sau conflicte locale este aproape neglijabil, în comparație cu devastarea totală în masă, proprie războaielor interstatale? Faptul acesta nu este întâmplător. Pentru a evita aspectele emoționale, să considerăm două țări ipotetice: „Ruritania" și „Waldavia". Dacă atât Ruritania, cât și Waldavia s-ar dizolva într-o societate libertariană, fără guvern și cu nenumărate persoane, firme și agenții polițienești private, singurele tulburări care *ar putea* izbucni ar fi cele locale, iar armamentul ar fi, în mod necesar, strict limitat în amploare și potențial devastator. Să presupunem că, într-un oraș ruritan, două agenții de poliție se confruntă și recurg la arme. În cel mai rău caz, ele tot *n-ar putea* recurge la bombardarea în masă sau la distrugeri nucleare sau la războaie biologice, deoarece ar fi ele însele sortite holocaustului. Ceea ce duce la distrugeri în masă este parcelarea suprafețelor teritoriale de monopoluri guvernamentale exclusive – deoarece în *acest caz*, dacă unicul guvern monopolist al Waldaviei se confruntă cu străvechiul său rival, guvernul Ruritaniei, atunci fiecare poate manevra armamente de distrugere în masă, și chiar nucleare, deoarece acestea vor afecta „cealaltă tabără" și „cealaltă țară". Mai mult, acum că fiecare persoană este supusă unui monopol guvernamental, ea *se identifică* inevitabil cu guvernul „său" în

ochii tuturor celorlalte guverne. Cetățeanul francez este identificat cu guvernul „său" și, de aceea, dacă un alt guvern atacă Franța, el va lupta atât împotriva guvernului, cât și a cetățenilor din Franța. Dar, dacă Compania *A* se confruntă cu Compania *B*, cel mai grav lucru care se poate întâmpla este ca toți clienții respectivelor companii să fie târâți în luptă – dar *nimeni altcineva*. Ar trebui, așadar, să fie evident că, și în cazul cel mai rău, *dacă* lumea libertariană s-ar transforma într-adevăr într-o lume „anarhică", *încă* am fi într-o situație mult mai bună decât în prezent, când suntem la cheremul statelor-națiune tentaculare, „anarhice", care posedă fiecare câte un monopol înspăimântător asupra armelor de distrugere în masă. Nu trebuie nicidecum să uităm că trăim și am trăit dintotdeauna cu toții, într-o „anarhie internațională", o lume de națiuni-state coercitive, nesupuse vreunui guvern mondial atotcuprinzător, și nu există perspective de schimbare a acestei situații.

O lume libertariană, așadar, chiar dacă ar fi anarhică, *încă* n-ar suferi de pe urma războaielor brutale pe care lumea noastră tiranizată de state le îndură de secole, a devastării în masă și a bombardamentelor atomice. Chiar dacă polițiile locale s-ar înfrunta continuu, tot n-ar mai exista Dresde și Hiroșime.

Dar mai sunt multe de adăugat. Nu putem nicidecum să admitem că apariția unei asemenea „anarhii" locale este plauzibilă. Să distingem două feluri de confruntări polițienești diferite: neînțelegerile între agenții oneste și tentativa uneia sau a mai multor forțe polițienești de a se transforma în organizații „nelegiuite", care extrag fonduri sau își impun regulile prin metode coercitive. Să admitem, pentru moment, că forțele polițienești vor fi corecte și că ele nu vor fi despărțite decât de confruntări oneste de opinii; vom amâna, pentru un moment, problema polițiilor nelegiuite. Desigur, unul dintre cele mai importante aspecte ale serviciilor de protecție pe care le poate furniza poliția este netulburarea liniștii clienților săi. Fiecare consumator, fiecare cumpărător de protecție polițienească va dori mai presus de orice ca protecția să-i fie furnizată eficient și în liniște, fără conflicte și tulburări. Fiecare agenție de poliție va fi pe deplin conștientă de acest fapt vital. Presupunerea că polițiile se vor confrunta și vor lupta unele cu altele încontinuu este absurdă, deoarece ea ignoră efectul

devastator pe care această „anarhie" haotică l-ar avea asupra afacerilor tuturor companiilor polițienești. Pe scurt, asemenea războaie și conflicte ar fi nocive – extrem de nocive – pentru afaceri. De aceea, pe piața liberă, agențiile polițienești s-ar îngriji, laolaltă, să elimine confruntările dintre ele, rezolvând toate conflictele de opinie prin intermediul tribunalelor private, unde deciziile vor fi luate de judecători sau arbitri privați.

Mai precis: în primul rând, după cum am văzut, confruntările ar fi reduse la un minimum, deoarece proprietarul de străzi ar avea paznicii săi, proprietarul de magazine pe ai săi, cel de spații imobiliare pe ai săi, iar locatarii caselor în proprietate personală propriile lor companii de poliție. Realist vorbind, în viața de zi cu zi n-ar exista multe prilejuri de conflict direct între agențiile polițienești. Dar să presupunem, așa cum se poate întâmpla uneori, că doi locatari vecini ai unor case aflate în proprietate personală intră în conflict, fiecare acuzându-l pe celălalt de inițierea unui atac sau a unei violențe; și fiecare apelează la propria sa companie de poliție, întâmplarea făcând ca ei să fie abonații unor companii diferite. Ce se întâmplă atunci? Din nou, ar fi nesăbuit și auto-distructiv atât din punct de vedere economic, cât și fizic, din partea celor două companii, să recurgă la arme. În loc de aceasta, fiecare companie, pentru a supraviețui pe piață, ar anunța, ca o *parte vitală* a serviciilor pe care le furnizează, utilizarea tribunalelor sau a arbitrilor privați, pentru a decide cine a greșit.

Tribunalele

Să presupunem, așadar, că judecătorul sau arbitrul decide că Smith a procedat greșit într-o dispută, și că el este vinovat de agresiune împotriva lui Jones. Dacă Smith acceptă verdictul, atunci, indiferent care sunt pagubele sau pedeapsa suportată, nu se ridică nici o problemă în calea teoriei libertariene a protecției. Dar ce se întâmplă dacă Smith *respinge* verdictul? Iată și un alt exemplu: Jones este prădat. El apelează la compania sa de poliție pentru a încerca să descopere infractorul cu ajutorul detectivilor de care dispune. Compania stabilește că cel căutat este un anume Brown. Care este pasul următor? Dacă Brown

își recunoaște vina, atunci, din nou, nu există probleme, și pedeapsa judiciară își urmează cursul, axându-se pe forțarea infractorului să-i restituie victimei ce i se cuvine. Din nou însă, ce se întâmplă dacă Brown își neagă vina?

Aceste cazuri depășesc sfera protecției polițienești, purtându-ne într-un alt domeniu crucial al serviciilor de protecție: serviciile *juridice*, i.e., furnizarea, conform unor proceduri general acceptate, unei metode de stabilire, atât cât este omenește posibil, a răspunsului la întrebările *cine* este infractorul, sau *cine* și-a încălcat contractele, în toate genurile de infracțiuni și dispute. Numeroși comentatori, chiar și din rândul celor care admit posibilitatea existenței unor servicii polițienești competitive private, furnizate pe o piață liberă, resping ideea unui sistem de tribunale în întregime private. Cum este cu putință să existe *tribunale* private? Cum ar putea recurge tribunalele la forță într-o lume fără guvern? Oare n-ar rezulta *în cazul acesta* conflicte eterne și „anarhie"?

În primul rând, monopolul guvernamental asupra tribunalelor implică aceleași probleme neplăcute, ineficiențe și dispreț față de consumator, ca orice altă prestație guvernamentală. Știm cu toții că judecătorii, de pildă, *nu* sunt selectați în funcție de înțelepciunea, probitatea sau eficiența lor în servirea consumatorilor, ci sunt ciraci politici, aleși de procesul politic. Mai mult, tribunalele sunt monopoluri; dacă, de pildă, tribunalele dintr-un oraș sau un așezământ devin corupte, venale, opresive sau ineficiente, în prezent cetățeanul nu are alternativă. Cazul cetățeanului nedreptățit din Deep Falls, Wyoming va fi judecat de tribunalul local din Wyoming, sau nu va fi judecat deloc. Într-o societate libertariană ar exista multe tribunale și mulți judecători la care el ar putea apela. Din nou, nu există nici un motiv să presupunem existența unui „monopol natural" asupra înțelepciunii judecătorești. Cetățeanul din Deep Falls ar putea, de pildă, apela la o filială locală a companiei Prudential Judicial.

Cum ar fi finanțate tribunalele într-o societate liberă? Există numeroase posibilități. De exemplu, fiecare cetățean s-ar putea abona la serviciile unui tribunal, plătind o sumă lunară, urmând apoi să apeleze la tribunalul său, la nevoie. Sau, deoarece tribunalele vor fi probabil mult mai puțin solicitate decât poliția, el poate plăti un onorariu

ori de câte ori dorește să utilizeze serviciile tribunalului, urmând ca infractorul sau vinovatul de încălcarea contractelor să recompenseze în final partea vătămată. Sau, ca o a treia posibilitate, tribunalele pot fi angajate de agențiile polițienești pentru a rezolva disputele, *sau* pot apărea chiar firme „integrate vertical", furnizoare atât de servicii polițienești, cât și juridice: Compania Prudential Judicial poate dispune de un departament de poliție și de unul juridic. Numai piața este în măsură să decidă care din aceste metode va fi cea mai adecvată.

Ar trebui să ne familiarizăm cu toții mai îndeaproape cu utilizarea crescândă a arbitrajului privat, chiar în societatea noastră actuală. Tribunalele guvernamentale au devenit atât de îmbâcsite, ineficiente și risipitoare, încât tot mai mulți litiganți apelează la arbitrii privați, care oferă căi mai ieftine și mult mai rapide de rezolvare a disputelor. În ultima vreme, arbitrajul privat a devenit o profesiune înfloritoare și încununată de mult succes. Mai mult, fiind voluntare, regulile de arbitraj pot fi stabilite rapid de părțile litigante însele, fără a mai necesita un cadru legal greoi și complex, aplicabil tuturor cetățenilor. De aceea, arbitrajul permite efectuarea judecăților de către experți în domeniul de afaceri sau în ocupația respectivă. În prezent, Asociația Americană de Arbitraj, al cărei motto este „Strângerea de mână este mai puternică decât pumnul", dispune de 25 de birouri regionale în întreaga țară, în care lucrează 23.000 de arbitri. În 1969, Asociația a organizat peste 22.000 de arbitraje. În plus, companiile de asigurări soluționează peste 50.000 de solicitări pe an, prin arbitraj voluntar. Asistăm, de asemenea, la înflorirea și succesul arbitrajului privat în cazurile generate de accidente rutiere.

Se poate obiecta că, deși acoperă o proporție tot mai semnificativă din funcțiile judiciare, deciziile arbitrilor privați nu devin totuși executabile decât datorită recunoașterii lor de către tribunale, astfel încât o decizie capătă caracter de obligativitate legală dacă provine de la un arbitru asupra căruia părțile litigante au căzut de acord. Acest fapt este adevărat, dar lucrurile *nu* stăteau astfel înainte de 1920, iar profesia de arbitru a cunoscut o rată de creștere la fel de rapidă din 1900 până în 1920, ca și de atunci încoace. De fapt, mișcarea contemporană de răspândire a arbitrajului s-a declanșat la cote maxime în Anglia, pe durata Războiului Civil american, când comercianții au

prins a utiliza tot mai mult „tribunalele private" furnizate de arbitrii voluntari, fără însă ca deciziile acestora să aibă caracter de obligativitate legală. Către 1900, arbitrajul voluntar a început să se răspândească și în Statele Unite. De fapt, în Anglia medievală, întreaga structură a dreptului comercial, care era manevrat greoi și ineficient de tribunalele guvernamentale, s-a dezvoltat grație tribunalelor comerciale private. Tribunalele comercianților reprezentau instanțe de arbitraj pur voluntare, deciziile lor neavând caracter de obligativitate legală. Cum se explică, în cazul acesta, succesul lor?

Răspunsul este că negustorii, începând din Evul Mediu și până în 1920, se bizuiau pentru a rezolva problema numai pe metodele ostracizării și a boicotului de către ceilalți comercianți din regiune. Cu alte cuvinte, dacă un negustor refuza să se încline în fața arbitrajului sau ignora o decizie, ceilalți negustori răspândeau această veste printre colegii lor de breaslă, refuzând să aibă de a face cu negustorul recalcitrant și reducându-l rapid la supunere. Wooldridge menționează un exemplu medieval:

> Negustorii asigurau funcționarea tribunalelor lor căzând pur și simplu de acord să respecte rezultatele. Comerciantul care recuza înțelegerea nu era, desigur, trimis la închisoare, dar nici nu putea să-și continue multă vreme activitatea de negustor, deoarece alinierea solicitată de ceilalți negustori și puterea lor asupra bunurilor sale se dovedeau, dacă ne putem exprima astfel, mai eficiente decât coerciția fizică. Iată-l, de pildă, pe John of Homing, care-și câștiga traiul din comerțul de pește cu ridicata. Când John a vândut o încărcătură de heringi sub cuvânt că este de calitatea unei mostre de 3 barili, dar care, după cum au constatat colegii săi de breaslă, era în realitate amestecată cu „plevușcă ghimpoasă și heringi putrezi", el a despăgubit partea lezată, înclinându-se în fața amenințării cu ostracizarea.[3]

În perioada contemporană, ostracismul a devenit încă și mai eficient, el incluzând și informația că oricine ignoră verdictul arbitrului va fi, de atunci înainte, definitiv lipsit de accesul la serviciile acestuia. Industriașul Owen D. Young, patron la General Electric, a afirmat că cenzura morală a celorlalți oameni de afaceri reprezintă o sancțiune mult mai eficientă decât executabilitatea legală. Astăzi, tehnologia

[3] Wooldridge, *op. cit.*, p. 96. Vezi, de asemenea, pp. 94-110.

modernă, computerele și monitorizarea estimărilor de credibilitate a creditorilor ar face un asemenea ostracism de proporții naționale încă și mai eficient decât a fost vreodată în trecut.

Chiar dacă arbitrajul pur voluntar este suficient pentru rezolvarea disputelor comerciale, cum rămâne, totuși, cu activitățile clar infracționale: tâlhăria, violul, jefuirea băncilor? În asemenea cazuri, trebuie să admitem că ostracismul n-ar fi, probabil, suficient – deși el ar include, să nu uităm, refuzul proprietarilor de străzi private de a permite accesul unor asemenea infractori în zonele lor. În cazurile penale, așadar, tribunalele și caracterul de obligativitate legală al deciziilor acestora devin indispensabile.

Cum s-ar desfășura, așadar, activitatea tribunalelor, într-o societate libertariană? În particular, cum ar putea ele asigura executarea deciziilor lor? Cu atât mai mult cu cât, în toate activitățile lor, ele trebuie să respecte regula libertariană esențială, conform căreia nici un fel de violență fizică nu poate fi utilizată împotriva persoanelor necondamnate pentru infracțiuni; altminteri, utilizatorii unei asemenea forțe, inclusiv polițiile și tribunalele, ar deveni ei înșiși pasibili de condamnare, ca agresori, dacă persoana împotriva căreia au utilizat forța este găsită nevinovată. În contrast cu sistemele etatiste, nici un polițist sau judecător nu s-ar putea bucura de imunități speciale care să-i permită utilizarea coerciției dincolo de pragul permis tuturor celorlalți membrii ai societății.

Să reluăm, acum, cazul menționat mai sus. Mr. Jones este prădat, agenția de detectivi angajată de el decide că un anumit Brown a comis infracțiunea, însă Brown refuză să se recunoască vinovat. Și apoi? În primul rând, trebuie să constatăm că nici în prezent nu există un tribunal mondial atotcuprinzător sau un guvern mondial care să vegheze la executarea decretelor sale; totuși, deși trăim într-o stare de „anarhie internațională", dificultățile de rezolvare a disputelor dintre cetățenii privați din două țări diferite sunt inexistente sau prea puține. Să presupunem că, nu mai târziu decât acum, de exemplu, un cetățean din Uruguay pretinde că a fost escrocat de un cetățean argentinian. Cărui tribunal se adresează el? El apelează la tribunalul propriu, adică, la tribunalul victimei sau al reclamantului. Cazul își urmează cursul la tribunalul uruguayan, iar decizia acestu-

ia este onorată de tribunalul argentinian. Același lucru se întâmplă și când un american se consideră escrocat de un canadian, ș.a.m.d. În Europa, după prăbușirea Imperiului Roman, când triburile germanice se învecinau în cuprinsul acelorași teritorii, dacă un vizigot se simțea nedreptățit de un franc, el își supunea cazul propriului său tribunal, și decizia era, în general, acceptată de franci. Solicitarea tribunalului reclamantului este și procedura libertariană rațională, deoarece victima sau reclamantul fiind cel nedreptățit, el își supune în mod natural cazul propriului tribunal. Astfel, în cazul nostru, Jones ar apela la compania Prudential Court, pentru a-l acuza pe Brown de furt.

Este posibil, desigur, ca Brown să fie, de asemenea, clientul companiei Prudential Court, în care caz nu mai există nici o problemă. Decizia Companiei Prudential acoperă ambele părți implicate și capătă caracter de obligativitate legală. Dar o clauză importantă este că nici un fel de putere coercitivă nu poate însoți citarea lui Brown, deoarece el trebuie considerat nevinovat până în momentul condamnării. Brown va primi o citație de prezentare voluntară, o notificare a faptului că este judecat pentru cutare și cutare acuzație și o invitație de prezentare adresată lui sau reprezentantului său legal. În caz de neprezentare, el va fi judecat *in absentia*, iar această împrejurare nu va fi, evident, în favoarea lui Brown, deoarece cazul său nu va fi pledat la tribunal. Dacă Brown este declarat vinovat, atunci tribunalul și însărcinații săi vor întrebuința forța pentru a-l captura pe Brown și a extrage de la el pedeapsa asupra căreia s-a convenit – o pedeapsă axată, evident, în primul rând pe restituția către victimă.

Ce se întâmplă, însă, dacă Brown nu recunoaște tribunalul Companiei Prudential Court? Ce se întâmplă dacă el este clientul Companiei Metropolitan Court? Aici cazul devine mai dificil. Ce urmează acum? În primul rând, victima Jones își pledează cazul la tribunalul Companiei Prudential Court. Dacă Brown este găsit inocent, prin aceasta se pune capăt controversei. Să presupunem însă că acuzatul Brown este găsit vinovat. Dacă el nu reacționează, decizia tribunalului rămâne definitivă. Să admitem însă că Brown își supune în acest moment cazul, spre judecare, Companiei Metropolitan Court, susținând că Compania Prudential s-a făcut vinovată de ineficien-

ță sau venalitate. Cazul va fi acum cercetat de Metropolitan. Dacă Metropolitan îl găsește, de asemenea, vinovat pe Brown, această împrejurare pune din nou capăt controversei, iar Prudential va purcede împotriva lui Brown cu promptitudine. Să presupunem însă că Metropolitan îl găsește pe Brown nevinovat de acuzațiile ce i-au fost aduse. Acum ce se întâmplă? Vom asista oare, pe străzi, la înfruntarea violentă a celor două tribunale și a împuterniciților lor înarmați?

Din nou, acest comportament ar fi, evident, irațional și autodistructiv pentru tribunale. O parte esențială a serviciilor judiciare pe care le asigură ele este furnizarea către clienții lor a unor decizii juste, obiective și a căror respectare să nu tulbure pacea – aceasta fiind calea cea mai bună și mai obiectivă de aflare a adevăratului infractor. Luarea unei decizii urmate de permiterea confruntărilor armate haotice n-ar fi, în nici un caz, considerată de consumatori un serviciu juridic de calitate. Astfel, o parte esențială a serviciilor furnizate de orice tribunal către clienții săi ar fi asigurarea unei proceduri de apel. Pe scurt, fiecare tribunal s-ar angaja să respecte verdictul unui proces în apel, dat de un arbitru voluntar solicitat în această fază de Metropolitan și Prudential. Judecătorul de apel ar lua o decizie, iar rezultatul acestui al treilea proces ar căpăta caracter de obligativitate pentru vinovat. Tribunalul Companiei Prudential ar trece apoi la executare.

O curte de apel! Dar nu înseamnă aceasta, oare, revenirea la un nou monopol guvernamental obligatoriu? Nu, deoarece nu există nimic în acest sistem care să necesite ca o persoană sau un tribunal anume să fie curtea de apel. Pe scurt, Curtea Supremă deține actualmente, în Statele Unite, poziția de *unic* tribunal de apel final, așa încât judecătorii Curții Supreme devin arbitrii finali, indiferent de dorințele reclamantului sau ale acuzatului. Prin contrast, într-o societate libertariană, diversele tribunale private s-ar adresa *oricărui* judecător pe care-l consideră corect, experimentat și obiectiv. Nici un judecător unic în apel sau un grup de asemenea judecători n-ar fi impus societății prin coerciție.

Cum ar fi remunerați judecătorii în apel? Există multe căi posibile, dar cea mai probabilă este că vor fi plătiți de diversele tribunale inițiale, care-și vor include cheltuielile destinate serviciilor de apel în

sumele sau onorariile încasate de la clienți.

Dar să presupunem că Brown insistă să recurgă la încă un judecător în apel și apoi la încă unul. Oare n-ar putea el scăpa de judecată tot apelând astfel, *ad infinitum*? Evident, în *orice* societate procedurile legale nu pot continua la infinit; undeva trebuie să existe un punct final. În sistemul etatist prezent, în care guvernul monopolizează funcția judiciară, Curtea Supremă este cea desemnată arbitrar ca punct final. Și în societatea libertariană ar trebui să existe un punct final, stabilit de comun acord; și, dat fiind că nu există decât două părți în orice litigiu sau dispută – reclamantul și acuzatul – pare cât se poate de rezonabil ca un cod legal să declare că *o decizie la care au ajuns două tribunale* va căpăta caracter obligatoriu. Acest aranjament acoperă atât situația când tribunalul reclamantului și al acuzatului ajung, ambele, la aceeași concluzie, cât și situația în care o curte de apel arbitrează o neînțelegere între cele două tribunale inițiale.

Dreptul și tribunalele

Este clar, acum, că în societatea libertariană va trebui să existe un cod legal. De ce? Cum poate exista un cod legal, un sistem de drept *fără* un guvern care să-l promulge și să numească un corp judecătoresc și *fără* un legislativ care să voteze legi și regulamente? Înainte de orice, este un cod legal compatibil cu principiile libertariene?

Pentru a răspunde mai întâi la ultima întrebare, nu trebuie să ne surprindă că un cod legal este necesar pentru a oferi principii călăuzitoare precise tribunalelor private. Dacă, de pildă, Tribunalul *A* hotărăște că toți roșcovanii sunt inerent răi și trebuie pedepsiți, este clar că asemenea decizii sunt diametral opuse principiilor libertariene, că o asemenea lege ar constitui o încălcare a drepturilor roșcovanilor. De aceea, orice asemenea decizie ar fi *ilegală* în raport cu principiile libertariene și n-ar putea fi susținută de restul societății. Devine, așadar, necesară existența unui cod legal general acceptat și pe care tribunalele s-ar angaja să-l respecte. Codul legal ar insista pur și simplu asupra principiului libertarian al non-agresiunii împotriva persoanei sau a proprietății, ar defini drepturile de proprietate în acord cu principiile libertariene, ar stabili reguli de aducere a probe-

lor (de felul celor utilizate în mod curent) pentru stabilirea infractorilor în orice dispută și ar preciza pedepsele maximale pentru fiecare tip de infracțiune în parte. În cadrul precizat de un asemenea cod, tribunalele ar rivaliza în adoptarea celor mai eficiente proceduri, iar piața ar decide dacă judecătorii sau juriile, etc., oferă cele mai eficiente metode de furnizare a serviciilor judiciare.

Sunt asemenea coduri de legi, stabile și coerente, posibile chiar dacă nu există decât judecători rivali pentru a le dezvolta și pentru a le aplica – în absența unui guvern și a unui legislativ? Nu numai că sunt *posibile*, dar, de-a lungul anilor, părțile cele mai bine constituite și mai utile ale sistemului nostru legal s-au dezvoltat exact în maniera aceasta. Adunările legislative, ca și regii, s-au dovedit capricioase, cotropitoare și incoerente. Ele n-au introdus decât anomalii și despotism în sistemul legal. În fapt, guvernul nu este întru nimic mai calificat să dezvolte și să aplice dreptul decât este să furnizeze orice alt serviciu; și exact așa cum religia a fost separată de stat și cum economia poate fi separată de stat, același lucru se poate petrece și cu toate celelalte funcții încredințate statului, inclusiv cu poliția, tribunalele *și* dreptul însuși!

După cum remarcam mai sus, de exemplu, întregul drept comercial n-a fost dezvoltat de stat și tribunalele sale, ci de tribunale negustorești private. Abia cu mult mai târziu a preluat guvernul dreptul comercial din tribunalele negustorești unde se dezvoltase. Același lucru s-a petrecut cu dreptul amiralității, întreaga structură de drept privitoare la oceane, navigație, asistență maritimă etc. Nici în acest domeniu statul nu era interesat, iar jurisdicția sa nu se aplica în largul mărilor; așa că navigatorii și-au asumat ei înșiși sarcina nu numai de a aplica, ci și de a pune la punct întreaga structură de drept a amiralității, în propriile lor tribunale private. Din nou, guvernele și-au apropriat abia mai târziu dreptul amiralității, pentru uzul propriilor lor tribunale.

În fine, partea cea mai importantă a dreptului anglo-saxon, sistemul pe bună dreptate atât de prețuit de *common law*, a fost dezvoltată de-a lungul secolelor de judecători aflați în competiție, care aplicau principii străvechi, și nu decretele capricioase ale statului. Aceste principii nu fuseseră stabilite arbitrar, de vreun rege sau de

vreo adunare legislativă. Ele s-au dezvoltat de-a lungul secolelor prin aplicarea unor principii raționale – și foarte adesea libertariene – în lumina cazurilor precedente. Ideea de raportare la precedente *nu* s-a dezvoltat în spiritul unei reverențe oarbe față de trecut, ci fiindcă toți judecătorii din trecut își formulaseră deciziile în urma aplicării principiilor general acceptate de *common law*, la cazuri și probleme specifice. Într-adevăr, faptul că judecătorul nu *face* legea (așa cum se întâmplă frecvent în zilele noastre) era universal recunoscut; sarcina judecătorului, specialitatea sa, era *descoperirea* legii în principiile acceptate de *common law* și, ulterior, aplicarea ei la cazuri specifice sau la noi condiții tehnologice sau instituționale. Gloria dezvoltării multiseculare a sistemului de *common law* este dovada succesului acestor principii.

Să adăugăm că judecătorii de *common law* funcționau într-un mod foarte asemănător arbitrilor privați, ca experți în drept, cărora părțile litigante private le supuneau disputele lor. Nu exista nici un fel de „curte supremă" impusă arbitrar, a cărei decizie să aibă caracter de obligativitate, iar precedentele, deși invocate, nu erau nici ele considerate ca având *automat* caracter de obligativitate. În acest sens, juristul italian liberal Bruno Leoni preciza că:

> ... în Anglia, curțile judecătorești nu puteau promulga cu ușurință reguli inventate de ele, nefiind vreodată în poziția necesară pentru a face aceasta direct, așadar, în maniera curentă a legislatorilor, bruscă, imperioasă și cu efecte atotcuprinzătoare. Mai mult, existau atâtea curți de justiție în Anglia și rivalitatea între ele era atât de pronunțată, încât până și faimosului principiu al obligativității precedentelor nu i s-a recunoscut deschis validitatea, până în vremuri relativ recente. În plus, ele nu puteau niciodată decide decât în chestiuni care le fuseseră supuse spre judecare în prealabil de către persoane private. În fine, relativ puține persoane obișnuiau să se înfățișeze înaintea tribunalelor pentru a solicita de la ele regulile aplicabile în cazurile respective.[4]

Iar în ce privește absența „curților supreme":

> ... este incontestabil că dreptul avocățesc sau dreptul judiciar pot tinde să capete caracteristicile legislației, inclusiv pe cele indezi-

[4] Bruno Leoni, *Freedom and the Law* (Los Angeles, Nash Publishing Co., 1972), p. 87.

> rabile, ori de câte ori așa numiții juriști sau judecători sunt abilitați să ia decizia finală privitoare la un caz. ... În prezent, mecanismul judiciar din anumite țări, în care sunt instituite „curți supreme", are drept consecință impunerea opiniilor personale ale membrilor acestor tribunale, sau ale unei majorități a lor, asupra tuturor celorlalte persoane interesate, ori de câte ori există dezacorduri semnificative între opiniile celor dintâi și convingerile celor din urmă. Dar ... această posibilitate, departe de a fi implicată cu necesitate în natura dreptului avocățesc sau a dreptului judiciar, este mai degrabă o deviație ...[5]

Lăsând deoparte asemenea aberații, impunerea opiniilor personale ale judecătorilor a putut fi redusă la minimum: (a) de împrejurarea că judecătorii nu puteau lua decizii decât atunci când cetățenii privați le supuneau spre judecare cazurile lor; (b) de faptul că deciziile fiecărui judecător se aplicau numai în cazul particular cu care aveau de-a face; și (c) deoarece deciziile judecătorilor și avocaților de *common law* țineau întotdeauna seama de precedentele acumulate în secolele trecute. În plus, după cum subliniază Leoni, în contrast cu adunările legislative sau executivul, care prilejuiesc călcarea în picioare a minorităților de către majorități sau grupuri de presiune dominante, prin însăși poziția lor, judecătorii sunt constrânși să asculte și să cântărească argumentele părților litigante în fiecare dispută. „Părțile sunt *egale* în fața judecătorului, în sensul că sunt libere să producă argumente și probe. Ele nu constituie un grup în care minoritățile aflate în dezacord se înclină în fața majorităților triumfătoare ...." Iar Leoni reliefează analogia dintre acest proces și economia liberă de piață: „Desigur, argumentele pot fi mai puternice sau mai slabe, dar faptul că fiecare parte le poate avansa este comparabil cu împrejurarea că oricine poate rivaliza cu oricine altcineva pe piață, pentru a vinde sau a cumpăra."[6]

Profesorul Leoni a scos în evidență faptul că, în sfera *dreptului privat*, judecătorii romani din antichitate procedau în același mod ca și tribunalele engleze de *common law*:

> Juristul roman era un fel de om de știință; obiectele cercetărilor sale erau cazurile pe care cetățenii i le supuneau spre studiu,

[5] Ibid., pp. 23-24.
[6] Ibid., p. 188.

> exact așa cum industriașii i-ar putea supune astăzi spre studiu fizicianului sau inginerului o problemă tehnică privitoare la întreprinderile sau procesele lor de producție. Astfel, dreptul privat roman era ceva care trebuia descris sau descoperit, și nu ceva care trebuia decretat – o lume de lucruri deja existente, o parte din moștenirea comună a tuturor cetățenilor romani. Nimeni nu decreta legea; nimeni nu o putea schimba prin vreun exercițiu al voinței sale personale.... Iată conceptul înțeles pe termen lung, sau, dacă preferați, conceptul roman de certitudine a legii.[7]

În fine, profesorul Leoni a fost în măsură să-și valorifice cunoașterea sistemului de funcționare a dreptului antic și a celui de tip *common law*, pentru a răspunde la întrebarea vitală: „cine va numi judecătorii ... care urmează să îndeplinească sarcina de a defini legea", într-o societate libertariană? Răspunsul este: *oamenii* înșiși, oamenii care se vor adresa judecătorilor cu cea mai mare reputație, experiență și înțelepciune în domeniul aplicării principiilor de drept comune fundamentale ale societății:

> De fapt, este prea puțin important să știm dinainte cine va numi judecătorii, deoarece, într-un fel, oricine ar putea face aceasta, așa cum este cazul, într-o anumită măsură, când oamenii recurg la arbitrii privați pentru a-și rezolva propriile diferende. ... Într-adevăr, numirea judecătorilor nu constituie o problemă atât de dificilă cum ar fi, de exemplu, aceea a „numirii" fizicienilor sau a doctorilor sau a altor categorii de oameni învățați sau experimentați. Apariția unor buni profesioniști este, în orice societate, numai în aparență datorată numirilor oficiale, dacă acestea există. Ea este, în fapt, determinată de consimțământul larg răspândit al clienților, colegilor și al publicului în general – un consimțământ fără de care validitatea oricărei numiri este practic compromisă. Desigur, oamenii se pot înșela în legătură cu adevăratele valori demne de a fi alese; dar asemenea dificultăți existente în calea alegerii lor sunt inevitabile în orice tip de alegere.[8]

Desigur, într-o viitoare societate libertariană, codul legal fundamental nu s-ar întemeia numai pe tradiția oarbă, din care mare parte ar putea foarte bine să fie antiliberală. Codul ar trebui stabilit pe

---

[7] Ibid., pp. 84-85.
[8] Ibid., p. 183.

baza recunoașterii principiului libertarian, de non-agresiune împotriva persoanei sau a proprietății altora; pe scurt, el s-ar întemeia pe rațiune, și nu doar pe tradiție, oricât de sănătoase ar fi liniile generale ale acesteia. Deoarece dispunem de un corp de principii de *common law* ca punct de plecare, sarcina rațiunii de a corecta și a amenda sistemul de *common law* n-ar fi, totuși, nici pe departe atât de dificilă ca încercarea de a construi un corp sistematic de principii legale *de novo*, pornind de la zero.

Acestea fiind spuse, cel mai remarcabil exemplu istoric de societate înzestrată cu un sistem libertarian de drept și de tribunale a fost neglijat de istorici până foarte recent. Și nu este vorba numai de o societate în care tribunalele și dreptul erau în mare parte libertariene, ci și de una în care activitatea lor se desfășura într-un cadru strict lipsit de stat. Este vorba de vechea Irlandă – o Irlandă care a continuat să înainteze pe acest făgaș libertarian circa o mie de ani, până la cucerirea sa brutală de către Anglia, în secolul al XVII-lea. Și, în contrast cu numeroase triburi primitive cu funcționare similară (precum tribul Ibos în Africa Occidentală și numeroase triburi europene), Irlanda dinaintea cuceririi nu putea fi socotită o „societate primitivă" în nici o privință: ea atinsese un înalt grad de complexitate, devenind, vreme de secole, cea mai avansată, învățată și civilizată societate din întreaga Europă Occidentală.

Vreme de o mie de ani, așadar, vechea Irlandă celtică n-a cunoscut nici stat, nici altă instituție asemănătoare. După cum precizează o autoritate de prim rang în dreptul irlandez, „nu exista adunare legislativă, nici judecători, nici poliție și nici executori publici ai hotărârilor judecătorești. ... Nu exista nici urmă de justiție administrată de stat."[9]

Cum era, deci, împărțită dreptatea? Unitatea politică de bază a vechii Irlande se numea *tuath*. Toți „oamenii liberi" care posedau pământ, toți meseriașii și meșteșugarii aveau dreptul să devină membri ai unei *tuath*. Toți membrii unei *tuath* se întâlneau pentru o adunare

[9] Citat după cea mai bună introducere la vechile instituții anarhiste irlandeze, Joseph R. Peden, „Property Rights in Celtic Irish Law," *Journal of Libertarian Studies*, 1 (Spring 1977), p. 83; vezi și pp. 81-95. Pentru un rezumat, vezi Peden, „Stateless Societies: Ancient Ireland," *The Libertarian Forum* (April 1971), pp. 3-4.

anuală care decidea toate măsurile politice luate în comun, declara război sau pace altor *tuath* și alegea sau elibera din funcție „regii" acestor grupări. Un fapt important este că, în contrast cu triburile primitive, nimeni nu era obligat să rămână membru al unei anumite *tuath*, din motive de rudenie sau de situare geografică. Membrii individuali erau liberi să renunțe la apartenența la o grupare *tuath*, pentru a se alătura unei *tuath* rivale – ceea ce adesea și făceau. Deseori, două sau mai multe *tuath* hotărau să se contopească într-o singură unitate, mai eficientă. După cum explică profesorul Peden, „o *tuath* este, deci, o grupare de persoane reunite voluntar pentru țeluri benefice din punct de vedere social, iar dimensiunea ei teritorială consta din suma tuturor proprietăților funciare ale membrilor ei".[10] Pe scurt, irlandezii nu se bucurau de un stat modern, cu pretenția sa de suveranitate asupra unei întinderi teritoriale date (de regulă în expansiune), divorțat de drepturile de proprietate funciară ale membrilor săi; dimpotrivă, *tuath* erau asociații voluntare care nu înglobau decât proprietățile funciare ale membrilor lor voluntari. Istoric vorbind, în întreaga Irlandă coexistau permanent circa 80 până la 100 de grupări *tuath*.

Dar care era statutul „regelui" ales? Oare nu constituia *el* o formă de stăpânire statală? Funcția sa principală era aceea de mare preot, calitate în care prezida riturile sacre ale grupării *tuath*, care funcționa ca organizație voluntară atât socială și politică, cât și religioasă. Ca funcție sacerdotală păgână, precreștină, regalitatea era ereditară, practică ce s-a prelungit și în perioada creștină. Regele era ales de *tuath* din cuprinsul unui grup de familii regale (*derbfine*), care moșteneau ereditar funcția sacerdotală. *Din punct de vedere politic*, pe de altă parte, regele deținea funcții strict limitate: el era liderul militar al grupării *tuath* și prezida asupra adunărilor acesteia. Dar el nu putea decide asupra războiului sau a negocierilor de pace decât în calitate de agent al adunărilor; și el nu era nicidecum suveran, neavând nici un drept de a administra justiția pentru membrii grupării *tuath*. El nu putea legifera, iar când era el însuși parte într-un proces, trebuia să-și supună cazul judecății unui arbitru independent.

Din nou, așadar, cum s-a dezvoltat dreptul și cum s-a menținut dreptatea? În primul rând, dreptul propriu-zis se întemeia pe un

[10] Peden, „Stateless Societies," p. 4.

corp de cutume străvechi, transmise ca tradiții orale și apoi scrise, grație unei clase de juriști profesioniști, numiți *brehoni*. Brehonii nu erau nicidecum funcționari publici sau guvernamentali; ei erau pur și simplu selectați de părțile litigante, pe temeiul reputației lor de înțelepciune, cunoaștere a dreptului cutumiar și integritate în luarea deciziilor. După cum subliniază profesorul Peden,

> juriștii profesioniști erau consultați de părțile litigante, care le solicitau sfaturi referitoare la legile aplicabile în cazurile particulare, și ei activau de asemenea frecvent ca arbitri între părți. În tot acest timp, ei rămâneau persoane private și nu deveneau oficialități publice. Continuarea activității lor depindea de cunoașterea legilor pe care o dobândeau și de integritatea reputației lor juridice.[11]

Mai mult, brehonii nu aveau nici un fel de legătură anume cu grupări *tuath* specifice sau cu regii lor. Ei erau persoane în întregime private, oferindu-și serviciile pe scară națională, și erau solicitați de litiganții din întreaga Irlandă. Mai mult, și acest amănunt este esențial, în contrast cu sistemul avocaților romani privați, brehonii reprezentau singura alternativă. Nu existau nici un fel de alți judecători, nici un fel de judecători „publici" în vechia Irlandă.

Brehonii erau cei școliți în drept și cei care adăugau glosse și aplicații corpului de legi, pentru a-l adapta schimbărilor de împrejurări. În rest nu exista nici un monopol, în nici un sens, asupra activității juridice a brehonilor; dimpotrivă, existau mai multe școli rivale de jurisprudență, care se întreceau în câștigarea bunăvoinței poporului irlandez.

Cum putea fi asigurată executarea deciziilor luate de brehoni? Printr-un sistem elaborat, dezvoltat voluntar, de „asigurări", sau de chezășii. Oamenii se aflau unii cu alții în diverse relații de chezășie, prin care își garantau unii altora îndreptarea diverselor nedreptăți, precum și asistență în executarea justiției și a deciziilor luate de brehoni. Pe scurt, brehonii înșiși nu erau implicați în executarea deciziilor, acestea căzând din nou în seama persoanelor private, aflate unele cu altele în relații de chezășie. Existau diverse tipuri de chezășie. De pildă, chezașul putea garanta cu propria sa proprietate onorarea unei

[11] Ibid.

datorii, urmând să se alăture reclamantului în executarea deciziei juridice de restituire a datoriei, în cazul în care debitorul refuza să plătească datoria. În acest caz, debitorul urma să plătească o dublă reparație: o dată pentru creditorul său inițial și a doua oară pentru a-și compensa chezașul. Și acest sistem se aplica în cazul tuturor delictelor, agresiunilor și asalturilor, precum și al contractelor comerciale; pe scurt, se aplica în toate cazurile pe care le-am numi astăzi de drept „civil" și „penal". Toți infractorii erau considerați debitori, care datorau restituție și compensație victimelor lor, acestea din urmă devenindu-le „creditori". Victima își aduna chezașii în jurul ei și purcedea la capturarea infractorului sau la proclamarea publică a urmăririi pe cale juridică, însoțită de cererea ca acuzatul să consimtă la supunerea spre judecată a disputei lor în fața brehonilor. Infractorul își putea apoi trimite proprii săi chezași pentru a negocia o înțelegere sau pentru a consimți să-și supună disputa judecății brehonilor. Dacă nu proceda astfel, el devenea un „proscris" în ochii întregii comunități; el înceta de a mai avea vreodată acces la tribunale pentru a-și susține propriile cauze și era supus oprobriului întregii comunități.[12]

Au existat, în mod incontestabil, și „războaie" ocazionale pe parcursul mileniului de istorie celtică irlandeză, dar acestea nu erau decât încăierări minore, neglijabile în comparație cu războaiele devastatoare care frământau restul Europei. După cum subliniază profesorul Peden,

> în absența aparatului coercitiv de stat care, prin impozitare și impunerea serviciului militar obligatoriu, poate mobiliza mase mari de armament și forțe umane, irlandezii nu aveau posibilitatea să susțină forțe militare de mari proporții sub arme, vreme îndelungată. Războaiele irlandeze ... erau biete îmbulzeli și stricăciuni provocate de goana vitelor, în comparație cu standardele europene.[13]

[12] Profesorul Charles Donahue, de la Fordham University susține că partea seculară a vechiului drept irlandez nu era pur și simplu un rezultat întâmplător al tradiției; că ea era în mod conștient derivată din concepția stoică a *dreptului natural*, accesibil rațiunii umane. Charles Donahue, „Early Celtic Laws" (Manuscris nepublicat, conținând textul conferinței prezentate la Columbia University Seminar in the History of Legal and Political Thought, în toamna anului 1964), pp.13 ff.

[13] Peden, „Stateless Societies", p. 4.

Am arătat, așadar, că este întru totul posibil, în teorie și din punct de vedere istoric, să existe poliții eficiente și curtenitoare, judecători competenți și învățați și un corp de legi sistematic și socialmente acceptat – fără ca vreunul din aceste lucruri să fie furnizat de un stat coercitiv. Statul – care pretinde un monopol obligatoriu al protecției într-o regiune geografică, extrăgându-și veniturile prin forță – poate fi separat de întregul domeniu al protecției. El nu este întru nimic mai necesar pentru furnizarea serviciilor vitale de protecție decât pentru furnizarea oricăror alte servicii. Dar nu am subliniat încă un atribut esențial al statului: faptul că monopolul său obligatoriu asupra armelor și coerciției l-a condus, pe parcursul secolelor, la infinit mai multe măceluri și la exercitarea unei tiranii și opresiuni infinit mai mari decât ar fi putut vreodată să genereze orice sistem descentralizat de agenții private. Dacă privim îndărăt la bilanțul negru al crimelor în masă, al exploatării și al tiraniei impuse societății de către guverne de-a lungul veacurilor, putem să abandonăm statul leviatan fără strângeri de inimă și ... să încercăm libertatea.

Protectori nelegiuiți

Am păstrat pentru sfârșit următoarea problemă: ce se întâmplă dacă poliția sau judecătorii și tribunalele se dovedesc venale și părtinitoare; ce se întâmplă dacă deciziile lor se orientează, de exemplu, în favoarea clienților deosebit de înstăriți? Am arătat cum ar putea funcționa un sistem libertarian legal și juridic pe o piață absolut liberă, în ipoteza existenței unor divergențe oneste de opinie – dar dacă una sau mai multe poliții sau tribunale ar deveni, efectiv, nelegiuite? Ce s-ar întâmpla în cazul acesta?

În primul rând, libertarienii nu bat în retragere în confruntarea cu o asemenea problemă. În contrast cu utopiștii de stirpe marxistă sau cu anarhiștii de stânga (anarho-comuniștii sau anarho-sindicaliștii), libertarienii *nu* pornesc de la ipoteza că instaurarea societății absolut libere pe care o visează ar aduce cu sine și un Om Nou, libertarian, transformat ca prin farmec. Noi nu pornim de la ipoteza că leul va sta alături de miel sau că nimeni nu va mai avea intenții criminale sau frauduloase față de vecinul său. Desigur, cu cât vor fi

oamenii „mai buni", cu atât mai bine va funcționa *orice* sistem social și, în particular, cu atât mai puțin vor avea de lucru *orice* poliție și tribunale. Dar libertarienii nu pornesc de la nici o ipoteză de felul acesta. Ceea ce susținem noi este că, dat fiind orice nivel fixat de „bunătate" sau „răutate" printre oameni, societatea pur libertariană va fi, simultan, cea mai morală și mai eficientă, cea mai puțin favorabilă criminalității și cea care va oferi cea mai sigură protecție a persoanei și proprietății.

Să ne oprim, pentru început, la problema judecătorului sau tribunalului venal sau necinstit. Ce se va întâmpla cu tribunalul care își privilegiază propriul client înstărit, când acesta se află la ananghie? În primul rând, orice asemenea favoritism este deosebit de improbabil, date fiind recompensele și sancțiunile economiei libere de piață. Însăși supraviețuirea tribunalului, însuși traiul judecătorului vor depinde de reputația sa de integritate, corectitudine, obiectivitate și de căutător al adevărului în fiecare caz. Aceasta este „reputația firmei" sale. Orice zvon despre venalitatea sa i-ar aduce pierderea imediată a clienților, lucru valabil și pentru tribunale; într-adevăr, chiar și acei clienți cu posibile înclinații criminale vor refuza să sponsorizeze un tribunal ale cărui decizii nu mai sunt luate în serios de restul societății, sau ai cărui reprezentanți sunt ei înșiși pasibili de închisoare pentru afaceri necinstite și frauduloase. Dacă, spre exemplu, Joe Zilch e acuzat de infracțiune sau de încălcare de contract și dacă el se prezintă în fața unui „tribunal" prezidat de cumnatul său, atunci nimeni, și mai ales restul tribunalelor acelea cinstite, nu va lua în serios decizia acestui „tribunal". Cu excepția lui Joe Zilch și a familiei sale, nimeni nu va mai considera instanța cu pricina un „tribunal".

Să luăm notă de contrastul dintre acest mecanism corectiv coextensiv pieței și actualele tribunale de stat. În cazul acestora, judecătorii sunt numiți sau aleși pe termen lung, uneori pe viață, și li se încredințează monopolul asupra luării deciziilor în anumite regiuni teritoriale. Cu excepția cazurilor de corupție flagrantă, este aproape imposibil să se combată cumva venalitatea deciziilor judecătorești. Puterea lor de a lua decizii și de a determina executarea lor proliferează, an de an, nestăvilită. Salariile lor continuă să fie plătite, fiind asigurate de impozitarea coercitivă a nefericiților contribuabili. Dar

într-o societate absolut liberă, orice suspiciune care ar plana asupra unui judecător sau asupra unui tribunal va determina evaporarea clientelei și ignorarea „deciziilor" sale. Iată un sistem mult mai eficient de menținere a rectitudinii judecătorești decât mecanismul statal.

Mai mult, tentația de venalitate și atitudine părtinitoare ar fi cu mult redusă și datorită unui alt motiv: firmele de afaceri care activează pe o piață liberă își dobândesc câștigul *nu* de la clienți înstăriți, ci de la marea masă a consumatorilor de pe piață. Macy's își dobândește venitul de la masa cetățenilor, nu de la câțiva consumatori avuți. Același lucru, care se poate spune astăzi despre Metropolitan Life Insurance, s-ar putea spune mâine și despre sistemul de tribunale „Metropolitan". Ar fi, într-adevăr, curată nebunie din partea tribunalelor să riște pierderea favorurilor marii majorități a clienților lor, de dragul favorizării unui mic grup de bogătași. Dar, observați contrastul cu actualul sistem, în care judecătorii, aidoma tuturor celorlalți politicieni, pot fi îndatorați susținătorilor avuți, care finanțează campaniile partidelor lor politice.

Circulă un mit, conform căruia „Sistemul American" furnizează un dispozitiv superb de „limite și ponderi" (*checks and balances*), cu executivul, legislativul și puterea judecătorească, limitându-se și ponderându-se reciproc, astfel încât puterea să nu aibă posibilitatea de a se acumula nemăsurat într-o singură pereche de mâini. Dar sistemul american de limite și ponderi este, în mare parte, o mistificare. Într-adevăr, fiecare din aceste instituții deține câte un monopol coercitiv în domeniul său, și toate laolaltă sunt parte dintr-un singur aparat de stat, condus de către un singur partid politic, la fiecare moment dat. În cel mai bun caz există doar două partide, foarte apropiate unul de celălalt, atât ideologic, cât și în materie de personal, care adesea urzesc în ascuns, iar afacerile guvernamentale curente sunt conduse de o birocrație de funcționari care *nu poate* fi dislocată de către electori. Să luăm notă de contrastul dintre aceste limite și ponderi mistificatoare și *adevăratele* limite și ponderi furnizate de economia liberă de piață! Onestitatea firmei A&P este asigurată de rivalitatea, actuală și potențială, cu Safeway, Pioneer și alte nenumărate firme de băcănie. Ceea ce le determină să rămână oneste este posibilitatea consumatorilor de a le refuza patronajul. Ceea ce i-ar determina pe

judecătorii și tribunalele de pe piața liberă să rămână corecți ar fi existența posibilității reale de a te deplasa spre următorul cuartal sau până la un *alt* judecător sau tribunal aflat pe aceeași stradă, îndată ce suspiciunea ar plana asupra celui dintâi. Ceea ce i-ar determina pe aceștia să rămână corecți este posibilitatea efectivă a clienților lor de a le lichida afacerea. Acestea sunt limitele și ponderile *reale*, active într-o economie liberă de piață și într-o societate liberă.

Același tip de analiză se aplică și în cazul unei forțe polițienești private care devine nelegiuită sau care-și utilizează puterile coercitive pentru a extrage tribut, punând la cale o „afacere" mafiotă de secătuire a victimelor sub paravanul protecției etc. Desigur, așa ceva se *poate* întâmpla. Dar, spre deosebire de societatea actuală, ar acționa imediat limitele și ponderile nou create; ar funcționa *alte* forțe polițienești care și-ar putea utiliza armamentul pentru a se grupa laolaltă în scopul anihilării agresorilor clientelei lor. Dacă Metropolitan Police Force s-ar transforma într-o afacere de gangsteri și ar încasa tribut, atunci restul societății s-ar putea îngrămădi spre companiile Prudential, Equitable etc., ale căror forțe polițienești s-ar putea uni laolaltă în scopul anihilării agresorului. Toate acestea diferă dramatic de posibilitățile statului actual. Dacă un grup de gangsteri ar captura aparatul de stat cu monopolul său asupra armamentului coercitiv, în prezent nu există nimic care să-i poată opri – cu excepția unui proces revoluționar, care implică dificultăți imense. Într-o societate libertariană n-ar fi nevoie de o revoluție masivă pentru a pune capăt prădăciunilor statelor-gangster; s-ar produce o reorientare rapidă înspre forțele polițienești oneste, pentru a stăvili și anihila forța convertită la banditism.

Și, într-adevăr, ce altceva este statul, în fond, decât o organizație banditească? Ce altceva este impozitarea, decât o tâlhărie pe scară gigantică, neinhibată de opreliști? Ce altceva este războiul, decât o crimă în masă, pe o scară inaccesibilă forțelor polițienești private? Ce altceva este serviciul militar obligatoriu, dacă nu sclavie în masă? Își poate cineva imagina o forță polițienească privată izbutind să scape fie și numai cu o mică fracțiune din prada pe care izbutesc, de obicei, să și-o însușească statele, an după an, secol după secol?

Mai există o rațiune importantă, care ar face aproape imposibilă

comiterea oricărui banditism de felul celui practicat de statele moderne, de către o forță polițienească nelegiuită. Unul dintre factorii cheie care le permite statelor să facă lucrurile monstruoase pe care au obiceiul să le facă este sentimentul de *legitimitate* pe care-l nutrește față de ele publicul prostit. Cetățeanului de rând este posibil să-i displacă – ba chiar poate obiecta vehement la – politicile și tâlhăriile guvernului său. Însă el a fost îndoctrinat cu ideea – implementată grijuliu în secole de propagandă guvernamentală – că statul este suveranul său legitim și că ar fi ticălos sau nebun cel care ar refuza să se încline în fața dictatelor sale. Sentimentul acesta de legitimitate intelectualii statului l-au cultivat de-a lungul veacurilor, sprijiniți și încurajați de toate momelile asociate: steaguri, rituale, ceremonii, distincții, constituții etc. O bandă de tâlhari – chiar dacă *toate* forțele polițienești ar conspira într-o singură mafie uriașă – n-ar putea nicicând inspira un asemenea sentiment de legitimitate. Publicul i-ar considera fără greș bandiți; prada și tributurile lor n-ar fi niciodată considerate „impozite" oneroase, dar legitime, care se plătesc automat. Publicul n-ar întârzia să opună rezistență acestor cereri ilegitime, iar bandiții ar fi combătuți și răsturnați de la putere. O dată ce publicul va fi gustat din bucuriile, prosperitatea, libertatea și eficiența unei societăți libertariene, fără-de-stat, ar fi aproape imposibil ca statul să-l îmbrobodească încă o dată. O dată libertatea pe deplin cunoscută, constrângerea oamenilor de a renunța la ea nu mai e deloc o sarcină ușoară.

Dar *să presupunem* – să presupunem doar – că în ciuda tuturor acestor handicapuri și obstacole, în ciuda dragostei pentru nou găsita lor libertate, în ciuda limitelor și ponderilor inerente ale pieței libere, să presupunem că în ciuda tuturor acestora statul reușește, în cele din urmă, să se reconstituie. Ce se întâmplă în cazul acesta? Ei bine, în acest caz, tot ce se va fi întâmplat este că vom avea din nou un stat. Nu ne vom afla într-o situație mai rea decât acum, cu statul nostru actual. *Și*, în cuvintele unui filosof libertarian, „cel puțin lumea se va fi bucurat de o glorioasă vacanță". Promisiunea răsunătoare a lui Karl Marx este mult mai adecvată societății libertariene decât comunismului: Încercând libertatea, abolind statul, nu avem nimic de pierdut și avem totul de câștigat.

Apărarea națională

Ne vom ocupa acum de problema considerată, îndeobște, argumentul ultim și insurmontabil al criticilor poziției libertariene. Fiecare libertarian întâlnește la un moment dat un simpatizant care, în cele din urmă, îi adresează următoarea critică: „În regulă, am înțeles cum ar putea fi aplicat sistemul acesta cu succes în cazul polițiilor și tribunalelor locale. Dar cum s-ar apăra o societate libertariană împotriva rușilor?"

Există, desigur, mai multe ipoteze dubioase implicate într-o asemenea întrebare. Există, în primul rând, ipoteza că rușii sunt înclinați spre invazia militară a Statelor Unite, o presupunere de plauzibilitate îndoielnică, în cel mai bun caz. Există apoi ipoteza că o asemenea dorință ar continua să se manifeste și după ce Statele Unite vor fi devenit o societate pur libertariană. Această opinie trece cu vederea lecțiile istoriei care ne învață că războaiele rezultă din conflicte între națiunile-state, înarmate fiecare până în dinți și cumplit de suspicioase, fiecare, că vor fi atacate de celelalte. Dar o Americă libertariană ar înceta, evident, să mai reprezinte o amenințare pentru cineva, nu pentru că ar înceta să mai dispună de armament, ci pentru că nu s-ar deda la agresiuni împotriva nimănui și a nici unei țări. Nemaifiind o națiune-stat, inerent amenințătoare, probabil că America ar avea șanse scăzute de a mai fi atacată de alte țări. Unul din marile inconveniente ale națiunii-stat este că dă Puterii posibilitatea să se identifice cu toți supușii săi; de aceea, în orice război interstatal, civilii inocenți, supușii din fiecare țară, fac obiectul agresiunii statului inamic. Dar, într-o societate libertariană n-ar mai fi posibilă o asemenea identificare, și prin aceasta s-ar reduce enorm șansele unor războaie devastatoare. Să presupunem, de pildă, că agenția noastră nelegiuită, Metropolitan Police Force, inițiază acte de agresiune, nu numai împotriva americanilor, ci și împotriva mexicanilor. Dacă mexicanii ar dispune de un aparat guvernamental, atunci acesta ar ști desigur foarte bine că americanii, în general, nu sunt implicați în crimele Agenției Metropolitan, cu care nu întrețin nici un fel de relație simbiotică. Dacă poliția mexicană ar organiza o expediție punitivă împotriva Agenției Metropolitan Force, ea nu s-ar afla, prin aceasta,

în situație de război cu toți americanii – așa cum s-ar petrece lucrurile acum. De fapt, este foarte probabil că alte efective americane s-ar alătura mexicanilor pentru anihilarea agresorului. De aceea, ideea de război interstatal declanșat împotriva unei țări sau regiuni geografice libertariene probabil că ar dispărea.

Există, în plus, o gravă eroare filosofică implicată în însăși punerea problemelor de acest tip despre ruși. Atunci când discutăm despre *orice* nou sistem, trebuie să stabilim *în primul rând* dacă dorim sau nu să-l vedem instituționalizat. Pentru a decide dacă *dorim* libertarianismul sau comunismul, sau anarhia de stânga, sau teocrația, sau orice alt sistem, trebuie să presupunem inițial că acesta a putut fi instituit și *apoi* să analizăm condițiile în care el ar putea să funcționeze, dacă poate să se auto-întrețină și cât de eficient ar putea fi. Am arătat, cred, că un sistem libertarian, o dată instituit, ar putea să funcționeze, să fie viabil și simultan să fie mult mai eficient, prosper, moral și aducător de libertate decât orice alt sistem social. Însă n-am spus nimic despre felul cum am putea *ajunge* de la actualul sistem la cel ideal; într-adevăr, acestea sunt două întrebări complet diferite: întrebarea care *este* țelul nostru ideal, și cea cu privire la strategia sau tactica de *atingere* a acestui țel, pornind de la situația actuală. Problema rusească confundă aceste două niveluri ale discuției. Ea presupune *nu* că libertarianismul a fost instituit pretutindeni pe suprafața globului, ci că, din anumite motive, el n-a fost instituit *decât* în America și nicăieri în altă parte. Dar de ce să facem o asemenea presupunere? De ce să nu presupunem inițial că el poate fi instituit *pretutindeni* și să ne întrebăm dacă ne-ar plăcea? La urma urmelor, filosofia libertariană este una eternă, fără restricții de timp și spațiu. Noi promovăm libertatea pentru toți, pretutindeni, nu numai în Statele Unite. Dacă cineva este de acord că o lume libertariană, o dată instituită, este cea mai bună alternativă imaginabilă, că ea ar fi deopotrivă funcțională, eficientă și morală, atunci persoana respectivă este invitată să *devină* libertariană, să ni se alăture în acceptarea libertății ca țel de urmărit și, *apoi*, să ne asumăm împreună sarcina distinctă – și evident dificilă – de a găsi o cale de acces spre acest ideal.

Este limpede că – dacă discutăm acum și despre strategie – cu cât mai extinsă este regiunea teritorială în care ar fi instituită inițial

libertatea, cu atât *mai mari* ar fi șansele ei de supraviețuire și cele de a rezista oricărei tentative de nimicire violentă. Dacă libertatea ar putea fi instituită instantaneu în întreaga lume, atunci, desigur, n-ar mai exista *nici un fel* de problemă cu „apărarea națională". *Toate* problemele rămase ar fi probleme de competența poliților locale. Dacă, pe de altă parte, numai localitatea Deep Falls, din statul Wyoming, devine libertariană, în vreme ce America și restul lumii rămân etatiste, șansele sale de supraviețuire vor fi cu adevărat reduse. Dacă Deep Falls, Wyoming, își declară secesiunea de aparatul guvernamental al Statelor Unite, instituind o societate liberă, există toate șansele ca Statele Unite – dată fiindu-le ferocitatea istorică verificată față de secesioniști – să invadeze în cel mai scurt timp noua societate eliberată, zdrobind-o, iar forțele polițienești din Deep Falls ar fi, practic, neputincioase în această împrejurare. Între aceste două cazuri polare, există un continuu infinit de posibilități intermediare și, desigur, cu cât mai mare este teritoriul libertății, cu atât mai ușor pot fi înfrânte orice amenințări externe. „Problema rusească" este, așadar, mai degrabă o chestiune de strategie decât una de principii fundamentale, care să afecteze țelul către care dorim să ne îndreptăm eforturile.

Dar acum, după ce toate acestea au fost spuse și cântărite, să ne oprim totuși și la problema rusească. Să presupunem că Uniunea Sovietică este, într-adevăr, diabolic înclinată spre atacarea oricărei populații libertariene care ar viețui între actualele granițe ale Statelor Unite (evident, aparatul guvernamental al Statelor Unite ar înceta să mai existe, o dată cu națiunea-stat). În primul rând, deciziile cu privire la forma și cantitatea cheltuielilor alocate apărării împotriva agresiunii externe s-ar afla la latitudinea americanilor înșiși, în calitate de consumatori. Aceia dintre noi care ar prefera submarinele Polaris, de teama amenințării sovietice, ar subscrie la finanțarea unor asemenea vase. Cei care preferă sistemul ABM ar investi în asemenea rachete defensive. Cei care își râd de asemenea amenințări sau care sunt pacifiști convinși n-ar contribui la nici un fel de apărare „națională". Diverse teorii defensive ar fi luate în considerare, proporțional cu numărul celor care sunt de acord cu ele și sunt dispuși să le susțină material. Dată fiind enorma risipă prilejuită, de-a lungul istoriei, de toate războaiele și pregătirile de război, din

toate țările lumii, nu este, desigur, irațional să presupunem că eforturile de apărare private, voluntare se vor dovedi mult mai eficiente decât irosirile guvernamentale. Și, în orice caz, asemenea eforturi ar fi infinit mai morale.

Dar să admitem ipoteza cea mai nefastă. Să admitem că Uniunea Sovietică a invadat și a cucerit în cele din urmă teritoriul Americii libertariene. Ce se întâmplă acum? Vom constata că dificultățile Uniunii Sovietice abia au început. Motivul principal pentru care o țară cuceritoare poate stăpâni una înfrântă este că aceasta din urmă posedă deja un aparat de stat, utilizabil pentru a transmite ordinele învingătorului și pentru a veghea la respectarea lor de către populația luată în stăpânire. În ciuda teritoriilor și populației proprii mult mai reduse, Marea Britanie a putut stăpâni India vreme de secole, transmițând ordinele prinților indieni aflați la putere, care la rândul lor le impuneau populației aflate în stăpânirea lor. Dar în acele cazuri istorice în care cei cuceriți *nu* dispuneau de aparat guvernamental, sarcina cuceritorilor de a-și lua în stăpânire supușii s-a dovedit extrem de dificilă. De exemplu, când britanicii au cucerit Africa Occidentală, sarcina guvernării Tribului Ibo (din care s-a format ulterior Biafra) s-a dovedit extrem de dificilă, fiindcă tribul era esențialmente libertarian și nu era stăpânit de nici un aparat guvernamental, de șefi de trib care să transmită ordinele către băștinași. Și poate că motivul principal care a întârziat vreme de secole cucerirea Irlandei de către englezi este că irlandezii nu aveau stat, așa încât nu existau structurile guvernamentale stăpânitoare necesare pentru a veghea la respectarea tratatelor, transmiterea ordinelor etc. Iată motivul pentru care englezii nu conteneau să-i denunțe drept „necredincioși" pe „sălbaticii" și „necivilizații" irlandezi, care nu-și respectau tratatele încheiate cu cuceritorii lor. Englezii nu puteau să înțeleagă în ruptul capului că, lipsiți de orice fel de stat, războinicii irlandezi care încheiau aceste tratate nu puteau vorbi *decât* pentru ei înșiși. Ei nu puteau nicidecum să angajeze și vreun alt grup al populației irlandeze.[14]

În plus, viața ocupanților ruși ar deveni încă și mai dificilă, datorită inevitabilei irupții a gherilelor organizate de populația americană.

[14] Peden, „Stateless Societies," p. 3; vezi, de asemenea, Kathleen Hughes, introducere la A. Jocelyn Otway-Ruthven, *A History of Medieval Ireland* (New York: Barnes & Noble, 1968).

Cu siguranță, una din lecțiile secolului douăzeci – o lecție pe care ne-a oferit-o inițial succesul revoluționarilor americani împotriva atotputernicului imperiu britanic – este că nici o forță de ocupație nu poate subjuga multă vreme o populație de localnici determinați să reziste. Dacă gigantul aparat guvernamental al Statelor Unite, înarmat cu guri de foc infinit mai productive, n-a putut izbândi împotriva micuței și relativ neînarmatei populații vietnameze, cum oare ar putea izbândi Uniunea Sovietică, într-o tentativă de subjugare a poporului american? Viața nici unui soldat rus n-ar fi în siguranță, în mijlocul mâniei unei populații americane decise să reziste. Războiul de gherilă s-a dovedit o forță irezistibilă tocmai fiindcă nu pornește de la un guvern central dictatorial, ci de la populația însăși, care luptă pentru libertate și independență împotriva unui stat străin. Și, cu siguranță, anticiparea acestui ocean de necazuri, a costurilor și pierderilor enorme care ar decurge inevitabil de aici ar descuraja, dintru început, chiar și un ipotetic guvern sovietic înclinat spre cuceriri militare.

13
Conservare, ecologie și creștere

Nemulțumiri ale stângiștilor

Intelectualii de stânga sunt adesea un grup uimitor. În ultimele trei sau patru decenii, un timp nu prea îndelungat pentru istoria umanității, au împrăștiat, asemenea unor derviși în dansul lor amețitor, o serie de nemulțumiri furioase împotriva capitalismului de piață liberă. Este curios, însă, că fiecare din aceste plângeri a intrat în contradicție cu una sau mai multe din cele precedente. Dar contradicțiile nu par să-i încetinească pe intelectualii de stânga sau să le mai taie din irascibilitate – chiar dacă, adesea, aceeași stângiști alternează rapid pe poziții diametral opuse. Iar aceste răzgândiri nu par să le știrbească vreun pic din îndreptățire sau din încrederea în propriile păreri.

Să luăm în considerație lista ultimelor decenii:

1. La finalul anilor 1930 și începutul anilor 1940, intelectualii stângiști trăseseră concluzia că „stagnarea seculară" era boala fatală a capitalismului. O stagnare impusă de încetinirea creșterii populației, de dizolvarea vechii frontiere vestice și de presupunerea că nu mai era posibilă vreo invenție. Toate acestea aduceau eterna stagnare, șomajul permanent al maselor și deci nevoia de socialism sau de riguroasă planificare statală, pentru a înlocui capitalismul pieței libere. Toate acestea, în pragul celui mai mare avânt din istoria Americii.

2. În timpul anilor 1950, în ciuda marelui *boom* american postbelic, intelectualii de stânga au tot ridicat ștacheta; atunci a intrat

în scenă cultul „creșterii economice". Sigur, capitalismul creștea, dar nu o făcea destul de repede. Prin urmare, capitalismul pieței libere trebuia abandonat, iar socialismul sau intervenția guvernamentală trebuiau să preia frâiele și să dea pinteni economiei, să stimuleze investițiile și să oblige la mai multă economisire pentru a maximiza rata creșterii, chiar dacă lumea *nu dorea* să crească atât de repede. Economiști conservatori, precum Colin Clark, au atacat acest program stângist și l-au numit „cultul creșterii".

3. John Kenneth Galbraith și-a făcut subit apariția pe scena stângii, cu bestsellerul *The Affluent Society*, în 1958. Și, la fel de subit, intelectualii de stânga și-au inversat verdictele. Problema capitalismului, se vădea acum, era că a crescut *prea mult*; nu mai sufeream de stagnare, ci de *prea mult bine*, iar omul își pierduse spiritualitatea printre supermarketuri și aripile fanteziste de la spatele mașinilor. Era, deci, necesar ca statul să preia frâiele – fie prin intervenție masivă, fie chiar prin socialism – și să îi taxeze puternic pe consumatori pentru a le reduce îmbelșugarea sfruntată.

4. Cultul abundenței excesive a trecut și el, fiind înlocuit de o grijă contradictorie a sărăciei, stimulată de cartea lui Michael Harrington, *The Other America*, din 1962. Brusc, problema Americii nu mai era abundența, ci sărăcia crescândă și apăsătoare – iar soluția era, din nou, ca statul să preia frâiele, să facă planuri ample și să îi impoziteze pe cei bogați pentru a-i ridica pe cei săraci. Așa că am purtat, pentru câțiva ani, Războiul Contra Sărăciei.

5. Stagnarea; creșterea deficitară; supra-abundența; supra-sărăcia; modele intelectuale se perindau mai ceva ca stilurile vestimentare ale femeilor. Apoi, în 1964, efemerul (din fericire) Comitet Ad-Hoc al Triplei Revoluții și-a publicat pe atunci faimosul manifest care ne-a întors, pe noi și pe intelectualii de stânga, înapoi la punctul de pornire. Timp de doi sau trei ani frenetici ne-am pricopsit cu ideea că problema Americii nu era stagnarea ci tocmai inversul ei: în foarte puțini ani urma ca toate capacitățile de producție ale Americii să fie automatizate și dotate cu mijloace cibernetice, veniturile și producția urmau să fie enorme și supra-abundente, *dar* toți vom deveni șomeri prin automatizare. Din nou, capitalismul pieței libere va fi dus la șomajul permanent care nu putea fi remediat – ați ghicit! – *decât* prin

intervenția masivă a statului sau direct prin instituirea socialismului. Timp de câțiva ani, la mijlocul deceniului 1960, am suferit de ceea ce s-a numit, pe bună dreptate, „Isteria automatizării".[1]

6. La sfârșitul anilor 1960 era clar pentru toată lumea că isteriile automatizării se dovediseră a fi complet greșite, că automatizarea nu avea un ritm mai rapid decât vechea „mecanizare" și că, de fapt, recesiunea din 1969 cauza o diminuare a ratei de creștere a productivității; ne aflăm acum în cea de-a șaptea fază a schimbărilor de direcție a gândirii economice de stânga.

7. Abundența este din nou excesivă și, în numele conservării, ecologiei și rarității crescânde a resurselor, capitalismul pieței libere crește prea mult. Planificarea de stat, sau socialismul, trebuie – bineînțeles – să preia frâiele pentru a stopa urcarea și a crea o societate și o economie cu creștere zero, pentru a evita creșterea negativă sau regresul, cândva, peste un timp! Suntem acum, din nou într-o poziție super-galbraithiană, căreia i-a fost adăugat un jargon științific despre efluenți, ecologie și „pământul rachetă", alături de un asalt atroce asupra tehnologiei – pe motiv că este o forță malefică a poluării. Capitalismul a adus tehnologie, creștere – inclusiv creștere a populației, a industrializării și a poluării – iar statul are chemarea de a interveni pentru a eradica aceste rele.

De fapt, nu este deloc greu să întâlnești acum una și aceeași persoană care se situează contradictoriu pe o combinație a pozițiilor 5 și 7, susținând *în același timp* că (a) trăim într-o epocă „post-raritate" în care nu mai avem nevoie de proprietatea privată, de capitalism, sau de stimulente materiale pentru a produce; *și* (b) că lăcomia capitalistă ne epuizează resursele și ne duce în pragul unei iminente penurii mondiale. Răspunsul stângist pentru ambele, de fapt pentru toate aceste probleme, se dovedește a fi, bineînțeles, același: socialism sau planificare statală în locul capitalismului de piață liberă. Marele economist Joseph Schumpeter a sintetizat încă de acum o generație întreaga atitudine mizerabilă a intelectualilor socialiști:

---

[1] În mod ironic, economistul conservator Dr. George Terborgh, care scrisese mai devreme principala critică a tezei stagnării (*The Bogey of Economic Maturity* [1945]), acum a scris principala critică a noului val, *The Automation Hysteria* (1966).

> Capitalismul stă la procesul său în fața unor judecători care au condamnarea la moarte în buzunar. Ei o vor da indiferent ce apărare vor auzi; singurul succes pe care-l poate produce o apărare victorioasă e doar o schimbare a rechizitoriului.[2]

Și astfel, acuzele, sentințele, se pot schimba și pot contrazice acuzele anterioare – dar răspunsul este întotdeauna și *ad nauseam* același.

Atacul asupra tehnologiei și creșterii

Se vede de la o poștă că moda atacării creșterii și abundenței este adoptată de stângiști satisfăcuți din straturile superioare ale societății, cu un stil de viață confortabil. Bucurându-se de un confort material și de un stil de viață pe care nu-l visau nici chiar cei mai bogați oameni din trecut, acestor socialiști le vine ușor să strâmbe din nas la auzul cuvântului „materialism" și să pledeze pentru o înghețare totală a avansului economic.[3] Pentru masele care trăiesc la nivel mondial în sărăcie lucie, o astfel de pledoarie pentru încetarea creșterii este de-a dreptul obscenă; dar nici chiar în Statele Unite nu sunt prea multe dovezi de sațietate și super-abundență. Nici înșiși stângiștii din eșaloanele superioare nu s-au remarcat prin arderea

[2] Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy* (New York: Harper and Bros., 1942), p. 144.

[3] Vezi interpretarea din William Tucker, „Environmentalism and the Leisure Class," *Harper's* (December 1977): 49-56, 73-80. Din fericire, grupurile de culoare încep să înțeleagă semnificația ideologiei stâiste anti-creștere. În ianuarie 1978, consiliul director al Asociației Naționale pentru Avansul Persoanelor de Culoare s-a opus programului energetic al Președintelui Carter și a cerut dereglementarea prețurilor petrolului și gazului natural. Explicând noua poziție a ANAPC, președinta consiliului Margaret Bush Wilson a declarat:

> Suntem îngrijorați de politica de creștere înceată cerută de planul energetic al Președintelui Carter. Problema este legată de tipul de politică energetică pe care o va necesita … o economie viabilă și crescândă, care să nu fie restrictivă, deoarece într-un regim de creștere înceată negrii suferă cel mai mult.

Paul Delaney, „NAACP in Major Dispute on Energy View," *New York Times* (January 30, 1978).

colectivă a cecurilor salariale ca dovadă a contribuției lor la lupta împotriva „materialismului" și abundenței.

Atacul răspândit asupra tehnologiei este și mai iresponsabil. Dacă tehnologia ar suferi un regres până la nivelul „tribal" și cel al erei preindustriale, rezultatul ar fi înfometarea colectivă și moartea la scară universală. Marea majoritate a populației de pe glob nu poate supraviețui în lipsa tehnologiei și industriei moderne. Continentul nord-american putea susține, în perioada precolumbiană, în jur de un milion de indieni, care trăiau cu toții la un nivel de subzistență. Acum, poate susține câteva sute de milioane de oameni și toți au un nivel de trai infinit mai mare – iar aceasta se datorează tehnologiei și industriei moderne. Dacă le suprimăm, vom suprima și oamenii. Nu e vorbă, fanaticii noștri anti-populaționiști ar primi bucuroși o astfel de „soluție" pentru problema populației, dar pentru marea noastră majoritate aceasta ar fi de fapt o draconică „soluție finală".

Atacul iresponsabil asupra tehnologiei face parte din panoplia contradicțiilor socialiste: vine din partea acelorași intelectuali de stânga care, acum vreo 30 de ani, denunțau capitalismul pentru că nu punea tehnologia cu totul în slujba planificării de stat și cereau ca o elită „tehnocratică" să impună un regim absolutist. Însă, aceiași intelectuali care tânjeau nu demult după o dictatură tehnocratică asupra tuturor aspectelor vieții noastre încearcă acum să ne văduvească de fructele vitale ale tehnologiei înseși.

Totuși, diferitele faze contradictorii ale gândirii stângiste nu se sting niciodată complet; mulți dintre aceiași anti-tehnologiști, poziționându-se la 180 de grade față de isteria automatizării, prezic *în același timp* că de acum vom avea stagnare tehnologică. Văd un viitor sumbru al omenirii, plecând de la premisa că tehnologia va stagna, în loc să continue să se îmbunătățească și să accelereze. Aceasta este tehnica previziunilor pseudoștiințifice ale mult lăudatului Raport al Clubului de la Roma, o grupare anti-dezvoltare. Passell, Roberts și Ross, în critica pe care au adus-o raportului, observă: „Dacă ar fi constrânse companiile telefonice să folosească tehnologia de la începutul secolului, 20 de milioane de operatoare ar fi necesare pentru a face față volumului actual de apeluri". Sau, după cum a spus editorul britanic Norman Macrae, „o extrapolare a tendințelor din anii 1880 ar

înfățișa orașele de azi îngropate în balegă de cal”.[4] Sau, mai departe:

> Cu toate că modelul echipei [Clubului de la Roma] lucrează cu ipoteza creșterii exponențiale pentru nevoile industriale și agricole, pune limite arbitrare, ne-exponențiale, progresului tehnic care ar putea soluționa aceste nevoi. …
>
> Thomas Malthus a susținut ceva similar acum două sute de ani, fără ajutorul computerelor. … Malthus a argumentat că oamenii tind să se înmulțească exponențial, pe când sursele de mâncare vor crește în cel mai bun caz într-un cu o rată constantă. Anticipa că foametea și războiul vor re-corecta periodic această balanță. …
>
> Dar nu există vreun criteriu anume, în afară de miopie, pe care să se poată baza această speculație. Malthus era în eroare; capacitatea de producție alimentară a ținut pasul cu populația. Cu toate că nu putem avea siguranța progresului tehnologic, acesta nu pare să încetinească. Cele mai bune estimări econometrice sugerează că, de fapt, crește exponențial.[5]

Avem nevoie de mai multă creștere economică, nu de mai puțină; de tehnologie mai multă și mai bună, nu de tentativa absurdă și imposibilă de a abandona tehnologia și a ne întoarce la tribul primitiv. Tehnologia mai bună și investițiile mai mari în capital vor duce la niveluri de trai mai ridicate pentru toată lumea și vor oferi atât un confort material mai mare, cât și timpul liber pentru urmărirea laturii „spirituale” a vieții. Cei care trebuie să lucreze multe ore pentru a duce un trai de subzistență nu se pot bucura mai deloc de cultură sau civilizație. Problema reală este căpușarea investirii productive a capitalului prin taxe, restricții și contracte guvernamentale cu care se risipesc banii publici, inclusiv pe proiecte falimentare din domeniul militar sau spațial. Mai mult, oamenii de știință și inginerii, care sunt o resursă tehnică prețioasă, sunt din ce în ce mai intens deturnați către stat, în loc să folosească producției de bunuri de consum „civile”. Avem nevoie ca statul să se dea la o parte, să-și înlăture incubul taxării și cheltuielilor din economie și să permită ca resursele

---

[4] D. Meadows, et al., *The Limits to Growth* (New York: Universe Books, 1972); P. Passell, M. Roberts, and L. Ross, „Review of *The Limits to Growth*,” *New York Times Book Review* (April 2, 1972), p. 10.

[5] Passell, et al., „Review of *The Limits to Growth*,” p. 12.

productive și tehnice să fie din nou direcționate pe de-a-ntregul către creșterea bunăstării maselor de consumatori. Ne trebuie creștere, niveluri de trai mai înalte și tehnologia și înzestrarea cu bunuri de capital care satisfac nevoile și cerințele consumatorilor; dar nu putem obține aceste lucruri decât înlăturând incubul etatismului și permițând energiilor tuturor oamenilor să se exprime în economia pieței libere. Avem nevoie de o creștere economică și tehnologică naturală, care să izvorască, așa cum a arătat Jane Jacobs, din economia pieței libere, nu din distorsiunile și risipa impuse economiei mondiale de stimularea socialistă forțată a anilor 1950. Pe scurt, avem nevoie de o economie de piață, autentic libertariană.

Conservarea resurselor

Așa cum am menționat, aceiași socialiști care susțin că am intrat în era „post-rarității" și nu mai avem nevoie de creștere economică se află în avangarda mișcării care acuză „lăcomia capitalistă" pentru distrugerea resurselor noastre naturale rare. Profeții sumbri ai Clubului de la Roma, de exemplu, prin simpla extrapolare a utilizării actuale a resurselor, prezic cu nonșalanță epuizarea unor materii prime vitale în următorii 40 de ani. Dar astfel de predicții cu pretenții de certitudine – și complet false – despre epuizarea materiilor prime s-au făcut de nenumărate ori în ultimele secole.

Lucrul pe care l-au trecut cu vederea falșii profeți este rolul vital al mecanismului pieței libere în conservarea și înmulțirea resurselor naturale. Să analizăm, de exemplu, o mină tipică de cupru. De ce nu a fost epuizat de mult minereul de cupru prin cerințele inexorabile ale civilizației noastre industriale? Când este descoperit și dat în exploatare un filon de cupru, de ce nu extrag minerii tot minereul imediat; de ce conservă, în schimb, mina, o extind și extrag cuprul gradual, an de an? Pentru că proprietarii minei înțeleg că dacă își triplează, de exemplu, producția din *acest an*, se prea poate să-și tripleze veniturile anuale, *dar* vor și epuiza mina și, deci, veniturile *viitoare* pe care ar putea să le obțină din ea. Pe piață, această pierdere a veniturilor viitoare este reflectată imediat în valoarea monetară – prețul – minei. Această valoare monetară – reflectată în prețul de vânzare al minei

și mai departe în cel al acțiunilor individuale ca titluri fracționare de proprietate asupra ei – este bazată pe anticiparea veniturilor viitoare care pot fi obținute din producția cuprului; orice epuizare a unor părți din mină va diminua, așadar, valoarea minei și prețul acțiunilor sale. Fiecare proprietar de mină are, deci, de pus în balanță avantajele veniturilor imediate din producția de cupru și pierderea „valorii de capital" a minei ca întreg, adică pierderea valorii acțiunilor sale.

Deciziile proprietarilor minei sunt determinate de anticiparea producției și cererii viitoare, ratele dobânzii existente și viitoare etc. Să presupunem, de exemplu, că se preconizează ca un nou material sintetic să înlocuiască cuprul în câțiva ani. În acest caz, proprietarii minelor de cupru se vor grăbi să producă mai mult cupru acum, când are valoare mai mare și să păstreze mai puțin pe viitor, când va avea o valoare mai mică – în felul acesta aducând beneficii consumatorilor și întregii economii prin producția de cupru acum, când e nevoie mai mare. Dar, pe de altă parte, dacă se preconizează o penurie de cupru în viitor, proprietarii de mine vor produce mai puțin acum și vor aștepta să producă mai mult în viitor, când prețurile cuprului vor fi mai mari – astfel aducând beneficii societății prin producția mai mare în viitor, când nevoile vor fi mai intense. Așadar, putem vedea că economia de piață are un minunat mecanism integrat, prin care deciziile proprietarilor de resurse, de balansare a producției prezente cu cea viitoare, vor aduce beneficii nu doar pentru veniturile și averea lor, ci și pentru masele de consumatori și pentru întreaga economie.

Dar mecanismul pieței libere înseamnă mult mai mult de atât: să presupunem că se anticipează acum o viitoare penurie de cupru. Rezultatul e că mai mult cupru va fi păstrat acum și economisit pentru producția viitoare. Prețul cuprului va crește acum. Creșterea prețurilor la cupru va avea câteva efecte „de conservare". În primul rând, prețul mai mare al cuprului este un semnal către utilizatorii de cupru că este mai rar și mai prețios; utilizatorii de cupru vor acționa în consecință și vor folosi mai judicios acest metal mai scump; vor folosi mai puțin cupru, substituindu-l cu metale mai ieftine sau cu plastic; iar cuprul va fi conservat mai intens și folosit în acele cazuri în care nu există un substitut satisfăcător. Mai mult, costul mai mare al cuprului va stimula (a) o cursă în descoperirea unor noi surse de

minereu; și (b) o căutare a unor substitute mai ieftine, poate prin noi descoperiri tehnologice. Prețurile mai mari ale cuprului vor stimula de asemenea și campaniile pentru economisirea și reciclarea metalului. Acest mecanism al prețului de pe piața liberă este însuși motivul pentru care cuprul și alte resurse materiale nu au dispărut de mult. După cum spun Passell, Roberts și Ross în critica Clubului de la Roma:

> Rezervele de resurse naturale și nevoile din model sunt calculate [în] … absența prețurilor ca variabilă în proiectarea „Limite" a modului de utilizare a resurselor. În lumea reală, prețurile în creștere funcționează ca un semnal economic pentru a conserva resursele rare, oferind stimulente pentru utilizarea materialelor mai ieftine în locul lor, stimulând eforturile de cercetare asupra noilor moduri de a economisi inputurile de resurse și punând din nou într-o lumină profitabilă eforturile de explorare.[6]

De fapt, în ciuda profeților sumbri ai dezastrului, prețurile materiilor prime și resurselor naturale au rămas mici și în general au scăzut relativ față de alte prețuri. Pentru intelectualii socialiști și marxiști, acesta este, de regulă, un semn al „exploatării" capitaliste a țărilor subdezvoltate, care sunt adesea producătoarele materiilor prime. Dar e, de fapt, semnul a ceva cu totul diferit: al faptului că resursele naturale nu au devenit mai rare, ci mai abundente; de aici și costul lor relativ mai scăzut. Dezvoltarea unor substitute ieftine, precum plasticul sau fibrele sintetice, a ținut resursele naturale ieftine și abundente. Iar în câteva decenii ne putem aștepta ca tehnologia modernă să dezvolte o sursă de energie remarcabil de ieftină – fuziunea nucleară – un rezultat care va duce automat la o mare abundență a materiilor prime față de munca ce va fi necesară.

Dezvoltarea materialelor sintetice și a energiei mai ieftine subliniază un aspect vital al tehnologiei moderne pe care profeții sumbri îl trec cu vederea: acela că tehnologia și producția industrială *creează* resurse din lucruri care nu erau înainte considerate resurse efective. De exemplu, înainte de dezvoltarea lămpii cu kerosen și în special înainte de apariția automobilului, petrolul nu era o resursă, ci un deșeu nedorit, o mare „buruiană" lichidă și neagră. Abia dezvolta-

[6] Ibid., p. 12.

rea industriei moderne a convertit petrolul *într-o* resursă folositoare. Mai mult, tehnologia modernă, prin tehnici geologice perfecționate și prin stimulentele pieței, a *descoperit* noi și noi rezerve de petrol, într-un ritm rapid.

Predicțiile despre epuizarea iminentă a resurselor, după cum am spus, nu sunt ceva nou. În 1908, Președintele Theodore Roosevelt, organizând o Conferință a Guvernatorilor pe tema resurselor naturale, a exprimat temerea că sunt pe punctul „epuizării iminente". La aceeași conferință, industriașul Andrew Carnegie a prezis că fierul din zona Lake Superior va fi epuizat până în 1940, iar magnatul căilor ferate James J. Hill a prognozat epuizarea celei mai mari părți a resurselor lemnoase în 10 ani. Și nu numai asta: Hill a prezis chiar o penurie iminentă de grâu în Statele Unite, o țară în care încă ne luptăm cu *surplusurile* generate de programul nostru de subvenționare a fermelor. Prognozele sumbre ale prezentului sunt făcute pe aceeași bază: o gravă subestimare a promisiunilor tehnologiei moderne și o ignorare a mecanismelor economiei de piață.[7]

Este adevărat că anumite resurse naturale s-au exploatat până la epuizare, în trecut și în zilele noastre. Dar în fiecare caz motivul nu a fost „lăcomia capitalistă"; dimpotrivă, motivul a fost *eșecul* statului de a permite deținerea resursei în regim de proprietate privată – pe scurt, neurmărirea logicii drepturilor proprietății private până la capăt.

Un exemplu este cel al resurselor lemnoase. În Vestul american și în Canada, majoritatea pădurilor sunt deținute nu de proprietari privați, ci de statul federal sau provincial. Statul le *închiriază* apoi către companiile forestiere private. Pe scurt, proprietatea privată este permisă doar în privința *folosirii* anuale a resursei, dar nu în ceea ce privește pădurea, resursa însăși. În această situație, compania forestieră privată nu deține valoarea de capital și, de aceea, nu are de ce să-și facă griji legate de epuizarea resursei însăși. Compania forestieră nu are nici un stimulent economic pentru a conserva resursa, pentru a replanta copacii etc. Singurul ei stimulent este să taie cât mai mulți

[7] Despre aceste previziuni greșite, vezi Thomas B. Nolan, „The Inexhaustible Resource of Technology," in H. Jarrett, ed., *Perspectives on Conservation* (Baltimore: Johns Hopkins Press, 1958), pp. 49–66.

copaci, cât mai repede, din moment ce nu există raţiuni economice pentru companie în păstrarea valorii de capital a pădurii. În Europa, unde proprietatea privată asupra pădurilor este mult mai des întâlnită, nu există multe plângeri legate de distrugerea resurselor forestiere. Oriunde este permis un regim de proprietate privată asupra pădurii înseşi, este în interesul proprietarului să păstreze şi să regenereze copacii pe măsură ce extrage cherestea, astfel încât să evite distrugerea valorii de capital a pădurii.[8]

Astfel, în Statele Unite, un vinovat principal a fost Serviciul Forestier al Departamentului de Agricultură al SUA, care deţine păduri şi închiriază drepturi anuale de exploatare a cherestelei, cu rezultatul devastării pădurilor. Prin contrast, pădurile private, precum cele deţinute de mari firme forestiere ca Georgia-Pacific şi U.S. Plywood, taie şi reîmpăduresc ştiinţific pentru a asigura menţinerea unor producţii viitoare.[9]

O altă consecinţă nefericită a ţinerii resurselor afară din sfera proprietăţii private, de către statul american, a fost distrugerea păşunilor din Vest în ultima parte a secolului XIX. Oricărui amator de westernuri îi este familiară mistica „ţinutului deschis" şi a „războaielor" adesea violente dintre posesorii de turme şi fermieri, pe parcele de teren. „Ţinutul deschis" a fost consecinţa politicii statului federal de a nu permite aproprierea (*homesteading*) în condiţiile diferite ale climei mai uscate de la vest de Mississippi. În Est, cei 160 de acri din pământul statului, care puteau fi apropriaţi liber de către primii fermieri veniţi, constituiau o unitate tehnologică viabilă pentru cultivare, în acel climat mai umed. În climatul uscat al Vestului, nu se putea organiza cu succes o fermă de oi sau de vite pe doar 160 de acri. Dar statul federal a refuzat să extindă unitatea de 160 de acri pentru a

[8] Despre cherestea şi despre conservare în general, vezi Anthony Scott, *Natural Resources: The Economics of Conservation* (Toronto: University of Toronto Press, 1955), pp. 121–25 şi passim. Despre modurile în care statul federal a distrus, în loc să conserve, pădurile, începând cu construcţia de autostrăzi şi până la baraje şi alte proiecte lipsite de discernământ ale Army Corps of Engineers, vezi Edwin G. Dolan, *TANSTAAFL* (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1971), p. 96.

[9] Vezi Robert Poole, Jr., „Reason and Ecology," în D. James, ed., *Outside, Looking In* (New York: Harper and Row, 1972), pp. 250–51.

permite „aproprierea" unor ferme cu turme mai mari. De aici, „ținutul deschis", pășunile deținute de stat, pe care proprietarii privați de oi și vite puteau să le folosească fără opreliști. Însă, acest lucru însemna că nimeni nu deținea pășunea, terenul în sine; era, deci, în avantajul economic al fiecărui proprietar de turme să radă tot terenul și să folosească iarba cât mai repede, altfel ar fi fost păscută de turmele altui fermier. Rezultatul acestui refuz tragic de obtuz de a permite proprietatea privată asupra terenului de păscut a fost exploatarea prea intensă a câmpiilor, distrugerea prin pășunarea prea timpurie în sezon și faptul că nu dorea nimeni să regenereze sau să replanteze iarba – dacă oricine ar fi făcut asta, ar fi trebuit să privească apoi neajutorat cum altcineva își paște turmele acolo. De aici, exploatarea prea intensă a câmpiilor Vestului și instalarea „Dust Bowl-ului". De aici și tentativele ilegale ale multor proprietari de turme și fermieri de a își face singuri legea, îngrădind terenul în cadrul unor proprietăți private – și războaiele care urmau adesea între domenii.

Profesorul Samuel P. Hays, în relatarea sa necontestată despre mișcarea pentru conservare din America, scrie despre problema ținutului deschis:

> O mare parte a industriei crescătorilor de animale depindea de pășunatul pe domeniul „deschis", deținut de către statul federal, dar accesibil pentru folosul oricui. … Congresul nu a oferit niciodată legislație pentru reglementarea pășunatului sau care să permită proprietarilor de turme să achiziționeze terenuri. Turmele se perindau pe domeniul public. … Proprietarii de turme au îngrădit terenuri pentru a le folosi exclusiv, dar competitorii tăiau îngrădirile. Recurgând la forță și violență, ciobanii și văcarii își „rezolvau" disputele asupra terenurilor de păscut prin decimarea turmelor și uciderea rivalilor. … Absența celor mai elementare instituții ale proprietății au creat confuzie, amărăciune și distrugere.
>
> Pe fondul acestor conflicte, terenurile publice s-au deteriorat rapid. Dacă inițial erau multe și mănoase, resursele de pășunat au fost puse sub presiunea intensă a utilizării din ce în ce mai mari. … Domeniul public s-a umplut de mai multe animale decât putea suporta. Din moment ce fiecare fermier se temea că ceilalți îl vor întrece în consumarea pășunilor disponibile, ducea turmele pe câmp la începutul sezonului și nu permitea ierbii tinere să se ma-

> turizeze și să facă sămânță nouă. În asemenea condiții, calitatea și cantitatea pășunilor a scăzut rapid; plantele perene viguroase au fost înlocuite de cele anuale, iar cele anuale de buruieni.[10]

Hays conchide că terenurile din domeniul public s-ar putea să fi fost sărăcite în proporție de mai mult de două treimi prin acest proces, în comparație cu starea lor de virginitate.

Există un domeniu de importanță vitală în care absența regimului de proprietate privată nu cauzează doar sărăcirea resurselor, ci, de asemenea, un eșec complet în dezvoltarea unor vaste resurse potențiale. Vorbim despre *ocean*, resursa cu un potențial enorm de productivitate. Oceanele sunt în domeniul public internațional, i.e., nici unei persoane, firme, sau chiar stat național nu îi este permis dreptul de proprietate asupra unor porțiuni ale oceanului. În consecință, oceanele au rămas în aceeași stare primitivă în care erau terenurile în timpurile care au precedat dezvoltarea agriculturii. Modul de producție pentru omul primitiv era „vânatul și culesul": vânarea animalelor sălbatice și culegerea fructelor, alunelor, semințelor și legumelor sălbatice. Omul primitiv lucra pasiv *în cadrul* mediului său, în loc să acționeze pentru a-l transforma; trăia de pe urma pământului, fără a încerca să-l remodeleze. Pământul era, de aceea, neproductiv și doar câteva triburi – relativ puține – puteau exista, la un nivel de subzistență. Doar o dată cu dezvoltarea agriculturii și transformării pământului prin cultivare a fost posibil ca productivitatea și nivelul de trai să facă mari salturi înainte. Și doar o dată cu agricultura a fost posibil începutul civilizației. Dar, pentru a permite dezvoltarea agriculturii era necesară existența drepturilor de proprietate, în primul rând asupra recoltelor și apoi asupra pământului însuși.

În privința oceanului, însă, ne aflăm încă în faza neproductivă a culesului și vânatului. Oricine poate captura pește din ocean, sau poate extrage resurse, dar o poate face doar pe fugă, doar ca vânător și culegător. Nimeni nu poate să *cultive* oceanul, nimeni nu se poate implica în *acvacultură*. În acest fel, suntem lipsiți de resursele imense de pește și minerale ale oceanelor și mărilor. De exemplu, dacă ar

[10] Samuel P. Hays, *Conservation and the Gospel of Efficiency* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1959), pp. 50–51. Vezi și E. Louise Peffer, *The Closing of the Public Domain* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1951), pp. 22–31 și passim.

încerca cineva să cultive în apele marine și să crească productivitatea pescăriilor cu fertilizatori, ar fi lipsit imediat de rezultatele eforturilor sale pentru că nu ar putea să îi oprească pe alți pescari din a da buzna și a înșfăca peștele. Așa că nu încearcă nimeni să fertilizeze oceanele în același mod în care este fertilizat pământul. Mai mult, nu există stimulente economice – ba chiar există toate *contra*-stimulentele – pentru inițiative de cercetare a tehnologiilor de îmbunătățire a productivității pescăriilor sau de extracție a resurselor minerale din oceane. Vor exista asemenea stimulente doar când drepturile de proprietate asupra unor porțiuni de ocean sau de mare vor fi permise în aceeași măsură în care sunt acum drepturile de proprietate asupra pământurilor. Chiar și acum există o tehnică simplă, dar eficientă, care ar putea fi folosită pentru creșterea producției de pește: diverse porțiuni din ocean ar putea fi îngrădite electronic și, prin aceste bariere electronice ușor de aplicat, peștii ar putea fi segregați după mărime. Prin împiedicarea peștilor mari să-i mănânce pe cei mici, producția de pește ar putea crește enorm. Iar dacă proprietatea privată asupra unor porțiuni din ocean ar fi permisă, o explozie a *acvaculturii* ar crea și ar multiplica resursele oceanului în numeroase moduri pe care acum nici măcar nu ni le putem imagina.

Statele naționale au încercat în van să facă față problemei epuizării peștelui prin instituirea unor restricții irațională și neeconomice asupra cantității totale pescuite, sau asupra duratei legale a sezonului de pescuit. În cazul somonului, tonului și plăticii, metodele tehnologice de pescuit au fost ținute la un nivel primitiv și neproductiv, prin scurtarea nejustificată a sezonului – lucru care a dus la diminuarea calității capturii – și prin stimularea suprasolicitării flotelor în sezon, și a subutilizării lor pe parcursul anului. Și, bineînțeles, aceste feluri de restricții guvernamentale nu au nici un efect de stimulare a acvaculturii. După cum spun profesorii North și Miller:

> Pescarii sunt săraci pentru că sunt forțați să folosească echipament ineficient și să pescuiască doar o mică parte a timpului [din cauza reglementărilor guvernamentale] și, bineînțeles, sunt mult prea mulți. Consumatorul plătește un preț mult mai mare pentru somonul roșu decât ar fi cazul dacă s-ar folosi metode eficiente. În ciuda hățișului din ce în ce mai des de reglementări, tot nu s-a asigurat evitarea epuizării somonului.

> La rădăcina problemei este aranjamentul actual de non-proprietate. Nu este în interesul nici unui pescar individual să își bată capul cu perpetuarea populației de somon. Dimpotrivă: interesul său e mai degrabă să prindă cât mai mult pește în timpul sezonului.[11]

În schimb, North și Miller subliniază că drepturile de proprietate privată asupra apelor oceanice, prin care proprietarii ar utiliza cele mai puțin costisitoare și cele mai eficiente tehnologii *în timp ce* ar conserva și ar crește productivitatea resursei înseși, sunt acum mai fezabile decât oricând: „Inventarea senzorilor electronici moderni a făcut acum posibilă paza relativ ieftină și ușoară a unor mari întinderi de apă".[12]

Conflictele internaționale crescânde asupra diferitelor porțiuni de ocean nu fac decât să pună și mai mult în lumină importanța drepturilor de proprietate privată în acest domeniu vital. Pe măsură ce Statele Unite și alte națiuni își afirmă suveranitatea la 200 de mile de țărmuri și pe măsură ce companiile private și statele se ceartă pe diferite suprafețe de ocean; și pe măsură ce traulerele, plasele de pescuit, platformele petroliere și minerale se bat pe aceleași zone maritime – problema drepturilor de proprietate devine din ce în ce mai evidentă și mai importantă. După cum scrie Francis Christy:

> Cărbunele este extras în puțuri sub fundul oceanului, petrolul este extras de pe platforme fixate pe fund și care se ridică deasupra apei, resursele minerale pot fi exploatate prin dragarea suprafeței de pe fundul oceanului … animalele sedentare sunt rase

---

[11] Douglass C. North and Roger LeRoy Miller, *The Economics of Public Issues* (New York: Harper and Row, 1971), p. 107.

[12] Ibid., p. 108. Vezi și James A. Crutchfield and Giulio Pontecorvo, *The Pacific Salmon Fisheries: A Study of Irrational Conservation* (Baltimore: Johns Hopkins Press, 1969). Pentru o situație similară în industria tonului, vezi Francis T. Christy, Jr., „New Dimensions for Transnational Marine Resources," *American Economic Review, Papers and Proceedings* (May 1970), p. 112; și, pentru industria plăticii în Pacific, vezi James A. Crutchfield and Arnold Zellner, *Economic Aspects of the Pacific Halibut Industry* (Washington, D.C.: U.S. Department of the Interior, 1961). Pentru o propunere interesantă de proprietate privată asupra părților de ocean chiar înaintea apariției barierelor electronice, vezi Gordon Tullock, *The Fisheries–Some Radical Proposals* (Columbia: University of South Carolina Bureau of Business and Economic Research, 1962).

> din zonele unde pot fi așezate cabluri de telefon, animalele care se hrănesc în adâncuri sunt prinse cu capcane și traule, speciile de la adâncime medie pot fi prinse cu cârlige și fire sau cu traule care interferează ocazional cu submarinele, speciile de suprafață sunt prinse cu plase și cu harpoane, iar suprafața însăși este folosită pentru navigație și de către vasele care extrag resurse.[13]

Acest conflict crescând îl face pe Christy să afirme că „mările sunt într-un stadiu de tranziție. Trec de la o stare în care drepturile de proprietate sunt ca și inexistente către o stare în care drepturile de proprietate vor fi apropriate sau vor apărea cumva". În fine, Christy conchide că „pe măsură ce resursele marine devin mai valoroase, drepturile exclusive vor fi adjudecate".[14]

Poluarea

Bun: chiar dacă acceptăm că proprietatea privată deplină asupra resurselor și piața liberă va duce la conservarea și crearea resurselor, și că o vor face mult mai bine decât reglementarea guvernamentală, ce putem spune despre poluare? Nu am ajunge să suferim de poluare masivă prin „lăcomia capitalistă" nestăvilită?

În primul rând, există această realitate empirică de neocolit: proprietatea de stat, chiar socialismul, s-a dovedit a fi departe de a soluționa problema poluării. Chiar și cei mai naivi avocați ai planificării de stat sunt de acord că otrăvirea lacului Baikal din Uniunea Sovietică este un monument al poluării industriale nesăbuite a unei resurse naturale valoroase. Dar, problema este mult mai adâncă de atât. Să observăm, de exemplu, că poluarea a devenit o problemă importantă în două domenii cruciale: aerul și apele, în special râurile. Acestea sunt, însă, tocmai două dintre sectoarele vitale în care nu este permisă funcționarea proprietății private.

Să luăm mai întâi râurile. Ca și oceanele, sunt de regulă în proprietatea statului; proprietatea privată, mai ales proprietatea privată

[13] Christy, „New Dimensions for Transnational Marine Resources," p. 112.
[14] Ibid., pp. 112–13. Pentru o discuție definitivă a întregii probleme a oceanului și pescuitului oceanic, din perspectivă economică, tehnologică și legală, vezi Francis I. Christy, Jr., and Anthony Scott, *The Common Wealth in Ocean Fisheries* (Baltimore: Johns Hopkins Press, 1965).

completă, nu a fost permisă în cazul apelor. Deci, în esență, statul este proprietarul râurilor. Dar proprietatea de stat nu este proprietate autentică, pentru că funcționarii statului, chiar dacă pot controla resursa, nu pot accesa ei înșiși valoarea de capital pe piață. Funcționarii nu pot vinde râurile sau titluri parțiale de proprietate asupra lor. Așa că nu au un stimulent economic pentru a conserva puritatea și valoarea râurilor. Acestea sunt, într-un sens economic, „ale nimănui"; din această cauză funcționarii au permis alterarea și poluarea lor. Oricui îi este permis să arunce gunoaie poluante și reziduuri în ape. Dar, să ne gândim ce s-ar întâmpla dacă firmele private ar putea să dețină râurile și lacurile. Dacă o firmă ar fi proprietara lacului Erie, de exemplu, atunci oricine aruncă deșeuri în lac ar fi imediat dat în judecată pentru încălcarea proprietății private și ar fi obligat de tribunale să plătească despăgubiri și să înceteze orice încălcare a proprietății. Astfel, doar drepturile de proprietate privată vor asigura sfârșitul poluării – invaziei asupra resurselor. Deoarece râurile nu sunt deținute în proprietate privată, nu există proprietari care să acționeze pentru protejarea resurselor lor valoroase. Dacă, în schimb, cineva ar deversa deșeuri sau agenți poluanți într-un lac aflat în proprietate privată (așa cum sunt unele lacuri mici), nu ar putea face lucrul aceasta prea mult timp – proprietarul s-ar grăbi să se apere.[15] Profesorul Dolan scrie:

> Dacă General Motors ar fi proprietara râului Mississippi, putem fi siguri că ar pune prețuri mari pentru deversările industriilor și municipalităților aflate de-a lungul cursului său și că apa ar fi menținută la un nivel de puritate suficient de mare pentru a maximiza veniturile din închirierea către firmele care doresc drepturi asupra apei potabile, de recreere și pentru pescuitul comercial.[16]

Dacă statul, în calitate de proprietar, a permis poluarea râurilor, statul însuși a fost și cel mai mare poluator activ, în special în calita-

---

[15] În statele din Vest sunt deja disponibile legi ale „aproprierii" care oferă baza pentru „inițializarea drepturilor de proprietate" (*homesteading*) depline asupra râurilor. Pentru o discuție completă, vezi Jack Hirshleifer, James C. DeHaven și Jerome W. Milliman, *Water Supply; Economics, Technology, and Policy* (Chicago: University of Chicago Press, 1960), capitolul IX.

[16] Edwin G. Dolan, „Capitalism and the Environment," *Individualist* (March 1971): 3.

tea sa de administrator municipal al apelor reziduale. Există deja toalete chimice care pot arde reziduurile fără a polua aerul, pământul sau apa; dar cine să investească în toalete chimice dacă autoritățile locale preiau apele reziduale pe gratis?

Acest exemplu indică o problemă similară pentru cazul inhibării tehnologiei acvaculturii prin absența proprietății private: dacă statele, ca proprietari ai râurilor, permit poluarea apei, atunci tehnologia industrială va deveni – și a devenit – o tehnologie care poluează apa. Dacă procesele de producție pot polua râurile fără opreliști, atunci acesta este tipul de tehnologie pe care îl vom avea.

Dacă problema poluării apei poate fi rezolvată prin drepturi de proprietate privată asupra apei, ce putem spune despre poluarea aerului? Cum pot libertarienii veni cu o soluție pentru această problemă gravă? Bineînțeles că proprietate privată asupra *aerului* nu poate exista, nu-i așa? Ei bine, răspunsul este: ba da, poate exista. Am văzut deja cum frecvențele radio și TV pot fi deținute în proprietate privată. La fel ar putea fi și cu rutele pentru liniile aeriene. Rutele comerciale, de exemplu, ar putea fi în proprietate privată; nu este nevoie de Consiliul Aeronautic Civil pentru a parcela – și restricționa – rutele dintre diversele orașe. Dar, în cazul poluării aerului, nu avem de-a face atât cu proprietatea privată *asupra aerului*, cât cu protejarea proprietății private asupra plămânilor, terenurilor și livezilor persoanelor. Chestiunea crucială în privința poluării aeriene este aceea că poluatorul trimite agenți poluanți nedoriți și neinvitați – de la fum până la oxizi de sulf și radiații nucleare – *prin* aer și în plămânii victimelor inocente, precum și pe proprietățile lor materiale. Toate aceste emanații care afectează persoana și proprietatea constituie agresiuni asupra proprietății private a victimei. Poluarea aerului, în fond, constituie agresiune în același mod în care o constituie incendierea proprietății cuiva sau rănirea fizică. Poluarea aeriană care afectează pe alții este agresiune, pur și simplu. Principala funcție a statului – a tribunalelor și poliției – este să oprească agresiunea; în schimb, statul nu s-a achitat de această sarcină și a eșuat complet în exercitarea funcției sale de apărare împotriva poluării aerului.

Este important să înțelegem că acest eșec *nu* a fost o simplă problemă de ignoranță, un pur decalaj în timp între recunoașterea unei noi probleme tehnologice și soluționarea ei. Dacă unii agenți polu-

anți au devenit cunoscuți abia recent, fumul industrial și efectele sale nocive sunt cunoscute încă din timpul Revoluției Industriale, în asemenea măsură încât tribunalele Americane, de la începutul și până la sfârșitul secolului XIX, au luat decizia deliberată de a permite ca drepturile de proprietate să fie încălcate prin poluarea cu fum industrial. În acest scop, tribunalele trebuiau să schimbe sistematic și să slăbească protecțiile dreptului de proprietate înglobate în dreptul jurisprudențial Anglo-Saxon – și chiar au făcut-o. Înainte de mijlocul și sfârșitul secolului XIX, orice poluare a aerului era considerată un caz de furt (*a tort*), un neajuns în contra căruia victima putea să ceară despăgubiri în justiție și să obțină o dispoziție de întrerupere și încetare a oricărei încălcări viitoare a drepturilor sale de proprietate. Dar, pe parcursul secolului XIX, tribunalele au modificat sistematic legea neglijenței (*law of negligence*) și legea tulburării (*law of nuisance*) pentru a *permite* orice poluare a aerului care nu era mult mai mare decât cea făcută de orice firmă manufacturieră similară, o poluare care nu era mai extinsă decât cea obișnuită în cazul altor poluatori.

Pe măsură ce apăreau fabrici care emiteau fum, dăunând livezilor fermierilor din vecinătate, fermierii dădeau fabricanții în judecată, cerând daune și dispoziții împotriva continuării încălcării drepturilor lor de proprietate. Dar, judecătorii spuneau, în esență: „Ne pare rău. Știm că fumul industrial (i.e., poluarea aerului) vă invadează și vă încalcă drepturile de proprietate. Dar există ceva *mai important* decât simplele drepturi de proprietate: acel ceva sunt politicile publice, «binele comun». Iar binele comun decretează că industria este un lucru bun, progresul industrial este un lucru bun și, deci, simplele voastre drepturi de proprietate trebuie să cedeze în fața bunăstării generale". Iar acum plătim cu toții prețul amar al acestei neglijări a proprietății private, sub forma cancerelor de plămâni și multor altor afecțiuni. Și toate acestea pentru „binele comun"![17]

Faptul că acest principiu călăuzește tribunalele și în era aviației poate fi văzut într-o decizie a tribunalelor din Ohio în cazul *Antonik*

[17] Vezi E.F. Roberts, „Plead the Ninth Amendment!" *Natural History* (August–September 1970): 18ff. Pentru o istorie definitivă și o analiză a drepturilor de proprietate și a schimbării sistemului legal de dragul dezvoltării, în prima parte a secolului XIX, vezi Morton J. Horwitz, *The*

vs Chamberlain, din 1947. Rezidenții unei zone suburbane din apropierea orașului Akron au acționat în judecată pentru a interzice funcționarea unui aeroport privat. Motivele erau încălcarea drepturilor de proprietate prin zgomot excesiv. Refuzând să aplice interdicția, tribunalul a declarat:

> În sarcina noastră de a judeca acest caz, cu toate că suntem o curte a echității, nu trebuie doar să cântărim conflictul de interese între proprietarul aeroportului și proprietarii de terenuri din vecinătate, ci trebuie să recunoaștem și politica publică a generației în care trăim. Trebuie să recunoaștem că înființarea unui aeroport … este de mare importanță pentru public, iar dacă un astfel de aeroport este inhibat, sau înființarea sa este împiedicată, consecințele nu vor fi doar o pagubă serioasă pentru proprietarul aeroportului, ci pot fi și pierderea serioasă a unui activ valoros pentru întreaga comunitate.[18]

Pentru a întregi ilegalitățile judecătorilor, legislaturile de la nivel federal și de stat au trecut la cimentarea agresiunii împotriva victimelor poluării aeriene prin prohibirea proceselor „în acțiune colectivă" (*class action*) împotriva poluatorilor. Evident, dacă o fabrică poluează atmosfera unui oraș unde sunt zeci de mii de victime, nu este practic pentru fiecare victimă să dea în judecată pentru a-și colecta despăgubirea sa particulară de la poluator (cu toate că o *dispoziție* de încetare ar putea fi folosită cu efect de către o singură victimă insignifiantă). De aceea, dreptul jurisprudențial recunoaște validitatea proceselor „de acțiune colectivă", în care una sau câteva victime pot da în judecată pe agresor nu doar în numele lor, ci în numele întregii *clase* de victime similare. Dar legislaturile au scos sistematic în afara legii astfel de procese colective în cazurile de poluare. Din acest motiv, o victimă poate avea succes individual în justiție împotriva unui poluator, într-un caz unu-la-unu de „tulburare privată" (*private nuisance*). Dar îi este interzis prin lege să acționeze împotriva unui poluator în masă, care aduce prejudicii unui număr mare de persoane dintr-o anumită zonă! După cum scrie Frank Bubb, „este ca și cum

Transformation of American Law, 1780– 860 (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1977).

[18] Citat în Milton Katz, *The Function of Tort Liability in Technology Assessment* (Cambridge, Mass.: Harvard University Program on Technology and Society, 1969), p. 610.

statul ți-ar spune că va (încerca să) te protejeze în fața unui hoț care fură doar de la tine, dar nu te va proteja dacă hoțul fură, de asemenea, și de la toți locuitorii cartierului".[19]

Zgomotul, la rândul lui, este o formă de poluare aeriană. Zgomotul este crearea de unde sonore care se propagă prin aer și apoi bombardează sau invadează alte persoane și proprietățile lor. Medicina a început abia recent să studieze efectele nocive ale zgomotului asuprea fiziologiei umane. Din nou, un sistem legal libertarian ar permite procese, inclusiv colective, pentru obținerea de daune și dispoziții de încetare împotriva zgomotului excesiv și dăunător: împotriva „poluării sonore".

Soluția contra poluării aerului este, deci, clară ca lumina zilei și nu are nimic de a face cu programele paliative de multe miliarde de dolari care sunt suportate de plătitorii de taxe și care nici măcar nu rezolvă problema reală. Remediul este pur și simplu ca tribunalele să se întoarcă la funcția de apărare a drepturilor persoanei și proprietății și deci să interzică oricui să emită poluanți în aer. Ce putem spune, însă, despre apărătorii pro poluare ai progresului industrial? Și despre costurile mărite pe care ar trebui să le suporte consumatorii? Sau despre actuala noastră tehnologie poluantă?

Argumentul că aceste interdicții ale poluării ar crește costurile producției industriale este la fel de respingător precum cel vehiculat înainte de Războiul Civil, referitor la costurile mai mari pe care abolirea sclaviei le-ar aduce crescătorilor de bumbac, astfel abolirea fiind „nepractică", oricât ar fi fost de corectă din punct de vedere moral. Aceasta ar însemna că poluatorii pot să transpună toate costurile crescute ale poluării asupra celor ai căror plămâni și drepturi de proprietate li s-a permis să le invadeze cu impunitate.

Mai mult, argumentul costurilor și tehnologiei ignoră faptul vital că, dacă este permis ca poluarea să continue cu impunitate, nu vor apărea stimulentele economice pentru dezvoltarea unei tehnologii care să *nu* polueze. Dimpotrivă, vor fi stimulate tăierile de costuri în direcția opusă, așa cum s-a întâmplat timp de un secol. Să presupunem, de exemplu că, în primele zile de utilizare a camioanelor, tribunalele ar fi decis după cum urmează:

[19] Frank Bubb, „The Cure for Air Pollution," *The Libertarian Forum* (April 15, 1970): 1. Vezi și Dolan, *TANSTAAFL*, pp. 37–39.

> În mod normal, ne-am opune invadării peluzelor oamenilor de către camioane – pentru că ar fi o încălcare a proprietății private – și am insista ca acestea să fie limitate la a folosi străzile, indiferent cât de mare ar fi aglomerația. Dar camioanele sunt de o importanță vitală pentru bunăstarea generală și, prin urmare, decidem să le fie permis să treacă peste orice peluză vor, dacă o fac cu credința că acest lucru le ușurează problemele de trafic.

Dacă tribunalele ar fi decis în acest fel, acum am avea un sistem de transport în care peluzele ar fi sistematic distruse de camioane. Orice tentativă de a opri acest lucru ar fi respinsă în numele nevoilor moderne ale transportului! Scopul este să subliniem că exact în acest mod au luat tribunalele decizii legate de poluarea aerului – poluare care este mult mai nocivă pentru noi toți decât terfelirea unor peluze. Statul a dat astfel verde, de la bun început, unor tehnologii poluante. Nu este, deci, de mirare că tocmai de astfel de tehnologii avem acum parte. Singura soluție este forțarea poluatorilor să oprească abuzurile și apoi să redirecționeze tehnologia pe canale nepoluante sau chiar anti-poluante.

Deja, chiar și în stadiul acesta necesarmente primitiv al tehnologiei anti-poluante, au fost dezvoltate tehnici de combatere a poluării aerului și a celei sonore. Se pot instala amortizoare pe mașinile care emit unde sonore, al căror unde au efect contra-ciclic față de cele ale mașinii, anulând aceste zgomote care zgârie pe creier. Reziduurile aeriene pot fi captate la ieșirea pe coș și reciclate pentru a obține produse utile industriei. Astfel, dioxidul de sulf, o noxă principală, poate fi captat și reciclat pentru a produce acid sulfuric, care are valoare economică.[20] Motorul cu aprindere prin scânteie, care este foarte poluant, fie va trebui să fie „ajustat" cu noi invenții, fie va trebui înlocuit complet cu motoare nepoluante precum cele diesel, cu gaz, aburi sau electrice. Și, după cum observă inginerul de sisteme libertarian Robert Poole, Jr., costurile instalării tehnologiei non sau anti-poluante ar fi „în ultimă instanță suportate de consumatorii produselor firmei, i.e., de cei care *aleg* să se asocieze cu firma, și nu de terți inocenți care trebuie să le suporte involuntar sub formă de poluare (sau

[20] Vezi Jane Jacobs, *The Economy of Cities* (New York: Random House, 1969), pp. 109ff.

ca taxe)".[21]

Robert Poole definește convingător poluarea ca „transferul materiei sau energiei dăunătoare asupra persoanei sau proprietății altuia, fără consimțământul celui din urmă".[22] Soluția libertariană pentru problema poluării aerului – și singura care este completă – este utilizarea tribunalelor și a structurii legale pentru a combate și preveni astfel de încălcări. Există semne recente că sistemul legal începe să se schimbe în această direcție: noi decizii juridice și abrogarea legilor care împiedică procesele colective. Dar aceste este doar un început.[23]

Printre conservatori – spre deosebire de libertarieni – există două răspunsuri, în ultimă instanță similare, la problema poluării aerului. Un răspuns, dat de Robert Moses și Ayn Rand, printre alții, este să nege că problema există și să atribuie întreaga agitație stângiștilor care vor să distrugă capitalismul și tehnologia în favoarea unei forme tribale de socialism. Chiar dacă această acuzație este parțial corectă, negarea însești existenței problemei înseamnă negarea cunoașterii științifice și cedarea unui ostatic foarte important inamicilor stângiști, care acuză apărătorii capitalismului că „pun drepturile de proprietate mai presus de drepturile omului". Mai mult, o apărare a poluării aerului nici măcar nu apără drepturile de proprietate; dimpotrivă, îi pune pe acești conservatori în sprijinul acelor industriași care calcă în picioare drepturile de proprietate ale maselor de cetățeni.

Al doilea răspuns conservator, mai sofisticat, vine din partea unor economiști pro piață liberă, precum Milton Friedman. Friedmanienii acceptă existența poluării aerului dar propun să o soluționeze *nu* prin apărarea drepturilor de proprietate, ci printr-un calcul „cost-beneficiu", așa-zis utilitarist, făcut de către stat, care apoi ar urma să ia și să impună o „decizie socială" referitoare la *câtă* poluare să fie permisă. Impunerea acestei decizii ar fi apoi făcută fie prin licențierea unui anumit grad de poluare (acordarea de „drepturi de poluare"), fie printr-o grilă de taxe pe poluare, fie prin plata firmelor de către consumatori, ca să *nu* polueze. Dar, în primul rând, aceste propuneri ar da statului o putere birocratică imensă, în numele protejării „pieței

[21] Poole, „Reason and Ecology," pp. 251–52.

[22] Ibid., p. 245.

[23] Vezi Dolan, *TANSTAAFL*, p. 39, și Katz, *The Function of Tort Liability in Technology Assessment*, passim.

libere"; apoi ar continua să încalce drepturile de proprietate în numele unei decizii colective impuse de stat. Acest aranjament este departe de a fi o „piață liberă" autentică și arată că – la fel ca în alte domenii economice – este imposibil să aperi *cu adevărat* libertatea și piața liberă fără să insiști pe apărarea drepturilor de proprietate privată. Afirmația grotescă a lui Friedman, care le spune orășenilor ce nu vor să facă emfizem că se pot muta la țară, este foarte asemănătoare cu faimoasa afirmație a Mariei Antoinette, „Să mănânce cozonac" – și arată că nu-i pasă de drepturile omului sau de cele de proprietate. Afirmația lui Friedman este, de fapt, totuna cu cea a conservatorilor, „Dacă nu-ți place aici, n-ai decât să pleci", o afirmație care presupune că statul este proprietarul legitim al întregului teritoriu de „aici", și că oricine obiectează față de stăpânirea sa trebuie, prin urmare, să plece. Critica libertariană pe care Robert Poole o aduce lui Friedman ne oferă un contrast binevenit:

> Din nefericire, este un exemplu al celui mai serios neajuns al economiștilor conservatori: nicăieri în această propunere nu se găsește vreo menționare a *drepturilor*. Este același neajuns care i-a subminat pe adepții capitalismului timp de 200 de ani. Chiar și azi, expresia „laissez-faire" poate trezi imaginea orașului englez de secol XVIII, înecat în fum și acoperit de funingine. Capitaliștii timpurii erau de acord cu tribunalele că fumul și funinginea erau „prețul" ce trebuie plătit pentru beneficiile industriei. … Totuși, laissez-faire fără drepturi este o contradicție în termeni; poziția laissez-faire este bazată pe și derivată din drepturile omului, și poate rezista doar dacă drepturile sunt considerate inviolabile. Acum, în era conștientizării crescânde a ecologiei, această veche contradicție vine să bântuie iar capitalismul.
>
> Este *adevărat* că aerul este o resursă rară [așa cum susține Friedman], dar trebuie, atunci, să ne întrebăm *de ce* este rară. Dacă este rară pentru că sunt încălcate sistematic drepturile de proprietate, atunci soluția nu este creșterea prețului status-quo-ului, fiind astfel legitimați cei care încalcă drepturile, ci afirmarea drepturilor și insistarea ca ele să fie respectate. … Dacă o fabrică emite o cantitate mare de molecule de dioxid de sulf, care intră în plămânii cuiva cauzându-i edem pulmonar, proprietarii fabricii sunt la fel de agresori ca atunci când i-ar fi rupt un picior. Trebuie insistat asupra acestui lucru, pentru că este crucial pentru poziția

> laissez-faire. Ideea de poluator laissez-faire este o contradicție în termeni și trebuie identificată ca atare. O societate libertariană ar fi o societate cu *răspundere nelimitată*, unde fiecare ar fi responsabil în totalitate pentru acțiunile sale și pentru orice consecințe dăunătoare pe care acestea le-ar putea cauza.[24]

Pe lângă trădarea presupusei sale funcții de apărare a proprietății private, statul a contribuit la poluarea aerului într-un sens mai activ. Nu demult, Departamentul pentru Agricultură a organizat stropiri masive cu DDT din elicopter peste suprafețe întinse, ignorând voința fermierilor care obiectau. Continuă *și acum* să toarne tone de insecticide toxice și carcinogene peste tot Sudul, într-o încercare zadarnică și scumpă de a eradica furnica de foc.[25] Iar Comisia pentru Energie Atomică a răspândit deșeuri radioactive în aer și în pământ prin centralele sale nucleare și prin testele atomice. Centrele municipale de tratament al apei și centralele energetice, alături de companiile de utilități, care sunt monopoluri licențiate de stat, poluează masiv atmosfera. O sarcină majoră a statului în acest domeniu este, așadar, să-și oprească *propriile sale* activități poluante.

În concluzie, când dăm deoparte confuziile și filosofia eronată a ecologiștilor moderni, descoperim o acuză fundamentală împotriva sistemului existent; dar acuza se dovedește a nu fi împotriva capitalismului, proprietății private, creșterii, sau tehnologiei per se. Este o acuză la adresa felului în care statul înăbușă sau nu e în stare să apere drepturile de proprietate privată în fața agresiunilor. Dacă drepturile de proprietate ar fi apărate integral, atât împotriva încălcărilor private cât și a celor de stat, am vedea că aici – ca și în alte domenii ale economiei și societății noastre – inițiativa privată și tehnologia modernă ar fi pentru omenire o binecuvântare și nu un blestem.

---

[24] Poole, „Reason and Ecology," pp. 252–53. Afirmația lui Friedman poate fi găsită în Peter Maiken, „Hysterics Won't Clean Up Pollution," *Human Events* (April 25, 1970): 13, 21–23. O prezentare mai completă a poziției friedmaniene poate fi găsită în Thomas D. Crocker și A.J. Rogers III, *Environmental Economics* (Hinsdale, Ill.: Dryden Press, 1971); iar poziții similare pot fi găsite în J.H. Dales, *Pollution, Property, and Prices* (Toronto: University of Toronto Press, 1968), și Larry E. Ruff, „The Economic Common Sense of Pollution," *Public Interest* (Spring, 1970): 69–85.

[25] Glenn Garvin, „Killing Fire Ants With Carcinogens," Inquiry (February 6, 1978): 7–8.

14
Războiul și politica externă

„Izolaționismul", de stânga și de dreapta

Cuvântul „izolaționism" a fost folosit pentru a-i denigra pe oponenții intrării Americii în cel de-al Doilea Război Mondial. Și, pentru că a fost folosit adesea ca învinuire-prin-asociere cu sensul de pro-Nazi, cuvântul „izolaționist" a luat o conotație „de dreapta" și, în general, negativă. Dacă nu erau vădit pro-Nazi, „izolaționiștii" erau cel puțin niște ignoranți înguști la minte, care habar nu aveau pe ce lume trăiesc, spre deosebire de „internaționaliștii" sofisticați, scoși în lume, *cărora le păsa* și care erau în favoarea cruciadelor globale ale Americii. În ultimul deceniu, bineînțeles, forțele anti-război au fost considerate „de stânga" și intervenționiștii precum Lyndon Johnson sau Jimmy Carter și adepții lor au încercat necontenit să pună pe stânga actuală eticheta de „izolaționist" sau măcar „neo-izolaționist".

Stânga sau dreapta? În timpul Primului Război Mondial, cei care se opuneau războiului erau atacați vehement, ca și acum, ca „stângiști", chiar dacă printre ei se numărau libertarieni și adepți ai capitalismului *laissez-faire*. De fapt, în miezul opoziției față de războiul american cu Spania și față de cel de zdrobire a revoltei din Filipine se aflau liberali *laissez-faire*, oameni precum sociologul și economistul William Graham Sumner sau comerciantul bostonian Edward Atkinson, care a fondat „Liga Anti-imperialistă". Mai mult, Atkinson și Sumner erau continuatori ai marii tradiții a liberalilor clasici en-

glezi din secolele XVIII și XIX, în particular ai unor „extremiști" *laissez-faire* precum Richard Cobden și John Bright de la „Școala din Manchester". Cobden și Bright erau în fruntea eforturilor viguroase de opoziție față de toate războaiele și intervențiile politice ale Marii Britanii din vremea lor, iar Cobden nu era cunoscut ca „izolaționist" pentru strădaniile sale, ci ca „Omul internațional".[1] Până la campania denigratoare de la finele anilor 1930, oponenții războiului erau considerați autenticii „internaționaliști", oameni care se opuneau preamăririi statului-națiune și pledau pentru pace, liber schimb, liberă migrație și schimburi culturale pașnice între popoarele tuturor națiunilor. Intervențiile externe sunt „internaționale" doar în sensul în care războiul este internațional: coerciția, ca amenințare sau ca deplasare efectivă a trupelor, va trece întotdeauna frontiera dintre o națiune și alta.

„Izolaționismul" are o conotație de dreapta; „neutralitatea" și „coexistența pașnică" sună stângist. Dar esența lor este aceeași: opoziția față de război și de intervenția politică între țări. Aceasta a fost poziția forțelor anti-război timp de două secole, fie că vorbim de liberalii clasici ai secolelor XVIII și XIX, de „stângiștii" Primului Război Mondial și ai Războiului Rece, sau de cei „de dreapta" din cel de-al Doilea Război Mondial. Acești anti-intervenționiști au recomandat în foarte puține cazuri „izolarea"; în general au dorit non-intervenția politică în treburile altor țări, în paralel cu internaționalismul economic și cultural, adică libertatea pașnică a comerțului, investițiilor și conexiunilor între cetățenii tuturor țărilor. Iar aceasta este și esența poziției libertariene.

Limitarea statului

Libertarienii sunt în favoarea abolirii statelor de pretutindeni și a furnizării tuturor funcțiilor legitime, care sunt acum prost oferite de state (poliție, tribunale etc.), prin mijloacele pieței libere. Libertarienii consideră libertatea un drept uman natural și o doresc nu doar pentru americani, ci pentru toate popoarele lumii. Prin urmare, într-o

[1] Vezi William H. Dawson, *Richard Cobden and Foreign Policy* (London: George Allen and Unwin, 1926).

lume pur libertariană nu ar exista „politică externă" pentru că nu ar exista state, nu am avea guverne care să dețină un monopol al coerciției asupra unor anumite teritorii. Dar, pentru că trăim într-o lume a statelor națiune și pentru că acest sistem e puțin probabil să dispară în viitorul apropiat, care este atitudinea libertariană față de politica externă în actuala lume plină de state?

Până la dizolvarea statelor, libertarienii își doresc să *limiteze*, să taie din puterea statului în toate direcțiile, pe cât se poate. Am arătat deja cum ar putea să funcționeze acest principiu al „dezetatizării" în diverse cazuri „domestice" importante, scopul fiind de a împinge înapoi rolul statului și a permite energiilor voluntare și spontane ale persoanelor libere să ia o amploare cât mai mare prin interacțiuni pașnice, în mod special prin economia pieței libere. În afacerile externe, scopul este același: de a nu lăsa statul să intervină în treburile altor state sau altor țări. „Izolaționismul" politic și coexistența pașnică – abținerea de la intervenția asupra altor țări – este, deci, corespondentul libertarian al activismului pentru politici *laissez-faire* interne. Ideea este să încătușăm statul în afară la fel cum îl încătușăm acasă. Izolaționismul, sau existența pașnică, este corespondentul de politică externă al limitării severe a statului la interior.

Mai concret, întreaga suprafață terestră a lumii este acum parcelată între diferitele state și fiecare suprafață terestră este guvernată de o autoritate centrală care deține monopolul asupra violenței în acea suprafață. În relațiile dintre state, așadar, țelul libertarian este să oprească statul din a-și extinde agresiunea asupra altor țări, astfel încât tirania fiecărui stat să fie măcar delimitată în propria sa jurisdicție. Libertarianul este interesat de reducerea pe cât posibil a ariei agresiunii statului asupra tuturor indivizilor. Singurul mod de a face acest lucru în afacerile internaționale este ca populația fiecărei țări să pună presiune pe propriul stat pentru a-și restrânge activitățile la zona pe care o monopolizează și să nu atace alte state sau să le agreseze cetățenii. Pe scurt, obiectivul libertarianului este să limiteze orice stat existent la cel mai mic grad de invazie a persoanei și proprietății cu putință. Iar aceasta implică evitarea totală a războiului. Populațiile fiecărui stat ar trebui să pună presiune pe statele „lor" pentru a nu se ataca unul pe altul, sau, dacă izbucnește un conflict, să se retragă din el cât mai curând este fizic cu putință.

Să ne imaginăm, deocamdată, o lume în care există doar două țări ipotetice: Graustark și Belgravia. Fiecare este guvernată de propriul său stat. Ce se întâmplă dacă statul din Graustark invadează teritoriul Belgraviei? Din punct de vedere libertarian, au loc imediat două rele. În primul rând, Armata Graustakului începe să măcelărească civili inocenți din Belgravia, persoane care nu sunt părtașe la vreo agresiune pe care statul Belgravian o fi comis-o anterior. Războiul, așadar, înseamnă ucidere în masă, iar această invazie masivă a dreptului la viață, la proprietate de sine, a unui număr mare de persoane nu este doar o crimă ci, pentru libertarian, crima absolută. În al doilea rând, din moment ce toate statele își obțin veniturile prin tâlhăria taxării coercitive, orice mobilizare și deplasare a trupelor implică inevitabil o creștere a coerciției fiscale în Graustark. Din ambele motive – pentru că războaiele interstatale implică inevitabil atât uciderii în masă, cât și o creștere a coerciției fiscale – libertarianul se opune războiului. Punct.

Lucrurile nu au stat întotdeauna astfel. În Evul Mediu, anvergura războaielor era mult mai mică. Înainte de apariția armelor moderne, armamentul era atât de limitat încât statele își puteau concentra violența – și adesea *chiar* și-o concentrau – doar asupra *armatelor* statelor rivale. Este adevărat că taxarea creștea, dar măcar nu avea loc uciderea masivă a nevinovaților. Pe lângă faptul că armele erau suficient de slabe încât să limiteze violența doar la nivelul armatelor celor două părți combatante, în epoca pre-modernă nu existau state-națiune centralizate care să se exprime inevitabil în numele tuturor locuitorilor dintr-o zonă anume. Dacă niște regi sau baroni se războiau cu alții, nu deveneau toți locuitorii zonelor afectate partizani dedicați. Mai mult, armatele nu erau formate din sclavi recrutați în masă de către conducători, ci mici bande de mercenari. Adesea, o distracție favorită a populației era să urmărească bătăliile, de pe fortificațiile orașului, iar războiul era considerat ca un fel de sport. Dar, o dată cu apariția statului centralizator și a armelor moderne de distrugere în masă, măcelărirea civililor și armatele de recruți au devenit părți vitale ale războiului interstatal.

Să presupunem că, în ciuda unei posibile opoziții libertariene, a izbucnit războiul. În mod cert, poziția libertariană ar trebui să fie că,

pe toată durata conflictului, asaltul asupra celor inocenți trebuie să fie cât mai mic cu putință. Legea internațională de modă veche avea două mecanisme excelente pentru atingerea acestui deziderat: „legile războiului" și „legile neutralității" sau „drepturile neutrilor". Legile neutralității erau menite să constrângă conflictul doar în cadrul statelor aflate în război, fără atacuri asupra statelor nonbeligerante și, în particular, fără agresiuni asupra popoarelor altor națiuni. De aici derivă importanța acelor vechi principii americane, azi aproape uitate, precum „libertatea mărilor" sau limitările severe ale dreptului statelor beligerante de a bloca comerțul neutru cu statele inamice. Pe scurt, libertarianul încearcă să stimuleze statele neutre să *rămână* neutre în orice conflict interstatal, și să stimuleze statele beligerante să respecte deplin drepturile cetățenilor neutri. „Legile războiului", la rândul lor, erau proiectate să limiteze pe cât posibil invazia de către statele beligerante asupra drepturilor civililor din țările respective. După cum s-a exprimat juristul britanic F.J.P. Veale:

> Principiul fundamental al acestui cod era acela că ostilitățile între popoarele civilizate trebuie să fie limitate la nivelul forțelor armate implicate efectiv. … Făcea o distincție între combatanți și non-combatanți prin stabilirea faptului că singura sarcină a combatanților era să lupte între ei și, deci, că non-combatanții trebuie să fie excluși din sfera operațiilor militare.[2]

În forma modificată a interzicerii bombardării tuturor orașelor care nu se aflau pe linia frontului, această regulă a rezistat în războaiele secolelor recente din Europa Occidentală, până când Marea Britanie a lansat bombardarea strategică a civililor din cel de-al Doilea Război Mondial. Acum, bineînțeles, acest concept nu mai este amintit, din moment ce însăși natura războiului nuclear modern se bazează pe anihilarea civililor.

Întorcându-ne la ipoteticele noastre Graustark și Belgravia, să presupunem că Graustark a invadat Belgravia și că un al treilea stat, Walldavia, se grăbește să intre acum în conflict pentru a apăra Belgravia în fața „agresiunii Graustarkiene". Este această acțiune justificată? Aici, de fapt, găsim germenele periculoasei teorii, de secol

[2] F.J.P. Veale, *Advance to Barbarism* (Appleton, Wisc.: C.C. Nelson Publishing, 1953), p. 58.

XX, a „securității colective" – ideea că atunci când un stat îl „agresează" pe altul, există o obligație morală ca alte state să se adune în apărarea statului „victimă".

Există câteva probleme majore în acest concept al securității colective împotriva „agresiunii". Una este că, atunci când Walldavia – sau orice alt stat – intră în conflict, extinde și complică ea însăși agresiunea, pentru că (1) măcelărește nejustificat masele de civili Graustarkieni și (2) crește coerciția fiscală asupra cetățenilor Walldavieni. În plus, (3) în această epocă a identificării cetățenilor cu statul, Walldavia îi expune pe supușii săi bombardierelor sau rachetelor Graustarkiene. Astfel, intrarea în război a statului Walldavian periclitează înseși viețile și proprietățile cetățenilor Walldavieni, pe care statul *se presupune* că ar trebui să le protejeze. În fine, (4) recrutarea-înrobirea cetățenilor Walldavieni probabil că se va intensifica.

Dacă acest tip de „securitate colectivă" ar fi cu adevărat aplicat la nivel mondial, toți „walldavienii" implicându-se în orice conflict local și alimentându-l, atunci toate încăierările locale ar fi rapid ridicate la nivel de conflagrație globală.

Mai există o eroare crucială în conceptul securității colective. Ideea de a intra într-un război pentru a opri „agresiunea" este în mod clar o analogie cu situația când un *individ* îl agresează pe altul. Smith este văzut bătându-l pe Jones – agresându-l. Polițiștii aflați în apropiere se grăbesc atunci să îl apere pe Jones, victima; ei întreprind o „acțiune polițienească" pentru a opri agresiunea. În lumina acestui mit, de exemplu, Președintele Truman a insistat să numească intrarea Americii în Războiul Coreean o „acțiunea polițienească", un efort colectiv al ONU pentru a respinge „agresiunea".

Dar „agresiunea" are sens doar la nivelul individual Smith-Jones, la fel ca și expresia „acțiune polițienească". Acești termeni nu au nici un sens la nivel interstatal. În primul rând, am văzut deja că statele care intră în război devin ele însele agresoare asupra unor civili inocenți; devin chiar ucigașe în masă. Analogia *corectă* cu acțiunea individuală ar fi: Smith îl bate pe Jones, poliția se grăbește să-l ajute pe Jones și, în timp ce încearcă să-l prindă pe Smith, bombardează un cartier și omoară mii de oameni, sau mitraliază o mulțime nevinovată. *Aceasta* este o analogie mult mai corectă, pentru că asta face

un stat în război, iar în secolul XX o face la scară monumentală. Dar, orice agenție de poliție care se comportă în acest mod devine *ea însăși* un agresor criminal, adesea într-o măsură mult mai mare decât acel Smith care a inițiat tărășenia.

Și mai există încă o eroare fatală în analogia cu agresiunea individuală. Când Smith îl bate pe Jones sau îi fură proprietatea, îl putem identifica pe Smith ca agresor al persoanei sau al dreptului de proprietate al victimei. Dar, când statul graustarkian invadează teritoriul statului belgravian, nu este permisibil să ne referim la „agresiune" într-un mod similar. Pentru libertarian, nici un stat nu are un drept legitim asupra vreunei proprietăți, sau un drept de „suveran" într-un teritoriu dat. Pretenția statului belgravian asupra teritoriului său este, așadar, complet diferită de cea a domnului Jones asupra proprietății sale (cu toate că aceasta din urmă s-ar putea dovedi, la o cercetare atentă, a fi rezultatul ilegitim al furtului). Nici un stat nu are proprietate legitimă; tot teritoriul său este rezultatul unui fel sau al altuia de agresiune și cucerire violentă. Prin urmare, invazia statului graustarkian este în mod necesar o bătălie între două grupuri de hoți și agresori: singura problemă este aceea că, de ambele părți, există civili care sunt călcați în picioare.

Lăsând deoparte această observație legată de state, așa-numitul stat „agresor" are adesea o pretenție destul de plauzibilă – în contextul sistemului de state naționale – asupra „victimei". Să presupunem că Graustark a trecut granița Belgraviei pentru că Belgravia, cu un secol înainte, a invadat Graustark și i-a luat provinciile nord-estice. Locuitorii acestor provincii sunt cultural, etnic și lingvistic graustarkieni. Graustark invadează acum pentru a se reuni în sfârșit cu frații graustarkieni. În această situație, apropo, libertarienii, condamnând ambele state pentru război și uciderea civililor, ar trebui să ia partea Graustarkului, pentru că are pretenții mai juste, sau mai puțin injuste. Să o luăm așa: în situația puțin probabilă în care cele două țări s-ar întoarce la războiul premodern, cu (a) arme limitate încât să nu afecteze persoana și proprietatea civililor; (b) armate de voluntari, nu de recruți și (c) finanțare prin metode voluntare, în loc de taxare; libertarianul ar putea, dat fiind contextul nostru, să fie fără rest de partea Graustarkului.

Dintre toate războaiele recente, nici unul nu a fost mai aproape de a satisface aceste trei criterii ale „războiului just" – cu toate că nu a făcut-o complet – decât războiul indian de la finele anului 1971 pentru eliberarea Bangladeshului. Pakistanul a fost creat ca un ultim dar otrăvit al Imperiului Britanic pentru continentul indian. Națiunea pakistaneză era caracterizată de stăpânirea imperială de către populația punjabi din Pakistanul de Vest a mai numeroasei și mai productivei populații bengaleze din Pakistanul de Est (și, de asemenea, a paștunilor din nord-vest). Bengalezii și-au dorit de mult independența față de opresorii imperiali; în prima parte a anului 1971, Parlamentul a fost suspendat ca urmare a victoriei bengalezilor în alegeri; apoi, trupele punjabi au măcelărit sistematic populația civilă bengaleză. Intrarea Indiei în acest conflict a ajutat forțele populare de rezistență bengaleze ale lui Mukhti Bahini. Cu toate că presupuneau taxarea și recrutarea, armatele indiene nu și-au folosit armele împotriva civililor bengalezi; din contră, aveam de-a face cu un autentic război revoluționar al poporului bengalez împotriva statului asupritor punjabi. Gloanțele indiene au fost destinate doar soldaților punjabi.

Acest exemplu subliniază un alt aspect al conflictelor: un război revoluționar de gherilă *poate fi* mult mai potrivit cu principiile libertariene decât orice război interstatal. Prin însăși natura activității lor, gherilele apără populația civilă *împotriva* abuzurilor unui stat; deci, gherilele, existând în aceeași țară cu statul dușman, *nu pot* să folosească arme nucleare sau de distrugere în masă. Mai mult, din moment ce gherilele depind de susținerea și ajutoarele populației civile pentru a fi victorioase, *trebuie*, ca element strategic fundamental, să protejeze civilii și să țintească cu grijă doar spre aparatul de stat și spre forțele sale. Prin urmare, războiul de gherilă ne readuce vechea virtute a concentrării pe inamic și evitării civililor nevinovați. Iar gherilele, fiind interesate să atragă susținerea entuziastă a populației, se abțin adesea de la practicile recrutării și taxării, bazându-se pe voluntariat pentru resursele umane și cele materiale.

Calitățile libertariene ale războiului de gherilă sunt valabile doar pentru partea revoluționară; pentru forțele contrarevoluționare ale statului, lucrurile stau cu totul altfel. Cu toate că statul nu poate să

meargă până la a-și ataca nuclear populația, se bazează, în mod necesar, pe campanii de teroare în masă: ucideri, terorizare și concentrare forțată a civililor. Din moment ce gherilele, pentru a avea succes, trebuie să fie susținute de majoritatea populației, statul, pentru a-și duce războiul, trebuie să se concentreze pe distrugerea acelei populații sau trebuie să mâne masele de civili în lagăre de concentrare, pentru a-i separa de aliații din gherile. Această tactică a fost folosită de generalul spaniol Weyler „Măcelarul" contra rebelilor cubanezi în anii 1890, a fost continuată de trupele americane în Filipine, de britanici în Războiul Burilor și a fost folosită recent în politica eșuată a „cătunelor strategice" din Vietnamul de Sud.

Politica externă libertariană, deci, *nu* este o politică pacifistă. Nu susținem, așa cum o fac pacifiștii, că nici un individ nu are dreptul de a utiliza violența în apărarea contra unui atac violent. Ceea ce *susținem* este că nimeni nu are dreptul să recruteze, să impoziteze, să omoare sau să agreseze pe alții pentru a se apăra pe el însuși. Din moment ce toate statele există și sunt fondate pe agresarea supușilor și acapararea prezentului lor teritoriu, și din moment ce războaiele interstatale măcelăresc civili nevinovați, aceste războaie sunt întotdeauna nedrepte – cu toate că unele pot fi mai nedrepte decât altele. Războiul de gherilă contra statului are măcar potențialul de a satisface stringențe libertariene prin ațintirea luptelor de gherilă asupra oficialilor și armatelor statului, și prin metodele voluntare de dotare cu oameni și bani.

Politica externă americană

Am putut vedea că prima responsabilitate a libertarienilor este să se concentreze pe invaziile și agresiunile propriului *lor* stat. Libertarienii din Graustark trebuie să își îndrepte atenția asupra încercărilor de a limita și micșora statul graustarkian, libertarienii din Walldavia trebuie să țină în frâu statul walldavian și așa mai departe. În politica externă, libertarienii oricărei țări trebuie să insiste ca propriul *lor* stat să se abțină de la războaie și intervenții externe, și să se retragă din orice război în care ar mai fi implicat. Așadar, dacă nu din alte motive, libertarienii din Statele Unite trebuie să-și îndrepte criticile

asupra activităților imperiale și belicoase ale propriului lor stat.

Dar mai sunt și alte motive pentru care libertarienii de aici trebuie să se concentreze asupra invaziilor și intervențiilor străine ale Statelor Unite. Empiric, dacă privim secolul XX în totalitate, Statele Unite au fost de departe cel mai intervenționist și mai imperialist stat. O astfel de afirmație va avea darul de a-i șoca pe americani, care au fost supuși de către regim unor decenii de propagandă intensă despre sanctitatea, intențiile pacifiste și devoțiunea pentru dreptate care au caracterizat statul american în afacerile externe.

Expansionismul statului american a început să se manifeste din ce în ce mai tare la sfârșitul secolului XIX și a izbucnit odată războiul american contra Spaniei, dominând Cuba, înhățând Puerto Rico și Filipinele și înăbușind brutal revolta filipineză pentru independență. Expansiunea imperialistă a Statelor Unite a ajuns la maturitate în Primul Război Mondial, când Președintele Woodrow Wilson a implicat țara în conflict, prelungind războiul și genocidul, și hrănind neintenționat devastarea sumbră care a dus direct la triumful bolșevicilor în Rusia și la victoria nazistă în Germania. Wilson este remarcabil pentru inspirația genială de a oferi un văl pietist și moralist noii politici americane a intervenției și dominației globale, o politică a remodelării tuturor țărilor după imaginea americană, a suprimării regimurilor radicale sau marxiste, pe de o parte, și a statelor monarhiste de modă veche, pe de alta. Woodrow Wilson a fost cel care a conturat politica externă americană pentru restul acestui secol. Aproape fără excepție, președinții care i-au succedat s-au considerat wilsonieni și i-au urmat politicile. Nu este un accident că atât Herbert Hoover, cât și Franklin D. Roosevelt – considerați de mult ca fiind la poluri opuse – au jucat roluri importante în prima cruciadă globală americană din Marele Război și că ambii au fost tributari experienței de intervenționism și planificare din timpul războiului, folosind-o ca model pentru ulterioarele lor politici externe și interne. Iar unul dintre primele gesturi ale Președintelui Nixon a fost să pună portretul lui Woodrow Wilson pe biroul său.

În numele „autodeterminării naționale" și al „securității colective" împotriva agresiunii, statul american a urmărit sistematic un țel și o politică de dominare mondială și de suprimare violentă a oricărei re-

volte contra status quo-ului, oriunde în lume. În numele combaterii „agresiunii" de pretutindeni – aspirând la a fi „polițistul" global – a devenit el însuși un mare și permanent agresor.

Oricine este uimit de o astfel de descriere a politicii americane ar trebui să privească pur și simplu la reacția tipică a Americii în fața *oricărei* crize interne sau externe, de oriunde în lume, chiar și în colțuri îndepărtate care nu pot fi considerate, prin orice forțare a imaginației, vreo amenințare directă sau indirectă a vieții și securității poporului american. Dictatorul militar din „Bâzâstan" este în pericol; poate că supușii săi s-au săturat să fie exploatați de el și de clica lui. Statele Unite începe atunci să privească situația cu adâncă îngrijorare; jurnaliștii apropiați Departamentului de Stat și Pentagonului scriu articole care trag semnale de alarmă despre ce s-ar putea întâmpla cu „stabilitatea" Bâzâstanului și a vecinătății lui, dacă dictatorul va fi dat jos. Asta deoarece se întâmplă să fie un dictator „pro-american" sau „pro-occidental": adică, este unul de-al „nostru", nu de-al „lor". Statele Unite mobilizează apoi ajutoare economice și militare în valoare de milioane sau miliarde de dolari, pentru a-l sprijini pe generalisimul Bâzâstanului. Dacă dictatorul „nostru" este salvat, se aude un oftat de ușurare și încep să circule felicitările pentru salvarea statului „nostru". Opresarea continuată sau intensificată a plătitorilor de taxe din America sau din Bâzâstan bineînțeles că nu intră în ecuația aceasta. Sau, dacă se întâmplă să cadă dictatorul bâzâstanez, presa și oficialitățile americane se isterizează pe moment. Dar, după un timp, se observă că americanii sunt capabili să supraviețuiască „pierderii" Bâzâstanului și să își ducă traiul ca înainte – poate chiar mai bine, acum că nu mai trebuie să suporte ajutoarele de miliarde extrase de la ei pentru a susține statul bâzâstanez.

Dacă se subînțelege și există așteptări ca Statele Unite să încerce să-și impună voia în fiecare criză, oriunde în lume, atunci e clar că America este marea putere intervenționistă și imperială a lumii. Acum, Statele Unite nu încearcă să își impună voința în Uniunea Sovietică și în țările comuniste – dar, bineînțeles, a încercat să facă acest lucru în trecut. Woodrow Wilson, împreună cu Marea Britanie și Franța, a încercat câțiva ani să strivească bolșevismul în fașă, trimițând trupe americane și aliate în Rusia, pentru a ajuta forțele

țariste („Albii") în tentativa de a-i învinge pe Roșii. După al Doilea Război Mondial, Statele Unite a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a-i alunga pe sovietici din Europa de Est și a reușit să-i împingă din Azerbaidjan în nord-vestul Iranului. I-a ajutat, de asemenea, pe britanici să strivească un regim comunist în Grecia. Statele Unite a făcut tot ce-a putut pentru a menține regimul dictatorial al lui Chiang Kai-shek în China, punând avioane la dispoziția trupelor lui Chiang pentru a zbura înspre nord și a ocupa Manciuria, pe măsură ce se retrăgeau forțele rusești, după Al Doilea Război Mondial; și continuă să-i împiedice pe chinezi să-și ocupe insulele din larg, Quemoy și Matsu. După ce au instalat, practic, dictatura lui Batista în Cuba, Statele Unite a încercat disperat să înlăture regimul comunist al lui Castro, prin acțiuni care au cuprins de la invazia Bay of Pigs, plănuită de CIA, până la tentative CIA-Mafie de a-l asasina pe Castro.

Dintre toate războaiele recente ale Americii, de departe cel mai traumatic pentru Americani și pentru atitudinea lor față de politica externă a fost Războiul din Vietnam. Războiul imperial al Americii în Vietnam a fost, într-adevăr, un microcosmos al erorilor tragice ale politicii externe americane din acest secol. Intervenția americană în Vietnam nu a început, așa cum crede majoritatea oamenilor, cu Kennedy sau cu Eisenhower, și nici măcar cu Truman. A început nu mai târziu decât pe 26 noiembrie 1941, dată la care statul american, sub Franklin Roosevelt, a dat un ultimatum tăios și jignitor Japoniei, pentru a-și retrage forțele armate din China și Indochina, viitorul Vietnam. Acest ultimatum al SUA a fost contextul inevitabil în care trebuie văzut Pearl Harbour. Angajată, în Pacific, într-un război de înlăturare a Japoniei din continentul asiatic, Statele Unite și al său OSS (predecesoare a CIA) au favorizat și au ajutat mișcarea comunistă de rezistență a lui Ho Chi Minh, împotriva japonezilor. După al Doilea Război Mondial, coaliția comunistă Viet Minh ocupa nordul Vietnamului. Dar Franța, fosta stăpânitoare imperială a Vietnamului, a trădat înțelegerea cu Ho și a masacrat forțele Viet Minh. În această dublă trădare, Franța a fost ajutată de Marea Britanie și de Statele Unite.

Când francezii au fost învinși de forțele de gherilă ale Viet Minh, regrupate sub Ho, Statele Unite au susținut Acordul de la Geneva din

1954, conform căruia Vietnamul urma să primească rapid unitatea națională. Era un fapt general acceptat că divizarea în Nord și Sud, venită o dată cu ocuparea postbelică a țării, era pur arbitrară și făcută doar din rațiuni militare. Dar, reușind să păcălească Viet Minh pentru a părăsi Sudul, Statele Unite au recurs la ruperea Acordului de la Geneva și la înlocuirea francezilor, și pe al lor Împărat marionetă Bao Dai, cu proprii săi clienți, Ngo Dinh Diem și familia sa, la cârma regimului dictatorial din Vietnamul de Sud. Când Diem a devenit indezirabil, CIA a organizat o lovitură de stat pentru a-l asasina pe Diem și a-l înlocui cu alt regim dictatorial. Pentru a suprima Viet Cong-ul, mișcarea de independență din Sud, condusă de comuniști, Statele Unite a devastat atât Sudul cât și Nordul – bombardând și ucigând un milion de vietnamezi și târând jumătate de milion de soldați americani în mlaștinile și junglele Vietnamului.

De-a lungul tragicului conflict vietnamez, Statele Unite a alimentat ficțiunea că era un război de „agresiune" dus de Statul Comunist al Vietnamului de Nord contra unui Stat Vietnamez de Sud prietenos și „pro-occidental" (orice ar însemna acest termen), care ne cerea ajutorul. De fapt, războiul a fost o tentativă îndelungată, dar sortită eșecului, a unei Americi imperiale, de a suprima dorințele marii majorități a populației vietnameze și de a susține în jumătatea sudică a țării niște dictatori nepopulari, la nevoie și prin genocid.

Americanii nu sunt obișnuiți să aplice termenul „imperialism" acțiunilor SUA, dar cuvântul este foarte potrivit. În sensul său cel mai larg, *imperialismul* poate fi definit ca agresiune a statului *A* contra poporului țării *B*, urmată de menținerea ulterioară, prin forță, a unui astfel de regim străin. În exemplul nostru de mai sus, stăpânirea permanentă a statului Graustark peste fosta Belgravie de nord-est ar fi un astfel de imperialism. Dar imperialismul nu trebuie să ia forma unei administrări directe asupra unei populații străine. În secolul XX, forma indirectă a „neoimperialismului" a înlocuit din ce în ce mai mult tipul direct, de modă veche; este mai subtilă și mai puțin vizibilă, dar nu mai puțin eficientă. În această situație, statul imperial stăpânește populația străină prin controlul efectiv al clienților-stăpânitori nativi. Această versiune de imperialism modern occidental a fost definită tranșant de istoricul libertarian Leonard Liggio:

> Puterea imperialistă a țărilor occidentale … a impus popoarelor lumii un sistem dublu, sau ranforsat, de exploatare – imperialismul – prin care puterea statelor occidentale menține regimul local, în schimbul oportunității de a supraimpune exploatarea occidentală peste exploatarea statelor locale.[3]

Această perspectivă asupra Americii – ca veche putere imperială de anvergură globală – a început să fie acceptată de istorici în ultimii ani, ca rezultat al cercetării convingătoare și savante a unui grup distins de istorici revizioniști ai Noii Stângi, inspirați de Profesorul William Appleman Williams. Dar, tot aceasta era și perspectiva conservatorilor și liberalilor clasici „izolaționiști" din timpul Primului Război Mondial și din primele zile al Războiului Rece.[4]

Critici izolaționiste

Ultima șarjă anti-intervențională și anti-imperialistă a vechilor izolaționiști conservatori și clasic-liberali a venit în timpul Războiului Coreean. Conservatorul George Morgenstern, editorialist șef la *Chicago Tribune* și autorul prime cărți revizioniste despre Pearl

[3] Leonard P. Liggio, *Why the Futile Crusade?* (New York: Center for Libertarian Studies, 1978), p. 3.

[4] Pentru revizioniști ai „Noii Stângi", vezi, în afară de Williams însuși, lucrările lui Gabriel Kolko, Lloyd Gardner, Stephen E. Ambrose, N. Gordon Levin, Jr., Walter LaFeber, Robert F. Smith, Barton Bernstein și Ronald Radosh. La concluzii similare, dar din tradiții revizioniste mult diferite, au ajuns Charles A. Beard și Harry Elmer Barnes, libertarianul James J. Martin, și liberalii clasici John T. Flynn și Garet Garrett.

Ronald Radosh, în *Prophets on the Right: Profiles of Conservative Critics of American Globalism* (New York: Simon and Schuster 1975) a descris apreciativ opoziția izolaționistă conservatoare față de intervenția americană în al Doilea Război Mondial. În numeroase articole și în *Not to the Swift: The Old Isolationists in the Cold War Era* (Lewisburg, Pa.: Bucknell University Press, 1978), Justus D. Doenecke a analizat cu grijă și cu simpatie atitudinea izolaționiștilor din al Doilea Război Mondial față de începutul Războiului Rece. În Carl Oglesby și Richard Shaull, *Containment and Change* (New York: Macmillan, 1967), se poate găsi un apel pentru o mișcare comună a Stângii și a Dreptei, anti-intervențională și anti-imperialistă. O bibliografie adnotată a lucrărilor izolaționiștilor se poate găsi în Doenecke, *The Literature of Isolationism* (Colorado Springs, Colo.: Ralph Myles, 1972).

Harbour a publicat un articol în *Human Events*, săptămânalul de dreapta din Washington, în care detaliază sumbra istorie imperialistă a Statelor Unite, începând cu Războiul Hispano-American și până la Coreea. Morgenstern a observat că „prostiile exaltate" cu care Președintele McKinley a justificat războiul contra Spaniei erau

> familiare oricui a ascultat mai târziu raționalizările evanghelice ale lui Wilson pentru a interveni în războiul european, ale lui Roosevelt când promitea noul mileniu … ale lui Eisenhower când ridica în slăvi „cruciada din Europa" care, nu se știe cum, a eșuat, sau ale lui Truman, Stevenson, Paul Douglas și ale *New York Times* predicând războiul sfânt din Coreea.[5]

Într-un discurs foarte cunoscut, rostit când înfrângerea americană în Coreea de Nord de către chinezi era la apogeu, în partea a doua a anului 1950, izolaționistul conservator Joseph P. Kennedy a cerut retragerea forțelor SUA din Coreea. Kennedy a spus: „m-am opus în mod natural comunismului, dar am zis că, dacă porțiuni din Europa sau din Asia doresc să devină comuniste sau chiar dacă este forțat comunismul asupra lor, noi nu putem să oprim acest lucru". Rezultatul Războiului Rece, al Doctrinei Truman și al Planului Marshall, a susținut Kennedy, era un dezastru – un eșec în a cumpăra prieteni și o amenințare cu războiul convențional în Europa și Asia. Kennedy a avertizat că

> jumătate din această lume nu va accepta niciodată dictatele celeilalte jumătăți … Ce treabă avem noi să susținem politicile coloniale franceze în Indochina sau să aplicăm conceptele despre democrație ale domnului Syngman Rhee în Coreea? Trebuie să trimitem acum pușcașii marini în munții tibetului pentru a-l ține pe Dalai Lama pe tron?

Economic, a adăugat Kennedy, ne-am încărcat cu datorii inutile în urma politicii Războiului Rece. Dacă vom continua să ne slăbim economia cu „cheltuieli nesăbuite, fie pentru națiuni străine, fie în

---

[5] George Morgenstern, „The Past Marches On," *Human Events* (April 22, 1953). Lucrarea revizionistă despre Pearl Harbor este Morgenstern, *Pearl Harbor: Story of a Secret War* (New York: Devin-Adair, 1947). Pentru mai multe informații despre izolaționiștii conservatori și criticile lor la adresa Războiului Rece, vezi Murray N. Rothbard, „The Foreign Policy of the Old Right," *Journal of Libertarian Studies* (Winter, 1978).

războaie străine, riscăm să precipităm un alt 1932 și să distrugem înșuși sistemul pe care încercăm să-l salvăm."

Kennedy a conchis că singura alternativă pentru America este să renunțe complet la politica Războiului Rece: „să se retragă din Coreea", din Berlin și din Europa. Statele Unite nu ar putea să oprească armatele ruse dacă acestea ar fi ales să mărșăluiască prin Europa, iar dacă Europa ar fi devenit atunci comunistă, comunismul

> ar putea crăpa de unul singur, din starea de forță unificată … Cu cât mai mulți oameni va avea de stăpânit, cu atât mai necesar devine pentru cei care guvernează să se justifice față de cei care sunt guvernați. Cu cât sunt mai mulți oameni sub jugul său, cu atât sunt mai mari șansele de revoltă.

Iar aici, într-un moment când adepții Războiului Rece previzionau un monolit comunist mondial ca fapt al vieții eterne, Joseph Kennedy îl cita pe Mareșalul Tito indicând calea spargerii finale a lumii comuniste: astfel, „Mao în China nu va sta la ordinele lui Stalin".

Kennedy a înțeles că

> această politică va fi, bineînțeles, criticată ca o formă de conciliere. [Dar] … să te retragi din angajamente nechibzuite este conciliere? … Dacă este înțelept și în interesul nostru să nu facem angajamente care ne pun în pericol securitatea, și acest lucru înseamnă conciliere, atunci sunt în favoarea concilierii.

Kennedy a conchis: „sugestia pe care o fac ar păstra viețile americane pentru țeluri americane, nu le-ar irosi pe dealurile înghețate ale Coreei sau pe câmpurile devastate de război ale Germaniei de Vest".[6]

Unul dintre cele mai tranșante și puternice atacuri la adresa politicii externe americane care au apărut în timpul Războiului Coreean vine de la vechiul jurnalist clasic liberal, Garet Garrett. El și-a început pamfletul, *The Rise of Empire* (1952), declarând: „Am trecut hotarul care desparte Republica de Imperiu". Conectând explicit această teză cu pamfletul său remarcabil din anii 1930, *The Revolution Was*, care denunța noua tiranie din timpul *New Deal*-ului, executivă și etatistă – dar sub aparență republicană, Garrett a văzut încă o dată o „revoluție care coace sub masca" vechii republici constituționale. Garrett, de exemplu, a numit intervenția lui Truman în Coreea, fără o declarație

[6] Joseph P. Kennedy, „Present Policy is Politically and Morally Bankrupt," *Vital Speeches* (January 1, 1951): 170–73.

de război, o „uzurpare" a puterii Congresului.

În pamfletul său, Garett a subliniat criteriile, semnele existenței imperiului. Primul este dominația puterii executive, o dominație reflectată în intervenția neautorizată a Președintelui în Coreea. Al doilea este subordonarea politicii interne celei externe; al treilea, „ascensiunea mentalității militare"; al patrulea, un „sistem de națiuni satelit"; și al cincilea, „un complex al trufiei și al fricii", o trufie a puterii naționale nelimitate combinată cu o continuă frică, frică de inamic, de „barbar" și de statutul îndoielnic al aliaților satelit. Garrett a considerat că toate aceste criterii se aplică pe deplin Statelor Unite.

Descoperind că Statele Unite manifestă toate simptomele imperiului, Garrett a adăugat că Statele Unite, asemenea imperiilor anterioare, se simte un „prizonier al istoriei", deoarece dincolo de frică se află „securitatea colectivă" și îndeplinirea rolului pe care se presupune că Americii îi este scris să-l joace pe scena lumii. Garrett a concluzionat:

> Este rândul nostru.
>
> Rândul nostru ca să facem ce?
>
> Rândul nostru să ne asumăm responsabilități de conducători morali ai lumii,
>
> Rândul nostru să echilibrăm balanța puterii contra forțelor de pretutindeni ale răului – în Europa și Asia și Africa, în Atlantic și în Pacific, în aer și pe mări – răul în acest caz fiind barbarul rus.
>
> Rândul nostru să facem pace în lume.
>
> Rândul nostru să salvăm civilizația.
>
> Rândul nostru să servim omenirea.
>
> Dar aceasta este limba imperiilor. Imperiul Roman nu s-a îndoit vreodată că este apărătorul civilizației. Bunele sale intenții erau pacea, legea și ordinea. Imperiul Spaniol a adăugat mântuirea. Imperiul Britanic a adăugat mitul nobil al poverii omului alb. Noi am adăugat libertatea și democrația. Totuși, cu cât i se adaugă mai multe, cu atât aceeași limbă rămâne. O limbă a puterii.[7]

[7] Garet Garrett, *The People's Pottage* (Caldwell, Idaho: Caxton Printers,

Războiul ca sănătate a statului

Mulți libertarieni nu se simt în largul lor în chestiuni de politică externă și preferă să își dedice energiile fie problemelor fundamentale de teorie libertariană, fie unor griji „interne", precum piața liberă sau privatizarea serviciilor poștale și a celor de salubritate. Totuși, atacarea războiului sau a politicii externe războinice este de o importanță crucială pentru libertarieni, din două motive importante. Unul a devenit un clișeu, dar este cât se poate de adevărat: importanța primordială a prevenirii unui holocaust nuclear. Tuturor vechilor motive, morale și economice, de opoziție față de o politică externă intervenționistă li se adaugă acum amenințarea iminentă, ubicuă, a distrugerii globale. Dacă lumea ar fi anihilată, toate celelalte probleme și isme – socialismul, capitalismul, liberalismul sau libertarianismul – nu ar mai avea nici o importanță. De aceea este atât de importantă o politică externă pașnică și abolirea amenințării nucleare.

Celălalt motiv este că războiul, pe lângă amenințarea nucleară, „este sănătatea statului" – în cuvintele lui Randolph Bourne. Războiul a fost întotdeauna prilejul unor mari accelerări și intensificări – de obicei permanentizate – ale puterii statului asupra societății. Războiul este marele pretext pentru mobilizarea tuturor energiilor și resurselor națiunii, în numele retoricii patriotice, sub egida și dictatul aparatului de stat. Abia în război se împlinește statul, crescând în putere, în număr, în mândrie, în dominarea absolută asupra economiei și societății. Societatea devine o turmă, căutând să-și omoare presupușii dușmani, dezrădăcinând și suprimând orice scepticism față de eforturile oficiale de război, trădând cu ușurință adevărul de dragul presupusului interes public. Societatea devine o tabără înarmată, cu valorile și moralitatea unei „armate mărșăluind" – ca să-l citățm pe libertarianul Albert Jay Nock.

Cel mai ironic este faptul că războiul permite statului să mâne energiile cetățenilor săi sub pretextul că îl ajută să apere țara de o bestială amenințare externă. Mitul fondator care dă statului aripi în

---

1953), pp. 158–59, 129–74. Pentru mai multe formulări ale criticilor anti-imperialiste la adresa Războiului Rece, conservatoare sau clasic liberale, vezi Doenecke, *Not to the Swift*, p. 79.

război este minciuna că războiul înseamnă apărarea *de către* stat *a* supușilor săi. Lucrurile stau, de fapt, cu totul de dos. Dacă războiul este sănătatea statului, tot războiul este și cea mai mare amenințare la adresa sa. Un stat poate „muri" prin înfrângere în război sau prin revoluție. De aceea, în război, statul își mobilizează cu disperare supușii să lupte în apărarea *sa* contra altui stat, sub pretextul că *el* luptă pentru a-i apăra pe ei.[8]

În istoria Statelor Unite, războiul a fost principala ocazie cu care s-a intensificat, adesea permanentizându-se, puterea statului asupra societății. În Războiul din 1812 contra Marii Britanii, așa cum am arătat mai sus, sistemul bancar modern bazat pe rezerve fracționare a fost pentru prima oară folosit la scară mare, la fel ca tarifele, impozitarea federală internă și forțele permanente ale armatei și marinei. Iar o consecință directă a inflației din timpul războiului a fost reînființarea unei bănci centrale, cea de-a Doua Bancă a Statelor Unite. Practic, toate aceste politici și instituții etatiste s-au permanentizat după terminarea războiului. Războiul Civil și sistemul său politic, care în practică era un sistem al partidului unic, au dus la permanentizarea unei politici neomercantiliste a Statului Extins (*Big Government*) și a subvenționării diverselor mari interese de afaceri prin tarife protecționiste, imense concesionări de terenuri și alte subvenții pentru căile ferate, accize federale și un sistem bancar controlat la nivel federal. De asemenea, au adus pentru prima dată conscripția federală și impozitul pe venit, stabilind precedente periculoase pentru viitor.

Primul Război Mondial a marcat trecerea decisivă și fatală de la o economie relativ liberă și *laissez-faire* la actualul sistem al monopolului statului corporatist intern și al intervenției globale permanente în exterior. Mobilizarea colectivistă a economiei din timpul războiului, condusă de Președintele Consiliului Industriilor de Război, Bernard Baruch, a împlinit visul incipient al marilor oameni de afaceri și al in-

[8] Pentru mai multe discuții despre teoria libertariană a politicii externe, vezi Murray N. Rothbard, „War, Peace and the State," în *Egalitarianism as a Revolt Against Nature and other Essays* (Washington, D.C.: Libertarian Review Press, 1974), pp. 70–80. (În limba română, „Războiul, pacea și statul", în *Liberalismul: adevărat și fals*, Institutul Ludwig von Mises România, București, 2011, traducere de Dan Cristian Comănescu.)

telectualilor progresiști, care doreau o economie cartelizată și monopolizată, planificată de statul federal în colaborare cu marii afaceriști. Și exact acest colectivism de război a nutrit și dezvoltat o mișcare sindicalistă națională, dornică să își joace rolul de partener junior în noua economie a statului corporatist. Mai mult, acest colectivism temporar a servit drept stindard permanent și model al marilor oameni de afaceri și al politicienilor corporatiști, pentru tipul de economie permanentă pe care s-o impună în Statele Unite, pe timp de pace. Ca țar al alimentației, Secretar al Comerțului și apoi Președinte, Herbert C. Hoover a pus umărul la edificarea acestei economii etatiste a monopolului continuu, iar viziunea a fost împlinită prin recrudescența agențiilor de război și chiar a personalului de război în *New Deal*-ul lui Franklin D. Roosevelt.[9] Primul Război Mondial a adus, de asemenea, și permanenta intervenție globală wilsoniană, întărirea noului Sistem al Rezervelor Federale și un permanent impozit pe venit, bugete federale mari, recrutare masivă și conexiuni intime între *boom*-ul economic, contractele de război și împrumuturile către națiunile occidentale.

Al Doilea Război Mondial a însemnat culminarea și împlinirea tuturor acestor tendințe: Franklin D. Roosevelt a încorsetat în sfârșit viața americană în promisiunea impetuoasă a programului wilsonian intern și extern: parteneriatul neîntrerupt al Marelui Stat, marilor afaceri și marilor sindicate; un complex militar-industrial permanent și în continuă expansiune; conscripția; inflația continuă și accelerată; și un rol costisitor și interminabil de „polițist" contrarevoluționar al întregii lumi. Lumea lui Roosevelt-Truman-Eisenhower-Kennedy-Johnson-Nixon-Ford-Carter (și sunt foarte mici diferențele substanțiale între oricare dintre acești administratori) este „socialismul corporatist", împlinirea statului corporatist.

---

[9] Numeroși istorici revizioniști au elaborat recent această interpretare a istoriei secolului XX. În special, vezi, printre altele, lucrările lui Gabriel Kolko, James Weinstein, Robert Wiebe, Robert D. Cuff, William E. Leuchtenburg, Ellis D. Hawley, Melvin I. Urofsky, Joan Hoff Wilson, Ronald Radosh, Jerry Israel, David Eakins și Paul Conkin – din nou, ca în cazul revizionismului politicii externe, sub influența lui William Appleman Williams. O serie de eseuri cu această abordare se poate găsi în Ronald Radosh și Murray N. Rothbard, eds., *A New History of Leviathan* (New York: Dutton, 1972).

Este în mod special ironic felul cum conservatorii, cel puțin la nivel retoric suporteri ai unei economii a pieței libere, sunt atât de înțelegători și chiar admiră vastul nostru complex militar-industrial. Nu există o abatere mai mare de la piața liberă în America zilelor noastre. Majoritatea oamenilor noștri de știință și a inginerilor a fost deturnată de la cercetarea fundamentală pentru scopuri civile, de la creșterea productivității și a nivelului de trai al consumatorilor, către zadarnice proiecte militare și spațiale, ineficiente și neproductive. Aceste aiureli nu sunt cu nimic mai puțin risipitoare, dar sunt mult mai distructive decât imensele piramide construite de faraoni. Nu este o coincidență că teoriile economice ale Lordului Keynes s-au dovedit a fi teoriile *par excellence* ale statului socialist corporatist. Economiștii keynesieni aprobă fără discernământ orice tip de cheltuială guvernamentală, fie că vorbim de piramide, rachete, sau fabrici de oțel; prin definiție, toate aceste cheltuieli cresc produsul național brut, indiferent cât ar fi de nesăbuite. Abia recent au început unii stângiști să se trezească și să vadă relele risipei, inflației și militarismului pe care socialismul corporatist keynesian le-a dat Americii. Pe măsură ce sfera cheltuielilor statului – atât militare, cât și civile – s-a lărgit, știința și industria au fost trase din ce în ce mai mult către scopuri neproductive și procese foarte ineficiente. Scopul de a servi consumatorii pe cât de eficient posibil a fost din ce în ce mai mult înlocuit cu căutarea favorurilor de către contractorii guvernamentali, adesea sub forma risipitoarelor contracte de tip „cost plus". Rațiunile politice, în domeniu după domeniu, au înlocuit rațiunile economice în ghidarea activităților productive. Mai mult, pentru că întregi industrii și regiuni ale țării au ajuns să depindă de stat și de contractele militare, s-au creat interese speciale imense în continuarea programelor, indiferent că au sau nu cea mai palidă justificare a necesității militare. Prosperitatea noastră economică a fost făcută să ajungă dependentă de continuarea narcoticului care este cheltuiala guvernamentală, neproductivă sau chiar antiproductivă.[10]

Unul dintre criticii cei mai perceptivi și profetici ai intrării

[10] Despre distorsiunile economice provocate de politicile militar-industriale, vezi Seymour Melman, ed. *The War Economy of the United States* (New York: St. Martin's Press, 1971).

Americii în al Doilea Război Mondial a fost liberalul clasic John T. Flynn. În lucrarea sa, *As We Go Marching*, scrisă în miezul războiului pe care a încercat atât de mult să-l prevină, Flynn a afirmat că *New Deal*-ul, culminând în manifestarea sa din timpul războiului, a instituit în sfârșit statul corporatist pe care o elită a marilor afaceriști îl dorise încă de la începutul secolului XX. „Ideea generală", a scris Flynn, era

> să fie reordonată societatea prin transformarea ei, dintr-o economie liberă, într-una planificată și controlată, în care afacerile să fie grupate în mari ghilde sau într-o imensă structură corporatistă, prin combinarea elementelor de auto-administrare și supervizare etatică, alături de un sistem național de aplicare a acestor decrete. … Aceasta, până la urmă, nu era ceva atât de diferit de ceea ce promovaseră marii afaceriști.[11]

New Deal-ul a avut o primă tentativă de a crea o astfel de nouă societate prin Administrația pentru Redresare Națională (*National Recovery Administration*) și Administrația pentru Ajustări Agricole (*Agricultural Adjustment Administration*), mărețe motoare ale „înregimentării", slăvite atât de sindicaliști, cât și de afaceriști. Acum, venirea celui de-al Doilea Război Mondial a restabilit acest program colectivist – „o economie susținută de puternice fluxuri de datorie, sub control complet, aproape toate agențiile funcționând cu o putere practic totalitară, într-o birocrație vastă". După război, a anticipat Flynn, *New Deal*-ul va încerca să extindă permanent acest sistem la nivelul afacerilor internaționale. A prezis cu înțelepciune că principala direcție a vastei cheltuieli guvernamentale, după război, va continua să fie cea militară, pentru că este singura formă de cheltuială guvernamentală la care conservatorii nu obiectează niciodată și pe care muncitorii o vor accepta, pentru că generează locuri de muncă. „Astfel, militarismul este marele și fermecătorul proiect de lucrări publice care întrunește aprobarea unei varietăți de elemente ale comunității".[12]

Flynn a prezis și că politica postbelică a Americii va fi „interna-

---

[11] John T. Flynn, *As We Go Marching* (New York: Doubleday, Doran, 1944), pp. 193–94.
[12] Ibid., pp. 198, 201, 207.

ționalistă" în sensul că va fi imperialistă. Imperialismul „este, bineînțeles, internațional … în sensul că războiul este internațional", și va decurge din politica militarismului. „Vom face ceea ce au făcut și alte țări; vom alimenta fricile poporului față de ambițiile agresive ale altor țări și ne vom arunca și noi în propriile noastre aventuri imperialiste." Imperialismul va asigura Statelor Unite existența perpetuă a „dușmanilor", a ceea ce a numit mai târziu Charles A. Beard „războiul perpetuu pentru pacea perpetuă". Flynn a arătat că

> Am reușit să avem baze peste tot în lume. … Nu există vreun loc pe lume în care să apară probleme … și în care să nu putem pretinde că interesele noastre sunt amenințate. Astfel amenințate, trebuie ca, după ce războiul se termină, să le rămână imperialiștilor un argument continuu pentru menținerea unei vaste prezențe navale și a unei armate imense, gata să atace oriunde în lume sau să rezite unui atac din partea tuturor dușmanilor pe care ne vom simți obligați să-i avem.[13]

Unul dintre cele mai impresionante portrete ale felului în care a fost schimbată viața americană de Al Doilea Război Mondial a fost făcut de John Dos Passos, un vechi radical și individualist care a fost împins de la „extrema stângă" la „extrema dreaptă" de înregimentarea din timpul *New Deal*-ului. Dos Passos și-a exprimat amărăciunea în romanul său postbelic, *The Grand Design*:

> Acasă, am organizat bănci de sânge și sisteme de apărare civilă, și am imitat restul lumii înființând lagăre de concentrare (doar că noi le-am spus centre de relocare) și le-am umplut cu
>
> Cetățeni americani de origine japoneză … fără a le oferi privilegiul *habeas corpus*. …
>
> Președintele Statelor Unite se pretindea un democrat sincer și la fel o făceau și membrii Congresului. În Administrație aveam oameni devotați libertăților civile. „Acum suntem ocupați cu războiul; vom desfășura toate cele patru libertăți mai târziu", spuneau. …
>
> Războiul este o vreme a cezarilor. …
>
> Iar poporului american i se pretindea să spună mersi, pentru că

[13] Ibid., pp. 212–13, 225–26.

secolul Omului Obișnuit fusese trimis spre relocare în spatele sârmelor ghimpate, așa să-i ajute Dumnezeu.

Am învățat. Sunt lucruri pe care am învățat să le facem

dar nu am învățat, în ciuda Constituției și a Declarației de Independență și a marilor dezbateri de la Richmond și Philadelphia

cum să punem puterea asupra vieților oamenilor în mâinile unui singur om

și să îl facem s-o folosească înțelept.[14]

Politica externă sovietică

Am discutat deja, mai devreme, despre problema apărării naționale, făcând abstracție de întrebarea dacă rușii au *într-adevăr* înverșunarea de a ataca militar Statele Unite. După al Doilea Război Mondial politica militară și externă americană, cel puțin retoric, a pornit de la presupunerea că atacul rusesc este iminent – o presupunere care a dus la aprobarea publică a intervențiilor globale ale Americii și a cheltuielilor militare de nenumărate miliarde. Dar, cât de realistă, cât de bine fundamentată *este* această presupunere?

În primul rând, nu este nici o urmă de îndoială că sovieticilor și tuturor celorlalți marxiști-leniniști le-ar *plăcea* să înlocuiască toate sistemele sociale existente cu regimuri comuniste. Dar, bineînțeles că un astfel de sentiment nu implică vreun pericol real de atac – la fel cum un blestem în viața cotidiană nu poate fi motiv pentru anticiparea realistă a unei agresiuni iminente. Dimpotrivă, marxism-leninismul însuși crede că victoria comunismului este inevitabilă – nu prin forțe externe, ci prin acumularea tensiunilor și „contradicțiilor" interne ale fiecărei societăți. Astfel, marxism-leninismul consideră că revoluția internă (sau, în versiunea curentă, „eurocomunistă", schimbarea democratică) pentru instalarea comunismului este inevitabilă. În același timp, consideră că orice impunere externă coercitivă a comunismului este, în cel mai bun caz, suspectă, și, în cel mai rău, per-

[14] John Dos Passos, *The Grand Design* (Boston: Houghton Mifflin, 1949), pp. 416–18.

turbatoare și contraproductivă pentru schimbarea socială organică. Orice idee de a „exporta" comunismul în alte țări pe spinarea armatelor sovietice este în totală contradicție cu teoria marxist-leninistă.

Bineînțeles, nu spunem că liderii sovietici nu vor face niciodată ceva contrar teoriei marxist-leniniste. Dar, în măsura în care acționează ca niște conducători obișnuiți ai puternicului stat-națiune rus, pericolul unei amenințări sovietice iminente este pus în lumina unei serioase îndoieli. Din cele spuse de adepții războiului rece de la noi, singura bază aparentă a unei asemenea amenințări este presupusa devoțiune a Uniunii Sovietice pentru teoria marxist-leninistă și pentru scopul ei final, triumful global al comunismului. Dacă liderii sovietici ar acționa pur și simplu ca niște dictatori ruși care își văd de interesele propriului lor stat-națiune, atunci se prăbușește întreaga bază pe care se consideră că sovieticii sunt sursa deosebit de diabolică a unui asalt militar iminent.

Când bolșevicii au luat puterea în Rusia, în 1917, nu s-au preocupat de viitoarea politică externă sovietică, pentru că erau convinși că revoluția comunistă va urma curând în toate țările industriale avansate din vestul Europei. Când aceste speranțe au fost spulberate, după sfârșitul Primului Război Mondial, Lenin și colegii lui bolșevici au adoptat teoria „coexistenței pașnice" ca bază a politicii externe a unui stat comunist. Ideea era aceasta: ca primă mișcare comunistă de succes, Rusia sovietică urma să servească drept stindard și susținător al altor partide comuniste din întreaga lume. *Dar*, statul sovietic *qua* stat se va dedica relațiilor pașnice cu toate celelalte țări, și nu va încerca să exporte comunismul prin războaie interstatale. Miza aici nu era doar respectarea teoriei marxist-leniniste, ci aceea mult mai practică de a asigura supraviețuirea statului comunist existent, ca scop primordial al politicii externe: adică, statul sovietic să nu fie pus vreodată în pericol prin război interstatal. Alte țări era de așteptat să devină comuniste prin propriile lor procese interne.

Astfel, din fericire, printr-un amestec de motive teoretice și practice proprii, sovieticii au ajuns timpuriu la ceea ce libertarienii consideră a fi singura politică externă corectă și principială. Mai mult: cu trecerea timpului, această politică a fost întărită printr-un „conservatorism" la care ajung toate mișcările după ce au obținut și păs-

trat puterea o bucată de timp și în care interesele păstrării puterii asupra statului-națiune încep să aibă o importanță din ce în ce mai mare, față de idealul inițial al revoluției mondiale. Acest conservatorism, crescând sub Stalin și sub succesorii săi, a ranforsat politica non-agresivă a „coexistenței pașnice".

Bolșevicii, de fapt, și-au început povestea de succes fiind literalmente singura mișcare politică din Rusia care cerea, încă de la începutul Primului Război Mondial, o retragere imediată a Rusiei din război. Într-adevăr, au mers chiar până la a-și dori înfrângerea „propriului lor" guvern („defetism revoluționar"), riscând să devină foarte nepopulari în rândul cetățenilor. Când Rusia a început să sufere pierderi enorme, acompaniate de dezertări masive ale militarilor de pe front, și când războiul a devenit foarte nepopular, bolșevicii, conduși de Lenin, au continuat să fie singura partidă care cerea o imediată terminare a războiului – celelalte partide jurând încă să-i înfrunte pe nemți până la final. Când au luat bolșevicii puterea, Lenin, în ciuda opoziției isterice chiar și a majorității comitetului central bolșevic, a insistat pentru încheierea păcii „conciliatorii" de la Brest-Litovsk, în martie 1918. Lenin a reușit să scoată Rusia din război, chiar cu prețul cedării către armata germană victorioasă a tuturor părților din Imperiul Rus pe care le ocupa la acel moment (incluzând Bielorusia și Ucraina). Astfel, Lenin și bolșevicii și-au început stăpânirea fiind nu doar o partidă a păcii, ci practic una a „păcii cu orice preț".

După Primul Război Mondial, soldat cu înfrângerea Germaniei, noul stat polonez a atacat Rusia și a reușit să acapareze o bună parte din Bielorusia și din Ucraina. Speculând tulburările și războiul civil din Rusia, de la finalul Marelui Război, diverse alte grupuri naționale – Finlanda, Estonia, Letonia și Lituania – s-au decis să se rupă din Imperiul Rus antebelic și să declare independența națională. Acum, chiar dacă leninismul susține de fațadă autodeterminarea națională, pentru conducătorii sovietici era clar, de la bun început, că hotarele vechiului stat rus trebuiau să rămână intacte. Armata Roșie a recucerit Ucraina nu doar de la Albi, ci și de la naționaliștii ucraineni și de la armata indigenă de anarhiști a lui Nestor Makhno. În rest, era clar că Rusia, asemeni Germaniei în anii 1920 și 1930, era o țară „revizionistă" față de aranjamentul postbelic de la Versailles. Cu alte cuvin-

te, țelul suprem al politicii externe atât a Rusiei, cât și a Germaniei, era să reocupe teritoriile circumscrise în granițele antebelice – pe care le considerau „adevăratele" granițe ale statelor lor, respectiv. Trebuie menționat că *toate* partidele politice sau mișcările din Rusia și Germania, de la putere sau din opoziție, erau de acord cu acest scop al restaurării integrale a teritoriului național.

Dar, trebuie subliniat, în timp ce Germania, sub Hitler, a luat măsuri hotărâte de a redobândi teritoriile pierdute, prudenții și conservatorii conducători sovietici nu au făcut absolut nimic. Abia după pactul Stalin-Hitler și după cucerirea germană a Poloniei, sovieticii, acum fără riscuri, au recucerit teritoriile pierdute. Concret, Rușii au reocupat Estonia, Letonia, Lituania, precum și vechile teritorii rusești, Bielorusia și Ucraina, care fuseseră incluse în estul Poloniei. Și au putut face acest lucru fără a lupta. Vechea Rusie dinaintea Primului Război Mondial fusese acum restaurată, cu excepția Finlandei. Dar Finlanda era pregătită să lupte. Aici, rușii nu au cerut reîncorporarea Finlandei ca întreg, ci doar a unor părți din Istmul Carelia, care erau populate cu etnici ruși. Când finlandezii au refuzat această cerere, a izbucnit „Războiul de Iarnă" (1939-1940) dintre Rusia și Finlanda, care s-a sfârșit cu cedarea de către finlandezi doar a Careliei ruse.[15]

Pe 22 iunie 1941, Germania, care triumfase asupra tuturor, mai puțin asupra Angliei în Occident, a lansat un atac masiv, subit și neprovocat asupra Rusiei sovietice, un act de agresiune ajutat și susținut de alți aliați pro-germani din Europa de Est: Ungaria, România, Bulgaria, Slovacia și Finlanda. Această invazie a Germaniei și a aliaților a devenit curând unul din evenimentele cruciale pentru istoria Europei de atunci și până acum. Stalin era atât de nepregătit pentru asalt, avea atât de multă încredere în raționalitatea acordului germano-rus pentru pace în Europa de Est, încât a permis ca armata rusă să cadă într-o stare de degradare. Stalin era atât de inadaptat pentru război, încât Germania a fost cât pe-aci să cucerească Rusia, chiar dacă șansele erau foarte mici. Germania ar fi fost capabilă să păstreze controlul asupra Europei pe termen nedefinit, dar Hitler s-a

[15] Pentru o perspectivă revelatoare asupra conflictului ruso-finlandez, vezi Max Jakobson, *The Diplomacy of the Winter War* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1961).

amăgit cu ideologia anti-comunistă și a dat cu piciorul unei opțiuni raționale și prudente, alegând lansarea în ceea ce avea să fie începutul înfrângerii sale finale.

Mitologia adepților Războiului Rece acceptă adesea că sovieticii nu au fost agresivi la nivel internațional *până* la al Doilea Război Mondial – într-adevăr, sunt obligați să afirme acest lucru, pentru că cei mai mulți apărători ai Războiului Rece sunt cu totul de acord cu alianța din al Doilea Război Mondial dintre Statele Unite și Rusia împotriva Germaniei. Abia în timpul războiului și imediat după, spun ei, a devenit Rusia expansionistă, croindu-și drum în Europa de Est.

Această relatare ignoră însă faptul esențial că Germania și aliații ei au atacat Rusia în 1941. Nu există îndoială că Germania și aliații au lansat acest război. Prin urmare, pentru a-i înfrânge pe invadatori, era evident necesar ca rușii să-i respingă și să cucerească Germania și celelalte țări din Europa de Est. Este mai ușor să descriem Statele Unite ca expansionistă pentru că a cucerit și ocupat Italia și o parte din Germania, decât să o facem în cazul acțiunilor Rusiei – totuși, Statele Unite nu a fost niciodată atacată direct de Germania.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Statele Unite, Marea Britanie și Rusia, cele trei mari puteri aliate, au căzut de acord pentru ocuparea militară tripartită a teritoriilor cucerite. Statele Unite a fost prima care a rupt această înțelegere, încă din timpul războiului, nelăsând Rusiei nici un rol în ocuparea militară a Italiei. În ciuda acestei serioase nerespectări a înțelegerii, Stalin și-a demonstrat preferința consecventă pentru interesele conservatoare ale statului-națiune rus, în detrimentul ideologiei revoluționare, trădând în repetate rânduri mișcările comuniste indigene. Pentru a păstra relațiile pașnice între Rusia și Occident, Stalin a încercat sistematic să domolească succesul diverselor mișcări comuniste. A reușit în Franța și Italia, unde grupurile de partizani comuniști ar fi putut lejer să ia puterea, în urma retragerii militare germane; dar Stalin le-a ordonat să nu facă acest lucru, convingându-i în schimb să se alăture unor regimuri de coaliție, conduse de partide anticomuniste. În ambele țări, comuniștii au fost curând expulzați din coaliții. În Grecia, unde partizanii comuniști aproape că au *luat* puterea, Stalin i-a slăbit iremediabil, abandonându-i și persuadându-i să transfere puterea către trupele

britanice, care erau pe cale de invada țara.

În alte țări, în special în cele unde grupurile de partizani comuniști erau puternice, comuniștii au refuzat pur și simplu indicațiile lui Stalin. În Iugoslavia, generalul victorios Tito a refuzat să asculte indicația lui Stalin de a se subordona anticomunistului Mihailovici, într-o guvernare de coaliție. Mao a refuzat o cerință similară de a i se subordona lui Chiang Kai-shek. Nu este nici o îndoială că aceste refuzuri erau începutul schismelor extraordinar de importante care au apărut mai târziu în sânul mișcării comuniste mondiale.

Rusia, deci, a stăpânit Europa de Est ca ocupant militar, după ce a câștigat un război care fusese inițiat împotriva ei. Rusia nu avusese un plan inițial de a răspândi comunismul în Europa de Est pe spinarea armatelor rusești. Scopul ei era să obțină asigurarea că Europa de Est nu va fi autostrada largă a unui asalt asupra Rusiei, așa cum fusese de trei ori într-o jumătate de secol – ultima dată într-un război care măcelărise peste 20 de milioane de ruși. Pe scurt, Rusia dorise să aibă la hotare țări care să nu fie anticomuniste în sens militar și care să nu fie folosite ca platformă pentru lansarea unei noi invazii. Condițiile politice din Europa de Est erau de așa natură încât doar în Finlanda, care era mai modernizată, erau politicieni non-comuniști în a căror politică externă pașnică Rusia putea avea încredere. În Finlanda, această situație era lucrarea unui om de stat lucid, liderul agrarian Julio Paasikivi. Motivul pentru care Rusia a fost de acord să-și retragă trupele și să nu insiste în instaurarea comunismului în Finlanda – cu toate că luptase contra ei în două războaie, în ultimii șase ani – a fost faptul că acea țară a urmat ferm, atunci și după aceea, „linia Paasikivi".

Chiar și în celelalte țări est-europene, Rusia a păstrat guvernări de coaliție timp de câțiva ani după război și a trecut la regimuri pur comuniste abia în 1948 – după trei ani de neobosită presiune americană în tentativa de a expulza Rusia din aceste țări. În alte zone, Rusia a acționat diferit: și-a retras imediat trupele din Austria și din Azerbaidjan.

Adepții Războiului Rece au probleme în a explica acțiunile Rusiei în Finlanda. Dacă Rusia este întotdeauna foarte hotărâtă să impună regimuri comuniste cu orice ocazie, atunci cum se explică atitudi-

nea permisivă față de Finlanda? Singura explicație plauzibilă este că motivația ei este securizarea statului-națiune rus față de atacuri, succesul comunismului global jucând un rol foarte minor pe lista sa de priorități.

De fapt, adepții Războiului Rece nu au fost niciodată în stare să explice sau să accepte realitatea schismelor adânci din sânul mișcării comuniste mondiale. Dacă toți comuniștii sunt mânați de o ideologie comună, atunci fiecare comunist, de oriunde, ar trebui să fie parte dintr-un monolit care, dat fiind succesul timpuriu al bolșevicilor, i-ar face pe toți subordonați sau „agenți" ai Moscovei. Dacă motivația principală a comuniștilor este aderența la marxism-leninism, cum se explică divorțul dintre China și Rusia, în care Rusia, de exemplu, ține un milion de soldați pregătiți la granița cu China? Sau, cum se explică inamiciția dintre statele comuniste iugoslav și albanez? Și cum se explică actualul conflict militar dintre comuniștii vietnamezi și cambodgieni? Răspunsul este, bineînțeles, că, odată ce o mișcare revoluționară preia puterea în stat, începe la scurt timp să capete atributele unei clase conducătoare, cu interese de clasă în păstrarea acelei puteri. Revoluția mondială începe să devină, în viziunea lor, un țel din ce în ce mai neînsemnat. Și, din moment ce elitele de stat pot avea, și chiar au, interese conflictuale de putere și avuție, nu este surprinzător că au devenit endemice conflictele inter-comuniste.

După victoria contra agresiunii germanilor și aliaților lor din al Doilea Război Mondial, sovieticii au continuat să aibă o politică militară conservatoare. Nu și-au folosit trupele decât pentru a-și *apăra* teritoriile din blocul comunist, în loc să-și continue expansiunea. Astfel, când Ungaria a amenințat cu părăsirea blocului sovietic, în 1956, sau Cehoslovacia, în 1968, sovieticii au intervenit cu trupe – într-un mod condamnabil, cu siguranță, dar acționând totuși într-o manieră defensivă și conservatoare, mai degrabă decât expansionistă. (Se pare că sovieticii s-au gândit serios să invadeze Iugoslavia, când Tito a scos-o din blocul sovietic, dar au fost descurajați de calitățile formidabile ale armatei iugoslave în lupta de gherilă.) Rusia nu și-a folosit în nici un caz trupele pentru a-și extinde blocul sau pentru a cuceri alte teritorii.

Profesorul Stephen F. Cohen, director al programului de Studii

Ruse de la Princeton, a indicat recent natura conservatorismului sovietic în afacerile externe:

> Faptul că un sistem născut din revoluție și care încă propovăduiește idei revoluționare a ajuns unul dintre cele mai conservatoare din lume poate părea absurd. Dar toți acei factori despre care s-a spus în diferite ocazii că sunt cei mai importanți în politica sovietică au contribuit la acest conservatorism: tradiția birocratică a statului rus dinainte de revoluție; birocratizarea ulterioară a vieții sovietice, în care au proliferat normele conservatoare și în care s-a creat o clasă înrădăcinată de apărători zeloși ai privilegiilor birocratice; natura geriatrică a elitei actuale; și chiar ideologia oficială, a cărei accent a trecut, acum mulți ani, de la crearea unei noi ordini sociale, la elogierea celei existente. …
>
> Cu alte cuvinte, principala preocupare a conservatorismului sovietic este acum aceea de a prezerva, de nu pune în pericol ceea ce are deja acasă și peste hotare. Un stat conservator este capabil, fără îndoială, de acțiuni militare periculoase, așa cum am văzut în Cehoslovacia … dar acestea sunt acte de protecționism imperial, un tip de militarism defensiv, nu unul revoluționar sau acaparator. Este cu siguranță adevărat că pentru cei mai mulți conducători sovietici, la fel cum probabil este și pentru majoritatea conducătorilor americani, relaxarea nu este o acțiune altruistă, ci urmărirea intereselor naționale. Într-un sens, acesta este un lucru trist. Dar probabil că este, de asemenea, adevărat că urmărirea mutuală a propriului interes oferă o bază mai durabilă pentru relaxare decât altruismul idealist, dar zadarnic.[16]

În mod similar, fostul director al CIA, William Colby, o sursă dintre cele mai impecabile, consideră că preocuparea cea mai mare a sovieticilor este scopul, defensiv, de a evita o nouă invazie catastrofală a teritoriului lor. Așa cum a declarat Colby în fața Comitetului Senatorial pentru Relații Externe:

> Veți descoperi o preocupare [a sovieticilor], chiar paranoică, pentru propria securitate. Veți descoperi hotărârea de a nu mai fi vreodată în situația suferi o invazie și toate felurile de tulburări prin care au trecut în multele invazii din trecut. … Cred că … vor o

[16] Stephen F. Cohen, „Why Detente Can Work," *Inquiry* (December 19, 1977): 14–15.

hiper-protecție care să-i asigure că acest lucru nu se va întâmpla din nou.[17]

Chiar și chinezii, în ciuda amenințărilor deșarte, au urmat o politică externă conservatoare și pașnică. Nu numai că nu au invadat Taiwan-ul, recunoscut internațional ca parte a Chinei, dar au și permis ca micile insule Quemoy și Matsu să rămână sub controlul lui Chiang Kai-shek. Nu au făcut nimic în privința enclavelor controlate de britanici și portughezi, Hong Kong și Macao. Mai mult, China a făcut un pas neobișnuit în declararea încetării *unilaterale* a focului și retragerea trupelor, după ce câștigase cu ușurință în fața trupelor indiene, în conflictul lor de graniță.[18]

Evitarea istoriei a priori

Mai există o teză comună a americanilor și chiar a unor libertarieni care i-ar putea împiedica să accepte analiza din acest capitol: mitul propus de Woodrow Wilson, că democrațiile trebuie să fie inevitabil pașnice, pe când dictaturile sunt inevitabil războinice. Această teză a fost, bineînțeles, foarte convenabilă pentru acoperirea culpabilității lui Wilson de a fi târât America într-un război inutil și monstruos. Dar, în afară de asta, pur și simplu nu există dovezi pentru această presupunere. Multe dictaturi s-au orientat către interior, limitându-se precaut la a-și prăda proprii cetățeni: exemplele se întind de la Japonia premodernă, până la Albania comunistă și la nenumărate dictaturi ale lumii a treia de azi. Idi Amin din Uganda, probabil cel mai brutal și opresiv dictator al lumii actuale, nu dă semne că ar fi dispus să-și pericliteze regimul invadându-și vecinii. Pe de altă parte, o democrație atât de incontestabilă precum Marea Britanie și-a răspândit imperialismul coercitiv pe tot globul, în secolul XIX și în cele

[17] Citat în Richard J. Barnet, „The Present Danger: American Security and the U.S.-Soviet Military Balance," *Libertarian Review* (November 1977): 12.
[18] Vezi Neville Maxwell, *India's China War* (New York: Pantheon Books, 1970). Nici recucerirea și suprimarea de către China a rebeliunii naționale din Tibet nu este un argument valid contra tezei noastre, pentru că Chiang Kai-shek – precum și toți ceilalți chinezi – a considerat că Tibetul este o parte a Marii Chine, iar China a acționat în acest caz în aceeași manieră conservatoare, proprie statului-națiune, care îi ghidează și pe sovietici.

precedente.

Motivul teoretic pentru care concentrarea pe democrație sau dictatură este eronată constă în aceea că *statele* – *toate* statele – își stăpânesc populația și decid dacă să poarte sau nu războaie. *Toate* statele, fie că sunt formal democrații, dictaturi, sau alt tip de guvernământ, sunt conduse de o elită. Dacă aceste elite vor porni sau nu la război contra altui stat, în fiecare caz particular, depinde de o încrengătură complexă de cauze, care includ temperamentul conducătorilor, puterea dușmanilor, îndemnurile războinice, opinia publică. Dacă opinia publică trebuie să fie luată în considerare în fiecare caz, singura diferență între o democrație și o dictatură, în privința războiului, este că în cazul primeia trebuie emisă *mai multă* propagandă către cetățeni pentru a le obține aprobarea. O propagandă intensă este necesară în orice caz, așa cum putem vedea în comportamentul – caracteristic tuturor statelor moderne războinice – de modelare zeloasă a opiniei publice. Dar statul democratic trebuie să lucreze mai intens și mai rapid. De asemenea, statul democratic trebuie să fie mai ipocrit în folosirea retoricii care face apel la valorile maselor: dreptate, libertate, interes național, patriotism, pace mondială etc. Astfel, în statele democratice arta propagandei trebuie să fie ceva mai sofisticată și mai rafinată. Dar acest lucru, după cum am văzut, este valabil pentru *toate* deciziile statului, nu doar pentru război și pace. Toate statele – dar în special cele democratice – trebuie să muncească din greu pentru a-și convinge supușii că toate actele lor de opresiune sunt *într-adevăr* în interesul supușilor.

Ceea ce am spus despre democrație și dictatură se aplică de asemenea lipsei de corelație dintre gradul de libertate internă al unei țări și agresivitatea sa externă. Unele state s-au dovedit perfect capabile să ofere un grad considerabil de libertate în interior, ducând în același timp războaie agresive în exterior; alte state s-au dovedit capabile să instituie un regim totalitar în interior, iar în exterior să practice o politică pașnică. Exemplele Ugandei, Albaniei, Chinei, Marii Britanii etc. sunt la fel de apte pentru această comparație.

Pe scurt, libertarienii și toți ceilalți americani trebuie să se ferească de istoria *a priori*: în acest caz, de presupunerea că, în orice conflict, statul care este mai democratic sau care permite mai multă

libertate este necesarmente sau chiar prezumptiv victima agresiunii statului mai dictatorial sau totalitar. Pur și simplu nu există nici un fel de dovezi istorice pentru această ipoteză. În analiza lucrurilor relativ corecte sau greșite, a gradelor relative de agresiune dintr-o dispută de politică internațională, nu există substitut pentru investigarea detaliată, empirică a disputei înseși. Nu ar trebui, atunci, să surprindă că o astfel de investigație ajunge la concluzia că Statele Unite, o țară democrată și relativ mult mai liberă, a fost mai agresivă și mai imperialistă în afacerile externe decât o Rusie sau Chină relativ totalitare. În schimb, lăudarea unui stat pentru că este mai puțin agresiv în afacerile externe nu implică în vreun fel că observatorul este câtuși de puțin un simpatizant al performanței sale interne. Este un lucru vital – într-adevăr, este literalmente o chestiune de viață și de moarte – ca americanii să poată privi cât se poate de clar și de lucid, cât mai despuiați de mituri, la faptele statului lor în politica externă, așa cum au început să o facă în privința politicilor interne. Războiul și falsa „amenințare externă" sunt de mult principalul mijloc prin care statul recâștigă loialitatea cetățenilor săi. După cum am văzut, războiul și militarismul au fost groparii liberalismului clasic; nu trebuie să mai permitem vreodată statului să ne tragă pe sfoară în același fel.[19]

Un program de politică externă

Pentru a concluziona, principala revendicare a unui program libertarian de politică externă pentru America trebuie să fie cerința ca Statele Unite să-și abandoneze politica de intervenționism global: să se retragă imediat și complet, militar și politic, din Asia, Europa, America Latină, Orientul Mijlociu, *de peste tot*. Scandarea libertarienilor americani ar trebui să fie ca Statele Unite să se retragă acum, în orice privință care implică guvernarea americană. Statele Unite ar trebui să-și închidă bazele, să-și retragă soldații, să stopeze neîncetatele amestecuri politice și să abolească CIA. De asemenea, ar

[19] Pentru o critică a tentativelor recente ale adepților Războiului Rece de a reînvia sperietoarea amenințării militare sovietice, vezi Barnet, *The Present Danger*.

trebui să înceteze orice ajutor străin – care nu este decât o formă de constrângere a plătitorului de taxe american pentru a subvenționa exporturile americane și a favoriza statele străine, toate în numele „ajutorării popoarelor înfometate ale lumii". Pe scurt, statul american ar trebui să se retragă complet în interiorul granițelor sale și să mențină o politică strictă de „izolare" sau de neutralitate față de toată lumea.

Spiritul acestei politici externe ultra-„izolaționiste", libertariene, a fost surprins în anii 1930 de general-maiorul în rezervă al Pușcașilor Marini, Smedley D. Butler. În toamna lui 1936, generalul Butler a propus un amendament constituțional uitat astăzi, dar care – dacă ar fi luat din nou în serios – ar încânta orice libertarian. Iată, în întregime, amendamentul constituțional propus de Butler:

> 1. Se interzice deplasarea membrilor forțelor armate terestre afară din interiorul hotarelor continentale ale Statelor Unite și din Zona Canalului Panama, pentru orice motiv
>
> 2. Vaselor Marinei Statelor Unite, sau ale altor ramuri ale serviciilor militare, li se interzice să se depărteze mai mult de 500 de mile de țărmurile noastre, sub orice motiv, excepție făcând cauzele umanitare.
>
> 3. Aeronavelor Armatei, Marinei sau Pușcașilor Marini le este interzis să zboare, sub orice motiv, mai departe de 750 de mile dincolo de coastele Statelor Unite.[20]

Dezarmarea

Așadar, izolaționismul strict și neutralitatea sunt primele revendicări ale politicii externe libertariene, pe lângă recunoașterea responsabilității majore a statului american pentru Războiul Rece și pentru implicarea în toate celelalte conflicte din acest secol. Dar, dată fiind izolarea, ce tip de politică a înarmării ar trebui să urmeze Statele Unite? Mulți dintre izolaționiștii inițiali erau adepții unei politici a „înarmării până în dinți"; dar un astfel de program, în era nucleară, perpetuează riscurile grave ale holocaustului global, ale unui stat pu-

[20] *The Woman's Home Companion* (September 1936): 4. Republicat în Mauritz A. Hallgren, *The Tragic Fallacy* (New York: Knopf, 1937), p. 194n.

ternic înarmat, ale risipei și perturbărilor enorme pe care cheltuielile neproductive ale statului le impun economiei.

Chiar și dintr-o perspectivă pur militară, Statele Unite și Uniunea Sovietică au puterea de a se anihila reciproc de câteva ori la rând; iar Statele Unite și-ar putea păstra cu ușurință puterea de reacție nucleară prin demantelarea întregului armament, cu excepția submarinelor Polaris, care sunt invulnerabile și dotate cu rachete nucleare cu focoase multi-țintă. Dar, pentru libertarian și, de fapt, pentru oricine este îngrijorat de distrugerea nucleară masivă a vieții umane, nici măcar dezarmarea până la nivel de Polaris nu are cum să fie o soluție satisfăcătoare. Pacea lumii va continua să stea într-o șubredă „balanță a terorii", o balanță care poate fi oricând destabilizată accidental sau prin acțiunile unor nebuni ajunși la putere. Nu. Pentru punerea oricui la adăpost față de amenințarea nucleară este vital să se obțină dezarmarea nucleară mondială, o dezarmare către care convenția SALT din 1972 și negocierile SALT II sunt doar niște mici pași ezitanți.

Pentru că este în interesul tuturor, chiar și al conducătorilor statului, să *nu* fie anihilați într-un holocaust nuclear, acest interes mutual înseamnă o bază fermă, rațională, pentru acordul și aplicarea unei politici mondiale și reciproce de „dezarmare generală și completă", de renunțare la armele nucleare și la alte arme moderne de distrugere în masă. O astfel de dezarmare reciprocă a devenit fezabilă încă de la acceptarea de către Uniunea Sovietică a propunerilor occidentale în acest sens, din 10 mai 1955 – o acceptare care a dus doar la abandonarea totală și panicată, de către Occident, a propriilor propuneri.[21]

Versiunea Americană a fost întotdeauna că noi am vrut dezarmare și inspecție, pe când sovieticii au insistat doar pe dezarmare, fără inspecție. În realitate, lucrurile stau cu totul altfel: începând cu luna mai 1955, Uniunea Sovietică a acceptat orice nivel de dezarmare și inspecție nelimitată a oricărei structuri dezarmate; în schimb, americanii au dorit inspecție nelimitată, dar dezarmare foarte puțină sau deloc! Aceasta a fost povara propunerii spectaculoase, dar nesincere, de „ceruri deschise" a Președintelui Eisenhower, care a înlocuit

[21] Pentru detaliile comportamentului rușinos al Occidentului în aceste negocieri și pentru corectarea felului în care au fost reflectate în presa americană, vezi Philip Noel-Baker, *The Arms Race* (New York: Oceana Publications, 1958).

propunerile inițiale de dezarmare pe care le-am retras rapid după acceptarea de către sovietici din mai 1955. Chiar și acum, când cerurile au fost practic deschise de sateliții spațiali americani și ruși, controversatul acord SALT din 1972 nu implică de fapt dezarmarea, ci limitări ale expansiunii nucleare viitoare. Mai mult, din moment ce măreția strategică a Americii în lume constă în puterea ei nucleară și aeriană, avem motive serioase să credem că sovieticii sunt sinceri în orice discuție despre lichidarea rachetelor nucleare și a bombardierelor ofensive.

Nu ar trebui să avem doar dezarmare nucleară mutuală, ci să renunțăm la toate armele capabile să lovească masiv peste granițele naționale; în special la bombardiere. Acest fel de arme – bombardierele și rachetele – nu pot fi niciodată îndreptate cu precizie către o țintă și folosirea lor nu poate evita uciderea inocenților civili. În plus, abandonarea totală a rachetelor și a bombardierelor ar *obliga* fiecare stat, în special pe cel american, să urmeze o politică de izolare și neutralitate. Statele vor fi forțate să urmeze o politică izolaționistă și pașnică doar dacă vor fi lipsite de armament ofensiv. Cu siguranță, dată fiind istoria neagră a tuturor statelor, inclusiv a celui american, ar fi o nebunie să fie lăsate în mâinile lor aceste vestitoare ale genocidului și devastării – și să ne încredem că nu vor folosi niciodată aceste arme monstruoase. Dacă nu poate fi vreodată legitim ca un stat să folosească aceste arme, de ce să fie permis să rămână, gata de lansare, în mâinile lor necurate?

Contrastul dintre pozițiile conservatoare și libertariene, față de război și de politica externă americană, a fost exprimat vehement într-un schimb dintre William F. Buckley, Jr. și libertarianul Ronald Hamowy, în primele zile ale mișcării libertariene contemporane. Ironizând critica libertariană a pozițiilor conservatoare privind politica externă, Buckley a scris:

> Este loc în orice societate pentru cei a căror unică preocupare este să ceară socoteală statului; dar, să înțeleagă aceia că se pot bucura de monahismul lor, și-și pot vedea de micile lor seminare intense despre chestiunea privatizării serviciilor de salubritate, doar datorită dispoziției conservatorilor de a se sacrifica pentru a face față inamicului [sovietic].

La care Hamowy a răspuns tranșant:

> Poate părea o lipsă de recunoștință din partea mea, dar trebuie să refuz să-i mulțumesc domnului Buckley pentru a-mi fi salvat viața. Mai mult, sunt convins că, dacă se răspândește perspectiva sa și dacă persistă în a-și oferi ajutorul nesolicitat, rezultatul va fi aproape sigur moartea mea (și a multor altor zeci de milioane de oameni) în războiul nuclear sau încarcerarea mea iminentă pentru „anti-americanism. …
>
> Țin foarte mult la libertatea mea personală și tocmai de aceea insist ca nimeni să nu aibă dreptul de a-și impune deciziile asupra altcuiva. Domnul Buckley alege să fie mai degrabă mort decât comunist. La fel și eu. Dar eu insist ca toți oamenii să aibă voie să facă singuri această alegere. Un holocaust nuclear ar face-o în locul lor.[22]

La aceasta mai putem adăuga că oricine are dreptul să ia decizia personală de a fi „mai bine mort decât comunist" sau de a primi „libertatea sau moartea". În schimb, nu are dreptul să ia aceste decizii *pentru alții*, așa cum ar face politica belicoasă a conservatorismului. Conservatorii ne spun de fapt aceasta: „mai bine *să fie alții* morți decât comuniști" și „dă-mi libertatea sau *dă-le* moartea" – lozinci nu ale unor nobili eroi, ci ale unor ucigași în masă.

Domnul Buckley are dreptate într-un singur sens: în era nucleară *este* mai important să te preocupe războiul și politica externă mai degrabă decât privatizarea serviciilor de salubritate, oricât de importantă ar fi cea din urmă. Dar, dacă facem acest lucru, ajungem inexorabil la opusul concluziei buckleyene. Ajungem la opinia că însăși existența rachetelor și bombelor moderne trebuie condamnată, ele *neputând* fi țintite cu precizie pentru a evita rănirea civililor. Iar dezarmarea nucleară și aeriană devine un bun măreț și primordial, un scop în sine, care trebuie urmărit mai avid chiar și decât privatizarea serviciilor de salubritate.

---

[22] Ronald Hamowy și William F. Buckley, Jr. „National Review: Criticism and Reply," New Individualist Review (November 1961): 9,11.

Partea a III-a
Epilog

15
O strategie pentru libertate

Educația: teorie și mișcare

Iată-ne, așadar, în posesia noului libertarianism: un corp al adevărului, al teoriei sănătoase, aplicabil problemelor noastre politice. Dar, acum, că suntem în posesia adevărului, cum putem obține victoria? Ne confruntăm cu marea problemă strategică pe care au avut-o toate crezurile „radicale" de-a lungul istoriei: cum putem ajunge de aici, acolo? Din lumea noastră imperfectă, plină de etatism, la marele țel al libertății.

Nu există o formulă magică a strategiei; orice strategie pentru schimbare socială, bazându-se pe convingere și convertire, nu poate fi o știință, ci doar o artă. Dar, acestea fiind spuse, în urmărirea scopurilor noastre nu suntem totuși lipsiți de înțelepciune. *Putem* avea o teorie fructuoasă, sau măcar o discuție teoretică a strategiei corecte pentru schimbare.

Cu greu am putea să nu cădem de acord asupra unui punct: o primă condiție necesară pentru victoria libertariană (sau, de fapt, pentru victoria *oricărei* mișcări sociale, de la Budism la vegetarianism) este *educația*: convingerea și convertirea unui mare număr de oameni. Educația, la rândul ei, are două aspecte vitale: *atragerea atenției oamenilor* asupra existenței sistemului libertarian și convertirea lor la el. Dacă mișcarea noastră ar consta doar în slogane, publicitate și alte mecanisme de atragere a atenției, atunci am putea fi *auziți* de mulți oameni, dar s-ar descoperi curând că nu aveam nimic de spus – așa

că atenția ar fi capricioasă și efemeră. Libertarienii trebuie, deci, să se ocupe cu gândirea serioasă și studiul savant, să scrie cărți teoretice și sistematice, articole și jurnale, să ia parte la conferințe și seminarii. Pe de altă parte, simpla elaborare a unor teorii nu va duce nicăieri, dacă nimeni nu a auzit vreodată de acele cărți și articole; prin urmare, e nevoie de publicitate, sloganuri, activism studențesc, conferințe, spoturi radio și TV etc. Educația adevărată nu se poate întâmpla fără teorie *și* activism, fără o ideologie susținută de niște *oameni*.

Teoria are nevoie de atenția publicului, deci are nevoie de oameni care să poarte stindardul, să discute, să facă agitație, să propage mesajul în afară, către publicul larg. Încă o dată: atât teoria, cât și mișcarea sunt zadarnice și sterile una fără alta; teoria se va ofili fără o mișcare conștientă de sine, dedicată avansării teoriei și idealului. Mișcarea va deveni simplă agitație fără rost, dacă pierde din vedere ideologia și scopul ultim. Unii teoreticieni libertarieni consideră că o mișcare vie, în cadrul căreia acționează oameni, are ceva impur sau de proastă reputație; dar, fără libertarieni care să activeze pentru cauză, cum se poate obține libertatea? Pe de altă parte, unii militanți, ahtiați după acțiune – *orice* acțiune – disprețuiesc aparentele discuții de salon ale teoriei; și totuși, dacă nu au decât o vagă idee despre lucrul *anume* pentru care se agită, acțiunea lor este o inutilă risipă de energie.

Mai mult, libertarienii (ca și membrii altor mișcări sociale) se plâng adesea că „vorbesc doar între ei", cu ale lor cărți și jurnale și conferințe; că prea puțini din „lumea exterioară" ascultă. Dar această lamentație percepe foarte greșit multele fațete ale „educației", în sens larg. Nu este necesar doar să-i educăm pe *ceilalți*; autoeducația continuă este și ea (la fel de) necesară. Contingentul libertarienilor trebuie, bineînțeles, să încerce tot timpul să atragă noi membri; dar trebuie și să-și țină propriile rânduri sănătoase, vibrante. Educația „de sine" atinge două scopuri vitale. Unul este rafinarea și dezvoltarea „teoriei" libertariene – însuși țelul întregii noastre întreprinderi. Libertarianismul, cu toate că este vital și adevărat, nu poate fi pur și simplu gravat pe table de piatră; trebuie să fie o teorie vie, care avansează prin scrieri și discuții și prin respingerea și combaterea erorilor, pe măsură ce apar. Mișcarea libertariană are duzini de mici

newsletter-uri și reviste, de la cele trase la xerox, până la cele tipărite pe hârtie satinată, care apar sau dispar tot timpul. Acestea sunt semnele unei mișcări sănătoase, în creștere, o mișcare formată din nenumărați indivizi care gândesc, argumentează și contribuie.

Dar, mai există un motiv crucial de a „vorbi între noi", *chiar* dacă asta ar fi toată vorbirea: *întărirea* – cunoașterea, psihologic necesară, a faptului că există alți oameni de aceeași părere cu care să putem conversa, argumenta, interacționa și, în general, comunica. În prezent, crezul libertarian este încă împărtășit doar de o minoritate relativ mică și, în plus, propune schimbări radicale ale status quo-ului. De aceea, este un crez singuratic, iar suportul unei mișcări, al „vorbirii între noi", poate combate și învinge acea izolare. Mișcarea contemporană este acum destul de veche pentru a avea deja o mulțime de apostați; o analiză a acestor abandonuri ne arată că, în aproape fiecare caz, libertarianul fusese izolat, legăturile și interacțiunea cu colegii săi fuseseră rupte. O mișcare înfloritoare, o comunitate închegată și cu *esprit de corps*, este cel mai bun antidot contra abandonării libertății, pe motiv c-ar fi o cauză fără șanse, sau „nepractică".

Suntem „utopici"?

Bun, trebuie să avem educație atât prin teorie, cât și printr-o mișcare. Dar, care să fie *conținutul* acelei educații? Toate crezurile „radicale" au fost acuzate că sunt „utopice", iar mișcarea libertariană nu face excepție. Unii libertarieni susțin ei înșiși că nu ar trebui să-i speriem pe oameni fiind „prea radicali" și că, prin urmare, ideologia și programul libertarian ar trebui ținute în umbră. Acești oameni propun un program „fabian" al gradualismului, concentrându-se doar pe o diminuare treptată a puterii statului. Un exemplu vine din domeniul taxării: în loc să propunem măsura „radicală" a abolirii complete a impozitării, sau a abolirii impozitului pe venit, ar trebui să ne limităm la a cere îmbunătățiri micuțe; o reducere de 2% a impozitului pe venit, să zicem.

În domeniul gândirii strategice, se cade ca libertarienii să învețe de la marxiști, pentru că sunt cei care au gândit strategia pentru schimbare socială mai mult decât oricare alt grup. Marxiștii consi-

deră că sunt două erori strategice de importanță crucială, care „deviază" de la calea corectă: pe una o numesc „sectarism de stânga"; pe cealaltă, opusă, o numesc „oportunism de dreapta". Criticii principiilor „extremiste" libertariene sunt similari „oportuniștilor de dreapta" marxiști. Marea problemă a oportuniștilor este că, limitându-se strict la programe treptate și „practice", programe care au o șansă mare să fie adoptate imediat, sunt într-un serios pericol de a pierde complet din vedere scopul ultim, țelul libertarian. Cei care se limitează la a cere o reducere cu 2% a impozitelor ajută la îngroparea scopului ultim de abolire completă a taxării. Concentrându-se pe mijloacele imediate, pun umărul la suprimarea țelului final și, deci, a motivului de a fi libertarian, în primul rând. Dacă libertarienii refuză să țină sus stindardul principiilor pure, al țelului ultim, atunci *cine o va face*? Răspunsul este că nimeni nu o va face și, de aceea, o altă sursă majoră a abandonului din rândurile libertariene, în ultimii ani, a fost opțiunea eronată a oportunismului.

Un caz notoriu al dezertării prin oportunism este cel al cuiva pe care îl vom numi „Robert", care a devenit un libertarian dedicat și militant în anii 1950. Luând-o rapid pe calea activismului și a câștigurilor imediate, Robert a conchis că opțiunea strategică potrivită era să treacă sub tăcere țelul libertarian și, mai ales, ostilitatea față de stat. Scopul său era să sublinieze doar lucrurile „pozitive" și reușitele pe care le puteau avea oamenii prin acțiune voluntară. Pe măsură ce a avansat în carieră, Robert a început să fie incomodat de libertarienii intransigenți; așa că a început să concedieze sistematic din organizația sa pe oricine prindea cu atitudini „negative" față de stat. Nu a mai durat mult până când Robert a abandonat explicit și fățiș ideologia libertariană, propunând un „parteneriat" între stat și inițiativa privată – între coerciție și cooperarea voluntară – vădindu-și, pe scurt, apartenența la *establishment*. Totuși, în intimitate, Robert își zice chiar „anarhist", dar numai într-un sens abstract, într-o lume din nori, complet străină de cea concretă.

Economistul F.A. Hayek, adept al pieței libere fără a fi, în vreun sens, „extremist", a scris elocvent despre importanța vitală, pentru succesul libertății, a punerii ideologiei pure și „extreme" mai presus de toate, ca pe un crez ce niciodată nu trebuie uitat. Hayek a scris că

una din marile atracții ale socialismului a fost dintotdeauna faptul că a pus în continuu accentul pe scopul său „ideal", un ideal care domină, alimentează și ghidează acțiunile tuturor celor care luptă să-l atingă. Hayek adaugă apoi:

> Construirea unei noi societăți trebuie să devină, iarăși, o aventură intelectuală, un act de curaj. Ne lipsește o utopie liberală, un program care să nu fie nici o simplă apărare a status quo-ului, nici o formă diluată de socialism, ci un radicalism liberal autentic, care să nu menajeze susceptibilitatea celor puternici (inclusiv a sindicatelor), care să nu fie mult prea practic și care să nu se limiteze doar la ceea ce pare azi posibil din punct de vedere politic. Avem nevoie de lideri intelectuali care sunt pregătiți să reziste tentațiilor puterii și influenței, și care sunt dornici să lupte pentru un ideal, oricât de mici ar fi perspectivele sale de realizare imediată. Trebuie să fie oameni dornici să adere la principii și să se bată pentru realizarea lor completă, oricât ar fi de îndepărtată. … Schimbul liber și libera inițiativă sunt idealuri care ar putea încă să incite imaginația unor mase largi, pe când o simplă „libertate rezonabilă a comerțului" sau o simplă „relaxare a controlului" nu sunt nici respectabile din perspectivă intelectuală, nici nu e probabil să inspire vreun entuziasm. Principala lecție pe care adevărații liberali trebuie să o învețe din succesul socialiștilor este că, prin curajul lor de a fi utopici, au câștigat susținerea intelectualilor și, prin aceasta, au influențat opinia publică, opinie care face zilnic cu putință ceea ce părea recent a fi foarte îndepărtat. Cei care s-au preocupat doar cu lucrurile care păreau practice, în starea existentă a opiniei publice, au descoperit constant că până și acestea au devenit politic imposibile, ca rezultat al schimbărilor opiniei publice, pe care nu au făcut nimic s-o ghideze. Dacă nu putem face, din nou, un subiect intelectual viu din fundațiile filosofice ale unei societăți libere, și din realizarea ei o sarcină care să incite ingenuitatea și imaginația celor mai vii minți ale noastre, viitorul libertății este, într-adevăr, sumbru. Dar, dacă putem recâștiga acea credință în puterea ideilor care era trăsătura liberalismului la apogeu, bătălia nu este pierdută.[1]

Hayek subliniază aici un adevăr important și o importantă rațiu-

[1] F.A. Hayek, „The Intellectuals and Socialism," în *Studies in Philosophy, Politics, and Economics* (Chicago: University of Chicago Press, 1967), p. 194.

ne pentru a insista pe scopul ultim: incitarea și entuziasmul pe care le poate inspira un sistem cu coerență logică. Pe de altă parte, cine va merge pe baricade pentru o reducere de 2%?

Mai există o un motiv tactic vital pentru aderarea la principiul pur. Este adevărat că evenimentele sociale și politice de fiecare zi sunt rezultanta multor presiuni, efectul adesea nesatisfăcător al antagonismului dintre diverse ideologii și interese. Dar, chiar și numai din acest motiv, este cu atât mai important ca libertarianul să țină ștacheta tot mai sus. Propunerea de reducere cu 2% a impozitului ar putea să ducă doar la o mică moderare a unei *creșteri* planificare a impozitului; o propunere de reducere drastică ar putea să ducă, în fapt, la o reducere substanțială. De-a lungul anilor, tocmai „extremistului" îi revine rolul strategic de a trage continuu de matricea acțiunilor zilnice, tot mai mult în direcția sa. Socialiștii au fost foarte pricepuți la această strategie. Dacă privim la programul socialist propus acum șaizeci, sau chiar numai acum treizeci de ani, va fi evident că măsurile care erau considerate periculos de socialiste, acum o generație sau două, sunt în prezent considerate ca parte indispensabilă a curentului principal al moștenirii americane. În acest fel, compromisurile zilnice ale politicilor așa-zis „practice" sunt împinse inexorabil în direcția colectivismului. Nu există motive ca libertarienii să nu atingă același rezultat. De fapt, unul din motivele pentru care opoziția conservatoare față de colectivism a fost atât de slabă este acela că, prin natura sa, conservatorismul nu oferă o filosofie politică înzestrată cu coerență, ci doar o apărare „practică" a status quo-ului, consacrat ca o manifestare a „tradiției" americane. Și totuși, etatismul, pe măsură ce se impune, devine, prin definiție, mai înrădăcinat și deci mai „tradițional"; conservatorismul nu mai poate apoi găsi armele intelectuale cu care să-l poată înfrânge.

Aderarea la principii înseamnă ceva mai mult decât să ții ștacheta sus și să nu contrazici idealul libertarian ultim. Înseamnă *și* să lupți pentru atingerea acelui scop cât mai repede este fizic cu putință. Cu alte cuvinte, libertarianul nu trebuie niciodată să propună sau să *prefere* o abordare treptată, uneia imediate și rapide. Dacă ar face așa, ar submina importanța primordială a propriilor sale scopuri și principii. Și, dacă el însuși pune atât de puțin preț pe propriile sale scopuri,

ceilalți cât să pună?

Pe scurt, pentru a urmări într-adevăr țelul libertății, libertarianul trebuie să își dorească atingerea lui cu cele mai concrete și rapide mijloace disponibile. Acesta este spiritul în care liberalul clasic Leonard E. Read, propunând abolirea totală și imediată a limitărilor prețurilor și salariilor după al Doilea Război Mondial, a declarat într-un discurs că „dacă ar fi pe acest podium un buton a cărui apăsare ar aboli instantaneu toate limitările prețurilor și salariilor, aș pune degetul pe el și aș apăsa!”[2]

Libertarianul, deci, trebuie să fie tipul de persoană care ar apăsa pe buton, dacă ar exista, pentru abolirea instantanee a tuturor încălcărilor libertății. Bineînțeles, este conștient și de faptul că un asemenea buton magic nu există, dar preferința sa fundamentală dă formă și culoare întregii sale perspective strategice.

O asemenea perspectivă „aboliționistă” nu înseamnă, iarăși o spunem, că libertarianul apreciază nerealist rapiditatea cu care țelul său va fi, de fapt, atins. Astfel, aboliționistul libertarian al sclaviei, William Lloyd Garrison, nu era „nerealist” în anii 1830, când a ridicat prima dată stindardul glorios al emancipării imediate a sclavilor. Scopul său era moralmente cel corect, iar realismul său strategic era dat de faptul că nu se aștepta ca scopul său să fie atins rapid. Am văzut în primul capitol că Garrison însuși a înțeles: „Oricât de sincer am cere abolirea imediată a sclaviei, din păcate va fi, până la urmă, treptată. Nu am spus niciodată că sclavia va fi răsturnată dintr-o singură lovitură; dar că ar trebui să fie, vom susține întotdeauna”.[3] Altfel, Garrison a avertizat tranșant că „gradualismul în teorie înseamnă permanență în practică”.

Gradualismul în teorie subminează, într-adevăr, țelul în sine, acceptând că trebuie să ia locul doi sau trei, în spatele altor considerații non sau chiar anti-libertariene. O preferință pentru gradualism înseamnă că aceste considerații străine sunt mai importante decât libertatea. Astfel, să presupunem că cel ce dorește abolirea sclaviei ar spune, „propun terminarea sclaviei, dar numai după 10 ani”. Dar

[2] Leonard E. Read, *I'd Push the Button* (New York: Joseph D. McGuire, 1946), p. 3.

[3] Citat în William H. Pease and Jane H. Pease, eds., *The Antislavery Argument* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1965), p. xxxv.

aceasta ar însemna că abolirea în opt sau nouă ani, sau, *a fortiori*, imediată, ar fi *greșită*, și deci că este *preferabil* ca sclavia să mai continue pentru un timp. Dar aceasta înseamnă abandonarea considerațiilor despre dreptate și faptul că scopul în sine nu este considerat de către abolиționist (sau libertarian) a fi cel mai înalt. De fapt, atât pentru abolиționist, cât și pentru libertarian, aceasta ar însemna că propun *prelungirea* crimei și nedreptății.

Cu toate că este vital ca libertarianul să-și afișeze fără ezitare „extremul" ideal ultim, aceasta nu-l face, contrar lui Hayek, un „utopist". Adevăratul utopist este cel care susține un sistem contrar legii naturale a ființelor umane și a lumii reale. Un sistem utopic este unul care nu ar putea funcționa, chiar dacă toată lumea ar fi convinsă și ar încerca să-l pună în practică. Sistemul utopic nu ar putea funcționa, i.e., nu ar putea fi operațional. Idealul utopic al stângii, comunismul – abolirea specializării și adoptarea uniformității – nu ar putea funcționa, chiar dacă toată lumea ar fi dornică să-l adopte imediat. Nu ar putea funcționa pentru că încalcă însăși natura umană și a lumii, în special unicitatea și individualitatea fiecărei persoane, a abilităților și intereselor sale, și pentru că ar însemna un declin drastic al producției de prosperitate, într-atât de mare încât ar condamna marea majoritate a omenirii la înfometare rapidă și extincție.

Pe scurt, termenul „utopic" confundă, în uzul popular, două feluri de obstacole în calea unui program care este radical diferit de status quo. Unul este acela că încalcă natura umană și a lumii, și de aceea nu ar putea funcționa nici dacă ar fi aplicat. Acesta este utopismul comunismului. Al doilea este dificultatea de a *convinge* suficient de mulți oameni că programul ar trebui adoptat. Primul este o teorie proastă, pentru că încalcă natura umană; al doilea este doar o problemă de *voință* umană, de convingere a unui număr de oameni suficient de mare că doctrina este corectă. Doar primului i se aplică „utopic" în sensul comun, peiorativ. În cel mai adânc sens, deci, doctrina libertariană nu este utopică, ci realistă prin excelență, pentru că este singura teorie într-adevăr compatibilă cu natura omului și a lumii. Libertarianul nu neagă varietatea și diversitatea omului, ci o slăvește și caută să-i dea diversității deplina expresie, într-o lume a libertății. Și, făcând asta, face posibilă și o enormă creștere a productivității și a

nivelului de trai pentru toți, un rezultat extrem de „practic", cu toate că este disprețuit, de adevărații utopiști, ca „materialism" malefic.

Libertarianul este, de asemenea, realist prin excelență, pentru că doar el înțelege pe deplin natura statului și năzuința sa de putere. Prin contrast, conservatorul, aparent mult mai realist, care crede în „statul limitat" este cel cu adevărat utopic și nepractic. Acest conservator tot repetă litania că statul ar trebui limitat prin Constituție. Totuși, în timp ce se vaită de coruperea Constituției originare și de creșterea puterii federale începând cu 1789, conservatorul nu e capabil să tragă concluzia corectă din această degenerare. Ideea unui stat constituțional strict limitat a fost un nobil experiment care a eșuat, chiar și în cele mai propice și favorabile circumstanțe. Dacă a eșuat atunci, de ce ar avea un experiment similar mai multe șanse acum? Nu; conservatorul *laissez-faire*, cel care pune toate armele și toată puterea de decizie în mâinile statului și *apoi* îi spune, „Limitează-te", *el* este cu adevărat utopistul nepractic.

Mai există un sens profund în care libertarienii disprețuiesc utopismul în sens larg al stângii. Utopiștii de stânga postulează invariabil că va avea loc o schimbare drastică a naturii omului; pentru stânga, omul *nu are* natură. Se presupune că individul este perfect maleabil prin instituții, iar idealul comunist (sau sistemul socialist de tranziție) se presupune că va aduce Noul Om Comunist. Libertarianul crede că, în ultimă instanță, fiecare individ are liber arbitru și se modelează pe sine însuși; este, prin urmare, o nebunie să îți pui speranțele într-o schimbare uniformă și drastică a oamenilor, provocată de o Nouă Ordine promisă. Libertarianul *ar vrea* să vadă o îmbunătățire morală a fiecăruia, cu toate că scopurile sale morale cu greu coincid cu cele ale socialiștilor. Ar fi, de exemplu, foarte bucuros dacă orice dorință de agresiune unui om asupra altuia ar dispărea de pe fața pământului. Dar este mult prea realist pentru a-și pune speranțele într-o astfel de schimbare. În schimb, sistemul libertarian, odată instituit, ar fi instantaneu mult mai moral și al funcționa mult mai bine decât oricare altul, oricare ar fi valorile și atitudinile umane *date*. Cu cât dispare mai mult dorința de agresiune, bineînțeles, cu atât va funcționa mai bine *orice* sistem social, inclusiv cel libertarian; cu atât va fi mai puțină nevoie, de exemplu, de serviciile poliției

sau ale tribunalelor. Dar sistemul libertarian nu se bazează pe nici o astfel de schimbare.

Dacă, așadar, libertarianul trebuie să fie adeptul atingerii imediate a libertății și abolirii etatismului, și dacă gradualismul în teorie este contradictoriu cu acest țel primordial, ce *altă* poziție strategică mai poate lua un libertarian în lumea de azi? Trebuie să se *limiteze* neapărat doar la a susține abolirea imediată? „Măsurile de tranziție", pașii practici *către* libertate, sunt în mod necesar ilegitime? Nu, pentru că astfel ar cădea în cealaltă capcană strategică, cea a „sectarismului de stânga". Dacă libertarienii au fost prea des oportuniști care pierd din vedere sau își subminează țelul ultim, există și unii care au greșit în direcția opusă: temându-se și condamnând *orice avans* spre idee ca pe o inevitabilă trădare a țelului însuși. Tragedia este că acești sectanți, condamnând orice avans care nu ajunge la țel, nu fac decât ca țelul însuși să fie unul zadarnic și inutil. Oricât de încântați am fi cu toții să atingem libertatea totală dintr-o singură lovitură, șansele realiste ale unui astfel de salt măreț sunt limitate. Schimbarea socială nu este întotdeauna infinitezimală și treptată, dar nici nu se întâmplă de obicei într-o singură etapă. În respingerea oricăror abordări tranziționale ale scopului, așadar, acești libertarieni sectari fac ca însuși scopul să fie imposibil de atins vreodată. Deci, sectarii pot, în ultimă instanță, să „lichideze" scopul pur în aceeași măsură ca oportuniștii înșiși.

Este destul de ciudat că una și aceeași persoană, câteodată, baleiază de la una din aceste erori opuse, la cealaltă, în ambele cazuri disprețuind corecta cale strategică. Astfel, pierzându-și cumpătul, după ani de zile în care și-a reiterat puritatea fără a face avansuri în lumea reală, sectarul de stânga poate să sară direct în hățișul oportunismului de dreapta, în căutarea unui *cât de mic* avans pe termen scurt, chiar și cu costul scopului său ultim. Sau, oportunistul de dreapta, fiind din ce în ce mai dezgustat de compromisurile sale proprii, sau ale colegilor, de abandonarea integrității intelectuale și a scopurilor ultime, poate sări direct la sectarismul de stânga, deplângând *orice* ierarhizare a priorităților strategice pentru atingerea acestor scopuri. În acest fel, cele două deviații opuse se hrănesc și întăresc una pe alta, și ambele zădărnicesc efortul de atingere a scopului libertarian.

Atunci, cum putem ști dacă o jumătate de măsură sau o cerință de tranziție ar trebui considerată un pas înainte sau condamnată ca trădare oportunistă? Există două criterii de importanță vitală pentru a răspunde acestei întrebări cruciale: (1) ca, oricare ar fi cerințele tranziționale, scopul ultim al libertății să fie întotdeauna avut în vedere ca țel dorit; și (2) ca nici un pas sau mijloc să nu *contrazică* vreodată scopul ultim. O cerință pe termen scurt poate că nu ne va duce atât de departe pe cât ne dorim, dar trebuie să fie întotdeauna compatibilă cu scopul final; dacă nu, scopul pe termen scurt va lucra contra scopului pe termen lung, iar lichidarea oportunistă a principiului libertarian se va fi activat.

Un exemplu pentru o astfel de strategie contraproductivă și oportunistă poate fi dat în legătură cu sistemul de impozitare. Libertarianul își dorește ca în ultimă instanță taxele să fie abolite. Este perfect legitim, ca măsură strategică în acea direcție dorită, să ceară o reducere drastică sau o abolire a impozitului pe venit. Dar libertarianul nu trebuie să susțină niciodată o nouă taxă sau o creștere a unui impozit. De exemplu, nu trebuie ca, atunci când pledează pentru o tăiere mare a impozitului pe venit, să ceară și înlocuirea lui cu un impozit pe cifra de afaceri sau cu alt fel de taxă. Reducerea sau – și mai bine – abolirea unei taxe este întotdeauna o reducere necontradictorie a puterii statului și un pas semnificativ înspre libertate; dar înlocuirea sa cu o nouă taxă sau cu creșterea altui impozit face exact opusul, pentru că înseamnă o nouă și adițională invazie a statului, pe alt front. Impunerea unei taxe noi sau mai mari pur și simplu contrazice și subminează însuși scopul libertarian.

În mod similar, în această eră a deficitelor federale permanente, suntem adesea puși în fața unei probleme practice: ar trebui să fim de acord cu reducerea unei taxe, chiar dacă ar putea foarte bine să ducă la o creștere a deficitului public? Conservatorii, care, din perspectiva lor particulară, preferă un buget echilibrat unei reduceri de taxe, se opun invariabil oricărei reduceri a impozitelor care nu este imediat și strict acompaniată de o tăiere, echivalentă sau mai mare, a cheltuielilor statului. Dar, pentru că impozitarea este un act ilegitim de agresiune, orice refuz al unei reduceri de taxe – al oricărei reduceri – încalcă flagrant și contrazice țelul libertarian. Momentul opoziției

față de cheltuielile guvernamentale este atunci când se discută sau se votează bugetul; libertarianul poate cere atunci și tăieri drastice ale cheltuielilor. Pe scurt, activitatea guvernamentală trebuie redusă oricând se poate; nu este permisibilă nici un fel de opoziție față de o tăiere anume a taxelor sau a cheltuielilor, pentru că este în contradicție cu principiile libertariene și cu scopul libertarian.

O tentație deosebit de periculoasă de a practica oportunismul este tendința unor libertarieni, în special a celor din Partidul Libertarian, să pară „responsabili" și „realiști", propunând un fel de „plan cincinal" pentru dezetatizare. Chestiunea importantă aici nu este numărul de ani ai planului, ci ideea de a elabora orice fel de program cuprinzător și planificat de tranziție către țelul libertății totale. De exemplu, ca în anul 1, legea *A* să fie abrogată, legea *B* să fie modificată, impozitul *C* să fie tăiat cu 10% etc; în anul 2, legea *D* să fie abrogată, taxa *C* să fie tăiată cu încă 10% etc. Problema gravă a unui astfel de plan, contradicția sa severă cu principiul libertarian, este că sugerează puternic, de exemplu, că legea *D nu* ar trebui abrogată *până* în al doilea an al planului. Ar însemna o cădere colosală în capcana gradualismului-în-teorie. Planificatorul ce aspiră la libertate va fi căzut pe o poziție din care pare că se opune oricărui ritm mai rapid spre libertate decât cel stipulat în plan. Într-adevăr, nu există nici un motiv legitim pentru un ritm mai lent în locul altuia mai rapid; dimpotrivă.

Mai există un defect grav în ideea însăși a unui program comprehensiv de planificare a drumului către libertate. Însăși grija și ritmul studiat, natura atotcuprinzătoare a programului, implică faptul că statul nu este realmente dușmanul comun al umanității, că este posibil și dezirabil să *folosim* statul pentru a proiecta un ritm planificat și măsurat al progresului către libertate. Ideea că statul este cel mai mare dușman al umanității duce, pe de altă parte, la o perspectivă strategică cu totul diferită: anume, că libertarienii trebuie să facă presiuni și să accepte entuziast *orice* reducere a puterii statului sau a activității sale, pe orice front. Orice astfel de reducere, în orice moment, ar trebui să fie o scădere binevenită a nelegiuirii și agresiunii. De aceea, grija libertarianului nu ar trebui să fie folosirea statului pentru inițierea unui parcurs măsurat al dezetatizării, ci să hăcuias-

că orice manifestare a etatismului, oricând și oriunde se poate.

În acord cu această analiză, Comitetul Național al Partidului Libertarian a adoptat, în octombrie 1977, o declarație referitoare la strategie care includea următoarele:

> Trebuie să ținem sus stindardul principiului pur și să nu ne compromitem țelul. … Imperativul moral al principiului libertarian cere ca tirania, nedreptatea, absența întregii libertăți și încălcarea drepturilor să nu mai continue.
>
> Orice propunere intermediară trebuie tratată, precum se menționează în platforma Partidului Libertarian, ca subordonată scopului pur și inferioară lui. De aceea, orice astfel de propunere trebuie să fie prezentată ca un mijloc către scopul nostru ultim, și nu ca un scop în sine.
>
> Respectarea principiilor noastre înseamnă să evităm complet mlaștina gradualismului autoimpus, obligatoriu: trebuie să evităm ideea că, în numele corectitudinii, evitării suferinței sau împlinirii așteptărilor, trebuie să încetinim sau să ne oprim pe drumul către libertate. Obținerea libertății trebuie să fie scopul nostru primordial.
>
> Nu trebuie să ne obligăm la nici un fel de ordine particulară în dezetatizare, pentru că acest lucru ar fi interpretat ca o susținere de către noi a continuării etatismului și a încălcării drepturilor. Din moment ce nu trebuie să fim pe poziția de adepți ai continuării tiraniei, ar trebui să acceptăm orice măsură de dezetatizare, oricând și oriunde se poate.

Astfel, libertarianul nu trebuie să-și permită niciodată să fie prins în capcana oricărui fel de propunere de acțiune guvernamentală „pozitivă"; din perspectiva sa, rolul statului trebuie să fie doar acela de a se retrage din toate sferele societății, pe cât de repede este presat să o facă.

Nici în retorica sa nu ar trebui să fie vreo contradicție. Libertarianul nu trebuie să-și îngăduie să facă afirmații, și cu atât mai puțin recomandări de politici, care ar putea să fie contrare scopului final. Astfel, să presupunem că un libertarian este rugat să-și exprime părerea despre o anumită reducere de taxe. Chiar dacă simte că nu poate să ceară apăsat, pentru moment, o abolire taxării, trebuie să evite cu

acribie să adauge, când susține reducerea taxei, o retorică neprincipială precum, „bineînțeles, *unele* taxe sunt esențiale" etc. Înfloriturile retorice care lasă publicul confuz și care contrazic sau încalcă principiile nu pot face decât rău obiectivului final.

Este educația suficientă?

Toți libertarienii, din orice facțiune sau oricare le-ar fi convingerile particulare, dau foarte mare importanță educării, pun accent pe convingerea unui număr din ce în ce mai mare de oameni să devină libertarieni și nutresc speranța ca unii din ei să ajungă foarte dedicați cauzei. Totuși, problema e că marea majoritate a acestor libertarieni văd rolul și domeniul educării într-un mod foarte simplist. Cu alte cuvinte, nici măcar nu încearcă să răspundă întrebării următoare: după educare, ce facem? Ce urmează? Ce se întâmplă după ce un număr *x* de oameni este convins? Și, pe cât de mulți trebuie să-i convingem înainte de a purcede la următoarea etapă? *Pe toată lumea*? O majoritate? Mulți?

Mulți libertarieni au ideea prezumată că doar educația este necesară, pentru că oricine este la fel de probabil să fie convins. *Toată lumea* poate fi convertită. Cu toate că acest lucru este logic adevărat, *socio*logic se dovedește a fi, de fapt, o strategie slabă. Libertarienii, dintre toți oamenii, ar trebui să fie cei mai în măsură să înțeleagă că statul este un inamic parazitar al societății și că statul creează o elită de stăpânitori care domină restul populației și-și extrage venitul prin coerciție. A-i convinge de propriile lor nedreptăți pe cei ce stăpânesc, cu toate că logic este posibil (și poate chiar se întâmplă într-un caz sau două), este aproape imposibil în practică. Câte șanse sunt, de exemplu, să-i convingi pe directorii General Dynamics sau pe cei ai Lockheed că nu ar trebui să beneficieze de larghețea statului? Care este probabilitatea ca președintele Statelor Unite să citească această carte, sau alt text din literatura libertariană, și să exclame: „Au dreptate. Am greșit. Îmi dau demisia"? În mod clar, șansele de a-i convinge pe cei care se îngrașă din exploatarea etatică sunt cel mult neglijabile. Speranța noastră este să convertim masa de oameni care sunt victimele puterii statale, nu pe cei care câștigă de pe urma ei.

Dar, când spunem asta, spunem și că dincolo de problema educației se află problema puterii. După ce a fost convertit un număr substanțial de oameni, va apărea sarcina adițională de a găsi moduri și mijloace de a îndepărta puterea statului din societate. Din moment ce statul nu se va retrage grațios de la putere, va trebui să folosim alte mijloace – de presiune. Care vor fi concret aceste mijloace sau care va fi combinația de mijloace – fie că vorbim de vot, de instituții alternative neatinse de stat sau de refuzul masiv de a coopera cu statul – aceasta depinde de condițiile date și de ceea ce vom vedea că funcționează sau nu, la momentul respectiv. Spre deosebire de chestiunile de teorie și principiu, tacticile particulare – atât timp cât sunt în acord cu principiile și scopul ultim al unei societăți complet libere – sunt o chestiune de pragmatism, de judecată, ce ține de „arta" inexactă a tacticianului.

Care grupuri?

Revenind, educația este problema strategică actuală, în viitorul previzibil și pe termen nedefinit. O întrebare strategică importantă este *cine*: dacă nu putem să îi convertim pe substanțial de mulți din stăpânitorii noștri, *cine* sunt cel mai probabil de convertit? Care clase sociale, ocupaționale, economice sau etnice?

Conservatorii și-au pus adesea cele mai mari speranțe în marii oameni de afaceri. Această perspectivă a fost cel mai bine exprimată de Ayn Rand în aforismul: „Marii afaceriști sunt cea mai persecutată minoritate a Americii". Persecutată? Cu câteva excepții onorabile, marii afaceriști își dau de zor coate pentru un loc la troaca publică. Oare Lockheed sau General Dynamics, AT&T sau Nelson Rockefeller sunt cazuri de persecuție?

Susținerea pe care marile afaceri o oferă statului corporatist al bunăstării și războiului este atât de evidentă și de mare, pe toate nivelurile, de la cel local la cel federal, încât mulți conservatori a trebuit să recunoască acest fapt, măcar într-o anumită măsură. Cum se poate, deci, explica o asemenea susținere fierbinte din partea „celei mai persecutate minorități a Americii"? Singura modalitate pentru conservatori e să presupună (a) că acești oameni de afaceri sunt

proști și nu-și înțeleg propriile interese economice și (b) că au fost spălați pe creier de intelectualii de stânga, care le-au otrăvit sufletele cu vinovăție și cu un altruism eronat. Totuși, niciuna din aceste afirmații nu ține, iar o simplă privire la AT&T sau Lockheed o arată imediat. Marii oameni de afaceri tind să fie admiratori ai etatismului, „socialiști corporatiști", nu pentru că le-au fost otrăvite sufletele de către intelectuali, ci pentru că în felul acesta își asigură bunăstarea. Încă de la începutul secolului, odată cu accelerarea etatismului, marii oameni de afaceri s-au folosit de marea putere a contractelor, subvențiilor și cartelizării de stat pentru a-și croi privilegii pe spatele restului societății. Nu este exagerat să afirmăm că Nelson Rockefeller este călăuzit în mult mai mare măsură de interesul propriu decât de un altruism cu capul în nori. Se admite în general, chiar și de către stângiști, de exemplu, că rețeaua vastă de agenții guvernamentale cu atribuții de reglementare este folosită pentru cartelizarea fiecărei industrii, în numele marilor firme și pe cheltuiala publicului. Dar, pentru a-și salva părerea bună despre *New Deal*, stângiștii trebuie să se mulțumească cu ideea că aceste agenții și „reformele" similare, instituite în perioadele progresistă, wilsoniană și rooseveltiană, au fost lansate cu bună credință, cu gândul generos la „binele public". Ideea și nașterea acestor agenții și a altor reforme socialiste au fost, așadar, „bune"; doar când a fost pusă în practică, nu se știe cum, aceste agenții au căzut în păcat, au ajuns să fie subordonate intereselor private, corporatiste. Dar Kolko, Weinstein, Domhoff și alți istorici revizioniști au arătat, clar și meticulos, că aceasta nu e decât mitologie de stânga. În realitate, toate aceste reforme, atât la nivel național, cât și la nivel local, au fost concepute, scrise și introduse prin lobby, exact de către aceste grupuri și de nimeni altcineva. Cercetările acestor istorici arată concludent că *nu a existat* o Epocă de Aur a Reformei înainte de a se strecura păcatul în sânul ei; păcatul a fost acolo de la început, din momentul concepției. Reformele stângiste ale Progresismului–*New Deal*-ului–Statului asistențial au fost proiectate să creeze chiar ceea ca au creat: o lume centralizată a etatismului, a „parteneriatului" între stat și industrie, o lume care subzistă prin subvenții și privilegii monopoliste acordate afacerilor și altor grupuri favorizate.

Să te aștepți ca Rockefellerii sau legiunea celorlalți mari afaceri-

riști favorizați să se convertească la libertarianism sau măcar la o poziție *laissez-faire* este o speranță deșartă. Dar asta nu înseamnă că *toți* marii oameni de afaceri, sau că afaceriștii, în general, trebuie să fie șterși de pe listă. Contrar marxiștilor, nu considerăm că toți oamenii de afaceri – nici măcar că toți marii afaceriști – sunt o clasă economică omogenă, cu interese de clasă identice. Din contră, când Consiliul Aeronautic Civil oferă privilegii de monopol doar câtorva linii aeriene, sau când Comisia Federală a Comunicațiilor oferă un monopol AT&T-ului, există alte multe firme și oameni de afaceri, mici și mari, care sunt afectați și *excluși* de la privilegii. Monopolul primit de At&T de la CFC, de exemplu, a făcut să stagneze într-o stare infantilă industria comunicării de date, care acum crește rapid; numai decizia CFC de a permite concurența a lăsat industria să crească vertiginos. Privilegiul înseamnă excludere, așa că vor fi întotdeauna multe afaceri și mulți afaceriști, mari și mici, care vor avea un interes economic solid în a pune capăt controlului asupra industriei lor. Există, deci, o mulțime de oameni de afaceri, în special cei care nu sunt apropiați de „establishment-ul estic", care ar putea fi receptivi la ideile libertarianismului și ale pieței libere.

Așadar, *ce* grupuri ne putem aștepta să fie mai receptive la ideile libertariene? Unde să fie, așa cum ar zice marxiștii, „agenții noștri de schimbare socială"? Aceasta, bineînțeles, este o întrebare strategică importantă pentru libertarieni, pentru că ne indică unde să ne îndreptăm energiile educaționale.

Tineretul din campusuri este unul din grupurile care s-au remarcat în mișcarea libertariană crescândă. Nu este surprinzător: perioada studiilor universitare este cea în care oamenii sunt cel mai dispuși la reflecție și la cântărirea chestiunilor fundamentale ale societății. Tinerii, încântați de coerență și de adevărul pur, studenții obișnuiți cu cercetarea și cu ideile abstracte, departe încă de grijile și viziunea de obicei mai îngustă ce vine cu viața de adult angajat de mai târziu, sunt un teren fertil pentru convertirea libertariană. Ne putem aștepta la o creștere viitoare mult mai mare a libertarianismului în campusurile națiunii, o creștere care este deja însoțită de aderența unui număr din ce în ce mai mare de tineri cercetători, profesori și studenți doctorali.

Tinerii în general ar trebui să fie, de asemenea, atrași de poziția libertariană pe subiecte care sunt adesea cel mai aproape de interesele lor: concret, propunerea abolirii complete a conscripției, retragerea din Războiul Rece, libertăți civile pentru toată lumea, legalizarea drogurilor și a altor crime fără victime.

Mass-media, de asemenea, s-a dovedit a fi o sursă bogată de interes favorabil pentru crezul libertarian. Nu doar pentru valoarea sa publicitară, ci prin coerența sa, libertarianismul atrage un grup de oameni dintre cei mai atenți la noile tendințe sociale și politice și care, chiar dacă inițial sunt de stânga, sunt foarte sensibili la eșecurile și contradicțiile socialismului establishmentului. Oamenii din mass-media, de regulă, simt o aversiune față de mișcarea conservatoare, care le e ostilă, respingându-i ca stângiști, și care se poziționează advers pe chestiuni de politică externă și libertăți civile. Dar, aceleași persoane din mass-media pot fi, și chiar sunt, deschise către mișcarea libertariană, care este în deplin acord cu instinctele lor în chestiuni de pace și libertate personală, și care apoi face legătura dintre opoziția lor în aceste domenii față de Statul Extins și intervenția guvernamentală în economie și în drepturile de proprietate. Din ce în ce mai mulți oameni din mass-media fac aceste conexiuni noi și revelatoare, iar ei sunt, bineînțeles, foarte importanți pentru că influențează și reprezintă o pârghie pentru restul publicului.

Ce putem spune despre „America de mijloc" – acea vastă clasă de mijloc și muncitoare care constituie grosul populației americane – și care se poziționează adesea diametral opus față de tineretul din campusuri? Suntem interesanți pentru ei? Logic, ar trebui ca interesul Americii de mijloc pentru noi să fie și mai mare. Țintim fără ocolișuri nemulțumirea cronică și agravată a masei poporului american: taxele în creștere, inflația, congestia urbană, delincvența, scandalurile asistenței sociale. Doar libertarienii au soluții concrete și coerente pentru aceste rele presante: soluții care vizează scoaterea acestor sfere de sub controlul statului și aducerea lor sub incidența acțiunii private și voluntare. Noi putem arăta că statul și etatismul sunt responsabile de aceste rele, și că înlăturarea coerciției guvernamentale va oferi antidotul.

Micilor afaceriști le putem promite o lume a liberei inițiative au-

tentice, curățată de privilegii de monopol, carteluri și subvenții ticluite de stat și de establishment. Lor și marilor afaceriști străini de establishmentul monopolist le putem promite o lume în care talentele și energiile lor individuale pot avea în sfârșit loc să se manifeste și să ofere tehnologii îmbunătățite și productivitate crescută, pentru ei și pentru noi toți. Diferitelor grupuri etnice și minorităților le putem arăta că doar în libertate are fiecare grup potențialul maxim de a-și cultiva interesele și de a-și administra propriile instituții, neîmpiedicate și nedirijate de domnia majorității.

Pe scurt, interesul pentru libertarianism aparține mai multor clase; are o atractivitate care unește rase, ocupații, clase economice și generații; oricine nu este participant direct în elita conducătoare poate fi receptiv față de mesajul nostru. Fiecare persoană sau grup care pune preț pe libertatea sau prosperitatea sa este un potențial aderent al crezului libertarian.

Libertatea, deci, are potențialul de a atrage toate grupurile spectrului social. Totuși, este un lucru bine știut că atunci când lucrurile merg lin, cei mai mulți oameni nu sunt interesați de chestiuni politice. Pentru ca schimbarea socială radicală – înlocuirea cu un sistem social diferit – să aibă loc, trebuie să avem o așa-zisă „situație de criză". Trebuie, pe scurt, să avem un crah al sistemului existent care să stimuleze o căutare generală a soluțiilor alternative. Când are loc o astfel de căutare generalizată pentru alternative sociale, activiștii unei mișcări de protest trebuie să fie disponibili, să ofere acea alternativă radicală, pentru a face conexiunea dintre criză și defectele inerente ale sistemului însuși, și pentru a arăta modul în care sistemul alternativ ar rezolva criza existentă și ar evita alte prăbușiri similare în viitor. Ideal ar fi și ca protestatarii să ofere un istoric de predicții și avertismente pentru criza apărută acum.[4]

[4] Astfel, Fritz Redlich scrie:

> … adesea terenul [pentru triumful unei idei] trebuie să fi fost pregătit prin evenimente. Ne putem aminti cât de dificil a fost de diseminat ideea unei bănci centrale americane înainte de criza din 1907 și cum apoi a fost relativ ușor.

Fritz Redlich, „Ideas: Their Migration in Space and Transmittal Over Time," *Kyklos* (1953): 306.

Mai mult, una din caracteristicile situațiilor de criză este că până și elitele stăpânitoare încep să-și slăbească susținerea pentru sistem. Din cauza crizei, chiar și o parte a statului începe să-și piardă pofta și entuziasmul de a conduce. Cu alte cuvinte, apare o descurajare a unor segmente ale statului. Astfel, în aceste situații de eșec, chiar și membrii elitei stăpânitoare se pot converti la un sistem alternativ sau, cel puțin, își pot pierde entuziasmul pentru cel existent.

Istoricul Lawrence Stone subliniază, ca o condiție pentru schimbarea radicală, o decădere a voinței elitei stăpânitoare.

> Elita își poate pierde abilitatea de a manipula sau superioritatea militară sau încrederea de sine sau coeziunea; se poate înstrăina de non-elită sau poate fi copleșită de o criză financiară; poate fi incompetentă sau slabă sau brutală.[5]

De ce libertatea va triumfa

Odată expus crezul libertarian și felul în care se aplică la problemele curente, odată identificate grupurile din societate care ne putem aștepta să fie atrase de acest crez, și în ce momente, trebuie să cântărim acum care sunt șansele de reușită ale libertății în viitor. În particular, trebuie să examinăm convingerea fermă și crescândă a prezentului autor *nu doar* că libertarianismul va triumfa într-un final și pe termen lung, ci, mai mult, că va obține victoria într-o perioadă remarcabil de scurtă. Sunt convins că noaptea întunecată a tiraniei este aproape de sfârșit și că noii zori ai libertății sunt acum aproape.

Mulți libertarieni sunt foarte pesimiști în privința șanselor liber-

[5] Lawrence Stone, *The Causes of the English Revolution*, 1529–1642 (New York: Harper and Row, 1972), p. 9. Este similară și analiza făcută de Lenin trăsăturilor unei „situații revoluționare":

> … când este o criză, sub o formă sau alta, în rândul „claselor superioare", o criză a politicilor clasei conducătoare, care duce la o fisură prin care izbucnește nemulțumirea și indignarea claselor opresate. Pentru ca o revoluție să aibă loc, de obicei nu este suficient ca „clasele inferioare să nu dorească" să trăiască în felul vechi; este necesar și ca „clasele superioare să nu fie capabile" să trăiască în felul vechi.

V.I. Lenin, „The Collapse of the Second International" (June 1915), în *Collected Works* (Moscow: Progress Publishers, 1964), vol. 21, pp. 213–14.

tății. Într-adevăr, dacă ne concentrăm pe creșterea etatismului în secolul XX și pe declinul liberalismului clasic, pe care l-am conturat în capitolul introductiv, este ușor să cădem pradă unei prognoze pesimiste. Acest pesimism se poate adânci și mai mult, dacă trecem în revistă istoria omenirii și privim în cartea neagră a despotismului, tiraniei și exploatării de care sunt grele civilizațiile, una după alta. Am putea fi iertați pentru gândul că ridicarea liberalismului clasic în Occident, din secolul XVII până în secolul XIX, se dovedește a fi o izbucnire de glorie pe fundalul sumbru al istoriei trecute și viitoare. Dar aceasta ar însemna să cădem pradă erorii pe care marxiștii o numesc „impresionism": o focalizare superficială doar asupra evenimentelor istorice, fără o analiză mai adâncă a legilor și tendințelor cauzale care sunt active acolo.

Pledoaria pentru optimism libertarian poate fi făcută într-o serie de ceea ce putem numi cercuri concentrice, începând cu considerațiile cele mai largi și pe termen lung și continuând cu focalizarea mai îngustă, pe tendințele de termen scurt. În sensul cel mai larg și pe termen lung, libertarianismul va triumfa în cele din urmă pentru că doar el este compatibil cu natura omului și a lumii. Doar libertatea îi poate da omului prosperitate, împlinire și fericire. Cu alte cuvinte, libertarianismul va triumfa pentru că este adevărat, pentru că este politica potrivită pentru omenire și pentru că adevărul va triumfa în cele din urmă.

Dar aceste considerații pe termen lung ar putea fi, într-adevăr, foarte îndepărtate, iar faptul că va trebui să așteptăm multe secole pentru victoria adevărului ar putea să fie o consolare prea mică pentru noi, aceștia, care trăim într-un anumit moment al istoriei. Din fericire, există un motiv de speranță pe termen mai scurt, anume unul care ne permite să considerăm că istoria sumbră dinaintea secolului XVII nu mai este relevantă pentru perspectivele libertății.

Ceea ce susținem aici este că istoria a făcut un mare salt, a suferit o schimbare categorică odată cu revoluțiile clasic-liberale din secolele XVIII și XIX care ne-au propulsat în Revoluția Industrială.[6] În lu-

[6] Pentru o analiză istorică mai extinsă, vezi Murray N. Rothbard, „Left and Right: The Prospects for Liberty," în *Egalitarianism as a Revolt Against Nature, and Other Essays* (Washington, D.C.: Libertarian Review Press, 1974), pp. 14–33.

mea preindustrială, în lumea Vechii Ordini și a economiei țărănești, nu erau motive ca domnia despotismului să nu continue indefinit, pentru multe secole. Țăranii cultivau hrana, iar regii, nobilii și proprietarii feudali extrăgeau tot surplusul țăranilor, ceea ce era peste strictul necesar pentru a-i ține în viață și în stare de muncă. Brutal, exploatator și sinistru cum era, despotismul agrar a putut supraviețui din două motive: (1) economia putea fi ușor susținută, chiar dacă la nivel de subzistență; și (2) masele nu aveau idee de ceva mai bun, nu trăiseră niciodată într-un sistem superior și, deci, puteau fi tratate în continuare ca niște animale de povară pentru stăpânii lor.

Dar Revoluția Industrială a fost un mare salt în istorie, pentru că a creat condiții și așteptări ireversibile. Pentru prima dată în istoria lumii, Revoluția Industrială a creat o societate în care nivelul de trai al maselor a explodat, de la nivelul de subzistență spre înălțimi care înainte fuseseră de neimaginat. Populația Occidentului, care înainte era stagnantă, a proliferat acum, bucurându-se de oportunitățile mult mai mari de angajare și trai bun.

Timpul nu mai poate fi întors la o eră preindustrială. Nu doar că masele nu permit o asemenea inversare a așteptărilor pentru un nivel de trai crescând, dar o revenire la lumea agrariană ar însemna foametea și moartea grosului populației actuale. Ne-am pricopsit cu era industrială, că ne place sau nu.

Dar, dacă acest lucru este adevărat, atunci cauza libertății este salvată. Așa cum a arătat știința economică și cum am demonstrat, parțial, în această carte, *doar* libertatea și piața liberă pot fi motorul unei economii industriale. Pe scurt, dacă o economie și o societate libere ar fi juste și de dorit într-o lume preindustrială, în cea industrială sunt o *necesitate* vitală. Așa cum au arătat Ludwig von Mises și alți economiști, etatismul pur și simplu nu funcționează într-o economie industrială. Prin urmare, dată fiind o dedicație pentru lumea industrială, până la urmă – și această „urmă" este mult mai apropiată decât ar sugera simpla ieșire a adevărului la lumină – va fi clar că lumea va trebui să adopte libertatea și piața liberă ca pe condițiile necesare supraviețuirii și înfloririi lumii industriale. Aceasta este ideea pe care o aveau în vedere Herbert Spencer și alți liberali ai secolului XIX când făceau diferența dintre societatea „militară" și cea „industrială",

dintre cea a „statusului" și cea a „contractului". În secolul XX, Mises a demostrat (a) că toate intervențiile etatiste perturbă și schilodesc piața și, dacă nu sunt inversate, duc la socialism; și (b) că socialismul este un dezastru pentru că nu poate să planifice o economie industrială în lipsa stimulentelor mecanismului de profit-și-pierdere, și în lipsa unui sistem de prețuri sau a drepturilor de proprietate asupra capitalului, pământului și altor mijloace de producție. Cu alte cuvinte, așa cum a prezis Mises, nici socialismul și nici diferite alte forme intermediare de etatism și intervenționism nu pot funcționa. Deci, dată fiind o preferință generală pentru economia industrială, aceste forme de etatism vor trebui să fie înlăturate și înlocuite cu libertatea și cu piețele libere.

Chiar dacă acesta a fost un termen mult mai scurt decât simpla așteptare ca adevărul să iasă la lumină, pentru liberalii clasici de la începutul secolului XX – pentru unii ca Sumner, Spencer și Pareto – a părut un termen imposibil de lung, într-adevăr. Nici nu pot fi blamați, pentru că ei au fost martorii declinului liberalismului clasic și nașterii noilor forme ale despotismului, căruia i s-au opus atât de puternic și statornic. Au fost, din nefericire, prezenți la apariția sa. Lumea urma să aștepte, dacă nu secole, măcar decenii pentru ca socialismul și etatismul corporatist să-și dea falimentul pe față.

Dar termenul lung se împlinește acum și aici. Nu trebuie să profețim efectele ruinătoare ale etatismului; se văd peste tot. Lordul Keynes i-a persiflat cândva pe economiștii care apărau piața liberă și care spuneau că politicile sale inflaționiste ar fi dezastruoase pe termen lung; răspunsul său faimos a fost că „pe termen lung suntem cu toții morți". Dar acum *Keynes* e mort și noi trăim în termenul *său* lung. Acum, roata etatismului s-a întors.

La începutul secolului XX și câteva decenii după aceea, lucrurile nu erau nici pe departe atât de clare. Intervențiile etatiste, sub diferite forme, au încercat să conserve și chiar să extindă economia industrială, sabordând în același timp înseși libertatea și piața liberă, condiții fără de care nu poate supraviețui pe termen lung. Jumătate de secol, intervențiile etatismului au putut să-și practice raptul prin planificare, controale, impozitele mari și paralizante și prin inflația banilor de hârtie, fără să cauzeze crize și perturbări clare și *evidente*.

Industrializarea din secolul XIX, datorată pieței libere, crease în economie un mare strat de „grăsime" care a amortizat acest rapt. Statul a putut să impună sistemului taxe, restricții și inflație fără ca efecte – evident, negative – să se evidențieze rapid.

Dar acum etatismul a avansat și a fost la putere atât de mult încât stratul s-a subțiat; așa cum a arătat Mises, încă din anii 1940, „fondul de rezervă" creat de *laissez-faire* a fost „epuizat". Așa că, acum, orice politică a statului primește un răspuns negativ instant – efecte negative care sunt evidente pentru toată lumea, chiar și pentru mulți dintre cei mai ardenți apologeți ai etatismului.

În țările comuniste din Europa de Est, comuniștii înșiși au început să înțeleagă din ce în ce mai mult că planificarea centrală socialistă pur și simplu nu merge într-o economie industrială. Astfel, putem vedea retragerea rapidă, în anii recenți, dinspre planificare centralizată înspre piețe libere, în special în Iugoslavia. În Occident, de asemenea, capitalismul de stat este peste tot în criză și devine clar că statul, în cel mai profund fel, a rămas fără bani: creșterea taxelor ar schilodi definitiv industria și stimulentele, iar crearea accelerată de bani noi ar duce la o hiperinflație dezastruoasă. Astfel că auzim din ce în ce mai des, de la unii care erau cândva cei mai înfocați adepți ai statului, că e „necesar să avem așteptări mai mici de la guvernământ". În Germania de Vest, Partidul Social Democrat a abandonat de mult chemarea la socialism. În Marea Britanie, care suferă de o economie schilodită prin taxare și inflație agravată – pe care britanicii înșiși o numesc „boala engleză" – Partidul Conservator, ani de zile condus de etatiști dedicați, a fost acum preluat de o facțiune orientată către piața liberă, iar Partidul Laburist se află într-un proces de retragere din haosul planificat al etatismului galopant.

Dar optimismul nostru poate fi justificat în special de Statele Unite, pentru că aici putem să ne focalizăm pe un termen mai scurt. Într-adevăr, putem spune cu încredere că Statele Unite au intrat acum într-o stare de criză permanentă și că putem chiar să identificăm cu acuratețe anii în care a început criza: 1973-1975. Din fericire pentru cauza libertății, nu numai că a venit criza în Statele Unite, ci a și lovit neprevăzut de-a lungul și de-a latul societății, în multe sfere ale vieții, în același timp. Prin urmare, aceste eșecuri ale etatismului

au dus la un efect sinergic, alimentându-se unul pe altul în impactul lor cumulativ. Și, nu numai că au fost crize ale etatismului, dar au și fost percepute de toată lumea ca fiind cauzate de etatism – nu de piața liberă, de lăcomia publicului, sau de altceva. În fine, aceste crize nu pot fi soluționate decât înlăturând statul din cadru. Nu trebuie decât ca libertarienii să arate calea.

Haideți să trecem rapid în revistă aceste arii ale crizei sistemice și să vedem câte dintre ele s-au îmbinat în 1973-1975 și în anii următori. Din toamna lui 1973, până în 1975, Statele Unite a trecut printr-o depresiune inflaționistă, după 40 de ani de reglaj fin keynesian, care se presupunea că va elimina ambele probleme – depresiunile și inflația – pentru totdeauna. În această perioadă, inflația a ajuns la niveluri alarmante, având rate cu două cifre.

Mai mult, în 1975, New York-ul a trecut prin prima sa mare criză a datoriilor, o criză care a dus la o suspendare parțială a plăților. Groaznicul cuvânt „faliment" („*default*") a fost evitat, bineînțeles; faptului care a fost practic un faliment i s-a spus în schimb o „destindere" (forțarea creditorilor pe termen scurt să accepte titluri emise de orașul New York pe termen lung). Această criză este doar prima din multe alte suspendări sau întârzieri la plata titlurilor emise de state sau de autorități locale, care vor fi din ce în ce mai mult forțate să ia neplăcute decizii de „criză": fie tăieri radicale ale cheltuielilor, fie impozite mai mari care vor alunga afacerile și cetățenii din clasa de mijloc, fie suspendarea plății datoriilor.

Încă de la începutul anilor 1970 a devenit din ce în ce mai clar că taxele pe venituri, economisire și investire au lovit puternic în afaceri și în productivitate. Contabilii au început abia acum să înțeleagă că aceste taxe, în special combinate cu distorsionarea inflaționistă a calculelor de rentabilitate, au dus la o raritate crescândă a capitalului și la pericolul iminent ca stocul vital de capital al Americii să fie, fără să-și dea seama, consumat.

Au loc pretutindeni în țară proteste fiscale, contra impozitelor mari pe proprietăți, pe venituri și pe vânzări. Se poate spune cu încredere că orice creștere a taxelor ar fi acum o sinucidere politică, la orice nivel al guvernării.

Sistemul de Securitate Socială, care altă dată era considerat atât

de sacru încât era literalmente de necriticat, acum este văzut în deplina sa degradare, asupra căreia libertarienii și adepții pieței libere au avertizat de mult. Chiar și establishmentul recunoaște *acum* că Securitatea Socială este falimentară, că nu este sub nici o formă o autentică schemă de „asigurare".

Falimentul reglementării economiei este acum atât de clar pentru din ce în ce mai multă lume, încât chiar și un etatist precum senatorul Edward Kennedy a cerut ca liniile aeriene să fie dereglementate; s-a vorbit serios chiar și despre abolirea ICC (*Interstate Commerce Commission*) și CAB (*Civil Aeronautics Board*).

Pe frontul social, sistemul altădată sacrosanct al educației publice este din ce în ce mai supus criticilor. Școlile publice, care iau necesarmente decizii pentru întreaga comunitate, au tot generat intense conflicte sociale: legate de rasă, sex, religie și conținutul lecțiilor. Practicile guvernamentale legate de delincvență și încarcerare sunt și ele din ce în ce mai luate la țintă: doctorul libertarian Thomas Szasz a reușit aproape de unul singur să elibereze mulți cetățeni de la internarea forțată în unități de boli mintale, iar statul recunoaște acum că prețuita sa politică de „reabilitare" a delincvenților și criminalilor s-a dovedit a fi un eșec abject. S-a înregistrat și o întrerupere totală în aplicarea unor legi anti-drog, precum prohibirea marijuanei, și a legilor împotriva diverselor relații sexuale. La nivel național există un sentiment de respingere a legilor contra „crimelor" fără victime, adică a legilor care identifică ilegalități din care nu rezultă victime. Este din ce în ce mai conștientizat faptul că tentativele de aplicare a acestor legi nu pot decât să facă mai rău și să instaureze, practic, un stat polițienesc. Ne apropiem rapid de momentul în care prohibiționismul în domenii ale moralității personale va fi considerat la fel de ineficient și de nedrept ca în cazul prohibiției alcoolului.

Odată cu consecințele dezastruoase ale etatismului pe frontul economic și pe cel social, a avut loc înfrângerea traumatică din Vietnam care a culminat în 1975. Eșecul răsunător al intervenției americane în Vietnam a dus la o reexaminare din ce în ce mai intensă a întregii politici externe, intervenționiste, pe care Statele Unite a practicat-o încă de la Woodrow Wilson și Franklin D. Roosevelt încoace. Opinia, din ce în ce mai răspândită, că puterea Americii trebuie să fie redusă,

că statul american nu poate administra întreaga lume, este analogul „neo-izolaționist" al reducerii intervențiilor de acasă ale Marelui Stat. Chiar dacă politica externă a Americii încă este globalistă într-un mod foarte agresiv, acest sentiment neo-izolaționist a reușit totuși să limiteze intervenția din Angola în 1976.

Probabil că cel mai bun semn dintre toate, cel mai clar indiciu al demistificării Statului American, al fundamentelor sale morale, a fost scandalul Watergate din 1973-1974. Watergate ne dă cel mai mare motiv să sperăm în triumful apropiat al libertății în America. Watergate, așa cum ne-au tot avertizat politicienii de când s-a întâmplat, a distrus „încrederea publicului în stat" – și era de mult momentul ca acest lucru să se întâmple. Watergate a dus la o schimbare radicală în atitudinile profunde ale *tuturor* față de stat – indiferent de ideologia lor explicită. În primul rând, Watergate a deschis tuturor ochii cu privire la încălcările guvernamentale ale libertății personale și proprietății private – la montarea de microfoane, la drogarea, interceptările și încălcarea secretului corespondenței, la agenții provocatori și chiar asasinatele de care se făcea vinovat statul. Watergate a reușit în sfârșit să demitizeze FBI și CIA – instituții considerate anterior sacrosancte – și a făcut posibilă examinarea lor lucidă și calmă. Dar, cel mai important a fost faptul că, punându-l sub acuzare pe Președinte, Watergate a desacralizat permanent o instituție care ajunsese să fie considerată practic suverană de către publicul american. Președintele nu va mai fi deasupra legii; Președintele nu va mai fi considerat incapabil să facă rău.

Dar cel mai important lucru este că statul *însuși* a fost în mare măsură demitizat în America. Nimeni nu mai are încredere în politicieni sau în stat; statul, la orice nivel, este văzut cu o ostilitate continuă, astfel întorcându-ne la acea stare de scepticism sănătos față de guvernare care a marcat publicul și revoluționarii americani în secolul XVIII.

Pentru un timp, a părut că Jimmy Carter putea să-și ducă la îndeplinire sarcina declarată de a reda oamenilor credința și nădejdea în stat. Dar, datorită scandalului Bert Lance și altor mici încurcături, Carter a fost, din fericire, lipsit de succes. Criza permanentă a statului continuă.

Condițiile sunt, deci, întrunite, acum și în viitorul Statelor Unite, pentru triumful libertății. Nu ne trebuie decât o mișcare libertariană crescândă și vibrantă pentru a explica această criză sistemică și a indica direcția libertariană prin care se iese din această mocirlă creată de stat. Așa cum am văzut la începutul acestei cărți, exact asta suntem pe cale de a primi. Și acum ajungem, în sfârșit, la răspunsul pe care l-am promis pentru întrebarea pusă în capitolul introductiv: De ce *acum*? Dacă America are o tradiție bine înrădăcinată a valorilor libertariene, de ce au ieșit *acum* la suprafață, în ultimii patru sau cinci ani?

Răspunsul nostru este că apariția și creșterea rapidă a mișcării libertariene nu este un accident, că este un rezultat al situației de criză care a lovit America în 1973-1975 și care a continuat de atunci încoace. Situațiile de criză stimulează întotdeauna interesul și căutarea de soluții. Iar această criză i-a inspirat pe numeroși americani inteligenți să înțeleagă că statul ne-a băgat în acest hățiș și că doar libertatea – demantelarea statului – ne poate scoate din el. Suntem în plină creștere pentru că avem condițiile ideale s-o facem. Într-un anumit sens, cererea și-a creat propria ofertă, așa cum se întâmplă pe piața liberă.

Și iată cum se face că Partidul Libertarian a primit 174.000 de voturi la prima sa participare la alegerile prezidențiale, în 1976. Și tot așa se explică faptul că un newsletter cu autoritate pe subiectul politicii din Washington, *The Baron Report* – un raport care nu este în vreun sens de orientare liberală – a negat, într-o ediție recentă, afirmațiile din mass-media despre o tendință curentă a electoratului către conservatorism. Raportul arată că, dimpotrivă, „dacă se poate vorbi despre vreun trend evident al opiniei publice, acesta este cel către libertarianism – filosofia care pledează contra intervenției statului și pentru drepturi personale". Raportul adaugă că libertarianismul este atractiv pentru ambele capete ale spectrului politic: „Conservatorii sunt favorabili acestei tendințe când indică scepticismul publicului față de programele federale; cei de stânga o primesc când vădește o acceptare mai mare a drepturilor individuale în domenii precum drogurile, comportamentul sexual etc., și reticența crescândă a publicului față de intervențiile străine".[7]

[7] *The Report* (February 3, 1978): 2

Către o Americă liberă

În fine, crezul libertarian oferă împlinirea a ceea ce are mai bun trecutul american, alături de promisiunea unui viitor mult mai bun. Chiar mai mult decât conservatorii, care sunt adesea atașați de tradițiile monarhice ale trecutului european – caduc, din fericire – libertarienii se plasează în centrul marii tradiții clasic-liberale care a clădit Statele Unite și ne-a lăsat moștenirea americană a libertății individuale, a politicii externe pașnice, a statului minimal și a economiei bazate pe piață liberă. Libertarienii sunt singurii moștenitori autentici de azi ai lui Jefferson, Paine, Jackson și ai aboliționiștilor.

Și totuși, cu toate că suntem autentic mai tradiționali și mai înrădăcinați în americanism decât conservatorii, în unele sensuri suntem mai radicali decât radicalii. *Nu* în sensul că sperăm sau ne dorim să remodelăm natura umană prin politică; ci în sensul că doar noi oferim ruptura cu adevărat definitivă și autentică de etatismul crescând al secolului XX. Vechea Stângă nu vrea decât mai mult din ceea ce ne face să suferim deja; Noua Stângă, în ultimă instanță, nu propune decât un etatism agravat sau egalitarism și uniformitate obligatorii. Libertarianismul este culminarea logică a opoziției „Vechii Drepte" din anii 1930 și 1940, uitate acum, față de *New Deal*, război, centralizare și față de intervenția statului. Doar noi ne dorim o rupere de *toate* aspectele statului socialist, de asistență *și* militarism, de privilegii monopoliste *și* egalitarism, de pedepsirea ilegalităților fără victime, fie că sunt personale *sau* economice. Doar noi oferim tehnologie fără tehnocrație, creștere fără poluare, libertate fără haos, lege fără tiranie, apărarea drepturilor de proprietate atât asupra persoanei proprii, *cât și* asupra propriilor posesii materiale.

Curente și rămășițe ale doctrinelor libertariene există, într-adevăr, pretutindeni în jurul nostru, în mari părți ale trecutului nostru glorios și în valorile și idealurile prezentului nostru confuz. Dar numai libertarianismul ia aceste curente și rămășițe și le integrează într-un sistem puternic, logic și coerent. Succesul enorm al lui Karl Marx și al marxismului nu se datorează validității ideilor sale – care sunt, de fapt, în întregime eronate – ci faptului că a îndrăznit să împletească ideile socialiste într-un sistem puternic. Libertatea nu poate avea

succes fără o teorie sistematică echivalentă și opusă; și până în ultimii câțiva ani, în ciuda marii noastre moșteniri de gândire și practică, economică și politică, nu am dispus de o teorie complet integrată și coerentă a libertății. Acum avem acea teorie sistematică; venim bine înarmați cu știința noastră, pregătiți să ne facem cunoscut mesajul și să captăm imaginația tuturor grupurilor și straturilor sociale. Toate celelalte teorii și sisteme au înregistrat un evident eșec: socialismul este pretutindeni în retragere, în special în Europa de Est; stângismul american ne-a împotmolit într-o grămadă de probleme fără soluție; conservatorismul nu ne poate oferi decât apărarea sterilă a status quo-ului. Libertatea nu a fost niciodată încercată pe deplin în lumea modernă; libertarienii vin acum să împlinească visul american și pe cel mondial al libertății și prosperității pentru întreaga omenire.

Națiuni prin consimțământ

Libertarienii tind să se concentreze pe două unități importante de analiză: individul și statul. Și totuși, unul dintre cele mai spectaculoase și semnificative evenimente ale vremii noastre a fost, în ultimii cinci ani, reapariția – cu răsunet – a unui al treilea și neglijat aspect al lumii reale, „națiunea". Când se întâmplă să se vorbească despre „națiune", ea vine atașată statului, precum în cuvântul comun „stat-națiune". Acest concept decupează o evoluție particulară a secolelor recente și o elaborează sub forma unui maxim universal. În ultimii cinci ani, însă, am putut vedea, ca pe un corolar al căderii comunismului în Uniunea Sovietică și în Europa de Est, o descompunere intensă și surprinzător de rapidă a statului centralizat, sau al presupusului stat-națiune, în naționalitățile sale constitutive. Națiunea autentică, sau naționalitatea, și-a făcut o reapariție spectaculoasă pe scena mondială.

I. Reapariția națiunii

„Națiunea", bineînțeles, nu este totuna cu statul. Libertarienii timpurii și liberalii clasici, precum Ludwig von Mises sau Albert Jay Nock, au înțeles prea bine această distincție. Libertarienii contemporani presupun adesea, eronat, că indivizii sunt legați unii de alții doar prin rețeaua schimburilor de piață. Uită că toți oamenii se nasc necesarmente într-o familie, o limbă și o cultură. Fiecare persoană este născută într-una sau mai multe comunități care se suprapun, fiind între

ele de obicei un grup etnic, cu valori specifice, credințe culturale și religioase și tradiții. Se naște, de regulă, într-o „țară". Vine întotdeauna pe lume într-un context istoric specific, într-un timp și un loc, într-o vecinătate și un ținut.

Statul națiune modern european, tipica „putere majoră", nu a apărut deloc ca o națiune, ci prin cucerirea „imperială" de către o națiune – care era de obicei în „centrul" țării rezultante și își avea baza în orașul capitală – a altor națiuni periferice. Din moment ce o „națiune" este un complex de sentimente subiective bazate pe realități obiective, statele centrale imperiale au avut în mai mare sau mai mică măsură succes în făurirea unui sentiment de unitate națională și acceptare în rândul națiunilor supuse de la periferie. În Marea Britanie, englezii nu au eradicat niciodată cu adevărat aspirațiile naționale ale naționalităților celtice cucerite, scoțienii și galezii, cu toate că naționalismul din Cornwall pare să fi fost suprimat aproape complet. În Spania, castilienii cuceritori din Madrid nu au reușit – așa cum a putut vedea întreaga lume cu ocazia Jocurilor Olimpice de la Barcelona – să șteargă naționalismul catalanilor, bascilor sau chiar al galicienilor și andaluzilor. Francezii, pornind din baza lor din Paris, nu reușit niciodată să-i îmblânzească total pe bretoni, pe basci sau pe cei din Languedoc.

Colapsul Uniunii Sovietice Ruse centralizatoare și imperiale a ridicat, după cum bine se știe acum, capacul de pe o mulțime de naționalisme care erau înainte constrânse în cadrul URSS. Se poate vedea acum și că Rusia însăși sau, mai degrabă, „Republica Federativă Rusă", plecând dinspre centrul moscovit, a încorporat forțat multe naționalități, inclusiv pe tătari, yakuți, ceceni și pe mulți alții. Bună parte din URSS a rezultat din cucerirea imperială rusă din secolul XIX, când rivalitatea dintre britanici și ruși a dus la decuparea unei mari părți din Asia centrală.

„Națiunea" nu poate fi definită precis; este o constelație complexă și variabilă de diferite feluri de comunități, limbi, grupuri etnice sau religii. Unele națiuni sau naționalități, precum slovenii, au atât un grup etnic separat, cât și o limbă; alții, precum grupurile care luptă în Bosnia, sunt același grup etnic cu aceeași limbă, dar cu alfabet de formă diferită, și se contrează cu înverșunare în privința religiei (sâr-

bii ortodocși, croații catolici și bosniacii musulmani, care, pentru a complica și mai mult lucrurile, au fost inițial adepții ereziei maniheiste bogomilice).

Chestiunea naționalității este complicată și mai mult de interacțiunea dintre realitatea existentă și percepțiile subiective. În unele cazuri, precum cel al naționalităților est-europene sub Habsburgi sau al irlandezilor sub britanici, naționalismele, inclusiv limbile asuprite și câteodată aflate în declin, au trebuit să fie conservate, generate și extinse în mod conștient. În secolul XIX, acest lucru a fost înfăptuit de o elită intelectuală hotărâtă, care a luptat pentru a revigora periferiile care trăiau sub și erau parțial absorbite de centrul imperial.

II. Eroarea „securității colective"

Problema națiunii a fost agravată în secolul XX de influența predominantă a wilsonismului asupra politicii externe a Statelor Unite și a celei mondiale. Nu mă refer la ideea „autodeterminării naționale" care s-a observat în principal în fărâmițarea de după Primul Război Mondial, ci la conceptul de „securitate colectivă împotriva agresiunii". Eroarea fatală a acestui concept constă în aceea că tratează statele-națiune prin analogie cu agresorii individuali, și „comunitatea mondială" ca pe polițistul-de-la-colț. Polițistul, de exemplu, îl vede pe A că îl agresează sau îi fură proprietatea lui B; în mod firesc, polițistul sare să-i apere lui B proprietatea asupra persoanei sau posesiunilor sale. Prin urmare, se presupune că războaiele dintre două națiuni sau state au un aspect similar: statul A invadează sau „îl agresează pe" statul B; statul A este imediat desemnat ca „agresor" de către „polițistul internațional" sau de presupusul său surogat, fie că vorbim de Liga Națiunilor, de Națiunile Unite, de Președintele sau Secretarul de Stat al SUA, sau de vreun editorialist al augustei publicații *New York Times*. Apoi, polițistul mondial, oricare ar fi el, ar trebui să treacă rapid la acțiune și să stopeze „principiul agresiunii" sau să-l împiedice pe „agresor", fie el Saddam Hussein sau gherilele sârbe din Bosnia, să-și atingă presupusul scop de a trece Atlanticul înot și a ucide fiecare locuitor al New York-ului sau al Washington-ului.

Un defect crucial al acestei argumentații populare merge mai

adânc decât discuția obișnuită despre dificultatea mai mare sau mai mică a trupelor sau avioanelor americane de a-i eradica într-adevăr pe irakieni sau pe sârbi. Defectul crucial este presupunerea implicită a întregii analize: că fiecare națiune este „proprietara" întregii arii sale geografice în același fel în care fiecare individ este proprietarul just și corect al propriei sale persoane sau al proprietății pe care a moștenit-o, pentru care a muncit sau pe care a câștigat-o prin schimb voluntar. Este granița statului-națiune tipic la fel de justă sau dincolo de dispută în aceeași măsură precum terenul, casa, fabrica ta sau a mea?

Părerea mea e că nu doar liberalul clasic sau libertarianul, ci orice om de bun simț care se gândește la această problemă trebuie să răspundă cu un răsunător „Nu". Este absurd să se desemneze fiecare stat-națiune, cu granița sa auto-proclamată, așa cum există la un moment dat, drept ceva just și sacrosant, fiecare cu „integritatea sa teritorială", care trebuie să rămână la fel de neprihănită și imaculată precum corpul tău sau al meu, sau proprietățile noastre private. Bineînțeles că aceste teritorii au fost invariabil dobândite prin forță și violență sau prin acorduri interstatale care au trecut peste capetele locuitorilor din zonele respective, și, invariabil, aceste hotare se mută în mare măsură în timp, în moduri care fac proclamațiile de „integritate teritorială" să pară realmente ridicole.

Să privim, de exemplu, la prezenta încurcătură din Bosnia. Numai acum câțiva ani, opinia convențională – Opinia Primită a stângii, dreptei sau centrului – proclama sus și tare importanța menținerii „integrității teritoriale" a Iugoslaviei și acuza amarnic orice mișcare secesionistă. Acum, la doar puțin timp după, același *establishment* care lăuda recent sârbii, numindu-i apărătorii „națiunii iugoslave" contra ferocelor mișcări secesioniste ce încercau să distrugă acea „integritate", a ajuns să îi condamne și-și dorește să-i strivească pe sârbi pentru agresiunea asupra „Bosniei" sau „Bosniei-Herțegovinei", o națiune inventată care nu exista ca națiune, înainte de 1991, mai mult decât „națiunea Nebraska". Dar, acestea sunt capcanele în care suntem sortiți să picăm, dacă rămânem tributari mitologiei „statului-națiune", al cărei graniță întâmplătoare la momentul *t* trebuie să fie apărată precum în cazul unei entități deținătoare de proprietate,

cu ale sale „drepturi" sacre și inviolabile, printr-o analogie profund eronată cu drepturile proprietății private.

Să adoptăm o excelentă stratagemă a lui Ludwig von Mises pentru a face abstracție de emoții contemporane. Să postulăm două state-națiune contigui, „Ruritania" și „Fredonia". Să presupunem că Ruritania a invadat subit estul Fredoniei și pretinde că-i aparține. Trebuie noi să condamnăm automat Ruritania pentru „actul său diabolic de agresiune" contra Fredoniei și să trimitem armatele, literalmente sau metaforic, împotriva brutalilor ruritanieni și în sprijinul „micuței și bravei" Fredonii? Nicidecum. Pentru că este foarte posibil ca, să zicem, până acum doi ani, estul Fredoniei să fi fost parte integrantă din Ruritania, să fi fost de fapt Ruritania de Vest, și ca rurii, etnia și națiunea care ocupă teritoriul, să fi protestat în ultimii doi ani împotriva opresiunii fredoniene. Pe scurt, în disputele internaționale, în special, cuvintele nemuritoare ale lui W.S. Gilbert

Lucrurile rar sunt ceea ce par
Sarea se dă drept zahar

Iubitul polițist internațional, fie el Boutros Boutros Ghali sau trupele americane sau editorialistul *New York Times*, ar fi bine să măsoare de mai mult de două ori înainte de a tăia.

Americanii sunt deosebit de nepotriviți ca moraliști și polițiști mondiali, în rolul lor wilsonian auto-proclamat. Naționalismul în Statele Unite este destul de recent și este mai degrabă o idee decât ceva înrădăcinat în existența sau confruntările îndelungate dintre grupuri etnice sau naționale. Adăugați acestei poțiuni mortale și faptul că americanii nu au memorie istorică aproape deloc, iar acest lucru îi face deosebit de necalificați pentru a da buzna și a interveni în Balcani, unde disputa despre cine și unde a luat partea cui în luptele contra invadatorilor turci din secolul XV este mult mai intensă și mai reală, pentru majoritatea celor implicați în ea, decât ceea ce au mâncat la cina de ieri.

Libertarienii și liberalii clasici, care sunt deosebit de bine echipați pentru a regândi temele tulburi ale statului-națiune și politicii externe, au fost prea prinși în Războiul Rece contra comunismului și Uniunii Sovietice pentru a se angaja în gândirea fundamentală a acestor chestiuni. Acum că Uniunea Sovietică s-a prăbușit și

Războiul Rece s-a sfârșit, poate că liberalii clasici se vor reorienta din nou către aceste probleme de importanță critică.

III. Regândirea secesiunii

În primul rând, putem conchide că nu toate hotarele statale sunt juste. Un scop al libertarienilor ar trebui să fie transformarea state-națiune existente în entități naționale ale căror granițe să poată fi numite juste, în același sens în care limitele proprietăților private sunt juste; adică, să descompună statele-națiune coercitive existente în națiuni autentice, sau națiuni prin consimțământ.

De exemplu, în cazul estului Fredoniei, locuitorii ar trebui să poată practica secesiunea voluntară de Fredonia și să se realăture confraților din Ruritania. Pe de altă parte, liberalii clasici ar trebui să reziste impulsului de a spune că hotarele naționale „nu înseamnă nimic". Este adevărat, bineînțeles, așa cum au proclamat îndelung liberalii clasici, că astfel de granițe vor avea cu atât mai puțină importanță cu cât va fi mai mic gradul de intervenție guvernamentală, atât în Fredonia, cât și în Ruritania. Dar, chiar și sub un stat minimal, granițele naționale tot ar avea o însemnătate, și adesea ea ar fi una mare pentru locuitorii din zonă. De exemplu, în ce limbă vor fi însemnele stradale, cărțile de telefon, procedurile judecătorești, predarea la școală în acea zonă – în fredoniană, în ruritană sau în ambele?

Pe scurt, fiecărui grup, fiecărei naționalități ar trebui să-i fie permisă secesiunea față de orice stat-națiune și unirea cu orice alt stat-națiune care este de acord să o primească. Această simplă reformă ar fi un pas uriaș către stabilirea națiunilor prin consimțământ. Scoțienilor ar trebui să le fie permis să părăsească Regatul Unit și să devină independenți, dacă asta vor, sau chiar să se alăture unei Confederații galice, dacă așa e pe placul constituenților.

O reacție comună în fața unei lumi a națiunilor proliferante este îngrijorarea cu privire la mulțimea de barierele comerciale care ar putea apărea. Dar, ceteris paribus, cu cât e mai mare numărul de noi națiuni și cu cât e mai mică dimensiunea fiecăreia, cu atât mai bine. Pentru că ar fi mult mai dificil de hrănit iluzia autarhiei dacă sloganul ar fi „cumpără din Dakota de Nord" sau chiar „cumpără de

pe strada a 56-a", decât este acum de convins publicul să „cumpere din America". De asemenea, sloganul „Jos cu Dakota de Sud" sau un fanion „Jos cu strada a 55-a" ar fi mult mai greu de vândut decât este răspândirea fricii sau urii de japonezi. În mod similar, absurditățile și consecințele nefericite ale monedei-hârtie discreționare ar fi mult mai evidente dacă fiecare provincie sau fiecare cartier sau stradă ar putea să-și tipărească propria monedă. O lume mai descentralizată ar fi mult mai probabil să se îndrepte către mărfuri de piață sănătoase, precum aurul sau argintul, pentru a le utiliza cu rol monetar.

IV. Modelul anarho-capitalist pur

Aduc modelul pur anarho-capitalist în discuție aici nu atât pentru a pleda în favoarea lui per se, cât pentru a-l propune ca ghid în soluționarea vexatelor dispute curente despre naționalitate. Modelul pur cere, simplu, ca nici un metru pătrat, nici un fir de pământ de pe lume să nu mai rămână în proprietate „publică"; fiecare metru pătrat de pământ, fie că vorbim de străzi, piețe, cartiere este privatizat. Privatizarea totală ar ajuta la soluționarea problemelor de naționalitate, adesea în moduri surprinzătoare, și sugerez ca statele existente, sau statele clasic liberale, să încerce să abordeze un astfel de sistem chiar și când unele suprafețe de pământ rămân în sfera guvernamentală.

Frontierele deschise, sau problema de tip Tabăra Sfinților

Chestiunea frontierelor deschise, sau a liberei imigrații, a devenit o problemă din ce în ce mai mare pentru liberalii clasici. În primul rând, pentru că statul asistențial subvenționează din ce în ce mai mult imigranții care intră și primesc asistență permanentă. În al doilea rând, pentru că granițele culturale au devenit din ce în ce mai împotmolite. Am început să-mi schimb părerile despre imigrație când, odată cu prăbușirea Uniunii Sovietice, a devenit clar că etnicii ruși au fost încurajați să inunde Estonia și Letonia pentru a distruge culturile și limbile acestor popoare. Înainte, era ușor să respingi ca nerealist romanul anti-imigrationist lui Jean Raspail, *Tabăra Sfinților*, în care practic toată populația Indiei se decide să se multe, în mici ambarca-

țiuni, în Franța, iar francezii, infectați de ideologia de stânga, nu sunt în stare să se anime pentru a evita distrugerea economică și culturală a națiunii. Pe măsură ce problemele culturale și asistențiale s-au intensificat, au devenit imposibil de ignorat avertismentele lui Raspail.

În orice caz, regândind imigrația pe baza modelului anarho-capitalist, mi-a devenit clar că o țară total privatizată nu ar avea „frontiere deschise" deloc. Dacă fiecare bucățică de pământ dintr-o țară ar fi în proprietatea unei persoane, grup sau corporații, asta ar însemna că nici un imigrant nu ar putea intra acolo decât dacă ar fi invitat să intre și i s-ar permite să închirieze sau să cumpere proprietăți. O țară total privatizată ar fi pe atât de „închisă" pe cât și-ar dori locuitorii particulari și cei care dețin proprietăți în ea. Devine clar, atunci, că regimul de frontiere deschise care există de facto în Statele Unite înseamnă realmente o deschidere coercitivă de către statul central, statul care este responsabil pentru toate străzile și proprietățile teritoriale publice, și nu reflectă în mod autentic dorințele proprietarilor.

În regim de privatizare totală, multe conflicte locale și „externalități" – nu doar problema imigrației – ar fi soluționate armonios. Dacă fiecare loc și vecinătate ar fi în proprietatea unor firme private, corporații sau comunități contractuale, adevărata diversitate ar domni, în acord cu preferințele fiecărei comunități. Unele cartiere ar fi diverse din punct de vedere etnic sau economic, pe când alte cartiere ar fi etnic sau economic omogene. Unele locuri ar permite pornografia sau prostituția sau drogurile sau avorturile, pe când altele le-ar interzice pe unele sau pe toate acestea. Interdicțiile nu ar fi impuse de stat, ci ar fi pur și simplu condiții, de rezidență sau de uz al suprafețelor teritoriale, pretinse de o persoană sau de o comunitate. Chiar dacă etatiștii – care n-au liniște până când nu-și impun valorile asupra tuturor celorlalți – ar fi dezamăgiți, fiecare grup sau interes va avea măcar satisfacția că trăiește în vecinătăți cu oameni care le împărtășesc valorile și preferințele. Chiar dacă proprietatea asupra vecinătăților nu ar fi Utopia și nu ar oferi un panaceu pentru orice conflict, ar oferi cel puțin o soluție „second best" pe care cei mai mulți oameni ar fi dornici să o accepte.

Enclave și Exclave

O problemă evidentă în secesiunea națiunilor față de statele centralizate privește zonele mixte, sau enclavele și exclavele. Descompunerea statului-națiune extins al Iugoslaviei în părțile sale constituente a soluționat multe conflicte prin crearea națiunilor independente pentru sloveni, sârbi și croați. Dar ce se poate spune despre Bosnia unde multe orașe și sate sunt mixte? O soluție ar fi încurajarea avansării pe același principiu, prin și mai multă descentralizare. Dacă, de exemplu, partea estică a orașului Sarajevo este sârbească și partea vestică este musulmană, atunci ele vor deveni respectiv părți ale celor două națiuni separate.

Dar asta ar duce, bineînțeles, la formarea unui mare număr de enclave, porțiuni de națiuni înconjurate de alte națiuni. Cum poate fi rezolvată această problemă? În primul rând, problema enclavei / exclavei există chiar acum. Unul dintre cele mai feroce conflicte existente – în care SUA nu s-a implicat, încă, pentru că nu s-a dat pe CNN – este cel din Nagorno-Karabakh, o exclavă armeană înconjurată complet de, și deci formal în, Azerbaijan. Nagorno-Karabakh ar trebui evident să fie parte a Armeniei. Dar, atunci, cum ar putea armenii din Karabakh să-și schimbe soarta prezentă și să scape de blocada impusă de azeri, și cum ar putea evita conflictele militare în tentativa de a ține deschis un coridor teritorial spre Armenia?

În regim de privatizare totală, bineînțeles, aceste probleme ar dispărea. În prezent, nimeni nu cumpără pământ în Statele Unite înainte de a se asigura că titlul de proprietate asupra pământului este curat; în mod similar, într-o lume complet privatizată, drepturile de acces ar fi, evident, o parte crucială a proprietății asupra pământului. Într-o asemenea lume, deci, proprietarii din Karabakh s-ar asigura că au cumpărat drepturi de acces printr-un coridor teritorial azer.

Descentralizarea oferă, de asemenea, o soluție viabilă pentru problema aparent nesoluționabilă a conflictului permanent din Irlanda de Nord. Când britanicii au partiționat Irlanda, la începutul anilor 1920, au fost de acord să facă o a doua partiție, gestionată la un nivel mai fin. Dar nu au dus niciodată la capăt această promisiune. Însă, dacă britanicii ar permite o partiționare mai detaliată, parohie cu parohie, a Irlandei de Nord, cea mai mare parte din teritoriu, care este

majoritar catolică, probabil că s-ar separa și s-ar uni cu Republica; acesta ar fi cazul unor districte precum Tyrone și Fermanagh, Down-ul sudic și Armagh-ul sudic, de exemplu. Protestanții ar rămâne probabil cu Belfast-ul, districtul Antrim și cu alte zone de la nord de Belfast. Principala problemă care ar rămâne ar fi enclava catolică din Belfast, dar, iarăși, s-ar putea atinge o abordare a modelului anarho-capitalist prin permiterea cumpărării de drepturi de acces către enclavă.

Până la privatizarea totală, este clar că modelul nostru ar putea fi abordat, și conflictele ar putea fi minimizate, prin permiterea secesiunilor și controlului local, până la nivelul micro-cartierelor, și prin dezvoltarea drepturilor de acces contractuale pentru enclave și exclave. În Statele Unite devine din ce în ce mai important, în avansul către o astfel de descentralizare radicală, ca libertarienii și liberalii clasici – de fapt, ca multe alte minorități și grupuri dizidente – să înceapă să pună accentul cel mai puternic pe uitatul Amendament Zece și să încerce să descompună rolul și puterea centralizantei Curți Supreme. Decât să se încerce numirea unor persoane cu convingeri ideologice afine în Curtea Supremă, mai degrabă ar trebui să-i fie luată puterea înapoi și minimizată pe cât posibil, și descompusă în corpuri judiciare la nivel de stat membru, sau chiar la nivel local.

Cetățenie și drept de vot

O controversată chestiune curentă este concentrată pe cine devine cetățean al unei anume țări, atât timp cât cetățenia oferă drept de vot. Modelul anglo-american, în care orice copil născut pe teritoriul țării devine automat cetățean, invită evident imigrația asistențială a părinților viitorului nou născut. În Statele Unite, de exemplu, o problemă curentă este legată de imigranții ilegali ai căror copii, dacă se nasc pe tărâm american, devin în mod automat cetățeni și, astfel, vor fi îndreptățiți să primească stipendii asistențiale permanente și servicii medicale gratuite, atât pentru ei, cât și pentru părinții lor. În mod clar, sistemul francez, în care cineva trebuie să se nască dintr-un cetățean pentru a deveni în mod automat cetățean, este mult mai aproape de ideea de națiune prin consimțământ.

De asemenea, este important să regândim întregul concept și

funcție a votării. Ar trebui cineva să aibă „dreptul" să voteze? Rose Wilder Lane, gânditoarea libertariană americană de la mijlocul secolului XX, a fost întrebată odată dacă crede în sufragiul femeilor. „Nu", a răspuns, „și sunt împotriva sufragiului bărbaților, de asemenea". Letonii și estonii au abordat înțelept problema imigranților ruși, permițându-le să continue ca rezidenți permanenți, dar nedându-le cetățenie și, deci, nici drept de vot. Elvețienii sunt dornici să primească lucrători străini cu statut temporar, dar descurajează sever imigrația permanentă și, a fortiori, cetățenia și votul.

Să luăm, din nou, aminte la modelul anarho-capitalist. Cum ar fi votarea într-o societate total privatizată? Nu numai că votarea ar fi o realitate diversă, dar, mai important, cui credeți că i-ar păsa cu adevărat? Probabil că cea mai satisfăcătoare formă de vot pentru un economist este corporația, sau societatea pe acțiuni, în care votul cuiva este proporțional cu măsura în care deține titluri de proprietate asupra activelor. Dar, de asemenea, există – și ar exista – o puzderie de cluburi private de toate felurile. Se presupune, de obicei, că deciziile în cluburi se iau pe criteriul „un vot per membru", dar situația nu stă, în general, așa. Fără îndoială, cluburile cele mai plăcute și bine conduse sunt cele administrate de către o mică oligarhie, care se auto-perpetuează, a celor mai pricepuți și interesați, un sistem cât se poate de plăcut atât pentru membrii comuni, fără drept de vot, cât și pentru elite. Dacă sunt, să zicem, un membru obișnuit al unui club de șah, de ce m-aș preocupa de vot, cât timp sunt satisfăcut cu modul în care este condus clubul? Si, dacă aș fi interesat să administrez treburile, probabil că aș fi invitat să mă alătur elitei conducătoare de către oligarhia recunoscătoare, oricând interesată de noi membri energici. În fine, dacă nu sunt mulțumit de felul în care este condus clubul, pot oricând să-l părăsesc și să mă alătur altui club sau chiar să-mi înființez propriul meu club.

Aceasta este, bineînțeles, una din marile virtuți ale unei societăți libere și privatizate, fie că vorbim de un club de șah sau de o comunitate contractuală de cartier.

E clar că, pe măsură ce începem să ne apropiem de modelul pur, pe măsură ce tot mai multe arii și aspecte ale vieții devin fie privatizate, fie micro-descentralizate, votul va deveni din ce în ce mai

insignifiant. Bineînțeles, mai e cale lungă până la acest obiectiv. Dar este important să începem și, în special, să ne schimbăm cultura politică, în care „democrația", sau „dreptul" de vot, sunt considerate bunul politic suprem. De fapt, procesul votării ar trebui să fie considerat trivial sau, în cel mai bun caz, lipsit de importanță, și niciodată un „drept", ci doar un posibil mecanism ce rezultă dintr-un contract consensual. În lumea modernă, democrația sau votul sunt importante doar pentru a accede sau a ratifica utilizarea guvernării pentru a-i controla pe alții, sau ca mod al cuiva sau al unui grup de a evita să fie controlat. Votul, în cel mai bun caz, este un instrument ineficient de autoapărare și este mult mai bine să fie înlocuit prin destrămarea cu totul a puterii centrale.

Rezumând, dacă avansăm cu descompunerea și descentralizarea statului-națiune modern, centralizator și coercitiv, destrămând acel stat în națiunile și învecinările sale constitutive, am reuși din aceeași lovitură să reducem sfera puterii guvernamentale, sfera și importanța votului și conflictul social. Sfera contractului privat și a consimțământului voluntar va fi crescută, iar statul brutal și represiv va fi dizolvat gradual într-o ordine socială armonioasă și din ce în ce mai prosperă.

Index

A

Aboliționism, 17, 19, 361–364
Abundență. *Vezi* Afluență
Accize, 8, 99, 189
Achiziții *open market*, 213
Acreditarea instituțiilor de învățământ, 137, 163
Acton, Lord, 34
Acvacultură, 302–303
Adevărații Whig, 4
Administrația Federală a Locuințelor, 186–187
Administrația Federală pentru Întreprinderi Mici, 196–197
Administrația pentru Ajustări Agricole, 336
Administrația pentru Electrificare Rurală, 187
Administrația pentru Redresare Națională, 336
Afaceri internaționale. *Vezi* Imperialism; Politică externă; Război
Afluență, 66, 197, 291, 292
Agresiune
  securitate colectivă contra, 318–321
Agricultură
  Departamentul pentru, 314
Ajutoare pentru prețurile agricole, 186
Albanezi americani, 176
Al Doilea Război Mondial, 335–337, 336–338
Amendamentul V
  impozitul pe venit și, 99
Amendamentul XIII, 100
America Latină
  cucerirea de către spanioli a, 72
America, perioada colonială, 4–6, 141
Amin, Idi, 346
Anarhie, 262–263. *Vezi și* Societate fără stat
Anderson, Martin, 187
Anglia
  arbitraj privat în, 267
  cucerită de către normanzi, 73
  drumuri private în, 253–254
Antonik vs Chamberlain, 308
Apărarea națională, 285–289
Ape
  poluare a. *Vezi* Poluare: a apelor
Apel, curți de, 270–271
Apropriere. *Vezi* Primă ocupare (*homesteading*)
Aranjamentul Whig, 4
Arbitraj privat, 266–268
  Asociația Americană de Arbitraj,

266
Argint, etalon, 208
Armată, 8. *Vezi și* Complex militar-industrial; Militarism; Război; Recrutare (militară)
permanentă, 94–95
servitutea involuntară în armată, 93–94
Arme
studiu de la Harvard privitor la deținerea de, 134
Articolele Confederației, 6
Asociația Națională pentru Avansul Persoanelor de Culoare (ANAPC), 293
Atkinson, Edward, 22, 315
„Atomism" al individualiștilor, 31
Automatizare
isterie a, 291–292
Automobil. *Vezi* Congestia traficului
Autoritatea de Tranzit a New Yorkului, 236
Autoritatea Văii Tennessee, 187
Autostrăzi
programe de subvenționare a, 248–250
stabilirea prețurilor pentru, 248–254
Avort, 123–124

B

Bailyn, Bernard, 5, 6, 7, 10, 95
Bancnote (bilete) Fed, 212, 216
Banfield, Edward C., 160–161, 170, 177–181
Bangladesh, 322
Bani „scripturali". *Vezi* Depozite bancare la vedere sau la cerere – „monedă scripturală" (*„checkbook money"*)
Barnard, Henry, 144
Baron Report, The, 382
Baruch, Bernard, 333
Bateman, Newton, 145
Bănci (sistem bancar). *Vezi și* Sistemul Federal de Rezerve (Fed)
ciclurile de afaceri și, 218–219
rezerve fracționare, 211–218
Băuturi alcoolice, 127
Beard, Charles A., 328, 337
Benton, Thomas Hart, 8
Berlin, Universitatea din, 69
Birocrație, 12, 235–236, 282
Biroul Federal al Îmbunătățirilor Funciare, 186
Biserica
„dreptul divin al regilor", 73
separarea dintre Stat și, 3, 5–7, 13
uniunea dintre Stat și, 63
Biserica Mormonă
programul asistențial al, 173–178
Biserica Romano-Catolică, 71. *Vezi și* Catolici
Bismarck, Otto von, 12, 21
Black, Charles, 74–77
Black, Hugo, 107
Boicot, 109, 267
Bolnavi mintal
internarea forțată a, 103–106, 380
Bordel, 121
Bourne, Randolph, 332
Brehm, C.T., 170
Brehoni, 278–279
Bright, John, 21, 316
Brozen, Yale, 183, 185–191, 197
Bubb, Frank, 309
Buchanan, James, 165
Buckley, William F., Jr., 351
Bundy, McGeorge, 68–69
Buni samariteni, 135
Burchard, Hank, 250
Burnham, James, 61, 76

Butler, Smedley D., 349

C
Calhoun, John C., 54–55, 60–61, 74
Calomnie, 108–109
Calvin, Jean, 141
Capitalism. *Vezi și* Piață liberă
  nemulțumiri ale socialiștilor, 290–293
Carnegie, Andrew, 299
Cartel, 11–12, 334
Carter, Jimmy, 293, 315, 381
Catolici, 137. *Vezi și* Școli: parohiale
  opoziția față de avort a, 122–123
Cauțiune, 102–103
Căi aeriene. *Vezi* Linii aeriene
Căi ferate, 242, 244, 247–248
Căile ferate, 85
Cerere a consumatorilor
  masa monetară și, 207–208
Cheltuielile statului, 201, 335–337
  reducere drastică a, 193
China, 326, 344, 346, 348
  antică, 64
Chodorov, Frank, 45
Christy, Francis I., Jr., 304–305
Ciclul economic (de afaceri), 201–230
  recurență a, 203
  teoria austriacă (misesiană sau a monetară) a, 203, 221–230
  teoria keynesiană a, 228–229
  teoria ricardiană a, 219–222
Clasa inferioară, cultură a
  asistența publică și, 177–181
Clasa superioară, cultură a
  sistemul asistențial și, 177
Clase sociale. *Vezi și* Clasa inferioară, cultură a; Clasa superioară, cultură a
  taxare și, 60–61
Clubul de la Roma, Raport al, 294–296
Cobden, Rhichard, 21, 316
Cod legal
  într-o societate libertariană, 271–280
Coerciție, 53, 76, 97
  taxare și, 28
Coexistența pașnică, 317
  politica externă sovietică și, 339–341
Cohen, Stephen F., 344
Colby, William, 345
Colegii
  acreditare a, 163–164
  administrate de un comitet, 163–164
  subvenționare a, 161–162
Coloniile americane, 3–7
Combustibil, taxă pe, 248–249
Comerț ambulant, 194–195
Comisia Federală a Comunicațiilor (CFC), 112–118, 371
Comisia Federală a Radioului (CFR), 117
Comisia Knapp, 129
Comisia McCone, 170
Comisia pentru Energie Atomică, 314
Comitetul Ad-Hoc al Triplei Revoluții, 291
Common law. *Vezi* Drept jurisprudențial (*common law*)
Complex militar-industrial, 85, 95, 194, 335–336
Comunalism participativ, 32
Comunism (mișcarea comunistă). *Vezi și* Marxism-Leninism
  drept de proprietate asupra propriei persoane și, 32–33
  Războiul Rece și, 329–330
  schisme în, 343–344
Comunități de culoare

protecția polițienească în, 244
Condamnare nedeterminată, 106
Congestia traficului, 85, 248
Connecticut, 142–143
Conservarea resurselor, 296–305
Conservatorism (conservatori)
al politicii externe comuniste, 340–346
complexul militar-industrial și, 333–334
în secolul XIX, 10–16
pornografie și, 118–120
receptivitate față de ideile libertariene, 369
scăderea taxelor și, 365
sistemul asistențial criticat de, 181–182
socialism și, 15
Consiliul Aeronautic Civil (Civil Aeronautics Board – CAB), 187, 371, 380
Constituția Statelor Unite, 54, 74–77
Constituții scrise, 54
Consumatori de taxe
clasă a, 60–61, 62
Contracepție, 122
Contractare liberă, 26
Contracte cu statul, 186, 335–336
Controlul nașterilor, 122
Convențiile SALT, 350–351
Credit bancar
ciclul de afaceri și, 219–229
Creștere economică
atacul socialiștilor la adresa, 293–298
Criza transporturilor, 85
Criză fiscală urbană, 84, 379
Crocker, Thomas D., 314
Crowther, Comitet, 160
Cuba, 323, 326
Cucerire
naștere a statului prin, 72–73
Curtea Supremă, S.U.A., 54, 76–77
Curte supremă
absența unei, într-o societate libertariană, 270, 273
Curți. *Vezi* Tribunale

D

Dales, J.H., 314
Darwinism (evoluționism) social, 19–20
Declarația de independență, 2
Declarația Drepturilor (Bill of Rights), 74
De Jouvenel, Bertrand, 63, 74
Delincvent. *Vezi* Infractor
Delincvență. *Vezi* Infracțiune
Delincvență juvenilă
învățământ obligatoriu și, 160
Democrat, Partidul, 8–9
ca partid clasic liberal, 21
și președinția, 8
Democrație, 15–16
parlamentară, 73–74
Demonstrații, 110–111
Depozite bancare la vedere sau la cerere – „monedă scripturală” („*checkbook money*”), 211–215
Depresiune, 217–218. *Vezi și* Marea Depresiune; Recesiune
în teoria austriacă (misesiană), 224–229
Detectivi ai companiilor de asigurări, 258
Determinism
economic, 65, 67
istoric, 65
DeVany, A., 118
Devletoglou, Nicos E., 165
Dezarmare, 349–352
Dezarmarea, 350–352
Dezetatizare

planuri de, 366–368
Diem, Ngo Dinh, 327
Discriminare, 245–246
Doenecke, Justus D., 328, 332
Doeringer, Peter, 179–180
Dolan, Edwin G., 300, 306, 310
Donahue, Charles, 279
Dos Passos, John, 337, 338
Drept
în Irlanda străveche, 276–280
jurisprudențial, 72, 129, 272–275, 308
roman, 274
Drept divin al domnitorului, 2, 67–70, 73
Drept jurisprudențial (*common law*), 72, 129, 272–275, 308
Drepturi
„ale omului", 48–50
ale societății, 42
de proprietate asupra sinelui, 31–35
la educație, 156–157
naturale, 4, 18
poluarea aerului și, 312–313
Drepturi de proprietate, 25–26, 28–42
ale producătorului, 35–38, 40–42, 79
asupra obiectelor materiale, 35–38, 79
asupra pământului, 38–42
asupra sinelui, 31–36
asupra undelor radio și TV, 111–118
„drepturile omului" și, 48–50
John Locke despre, 35–38, 40–41
justețe în, 33–34
libertatea de expresie și, 107, 111–112
poziția jusnaturalistă cu privire la, 34–42
teoria libertariană a, rezumată, 40–42, 79
„Drepturile omului"
drepturile de proprietate și, 48–50
Drepturi naturale, 18
crezul libertarian clădit pe, 28–31
drepturile de proprietate bazate pe, 33–42
economia pieței libere și, 46–47
proprietate asupra sinelui și, 31–34
teoria justiției pentru drepturile de proprietate și, 34–35
Droguri, 127–128, 138, 372
Drumuri
private, în Anglia și Statele Unite, 253–254
stabilirea prețurilor pentru străzi și, 248–254
Dyckman, John, 250, 252

E

Economie
liberalism clasic și, 2–3
piață liberă și, 26, 45–48
Educație, 13–14, 87–88, 136–165. *Vezi și* Școala publică (sistemul școlilor publice); Școli
confuzia dintre învățământul formal și, 138–139
„dreptul" la, 156–157
mișcarea libertariană și, 355–357, 368–369
superioară, 155, 161–165
Egalitate, 48–49
socialismul și, 15
Emotiviști, 28
Ennis, Bruce, 105
„Essex Junto", 149
Etalonul aur, 209–210, 216–217
Etatism (în secolul XIX), 13–15, 16–17

Europa de Est, 326, 378
politica sovietică vizavi de, 342–344
Europa Occidentală
origine a statului în, 62–73
Evoluționism (drawinism) social, 19–20
Expansiunea creditului. *Vezi* Credit bancar

F

Feudalism, 5
Filantrop
capitalistul în comparație cu, 192–194
Finlanda, 340–343
Flynn, John T., 336–337
Forța de muncă, scolile publice și pregătirea, 159–160
Forțe polițienești
înfruntare între, 262–263
nelegiuite, într-o societate libertariană, 283–284
Franța, 7, 326, 342
Frica indusă de stat, 66
Friedman, Milton, 29, 185, 197, 312, 314
„planul de cupoane" al, 157–158
Fundația Taxelor, 190

G

Galbraith, John Kenneth, 89, 291, 292
Garrett, Garet, 328, 330, 331
Garrison, William Lloyd, 18, 361
George, Henry, 38
Georgiști, 38–39
Germania, 12, 21, 324
de Vest, 378
educația obligatorie în, 141
politica externă a, 341–344
Gherilă, război de, 322–324, 326, 344
Goodman, Paul, 137–138, 140
Gordon, Thomas, 4–5
Gouldner, Alvin, 180–181
Gould, Stephen Jay, 20
Gradualism, 19–20, 357–365
Grădinițe, 184–185
Grecia, 326, 342
Green, Arnold W., 44
Greve, 87
legi anti-greavă, 95–97
Guvernământ. *Vezi și* Birocrație; Stat
clase create de, 60–61
deosebire de alte instituții, 53–54
limite asupra puterilor, 54–55
proprietarul just al bunului, așa cum este definit de, 33–34
Revoluția Americană și, 2–7
„Scrisorile lui Cato" (Trenchard și Gordon), 4–5
servicii și bunuri oferite de, 231–238
școlile publice și, 146–148
vederile jeffersoniană și jacksoniană despre, 8–9

H

Hamowy, Ronald, 351
Hansen, Alvin, 203
Hansen, W. Lee, 161, 162
Harper, F.A., 192, 193
Harrington, Michael, 291
Harrison, Gen. William Henry, 9
Hayek, Friedrich A., 203, 358–359
Hays, Samuel P, 302
Hazlitt, Henry, 167, 200
Henry, Patrick, 94, 95
Higginson, Stephen, 149
Hill, James J., 299
Holmes, Oliver Wendell, 50
Hoopes, Townsend, 70
Hoover, Herbert C., 324, 334

Horwitz, Morton J., 308
Huber, Ernst, 70
Hume, David, 61

I

Imigranți
  evrei din Rusia, 178
  irlandezi, 178
Imperialism
  al Statelor Unite, 323–328
  definire a, 327
  liberalii clasici și, 21–22
„Imperialismul liberal", 21
Impozitare. *Vezi* Taxare
Impozitul pe venit, 83
  cu caracter regresiv, 188–192
  învățământul superior și, 163
  negativ, 197–200
  reținerea la sursă a, 97–98
Individ
  punerea în lumină negativă de către stat a, 64–65
  societate și, 42–45
Industria de cărți și reviste, 148–149
Industrialism, 11–13, 15
Inflație, 87. *Vezi și* Ciclu economic (de afaceri)
  explicații ale, 204–208
  masa monetară și, 206–216
Infractor
  interceptarea comunicațiilor unui suspect, 124–125
  încarcerare a, 100–102
  pedepsire a, 100–101
  restituție către victimă, 51–52, 90, 100
Infracțiune, 48, 380. *Vezi și* Sistem juridic; Delincvență juvenilă; Poliție; Străzi: protecția polițienească a
  fără victime, 120, 122, 130, 135
  în New York, 235, 239–240, 243–244
  societatea și, 44–45
  stradală, 84
Inițiativa Jarvis-Gann, 83
Institutul pentru Studii Politice, 196
Integrare educațională, 153
Integrare rasială obligatorie, 153
Intelectuali
  ca apologeți ai statului, 27–28
  conservatorismul etatist al secolului XIX și, 13–14
  independenți, 71
  „manageri de securitate națională", 68–71
  securității naționale, 68–71
  statul și, 62–79
Intelectualii socialiști
  nemulțumiri ale, 290–293
Interceptarea comunicațiilor, 124–125
Intervenții străine, 84, 315–316
Iraționalitate, 14
Irlanda străveche (celtică), 73, 277–279, 288
Italia, 342
Iugoslavia, 343, 344
Izolaționism, 315–318, 329–332, 348–349

Î

Încarcerare, 100–102, 380
Îngrijire medicală
  lipsa de interes a săracilor din mediul urban pentru, 177
Înnoire urbană, programe de, 186

J

Jackson, Andrew, 8, 9, 383
Jackson, Jonathan, 149
Jacobs, Jane, 296, 311
Jacobs, Norman, 64
Jefferson, Thomas, 8, 383

Jocurile de noroc, 125–127
Judecători
  drept jurisprudențial (*common law*), 272–275
  romani, 274
  selecție și numire a, 265, 274–275
  venali și părtinitori, 280–284
Jurat, serviciul obligatoriu de, 103

K

Kates, Don B., Jr., 132–134
Kellems, Vivien, 97–98
Kelsen, Hans, 58–59
Kennan, George F, 69
Kennedy, Joseph P, 329–330
Kenyon, Cecilia, 88
Keynes, Lord John M., 201, 218, 228, 335, 377. *Vezi și* Teorie economică: keynesiană
Kristol, Irving, 171
Ku Klux Klan, 145, 146

L

Lagăre de concentrare, 208, 323, 337
Lao-tse, 72
Legea naturală, 29–30
Legea Radio din 1927, 115
Legea Wagner, 96
Legi ale imunității, 99–100
Legile privind activitatea sexuală, 120–124
Legile privind armele, 131–135
Legile salariului minim, 185
Legitimitate, 39, 284
  supervizare juridică și, 74–77
Lenin, V.I., 339, 340, 374
Leoni, Bruno, 273–276
Levasseur, Emile, 42
Lewis, Samuel, 144
Liberalii jacksonieni, 8
Liberali *laissez-faire*, 14–15, 29–30
  poluare și, 313–314
Liberalismul clasic, 2–6, 8, 10, 14–16
  declin al, 17–22
  socialismul și, 15, 16
Libertarieni / liberali (mișcare a), 1–2
  „America de mijloc" și, 372
  ca „utopici" sau realiști, 357–368
  cerințe tranzitorii ale, 364–366
  clasici. *Vezi* Liberalismul clasic
  educație a, 355–357, 368–369
  evitarea contradicțiilor în retorică a, 367
  grupuri receptive la, 369–374
  mass-media și, 372–373
  „oportunism de dreapta" și, 358–359, 364–366
  Revoluția Americană și, 5–7
  „sectarism de stânga" și, 358, 364–365
  societatea, din perspectiva, 42–45
  șanse de reușită ale, 374–382
  tineretul și, 371
  utopismul de stânga și, 362–364
Libertate
  definiția libertariană a, 47
  de prostituare, 121–122
Libertatea de expresie
  drepturile de proprietate și, 48–50
  falsă alertă de „foc" într-un teatru plin și, 50
  insulta și calomnia și, 108–109
  libertatea educațională și, 149–150
  pichetarea și demonstrațiile și, 110–111
  radio și televiziune și, 112–114
  și „instigarea la violență", 107–108
Libertatea presei
  drepturile de proprietate și, 48–49, 79
Libertatea radioului și a televiziunii,

111–118
Libertăți civile, 25, 372
Licențierea, 194–195
  stațiilor radio, 116–118
Liga Anti-imperialistă, 315
Liggio, Leonard P., 69, 327, 328
Limite și ponderi (*checks and balances*), sistem de, 282–283
Linii aeriene, 252, 307
Locke, John, 4
  despre drepturile de proprietate, 35–38
Locuințe în domeniul urban, program de, 86
Locuire
  discriminare privind, 245–246
  urbană, 86
Lucrători sociali, 170, 180
Luther, Martin, 141, 144

M

Mackay, Thomas, 181–182
Macrae, Norman, 294
Maiken, Peter, 314
Mann, Horace, 144
Marea Britanie, 160, 288, 319, 325, 326, 342, 378. *Vezi și* Anglia
  liberalismul clasic în, 2–4
Marea Depresiune, 203, 228
Mari oameni de afaceri, 369–374
Marjorie Webster Junior College, 163
Marxism-leninism, 338–339
Marx, Karl, 218, 284–285, 383
Masa monetară. *Vezi* Oferta de bani
Massachussetts Bay, colonia din, 141
Mass-media. *Vezi și* Radio; Televiziune
  mișcarea liberală / libertariană și, 372–373
Materiale sintetice, 298
Materii prime
  conservare a, 296–305
Matthew, Thomas, 195–196
Mărturie forțată, 99–100
McDermott, John, 140
Meiburg, Charles O., 250
Melman, Seymour, 194, 335
Mencken, H.L., 8, 64, 65, 102
Mercantilism, 3–4, 15
Metrou, 85
Michels, Robert, 57
Militarism, 335–337
  liberalii clasici și, 21
Miller, Roger LeRoy, 252, 303
MIND, 160
Minh, Ho Chi, 326
Minorități etnice
  învățământul public și, 143–145
Mises, Ludwig von, 143–144, 203–204, 221–222, 333
Mișcarea jeffersoniană, 8
Mișcarea „New Light", 142
Molinari, Gustave de, 260–261
Monedă „scripturală". *Vezi* Depozite bancare la vedere sau la cerere – „monedă scripturală" („*checkbook money*")
Monopol
  serviciile statului ca, 233–234, 236
Moon, Parker T., 43–44
Morgenstern, George, 328–329
Mortalitatea clasei inferioare, 178–179
Mortalitate infantilă, 178
Moștenire, 47–48
Mowat, Charles Loch, 172, 183
Muncă forțată. *Vezi* Servitute involuntară
Muncitori
  în secolul XIX, 11–12
Murphey, Archibald D., 142

N

Narcotice, 127–128
Natura umană, 30–31
Naționalism, 65–66
Needham, Joseph, 69
NEGRO, 195–196
Neustadt, Richard, 70
Neutralitate, 348–349
  legi ale, 319
New Deal, 76, 330, 334–336, 370, 383
New York
  corupția poliției în, 129–130
  criminalitate în, 235, 239–240, 243–244
  pariuri ilicite în, 125–126
  penuria de apă în, 234
NIRA (National Industrial Recovery
Act), 96
Nixon, Richard, 70, 95, 197–200, 324. *Vezi și* Watergate, scandal
Nock, Albert Jay, 57, 139, 140, 332
Noel-Baker, Philip, 350
Non-agresiune, axiomă a, 25–28, 271, 272
Norris-LaGuardia, Lege, 96
North, Douglass C., 252, 303
Northside, Brooklin, 177

O

Oameni de afaceri
  mici afaceriști, 372
  receptivitatea la idei libertariene, 371–372
Oameni de știință, 15. *Vezi și* Tehnocrați
Obediența civilă, 14, 61
Obișnuința, 63
Obligațiuni de stat, 214–215
Oferta de bani. *Vezi și* Credit bancar; Depozite bancare la vedere sau la cerere – „monedă scriptu-rală" („checkbook money")
  ciclul economic și, 219–220, 227–229
  inflația și, 206–216
  Sistemul Federal de Rezerve și, 211–217
Oglesby, Carl, 328
O'Gorman, Ned, 184
Omul primitiv, 302
Oppenheimer, Franz, 57, 67, 72, 73
Oregon, 145, 158

P

Paasikivi, Julio, 343
Pacifiști, 52, 323
Pakistan, 322
Parcări, prețuri pentru, 251–252
Partidul Federalist, 7
Partidul Libertarian, 1, 124, 366, 382
  declarație referitoare la strategie a, 367–368
Passell, P., 294, 298
Paterson, Isabel, 151, 193–194
Patriotism, 66
Păduri, 299–300
Pământ
  proprietate asupra, 38–42
Pășuni
  distrugere a, 300–301
Peden, Joseph R., 276–277, 279, 288
Penuria de apă, 85
  în orașul New York, 234
Penuria și penele de energie, 86
Pescuit, 303–306
Piață liberă
  ciclul economic (de afaceri) și, 218–219
  economie a, 25–50
  nemulțumiri ale intelectualilor socialiști față de, 290–291

pentru bunuri și servicii oferite actualmente de stat, 231–238
Pichetare, 110–111
Pierce versus Society of Sisters, 145
Piore, Michael J., 179
Planificarea centrală, 237–238
eșec al, 378–379
Plătitori de taxe
clasă a, 60–61
Politică externă, 84. *Vezi și* Imperialism; Izolaționism; Război
americană, 323–328
conceptul „securității colective" și, 320–321
evitarea istoriei *a priori* și, 347–349
germană, 340–343
liberatariană, 348–349
limitarea statului în, 316–323
Războiul Rece, 329–330
sovietică, 338–346
Poliție
a căilor ferate, 244
brutalitate a, 240
corupție a, 129–130
guvernamentală, ineficientă, 243
interceptarea comunicațiilor de către, 124–125
în comunitățile de culoare, 243
Polonia, 340
Poluare, 305–314
a aerului, 85, 307–314
a apelor, 85, 305–306
Poole, Robert, Jr, 311, 313
Populație, creștere a
sistemul asistențial și, 183
Pornografie, 118–120
Poșta (Serviciul Poștal al Statelor Unite), 86, 186, 236
Preferința de timp, 222–224
Pregătirea forței de muncă
școala publică și, 159–161
Președinte
Watergate și, 88–89
Prețuri. *Vezi și* Inflație
masa monetară și, 206–208
relația cerere / ofertă și, 207
Prezent, orientarea către
sistemul asistențial și, 177–182
Primă ocupare (*homesteading*)
distrugerea pășunilor și, 300–301
drepturi de proprietate asupra undelor radio, 116–117
Prim ocupant (*homesteader*), 39
Primul Război Mondial, 324–325, 334
Rusia și, 339–340
Proces
drept la un proces rapid, 101
încarcerare înainte de, 101
participarea forțată la propriul, 100
Procese
Tribune Co. v. Oak Leaves Broadcasting Station, 116–117
Procese în acțiune colectivă
poluarea aerului și, 309–312
Program asistențial
al Bisericii Mormone, 173–174, 181
Progresiști, 14–15
Proprietate asupra sinelui
drept de, 31–35
Prostituare
libertatea de, 121–122
Protecție, 78–79. *Vezi și* Poliție
Protecționism, 11
Proteste fiscale, 379
Putere
mișcarea libertariană și, 369
„Scrisorile lui Cato" despre, 4–5
Puterea de citare, 100

Q

Quackeri, 141

R

Radicali, 10, 14, 29
Radicalism. *Vezi și* Aboliționism
  liberalii clasici și, 16, 18–19
Radicalismul liberalismului din Revoluția Americană, 5–7
Radio
  libertate a, 111–118
  licențiere a, 116–118
Radosh, Ronald, 328, 334
Rand, Ayn, 312, 369
Raritatea resurselor, 292
Raskin, Marcus, 70
Rata de scont, 213
Rata dobânzii
  ciclul economic și, 222–226
Rațiune, 15
Războaie, 3, 6, 12, 25, 283. *Vezi și* războaie specifice
  ca sănătate a statului, 332–338
  de gherilă (revoluționar), 289, 322–324
  interstatal, 285–287
  Irlanda străveche și, 279
  legi ale (just), 319, 322
  liberalii clasici și, 8, 10, 10–12, 17, 21–22
  poziția libertariană vizavi de, 317–319
Război contra sărăciei, 171–172
Războiul Civil, 9, 333
Războiul Contra Sărăciei, 291
Războiul Coreean, 68, 320, 328–331
Războiul din 1812, 333
Războiul din Vietnam, 326–327
Războiul Hispano-American, 324, 329
Războiul Rece, 349–350
Râuri
  poluare a, 85, 305–306
Read, Herbert, 150
Read, Leonard E., 361
Recesiune. *Vezi și* Depresiune
  din 1958, 202
  din 1969-1971, 202–203
  teoria ricardiană a ciclului economic și, 219–221
Recesiune inflaționistă („stagflație"), 203–204, 217, 221
  teoria austriacă a ciclului economic și, 226–230
Recrutare (militară), 91–92, 91–93, 91–93, 210
  ca servitute involuntară, 25–26
Redistribuția venitului
  învățământul superior și, 161–162
  statul asistențial și, 185–191
Redlich, Fritz, 373
Reformatori, 18–19. *Vezi și* Gradualism
Regele, în Irlanda străveche, 277
Reguli de trafic pe străzi private, 247–248
Religie. *Vezi și* Biserica
  în China străveche, 64
Resurse
  conservare a, 296–305
  lemnoase, 299–300
  oceanice, 302–305
Rețea de drumuri
  în secolul XIX, 254
Revizioniști ai „Noii Stângi", 328
Revoluția Americană, 2–8
Revoluția Engleză, 2, 4
Revoluția Industrială, 2, 11, 375
Rhode Island, 142
Ricardo, David, 19, 219–221
Roberts, M., 294, 298
Rogers, A.J., III, 314
Roosevelt, Franklin D., 324, 326, 329, 334, 380

Roosevelt, Theodore, 299
Rosenblatt, Daniel, 177
Ross, Leonard, 162, 294, 298
Rothbard, Murray N., 137, 149, 329, 333, 334
Rusia. *Vezi și* Uniunea Sovietică
  Primul Război Mondial și, 340

S

Salariu minim, 185
Saving, T.R., 170
Săraci. *Vezi și* Sistemul asistențial
  ce poate face statul pentru a-i ajuta, 191–197
  protecția polițienească pentru, pe piața liberă, 261–262
  redistribuția veniturilor și, 185–191
  serviciile guvernamentale și, 233
  sistemul fiscal și, 187–191
Sărăcia
  preocuparea socialiștilor pentru, 290–291
Schafer, Stephen, 101–102
Schimb liber, 45–48
Schumpeter, Joseph, 58, 292
Sclavie, 9–10. *Vezi și* Servitute involuntară
  abolire a, 18
  recrutarea militară ca, 25–26
„Scrisorile lui Cato" (Trenchard și Gordon), 4–5
Sectorul public, 231–238. *Vezi și* Guvernământ; Stat
  abolire a, 238
Securitate colectivă, 320–321
Securitate Socială
  impozit de, 188
  sistemul de, 379
Servicii poștale, 86
Serviciul Forestier, 300
Servitute involuntară, 90–106. *Vezi și* Sclavie
  internarea forțată a bolnavilor mintal ca, 103–106
  în armată, 93–95
  în sistemul judiciar sau penal, 99–103
  recrutarea militară ca, 25–26
  taxarea ca, 97–99
Sfidarea instanței, 102
Shaull, Richard, 328
Shaw-Cardozo, ghetou, 196
Sindicate
  greve și restricții, 87
  învățământ public și, 161
  legile anti-grevă și, 95–97
Sistem asistențial (*welfare system*), 86
  auto-ajutorarea descurajată de, 183
  critici conservatoare la adresa, 181–182
  criză a, 166–172
  efectul demoralizator al, 181–182
  stimulente / contra-stimulente pentru a trece pe, 168–171
  valori culturale și morale și, 177–182
Sistem juridic. *Vezi și* Proces; Tribunale
  în Irlanda străveche, 276–280
  în societatea libertariană, 264–278
  servitute involuntară în, 99–103
Sistemul Federal de Rezerve (Fed), 227–230
  masa monetară (oferta de bani) și, 211–218
  rezerve minime impuse de, 212
Situații de criză, 374–375
  în Statele Unite, 378–381
Smith, Adam, 2, 46
Smith, J. Allen, 76
Socialism, 237–238, 359. *Vezi*

și Comunism
eșec al, 378
în secolul XIX, 14–16
libertatea presei și, 112
perspectivele mișcării libertariene în, 378–382
pledoarii ale celor de stânga pentru, 290–293
Socialiștii / stângiștii (mișcare a), 370–371
pornografia și, 118–120
Societate
individ și, 42–45
Societatea pentru Organizarea Carității, 172, 182
Societate fără stat, 78–79
Spania, 323
Spencer, Herbert, 19, 20, 151, 376
Spooner, Lysander, 58–59
Stagflație. *Vezi* Recesiune inflaționistă
Stalin, Joseph, 330, 340, 341, 342
Stat. *Vezi și* Guvernământ
aparenta inevitabilitate a domniei, 65–66
ca agresor, 51–62
ca grup de tâlhari, 57–59
ca monopol al violenței, 54
conducerea oligarhică a, 55–56
corporatist, 12
demistificare și desanctificare a, 27–28
eșecul etatismului, 377–378
intelectualii și, 62–79
liberalii clasici și, 2–4, 16–17
limitări ale puterii, 73–74
masa monetară controlată de, 209–210
natura parazitară a, 57–58
nevoia intelectualilor de, 69
obediență civilă față de, 61–62
origine a, 72–73
războiul ca sănătate a, 332–338
separarea dintre Biserică și, 3, 5–6, 14
socialism și, 15
supervizare juridică și, 74–77
susținere a majorității pentru sau acceptare a, 61–63, 75
uniunea dintre Biserică și, 62–63
vederi heterodoxe și, 64–65
vinovăția inculcată de, 66–67
Stat asistențial
sistem fiscal și, 185–191
Statele Unite. *Vezi și* America, perioada colonială; subiecte specifice
arii ale crizei sistemice în, 379–380
demistificarea statului în, 379–380
dezarmarea și, 350–352
libertarianismul ca împlinire a istoriei, 383–384
politica externă a, 323–328, 348–349
războiul și puterea statului în, 332–338
Statul corporatist, 11, 12, 333–335
Statul Extins (*Big Government*), 372
în secolul XIX, 11–12
Stăpânirea oligarhică, 56
Stinchcombe, Arthur, 159–160
Stobierski, Rudolph J., 177
Stone, Lawrence, 374–375
Storefront, The, 184
Stowe, Calvin, 144
Străzi. *Vezi și* Congestia traficului
delincvența stradală, 84
proprietatea privată asupra, 239–242
protecția polițienească a, într-o economie privată, 239–244
reguli pentru utilizare a, 245–247
stabilirea prețurilor pentru șosele și, 248–254

Suburbii
  școli publice în, 152–154
Sumner, William Graham, 19, 20, 315, 377
Supervizarea juridică, 74–78
Szasz, Thomas S., 104–106, 380

Ș

Școala austriacă de economie, 203
  teoria ciclului, 221–229
Școala publică (sistemul școlilor publice), 14–15, 87, 380. *Vezi și* Educație
  conservatorismul și etatismul secolului XIX și, 14–15
  controlul părinților asupra, 153–154
  delincvența juvenilă și, 160
  integrare în, 153–154
  în America perioadei coloniale, 141–142
  în Germania, 141
  minorități etnice și lingvistice și, 143–146
  natura totalitară a obligativității, 150–152
  obligativitate a, 136–146, 160–161
  pregătirea lucrătorilor și, 159–161
  segregare rezidențială și, 154–155
  separarea în districte geografice, 152–155
  subvenționarea, 155–161
  uniformitate vs. diversitate, 146–155
Școli. *Vezi și* Școala publică (sistemul școlilor publice)
  parohiale, 144–145
  „planul de cupoane" al lui Friedman și, 157–158
  private, 145, 155, 158
Șomaj, 292
  clasele de jos și, 178–180
  legile salariului minim și, 185
Șosele. *Vezi* Drumuri
Știință, 14, 15. *Vezi și* Tehnologie

T

Taft-Hartley, Lege, 95, 97
Taft, Robert A., 68
Tallack, William, 101–102
Taxare, 7, 26–27, 72. *Vezi și* tipuri specifice de taxe
  abolirea sau reducerea drastică a, 192, 365–366
  ca furt, 58
  ca servitute involuntară, 97–99
  clase și, 60–61
  coerciție și, 27, 53
  excesivă, 83–84
  învățământul superior și, 161
  la nivel de stat și locale, 188
  liberalii clasici și, 3–4
  operațiile și serviciile guvernamentale și, 235–236
  săracii și, 186–190
  statul asistențial și, 185–191
  strategie oportunistă privind, 365–368
Taxe
  pe comerțul cu amănuntul, 99, 189
  pe proprietate, 83, 87, 187–190
Taylor, John, din Carolina, 95
Tehnocrați, 14, 15
Tehnologie
  anti-poluare, 311
  atacul socialiștilor asupra, 293–296
Telefonie
  servicii telefonice, 86
Televiziune, 86
  cu plată, 113
  imagini violente la, 118
  libertate a, 111–118

Teoria conspiraționistă a istoriei, 65
Teorie economică
de piață liberă, 19
keynesiană, 68, 201–202, 335
Școala austriacă de, 203–204, 221–229
Terborgh, George, 292
Terenuri
în domeniul public, 300–301
Tibet, 346
Tineret
mișcarea libertariană și, 371
Titluri de proprietate
poziția jusnaturalistă cu privire la, 34–42
poziția utilitaristă privitoare la, 29–31
Titluri de stat, 214–215
Tradiție, 14
putere a, 63
Trafic
congestie a, 84, 249
Trenchard, John, 4
Tribunale. *Vezi și* Sistem juridic
arbitraj privat și, într-o societate libertariană, 264–266
codul legal și, într-o societate libertariană, 271–280
curți de apel, 270
drept jurisprudențial (common law) și, 272–275
impunerea deciziilor într-o societate libertariană, 268–271
Irlanda veche și, 277–279
licențele de emisie radio și, 116–117
poluarea aerului și, 308–309
venale și părtinitoare, 280–284
Tribunalele comercianților
arbitraj privat și, 266–267

Ț

Țigări
reclame la, 128
utilizare monetară în lagăr, 208
Ținut deschis, 300–301

U

Ucraina, 340
Uniunea Americană a Libertăților Civile, 121
Uniunea Sovietică
dezarmarea și, 350–352
politica externă a, 338–346
Utilitarism, 18–19
crezul libertarian și, 29–31
economia pieței libere și, 46–47
recrutarea și, 91–93
titluri de proprietate și, 34

V

Valori culturale, asistența publică și, 176–180
Van Buren, Martin, 8–9
Veale, F.J.P., 319
Venit
anual garantat, 197–200
inegalitate a distribuției, 192
Venit anual garantat, 197–200
Vickrey, William, 248
Viet Cong, 327
Viet Minh, 326
Vietnamul de Nord, 84, 102, 326–327
Vietnamul de Sud, 326–327
Vinovăția
inculcarea de către stat a, 66–67
Viol, 121–122
Violența la televizor, 118
Violență
instigare la, 107

W

Walters, A.A., 251
Warner, Harry P., 117
Watergate, scandal, 88, 381
Weed, Thurlow, 9
Weisbrod, Burton A., 161–162
West, E.G., 150–152
Weyler „Măcelarul", 323
Williams, William Appleman, 328, 334
Wilson, Margaret Bush, 293
Wilson, Woodrow, 21, 324–326, 329, 346, 380
Wisconsin, Universitatea din, 134
Wittfogel, Karl A., 64, 69
Wolowski, Leon, 42
Wooldridge, William C., 244, 254

Y

Young, Owen D., 267

Z

Zgomot, 310. *Vezi și* Poluare
Zonare, legi de, 186

MISES
ROMÂNIA

Institutul Ludwig von Mises România (mises.ro) a fost fondat în anul 2001 pentru cercetarea comparativă a aranjamentelor instituționale din perspectiva filosofiei politice și economice a proprietății private și a valorilor și tradițiilor libertății.

Institutul urmărește dezvoltarea conceptelor de cooperare și armonie socială, libertate, prosperitate, dreptate, la nivelul evoluției actuale a acestor concepte în Școala austriacă de drept și economie.

Prin studierea și promovarea paradigmei praxeologice, care se împletește în mod firesc cu etica proprietății private, Institutul sugerează un aranjament social care s-ar putea numi „liberalismul coerent". În această „ordine a proprietății private" maniera etatistă de a face lucrurile este înlăturată din sfera sănătății, educației, monedei, transporturilor, comerțului și activităților economice în general, dar și din domeniul protecției sau al justiției.

În cadrul Institutului se țin cursuri educative (*Cărți mici, idei mari*) și seminarii de cercetare avansată (*Seminarul Mises*), se fac traduceri după texte fundamentale (*Acțiunea umană*) sau articole și se răspândesc rezultatele prin mijloace online (Publicația *Ordinea proprietății private*) și tipărite (Colecția *Praxeologie și societate*).

Librăria Mises (mises.ro/librarie) este magazinul online de unde se pot cumpăra cărțile publicate în colecțiile Institutului Mises, alături de titluri ale Școlii austriece și liberalismului de la alte edituri.

Cărți apărute în colecțiile Institutului Mises România:

Murray N. Rothbard, *Ce le-a făcut Statul banilor noștri?*

Ludwig von Mises, *Birocrația*

Hans-Hermann Hoppe, *Teoria socialismului și a capitalismului*

Ludwig von Mises, *Economia în șapte lecții*

Block, Hoppe, Huerta de Soto, Hülsmann (Glăvan, Smirna, ed.), *Cinci eseuri monetare*

Murray N. Rothbard, *Liberalismul: adevărat și fals*

Mihai-Vladimir Topan, *Biblia economică a omului civilizat – Un comentariu la* Acțiunea umană *de Ludwig von Mises*

Ludwig von Mises, *Acțiunea umană*

Murray N. Rothbard, *Manifestul libertarian*

Cărți în curs de apariție:

Mises, Rothbard, Hoppe, Salerno, Herbener, Hülsmann et al., *Un veac de imposibilitate. Problema calculului economic în socialism revizitată*

Ludwig von Mises, *Socialismul, o analiză economică și sociologică*

Ludwig von Mises, *Teoria banilor și a creditului*

Murray N. Rothbard, *Etica libertății*

Murray N. Rothbard, *Controverse economice*

Hans-Hermann Hoppe, *Democrația, idolul cu picioare de lut*

Jesús Huerta de Soto, *Moneda, creditul bancar și ciclurile economice*

Henry Hazlitt, *Eșecul noii economii*

Walter Block, *În apărarea indezirabililor*